TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - XI. DÖNEM
(1957 - 1960)

I. CİLT

Prof. Dr. Zühtü ARSLAN

TBMM KÜLTÜR, SANAT VE YAYIN KURULU YAYINLARI No.: 156

TBMM KÜLTÜR, SANAT VE YAYIN KURULU YAYINLARI No.: 156

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM Kütüphanesi

Yer: 94-01
Yıl: 1957-1960
Cilt: 1
Kısım:
Kopya:
D.No: 201400720

TBMM - XI. DÖNEM
(1957 - 1960)

I. CİLT

YASAMA FAALİYETLERİ

Prof. Dr. Zühtü ARSLAN

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 32 - 5 (Tk. No.)
ISBN : 978 - 605 - 4700 - 33 - 2 (I. Cilt)

YAZAR HAKKINDA

Zühtü Arslan, 1987 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarını İngiltere'de Leicester Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yaptı. 2002 yılında doçent, 2007 yılında da profesör oldu.

2001 yılında bir süre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde çalıştı. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi'nde ve Güvenlik Bilimleri Enstitüsü'nde anayasa hukuku, insan hakları ve devlet kuramları gibi lisans ve doktora dersleri verdi. Ayrıca, Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünde ve Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde dersler verdi. 2009 yılında atandığı Polis Akademisi Başkanlığı görevini yürütürken 17 Nisan 2012 tarihinde Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçildi.

Yazarın, anayasa hukuku, siyaset bilimi, güvenlik ve insan hakları alanlarında Türkçe ve İngilizce yayınlanmış kitap ve makaleleri bulunmaktadır.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

- *Anayasa Teorisi*, (Seçkin Yayıncılık, 2005).
- *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Din Özgürlüğü*, (LDT & Avrupa Komisyonu, 2005).
- *Constitutional Law of Turkey*, (Kluwer Law International, 2004). (ortak yazar).
- "Yeni Anayasa: Türkiye'nin Bitmeyen Senfonisi", BİLGESAM yayını, Rapor No.11, 2008.
- "Turkeys Bid for the New Constitution", *Insight Turkey*, 9/3, (2007): 7-17.
- "Reluctantly Sailing Towards Political Liberalism: The Political Role of the Judiciary in Turkey", *Fighting for Political Freedom: Comparative Studies of the Legal Complex and Political Change*, T. Halliday, L. Karpik, M. Feeley, (eds.), (Hart Publishing, 2007), 219-245.

ÖNSÖZ

Parlamentolar, ülkelerin siyasi tarihlerinin oluştuğu demokratik merkezî kurumlardır. Şüphesiz her ülkenin siyasi tarihi ve parlamento geçmişi aynı zamanda, ülkelerin demokratikleşme süreçlerinin panoramik görünümleridir. Bu bakımdan, Türk parlamento tarihi, yaşanan tecrübelerle ayrı bir önem taşır.

1876'da Kanun-ı Esasi'nin kabulünden sonra (1877) kurulan iki meclisli (Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyân) Meclis-i Umumi, ilk anayasalı ve demokratik nitelikli parlamento hayatına geçiş denememizdir. Elbette bu olay, Türk parlamento tarihinin de başlangıcını teşkil eder. Türkiye, bu anayasanın kabulü ve kurulan meclisle parlamenter sistemle tanışmış ve ilk kez millet, siyasal iktidara ortak olmaya çalışmıştır.

Ancak bu ilk parlamento, modern siyasi rejimlerde karşılığını bulan tam bir yasama organı görevini yerine getirmemiştir. Yine de sürekli açılıp kapanmalar dolayısıyla kesintiye uğramasına rağmen, bir 'parlamento geleneği' oluşmasına az da olsa katkıda bulunmuştur.

Ülkemizde parlamento geleneği, bütün kurum ve kurallarıyla ancak, Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla oluşmaya başlamıştır.

İstanbul'dan Meclis-i Mebusan üyelerinin de içinde bulunduğu, Ankara'da 23 Nisan 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi ile Türk parlamento tarihi, önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Kurtuluş Savaşı'nda oluşturulan ve Millî Mücadele'yi fiilen yöneterek ülkeye bağımsızlığını kazandıran bu parlamento, dünyadaki tek "Gazi Meclis" olmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından yaşanan siyasi gelişmeler ise parlamenter rejimimizi olgunlaştırmış, zengin ve çok değişik cepheleri olan parlamento hayatı, cumhuriyetimize ve demokrasimize yön vermeye devam etmiştir.

Meclisimiz, kurulduğu günden bugüne, üzerine düşen tarihî sorumluluğu yerine getirmenin gayreti içerisinde olmuş ve Meclisimizin önderliğinde ülkemiz ve demokrasimiz, geride bıraktığımız yıllarda büyük mesafeler almış ve önemli kazanımlar elde etmiştir.

Çok partili siyasi hayat, işleyen bir demokratik sistem, Meclis'te tecessüm eden millî irade bizim en büyük kazanımlarımızdır. Bunları korumak ve geliştirmek hepimizin ortak sorumluluğudur.

19. asır sonundaki parlamenter hayat denememiz ve dolayısıyla demokratikleşme sürecimiz nasıl kesintilere uğradıysa, 20. asırda da çeşitli şekillerde kesilmiştir. Parlamento tarihimiz, bütün bu kesintileri ve sorunları bünyesinde taşımaktadır. Parlamentomuz ve demokrasimiz, kesintilerle ve sorunlarla bugüne gelmiştir. Bu süreç önemli kayıplara sebep olmuş, ancak ibre demokrasiden hiç şaşmamış ve sekteye uğramalara rağmen demokrasi hep galip gelmiştir.

135 yıllık parlamento ve aynı zamanda demokrasi tecrübemiz, zengin bir siyasi tarih birikimini içermektedir. Bu zenginliğin günümüze kazandırılması kadar, gelecek kuşaklara aktarılması da çok önemlidir. Bu anlayışla başlatılan parlamento tarihi yazım çalışmaları, TBMM'nin 18. döneminden bugüne kadar devam etmiş ve Meclisimiz "Türk Parlamento Tarihi" isimli eseri hazırlayarak demokrasi tarihimizin zenginliklerini gün ışığına çıkarmıştır.

Bu çalışmayı başlatan ve sürdüren önceki Meclis Başkanlarımızı şükranla anıyorum. Çalışmalarda yer alan bilim insanlarımıza, katkıda bulunan Meclis çalışanlarımıza teşekkür ediyorum. Yakın siyasi tarihimizi, parlamento geçmişimizi ve dolayısıyla millî siyaset hafızamızın önemli bir kısmını oluşturan bu eserin yararlı olmasını diliyorum.

Cemil ÇİÇEK
TBMM Başkanı

SUNUŞ

Bazı çalışmalar vardır, zaman geçtikçe hiç bitmeyecekmiş gibi bir hisse kapılırsınız. Akademik hayatım boyunca doktora tezimden sonra bana bu duyguyu yaşatan ikinci çalışma Türk Parlamento Tarihi (1957-1960) olmuştur. Yaklaşık beş yıl önce başladığım bu çalışmaya önsöz yazmanın heyecanını bu duyguyu daha önce yaşayan meslektaşlarım çok iyi bilirler.

Bu projede yer almam teklif edildiğinde kısa bir tereddüt geçirdiğimi hatırlıyorum. Ancak, Parlamentonun XI. Dönemini inceleyecek olmam teklifi kabul etmemde önemli bir rol oynadı. Zira yıllardır Anayasa Hukuku dersi veren bir öğretim üyesi olarak, Türkiye'yi 27 Mayıs 1960'a götüren ve 1961 Anayasasını doğuran siyasi şartları merak ediyordum. Üç ciltlik çalışmayla bu merakı kısmen giderdiğimi söyleyebilirim.

XI. Dönem parlamentosunu inceleyen üç ciltlik çalışmamızın birinci cildi yasama faaliyetlerine ayrılmıştır. Burada dönem başında yapılan İçtüzük değişikliği, farklı alanlarda çıkarılan kanunlar ve alınan meclis kararları incelenmiştir. İkinci ciltte ise Parlamentonun soru, gensoru ve meclis soruşturması gibi denetim faaliyetleri ile bütçe görüşmeleri ve dokunulmazlık dosyaları ele alınmıştır. Tüm bu faaliyetler sırasında Meclis'te yaşanan tartışmalar, herhangi bir yorum yapılmaksızın objektif bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Çahşmanın üçüncü cildi ise 1957-1960 yılları arasında Parlamentoda bulunan milletvekillerinin biyografilerine ayrılmıştır.

Sonuç olarak, bundan sonra dönemi incelemek isteyen araştırmacılara yardımcı olacak bir kaynak eserin ortaya çıktığını düşünüyorum. Hemen belirtmeliyim ki, bu ciltler incelenen parlamento dönemi hakkında daha ziyade betimleyici bilgiler sunmaktadır. Hiç kuşkusuz, parlamento tarihimizin, tutanak çalışmasının ötesine geçilerek tematik ve analitik bir yaklaşımla da yazılması gerekmektedir. Bu yönde yapılacak çalışmalar, bizim yaptıklarımızı tamamlayıcı nitelikte olacaktır.

Bu çalışmanın tamamlanmasıyla sonuçlanan uzun ve meşakkatli yolda, farklı şekillerde katkı sunan ve yardımlarını esirgemeyenlere en azından teşekkür borcumu ödemek istiyorum. Öncelikle, yazdıklarımı okuyan, sürekli verdiği destek ve cesaretle çalışmanın yarıda kalmasını engelleyen proje koordinatörü Prof. Dr. Hikmet Özdemir'e teşekkür ederim. Değerli dostum ve meslektaşım Doç. Dr. Mustafa Çufalı'ya da şükran borcum var. Onun tavsiye ve teşvikleri olmasaydı bu çalışma her halde daha uzun süre tamamlanamazdı. Projede yer almama vesile olan ve ihtiyaç duyduğum bazı kitapları temin konusunda yardımcı olan Doç. Dr. Ahmet Yıldız'a, aynı şekilde bazı bilgi ve belgelere ulaşmada yardımını esirgemeyen Dr. İrfan Neziroğlu'na da teşekkür ederim. Ayrıca, yazdıklarını ve görüşlerini paylaşan Türk Parlamento Tarihi grubu üyesi değerli meslektaşlarıma, Meclis'te oluşturulan grubun çalışanlarına, bilhassa Sabit Bey'e ve Ünzile Hanım'a katkılarından dolayı teşekkürlerimi

sunarım. Dönemin gazetelerini incelemem ve bazı biyografi bilgilerine ulaşmam konusunda yardımcı olan, meslektaşı olmaktan her zaman gurur duyduğum Prof. Dr. Ali Birinci'ye de şükranlarımı sunarım. Tashih ve dizin konularında katkılarını esirgemeyen sevgili Murat Işıkoğlu'na da teşekkür ederim.

Eşim ve çocuklarıma olan borcumun teşekkürle ödenemeyecek kadar arttığını biliyorum. Onlardan çaldığım zamanla bu çalışma tamamlanabildi. Gösterdikleri anlayış, sevgi ve şefkatten dolayı kendilerine minnettarım.

Son olarak, belirtmem gerekir ki, çalışmadaki muhtemel her türlü eksikliğin sorumluluğu tamamen bana aittir.

Zühtü Arslan,
Ankara, Kasım 2009

İÇİNDEKİLER

YAZAR HAKKINDA 3
ÖNSÖZ 5
SUNUŞ 7
GİRİŞ 13

1. TBMM'DE İLK FAALİYETLER 35
1.1 MECLİS BAŞKANLIK DİVANININ OLUŞMASI 35
1.2 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ VE CUMHURBAŞKANININ AÇILIŞ NUTKU 36
1.3 KOMİSYONLAR 43
1.4 HÜKÜMETİN KURULMASI 45
1.4.1 Hükümet Programı 47
1.4.2 Hükümet Programı Üzerine Meclisteki Tartışmalar 51

2. TBMM İÇTÜZÜĞÜ DEĞİŞİKLİĞİ 62
2.1 İÇTÜZÜK DEĞİŞİKLİĞİNİN GEREKÇESİ VE KAPSAMI 62
2.2 İÇTÜZÜK DEĞİŞİKLİKLERİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR 69

3. KANUNLAR 93
3.1 İKTİSADİ VE MALİ KONULARLA İLGİLİ KANUNLAR 93
3.1.1 TBMM Binası ve Tesislerinin Yapımı Hakkındaki Kanuna Ek Kanun 93
3.1.2 Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmaya Yetki Veren Kanunun Tadili Hakkında Kanun 96
3.1.3 TBMM'nin Birinci İntihap Devresinde İcra Vekilleri Heyeti Reisliği Yapanlara Aylık Bağlanması Hakkında Kanun 99
3.1.4 Yıllık Ücretli İzin Kanunu 101
3.1.5 Atatürk Orman Çiftliği Arazisi Hakkında Kanun 107

3.1.6 Bankalar Kanunu 111
3.1.7 Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Kanunu 116
3.1.8 Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu 126

3.2 MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLE İLGİLİ KANUNLAR 128
3.2.1 Belediye Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanunlar 128
3.2.2 Köy İçme Suları Hakkında Kanun 133
3.2.3 İl İdaresi Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun 140

3.3 GÜVENLİK VE SAVUNMAYLA İLGİLİ KANUNLAR 141
3.3.1 Sivil Müdafaa Kanunu 141
3.3.2 Ordu Müfettişliği Unvanının Değiştirilmesi Hakkında Kanun 150
3.3.3 Emekli Sandığı Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun 152
3.3.4 Emniyet Teşkilatı Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun 156
3.3.5 Jandarma Efradı Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun 160
3.3.6 Emniyet Teşkilat Kanununun 90. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun 164
3.3.7 Subay, Askerî Memur ve Astsubayların Giyeceğine Dair Kanun 166

3.4 EĞİTİM VE ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ KANUNLAR 168
3.4.1 Türkiye ve Orta-Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü Teşkilat Kanunu 168
3.4.2 Millî Müdafaa Vekâleti İlmî İstişare ve Araştırma Kurulu Teşkiline Dair Kanun 179
3.4.3 Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu 183
3.4.4 İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu 197
3.4.5 Yakın ve Orta-Doğu Çalışma Enstitüsü Teşkilat Kanunu 200
3.4.6 Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun 202

3.5 DİĞER BAZI KANUNLAR 206
3.5.1 İmar ve İskân Vekâleti Kuruluş ve Vazifeleri Hakkında Kanun 206
3.5.2 Eski Eserlerle Tarihî Âbidelerin İstimlâkı Hakkında Kanun 215
3.5.3 Ziraat Yüksek Mühendisliği Hakkında Kanun 217
3.5.4 Amortisman ve Kredi Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 219
3.5.5 Tebligat Kanunu 221
3.6 AF KANUNLARI 224
3.6.1 Genel Af ve Basın Suçlarının Affı Hakkında Kanun Teklifleri 225
3.6.2 Orman Suçlarının Affı 245
3.6.3 Kişisel Af Kanunları 253
4. DIŞ POLİTİKAYA İLİŞKİN YASAMA FAALİYETLERİ 287
4.1 ORTA- DOĞU MESELESİ 287
4.2 KIBRIS MESELESİ 315
4.2.1 Kıbrıs'ta Tek Çözümün Taksim Olduğuna Dair Meclis Kararı 315
4.2.2 Hükümetin Kıbrıs Politikasının Meclis'in Onayına Sunulmasına Dair Tezkere 318
4.3 KADINLARIN SİYASİ HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME 339
4.4 SUÇLULARIN İADESİNE DAİR AVRUPA SÖZLEŞMESİ 341
4.5 AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLE YAPILAN ANLAŞMALAR 341
4.5.1 Bağdad Paktı Projelerine ABD Tarafından Yapılan Yardımla İlgili Anlaşmalar 344
4.5.2 Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İş Birliği Anlaşması ... 346
4.6 DİĞER ULUSLARARASI ANLAŞMALAR 350
5. TAHKİKAT KOMİSYONU TARTIŞMALARI 356
5.1 TAHKİKAT KOMİSYONU KURULMASINA DAİR MECLİS KARARI 356
5.2 TAHKİKAT KOMİSYONLARININ GÖREV VE YETKİLERİ HAKKINDA KANUN 374

6. MECLİS KARARLARI 392

6.1 İSTANBUL VE ANKARA VİLÂYETLERİNDE ÖRFİ İDARE İLÂNI 392

6.2 27 MAYIS'A İKİ GÜN KALA İKİ KARAR: BİR DÖNEMİN SON MECLİS KARARLARI 403

EKLER 415

EK:1 REİSİCUMHUR CELÂL BAYAR'IN 11. DÖNEM TBMM'NİN AÇILIŞLARINDA İRADETTİKLERİ NUTUKLAR 415

EK 2: BAŞVEKİL ADNAN MENDERES TARAFINDAN TEŞKİL EDİLEN BEŞİNCİ HÜKÜMETİN PROGRAMI 450

EK 3: 11. DÖNEM TBMM'DE KURULAN KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ 463

DİZİN 521

GİRİŞ

Demokrat Partinin iktidardaki üçüncü dönemi, birçok bakımdan Türk siyasal hayatının en önemli dönemlerinden biridir. 1957 seçimleriyle başlayan bu dönem, her şeyden önce, çok partili siyasi hayata geçildikten sonra sürekli yükselen Demokrat Parti'nin çöküş devrine tekabül etmektedir. DP iktidarının çöküşünde çok farklı etmenlerin rol oynadığı bilinmektedir. Ancak, 11. yasama döneminde Demokrat Partinin üst üste üç dönem iktidar olmanın yarattığı metal yorgunluğunun bu çöküşte önemli payı olduğu söylenebilir.

Diğer yandan, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle kapanan bu dönem, iktidar-muhalefet ilişkileri bakımından Cumhuriyet tarihinin belki de en sert dönemlerinden birini teşkil etmektedir. Demokrat Parti, önceki seçimlerle karşılaştırıldığında oy kaybeden, bunun etkisiyle gitgide hırçınlaşan ve nihayet kontrolü kaybeden bir siyasi iktidar görüntüsü vermekteydi. Cumhuriyet Halk Partisi başta olmak üzere siyasi muhalefet ise iktidarı her fırsatta diktatörlükle suçlayan, oldukça sert ve yıpratıcı bir muhalefet çizgisi takip etmekteydi.

11. Dönem parlamentosunun bir özelliği de, seçimle sona ermeyen ilk Meclis olmasıdır. İktidar ve muhalefetin birbirini besleyen sert ve uzlaşmaz tutumları henüz çocukluk çağındaki demokratik siyasi rejimin sonunu hazırlamıştır. Demokrat Partinin on yıllık iktidar dönemini sonlandıran 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi, anayasal anlamda İkinci Cumhuriyet dönemini başlatan olay olmuştur. 27 Mayıs'ın doğrudan ürünü olan 1961 Anayasası ile Türkiye'nin anayasal düzeni radikal şekilde değişmiş, Meclis üstünlüğü anlayışına dayanan çoğunlukçu demokrasiden, egemenliğin yetkili devlet organları arasında paylaştırıldığı çoğulcu demokrasi anlayışına geçilmiştir. Siyasi rejimde yaşanan bu makas değişiminin işaretlerini 11. Dönem TBBM'de yaşanan tartışmalarda bulmak mümkündür.

Bu nedenlerle, 1957 seçimleriyle oluşan parlamentonun yasama ve denetleme faaliyetlerinin incelenmesi, genelde dönemin siyasi ortamını, özelde ise iktidar-muhalefet ilişkilerini anlamak için hayati önemi haizdir. Bu döneme ilişkin çalışmamız üç ciltte toplanmaktadır. Birinci ciltte, İçtüzük değişikliği, kanunlar, meclis kararları gibi yasama faaliyetleri incelenecektir. İkinci cilt, soru, gensoru, meclis soruşturması, bütçe ve dokunulmazlıklar gibi konulara ayrılmıştır. Üçüncü ciltte ise 11. Dönem Meclisinde görev yapan milletvekillerinin kısa biyografileri yer alacaktır.

Bu "Giriş" bölümünde, Meclisin temel tartışma konularından hareketle dönemin bir siyasi panoraması sunulmaya çalışılacaktır. Öncelikle 1957 seçimleri ve Meclis'e yansıması ele alınacaktır. Daha sonra da sırasıyla, İçtüzük değişikliği, Irak ihtilali, Tahkikat Komisyonu ve öğrenci olayları gibi 11. Dönem Meclisi'nde yoğun tartışmalara sebep olan ve ülkeyi adım adım 27 Mayıs müdahalesine yaklaştıran konular genel hatlarıyla ele alınacaktır.

1. 1957 Milletvekili Seçimleri

1957 seçimleri 5545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'na göre yapılmıştır. Seçmen yaşı yirmi ikiydi. Milletvekili sayısı 40 000 nüfusu 1 milletvekili düşecek şekilde hesaplanmaktaydı. Aynı şekilde, çok partili siyasi yaşama geçildikten sonra uygulanan tek dereceli çoğunluk seçim sistemi 1957 seçimlerinde de uygulanmıştır. Çoğunluk sistemine göre, bir seçim bölgesinde kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan bir siyasi parti seçim bölgesindeki tüm milletvekillerini de kazanmaktaydı.

1957 seçimlerinin yapıldığı sırada Türkiye nüfusu 25 250 000 idi. Kayıtlı seçmen sayısı 12 078 623 kişiydi ve bu toplam ülke nüfusunun % 47,8'ine tekabül etmekteydi. Seçimlerde toplam 9 250 949 kişi oy kullandı. Katılım oranı önceki yıllara göre düşerek %76,6 olarak gerçekleşti. 1950 seçimlerinde bu oran % 89,3, 1954 seçimlerinde ise % 88,6 idi. Ayrıca, nüfus artışıyla birlikte milletvekili sayısı da artmıştır. 1957 seçimlerinin sonunda Meclise toplam 610 milletvekili girmiştir. Bu sayı 1950 seçimlerinde 487, 1954 seçimlerinde ise 542'dir.[1]

1957 Milletvekili Genel Seçiminden sonra Meclis'e dört parti girebilmiştir. Toplam 610 milletvekilinin Meclise girdiği 11. Dönemde DP 424, CHP 178, CMP 4, HP de 4 sandalye kazanmışlardır. Seçimlerden yaklaşık bir yıl sonra, muhalefetin güç birliği çalışmaları kapsamında Hürriyet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisine katılmıştır. 1957 seçimlerinde uygulanan çoğunluk sisteminin sonucu olarak, Meclis'teki sandalye dağılımı siyasi partilerin aldıkları oylarla orantısız bir şekilde gerçekleşmiştir. Tablo 1'den görüleceği üzere, muhalefet partileri oyların yarısından fazlasını aldıkları halde, kazandıkları milletvekili sayısının toplamı üçte biri bile bulmamıştır.

Tablo 1: 1957 Milletvekili Genel Seçimi sonuçları

Partiler	Oy sayısı	Oy oranı (%)	Milletvekili sayısı	Milletvekili Oranı (%)
DP	4 497 811	48,6	424	69,5
CHP	3 825 267	41,4	178	29,1
CMP	604 087	6,5	4	0,65
HP	321 471	3,5	4	0,65

Kaynak: DİE, *Cumhuriyetten Günümüze Milletvekili Seçimleri 1923-2002.*

[1] Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *Cumhuriyetten Günümüze Milletvekili Seçimleri 1923-2002*, (Ankara: DİE Matbaası, 2004), s.4

11. Dönem Meclisinde 610 milletvekilinin sadece 8'i kadındır. Demokrat Parti iktidarının ilk döneminde (1950-1954) Meclis'teki kadın milletvekili sayısı 3, ikinci döneminde (1954-1957) 4, üçüncü ve son döneminde ise (1957-1960) 8'dir. Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere, kadın milletvekillerinin toplam milletvekilleri arasındaki oranı az da olsa gitgide artmış, sırasıyla %0,6, %0,7 ve %1,3 olmuştur.

Tablo 2: 1950-1960 döneminde cinsiyete göre milletvekili sayısı ve Meclis'teki temsil oranı

Seçim Yılı	Milletvekili Sayısı (Toplam)	Erkek	Temsil Oram (%)	Kadın	Temsil Oram (%)
1950	487	484	99,4	3	0,6
1954	541	537	99,3	4	0,7
1957	610	602	98,7	8	1,3

Kaynak: DİE, *Cumhuriyetten Günümüze Milletvekili Seçimleri 1923-2002.*

Seçim sonuçları açıklandıktan sonra, Gaziantep, Mersin, Kahramanmaraş, Mersin, Kayseri ve Samsun gibi illerde iktidar ve muhalefet seçmenleri arasında arbedeler yaşanmış, olayların büyümesi üzerine de Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında olağanüstü toplanan kabine şiddet olaylarını bastırmak için ağır tedbirler almıştır. Birkaç gün sonra toplanacak Meclis'in bulunduğu Ankara'da bile olayları engellemek maksadıyla birçok yerde askeri güçler konuşlandırılmıştır. Seçim sisteminin etkisiyle, Demokrat Partinin seçimlerde aldığı oyun çok üzerinde milletvekili çıkarması da siyasi tansiyonun yükselmesinde etkili olmuştur.[2]

1957 seçimlerinden sonra yükselen siyasi tansiyon doğal olarak Meclis'e de yansımıştır. Mecliste seçimler üzerindeki tartışmalar dönem boyunca eksik olmamıştır. Başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere muhalefet partileri, seçime hile karıştırıldığını, Devlet imkanlarının seçimlerde iktidar partisi lehine kullanıldığını, bilhassa radyonun oy verme işlemleri sona ermeden seçim sonuçlarını ilan etmeye başlayarak seçim sonuçlarını etkilediğini ileri sürmüşler ve her fırsatta seçim sonuçlarının meşruluğunu sorgulamışlardır.

[2] Kemal H. Karpat, "The Turkish Elections of 1957", *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays*, (Leiden: Brill, 2004), ss.96-97.

2. Meclis İçtüzüğü Değişikliği

TBMM'de iktidar ile muhalefet arasındaki ilk ciddi tartışma İçtüzük değişikliği nedeniyle yaşanmıştır. Demokrat Parti Hükümeti, parlamentoyu daha etkin ve hızlı çalıştırmak için tek parti döneminden kalma İçtüzüğün mutlaka değişmesi gerektiğini savunuyordu. Nitekim değişiklik teklifinin gerekçesinde Meclisin vakar ve haysiyetine gölge düşürebilecek olayların engellenmesi ve yasama faaliyetlerinin tam bir nizam ve intizam içerisinde yapılması hedefi vurgulanmıştı.[3]

İçtüzükte yapılan değişiklikle, siyasi partilerin grup kurma şartları kısıtlanmış, daha önce hiçbir sınırlama yokken üye tamsayısının yüzde beşinden az milletvekiline sahip siyasi partilerin grup oluşturma imkânları ellerinden alınmıştı. Genel Kurulda siyasi parti grubu adına yapılan konuşmalar da bir defayla sınırlandırılmıştı. Aynı şekilde, denetim faaliyetlerinden biri olan soru sorma da ilave şartlara bağlanmış, soru zamanı haftada bir günle ve cevap süresi de beş dakikayla sınırlanmıştı. Komisyon ve genel kurul çalışmaları sırasında şahsiyat yapan veya sükûneti bozan milletvekillerine celseden çıkarma gibi cezaların daha kolayca verilebilmesinin yolu açılmıştı. Sonuçları bakımından en önemli değişikliklerden biri de, gerekli görüldüğünde Meclis görüşmelerinin yayınlanmasının engellenebileceğine dair değişiklikti. İçtüzükte yapılan değişiklikle "suç teşkil eden sözlerle, adlî mercilerce neşri menolunan hususatın sair neşir vasıtalariyle yayınlanması" engellenebilecekti.

İçtüzük değişikliği Meclis'te yoğun eleştirilere konu oldu. Muhalefet partilerinin sözcüleri İçtüzük değişikliğini, Anayasaya ve müesses parlamento teamüllerine aykırı antidemokratik bir düzenleme olarak görüyordu. Sözgelimi Hürriyet Partisi Meclis Grubu adına konuşan Behçet Kayaalp, tarih boyunca milletlerin kaderine el koymak isteyen hayalperest liderlerin karşısında parlamentonun yetkilerini savunmasını bilen milletlerin hürriyete ve refaha ulaşabildiğini, mevcut İçtüzüğün zaten büyük bir denetim imkanı sunmadığını, değişiklik teklifinin ise bu imkanı tamamen ortadan kaldırdığını belirtmiştir.

---

[3] "Denizli Mebusu Baha Akşit ve on bir arkadaşının Dahilî Nizamnamenin bâzı maddelerinin tadili hakkındaki teklifi ve Teşkilâtı Esasiye Encümeni mazbatası (2/18)", S.Sayısı: 10, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957).

Kayaalp'e göre "fiiliyatta bir türlü kurulamayan tek parti meclisi, Dahili Nizamname hükümleri ile tesis edilmek istenmekte"ydi.[4]

Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu adına konuşan Faik Ahmet Barutçu da İçtüzük değişikliğinin Meclisi "murakabe organı" olmaktan çıkarıp daha çok yürütmenin "mekanik bir itimat organı" haline getirdiğini ifade etmiştir.[5] Cumhuriyetçi Millet Partisi Meclis Grubu adına söz alan Osman Canatan ise değişiklik teklifinin hürriyetleri tehdit ve Meclisin denetim hakkını tahrip amacına yönelik olduğunu ve bu teklifle hukuk nizamına ve hürriyetler rejimi olan demokrasiye büyük bir darbe vurulduğunu ileri sürmüştür.[6]

Muhalefetin eleştirilerine Demokrat Parti Meclis Grubu adına cevap vermek üzere kürsüye gelen Sebati Ataman, eleştirileri "icapsız, mantıksız mukabele ve mukavemetler" olarak nitelendirmiştir. Ataman'a göre, muhalefetin iddia ettiği gibi mevcut değişiklik teklifi sual müessesesini baltalamamakta, tersine dejenere edildiği muhalefet tarafından da kabul edilen "bu müesseseyi müterakki Garp demokrasilerinin sual usullerine ve esasen mer'i İçtüzüğün ruhuna uygun olarak vazıh ve sarih bir hale getirmekte"ydi. Ayrıca, Meclis görüşmelerinde söylenen ve suç teşkil eden sözlerin zabıt ceridesi dışında yayınlanmasının engellenmesi Anayasada ifadesini bulan müzakerelerin aleniyeti ilkesine aykırılık teşkil etmemekteydi.[7]

İçtüzük değişikliği, tüm bu tartışmaların ardından, 167 ret oyuna karşı 381 evet oyuyla kabul edilmiştir. Ancak tartışma bitmemiştir. Muhalefet partileri yapılan İçtüzük değişikliğinin Demokrat Partinin tahammülsüzlüğünü ve denetimden uzak yönetim arzusunu yansıttığını hemen her vesileyle dile getirmeye devam etmiştir.

3. Irak'ta Rejim Değişikliği, Türkiye'de "İhtilal" Tartışması

İçtüzük değişikliğini takip eden günlerde yaşanan iç ve dış olaylar Meclis'teki ortamı germiş ve tartışmaları da sertleştirmişti. 14 Temmuz 1958'de Irak'ta meydana gelen hükümet darbesi Türkiye'de siyasi tartışmaları yakından etkilemişti. Bu darbeden hemen sonra Türkiye'nin Irak'a müdahale edeceği söylentileri yaygınlık kazandı. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun, Daily

[4] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 235.

[5] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 242.

[6] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.255.

[7] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.260-262.

Mail gazetesine verdiği demeçte, Rusya'nın bölgeye müdahale olasılığı karşısında diğer müttefik ülkelerle birlikte Türkiye'nin de "hayli kabarık bir gönüllü ordusu" çıkarabileceğini söylediğine dair haberler yazıldı.[8] Yaklaşık bir ay sonra olağanüstü toplanan Meclis'te, Zorlu, bu iddiayı, "bizim asker göndermemiz, Irak'a girmemiz ve saire hususundaki bütün haberler herhangi bir asıl ve esastan âridir" sözüyle yalanlayacaktı.[9] Ancak, yaygın kanaate göre, DP Hükümeti Bağdat Paktı'nı korumak istediği için Irak'a müdahaleye karar vermiş, ancak Amerika Birleşik Devletleri bunu engellemişti.[10]

Muhalefet, Irak olayları üzerine hükümetin dış politikasını şiddetli bir şekilde eleştirmişti. Muhalefete göre hükümetin "maceracı" dış politikası ülkeyi yeni bir harbin eşiğine getirmişti. Ortadoğu'daki son gelişmeler hükümetin izlediği dış politikanın başarısız olduğunu göstermişti. Ankara Milletvekili Bülent Ecevit'e göre "Türkiye'deki Demokrat Parti iktidarının yıllardır güdülen Ortadoğu politikası iflâs etmişti".[11]

CHP milletvekilleri bu eleştirileri Meclis kürsüsünde de dile getirmek için tatilde olan Meclisi Anayasanın 19. maddesi uyarınca olağanüstü toplantıya çağırdı. İsmet İnönü ve 146 arkadaşının verdiği "Orta- Doğu ve çevremizde cereyan eden hâdiseler dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisinin içtimaa davet edilmesi"ne dair önergeyi görüşmek üzere, Meclis 26 Temmuz 1958 tarihinde toplanmıştır. Ancak oturumda gündemi muhalefetin önergesi değil, iktidar partisi milletvekillerinin Hükümetin Orta- Doğu'da meydana gelen olaylar hakkında Meclis'e izahat vermesine ilişkin önergesi belirlemiştir. Hariciye Vekâletine vekillik eden İçişleri Bakanı Namık Gedik kürsüye gelerek, Orta- Doğunun henüz siyasi istikrarını sağlayamayan bir bölge olduğunu, Türkiye'nin bu bölgedeki ülkelerle tarihsel ve kültürel bağlarının bulunduğunu,

---

[8] *Ulus*, 22 Temmuz 1960.

[9] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.849.

[10] Bkz. Mim Kemal Öke ve Erol Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa: Demokrat Partinin Dış Politikası*, (Ankara: Demokratlar Kulübü yayınları, 2000), ss.158-159; Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, (Ankara: İmge Kitabevi, 1990), ss.96-98.

[11] Bülent Ecevit, "İflas eden politika", *Ulus*, 16 Temmuz 1958.

bu ülkelerin bağımsızlık ve bütünlüğe sahip olmalarının temenni edildiğini, esasen milli menfaatlerimizin de bunu gerektirdiğini vurgulamıştır.[12]

Gedik, daha sonra, Lübnan'daki gelişmeler ve Irak hükümet darbesi üzerinde durmuştur. Irak'taki hükümet darbesinin ardından Kral'ın ve birçok kişinin öldürüldüğünü hatırlatan Gedik, DP iktidarının yaklaşımını şu şekilde ifade etmiştir:

"Herhangi bir memleketin iç meseleleri hakkında mütalâa serd etmek istemeyiz. Fakat şu hususu belirtmek lâzımgelir ki, iç meselelerin kanlı hâdiselere yol açması bütün insanlık vicdanını muztarip etmiştir.

Türkiye'nin politikasında bir sergüzeşt hevesine kapılabileceğini düşünmek, memleketimizin hâdiseler ve vakıalar karşısındaki tutumunu görmemek ve Türk politikasının özüne ve işleyişine nüfuz edememek demektir. (Soldan, bravo sesleri)."[13]

Namık Gedik'in bu açıklamalarına muhalefetin cevap vermesine yönelik talepler, verilen önergenin sadece hükümetin izahatına ilişkin olduğu ve karar almayı gerektirmediği gerekçesiyle reddedilmiştir. Aynı şekilde, yaşanan dış olayların öneminden dolayı Meclis'in açık tutulmasını talep eden önergeler de oylama sonucu reddedilmiştir.[14]

Buna rağmen muhalefetin olağanüstü toplantı talepleri devam etmiştir. Bunun sonucu olarak Meclis, 21 Ağustos 1958 günü yeniden toplanmıştır. Toplantıda özellikle Dışişleri Bakanı Zorlu ile CHP lideri İsmet İnönü arasında sert polemikler yaşanmıştır. Zorlu, Türkiye'nin bölgesinde "beynelmilel komünizmin sızma hareketleri" ve hükümetleri yıkma hadiseleri karşısında kayıtsız kalamayacağını, bu tür hareketleri önlemeye çalışan Amerika ve İngiltere'yi desteklediğimizi belirtmişti. Kısacası "hiç kimse Türkiye'nin, âzami yüz kilometre ötesindeki devletlerde cereyan eden yıkıcı faaliyetlere, anarşik hareketlere lakayt kalacağını bekleyemezdi".[15]

---

[12] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.820.

[13] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.821-822.

[14] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.823-824.

[15] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.832.

İsmet Paşa, CHP grubu adına yaptığı konuşmada, DP Hükümetinin Orta-Doğu politikasını eleştirmiş, bilhassa Irak'a müdahale edileceği yönündeki haberlerin ciddi zarar verdiğini vurgulamıştı.[16] İnönü, Orta- Doğuda yaşanan son hâdiselerden çıkarılması gereken dersi şu şekilde özetlemiştir: "Bölgemizdeki memleketlerin demokratik rejim içinde insan haklarından istifade eden cemiyetler halinde bulunmalarının her bakımdan kuvvet ve itibar kaynağı olduğu bir kere daha anlaşılmıştır."[17]

Irak'taki rejim değişikliğinin Türkiye'de iç siyasete etkisi çok daha belirgin olmuştur. Irak darbesinin ardından Türkiye'de "ihtilal" tartışmaları yoğunlaşmıştır. DP iktidarı, "kendisinin de bir askeri darbeyle devrilmesinden çekiniyordu".[18] Ancak, DP iktidarının ruh halini mesnetsiz bir "ihtilâl kompleksi" [19] olarak nitelendirmek de yanlış olur. Demokratları endişeye sevkeden işaretler de vardı. Muhalif yayın organlarında iktidarın Irak ihtilalinden ders çıkarması gerektiğine dair yazılar yayınlanmıştı. Özellikle CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in Kasımpaşa İlçe Kongresinde yaptığı konuşmada "Irak'ta son hadiseler neticesinde ölenler bizimkilerin de akıl hocası idi" ve "onların bu âkıbeti büyük ders olmalıdır" şeklindeki sözleri Demokratların tepkisini çekmişti.[20]

Başbakan Menderes, bu tür yazılar karşısında sert bir tutum takınmış ve 6 Eylül 1958 günü Balıkesir'de yaptığı konuşmada muhalefeti "komşu memlekette öldürülen devlet adamlarının resimlerini gazetelerinde pafta pafta

---

[16] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), ss.843-844.

[17] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.845.

[18] Mete Tunçay, "Siyasal Tarih 1950-1960", *Türkiye Tarihi Cilt 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1992), s.185; Bağcı, *DP Dönemi Dış Politikası*, s.97.

[19] Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, III. Cilt, (Ankara: Remzi Kitabevi, 1983), s.368.

[20] *Ulus*, 4 Ağustos 1958. Gülek'in aynı yönde bir demeci için bkz. *Ulus*, 28 Temmuz 1958.

basmak ve bu resimlerin altına imalı tehdit cümleleri yazmak"la suçlamıştı.[21] Seçimlerden bir yıl sonra ilk kez vatandaş topluluğuna seslenen Menderes, Irak ihtilali üzerinden kendisine mesaj gönderdiğini düşündüğü muhalefete şu sözlerle yüklenmişti:

"Onlara göre, Irak'ta da ihtilâlden evvel halkın nefretine maruz bir idare vardı. Ve o idarenin başında bulunanlar katledilmek icap ederdi ve neticede öyle oldu. Bizim memleketimizde de vaziyet aynıdır. Ve binaenaleyh bu iktidar her çareye başvurularak, ihtilâllere ve suikastlere de gidilerek, yere vurulmalıdır.

Açık konuşuyorum, onların sarahatle söylemekten birazcık çekindikleri işte budur. Ve ondan sonra bir serserinin çıkmasını veya bir ihtilalin vuku bulmasını veya birtakım suikastlerin tertibini müzayede veya münakaşaya çıkarmak suretiyle, tahriklerini son küstahlık haddine kadar götürmüşlerdir."[22]

Menderes'e göre muhalefetin amacı, "Türkiye Büyük Millet Meclisi denen aziz Kâbeyi itibardan düşürmek ve memlekete, işte Meclis de kalmamıştır diyerek, ellerini kollarını sallaya sallaya, seçimlerin semtine dahi uğramadan, iktidara gelivermekti".[23] Menderes, konuşmasının sonunda, "bir zamanlar Atatürk'e dahi suikast tertip edilmiş olduğunu", ancak "buna cür'et edenlerin idam sehpalarında can verdiklerini" hatırlatmıştır.[24]

Adnan Menderes, bu sert konuşmadan sonra 21 Eylülde Demokrat Parti İzmir İl Kongresinde muhalefetin "yıkıcı faaliyetler"ini eleştirmeye devam etti. Menderes bu konuşmasında, öncelikle dış politika ile iç politika arasında çok yakın bir bağ bulunduğunu, dış politikadaki zaafların, önemli ölçüde iç bünyedeki zafiyetlerin sonucu olduğunu, bu nedenle iç politikada istikrarın ve dayanışmanın hayati bir önemi haiz olduğunu ifade etmiştir.[25] Muhalefetin komşu ülkelerde yaşanan bazı olayları gerekçe göstererek sürekli Meclisi toplantıya çağırmasını da eleştiren Menderes'e göre, "Halk Partisi, ömrü boyunca dış tehlikeleri ileri sürerek içte tek parti, tek millet, tek şef idaresinin

---

[21] *Adnan Menderes'in Konuşmaları Demeçleri Makaleleri*, (Kasım 1957-Aralık 1958), Cilt VIII, Yayına Hazırlayan: Halûk Kılçık, (Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 1992), s.338.

[22] *Adnan Menderes'in Konuşmaları Demeçleri Makaleleri*, ss.342-343.

[23] *Adnan Menderes'in Konuşmaları,* s.339

[24] *Adnan Menderes'in Konuşmaları,* s.343.

[25] *Adnan Menderes'in Konuşmaları,* ss.358-359.

müdafaasını yapmış ve bu çeşit bir idareyi mütemadiyen bu mesnede dayamıştır."[26]

Menderes, CHP lideri İnönü'yü "ihtilalcilik"le suçladığı konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

"İhtilâlin ne zaman caiz ve hatta farz olacağını hem dışarıda hem de Meclis kürsüsünde tayin etmeye çalışıp Meclisin meşru ekseriyeti üzerinde tazyik ve tedhiş tesis etmek isteyen odur...

O bilsin ve emin olsun ki, Halk Partisinin demokratik müesseseleri ve hürriyetleri suiistimâl ederek soysuzlaştırmak isteyen zorba idarecilerine karşı muvafık ve muhalif bütün fertleriyle Türk milletinin haklarını ve hürriyetlerini korumak vazifemizdir."[27]

Adnan Menderes'in İzmir konuşmasında "demokrasiye paydos" dediği ileri sürülmüştür.[28] İnönü'nün bu sözlere cevabı gecikmemiştir: "demokrasiye paydos demeğe D.P. Genel Başkanının gücü yetmiyecektir." [29] Menderes, İnönü'nün bu demecine partisinin 23 Eylül 1958 tarihinde yapılan Aydın İl

---

[26] *Adnan Menderes'in Konuşmaları,* s.360.

[27] *Adnan Menderes'in Konuşmaları,* ss.362-363.

[28] Ulus gazetesinde yayınlanan "Demokrasi rejimine paydos!" başlıklı habere göre Menderes şunları söylemişti: "Eğer bu yolda devam ederlerse, iktidara geçtikleri takdirde hesap sormaktan, geriye dönen kanunlar çıkartmaktan bahsederlerse bunun tedbirini alacağımızdan emin olmalıdırlar. O zaman demokrasiye paydos demiş olacaklardır. Böyle şey olmaz." (*Ulus*, 22 Eylül 1958) Cumhuriyet ise haberi şöyle vermişti: "Menderes, muhalefetin valileri ve savcıları tehdid ettiğini fakat bir daha dil uzattığı takdirde buna mani olmanın çaresi bulunacağını ve o zaman demokrasiye paydos denileceğini, 'onlar böyle yaptıktan sonra iktidarın da iktidarda iken yapabileceğini yapacağını' söylemiştir." *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1958.

[29] *Ulus*, 23 Eylül 1958; *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1958. Aydemir, İnönü'nün cevabını gazetelerdekinden biraz farklı şekilde şöyle aktarmıştır: "Demokrat Parti Genel Başkanının, demokrasiyi paydos etmeye gücü yetmeyecektir!...Farzı muhal, herhangi bir kimse demokrasiyi paydos etmek gibi bir harekete özenip, sabahleyin böyle bir teşebbüste bulunsa, akşama kadar kendisinin ve etrafındakilerin başlarına memleketin yıkılıp, kendilerini zindana soktuklarını göreceklerdir..." Aydemir, *İkinci Adam*, s.371.

Kongresinde cevap vermiş, böyle bir söz söylemediğini belirtmiştir. Menderes şu açıklamayı yapmıştır:

"Biz, demokrasiye paydos demek ve onu yıkmak değil, fitneyi yok etmek azmindeyiz. Ve Türk milleti de buna kararlıdır. Biz, demokrasiyi elbette yıkamayız. Çünkü bu işi yapabilmek imtiyazı yalnız kendisine aittir. Kaldı ki, tarafımızdan söylenmemiş sözleri söylenmiş gibi göstermek doğru bir münakaşa ve siyasi mücadele yolu değildir. Ben öyle bir şeyden bahsetmedim. İzmir'deki konuşmalarımda defaatla tekrar ettim ki, demokrasiyi anarşi haline sokmak isteyenlere karşı müdafaada bulunmamız lâzımdır. Keza dedim ki, hürriyet nizamını muhafaza etmek icabeder. Fakat aynı zamanda devlet nizamını da korumalıdır.

Partimiz, demokrasiyi yıkmak için değil, bilâkis demokrasiye hizmet için kurulmuştur. Böyle bir şeye niyetimiz olmadığı için bunu yapabilmemiz de bahis mevzuu değildir."[30]

"Demokrasiye paydos" konusundaki söz düellosu, İsmet Paşa'nın 75. yaşına girmesi vesilesiyle Bulvar Palas'ta düzenlenen yemekli toplantıda sona erecekti. Bir gazetecinin "Menderes demokrasiye paydos demedim, diyor" şeklindeki sözlerine İnönü şu karşılığı vermişti: "Fiilen de paydos demekten vazgeçerse mesele yok".[31]

Karşılıklı açıklamalarla yükselen siyasi tansiyon 1958 yılının Ekim ayından itibaren iyiden iyiye tırmanacaktı. Önce muhalefet partileri iktidar karşısında güç birliği girişimlerinde bulundu. Bu çerçevede Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (C.K.M.P.) adını aldı. CHP de bünyesine Hürriyet Partisini kattıktan bir süre sonra güç birliğinin esas ve hedeflerini belirten bir beyanname yayınladı.

1959 yılının ilk ayında toplanan 14. CHP Kurultayında kabul edilen "İlk Hedefler Beyannamesi" dönemin en önemli belgelerinden birisidir. Beyanname, CHP Meclis çoğunluğuna sahip olduğunda "en geç ilk teşrii devrede gerçekleştirilecek hedefler"i içeren bir belgeydi. Bu hedeflerin anayasal ve yasal değişikliklerle hayata geçirileceği belirtilmişti. Beyannameye göre, yeni anayasada; (a) "Türklerin müşterek malı olan ana hak ve hürriyetler yer alacak" ve bu anayasal hakların diğer kanunlarla daraltılmasını engellemek amacıyla bir anayasa mahkemesi kurulacak, (b) Devlet Başkanlığı tarafsız bir konuma

[30] *Adnan Menderes'in Konuşmaları,* s.374.

[31] *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1958.

kavuşturulacak, (c) yasamanın yürütme üzerindeki denetimi etkili bir hale getirilecek, (d) kanun yapma süresinde uyum ve dengenin sağlanması amacıyla ikinci bir meclis kurulacak, (e) yargı bağımsızlığını temin maksadıyla bir Yüksek Hâkimlik Şûrası kurulacak, (f) tüm idari tasarruflar yargısal denetime tabi kılınacak ve (g) sosyal haklar tanınacaktır. Ayrıca yapılacak mevzuat değişiklikleri ile de (a) "milli bünyemize uygun bir nispi temsil usulü" benimsenecek, (b) Meclis içtüzüğü değiştirilerek yasamanın denetim yetkisi işlevsel hale getirilecek ve (c) yönetimde ahlakı hâkim kılmak ve kötüye kullanmayi engellemek amacıyla ispat hakkı ve mal beyanı gibi tedbirlere yer verilecektir.[32]

Beyanname, "Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Millet Meclisinde gereken çoğunluğa kavuştuğunda" bu hedeflerin gerçekleşeceğini ilan etmişti. Bu öngörünün gerçekleşmemesine rağmen, beyannamede belirtilen hedeflerin tamamı 27 Mayıs müdahalesinden sonra hazırlanan 1961 Anayasasında yerini alacaktı.

Muhalefetin, "İlk Hedefler Beyannamesi" ve "Milli Muhalefet Cephesi"ni oluşturmaya yönelik girişimleri iktidarı kızdırmış ve harekete geçirmişti. DP, buna tepki olarak "Vatan Cephesi"ni kurmuştu. Bu Cepheye katılanların isimlerinin radyoda uzun uzun yayınlanması birçok kişiyi bıktırmıştı. Öyle ki bazı şehirlerde "Radyoyu Dinlemeyenler Cemiyetleri" kurulmuştu.[33] Türkiye'deki bu siyasi cepheleşmenin yarattığı gerilim, 1959 yılının Şubat ayında Londra'da meydana gelen bir uçak kazasıyla ortadan kalkar gibi oldu. Başbakan Menderes'in içinde bulunduğu uçak düşmüş, kazada Basın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu ve Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu'nun da aralarında bulunduğu on dört kişi hayatını kaybetmişti. Menderes'in "milli felaket" olarak algılanan bu kazadan kurtulması "mucize" olarak değerlendirilmişti. Menderes, Türkiye'ye dönüşünde "bir milli varlık, resul gibi sevinçle karşılandı, fani insana nasip olmayacak coşkun muameleler gördü."[34]

---

[32] *Ulus,* 15 Eylül 1959.

[33] Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 18. Baskı, Çev. Y.Saner Gönen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), s.349.

[34] Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Cilt 4 (1945-1971), (İstanbul: Rey Yayınları, tarihsiz), s.349.

Sis yüzünden düşen uçağın siyasette ve toplumsal düzeyde oluşturduğu yumuşama çok kısa sürmüş, iktidar ve muhalefet sözcülerinin sert sözlerle birbirine yüklenmeleri sonucunda ülkeye yeniden puslu hava hâkim olmuştu. CHP liderinin İzmir gezisi sırasında özellikle Uşak, Geyikli ve Yeşilhisar'da yaşanan olaylar, iktidar-muhalefet ilişkilerini geri dönülmez bir gerginlik ve çatışma noktasına getirecekti.

4. Tahkikat Komisyonu Tartışması

27 Mayıs müdahalesini tetikleyen ve daha sonra da müdahalenin meşrulaştırılmasında kullanılan en önemli olay, hiç kuşkusuz Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıdır. Demokrat Parti ihtilalcilikle suçladığı muhalefetin "yıkıcı" faaliyetlerini araştırmak, dolayısıyla muhtemel bir ihtilali önlemek için bu yola başvurmuştu. Ancak, Tahkikat Komisyonunun kurulması, Yakup Kadri'nin ifadesiyle, "ihtilale giden yolu hayli kısaltmış"tı.[35]

Tahkikat Komisyonu 11. Dönem Meclisi'nde belki de en çok tartışmaya neden olan konuydu. Bazı DP milletvekillerinin verdikleri CHP faaliyetlerini araştırmak üzere bir Meclis tahkikatı açılmasına dair önerge, TBMM'nin 18 Nisan 1960 tarihli oturumunda tartışılmış ve kabul edilmiştir. Tahkikat Komisyonunun kurulmasından sonra, Meclis tahkikat komisyonlarına geniş yetkiler tanıyan ve "Salahiyetler Kanunu" olarak da bilinen bir kanunu kabul etmiştir.

Tahkikat Komisyonu meselesi, Meclis Genel Kurulu'nda çok yoğun tartışmalara neden olmuştur. İktidar-muhalefet ilişkileri bu tartışmalarla birlikte daha da sertleşmiştir. CHP lideri İsmet İnönü'nün o meşhur "sizi ben bile kurtaramam" sözleri bu tartışmalar sırasında söylenmiştir. CHP milletvekilleri Tahkikat Komisyonunun kurulmasına ilişkin önergenin ve yetkilerinin genişletilmesine ilişkin kanunun oylamasına katılmayarak, Meclis Genel Kurulunu terk etmişlerdir.

Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit'in verdikleri önergenin amacı "C. H. Partisinin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkik, tesbit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine

---

[35] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, 2. Baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999), s. 208.

intikal etmek, matbuat meselesi ile adlî ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek" olarak belirtilmişti.[36]

Takrir okunduktan sonra Meclis Genel Kurulunda ilk sözü imza sahibi Bursa mebusu Mazlum Kayalar almış ve mülga Takriri Sükûn Kanunu veya ona benzer hükümleri yürürlüğe koymak için Meclis'e teklif getirebilecekken bunu yapmadıklarını, bunun yerine "hukuki, meşru ve Anayasaya hürmetkâr" bir şekilde TBMM'ye başvurarak olaylara el koymasını ve gerekli kararları almasını istediklerini belirtmiştir.[37] Takrir hakkında şahsı adına söz alan Malatya Milletvekili İsmet İnönü ise iktidarın Tahkikat Komisyonu eliyle bir "baskı idaresi" kurmak istediğini, bu girişimin "Anayasaya, İnsan Haklarına karşı teşebbüs edilen gayrimeşru bir darbe" olduğunu belirtmiştir.[38]

CHP lideri İnönü'nün konuşmasını tamamlayıp kürsüden inmesinin ardından genel kurulda şiddetli gürültüler, atışmalar, tabanca çekmeler ve çanta fırlatmalar gibi olaylar yaşanmıştır. DP milletvekili Samet Ağaoğlu, İnönü'nün kürsüde "manevi mecalsizlik" içinde olduğunu, kafasının ve kalbinin son isyanlarını haykırmaya çalıştığını ancak bu "pervasız haykırmalara" TBMM'nin azimli kararının asla izin vermeyeceğini söylemiştir.[39] Ağaoğlu, İnönü'nün önergede yer alan ithamlara cevap veremediğini, tersine sadece Anayasa ve kanunları değil siyasi ahlâk kurallarını hiçe sayarak ihtilalci bir tavır takındığını ileri sürmüştür.[40]

Ağaoğlu'ndan sonra parti grubu adına söz alan İnönü, öncelikle kendisinin ihtilâlden gelmiş bir neslin mensubu olduğunu, demokrasiye geçişin sancılı bir şekilde gerçekleştiğini, demokrasiden tekrar geriye dönüşü istemediklerini, ancak artık iktidardakilerin seçim yoluyla gitmek istemeyerek ihtilal heveslisi olduklarını ifade etmiştir. İnönü'nün iktidara uyarı niteliğinde olan ve daha sonra çok tartışılacak olan "ben de sizi kurtaramam" şeklindeki sözleri şu bağlamda söylenmiştir:

"Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilâl behemehal olur. (Sağdan, alkışlar, soldan, gürültüler) Beni

---

[36] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.189.

[37] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.192-193.

[38] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.196.

[39] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.198.

[40] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.198.

dinleyin... (Soldan, ellerin kanlı senin sesleri) Biz böyle bir ihtilâl içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilâl dışımızda, bizimle münasebeti olmıyanlar tarafından yapılacaktır. (Sağdan, bravo sesleri) (Soldan, gürültüler) Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. (Sağdan, bravo sesleri ve alkışlar) (Soldan, gülüşmeler)"[41]

İnönü, ihtilalin belli şartlarda "meşru hak" haline geldiğini, ancak demokratik rejimin işletilmesiyle bu hakkın kullanılmasına gerek kalmayacağını şu şekilde açıklamıştır:

"Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilâl meşru bir haktır. Fakat ihtilâl aslında bir millet hayatının asla arzu etmiyeceği, çetin ve tehlikeli bir ameliyattır. Birçok memleketlerde görüyoruz. Çok iyi niyetlerle, vatanperver hislerle ihtilâl yaparak idare kuranlar, kurdukları idarenin ertesi gününden itibaren, kâbus içinde yaşarlar. Onlar muvaffak oldukları ihtilâl[i] normal bir demokratik rejime devredebilmek için imkân bulamazlar. Bulabilenler tarihte nâdir. Biz bulduk işte. (Sağdan, bravo sesleri alkışlar) Ama bunu bulamıyan memleket çok zarar görür. İhtilâl niçin yapılır? Eğer ihtilâl vatandaş için başka çıkar yol yoktur, kanaati zihinlere ve bütün müesseselere yerleşirse, meşru bir hak olarak kullanılacaktır. Bundan içtinap kabil değildir.

Basiretimiz yerinde ve aklımız başımızda ise normal bir demokratik rejimin icaplarını hulûs ile takibederek, eşit haklarla dürüst bir seçimin neticelerini kabul ederek bu rejimi bu yola götürelim..."[42]

İsmet Paşa kürsüden indikten sonra CHP milletvekilleri de Genel Kurul salonunu terk etmişlerdir. İktidar sıralarından "Nereye, nereye? Kaçmayın, dinleyin" sesleri yükselmiş, Demokrat Parti Grubu adına konuşmak üzere söz alan Rize Milletvekili Osman Kavrakoğlu da İsmet Paşa'nın ihtilale ilişkin sözlerine şöyle cevap vermiştir:

"Kendileri ısrar ediyorlar, akıllarınca demokrasinin esasını teşkil eden bâzı şartların mutlaka tahakkuk ettirilmesini istiyorlar, aksi takdirde (İsyan hakkını, ihtilâl çıkarma hakkını) tabiî bir hak ve netice sayıyorlar ve böyle bir akıbetten bizleri hattâ kendisinin dahi kurtaramıyacağını ifade ediyorlar. Ne hazin bir tecellidir bu! Neden ve kime karşı isyan olacak? Bize karşı mı?.. Demokrat iktidara karşı mı? Yazıklar olsun Paşa!.. Bunu nasıl söylersin!.."[43]

---

[41] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.207.

[42] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.207.

[43] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.208.

Muhalefet sıralarının boş olduğu Genel Kurulda konuşmalar tamamlandıktan sonra 15 kişilik Tahkikat Komisyonu kurulmasına ilişkin önerge kabul edilmiştir.[44]

Tahkikat Komisyonunun kurulmasına dair bu karardan dokuz gün sonra, tahkikat komisyonlarının görev ve yetkilerini yeniden düzenleyen "Salâhiyetler Kanunu" kabul edilmiştir. Bazılarınca "tam bir baskı fermanı"[45] olarak nitelendirilen bu Kanunun birinci maddesiyle, kanunların savcı ve hâkimlere verdiği tüm hak ve yetkiler tahkikat komisyonlarına da verilmişti. İkinci madde ise tahkikat komisyonlarına, (a) soruşturmanın selametle yürütülmesi amacıyla her türlü yayının yasaklanması, (b) yayın yasağına uyulmaması durumunda süreli ya da süresiz yayınların basılmasının veya dağıtımının engellenmesi, (c) yayınların toplatılması, yayının ertelenmesi ve matbaanın kapatılması, (d) her türlü evrak, belge veya eşyaya el konulması, (e) siyasi toplantı, gösteri veya benzeri faaliyetler hakkında tedbir ve kararın alınması, (f) soruşturmanın gerektirdiği durumlarda Hükümetin tüm araçlarından yararlanılması yetkilerini vermekteydi. Kanunun diğer maddelerinde de tahkikat komisyonlarının aldığı tedbir ve kararlara muhalefet edenlere uygulanacak cezaların usul ve esasları düzenlenmiştir.

Meclis, 27 Nisan 1960 günü tarihi günlerinden birini yaşamış, tartışmalar ve gürültüler nedeniyle oturuma tam dört kez ara verilmiştir. Tartışmalar sırasında Sivas Mebusu Turhan Feyzioğlu, kanun teklifinin Anayasaya açıkça aykırı olduğunu, bu teklifle birlikte siyasi hayatımızın "15 yıl, 30 yıl, hattâ bazı bakımlardan 100 yıl" geriye götürülmek istendiğini, 14 yıldır fedakârlıklarla sürdürülen çok partili rejimin yerine baskı rejiminin kurulmak istendiğini ifade etmiştir.[46] Feyzioğlu, Meclisi "kadir-i mutlak" olarak görmenin büyük bir yanılgı olduğunu, demokrasilerde organların birbirini frenlemesi gerektiğini ve Meclisin Anayasa gereğince hiçbir şekilde yargı yetkisine sahip olmadığını

---

[44] Oluşturulan Tahkikat Komisyonu'nun üyeleri şunlardı: Osman Kavuncu (Kayseri), Bahadır Dülger (Gazianteb), Nüzhet Ulusoy (Samsun), Said Bilgiç (İsparta), A.Hamdi Sancar (Denizli), Vacid Asena (Balıkesir), Kemal Biberoğlu (Çorum), Kemal Özer (Kütahya), Hilmi Dura (Kastamonu), Ekrem Anıt (Samsun), Nusret Kirişçioğlu (Sakarya), Turan Bahadır (Denizli), Selâmi Dinçer (Sakarya), Himmet Ölçmen (Konya), Necmeddin Önder (Nevşehir). **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.213.

[45] Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4.Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi, 2003), s.243.

[46] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 276-277.

belirtmiştir.[47] Feyzioğlu'na göre, Anayasa, yargı yetkisini, yasama ve yürütmenin müdahale edemeyeceği şekilde bağımsız mahkemelere bırakmıştır. Bunun aksine davranmak "Anayasanın iptalidir, ilgasıdır."[48]

Turhan Feyzioğlu'na cevap veren Çorum Milletvekili Hüseyin Ortakçıoğlu ise, baştan itibaren CHP'nin "muazzam bir telâş" içerisine girdiğini, teklifin kesinlikle Anayasaya aykırı olmadığını, zira komisyonların mahkeme gibi davranarak ceza verme yetkisinin olmayacağını, sadece soruşturmanın selameti için tedbir alma yetkisine sahip olacağını, basın özgürlüğünün ihlal edilmeyeceğini, zira gazete kapatmanın değil yayının engellenmesinin söz konusu olduğunu belirtmiştir.[49]

CHP Meclis Grubu adına konuşan İsmet İnönü, iktidarın tüm bu düzenlemeleri kendi lehine şartlar altında seçime gitmek ve % 96,6 çoğunlukla yeniden iktidara gelmek için yaptığını, ancak vatandaşın buna izin vermeyeceğini ileri sürmüştür. İnönü'ye göre, "bu tedbirlerle Anayasaya bir darbe vurulmaktadır. (Gürültüler) Anayasa dışı, gayrimeşru bir baskı idaresi kurulmaktadır."[50] İnönü şöyle devam etmişti:

"Biz aldığımız tedbiri aldık, yürüteceğiz diyorsunuz. Gayrimeşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle söylemişlerdir. Siz de öyle diyorsunuz. Fakat muvaffak olamayacaksınız. Kore Başkanı Syngman Rhee kurtuldu mu? Üstelik onun ordusu, polisi, memuru elinde idi. Halbuki sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis var... Olur mu böyle baskı rejimi? Muvaffak olur mu bu? Bir baskı rejimi kurulduğu zaman onu kuranlar artık mukavemet kalmayacak zannederler. Bizdeki baskı rejimini kuranlar da öyle zannediyorlar. Baskı tertipçileri bilsinler ki, Türk Milleti Kore Milletinden daha az haysiyetli değildir."[51]

Bu sözler üzerine İnönü'nün on iki oturum Meclis'ten çıkarılması, ardından da beyanlarının zabıttan çıkarılması oylanmış ve kabul edilmiştir.[52] Nafia Bakanı Tevfik İleri, yaptığı konuşmada İnönü'ye yönelik ağır eleştirilerde bulunmuştur. İleri, bir zamanlar Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış bir

---

[47] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 278.

[48] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 279.

[49] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 294-297.

[50] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 300.

[51] Tutanaklardan çıkarılan bu sözleri bazı küçük farklılıklarla aktaran kaynaklar için bkz. Rıfkı Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, (Ankara: Nurol Matbaacılık, 1998), ss.685-686; Tunçay, "Siyasal Tarih (1950-1960)", s.187; Aydemir, *İkinci Adam*, s.406.

[52] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 301.

kişinin "konuşmasının her hecesiyle korkunç ihtirasının zebunu olarak hiyanetin çukuruna düştü"günü ileri sürmüştür.[53]

İnönü'nün tutanaklardan çıkarılan sözleri, aslında Demokrat Parti iktidarının devlet kurumlarıyla arasındaki mesafenin ne kadar açıldığını bariz şekilde göstermektedir. Feroz Ahmad'ın belirttiği gibi, "1958'in başlarına gelindiğinde hükümet bütün devlet kurumlarından fiilen yalıtık durumdaydı. Önce basın ve yargı kurumu uzaklaştı, bunu 1957 seçimlerinde sivil bürokrasi izledi ve son olarak da ordu ve üniversiteler."[54] Bu durum sürpriz değildi, zira geniş halk kitlelerinin özlemlerini siyasi dile çeviren bir siyasi hareket olarak Demokrat Parti, "asker-sivil bürokratlar ve aydınlar"dan oluşan "eski elit"in ciddi şekilde tepkisini çekmekteydi.[55]

5. Öğrenci Olayları ve 27 Mayıs'a İki Kala Meclis'te Son Tartışma

Meclis'te şiddetli tartışmalar sonucunda kabul edilen "Salahiyetler Kanunu", Meclis dışında da gerilimin yükselmesine neden olmuştur. 28 Nisan 1960 tarihinde DP iktidarını sarsacak öğrenci olayları baş gösterdi. İstanbul Üniversitesinde başlayan olaylar Ankara'ya da sıçradı. Nihat Erim, gösteri ve çatışmaların başladığı günde günlüğüne şu notu düşmüştü: "Türkiye mühim bir dönüm noktasına geldi."[56]

---

[53] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 307.

[54] Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye* (1945-1980), Çev. A.Fethi, (İstanbul: Hil Yayın, 1996), s.73. Üniversite öğretim üyelerinin DP hükümetine tepkisi Tahkikat Komisyonlarının yetkilerini artıran kanuna yönelik eleştirilerinde somutlaşmıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi hocalarından Hüseyin Nail Kubalı, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli söz konusu kanunun açıkça Anayasaya aykırı olacağını açıklamışlardı. (*Ulus*, 27 Nisan 1960; *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1960). Ankara Hukuk Faültesinde ise Profesör İlhan Arsel ile isminin açıklanmasını istemeyen bir profesör kanunu protesto etmek amacıyla "Anayasa dersi takrirlerine son vermişlerdi". *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1960.

[55] Ahmet N. Yücekök, *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlamentonun Evrimi*, (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983), s.126.

[56] Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, Cilt 11, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), s.708. Erim, 29 Nisan 1960 tarihli günlüğüne de şunları yazmıştı: "Kan döküldükten sonra Menderes bu işin içinden artık zor çıkar. Çıkamaz. Ölen çocukların kanı kolay yıkanamaz." *Ibid.*, s.708.

28-29 Nisan öğrenci olayları esasen 27 Mayıs'ın da ateşini fitillemişti. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesini gerçekleştiren subaylar arasında yer alan Numan Esin, öğrenci olaylarının "ihtilal ortamı"nı oluşturduğunu şu sözlerle anlatacaktı:

"Ben, ihtilalden önce 28-29 Nisan Olayları sırasında, Ordu Karargâhı'nda Harekât Başkanlığı'nda çalışıyordum. Gençlik ayaklandı, Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim ilan edilmeyen önceki ilk aşamada ben hep Fahri Paşa'nın yanındaydım ve her şeyi gayet iyi biliyordum. Herkes şaşkındı. Böyle büyük ölçüde ani bir patlama beklenmiyordu.

Doğrudan kişisel gözlemlerde bulunmak için, Beyazıt tarafına gittim. Orada iki subaya rastladım. Birisi, daha sonra 9 ve 12 Mart olaylarında adı duyulacak olan sınıf arkadaşım Ümran Şensezgin'di. "Ne duruyorsunuz, ne biçim kurmaysınız, niye önlem almıyorsunuz?" dedi bana. Kendisi donatım yüzbaşısıydı. "Anladım" dedim. Derken, Kurmay Binbaşı Şükran Özkaya'yla karşılaştım. Bana gülerek, "Ne haber?" dedi. İyi tanışmıyordum, ama hemen durumunu anladım. "Bir şeyler yapın" dedi. Daha sonra, Orhan Erkanh'yı buldum. Bana dedi ki: "Ankara'ya haber ver; bugün bu işi bitirelim. Durum gayet uygun. Ben öğrencileri önüme katar, İstanbul'da ihtilali yaparım." Rastladığım iki arkadaş da heyecan içindeydi. Öğrencideki heyecan subaya bulaşmış ve ihtilal ortamı oluşmuştu."[57]

Öğrenci olayları sırasında basın çok önemli rol oynamıştı. Sistematik bir propaganda ile onlarca öğrencinin hunharca öldürüldüğü bilgisi tüm ülkeye yayılıyordu. Bu propaganda o kadar etkili olmuştu ki, "27 Mayıs müdahalesi olur olmaz askeri idare ortalıkta ölü cesedi aramaya başlayacak ve bu araştırma günlerce sürüp gidecekti".[58]

Muhalefet öğrenci olaylarını Meclis'e taşımış, iktidarı acımasızlık ve diktatörlükle suçlamıştı. Dahası, CHP milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata ve 28 arkadaşı, olaylar sırasında hayatını kaybeden öğrencilerin "hürriyet şehidi" sayılmaları ve Anıtkabir'e defnedilmelerine ilişkin bir kanun teklifi hazırlamışlardı. Tek maddelik bu kanun teklifi şu şekilde formüle edilmişti: "Atatürk'ün Gençliğe emanet ettiği ana prensipleri; insan hak ve hürriyetlerini ve Anayasaya müstenit, demokratik hukuk devleti nizamını korumak ve

---

[57] Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları*, 2.Baskı, (İstanbul: Doğan Kitap, 2005), s.103.

[58] Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, s.694.

istibdada karşı koymak uğrundaki son mücadeleler içinde can verenler Hürriyet Şehidi sayılır ve Atatürk'ün Anıt-Kabri'ne defnedilirler." Bekata'ya göre, "kanun teklifinin çıkmasına imkân hasıl olmamış ve fakat teklifi bilahare milli irade bütün ihtişamile gerçekleştirmiştir."[59]

Öğrenci olayları ülkedeki siyasi krizi derinleştirmişti. Başbakan Menderes bir çıkış yolu arıyordu. Bu amaçla görüşüne başvurduğu Profesör Ali Fuat Başgil, hükümet değişikliği dışında bir çözüm yolunun bulunmadığını Başbakana ve Cumhurbaşkanına bizzat söylemişti. Menderes'in "bu çıkmazdan kurtulmak için ne tavsiye edersiniz?" sorusuna Başgil şu teklifte bulunmuştu:

"Her şeyden önce, Menderes Kabinesi derhal istifâ etmelidir. Bundan sonra, mümkün olduğu nispette, muhalefete de birkaç bakanlık vererek, meclisteki mûtedil şahsiyetlerden yeni bir kabine kurmalıdır. Böylece, bir nevi koalisyon kabinesi, daha doğrusu milli birlik kurulmuş olacaktır. Bu yeni hükûmet, kendisinden öncekinin tâkip ettiği politikayı bir yana bırakarak tam bir serbesti içinde kararlarını alacak ve meclise, Anayasa'ya aykırı olduğu iddia edilen kânunların, bilhassa Salâhiyetler Kanunu'nun tâdilini teklif edebilecektir. Bu şekilde hareket edilince, artık muhâlefet, hükûmeti itham etmek için bir bahâne bulamayacak ve siyasi tansiyon düşecektir."[60]

Ancak Başgil'in bu önerisi kabul görmedi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, o aşamada bir hükümet değişikliğinin "zaaf alâmeti" olarak algılanacağını, geri adım atmak yerine "sert tedbirler"in alınması gerektiğini savunmuştu.[61] Böylece, siyasi krizden çıkışı sağlayabilecek ve yaklaşmakta olan askeri müdahaleyi önleyebilecek olan son fırsat da elden kaçacaktı.

11. Dönem TBMM'nin son toplantısı 25 Mayıs 1960 günü yapıldı. Meclisin bu toplantısında iki gün sonra gerçekleşecek askeri müdahalenin ayak sesleri duyulabiliyordu. İktidar partisi Meclisi bir ay tatil etmek istiyor, muhalefet ise buna direniyordu. Şiddetli tartışmalar yaşanıyor, yumruklar havada uçuşuyordu. İktidar muhalefeti kargaşa çıkarmakla, muhalefet ise iktidarı memleket meselelerini yüzüstü bırakıp kaçmakla suçluyordu.

---

[59] Hıfzı Oğuz Bekata, *Birinci Cumhuriyet Biterken*, (Ankara: Çığır Yayınları, 1960), s.236.

[60] Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri*, 2.Baskı, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006), s.142.

[61] Başgil, *27 Mayıs İhtilâli*, s.142.

CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu, iktidarın "baskı rejimi" kurduğunu ve bu şartlarda dürüst seçim yapılamayacağını ileri sürüyordu. Feyzioğlu, kendi ifadesiyle "rejimi kurtarma yolunu anlatmaya çalışıyor" ve kurtuluşun ülkede serbest ve dürüst seçimlerle hür basının tüm unsurlarıyla ülkeye getirilmesinden geçtiğini söylüyordu.[62] Feyzioğlu'na cevap veren Devlet Bakanı İzzet Akçal, ülke çapında hür ve eşit seçimin yapılmasının en ateşli taraftarının Demokrat Parti olduğunu vurguluyordu. Akçal'a göre, "hukuk sistemi içerisinde serbest seçimden şüphelenmeye ve şimdiden yer yer vatan sathında seçimler aleyhinde bir propaganda yapmaya lüzum yoktur".[63]

Ancak, DP döneminin son Meclis toplantısında belki de en sert konuşmayı Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı yapmıştır. Bölükbaşı, muhalefet sıralarından alkış alan konuşmasında, iktidar sıralarına "memleketin tahammülü ile oynuyorsunuz, ihtilâli siz hazırlıyorsunuz" diye seslenmişti. Bölükbaşı, güvenlik güçlerinin öğrenci olayları sırasındaki sert müdahalesinden dolayı hükümeti "dört tane göz yaşartıcı bomba ile dağıtılması mümkün olan masum talebelere, sizlerin evlatlarınıza çatır çatır polis kurşunları sıktırıyor ve radyoda bu cinayeti müdafaa ediyor" sözleriyle eleştirmişti.[64]

Bölükbaşı'nın eleştirilerinden Tahkikat Komisyonu da nasibini almıştı. Bölükbaşı, Tahkikat Komisyonunun kurulduktan sonra ilk faaliyetlerinden biri olarak Meclis müzakerelerine yayın yasağı koymasını diktatörlük uygulaması olarak nitelendirmiştir. Bölükbaşı şöyle konuşmuştur:

"Arkadaşlar, siz meşruiyetten de bahsediyorsunuz. Hangi meşruiyetten bahsediyorsunuz? Meşruiyetin hâkim olduğu bir memlekette, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile, burada olup bitenleri öğrenmek hakkına Anayasa mucibince sahibolan bir milletin arasına 15 kişilik bir encümen sokmanın yeri var mıdır? Gizli celse yapmıyoruz, Meclis müzakereleri alenidir. Meclis müzakerelerinin aleniyeti demek, burada olup biten her şeyi milletin duyması demektir. Aleni celsede cereyan eden müzakerelerin neşrini, Büyük Millet Meclisi bile yasak edemez. Büyük Millet Meclisinin alamayacağı bir yasak kararını, siz 15 kişiye aldıramazsınız. Menderes cesursa, diktatörlüğünü açıkça ilân etsin. Bu 15 kişinin gölgesine sığınmasın. (Sağdan şiddetli alkışlar, bravo sesleri)

---

[62] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.573.

[63] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.573.

[64] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.577.

15 kişilik bir komiteniz tıpkı Vehip Paşa Divanı Harbi gibi evvelâ asıyor, sonra muhakeme ediyor."[65]

Bölükbaşı, konuşmasının sonunda, iki gün sonra gerçekleşecek askeri müdahaleyi haber verircesine, "ihtilal"den bahsetmiş ve DP hükümetini bu konuda uyarmıştır. Bölükbaşı, ihtilalin şartlarını muhalefetin değil, iktidarın hazırlayabileceğini, dolayısıyla mesuliyetin tamamen iktidara ait olduğunu belirtmiştir. Bölükbaşı'nın şu sözleri çok anlamlıdır:

"Bu memlekette gece uykularınızı kaçıran hâdiseler bir gün vukubulursa bunun mesulleri sizler olacaksınız. Zulmünüz olmazsa ayaklanma olmaz. (Sağdan, şiddetli alkışlar, bravo, sesleri)."[66]

Bu sert uyarıların ardından kifayet takriri oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Sonra da Meclisin tatile girmesi teklifi oylanmış, 117 ret oyuna karşılık 226 oyla kabul edilmiştir. Oturum başkanının "Kararınız veçhile 20 Haziran Pazartesi günü saat 15'te toplanılmak üzere İnikadı kapatıyorum, efendim"[67] cümlesiyle bir dönem kapanmıştır.

---

[65] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.577-578.

[66] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.578.

[67] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.580.

1. TBMM'DE İLK FAALİYETLER

1.1 MECLİS BAŞKANLIK DİVANININ OLUŞMASI

1 Kasım 1957'de toplanan TBMM, milletvekillerinin yemin etmelerinden sonra Başkanlık Divanı seçimlerine geçmiştir. Seçimlere geçilmeden önce Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş söz alarak, Başkanlık Divanına muhalefetten de üye seçilmesi gerektiğini, bunun tarafsızlık için şart olduğunu belirtmiştir. Çelikbaş, teklifine itiraz eden Demokrat Partili milletvekillerine kendisi 1950'de Demokrat Parti İdare Heyetinde aza iken bu yola tevessül edildiğini hatırlatmıştır.[68]

Geçici Meclis Başkanı Ali Fuat Cebesoy, teamül gereği önce Divan Başkanı ve üyelerinin seçilmesi gerektiğini, bu kabil meselelerin daha sonra ele alınabileceğini belirterek seçimlere geçmiştir. Oylamaya 413 milletvekili katılmış ve neticede İçel Mebusu Refik Koraltan 404 oyla başkan seçilmiştir. Dokuz üye çekimser kalmıştır.[69] Koraltan sonraki iki yasama yılında da başkan seçilmiş ancak aldığı oy sayısı düşmüştür. Koraltan ikinci yasama yılında 382 oyla, üçüncü yasama yılında ise 355 oyla yeniden Meclis Başkanı seçilmiştir.[70]

Koraltan 11. Dönemin ilk yasama yılında Meclis Başkanı seçilmesi üzerine yaptığı teşekkür konuşmasında yeni dönemde mebuslara başarı dilemiş ve şunları söylemiştir:

> "Muhterem arkadaşlar; tarihi şerefle dolu olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin muhterem mümessillerinin geçen devrelerde olduğu gibi bu devrede de gerektiği zaman milletin huzur içinde itilasına, saadet ve emniyetine müteveccih kararları ve milli ihtiyaçlara cevap verecek kanunları çıkarmakla şerefli tarihine yaraşan faaliyeti göstereceğinden asla şüphe edilemez. Bu yolda yürümekledir ki; Büyük Türk Milletinin sizlerden beklediği hizmetleri yapmakla daima bahtiyar olacağız."[71]

Koraltan'ın konuşmasından sonra Meclis Başkanvekilleri, Kâtipler ve İdare Amirleri için oy kullanılmıştır. Oylamaya 390 mebus katılmış ve neticede Bursa Mebusu Agâh Erozan (389), Kayseri Mebusları Fikri Apaydın (390) ve

---

[68] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:1, (1.11.1957), s.6.

[69] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:1, (1.11.1957), s.6.

[70] Bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:5, İnikat:1, (1.11.1958), s.14; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 3, Cilt:10, İnikat:1, (1.11.1959), s.15.

[71] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:1, (1.11.1957), s.6.

İbrahim Kirazoğlu (390) yeni dönemin Meclis Başkanvekilleri seçilmişlerdir. Başkanlık Divanı Kâtipliklerine ise Attilla Konuk (Antalya), İhsan Gülez (Bolu), Übeydullah Seven (Hakkâri), Hakkı Kurmel (Kayseri), Sabahattin Sayın (Konya) ve Mustafa Saraç (Zonguldak) seçilmişlerdir. Meclis İdare Amirlikleri için yapılan oylama sonucunda da Ahmet Kocabıyıkoğlu (Balıkesir), Reyhan Gökmenoğlu (Konya) ve Nüzhet Akın (Sakarya) seçilmişlerdir.[72]

1.2 CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ VE CUMHURBAŞKANININ AÇILIŞ NUTKU

Cumhurbaşkanlığı için yapılan seçime 413 üye katılmış ve İstanbul mebusu Celal Bayar, 413 oyla üçüncü kez Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.[73] Alkışlar arasında kürsüye gelen Cumhurbaşkanı Bayar, yapılan seçimlerle milli iradenin yeniden tecelli ettiğini, "Türk milletinin yegâne ve hakiki mümessili sıfatiyle" görevine başlamak üzere bulunan Yüksek Heyeti selâmlamakla bahtiyar olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Bayar, Meclisin sahip olduğu yetki ve seçkin vasfı sayesinde yeni dönemde de ülkenin meselelerini milletin menfaatine olacak şekilde ele alacağından kuşkusu olmadığını ifade etmiştir.

Diğer yandan, Bayar, dünyada barış ve güvenliğin hala tesis edilememesine ve bilhassa bölgemizin nazik ve ciddi manzarasına dikkat çekerek, memleketin güvenliğine yönelik meseleler üzerinde mebusların her an büyük bir basiret ve dikkatle durması gerektiğini hatırlatmıştır. Cumhurbaşkanı "kuvvetli, ileri ve müreffeh bir Türkiye ideali"ni gerçekleştirmek için yapılması gerekenleri ve bu konuda Meclise düşenleri şu sözlerle özetlemiştir:

> "İnsanlık camiası içinde kuvvetli ve müreffeh bir Türkiye'nin, bir sulh ve istikrar unsuru olduğunda bütün sulhsever milletler müttefiktirler.
>
> Kuvvetli, ileri ve müreffeh bir Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için bir taraftan iktisadi kalkınmamızı, hızını kaybettirmeden devam ettirmek, diğer taraftan siyasi ve idari hayatımızda bugüne kadar elde edilmiş olan neticeleri tahkim ve tarsin ederek daha da ileri götürmek çarelerini aramak gibi mühim vazifeler, bizi beklemektedir.
>
> Bütün bu verimli eser ve neticelerin elde edilmesinin ancak huzur, emniyet ve istikrar içinde çalışmakla mümkün olabileceğini söylemek hakikatin tam ifadesi olur.

---

[72] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:1, (1.11.1957), s.8-9.

[73] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:1, (1.11.1957), s.9.

Bu gayelerin tahakkuku ise bütün meselelerimizde, memleketin yüksek menfaatlerini her şeyden üstün tutan ve milletçe bekamızın temel şartlarından biri olan millî tesanüdümüzü rencide edecek her türlü hareketlerden sakınmayı esas bilen bir ruh ve zihniyete sahibolmamıza bağlıdır.

Aynı vatanın evlâtları olmak hakikatinin ve vatanseverlik duygularımızın bütün çalışmalarımızda bize rehber olacağından asla şüphe etmiyorum. (Soldan; şiddetli, alkışlar)"[74]

Cumhurbaşkanı Bayar, konuşmasının devamında çok partili siyasi yaşama geçildikten sonra yaşanan sert ve çetin mücadeleler üzerinde durarak, huzur ve sükûna ihtiyaç duyulduğu konusunda milletvekillerine uyarılarda bulunmuştur. Bayar'a göre, son seçimlerde de bu sert mücadele devam etmiş ancak artık seçimler tamamlanmıştı. Bu aşamadan sonra milletvekillerine düşen görev, "millet iradesinin her türlü şüphe ve tereddütten azade olarak bütün vuzuhu ile tecelli etmiş bulunması karşısında millet iradesine râm olmak"tı. Ekonomik kalkınmamızın sağlanması ve milli hayatımızın gelişmesi düzen ve istikrarı gerektirmekteydi. "Demokratik rejimlerin ve hürriyet fikirlerinin nizam ve istikrar mefhumundan ayrı mütalâa edilmesi esasen vâridolamaz"dı.[75]

Bayar, konuşmasını su sözlerle tamamlamıştır:

"Türkiye Reisicumhurluğuna üçüncü defadır ki, seçilmiş bulunuyorum. Devlet Reisliğinin benden ne kadar ağır ve ciddî vazife istediğini, kalb ve vicdanımda his ve idrak ederek, beni doğrudan doğruya seçen Yüksek Heyetinize derin minnet ve şükranlarımı arz etmeyi önde gelen vazife telâkki etmekteyim. (Soldan, şiddetli alkışlar)

Bu vazifeyi ifa ederken, çok kıymetli teveccüh ve itimadını mânevi bir hazine bildiğim büyük Türk Milletine de minnettarlık duygularımı, sonsuz şükranlarımı iblâğ etmiş oluyorum. (Soldan, alkışlar)

Büyük Millet Meclisinin on birinci dönemini teşkil eden Heyetinizin bütün karar ve isabetli tedbirleriyle, aziz vatanımıza hayırlı hizmetler ifasına muvaffak olmasını dilerim. (Soldan, ayakta çok şiddetli alkışlar, bravo, sağol sesleri)."[76]

---

[74] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:1, (1.11.1957), ss.10-11.

[75] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:1, (1.11.1957), s.11.

[76] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:1, (1.11.1957), s.11.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın konuşmasının tam metni için bkz. EK 1.

Cumhurbaşkanı Bayar, 11. Dönem TBMM'nin ikinci yasama yılının açılışında daha uzun bir konuşma yapmıştır. Bayar, Meclisi selamladıktan sonra, her yıl olduğu gibi geride bırakılan dönem içinde ülkemizi "ileri bir medeniyet ve refah seviyesine götüren hamleler"in her alanda olumlu sonuçlar verdiğini, genel güvenlik, adalet, sağlık, eğitim, ziraat, ulaştırma ve imar gibi alanlarda çalışmaların başarıyla yürütüldüğünü ve memlekete yeni eserler kazandırıldığını belirtmiştir. Bayar, yapılan işlerin bütçe kanunu vesilesiyle Hükümet tarafından detaylı bir şekilde Meclis'e sunulacağını, kendisinin sadece öne çıkan bazı önemli mevzulara temas edeceğini söylemiştir. Bayar, bilhassa üzerinde duracağı konuları (a) iktisadi ve malî mevzular, (b) millî savunma ve (c) dış politika olarak belirlemiştir.[77] Bayar'ın bu üç konu hakkındaki düşüncelerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

a) İktisadi ve mali konular: Ekonomik kalkınmamız, sadece ülke sınırları içinde değil, aynı zamanda sınırlarımız dışında da sık sık konuşulan ve takdir edilen bir konu haline gelmiştir. Hükümet, bu konuda iç ve dış kaynaklardan en rasyonel şekilde faydalanmayı mümkün kılacak esaslı tedbirler almış ve bunları seçimlerden sonra Meclis'e sunduğu Hükümet programında izah etmiştir. Bu ekonomik tedbirler üç temel esasa dayanmaktadır: (1) Satın alma gücünün kontrolü, (2) Piyasaya mal ve hizmet arzının arttırılması ve (3) Yatırımların tediye muvazenesi ve istihsal üzerinde müsbet tesirleri olacak istikametlere yöneltilmesi.

Diğer yandan, Hükümet üç ay önce ülkemiz için çok önemli olan dış yardımlar temin etmiştir. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Federal Batı Almanya, İngiltere ve Avrupa İktisadi İşbirliğine dahil diğer memleketler ile Milletlerarası Para Fonundan temin edilen nakdî yardım tutarı 359 milyon doları bulmaktadır. Bu miktara, uzun vadeli ödemeye bağlanan 400 milyon dolarlık borçları ve Amerika'nın 225 milyon dolarlık yeni yardımını da eklemek gerekmektedir. Yüksek miktarlara ulaşan dış yardımlar, son sekiz yılda takip edilen başarılı iktisadi ve mali politikaların sayesinde temin edilebilmiştir. Hükümetin, iktisaden alınan tedbirlerin uygulanması konusundaki kararlılığı, bu konudaki başarının esaslı şartıdır.

Gelirlerdeki artış sayesinde, kamu hizmetleri için çok daha fazla harcama yapılabilmekte, milli savunma, eğitim ve sağlık gibi alanlarda önemli ilerlemeler kaydedilmektedir. Son olarak, petrol konusunda da çok büyük gelişmeler yaşanmış, yeni bulunan rezervlerin hızla işletilmesi ve üretimin en az iki katına çıkarılması için gerekli tedbirler alınmıştır. Ayrıca, İran petrollerinin Türkiye'den Akdeniz'e akıtılması için boru hattı döşenmesine yönelik anlaşma iki ülke arasında imzalanmıştır. En geç iki yıl sonra inşaatına başlanacak olan

[77] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 2, Cilt:5, Birinci İnikat, (1.11.1958), s.6.

"bu dünya ölçüsünde mühim tesis", Türkiye ile İran arasındaki dostluk ve ittifak ilişkilerini pekiştirecekti.[78]

b) Milli savunma: Bu yıl da, her yıl olduğu gibi, bütçenin çok büyük bir kısmı milli savunma hizmetlerine ayrılmıştır. Çeşitli harb silâh ve vasıtalarının alımıyla, kara, deniz ve hava kuvvetlerimizin kudreti artırılmıştır. Ayrıca, ordu mensuplarının eğitimi meselesine de önem verilmiştir. Bu bağlamda Ankara'da bir "Ordu Yabancı Dil Okulu" açılmış, silah altına alınan vatandaşlardan okuma yazma bilmeyenleri okur yazar yapmak için gerekli adımlar atılmıştır. Milli Eğitim, Milli Savunma bakanlıkları ile Amerika Birleşik Devletleri Yardım Teşkilatının işbirliğiyle hazırlanan program çerçevesinde 1959 yılından itibaren her yıl 120 bin erin okuma yazma öğrenmesi sağlanacaktır. Bunun dışında, Silahlı Kuvvetlerimizin lojman ve konut ihtiyacını karşılamaya yönelik adımlar atılmış, gıda sistemi üzerinde durularak "Beslenme Enstitüsü" kurulmuş ve akar-yakıt ihtiyacı da NATO «Enfrastrüktür» Programı çerçevesinde halledilmeye çalışılmıştır.

Diğer yandan, dost ve müttefikimiz Amerika "hür dünyanın müdafaasını büyük ölçüde kuvvetlendirmeye yarayan" yardımlarına devam etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Kuzey-Atlantik Paktı çerçevesinde ülkemizin ve dolayısıyla NATO'nun sağ kanadının korunması amacıyla, "memleketimize en son tipte klâsik silâhlarla beraber modern atomik silâhlar da vermektedir".[79]

c) Dış politika: Maalesef, İkinci Dünya Savaşından bu yana insanlığın özlediği barış ve huzur ortamı sağlanabilmiş değildir. Tersine, son bir yıl içinde yaşanan gelişmeler barış ve huzurdan ne kadar uzak olunduğunu göstermiş, insanlığın iki dünya halinde bölünmesini doğuran şartlarda hiçbir değişiklik doğurmamıştır. Geçen yıl Orta- Doğu'da kısa süre önce de Uzak- Doğu'da meydan gelen hadiseler, bazı menfi kuvvetlerin tahakküm ve yayılma hırslarının ne boyutlara ulaştığını gösterme bakımından manidardır.

Türk milleti, bu şartlar altında, "ötedenberi sulh, adalet ve hürriyet mefhumlarını en aziz birer prensip olarak benimsemiş, hür milletler topluluğu içinde bütün varlığıyla yer almış bulunmaktadır." Dış politikamız, milletimizin bu bilinçli ve kararlı durumunu yansıtmaya devam edecektir. Bu bağlamda, "hür yaşamaya azmetmiş milletlerin vücuda getirdikleri müstesna eser olan NATO'ya sadakatla bağlıyız". NATO içinde müttefik ülkelerle işbirliğini geliştirmek için her türlü çabayı göstermekte kararlıyız. Ayrıca, mensubu bulunduğumuz Bağdad Paktı da, her türlü menfi propagandaya rağmen, içinde bulunduğumuz bölgede güvenliğin temel unsuru olmaya devam etmektedir. Bu Pakt bünyesinde kardeş

---

[78] Bayar'ın bu sözleri, Meclis'te hazır bulunan İran heyeti tarafından da alkışlanmıştır. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 2, Cilt:5, Birinci İnikat, (1.11.1958), s.9.

[79] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 2, Cilt:5, Birinci İnikat, (1.11.1958), ss.9-10.

ve müttefik ülkeler olan Irak, İran ve Pakistan ile dostane ilişkilerimiz de kuvvetlenmektedir. Diğer yandan, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, İngiltere, Fransa, Federal Almanya, İtalya ve NATO üyesi diğer müttefiklerimizle olan ilişkilerimiz de artan bir dostluk ve dayanışma havası içinde gelişmektedir.

Kıbrıs davasına gelince, adanın taksimini kabul etmek yapabileceğimizin son haddini oluşturmaktadır. İngiltere'nin yedi yıllığına Kıbrıs'ın idaresi konusunda Türkiye ve Yunanistan'la işbirliğine dayanan planını destekliyoruz. Çok eski tarihi bağlara ve ülkemizin güvenliğiyle doğruda ilgili sebeplere dayanan Kıbrıs meselesinde, milletimizin yüksek hassasiyetinden ilham alarak davamızı kararlılıkla sürdüreceğiz.[80]

Cumhurbaşkanı Bayar, konuşmasının sonunda dünyanın ve bölgemizin içinde bulunduğu çalkantılı siyasi atmosferin olumsuz etkisi karşısında milletvekillerini daha dikkatli olmaya davet etmiştir. Bayar konuşmasını şöyle tamamlamıştır:

> "Hiç şüphe yok ki, bir memlekete dıştan teveccüh etmiş tehditler, eğer iç politikada hâkim olan şartlar bakımından elverişli bir zemin bulursa, asıl tehlike o zaman meydana çıkmış olur. (Soldan, bravo sesleri) Bir memleketin iç politikası ile dış politikası ve dünyada hüküm süren şartlar arasında yakın bir münasebet vardır. Bu, her memleket için böyledir. Bugünkü gibi, çok nazik bir devrede ise, iç ve dış politika arasındaki bu münasebet, daha sıkı bir surette kendini hissettirir. Bu itibarla, genç demokrasimizin geliştirilmesi gayretlerinde Devlet nizamı ile Hükümet otoritesini sarsacak, bilhassa böyle zamanlarda mevcudiyeti elzem olan millî tesanüdü zedeliyecek her türlü ifratlardan kaçınılması bir zaruret olur. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)
>
> Türkiye Devletinin Reisicumhuru sıfatiyle, bu hususu ehemmiyetle, Türk milletini temsil eden Büyük Millet Meclisinin huzurunda arz etmeyi millî bir vazife saymaktayım. (Soldan, bravo sesleri alkışlar)
>
> Bu vazifeyi yaparken, memleketin maddi refah ve saadeti için olduğu kadar, huzur ve sükûn içinde bulunması için de, her zaman en isabetli tedbirleri bulup tatbik etmesini bilen Büyük Meclisin, günün arz ettiği endişe verici haller üzerinde, hassasiyetle duracağından eminim. (Soldan, bravo sesleri sürekli alkışlar)

[80] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 2, Cilt:5, Birinci İnikat, (1.11.1958), ss.10-13.

Türk Milletinin yegâne ve hakiki mümessili olan, muhterem heyetinize başarılar dilerim. (Soldan, sürekli ve şiddetli alkışlar, bravo sesleri)"[81]

Celal Bayar, cumhurbaşkanı sıfatıyla son konuşmasını, 1 Kasım 1959 günü Meclisin üçüncü yasama yılının açılışında yapmıştır. Bayar, konuşmasının başında Meclis'in çıkardığı kanunlar ve aldığı kararlarla ülkemizin ekonomik ve sosyal yapısının gelişmesine önemli katkılarda bulunduğunu belirtmiştir. Bir önceki yılın açış konuşmasında olduğu gibi, Bayar bu konuşmasını da iktisadi ve mali konular, milli savunma ve dış politika olmak üzere üç ana başlık altında toplamıştır.

Bayar'a göre, izlenen kalkınma politikasının sonucu olarak, bu yıl da sağlık, eğitim, ziraat, ulaştırma ve imar alanlarında genel refah seviyemizi artıran çok önemli çalışmalar yapılmıştır. Hükümetin "iktisadi ve malî istikrar programı" adı altında topladığı tedbirler manzumesi, halkımızın vatanseverliği sayesinde kararlı bir şekilde uygulanma imkânına kavuşmuştur. Diğer yandan, ülkemizin Avrupa Ortak Pazar Topluluğuna katılma kararı almış olması önemlidir. Bu kararın ziraat ve sanayiimizin gelişmesine katkı yapacağı kesindir. Bayar, ekonomik ve mali konulardaki gelişmeleri ayrıntılı bir şekilde anlattıktan sonra ulaşım konusuna değinmiş, bu çerçevede "Boğaziçi Köprüsü"nün ihale aşamasına geldiğini belirtmiştir.[82]

Milli savunma konusunda da, silahlı kuvvetlerin modern silahlarla teçhizinin devam ettiği, ordu mensuplarının bilgilerini artırma ve eğitimi meseleleri üzerinde hassasiyetle durulduğu, bu bağlamda Harb ve Subay Okulları kanun tasarılarının Meclise sunulduğu ve Sivil Müdafaa Kanununun kabul edilmesiyle birlikte sivil savunma hizmetlerinin NATO ülkeleri standartlarına getirildiği vurgulanmıştır.[83]

Bayar, dış politika konusunda ilk olarak Kıbrıs meselesinden bahsetmiş ve bu meselenin halledildiğini söylemiştir. Bayar, bu konuda şunları söylemiştir:

---

[81] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 2, Cilt:5, Birinci İnikat, (1.11.1958), ss.13-14. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın açış konuşmasının tam metni için bkz. EK 1.

[82] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 3, Cilt:10, Birinci İnikat, (1.11.1959), ss.5-12.

[83] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 3, Cilt:10, Birinci İnikat, (1.11.1959), s.13.

"Yakın dost ve müttefiklerimiz İngiltere ve Yunanistan'la memleketimiz arasında, uzun zamandan beri, mühim bir anlaşmazlık konusu teşkil eden Kıbrıs meselesi, bu devre içinde halledilmiştir. İyi niyet sahibi milletler arasında hâkim olması gereken uzlaşma zihniyetinin ve anlaşmazlıklara barış yoliyle çare bulmak iradesinin bu zaferini, huzurunuzda memnunlukla belirtmek isterim. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

Türkiye ile Yunanistan, ve diğer ilgililer, müşterek emniyet dâvasının icabı olan samimî işbirliği ve hakiki dostluk anlayışiyle en çetin dâvaların halledilebileceğini, medeniyet âlemine ispat etmişler, ve böylece, hür dünyanın emniyetine de büyük bir hizmette bulunmuşlardır. (Soldan, alkışlar)

Doğu - Akdeniz bölgesinde istikrarın avdetine yol açan bu uzlaşma, Atatürk'ün açtığı çığırla vücut bulan ananevi Türk-Yunan dostluğunun bütün kuvvetiyle canlanmasını sağlamıştır. (Soldan, alkışlar)

Kıbrıs anlaşmalarına hâkim olan iyi niyetin ve karşılıklı haklara saygı gösterme zihniyetinin, Kıbrıs'taki iki cemaat arasında da uyandığını görmek, pek yakında doğuşunu selâmlıyacağımız Kıbrıs Cumhuriyetinin istikbaline güvenimizi artırmıştır."[84]

Bayar, "siyasi edebiyat"ın ötesine geçen gerçek bir silahsızlanmanın Doğu ile Batı yakınlaşması ve dünya barışı için ön şart olduğunu, tüm kaynakları ekonomik kalkınmaya ayırmamıza imkân verecek böylesi bir silahsızlanma anlaşmasının ülkemizde memnuniyetle karşılanacağını, ancak dünya barışı sağlanıncaya kadar hür milletlerin ortak güvenlik teşkilatlarını güçlendirmeye devam edeceklerini, bu çerçevede NATO ve CENTO'ya sadakatle bağlılığımızın devam edeceğini belirtmiştir.[85]

Cumhurbaşkanı Bayar, ABD ve Avrupa ülkeleriyle iyi ilişkilerin devam ettirildiğini anlattıktan sonra Türk dış politikasının temel esaslarını bir kez daha ifade etmiştir. Bayar, şöyle konuşmuştur:

"Takibettiğimiz açık ve kararlı politika, Birleşmiş Milletler şartında yer alan esaslara göre, karşılıklı saygı ve itimat zihniyetinin yerleşmesi ve umumi sulh ve istikrarın temini gayesine yöneltilmiştir.

---

[84] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 3, Cilt:10, Birinci İnikat, (1.11.1959), s.13.

[85] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 3, Cilt:10, Birinci İnikat, (1.11.1959), s.14.

Bu prensip dairesinde, dünyanın bütün memleketleriyle dostça münasebetler devam ettirmeye büyük bir dikkat göstermekte; her türlü meselenin hayırhahlık, iyi niyet ve sağduyu ile halledilmesini arzu etmekteyiz. Dış siyasetimizin, her zaman olduğu gibi, bundan sonra da aynı düşüncelerden mülhem olarak yürütülmesine devam edeceğiz.

Yüksek Heyetiniz emin bulunmalıdır ki, dünyanın her yerinde başgösteren, müspet veya menfi gelişmeleri dikkatle takibetmekte ve uyanık bulunmaktayız. Bu arada titizlikle riayet ettiğimiz düstur, taahhütlerimize sadık kalmak, dostluğa dostlukla mukabele etmek, tehdide göğüs germek ve memleketin istiklâl ve emniyetini her şeyin üstünde tutmaktır. (Soldan; bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)"[86]

1.3 KOMİSYONLAR

20 Kasım 1957 tarihinde toplanan Meclis Genel Kurulu komisyonlara üye seçimini gerçekleştirmiştir. Seçimlere geçilmeden önce milletvekili sayısının fazlalığı dolayısıyla komisyon üyelerinin sayısında bazı değişikliklerin olduğu ve üye sayılarındaki artma ve eksilmelerin İçtüzük gereği oya sunulacağı belirtilmiştir. Buna göre Komisyonların üye sayılarındaki değişiklik sonrası yeni sayılar şu şekilde oluşmuştur:[87]

- Adliye Encümeni: 10 fazlasıyla 35 üye.
- Arzuhal Encümeni: 2 eksilerek 23 üye.
- Divanı Muhasebat Encümeni: 3 fazlasıyla 23 üye.
- Hariciye Encümeni: 33 fazlasıyla 53 üye.
- İktisat Encümeni: 10 eksilerek 20 üye.
- Maarif Encümeni: 10 fazlasıyla 30 üye.
- Maliye Encümeni: 1 noksanıyla 19 üye.
- Milli Müdafaa Encümeni: 5 noksanıyla 20 üye.
- Münakalât Encümeni: 4 noksanıyla 16 üye.
- Nafıa Encümeni: 21 fazlasıyla 41 üye.
- Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni: 15 fazlasıyla 35 üye.
- Teşkilâtı Esasiye Encümeni: 4 fazlasıyla 24 üye.
- Ticaret Encümeni: 15 fazlasıyla 35 üye.
- Ziraat Encümeni: 11 fazlasıyla 36 üye.

---

[86] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 3, Cilt:10, Birinci İnikat, (1.11.1959), s.15. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın açış konuşmasının tam metni için bkz. EK 1.

[87] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:4, (20.11.1957), s.23.

Encümenlerin üye sayılarındaki değişiklik oylanıp kabul edildikten sonra oyları tasnif için her bir encümen için üçer kişilik tasnif heyetleri oluşturulmuştur.[88] Oyların tasnifi tamamlanmış ancak çoğunluk bulunamadığından üye seçiminin sonuçları bir sonraki oturuma bırakılmıştır. 22.11.1957 Cuma günü toplanan Meclis'te Komisyon üyelikleri için yapılan seçimlerin sonuçları açıklanmıştır.[89]

İkinci yasama yılında bazı yeni komisyonlar oluşturulmuş ve komisyonların üye sayılarında değişiklikler yapılmıştır. Buna göre encümenlerdeki yeni üye sayıları şu şekilde belirlenmiştir: Adliye Encümeni (31), Arzuhal Encümeni (21), Bütçe Encümeni (63), Çahşma Encümeni (21), Dahiliye Encümeni (28), Divanı Muhasebat Encümeni (20), Gümrük ve İnhisarlar Encümeni (21), Hariciye Encümeni (62), İmar ve İskân Encümeni (21), Maarif Encümeni (31), Maliye Encümeni (21), Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni (21), Meclis Kütüphanesi Encümeni (7), Milli Müdafaa Encümeni (21), Münakalât Encümeni (18), Nafıa Encümeni (28), Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni (31), Teşkilâtı Esasiye Encümeni (21), Ticaret Encümeni (35), Ziraat Encümeni (41).[90]

Üçüncü yasama yılında da Basın Yayın ve Turizm Encümeni ile Sanayi Encümeni olmak üzere iki yeni komisyon kurulmuş ve komisyonların üye sayılarında bazı değişiklikler olmuştur. Buna göre üçüncü dönemde encümenlerdeki yeni üye sayıları şu şekilde belirlenmiştir: Adliye Encümeni (33), Arzuhal Encümeni (21), Basın-Yayın ve Turizm Encümeni (18), Bütçe Encümeni (66), Çahşma Encümeni (21), Dahiliye Encümeni (27), Divanı Muhasebat Encümeni (24), Gümrük ve İnhisarlar Encümeni (21), Hariciye Encümeni (62), İmar ve İskân Encümeni (22), Maarif Encümeni (31), Maliye Encümeni (21), Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni (29), Meclis Kütüphanesi Encümeni (7), Milli Müdafaa Encümeni (21), Münakalât Encümeni (18), Nafıa Encümeni (28), Sanayi Encümeni (21), Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni (31), Teşkilâtı Esasiye Encümeni (21), Ticaret Encümeni (35), Ziraat Encümeni (40).[91]

---

[88] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:5, (22.11.1957), s.29- 38.

[89] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:5, (22.11.1957), s.29- 38.

[90] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 2, Cilt:5, İnikat:2, (14.11.1958), ss.32-33.

[91] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 3, Cilt:10, İnikat:2, (16.11.1959), ss.25-26.

1.4 HÜKÜMETİN KURULMASI

1957 genel seçimlerinden sonra hükümetin kurulması gecikmiştir. Bu gecikme muhalefet partisi tarafından Meclis gündemine taşınmış ve hükümetsiz dönem "buhran devresi" olarak nitelenmiştir. CHP Ankara mebusu Faik Ahmet Barutçu, gündem dışı konuşmasında, şunları söylemiştir:

> "Muhterem arkadaşlar; büyük seçimleri mütaakıp, parlamento teamülü hilafına olarak, 17 günden beri memleket muvakkat bir Hükümetle idare edilmektedir. Hükümeti teşkile memur edilen zat, Parlamentomuzdaki ekseriyet partisinin lideridir. Bu durumda yeni Hükümetin iki haftadan beri teşekkül edememesi, yerinde olmıyan bir buhran manzarası arz etmektedir. (Soldan, "Ne münasebet?" sesleri) (Sağdan, "Başvekil İstanbul'da" sesleri) Arkadaşlar, parlamento lisanında Hükümetin istifasından yeni Hükümet kuruluncaya kadar geçen devreye buhran devresi denir; onun için buhran diyorum. Evet bu, buhran yerinde olmıyan bir buhran manzarası arz etmektedir. Büyük Millet Meclisinin tefevvuku prensibi karşısında parlamentoda demokratik rejimin esaslı bir kaidesinin icabı olarak yeni Hükümetin bir an evvel teşekkül ederek Büyük Millet Meclisi ile ittisal haline gelmesini temenniye şayan buluruz. (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar)".[92]

25 Kasım 1957 tarihinde toplanan Meclis'te oturumu yöneten Başkanvekili İbrahim Kirazoğlu, "ruznamede görüşülecek madde olmadığından" oturumu iki gün sonrasına ertelemiş, bu sırada muhalefet sıralarından "Hükümet, Hükümet" sesleri yükselmiştir.[93]

Bakanlar Kurulu listesinin onaylandığına dair Cumhurbaşkanlığı tezkeresi 27 Kasım 1957 tarihinde Meclis'e sunulmuştur. Başbakan Adnan Menderes tarafından kurulan beşinci Hükümet aşağıdaki bakanlardan oluşmaktaydı:[94]

Başvekil: Adnan Menderes, İstanbul Mebusu
Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı: Tevfik İleri, Samsun Mebusu
Devlet Vekili: Emin Kalafat, Çanakkale Mebusu
Devlet Vekili: Esat Budakoğlu, Balıkesir Mebusu
Milli Müdafaa Vekili: Şemi Ergin, Manisa Mebusu
Hariciye Vekili: Fatin Rüştü Zorlu, Çanakkale Mebusu

---

[92] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:5, (22.11.1957), s.29- 38.

[93] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:6, (25.11.1957), s.40.

[94] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:7, (27.11.1957), ss.42-43.

Maliye Vekili: Hasan Polatkan, Eskişehir Mebusu

Maarif Vekili: Celal Yardımcı, Ağrı Mebusu

Nafıa Vekili: Etem Menderes, Aydın Mebusu

Ticaret Vekili: Abdullah Aker, İzmir Mebusu

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili: Dr. Lütfi Kırdar, İstanbul Mebusu

Gümrük ve İnhisarlar Vekili: Hadi Hüsman, İstanbul Mebusu

Ziraat Vekili: Nedim Ökmen, Gazianteb Mebusu

Münakalat Vekili: Fevzi Uçaner, İzmir Mebusu

Çalışma Vekili: Hayrettin Erkmen, Giresun Mebusu

Sanayi Vekili: Samet Ağaoğlu, Manisa Mebusu

Basın-Yayın ve Turizm Vekili: Sıtkı Yırcalı, Balıkesir Mebusu

İmar Vekili: Medeni Berk, Niğde Mebusu

19 Ocak 1958 tarihli Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile istifa eden Millî Müdafaa Vekili Şemi Ergin'in yerine Nafıa Vekili Etem Menderes, Nafıa Vekilliğine de Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı Tevfik İleri tayin edilmiştir.[95]

10 Temmuz 1958'de bir Koordinasyon Vekâleti ihdas edilmiş, bu vekâlete Zonguldak Mebusu Sebati Ataman, Sanayi Vekâletine Basın-Yayın ve Turizm Vekili Sıtkı Yırcalı, Basın-Yayın ve Turizm Vekâletine de Sinob Mebusu Server Somuncuoğlu tayin edilmiştir. 4 Eylûl 1958 tarihli Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Devlet Vekilliğinden istifa eden Emin Kalafat'ın istifasının kabulü ile Ticaret Vekili Abdullah Eker Devlet Vekilliğine, Çalışma Vekili Hayrettin Erkmen Ticaret Vekilliğine, Bursa Mebusu Halûk Şaman Devlet Vekilliğine ve Çalışma Vekâleti Vekilliğine, Maliye Vekili Hasan Polatkan da Sanayi Vekâleti Vekilliğine tâyin edilmiştir.[96] Daha sonra, boş

[95] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:27, (20.01.1958), s.499.

[96] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:5, İnikat:1, (1.11.1958), s.19.

bulunan Çalışma Vekâletine Bursa Mebusu, Devlet Vekili Halûk Şaman atanmıştır.[97]

Münakalât Vekilliğinden istifa eden Fevzi Uçaner'in yerine, 1 Kasım 1958 tarihinde vekâleten Devlet Vekili Muzaffer Kurbanoğlu tayin edilmiştir.[98] 14 Kasım 1958 tarihli birleşimde ise Samet Ağaoğlu'nun Devlet Vekâletinden istifa ettiği bildirilmiştir.[99] Ağrı Mebusu Celâl Yardımcı'nın Maarif Vekâletinden istifası üzerine, bu göreve önce Nafıa Vekili Tevfik İleri vekaleten atanmış,[100] daha sonra da Yozgad mebusu Atıf Benderlioğlu tayin edilmiştir.[101] Muzaffer Kurbanoğlu'nun istifası üzerine boşalan Münakalât Vekilliğine de Manisa Milletvekili Şemi Ergin atanmıştır.[102]

11 Aralık 1959 tarihli Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile, İmar ve İskân Vekili Medeni Berk, Devlet Vekilliği ve Başvekil Yardımcılığına asaleten ve ondan boşalan İmar ve İskân Vekâletine de Ticaret Vekili Hayrettin Erkmen vekâleten tayin edilmiştir.[103] Aynı birleşimde açık bulunan Sanayi Vekaletine, Koordinasyon Vekili Zonguldak Mebusu Sebati Ataman'ın, Koordinasyon Vekaletine de Devlet Vekili İzmir mebusu Abdullah Aker asaleten tayin edildikleri bildirilmiştir.[104] Ayrıca, Balıkesir Mebusu Esat Budakoğlu, Adliye Vekilliği'nden 1960 yılında istifa etmiş, yerine Ağrı Mebusu Celâl Yardımcı atanmıştır.[105]

1.4.1 Hükümet Programı

Adnan Menderes, 4 Aralık 1957 tarihinde toplanan Meclis'te Hükümet Programını okumuştur. Menderes, programın temel yapısını Demokrat Partinin programında yer alan esasların teşkil ettiğini ve "vatan ve millete mevcut şartlar ve imkanlar dahilinde en faydalı şekilde hizmet edebilmeyi" gaye edinen bu esaslarda önemli bir değişiklik olmadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. 1950 yılında sunulan birinci programdan itibaren Meclis'e sunulan ve Yüksek Meclis'in güvenine mazhar olan programlardaki prensiplerin uygulanmaya

---

[97] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:80, (12.6.1959), s.722.

[98] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:5, İnikat:1, (1.11.1958), s.20.

[99] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:5, İnikat:2, (14.11.1958), s.32.

[100] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959), s.579.

[101] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:12, (9.12.1959), s.324.

[102] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:12, (9.12.1959), ss.323-324.

[103] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:14, (14.12.1959), s.359.

[104] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:14, (14.12.1959), s.359.

[105] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:52, (4.4.1960), s.6.

aynen devam edeceğini belirten Menderes, prensiplerle ilgili olmayan değişikliklerde ise zamanın ve şartların getirdiği yeniliklerin dikkate alındığını vurgulamıştır. Başvekil, konuşmasının başında dünyadaki gelişmelerin her sahada baş döndürücü bir hızla yaşandığına ve uzun yıllar ihmale uğrayan, fakir düşen ve çeşitli mahrumiyetlere mahkûm edilen bir memleket olarak ileri ülkelerle aramızdaki mesafenin kapatılması gerektiğine dikkat çekmiştir.[106] Menderes'in ileri ülkelerle memleketimiz arasındaki mesafenin kapatılması için gerekli gördüğü hususları şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) Meclis denetiminin yapıcı olması gerekir: Etkili, iyi işleyen bir icra kudreti ile hızlı gelişen günü birlik olaylar ve sorunlar karşısında çözüm yolları bulunabilir. Bunun için icraya yönelik murakabe anlayışının da yapıcı olması gerekir. Meclis murakabesinin amacı, icra ve tatbikatın daha mükemmel olmasını sağlamaktır. Bu nedenle, "her şeyin murakabe ile başlayıp murakabe ile bittiği zehabını yaratmaya varan bir zihniyetle türlü engellemelere, hatta sabotajları andıran faaliyet ve hareketlere kadar giden bir sistemi" kabul edip bunun memleketin hayrına olduğunu düşünmek mümkün değildir.[107]

b) Hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasına izin verilmeyecektir: Huzur ve sükun içinde çalışmanın temin edilmesi bozulmuş "manevi asayiş"i sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir. Hürriyet nizamını zedeleyecek her türlü girişimin bertaraf edilmesi için gerekli yasal ve icrai tedbirler alınacaktır. Bu bağlamda, demokrasilerde önemli bir yere sahip olan matbuat ile ilgili mevzuat ve uygulamada hürriyet nizamını bozacak unsurların süratle ele alınıp halledilmesi gerekecektir. Düşünce ve eleştiri özgürlüğü bahanesiyle hürriyetlerin suiistimal edilmesine ve aşırı iddia ve taleplerle "mesuliyetsizlik rejimi"nin tesis edilmesine izin verilmeyecektir. "Ölçüsüzlüklerden faydalanarak ve meydanı boş zannederek harekete geçmiş olan ve siyaset mücadelelerinde ağırlaştırma ve zehirleme gayreti içinde çalışan ve birçok yerlerde barınmak istidadında olan gizli komünistlikle müessir mücadeleye girişmek, huzur ve sükûnun temininde ve manevi asayişin iadesinde ehemmiyetli bir tedbir olarak telakki edilmek icabeder (Soldan bravo sesleri, alkışlar)."[108]

c) İktisadi ve mali politikalar: Daha önceki Demokrat Parti hükümetlerinin uyguladıkları iktisadi politikalarda bir değişiklik olmayacaktır. Bu dönemin ayırtedici bir özelliği olarak, iktisadi düzene zarar veren unsurlar giderilecek, bilhassa fiyat denetimini sağlamak için Milli Korunma Kanunu

---

[106] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.57.

[107] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.58.

[108] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.59.

üzerinde önemle durulacaktır. Üretici, imalatçı, ihracatçı ve ithalatçıların meşru kazançları korunacak, ancak tüketiciyi korumak için de doğal ve meşru olmayan fiyat artışlarına izin verilmeyecektir. Değişik iktisadi tedbirlerle doğal fiyat düzeni devam ettirilecek ve Türk parasının kıymeti korunup artırılacaktır. Birleşik Amerika'dan alınmakta olan iktisadi yardımlar ülke ekonomisinin gelişmesine olumlu katkılar yapacak, fiyat istikrarı ve Türk parasının kıymetinin korunmasındaki olumlu tesirleri artarak devam edecektir.[109]

d) Dış Politika: İkinci Dünya Savaşından sonra barış düzeni kurma girişimleri henüz başarıya ulaşmamıştır. Tersine "ideolojik soğuk harp gittikçe şiddetini artırmakta ve her gün biraz daha tehlikeli hal almaktadır".[110] Hür memleketler, demirperde karşısında savunma paktları kurmuşlar, bu iki blokun dışında kalan tarafsızlar da ayrı bir grup oluşturmaya çalışmaktadırlar. Dünyanın bu genel manzarası karşısında, barış, eşitlik ve bağımsızlığı şiar edinen Türkiye, adil ve barışçıl bir dünya düzeninin tesisi amacıyla hür milletler camiası içinde yerini almış bulunmaktadır. Dünya barışına hizmet için kurulan Birleşmiş Milletlere ruhunu veren ve Türk milletinin de benimsediği prensipler dış siyasetimizin yönünü tayin etmekte ve ona ilham kaynağı olmaktadır. Dünya barışına hizmet amacıyla, "tecavüze karşı kendilerini müdafaa etmek isteyen Garp milletlerinin" kurdukları NATO'ya "en halis niyetlerimizle ve sadakatle bağlıyız".[111] NATO'nun milli güvenliğimize önemli katkılar yapmakta, Türkiye de bu teşkilatın takviyesi konusunda gayret göstermektedir.

Orta Doğu'da emniyet ve istikrarı sağlama noktasında önemli bir işlev gören Bağdat Paktı, geçen yıl maruz kaldığı sarsıntılara karşın bilhassa "büyük dost ve müttefikimiz" Amerika Birleşik Devletleri'nin Pakt'ın askeri kanadına katılmasıyla daha da güçlenmiştir. Orta-Şark'taki olaylar, herhangi iki Devlet (örneğin Türkiye ile Suriye) arasındaki bir sorun değildir. Bu olaylar, iki blok arasındaki büyük mücadelenin bölgeye yansımasından ibarettir. Suriye dahil, bütün Arap milletlerine tarihsel ve sosyal nedenlere istinaden kardeşlik bağlarıyla bağlıyız. Her birinin hür ve bağımsız yaşamaları temel hedefimiz olduğu kadar, milli varlığımızın da teminatıdır. Bölge dışı bir devletin Orta-Şark'ta üsler kurmaya teşebbüs etmesi ve bunda başarılı olmuş gibi görünmesi, dünya barışı için çalışan bütün devletlerde endişeye yol açmaktadır. Bu durum karşısında Türkiye, olayları takip etmekte, müttefik ve dost ülkeleri ikaz etmektedir. "Türkiye pek tabii olarak kendi emniyetiyle beraber mensup bulunduğu müdafaa cephesinin emniyetini de korumak gayesini gütmektedir."[112]

---

[109] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.60.

[110] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.61.

[111] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.62.

[112] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.62.

Sovyet Rusya ile ilişkiler, Türkiye'nin mensup bulunduğu müdafaa grubundan bağımsız olarak değerlendirilemez. NATO ve Bağdat Paktı üyesi olarak Türkiye, Rusya ile olan ilişkilerini hissedilen emniyet oranında ve müttefikleriyle aynı seviyede devam ettirmek niyetindedir. Orta-Şark'taki huzursuzluğun nedenlerinden biri olan Filistin meselesinin adil bir şekilde Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde çözüme kavuşturulması gerekmektedir.[113]

Hükümet, memleketin iktisadi kalkınmasını hızlandırma amacına matuf olarak, Batı Avrupa memleketlerinin başlattığı serbest mübadele bölgesinin ihdası gibi iktisadi "integration"a yönelik çalışmalara aktif olarak katılmaktadır. Diğer yandan hem NATO üyeleri ile hem de Bağdat Paktı müttefikleri ile olan ikili ilişkiler her sahada biraz daha takviye edilerek devam ettirilecektir. "Hususiyle dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika ile karşılıklı hürmet ve itimada dayanan çok samimi rabıtaların her zamandan ziyade kuvvetli bulunduğunu ifadeden haz duymaktayım."[114]

e) Milli Savunma Politikası: Hükümetin "Milli Müdafaa" politikasının silahlı kuvvetlere ilişkin esası şudur: "yurdumuzun emniyet ve bütünlüğünü sağlıyarak, bağlı bulunduğumuz ahitlerle dünya sulhünün korunmasına hizmet edebilecek kifayette silahlı kuvvetlere sahibolmak ve mili bünyemizi, bu orduyu destekleyebilecek bir kuvvet ve kemal seviyesine ulaştırmaktır".[115] Başbakan, hükümet programının değişmeyen hedefinin "aziz milletimizin ve Cumhuriyet Hükümetinin güven kaynağı olan Kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerini, en mütekamil ordular seviyesinde bulundurmak ve bunun için her türlü fedakarlığı göze almak" olduğunu belirtmiştir. Başbakan Menderes, milli savunma politikalarına ilişkin kısa açıklamasını Silahlı Kuvvetleri şu şekilde selamlayarak tamamlamıştır: "Aziz yurdun nigehbanı olan silahlı kuvvetlerimizi bu vesileden istifade ederek şükran ve takdir duygularımla selamlamak, benim için şu anda, ifası en büyük zevk veren bir vazife olmuştur. (Soldan alkışlar)"[116]

f) Diğer Mevzular: Başbakan konuşmasının sonunda turizmin öneminden bahsederek, memleketin tabii ve tarihi zenginliklerinin ve milli değerlerinin içte ve dışta gereği gibi tanıtılması ihtiyacına değinmiştir. Menderes ayrıca şehirlerin ve köylerin imar ve ihyasının "önüne geçilmez bir zaruret"e dönüştüğüne dikkat çekmiştir. Buradan hareketle birisi basın-yayın ve turizm işlerini diğeri de şehirlerin ve köylerin imar işlerini yürütecek iki yeni vekaletin

---

[113] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.63.

[114] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.63.

[115] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.63.

[116] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.64.

kurulacağını belirtmiştir.[117] Başbakan, Hükümet programını açıklayan konuşmasını şu sözlerle sona erdirmiştir: "İstikbalin emniyet, selamet ve huzur dolu, medeni ve yüksek seviyeli Türkiye'sine her gün biraz daha yaklaştığımıza inandığımız ve bu inançla huzurunuzda bulunduğumuzu derin saygılarımla arz eyleriz. (Soldan bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)".[118]

1.4.2 Hükümet Programı Üzerine Meclisteki Tartışmalar

Programın içeriğinden önce, usul hakkında tartışma yaşanmıştır. Hükümet programı üzerindeki görüşmelerin bir sonraki toplantıda yapılıp yapılamayacağı konusu, DP iktidarı ile muhalefet arasında gerginliğe yol açmıştır. 1924 Anayasasının 44. maddesi hükümetin kurulması ve güvenoyu için Meclise sunulması ile ilgili oldukça kısa hükümlere yer vermekteydi. Bu maddenin son cümlesi şu şekildeydi: "Hükûmet hatt-ı hareket ve siyâsî nokta-i nâzârını âzâmî bir hafta zarfında Meclis'e bildirir ve itimât talep eder". İçtüzük ise Hükümet programı hakkındaki görüşmelerle ilgili açık bir hükme yer vermemekteydi.

Muhalefet, program üzerindeki görüşlerin bir sonraki toplantıda açıklanmasını teklif etmiş, Ankara Mebusu Faik Ahmet Barutçu, okunan Hükümet programının kendilerine aynı gün verildiğini, 1947'den bu yana yerleşik teamüle göre program üzerindeki tartışmaların bir sonraki toplantıya bırakılması gerektiğini belirtmiştir. Oturuma başkanlık eden Meclis Başkanvekili Fikri Apaydın ise Meclis Dahilî Nizamnamesi'nde Hükümet programı hakkında muhalefet gruplarının tenkitler yapmasına dair açık bir hüküm bulunmadığını, ancak Teşkilâtı Esasiye Kanununun 44. maddesinin 44 No.lu notunda "Hükümet programı okunmadan evvel tabettirilerek gruplara tevdi olunur" kaydının mevcut olduğunu ve bu kayda dayanarak programın mebuslara dağıtıldığını söylemiştir.[119]

Bu açıklamanın ardından muhalefet gruplarının takrirleri[120] reye sunulmuş ve kabul edilmemiştir. Takrirlerin reddedilmesi muhalefete mensup mebusları sinirlendirmiştir. Adana Milletvekili Kasım Gülek, "Ayıptır, ayıp"

---

[117] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.64.

[118] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.64.

[119] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.65.

[120] Ankara Mebusu Barutçu ve Malatya Mebusu Nüvit Yetkin'in verdikleri takrir şu şekildedir: "Okunan Hükümet programını muhalefet gruplarının tetkik edip görüşlerini bildirmelerine imkan vermek üzere müzakere ve oylamanın 6.XII.1957 Cuma günkü celseye bırakılmasını arz ve teklif ederiz." Hürriyet Partisi Meclis Grubu da aynı yönde bir takrir vermiştir. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.64.

diyerek tepkisini göstermiştir. Ankara Milletvekili Hüseyin Balık ise "Teamülü ve usulleri bozamazsınız. Yaptığınız ayıptır. Ne hakkınız var bugüne kadar teessüs etmiş nizamı bozmaya?...Ne mecburiyetiniz var?... Neden korkuyorsunuz?" diye konuşmuştur. Oturum başkanının "sükuneti bozmayın" uyarısına rağmen Hüseyin Balık, "Bunun için mi Demokrat Partiyi kurdunuz?... Yazık!... Yazık, yazık bu millete! Sizin gibilere yazık!" şeklinde konuşmaya devam etmiştir. Meclis başkanlığına hakaret ettiği gerekçesiyle kendisine iki oturum için Meclis dışı edilme cezası verilmiştir. Muhalefet sıralarından önce "aksini reye koymadınız" şeklinde itirazlar gelmiş, bunun üzerine oylama tekrar edilip aynı sonuç çıkınca da "reyleri saymadınız" sesleri yükselmiştir. Tartışmaların dozu öylesine artmıştır ki, Manisa Milletvekili Samet Ağaoğlu "Meclis yıkılıyor, dikkat edin.. Biz yıkmayalım Meclisi" demiştir.[121]

Daha sonra usul hakkında görüşlerini belirtmek üzere Burdur Milletvekili Fethi Demirbaş söz almış ve riyasetin tutumunu eleştirmiştir. Demirbaş'ın Meclis Başkanlığı makamını işgal eden kişilerin herhangi bir konuda karar alırlarken yanlarındaki kâtiplerle konuşmaları gerektiğini ifade etmesi üzerine, oturum başkanı "Burası ağır ceza mahkemesi mi Beyefendi?" diyerek tepki göstermiştir. Demirbaş da, Kâtiplerine "figüran" olmadığını, Nizamname gereğince Meclis Başkanının herhangi bir karar alırken ve takrirleri oylamaya karar verirken onlarla konuşmak mecburiyetinde olduğunu belirtmiştir. Demirbaş, ayrıca, Anayasada belirtilmediği halde 8 veya 9 yıldan beri tatbik edilen hükümet programının bir sonraki toplantıda görüşülmesi uygulamasının "Yüksek Meclisin Anayasada yazılı bir hüküm gibi riayete mecbur olduğu bir kaide" haline geldiğini ileri sürmüştür.[122] Oturum başkanı kendisine yönelik bu eleştirilere karşılık vermiş; Meclis Riyasetinin Ağır Ceza Mahkemelerinin tabi oldukları Ceza Usul Kanununa göre değil, Meclis İçtüzüğüne göre hareket ettiğini, İçtüzükte de Reisin herhangi bir karar alırken veya tebliğ ederken kâtiplerle istişare edeceğine dair herhangi bir hüküm bulunmadığını söylemiştir. Malatya Mebusu Nüvit Yetkin de, bunun üzerine, İçtüzükte Meclis Reisinin Meclisi etki altına alacak şekilde ihsası reyde bulunmasının olmadığını belirtmiştir. Oturum başkanı ile muhalefet partisi mensupları arasındaki polemik, başkanın Hükümet programı hakkında görüşlerini aktarmak üzere sözü CHP Grubu adına konuşacak olan İsmet İnönü'ye vermesiyle hız kesmiştir.

İsmet İnönü konuşmasına dış politika konularıyla başladı. Sırasıyla, NATO, Bağdat Paktı, Orta- Doğu ve Kıbrıs konularında partisinin görüşlerini açıklayan İnönü, Türkiye'nin dış politikasındaki sürekliliklere dikkat çekerek zaman zaman hükümeti uyarmıştır. "Politikamızın esası olan NATO" konusunda

---

[121] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.65-66.

[122] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.67.

özellikle müttefik ülkeler arasındaki anlaşmazlıklara dikkat çekerek, büyük dünya barışı sağlanarak bu anlaşmazlıkların uyandırılmaması ve tehir edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İnönü'ye göre dünya barışını kolaylaştıracak gelişmelerden biri, Almanya'nın birleşmesi olacaktı. Ayrıca, Türkiye NATO içinde en büyük vefayı ve fedakârlığı göstermiş olmasına karşın, bu külfetlerle orantılı olarak teçhiz edildiğimiz ve hazırlandığımız tartışmalıdır.

Bağdat Paktı ise varlık nedeninden uzaklaşma ve akid devletlerin kendi özel meselelerini diğer üyelere kabul ettirmeye çalıştıkları bir vasata dönüşme eğilimindedir. Balkan Paktı için de benzer bir durum söz konusudur. Bu Pakt, "kendilerinden bahsedilmemesi daha münasib olacak hale gelmiştir".[123] İnönü, Orta Doğu'daki çatışmaların Türkiye'nin konumunu oldukça nazik kıldığını belirterek hükümeti uyarmıştır. Arap-İsrail ihtilafı ve Arap devletlerin kendi aralarındaki kavgada tarafsız kalmanın Türkiye'nin menfaatlerine olduğunu söyleyen İnönü, Hükümetin Ortadoğu'daki statünün barış içinde devamını bozacak yöndeki heves ve teşebbüslerden kaçınması gerektiğini vurgulamıştır. Suriye konusuna özellikle değinen İnönü, bu ülkeden gelen tehditler karşısında Türkiye'ye desteğini esirgemeyen ABD ve NATO'ya şükranlarını sunarken, Suriye'nin arkasında duran Sovyetlerin tavrını da eleştirmiştir.

Son olarak Kıbrıs konusuna değinen İnönü, Türkiye'nin bu konuya verdiği önemi müttefik devletlerin yeterince kavrayamamış olması ihtimalinden üzüntü duyduğunu belirtmiştir. İnönü'ye göre Kıbrıs sorununun çözümü adanın iki toplum arasında taksiminden geçmektedir. İsmet Paşa, dış politika ile ilgili güncel konular hakkındaki düşüncelerini "dışarıya karşı birlik" ve silahlı kuvvetlere güven mesajı ile tamamlamıştır:

> "Bizim tarihten gelen tabiatımız odur ki, çok şikayet ettiğimiz bir idare altında bulunsak bile, vatan müdafaası günü, hudut boyunda, vazife uğrunda, can vermekten başka bir hareket bilmeyiz. (Sağdan, bravo sesleri sürekli ve şiddetli alkışlar). Milletimizin en kuvvetli varlığı olan kara, deniz ve hava ordularımıza sağlam ve sarsılmaz güven duygularımızı ifade etmekle şeref duyarız. (Sağdan, alkışlar)"[124]

İnönü iç politika konularına ilişkin görüşlerini açıklamaya 1957 seçimlerinin analizi ile başlamış, bu meselenin memleketin huzur ve asayişi ile yakından ilgili olduğunu, seçimlerin analizinde hükümetle farklı düşündüklerini ve ortak bir anlayışa ulaşmalarının güç olduğunu ancak bu güç işin başarılması gerektiğini söylemiştir. 1957 seçimlerinin analizine seçim öncesi dönemin

---

[123] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.68.

[124] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.69.

önemli olaylarına değinerek başlayan İnönü, Hükümetin 1954 seçimlerini takiben 25 seneyi dolduran hâkimlerin görülen lüzum üzere emekliye ayrılmasına dair Kanunu çıkararak seçimlerin teminatı bakımından son derece hayati önemi haiz olan bağımsız yargı ve hâkim güvencesini zedelediğini, 1954 seçimlerinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisine oy veren Kırşehir vilayetini kaza yaparak cezalandırdığını, seçimlerde şahısların ve partilerin karma liste yapmalarını engellediğini, seçim esnasında Devlet ve Hükümet başında bulunanların Devlet ve millete dair işleri anlatmalarının seçim propagandası sayılmayacağına yönelik kanun çıkardığını, iktidarın tek başına radyoyu kullandığını ve muhalefetin "henüz layık olmadığı" gerekçesiyle radyodan yararlanmasını engellediğini, seçim sonrasında muhalefete eğilim göstermiş kişiler aleyhine "insafsız" bir takip başlattığını, aday olan memur ve serbest meslek mensuplarını mağdur ettiğini, kısacası 1954 seçimlerinden sonra muhalefetin "kötürüm" haline getirilmesine karar vermiş olduğunu ve bunun için hukuk düzenini tahrip ettiğini belirtmiştir.[125]

İnönü'ye göre iktidarın bu tavrı seçim sonrasında "rejim buhranı"na yol açmış, buhran 6/7 Eylül hadiseleriyle vahim bir boyuta ulaşmış, bu olayların sorumluluğu önce muhalefete yüklenmek istenmiş ancak meydanda Hükümetten başka sorumlu kalmayınca da kimse ceza almadan hadise kapatılmıştır. 1955 yılının sonlarında kurulan yeni Hükümet de bütün taahhütlerine rağmen "rejim buhranı"nı ortadan kaldıracak adımlar atmamış, tersine Basın Kanununu yeniden ağırlaştırmış, toplantı hürriyetini aşırı şekilde kısıtlamış ve Seçim Kanununda gerekli değişiklikleri yapmamıştır. İnönü, sözlerinin devamında 1957 seçimlerinin "demokratik rejime son vermek hedefini" güttüğünden endişe duyan idealistlerin (muhalefetin) birleşme arayışı içine girdiklerini, ancak Hükümetin şiddetle kanunlar çıkararak bunun önüne geçtiğini, böylece seçimlerden önce "seçimlerde eşitlik, serbestlik ve emniyet şartlarından hiçbiri"nin kalmadığı yönünde genel kanaat oluştuğunu, muhalefetin seçimlere girmeyerek iktidarı yalnız bırakmayı düşündüğünü, fakat muhalefet partilerinin vatanseverliğinin memleketi ümitsizlikten bir kez daha kurtardığını belirtmiştir.[126]

1957 seçimlerine bu olumsuz şartlarda girildiğini söyleyen İnönü, seçim devresinde iktidar partisinin Devletin her türlü araç ve gereçlerinden istifade ettiğini, totaliter ülkelerde olduğu gibi radyoyu tek başına kullandığını ve Kars ve Malatya başta olmak üzere birçok yerde muhalefetin toplantı yapmasının engellendiğini anlatmıştır. İsmet Paşa, daha sonra iktidarı kaybedeceğini anlayan DP'nin seçimlerde dini siyasete alet ettiğini ve memleketin her tarafında CHP'nin "dinsizliği" üzerinde propaganda yaptığını ileri sürmüştür. Bu arada

[125] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.70.

[126] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.71.

seçimler değil, program üzerinde konuşması konusunda kendisini uyaran oturum başkanına "program içindeyim" diyerek cevap vermiş ve seçimlerde DP'nin din istismarı yaptığını örneklerle anlatmaya devam etmiştir.[127] İnönü seçim gününde bir dizi olay yaşandığını, Kaymakam ve Nahiye Müdürlerinin seçim sandıklarına emirler verdiğini, Dahiliye Vekilinin tasnif sonuçlarının derhal öğrenilmesine ilişkin bir tamim gönderdiğini, sandık hareketlerinin dahiliye teşkilatının emrine alındığını, kısaca iktidarın seçimlerde baskı uyguladığını, seçmen kütüklerinin istismar edildiğini ve bu nedenle vatandaşın ellerinde seçim kartları oldukları halde oylarını kullanamadıklarını örnekler vererek açıklamıştır.

İsmet Paşa'nın Hükümet programı üzerinde değil de seçimler sırasında yaşanan olaylar hakkında konuşması ve iktidarı suçlamaya devam etmesi oturum başkanının birkaç kez müdahalesini beraberinde getirmiştir. İki kez ihtar veren oturum başkanı sonunda bu tarzda konuşmaya devam etmesini veya sözünün kesilmesini reye sunmuş, oylamadan İnönü'nün konuşmasına devam etmesi yönünde bir sonuç çıkmıştır.[128]

İnönü konuşmasına iktidar ve muhalefet partilerinin seçimlerde aldıkları oyları hatırlatarak devam etmiş, yüzde 47 oy alan iktidar partisinin seçim sistemi gereği milletvekillerinin yüzde 70'ini aldığını, ayrıca seçimin eşit şartlarda yapılmadığını, gerçekte radyo payı ve devlet imkanlarının kullanılması payı çıkarıldığında iktidar partisinin aldığı oyların daha da az olduğunu belirtmiştir. İnönü'ye göre, iktidarın kendilerini "ihtilal metotları takip etmekle itham" etmesi, hakikatin ters yüz edilmesidir. Bugünkü sükûnet "yalnız ve münhasıran muhalefetin vatanseverliği ve her ne pahasına olursa olsun vatandaşı taşkınlık hevesinden alıkoymak istemesi ile mümkün oluyor."[129] İnönü, kendisinin sorduğu "Bir memlekette ihtilal nasıl olur?" sorusuna, 6 Nisan 1949'da çıkarılan bir Kanunla Türkiye tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel

---

[127] İsmet Paşanın verdiği örnekler şunlardır: "Konya'da iktidar partisinin propagandası C.H.P. zamanındaki dinsizliği yazıp neşrediyordu. İzmir'de, vatandaşa, camiler için ne hicap verici iftiralar anlattıklarını bu kürsüde söyleyemem. Trabzon'da çarşaflı kadın meydan kürsüsüne çıkarılarak "D.P. iktidarı sayesinde, namusumuzu kurtaran çarşafa kavuştuk" deniliyordu. (Soldan, "insaf, insaf" sesleri) Başbakan Adana'da halka hitabederken, Türkçe ezan, Arapça ezan davasını anlatıyor, C.H.P. zamanında 800 caminin satıldığını, iktidara gelince, camilerden kamyonlarla fena şeyler taşındığını ilan ediyordu. (Soldan, "Doğru değil mi paşam?" sesleri)" **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.72.

[128] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.77.

[129] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.78.

Beyannamesinin önsözündeki şu cümleyi okuyarak cevap vermiştir: "İnsanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için, insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esaslı bir zarurettir." (Sağdan, bravo sesleri ve alkışlar).[130] İsmet Paşa, ihtilal yoluna gidilmemesi için iktidarın tahrip edilen hukuk devletini bir an önce tadil etme yoluna gitmesi gerektiğini, bunun için de öncelikle yargı bağımsızlığı ve hâkim teminatının sağlanması gerektiğini, diğer yandan da hür basını, serbest toplantıları, özerk üniversitesi, hür sendikaları, tarafsız radyosu ve idaresi ile gerçek demokrasinin kurulmasının hayati önemi haiz olduğunu vurgulamıştır.[131]

İsmet İnönü, konuşmasının son kısmını iktisadi ve mali konulara ayırmıştır. Hükümetin izlediği ekonomi ve mali politikalara şiddetli eleştiriler yönelten İnönü, bilhassa enflasyon politikası üzerinde durmuştur. Bu enflasyon politikası, İnönü'ye göre, "iktidarın daha ilk yıllarından itibaren iktisadi bünyeyi süratle takatından düşürerek, 1952 nin sonbaharı başlarında memleketi tam manasiyle iflasa sürüklemiştir."[132] Ekonomideki kötü gidişten dolayı Dünya Bankası 26 Şubat 1954 Kredi Anlaşmasından sonra, kredi kapılarını Türkiye'ye kapamış, Birleşik Amerika yardımının tam olarak gerçekleşmesi hükümetin mali reformları yapma şartına bağlanmıştır. İnönü, enflasyon siyasetinin içeride ve dışarıda ödemelerin ertelenmesine yol açtığını, hükümetlerin önce enflasyonu inkar ettiklerini oysa seçim zamanında hükümet ricalinin ve hükümet gazetelerinin enflasyonizmi açıkça övdüklerini söylemiştir. İnönü, ayrıca 1953 yılından beri para hacminin sürekli arttığına, kişi başına düşen milli gelirde azalma olduğuna, para kıymetine itimadın sarsıldığına, dış ticaretin normal seyrine giremediğine, altın ve döviz fiyatlarının sürekli yükseldiğine, ekonomik olarak zayıf sınıfların her gün biraz daha fakirleştiğine dikkat çekmiştir. İsmet Paşa'ya göre "Dahilen, haricen iktisadi bir örfi idare altında yaşamaktayız." (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar).[133] İnönü, iktisadi konularda plan ve programın önemini vurgulayarak, konuşmasına şu sözlerle son vermiştir:

> "Bizim iktisadi dertlerimizin başında programsızhk ve plansızlık vardır…Hükümet, murakabe ile, program ile işin bitmeyeceğini söylüyor, icra salahiyetinden bahsediyor. Daha Hükümetin itimat oyu almadan çıkarılan kararnameler göz önüne alınırsa tekrar kararnameler devrine gireceğimiz anlaşılıyor…Biz takibedilmiş olan hukuk düzeninin iade ve temin edilmesini, cemiyetimize huzur ve asayiş verecek başlıca tedbir sayıyoruz.

[130] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.78.

[131] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.78-79.

[132] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.79.

[133] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.80.

> Halbuki Hükümet, kendi anlayışına göre, huzur ve sükun içinde yaşıyabilmesini temin için yeni hükümler getireceğini, mevzuatta değişiklikler yapacağını işitiyoruz. Yani memleketin saadet ve selameti için siyasi hakların, insan haklarının ikinci planda ve onlara tabi olduğunu düşünen bir görüşün mevcut olduğunu söylemek istiyoruz. Bu yeni görüş yeni karanlık devreye girme istikametinde görülmüştür. Bu, fena bir yoldur. Bundan Hükümeti, basiret sahiplerini sakındırmak isterim. Hükümetin bu programına iştirak etmek bizim için mümkün değildir. (Soldan, zaten iştirak etmeyeceksiniz, sesleri.) (Sağdan, ayakta şiddetli alışlar.)"[134]

İnönü'den sonra Cumhuriyetçi Millet Partisi Grubu adına Kırşehir Milletvekili Hayri Çopuroğlu konuşmuştur. Hükümet programı üzerinde muhalefetin görüşlerini açıklaması için en az kırk sekiz saat süre verilmesi gerektiğini belirten Çopuroğlu, iktidarın bu teamülü bozarak tenkitten kaçtığını, parti grubunun toplanarak görüş belirleme imkanından mahrum bırakıldığı için de hiçbir görüş arz etmeyeceklerini dile getirmiştir.[135]

Muhalefetin eleştirilerine cevap vermek üzere Zonguldak Milletvekili Sebati Ataman söz almış ve muhalefet adına konuşanların hükümet programı hakkında görüşlerini ifade etmek yerine, seçimden önce, seçim sırasında ve seçim sonrasında ortaya çıkan ve yargıya intikal etmiş bazı hadiseler üzerinde görüş açıklamayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Ataman, seçimler sırasında yaşanan olayların takipçisi olacaklarını şu sözlerle vurgulamıştır: "Demokrat Parti bir defa 1946 senesi seçimlerinde işlenen cinayetleri affetti. Fakat 1957 senesinde işlenen cinayetleri affetmeyecektir".[136] Ataman, konuşmasında yeni dönemde iktidar-muhalefet ilişkilerinin gergin geçeceğinin sinyallerini de vermişti. Gerçekten ülkede manevi asayişsizliğin bulunduğunu ve bunu gidermek için tedbirler alınacağını söyleyen Ataman, "bu gerekli tedbirler nelerdir?" sorusunu da şu şekilde cevaplıyordu:

> "Bu gerekli tedbirler, sizlere huzur ve sükunu bir daha bozdurmak imkanını vermemekten ibarettir. (Soldan, şiddetli alkışlar, sağdan, "yaşa" sesleri) Bir daha bu memlekette manevi asayişi bozmak fırsatını bulamıyacaksınız. (soldan, şiddetli alkışlar)"[137]

---

[134] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.80-81.

[135] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.81.

[136] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.82.

[137] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.83.

Ataman, daha sonra, hükümet programındaki ekonomi politikasının "enflasyonist" olduğu eleştirilerine cevap vermiş, tersine programın "antienflasyonist" olduğunu, muhalefetin mütalaasının hükümet programı görülmeden hazırlandığı için böylesine "acaip bir netice"nin doğduğunu belirtmiştir.[138]

Hürriyet Partisi'nin görüşlerini dile getiren Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş, Hükümetin muhalefetten değil, murakabeden çekindiğini, dolayısıyla yeni dönemde muhalefet milletvekillerinden ziyade Demokrat Partiye mensup milletvekillerine önemli vazifeler düşeceğini, tıpkı 4. Menderes Hükümeti programının gerçekleştirilmediği gibi bu programın da kadük bir program olmanın ötesine geçmemesi gerektiğini vurgulamış ve hem programın rejime dair kısımları nedeniyle hem de kabinede bulunmaması gereken milletvekillerinin yeniden görev alması nedeniyle hükümete güven oyu vermeyeceklerini belirtmiştir.[139]

Çelikbaş'tan sonra, iki kez isminin anıldığını söyleyerek söz alan Fatin Rüştü Zorlu, seçim sonuçlarının radyodan oy verme süresi bitmeden önce ilan edilmesine yönelik eleştirileri cevaplamıştır. Zorlu, önce bu konuda Cumhuriyet Müddeiumumi Muavini tarafından verilmiş bir takipsizlik kararını okumuş, sonra da aynı uygulamanın 1950 seçimlerinde de yapıldığını, saat 11'de radyo yayınına başlandığını, aynı kanunun yürürlükte olduğunu, o gün buna engel olmayanların seçimi kaybettiklerini anladıklarında buna itiraz ettiklerini belirtmiştir.[140] Demokrat Parti Meclis Grubu adına konuşan Bursa Milletvekili Haluk Şaman ise milletin önceki hükümetlerin icraatlarından memnun kalarak yeniden partisini iktidara getirdiğini ve parti grubunun Hükümet programına destek vereceğini belirterek muhalefete yüklenmiştir. Şaman, "iktidarı devirmek için her vasıtayı meşru sayan, milli menfaat hudutlarını bile tanımak istemiyen gayri samimi bir muhalefet"in varlığından söz etmiştir. Şaman'a göre, daha önceki seçimlerde "milletin reylerini çalmak suretiyle iktidara geldiğini unutmuş görünerek bugün dürüst seçim davacısı olmuş" bu muhalefet, "bir taraftan rejim davalarının bayraktarı hüviyetini takınırken son seçimlerde milletimize mal olmuş bulunan demokratik rejimi yıkmak ve soysuzlaştırmak için elinden gelen her şeyi yapmaktan çekinmemiştir". Şaman, muhalefetin hükümet programını eleştirmek bahanesiyle "ihtilal metotları"nı meşru gösterme gayretinde olduğunu belirterek, bu hareket tarzına karşı milletin temsilcilerinin teyakkuz halinde bulunmasının "milli bir vazife" olduğunu vurgulamıştır.[141]

---

[138] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.84.

[139] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.84-90.

[140] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.92.

[141] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.93-94.

CHP Grubu adına program hakkında konuşan Turhan Feyzioğlu, bir ülkede huzurun kurulabilmesi için siyaset dışında kalan bazı kurumlara ihtiyaç olduğunu, bunların başında da adliye ve devlet radyosunun geldiğini söylemiştir.[142] Feyzioğlu, 1. ve 2. Menderes Hükümetlerinin programlarında hâkim teminatı ve mahkeme bağımsızlığı konusunda vaadlerde bulunulduğu halde bu konuda hiçbir şey yapılmamış olduğunu, dahası 3. Menderes Hükümetinin programında hâkim teminatına ilişkin hiçbir hususun yer almadığını belirtmiştir. Feyzioğlu, DP iktidarının çıkardığı 6422 sayılı kanunla, tek parti döneminde bile başvurulmayan bir yöntemle, Temyiz Mahkemesindeki hâkimlerin yaş haddini doldurmadan Adalet Bakanı tarafından emekliye sevk edilebilmelerinin yolunun açıldığını ve 4. Menderes Hükümetinin programında mahkeme bağımsızlığının sağlanacağına yönelik taahhütler olduğu halde hiçbir icraatın yapılmadığını, oysa adalet meselelerinin siyasi mücadelenin dışında kalması gerektiğini vurgulamıştır.[143]

Feyzioğlu'nun 6422 sayılı Kanun gibi düzenlemelerin ancak "Demirperde ülkeleri"nde görülebileceğini söylemesi üzerine, Muğla Milletvekili Burhan Belge "Demirperde içinde olsaydın seni asarlardı" diyerek tepki göstermiştir.[144] Bunun üzerine Feyzioğlu, iktidarı Demirperde memleketleri gibi davranmakla suçlamadığını, sadece hâkim teminatı ve yargı bağımsızlığını demokratik yaşamın kilit taşı olarak gördüğünü belirterek, "Dünyanın bütün cehennemleri başımıza yıkılsa dahi adli istiklali sonuna kadar müdafaa edeceğiz" demiştir.[145]

Feyzioğlu, konuşmasının devamında, seçimlerde radyonun iktidar partisi tarafından kullanıldığını, radyonun oy verme işlemi tamamlamadan seçim sonuçlarını yayınlamaya başlamasının yanlış olduğunu, nitekim kanuna aykırı bu uygulamanın Yüksek Seçim Kurulu kararıyla da tescil edildiğini belirtmiştir.[146] Feyzioğlu'na göre, DP muhalefette iken basın hürriyetini savunduğu halde iktidara gelince bu hürriyeti aşırı şekilde sınırlama yoluna gitmiş ve yeni Hükümet programı da bu eğilimin devamı olarak basın özgürlüğünü daha fazla sınırlamaya dair taahhütlere yer vermişti. Ancak, asıl tartışma, Hükümet programında yer alan "gizli komünistlikle mücadele" söylemi üzerinde

---

[142] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.96.

[143] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.98.

[144] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.98-99.

[145] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.99.

[146] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.99-103.

yaşanmıştır. Feyzioğlu, "gizli komünistlikle mücadele edeceğiz" sözünün memnuniyet verici olduğunu belirttikten sonra şunları söylemiştir: "Hükümet komünist felsefesinin totaliter görüşü ile mücadele etmek istiyorsa, her şeyden evvel bu memlekette adalet istiklalini, tarafsız idareyi ve basın hürriyetini tesis etmelidir."[147]

Bu sözlerden sonra DP'li milletvekilleri "bize komünist dedi, sözlerini geri alsın" şeklinde itirazlarda bulunmuşlar, oturum başkanı tutanakları kontrol ederek bu itirazları yerinde bulmuş ve bu sözlerin "Hükümete karşı hakaretamiz şekilde sarf edilmiş" olduğunu belirterek Feyzioğlu'ndan sözlerini geri almasını istemiştir. Bu arada DP milletvekili Enver Kaya'nın "Komünist radyolar sizin kazanmanızı istedi" sözlerine bu kez Feyzioğlu, "Bakınız, o bize komünist, diyor" şeklinde tepki göstermiştir.[148] Feyzioğlu, sözlerini tavzih babında, "bu Meclis içinde hiç kimsenin komünist olamıyacağını çok iyi bilirim" dedikten sonra söylediklerinin komünist felsefe ile ilgili bir "ilmî beyan" olduğunu ve sözlerini geri almayacağını belirtmiştir. Genel Kurulda yapılan oylama sonucu sözlerini geri almayacağını beyan eden Turhan Feyzioğlu'nun üç oturum müzakerelere katılmamasına karar verilmiştir.[149]

Daha sonra söz alan Dahiliye Vekili Namık Gedik, özellikle Gaziantep olayları üzerinde durmuş, bu olaylardan CHP'li "nümayişçiler"in sorumlu olduğunu, "üç beş jetin gidip dönmüş olması"nın Gaziantep'in uçaklarla bombardıman edildiği şeklinde haberlere dönüştürüldüğünü söylemiştir. Demokrat Parti'nin idareye baskı yaptığı yönündeki iddiaları da reddeden Gedik, asıl baskıyı Halk Partisinin yaptığını, Vali ve Kaymakamlara tehditler içeren telgraflar çekilmiş olduğunu belirtmiştir. Gedik'e göre "bu çekilen telgrafların ağırlığı o kadar büyüktür ki, telgraf telleri taşıyamamıştı, inhina peyda etmiştir."[150]

Dahiliye Vekili'nden sonra kürsüye gelen CHP Adana Milletvekili Suphi Baykam ise Gaziantep ve Mersin olaylarında Halk Partisi mensuplarına saldırıldığını, Gaziantep'te Valinin halka ağza alınmayacak sözler söylediğini, Belediye binasında Türk bayrağının indirilmediğini, 13 yaşında bir çocuğun Türk bayrağının yanına CHP'nin bayrağını çektiğini ve kendisine "in seni

---

[147] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s. 107.

[148] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.99-103.

[149] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s.108.

[150] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss. 108- 114.

vururum" diyen bir komisere de "Vur ağabey .. bu yolda öleyim" diye cevap verdiğini söylemiştir. Baykam, iki kez uyarıldığı halde, "sadet dışı" konuşmalarına devam ettiği gerekçesiyle oturum boyunca söz söylemekten menedilmiştir.[151]

Manisa Milletvekili Hikmet Bayur'un Hükümeti ve programını öven kısa konuşmasından sonra, riyaset program üzerinde yapılan görüşmelerin yeterli olduğunu belirten ve güven oylamasına geçilmesini isteyen takrirleri okutmuştur. Kifayet aleyhine konuşan CHP Ankara Milletvekili Avni Doğan, müzakereleri kifayet takrirleri ile kesmek suretiyle, memlekette yasama ve denetleme vazifelerini yapan Meclisin ve dolayısıyla tüm memleketin aydınlanmasının engellendiğini vurgulayarak, kifayet takrirlerinin reddini istemiştir. Ancak yapılan oylamada müzakerelerin yeterli olduğuna büyük bir çoğunlukla karar verilmiştir.[152] Ardından yapılan güven oylamasına 536 milletvekili katılmış ve bunlardan 403'ü kabul ve 133'ü ise ret oyu kullanmışlardır. Hükümet güvenoyu aldıktan sonra kürsüye gelen Başbakan Menderes şu sözlerle Meclise teşekkür etmiştir:

> "Vatan ve memleketin yüksek menfaatleri üstün tutulması şartiyle, bütün bu müşkül gibi görünen mevzuların ve meselelerin kısa bir zamanda ve kolaylıkla halledileceğinden emin olarak, itimat reyinizle uhdemize yüklemiş bulunduğunuz mesuliyetin ağırlığına rağmen, bu mesuliyeti muvaffakiyetle taşıyabileceğimizi arz ederim. Şükranlarımızı tekrar takdim eder ve hepimize Cenabı Hakkın yardım etmesini dua ve niyaz ederim. (Soldan, şiddetli ve sürekli alkışlar ve bravo sesleri)."[153]

[151] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.115-116.

[152] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.118-120.

[153] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), s. 120.

2. TBMM İÇTÜZÜĞÜ DEĞİŞİKLİĞİ

11. Yasama Döneminin açılışıyla birlikte Meclis İçtüzüğü tartışmaları başlamıştır. Hükümet programı üzerinde yapılan sert tartışmalar yeni dönemde iktidar-muhalefet ilişkilerinin oldukça gergin geçeceğinin işaretleriydi adeta. Hükümet programında yapıcı parlamenter denetimden bahsedilmesi de, yeni dönemde Meclis çalışma usullerinin değiştirilebileceğinin habercisiydi. Nitekim, Meclis'in ilk icraatlarından biri İçtüzük değişikliği olmuştur. Meclis, 25 Aralık 1957 tarihli birleşiminde Demokrat Parti Denizli Milletvekili Baha Akşit ve 11 arkadaşının verdiği teklifi ve Anayasa Komisyonu mazbatasını görüşmeye başlamıştır.

2.1 İÇTÜZÜK DEĞİŞİKLİĞİNİN GEREKÇESİ VE KAPSAMI

İçtüzük değişiklik teklifinin gerekçesinde, yürürlükteki içtüzüğün tek parti döneminden kalma olduğu, çok partili demokratik yaşama geçildikten sonra İçtüzükteki noksanlıklardan dolayı parlamento faaliyetlerinin aksadığı ve aksaklıkları gidermek için bazı değişikliklere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Gerekçede, aynı zamanda, mevcut İçtüzüğün İtalya, Fransa ve Batı Almanya gibi demokratik ülkelerin meclis İçtüzükleriyle karşılaştırılarak, Anglo-Sakson mevzuatı da dikkate alınarak değiştirilmesinin teklif edildiği vurgulanmıştır. Gerekçeye göre, "hazırlanan tadil teklifinde hâkim fikir, Meclis müzakerelerinin tam bir nizam ve intizam içinde cereyanının temini, Meclis murakabe hakkının gerektiği şekilde istimalinin ve Meclisin bütün vazifelerinin arızasız ifası imkanlarının sağlanması ve bilhassa milli iradeyi temsil eden Büyük Millet Meclisi müessesesinin vakar ve haysiyetine gölge iras edecek üzücü ahval ve hadisatın tekevvünün önlenmesi olmuştur."[154]

Teşkilat-ı Esasiye Encümeni, teklifi çok az değişikliklerle 20.12.1957 tarihinde kabul ederek, genel kurula havale etmiştir. Encümen mazbatası, İçtüzük değişikliğinin gerekli olduğunu şu ifadelerle savunmuştur:

> "Türkiye Büyük Millet Meclisinin çalışma usullerini tanzim eden Dahilî Nizamnamenin bilhassa Meclis müzakerelerinin arzu edildiği şekilde nezahet ve selâmet içinde cereyanını sağlamaktan uzak kaldığı ve bu kifayetsizliğin öteden beri göze batan ve üzerinde ehemmiyetle durulması gereken bir mevzu halini aldığı malûm bulunmaktaydı.

[154] "Denizli Mebusu Baha Akşit ve on bir arkadaşının Dahilî Nizamnamenin bâzı maddelerinin tadili hakkındaki teklifi ve Teşkilâtı Esasiye Encümeni mazbatası (2/18)", S.Sayısı: 10, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957).

XI nci Devrenin ilk celselerinde (görülmemiş bir şekilde gürültüler çıkarmak, söz kesmek, umumi efkârı meşru Hükümet aleyhine tahrik edici ağır sözler sarf etmek ve her türlü elfazı tahkiriye istimal eylemek ve üstelik Riyasetin yerinde ikazlarına ve ihtarlarına ve Umumi Heyetçe ittihaz buyurulan disiplin kararlarına hürmetsizlik göstermek) gibi müzakere seviyesini düşüren ve Yüksek Meclisin itibarını zedeliyecek bir mahiyet arz eden hâdiselerin zuhur etmesi Dahilî Nizamnamede mevcut kifayetsiz hükümlerin değiştirilmesi lüzum ve zaruretini bir kere daha ve açıkça ortaya koymuştur.

İşte bu sebepledir ki, üç celse devam eden uzun çalışmalardan sonra encümenimiz böyle âcil bir ihtiyaca cevap teşkil edeceği kanaati ile mezkûr tadil teklifinin heyeti umumiyesi üzerindeki müzakereleri tamamlıyarak maddelere geçilmesini kararlaştırmıştır." [155]

Anayasa Komisyonunun muhalefete mensup üyeleri ise İçtüzük değişikliğine karşı çıkmışlardır. Bu üyelerin yazdıkları muhalefet şerhinde şu hususların altı çizilmiştir:

"Encümende etraflı surette izah eylediğimiz veçhile İçtüzüğün bâzı maddelerinin tadili namı altında yapılan bu teklifin ihtiva ettiği hükümlerin mühim bir kısmı Anayasamızın sistemi ile ve ana prensipleriyle kabili telif değildir. Ayrıca Anayasaya açıkça muhalif olan hükümlerin İçtüzükte yer alması hukukan imkânsız olduğu gibi, Anayasanın 103'ncü maddesi muvacehesinde külliyen hükümsüzdür. Teklif edilen yeni hükümlerin bir kısmı da antidemokratiktir. Ve müesses parlâmento teamüllerine aykırıdır.

Bu sebeplerle teklif edilen değişikliklerin kabulüne aidolan işbu mazbataya muhalifiz."[156]

---

[155] "Denizli Mebusu Baha Akşit ve on bir arkadaşının Dahilî Nizamnamenin bâzı maddelerinin tadili hakkındaki teklifi ve Teşkilâtı Esasiye Encümeni mazbatası (2/18)", S.Sayısı: 10, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957).

[156] S.Sayısı: 10, s.4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957).

İçtüzükte yapılması önerilen ve tartışmaya yol açan belli başlı değişiklikler şu şekilde özetlenebilir:

a) Encümenlerin kuruluşu ve çalışma yöntemleri: İçtüzüğün değiştirilmesi teklif edilen ilk maddeleri (22, 25 ve 26. maddeler) komisyonların kuruluş ve çalışma usullerine dairdir. Buna göre, kurulmuş ve kurulacak her bakanlığa karşı bir komisyonun oluşturulması öngörülmüştür. Ayrıca, her seçimde değişen milletvekili sayısına göre komisyon üyelerinin sayısının artırılmasına ve azaltılmasına dair hükümler getirilmiştir. Komisyon çalışmalarını tutum ve davranışlarıyla bozan milletvekillerine yönelik yaptırım getirilmiştir. Yürürlükteki İçtüzükte böyle bir durumda sadece celsenin tatili gerekiyordu. Oysa değişiklik teklifi (46. madde) komisyonlara, görüşmeleri ihlal eden üyeleri dışarı çıkarma ve bunlar hakkında Meclis Başkanlığına şikayette bulunabilme yetkisi vermektedir. Bu konudaki teklif Genel Kurulda değiştirilerek kabul edilmiştir. Kabul edilen metin şu şekildedir:

> "Madde 46. — Bir mebus encümende söz keser veya şahsiyatla uğraşır veya sükûneti bozacak hareketlerde bulunursa Encümen Reisi ilkinde ikaz ve devamı halinde mebusu encümenin o celsesine münhasır olmak üzere ve encümen kararıyle celseyi terke davet eder. Mebus karara uymazsa celse talik ve karar infaz olunur. Her iki halde de keyfiyet Meclis Reisliğine bildirilir. Meclis Reisi şikâyet olunan mebusa ihtar cezası verebilir."

b) Meclis Grupları ile ilgili değişiklik: Dahilî Nizamname'nin yürürlükte olan 22. maddesi "parti grupları" ile ilgili olarak şu hükme yer veriyordu: "Siyasi partilerin, yalnız mebuslarından kurulan ve Büyük Millet Meclisi içinde onun çalışmaları ile alâkalı faaliyetle bulunan Meclis grupları vardır.» Burada siyasi partilerin parlamentoda grup kurabilmesi için asgari milletvekili sayısı belirtilmiyordu. İçtüzük değişikliği teklifi, 22. maddenin son fıkrasının şu şekilde değiştirilmesini önermişti: "Türkiye Büyük Millet Meclisinde (15) Mebusa malik bulunan her siyasi partinin yalnız mebuslarından kurulan ve Büyük Millet Meclisi içinde onun çalışmaları ile alâkalı faaliyette bulunan Meclis Grupları vardır". Bu teklif, Anayasa Komisyonunda değişikliğe uğramış, siyasi parti gruplarının oluşumunda mebus sayısı değil, oranı esas alınmıştır. Anayasa Komisyonu'nun kabul ettiği metin şu şekildeydi: "Türkiye Büyük Millet Meclisinde adedi mürettebin % 5'i nispetinde mebusa malik bulunan her siyasi partinin yalnız mebuslarından kurulan ve Büyük Millet

Meclisi içinde onun çalışmalariyle alâkalı faaliyette bulunan Meclis grupları vardır."[157]

c) Kanun tekliflerinin gerekçeleri ile ilgili değişiklik: İçtüzüğün 67. maddesinde yapılması önerilen değişiklik, kanun tekliflerinin gerekçelerinde galiz, müstehcen sözlere ve hakaret içeren ifadelere yer verilemeyeceğine dairdi. Buna göre "Şeraiti cami olmıyan, esbabı mucibelerinde galiz ve müstehcen sözleri ve elfazı tahkiriyeyi ihtiva eden teklifler tashih edilmek üzere Meclis Riyaseti tarafından sahiplerine iade edilir. Bu gibi teklifleri aidoldukları encümenler dahi sahiplerine tashih ve ikmal ettirmek hakkını haizdirler." Genel Kuruldaki görüşmeler sırasında Sakarya mebusu Sakarya Mebusu Nusret Kirişcioğlu'nun tashih önerisi sonucunda 67. maddenin 3.fıkrası şu haliyle kabul edildi: "Şeraitini cami olmıyan veya esbabı mucibelerinde galiz, müstehcen sözleri veya elfazi tahkiriyeyi ihtiva eden teklifler ikmal veya tashih edilmek üzere Meclis Riyaseti tarafından sahiplerine iade edilir."[158]

d) Müzakere nisabının kaldırılması: Yürürlükteki İçtüzük genel kurulda müzakereler başladıktan sonra beş milletvekilinin talebiyle meclis başkanlığı tarafından yoklama yapılarak müzakere nisabının mevcut olup olmadığı kontrol edilmekteydi. İçtüzüğün 81. maddesinde yapılan değişiklikle sadece müzakereye başlarken nisap aranması, müzakere sırasında nisaba başvurulmaması, bu yolla meclis çalışmalarının tıkanmasının engellenmesi amaçlanmıştır.

e) Genel Kurulda grupların söz alma hakkının kısıtlanması: İçtüzüğün 85. maddesi genel kurulda konuşmak isteyenlere söz vermeyi düzenlemekteydi. "Söz, talep ve kayıt sırasına göre verilir" şeklindeki genel cümlenin ardından encümen ve grup adına yapılan konuşmaların sıraya bağlı olmadığı belirtilmişti. Ancak "bu hak grup reisi veya sözcüsü tarafından bir defaya mahsus olmak üzere istimal edilir" şeklinde bir değişiklik önerilmişti. Anayasa Komisyonu mazbatasında bu değişiklik teklifi şöyle gerekçelendirilmiştir:

> "85'inci madde ile eski usuller aynen muhafaza edilmekte, yalnız parti gruplarının çok kere mebuslara bir defa dahi konuşmak fırsatı vermiyen ve zaman zaman söz düellosu ve parti

---

[157] "Denizli Mebusu Baha Akşit ve on bir arkadaşının Dahilî Nizamnamenin bâzı maddelerinin tadili hakkındaki teklifi ve Teşkilâtı Esasiye Encümeni mazbatası (2/18)", S.Sayısı: 10, s.5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957).

[158] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s. 315

çekişmesi halini alan karşılıklı ve devamlı konuşmaları yeni usullere bağlanmaktadır.

Şöyle ki: Mevzuu müzakere mesele hakkında her parti grupuna noktai nazarını ifade edebilmesi için istediği anda ve sıraya tâbi olmaksızın bir defa söz verilecek bundan sonra tekrar konuşmak istiyen grup sözcüleri de diğer mebuslar gibi sıraya tâbi olacaklardır.

Grupların reis ve sözcülerinin yekdiğerini takiben müteaaddit defalar söz almaları ve saatlerce konuşmaları şeklinde tecelli eden tatbikat mebusların kolayca konuşabilmesi için böyle bir tadile şiddetle ihtiyaç olduğu hakikatini ortaya koyduğu için bu madde dahi maslahata uygun görülerek aynen kabul edilmiştir." [159]

f) Genel Kurul görüşmelerinde mebusların konuşmaları ile ilgili değişiklikler: 91. ve 93. maddelerde önerilen değişikliklerle genel kurul görüşmelerinde (a) söz kesmek, şahsiyatla uğraşmak veya sükûneti bozacak davranışlarda bulunmak ve (b) galiz, müstehcen, tahkir edici sözler söylemek yasaklanmıştır. Aksi takdirde "Reis derhal o mebusu lisan nezahetine davet eder ve Umumi Heyet kararıyle bu sözleri zabıttan çıkartır. Devamı halinde Reis mebusun sözünü keser."

g) Meclis müzakerelerinin yayınlanması: İçtüzükteki değişik tekliflerinin biri de Meclis müzakerelerinin yayınlanmasıyla ilgiliydi. İçtüzüğün 147. maddesi, Meclis görüşmelerinin (a) zabıt ceridesiyle veya icabında Resmi Gazeteyle aynen (harfiyen) ilanını ve (b) gelecek oturumun zabıt ceridesinde özetinin ilanını düzenlemekteydi. Değişiklik teklifi ile 147. maddenin sonuna şu cümle eklendi: "Bu maddedeki ilân mecburiyeti mücerret mahiyeti itibariyle suç teşkil eden sözlerle, adlî mercilerce neşri menolunan hususatın sair neşir vasıtalariyle yayınlanmasına mesağı tazammun etmez." Anayasa Komisyonu, 147. maddedeki değişiklik önerisini aynen kabul etmiş ve gerekçesini de şu şekilde açıklamıştır:

"Mahkemelerin neşrini menettiği bir hususu Meclise getirerek bilâhara müzakerelerin aleniyeti ve konuşmaların neşrolunacağı prensibinden bilistifade aynı hususu bu yoldan neşretmek mahkeme kararından beklenen netice ve faydayı bertaraf edeceği gibi adliyenin vekar ve otoritesini de haleldar eder. Ayrıca isteye-

[159] "Denizli Mebusu Baha Akşit ve on bir arkadaşının Dahilî Nizamnamenin bâzı maddelerinin tadili hakkındaki teklifi ve Teşkilâtı Esasiye Encümeni mazbatası (2/18)", S.Sayısı: 10, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957).

rek veya saikai (heyecanla istemiyerek) suç teşkil edebilecek sözleri sarf eden herhangi bir hatibin bu sözlerini Meclis zabıtlarından ayrı olarak sair neşir vasıtaları ile yayınlamak hem bizzat hatibin durumunu hem de bu sözlere muhatab olanların zarar derecesini ağırlaştırmak gibi bir netice yaratır ki: Her iki halin dahi müzakere zabıtlarının harfiyen neşri lüzumunu vaz'eden hükmün maksat ve gayesi haricinde kaldığı aşikârdır."[160]

h) Denetim yolları ile ilgili değişiklikler: Mevcut haliyle sual müessesesinin uygulamada suiistimal edildiği, hem hükümet hem de Meclis çalışmalarını sekteye uğrattığı gerekçesiyle bazı değişiklikler önerilmiştir. Buna göre (a) soru önergesi sadece bilgi almak amacıyla verilebilir ve hiçbir isnadı ihtiva edemez (m.150); (b) soru önergeleri her halükarda yazılı olarak verilir ve birden fazla vekilin imzasını taşıyamaz (m.151); (c) bakanlar sorulara "umumi menfaat" gerekçesiyle cevap vermekten imtina edebileceği gibi isterlerse gizli celsede de cevap verebilirler (m.152) ; (d) aksine karar alınmadıkça sözlü sorular Cuma günü en fazla bir saat müzakere olunur ve aynı celsede bir mebusun birden fazla sorusu konuşulamaz (m.153); bakanın cevabını takiben yalnızca soruyu soran mebus soru metnine bağlı kalmak şartıyla görüşünü açıklayabilir; cevaplar ve mütalâa beşer dakikadan fazla süremez (m.154); önceki maddeler kapsamında sorulan sorular genel kuruldaki bütçe müzakereleri sırasında ayrıca cevaplandırılmaz (m.156).[161]

i) Yasama dokunulmazlığı ve kürsü sorumsuzluğu: İçtüzükte yapılan değişiklikle, daha önce söz konusu olan milletvekillerinin sadece milletvekilliğinin düşmesini doğuran suçlar dolayısıyla takip ve mahkemeye sevk olunabilecekleri, adi suçlardan dolayı haklarındaki takibatın ise mutlaka devre sonuna bırakılacağı uygulaması terkedilmiştir. Yeni 180. madde şu şekilde düzenlenmiştir:

"Madde 180 — İhzari Encümen, yapacağı tetkikat neticesinde mebusa isnad olunan cürmün takibi lüzumuna kanaat getirirse teşriî masuniyetin kaldırılmasına, aksi halde takibat ve muhakemenin devre sonuna talikine dair bir mazbata tanzim ve

---

[160] S.Sayısı:10, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957).

[161] Ancak 156. maddenin son fıkrasına göre "bütçe heyeti umumiyesinin müzakeresi sırasında yahut bir vekâletin bütçesi müzakere olunurken bir mebus sualler hakkındaki usule tâbi olmaksızın ona dair istediği sualleri vekilden sorabilir ve lüzum gördüğü izahatı talebedebilir."

Muhtelit Encümene takdim eder. Muhtelit Encümen bu bapta ikinci bir karar ittihaz eyler. O mebus isterse İhzari Encümende, Muhtelit Encümende ve Heyeti Umumiyede kendini müdafaa eder veyahut bir arkadaşına ettirir. Heyeti Umumiye bu hususta kararını verir."

Diğer yandan, İçtüzüğün 188. maddesinde yapılan değişiklikle, milletvekillerinin meclis kürsüsünde yaptıkları konuşmaların Meclis'e, Hükümete ve Cumhurbaşkanına hakaret içermesi veya halkı kıyama, isyana veya Anayasayı ihlale teşvik etmesi durumunda geçici olarak Meclisten çıkarma cezası verilmesinin, ayrıca bu fiillerden dolayı takibata engel teşkil etmediği belirtilmiştir. 188. madde şu şekildedir:

"Madde 188 — Meclisten muvakkaten çıkarılma cezasını müstelzim hareketler şunlardır:

1. Takbih cezasına uğradığı halde bunu müstelzim hareketlerden vazgeçmemek;
2. Aynı inikatta iki kere takbih cezasına uğramak Büyük Millet Meclisini, Reisicumhuru, Meclis Reisini veya Reisvekillerini, Hükümeti, Hükümet âzasından bir veya birkaçını tahkir veya tehdidetmek;
3. Heyeti Umumiye müzakerelerinde halkı cebrî muamelelere, dahilî kıyam ve isyanlara veyahut Teşkilâtı Esasiye Kanunu ahkâmına tecavüze teşvik etmek;
4. Meclis binaları ve müştemilâtı dâhilinde memnu bir fiili irtikâbetmek.

Bu inzibati cezaların tatbiki, mesuliyeti mucip fiillerden dolayı takibat icrasına mâni değildir."

j) Meclis üyelerine yönelik disiplin işlemleri: İçtüzükte önerilen bir dizi değişiklik ile (m.185, 187, 188, 190 ve 191) milletvekillerine belli durumlarda ihtar, takbih ve Meclisten muvakketen çıkarılma cezalarının verilebileceği belirtilmiştir.

Ayrıca İçtüzüğün 214. maddesi de Meclise silahla girmeyi şu ifadelerle yasaklamıştır:

"Meclise silâhla girilemez. Giren her kim olursa olsun Meclis binasından dışarı çıkarılır. Meclise silâhla giren mebuslar hakkında (30) İnikat müddetince Meclisten muvakkaten çıkarılma cezası verilir ve bir aylık tahsisatı kesilir. Bu kararlar Riyaset Divanınca alınır."

2.2 İÇTÜZÜK DEĞİŞİKLİKLERİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Muhalefet partilerinin sözcüleri, iktidar partisinin bu değişiklik teklifiyle adeta tek parti yönetimi kurmaya çalıştığını, Meclis denetimini tamamen ortadan kaldırmak istediğini söyleyerek ağır eleştirilerde bulunmuşlardır. Örneğin Hürriyet Partisi Meclis Grubu adına konuşan Burdur Milletvekili Behçet Kayaalp, tarih boyunca milletlerin kaderine el koymak isteyen hayalperest liderlerin karşısında parlamentonun yetkilerini savunmasını bilen milletlerin hürriyete ve refaha ulaşabildiğini İngiltere örneğinden yola çıkarak anlatmıştır. Kayaalp, halen mevcut olan İçtüzüğün zaten büyük bir denetim imkanı sunmadığını, yeni teklifin ise bu imkanı tamamen ortadan kaldırdığını söylemiştir. Kayaalp'e göre "fiiliyatta bir türlü kurulamayan tek parti meclisi, Dahili Nizamname hükümleri ile tesis edilmek istenmektedir."[162] Kayaalp, getirilen yenilikler arasında en fazla yasama dokunulmazlığı (teşrii masuniyet) ile ilgili hükümlerin kaygı verici olduğunu, zira yeni düzenleme ile bu güvencenin tamamen ortadan kaldırılmak istendiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda yeni İçtüzükteki dokunulmazlık müessesesinin muhalefet milletvekillerini hedef alan, bilhassa siyasi maksatlarla dokunulmazlığın kaldırılmasını kolaylaştıran düzenlemeler içerdiği belirtilmiştir. Kayaalp'in şu sözleri milletvekili dokunulmazlığı konusundaki tartışmaların sürekliliğini göstermesi bakımından önemlidir:

> "Bir mebusun teşriî masuniyeti, kendisi hakkındaki isnadın ciddiyeti halinde kaldırılır. Teklif böyle bir vuzuhtan mutlak olarak kaçınmak istemiştir. Maddede «lüzumuna kanaat getirmekten» bahsediliyor. Bundaki kasıt aşikârdır. Gene polis dövmek, herhangi bir vatandaşa hakaret etmek, hattâ metresini karısı gibi gösterip diplomatik pasaport alma suçlarında takibata lüzum görülmiyecektir. (Sağdan, bravo sesleri) Ama vatandaşlarla görüşmeyi, Toplantı Kanununa aykırılık addedip yahut gazete sahibi bir milletvekilini gazetede çıkan herhangi bir yazıdan sorumlu sayıp teşriî masuniyet kaldırılacaktır. Bütün bunların muhalefet mebuslarını tehdit, taciz etmek için yapıldığını maalesef bundan evvelki savcılık ve Adalet Bakanlığı tatbikatı katî bir delil teşkil etmektedir.
>
> Alelade suçlardan dolayı bir milletvekilinin takibinin devre sonuna bırakılması ne derece sakat ise, siyasi maksatlarla teşriî masuniyetin kaldırılması da o derece bir faciadır.

---

[162] TBMM **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 235.

Fakat teklif, teşriî masuniyet hususunda bundan daha vahîm hükümler de ihtiva etmekte ve milletvekilinin Mecliste bile serbestçe konuşması imkânlarını ortadan kaldırmaktadır. Bütün Anayasalar gibi bizim Anayasamız da mebusun Meclisteki beyanatından mesul olmıyacağını, yahut başka bir ifade ile Meclisteki sözlerinin suç sayılmıyacağı esasını kabul etmiştir. Anayasa hukukçuları bunu birinci sınıftaki müptedi talebelerine şöyle anlatırlar:

Mebus, öyle şeyler söyliyebilir ki; eğer bunları başkası söylese hakkında cezai takibat yapılır, yahut da tazminat dâvası ile karşı karşıya kalabilir. Mebus birine hakarette veya isnatta bulunabilir, fakat bütün bunlardan sorumsuzdur. Bu sorumsuzluğun dayandığı esası huzurunuzda tekrar etmek istemiyorum. Temsilî rejimin ve millî iradenin tecelli ettiği noktalardan biri olduğu cümlece malûmdur ve bizim Anayasamızın da sarih hükmüdür.

Geçen Devre Osman Bölükbaşı hakkında bu Anayasa kaidesinin açıkça çiğnendiğine şahid olmuştuk. O zaman «mebus ancak suç teşkil etmiyen sözlerinden mesul değildir» gibi şaheserler şaheseri bir prensip ortaya atılmış bulunuyordu.

Bu defaki tadil teklifi Anayasaya da, millî iradeye de, aklı selime de aykırı prensibin dolambaçlı yollarla Dahilî Nizamnameye sokulmak istendiğini görüyoruz."[163]

Konuşmasına İçtüzük değişiklik teklifinin meclis gruplarının yetkilerini sınırlandırdığını vurgulayarak devam eden Kayaalp, denetim faaliyetlerinden olan "soru"nun da, suiistimal edildiği gerekçesiyle, işlevsiz bırakıldığını, böylece parlamentonun denetim yapamayan, sadece kanun çıkaran bir organa dönüştürülmek istendiğini belirtmiştir. Kayaalp, denetim yollarının istismar edildiği görüşünün doğru olmadığını ve Meclisin diğer parlamentolarla karşılaştırıldığında çok az çalıştığını ve uzun süre tatil yaptığını söylemiştir.[164]

---

[163] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 236.

[164] Kayaalp'e göre "Dünyada en az sualin sorulduğu Meclis bizim Meclisimizdir. İngiltere'de senede 30 000 şifahi sual sorulur. Her biri bir dakika sürse 500 saat eder. Muhalefetin talebi üzerine açılan umumi müzakereleri ve gensoruları da buna ilâve ediniz. Bütün bunlara vakit bulunur, çünkü İngiliz Meclisi haftada beş defa toplanır ve 38 saat çalışır. Bizim Meclisimiz fevkalâde haller haricinde haftada âzami 10 saat çalışır.

Muasır Parlâmentoların altı ay tatil yaptıkları da vâki değildir. Buna mukabil bizim böyle uzun tatillere girdiğimiz sık görülen şeylerdendir, öyle anlaşılıyor ki, dikensiz gülüstanda oturmak istiyen Hükümet veya ona yakın mahfiller Meclisin ken(di)sini bu derece serbest bırakmasına rağmen yine de müştekidirler." **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 238.

Hürriyet Partisi sözcüsü, Meclis görüşmelerinin yayınlanmasına dair kısıtlamaları ve mebuslara yönelik disiplin cezalarını da eleştirdikten sonra, yürütmeye tanınan "denetimsiz" yetkilerin bir gün onu kullananlara da uygulanabileceğini hatırlatarak sözlerini tamamlamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu adına konuşan Ankara Milletvekili Faik Ahmet Barutçu da İçtüzük değişikliği teklifini şiddetle eleştirerek, teklifin Meclisi "murakabe organı" olmaktan çıkarıp daha çok yürütmenin "mekanik bir itimat organı" haline getirdiğini ifade etmiştir. Barutçu, özellikle sual müessesesini işlemez hale getirmenin Meclis denetimini ortadan kaldıracağını şu sözlerle vurgulamıştır:

> "Murakabe vasıtalarından mahrum bir Meclis, murakabe vasıtaları işlemez bir Meclis, hürriyeti tahdide uğramış bir Meclis!... Bu, güneşsiz bir dünya değil midir? (Sağdan, şiddetli alkışlar) Biz güneşli dünya istiyoruz.
>
> Arkadaşlar, siz zulmeti getiriyorsunuz, oldu mu?"[165]

Barutçu, Meclis görüşmelerinin yayınlanmasına yönelik sınırlamalar konusunda da iktidar partisine eleştiriler yönelterek bunların Meclis çalışmalarının aleniyetini emreden Anayasaya aykırı olacağını ve bu yolla halkın meclis müzakereleri konusunda bilgilenmesinin ve siyasi terbiye edinmesinin önüne geçileceğini belirtmiştir.[166] Barutçu, daha sonra, kürsü hürriyeti ve dokunulmazlık konularına değinerek, İçtüzükte bu yönde yapılması önerilen değişikliklerin Anayasaya aykırı olduklarını vurgulamıştır. Milletvekilleri hakkında verilen disiplin cezalarının ayrı olarak "takibat" yapılmasına engel teşkil etmediğine dair hüküm milletvekilinin kürsü hürriyeti ile bağdaşmamaktadır. Barutçu bu yöndeki İçtüzük değişikliklerinin sonuçları konusunda şu sözlerle milletvekillerinin dikkatlerini çekmiştir:

> "Hangi hâkim bir mebusu buradaki mütalâasından dolayı, sizi buradaki mütalâanızdan dolayı mahkûm ederse kendini ebedî mahkûmiyetten kurtulamaz. (Sağdan alkışlar) Binaenaleyh buradaki satırlarla mebuslar hakkında takibat icrasına imkân

---

[165] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 242.

[166] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), ss. 243-245.

hazırlamayı derpiş etmek zavallı bir düşüncedir. Hazin olan tarafı ışıksız yollara düşülmesidir."[167]

Barutçu'ya göre, yasama dokunulmazlığının zayıflatılması muhalefetin siyasi görüşlerinin engellenmesi sonucunu doğuracaktır. Ayrıca, "ileri demokrasilerde" dokunulmazlık konusunda siyasi iktidarlara geniş yetkiler verilmesi, bizdeki duruma emsal teşkil etmemektedir. Zira bizde "faşizmin ihdası olan fikir suçları itibarını maalesef muhafaza etmektedir."[168] Barutçu, İçtüzük değişikliğinin parti grupları için öngördüğü Meclis üye tamsayısının yüzde beşine sahip olma şartını ve grup sözcülerinin müzakerelerde bir defa konuşmasını düzenleyen hükmünü "kurulmuş demokratik esaslar"a aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirmiştir. Diğer yandan milletvekillerine yönelik disiplin cezalarını da şiddetle eleştiren Barutçu, "çok partili hayatta, parlamentoda çarpışan farklı fikirler hissiyati bu safhadan daha ileri bir safhaya intikal ettirir ve bazan sükuneti ve nizamı bozucu hareketlere meydan vermesi mümkündür". Barutçu, meclis düzeninin cezaları artırmakla değil riyaset makamının manevi nüfuz ve tarafsızlığı ile sağlanabileceğini savunmuştur.[169] CHP sözcüsü, konuşmasını kendi ifadesiyle "büyük bir parlamenterin (şu) sözü" ile tamamlamıştır: "Hürmet o memleketlere ki orada konuşulur, hicap onlara ki, orada sükûut edilir. (Sağdan şiddetli alkışlar, bravo sesleri)."[170]

Barutçu'nun konuşmasından sonra, iddialara cevap vermek üzere kürsüye Teşkilatı Esasiye Encümeni adına Denizli Milletvekili A. Hamdi Sancar gelmiştir. Sancar, partileri adına konuşan sözcülerin Meclis İçtüzüğünün belirttiği Meclis grupları ile bizzat partilerin kendi tüzüklerinin belirttiği Meclis parti gruplarını birbirine karıştırdıklarını, bunun yarattığı karışıklığın sorumluluğunu da mazbataya ve muharririne yüklediklerini ileri sürmüştür. Sancar, bu konuda şu açıklamayı yapmıştır:

"Bizim Dahilî Nizamnamede getirdiğimiz hüküm ile sadece Meclis içinde partilerin Meclis gruplarının grup olarak telâkki edilmesi için, gruplara tanınmış olan rüçhana esas olabilir asgari bir kemiyete sahibolmaları esasını koyduk. Meclis içinde parti gruplarının mahiyeti ve mevcudiyeti Meclis çalışmaları ile alâkalı olduğu için böyle bir tahdidi yapmaya mecbur olduk, bu zarureti hissettiğimiz için koyduk. Yoksa biz Meclis içinde filân partinin mebusları oturamazlar, konuşamazlar, Meclis içinde teşrîî ve

[167] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.245.

[168] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.256.

[169] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.247.

[170] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.249.

taknin faaliyetine iştirak edemezler, söz sahibi değildirler, demiyoruz. Mutlaka Meclisin içindeki faaliyetlere iştirak etmek için illâ da gurup halinde mi olmak lâzımgelir? Meclis içindeki faaliyetlere iştirak edebilmek için grup halinde bulunulmazsa mebusluk hakkı kullanılamaz mı? Böyle bir mânayı ifham edecek, beyanda bulunmak teklifimizin ruhuna ve metnine külliyen aykırıdır."[171]

Meclis müzakerelerinin basında yayınlanmasıyla ilgili değişiklik konusunda da Sancar, özellikle CHP sözcüsü Barutçu'nun "meclis çalışmalarının aleniyeti ortadan kaldırılmakta" şeklindeki iddialarına cevap verirken dünyanın hiçbir demokratik ülkesinde Meclis görüşmelerinin gazeteler tarafından "harfiyen" yayınlanmadığını, bunun esasen mümkün de olmadığını vurgulamıştır. Sancar'a göre, Meclis görüşmelerinin aynen yayınlanmasının yasaklanmadığını, sadece "mahiyeti itibariyle suç teşkil eden sözler" ile "adli mercilerce neşri menolunan hususatın" yayın organları tarafından yayınlanmasına sınırlama getirilebilecektir. Bu durum, Anayasaya aykırı olmak bir yana, içtüzüğü Anayasanın 54 ncü maddesinin 2 nci fıkrasındaki "Mahkemelerin mukarreratını Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekilleri Heyeti hiçbir veçhile tebdil ve tağyir ve tehir ve infazı ahkâmına mümanaat edemez" hükmüne uygun hale getirmekten ibarettir.[172] Diğer yandan Sancar, müzakerelerin yayınlandığı Meclis zabıtlarının ve Resmî Gazetenin gizli olmadığını, herkesin bunlara ulaşabileceğini ve müzakereleri okuyabileceğini belirtmiştir.[173]

Cumhuriyetçi Millet Partisi Meclis Grubu adına söz alan Kırşehir Milletvekili Osman Canatan, değişiklik teklifinin hürriyetleri tehdit ve Meclisin denetim hakkını tahrip amacına yönelik olduğunu ve bu teklifle hukuk nizamına ve hürriyetler rejimi olan demokrasiye büyük bir darbe vurulduğunu söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Canatan, özellikle, değişiklik teklifinin milletvekili masuniyetini sınırlayan yönüne şiddetli eleştiriler yöneltmiş ve bu değişikliğin "Hiçbir mebus Meclis dahilindeki rey ve mütalâasından ve beyanatından dolayı mesul değildir" hükmüne yer veren Anayasanın 17. maddesine aykırı olduğuna dikkat çekmiştir. Canatan'a göre, bu mutlak masuniyet ilkesi, sadece Türkiye'de değil, bütün demokratik ülkelerde siyasi bir zaruret olarak kabul edilmiştir. Bu müessese, milletvekiline düşüncesini açıklarken ve oyunu kullanırken tam bir güvence sağlama amacına yöneliktir. Mutlak masuniyetin bir "imtiyaz" değil, "hak" olduğunu belirten Canatan sözlerine şöyle devam etmiştir:

---

[171] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957),s.249.

[172] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.252.

[173] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.253

"Mebus kürsüde konuşurken 188'inci maddesindeki son fıkrasını hatırlayıp, sözlerinde suç bulunabileceği, ceza göreceği korkusu içerisinde oldukça, Anayasanın 17 nci maddesindeki himayeden mahrum bırakıldığı pek tabiî bir keyfiyet olacaktır. Mutlak masuniyet, mebusa tanınmış bir imtiyaz olarak kabul edilemez, imtiyaz, karşılığı olmaksızın verilen bir serbestidir. Mebusun masuniyeti ise bir haktır. Milletvekilliği vazifesini hakkiyle yapabilmesi için kendisine temin edilen bir imkândır. Mebus düşünecek, görecek ve söyliyecektir. Fütursuz, endişesiz söyliyecek, mesuliyet kaygusuna, takip ve tevkif edilmek korkusuna kapılmadan söyliyecektir. Bu serbest söyliyebilmek imkânının tahdidi dahi millet hâkimiyetinin temel taşlarından birinin yerinden çıkarılması mânasına gelir."[174]

Meclis müzakerelerinin gazeteler tarafından yayınlanmasını bazı durumlarda sınırlayan değişikliği de eleştiren Canatan, diğer muhalefet sözcüleri gibi bunun kamuoyunun Meclis çalışmalarından haberdar olma hakkını tahrip edeceğini belirttikten sonra içtüzüğün mahiyeti ile ilgili de önemli bir tespit yapmıştır. Canatan'a göre, bu sınırlamanın İçtüzükle yapılması mümkün değildir, zira İçtüzük "Türkiye Büyük Millet Meclisi müzakereleri ve çalışmalarını tanzim eden kaidelerden ibarettir, iç bünye ile alâkalıdır". İçtüzük bir kanun olmadığı için Meclis dışındaki bir durumu düzenleme yoluna gidemez. Başka bir ifadeyle, "manevi şahsiyete sahip bir Meclisin içerisindeki olayları tanzim gayesinden başka bir mâna taşımıyan kaidelerin harici aleme tesir edecek mahiyette hükümleri muhtevi bulunması hukuk esaslariyle bağdaşamaz".[175] Canatan, siyasi partilerin Meclis grubu oluşturmasını belli oranda milletvekili şartına bağlamanın da kabul edilemez olduğunu, teklife kaynaklık ettiği söylenen İtalya, Fransa ve Batı-Almanya parlamentolarının İçtüzüklerinin bize uyarlanamayacağını, çünkü bu ülkelerdeki seçim sisteminin nispi temsil ilkesine dayandığını, bizde de bu sistem uygulansaydı 1957'de seçimlerinde Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin mevcut mebus sayısının on misli, Hürriyet Partisinin ise 5-6 misli milletvekili ile parlamentoda temsil edilmiş olacaklarını, kısaca "bünye tamamen değişmedikçe ona yapılacak ilave ve çıkarılacak uzuvların ıstırabı derin ve tedavisi müşkül rahatsızlıklar" doğuracağını belirtmiştir.[176] Canatan, mevcut iki partinin Meclis gruplarının varlığına son verilmesinin arkasında eleştiriye tahammülsüzlüğün bulunduğunu

[174] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.255.

[175] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.255.

[176] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.256.

belirtmiştir. "Tenkide tahammül iktidarların güç hazmedebileceği bir iştir" diyen Canatan siyasi iktidara şu uyarıyı da yapmaktan geri durmamıştır:

> "Ama, unutmasınlar ki, hâdiselerin alenen münakaşası ve müzakeresi daima iktidarı kuvvetlendirir. Üstü kapalı kalan işler, için için yanan ve birden alev alıp evin içerisinde bulunanları da yakan bir yangına benzer."[177]

Son olarak yasama dokunulmazlığına getirilen sınırlamalardan bahseden Canatan, bu güvencenin "bundan istifade eden mebus menfaatine değil, Meclis ve millet menfaati için" olduğuna dikkat çekmiştir. Canatan, yasama dokunulmazlığının hangi durumlarda söz konusu olamayacağının "objektif kıstaslar"a dayandırılması gerektiğini, ancak mevcut değişiklik teklifinin daha çok muhalefeti susturmaya yönelik olduğunu belirtmiştir.[178] Canatan şu sözlerle konuşmasını tamamlamıştır: "Muhalefeti susturmakla bir şey kazanılmıyacak, bilâkis susan bir milletin gözlerinizin içerisine bakması sizi daha çok rahatsız edecektir."[179]

Muhalefet sözcülerinin eleştirilerine Demokrat Parti Meclis Grubu adına cevap vermek üzere kürsüye Zonguldak Milletvekili Sebati Ataman geldi. Hükümete yönelik eleştirileri "icapsız, mantıksız mukabele ve mukavemetler" olarak değerlendiren Ataman, karşılıklı iyi niyetin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Ataman'a göre, C.H.P.'nin iddia ettiği gibi mevcut değişiklik teklifi sual müessesesini baltalamamakta, tersine dejenere edildiği muhalefet tarafından da kabul edilen "bu müesseseyi müterakki Garp demokrasilerinin sual usullerine ve esasen mer'i İçtüzüğün ruhuna uygun olarak vazıh ve sarih bir hale getirmekte"dir.[180] Ataman, ayrıca, bir soru önergesinde yüzlerce maddenin gündeme getirilmesinin bu hakkın istismarına yol açacağını, sorulara cevap verilmediği şikayetinden hareketle de haftada bir gün cevap verileceği hükmünü getirdiklerini ve bütün bu değişikliklerin denetim hakkını zayıflatmak bir yana güçlendirdiğini belirtmiştir.[181]

Meclis zabıtlarının aynen neşrini ve aleniyetini engelleyecek herhangi bir düzenlemenin getirilmediğini söyleyen Ataman, müstehcen ve galiz sözlerin ve tahkir niteliğindeki ifadelerin müzakere kapsamında

---

[177] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.257.

[178] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.258.

[179] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.258.

[180] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.260.

[181] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.260-261.

değerlendirilemeyeceğini, dolayısıyla zabıtlardan çıkarılabileceğini belirtmiştir. Ataman'a göre, Meclis görüşmelerinde söylenen ve suç teşkil eden sözlerin zabıt ceridesi dışında yayınlanmasının engellenmesi müzakerelerin aleniyeti ilkesine ve bu anlamda Anayasaya aykırılık teşkil etmemektedir. Ataman bu konuyu mahkemelerin aleniyeti ilkesiyle karşılaştırarak şu şekilde açıklamıştır:

> "Şimdi, mahkemelerde taraflardan birisi diğerine ağır hakarette bulunsa ve bir gazete de onu neşretse gazete suç işlemiş olur mu olmaz mı? (Soldan suç işlemiş olur sesleri) Suç işlemiş olur. Çünkü kanunun suç saydığı şeyin, velev iktibas şekliyle olsun, neşri suçtur. Şimdi mahkemelerin aleniliği Anayasanın bir prensibi; Büyük Millet Meclisinin aleniliği, o da Anayasanın bir prensibi. Mahkemedeki alenilikte suç teşkil eden bir hâdisenin matbuatta neşri suç teşkil ederse, Büyük Millet Meclisinde mücerret manasiyle suç teşkil eden bir hâdisenin de gazetelerde neşredilmesine cevaz verilmemesi lâzımgelir."[182]

Ataman, İçtüzük değişikliğinin milletvekillerinin yasama sorumsuzluğunu (ademimesuliyeti teşriîye) ortadan kaldıracağı şeklindeki iddiaları da reddetmiştir. Yapılan değişiklik, milletvekillerinin konusu suç teşkil eden "fiiller"i ile ilgili olup, onların kürsü sorumsuzluğu çerçevesinde beyan ettikleri görüşleri ve kullandıkları oylarıyla alakalı değildir. Yasama dokunulmazlığı konusunda ise yapılan, Ataman'a göre, İçtüzükte mevcut olan bir hükmün tadilinden ve bu suretle içtüzüğü Anayasaya uygun hale getirmekten ibarettir. Ataman, konuşmasını muhalefet mebuslarına yönelik şu ifadelerle tamamlamıştır.

> "General De Gaull'ün parti merkezinden verdiği emirlere itaat etmiyen kırk mebusun söylediği sözleri hatırlıyarak ve bir başka generalin verdiği ve vereceği emirlere de itaat etmemeleri imkân ve ihtimalini de ümidederek kendilerine sizi buraya millet her şeye «non» demek için göndermedi demek isterim. (Soldan, sürekli alkışlar, bravo sesleri)"[183]

Malatya Mebusu Nüvit Yetkin'in yürürlükteki İçtüzüğün 85. maddesi gereğince İçtüzük görüşmelerinde lehde, aleyhde ve üzerinde olmak üzere söz almak isteyenlere söz verilmesini isteyen usule dair önerisi oylanarak kabul edilmiştir. Değişiklik teklifinin lehinde konuşmak üzere söz alan İzmir Mebusu

---

[182] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.261-262.

[183] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s.263.

Behzat Bilgin, bir gazetenin Meclisteki müzakereyi "Anayasayı çiğneyen, Meclis üstünlüğü prensibini kaldıran İçtüzük teklifi bugün Mecliste görüşülüyor şeklinde prezante etmiş" olduğunu, muhalefet sözcülerinin de "bu düşünceyi jüstfie edecek şekilde" bir tavır ve ön kabul içerisinde konuştuklarını belirtmiştir. Bilgin, bu düşüncenin yanlış olduğunu, İçtüzük değişikliğinin Meclis çalışmalarının daha düzenli olmasını amaçladığını ve Fransa, İngiltere ve ABD'deki düzenlemelere paralel olduğunu, hatta değişiklikler kabul edildikten sonraki haliyle bile İçtüzüğümüzün disiplin tedbirleri bakımından "birçok demokratik parlamentoların reglmanlarından ve dahili nizamnamelerinden çok daha hafif" kalacağını, bunu bildikleri için muhalefet temsilcilerinin "Avrupa ve Amerika parlamentolarından hiçbir misal getirmek cesaretinde" olmadıklarını vurgulamıştır.[184] Ancak, Bilgin İçtüzük değişikliklerinin tek başına yeterli olmadığını, Meclis'in düzenli ve başarılı bir şekilde çalışmasının son kertede milletvekillerinin iyi niyetine, sağduyusuna ve meclis başkanının manevi otoritesine bağlı olduğunu ifade etmiştir.[185]

Daha sonra, İçtüzük değişikliklerinin kapsadığı konularla ilgili konuşan Bilgin, bilhassa yasama sorumsuzluğu/kürsü masuniyeti hakkında çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur. Bilgin'e göre, diğer birçok demokratik ülkelerde de kürsü sorumsuzluğu mutlak değildir ve getirilen değişiklik milletvekillerinin Anayasanın 17. maddesinde teminat altına alınmış olan "söz ve oy" özgürlüğünü değil, hakaret ve halkı isyana teşvik gibi davranışlarını müeyyide altına almaktadır. Bilgin, milletvekillerinin Cumhuriyet karşıtı düşüncelere sahip olamayacağını, saltanat ve komünizm taraftarlığının milletvekilliği ile bağdaşamayacağını vurgulamıştır. Bilgin, görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

> "Muhterem arkadaşlar, bilfarz cumhuriyetçi olmamak veya saltanat taraftarı olmak, Meclisin dışında bir insan için kabili tasavvurdur, mümkündür, kimse bir şey diyemez. Cumhuriyeti sevmiyor, saltanat taraftarıdır denilir ve geçilir. Fakat Mecliste bir mebusun saltanat taraftarı olması asla mümkün değildir. Çünkü bu kürsüye çıkmış olan insan, mebus, Cumhuriyet esaslarından ayrılmıyacağına yemin etmiştir. Bundan inhiraf ettiği anda

[184] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 265-268.

[185] Bilgin, bu konuda Alman Meclis başkanlarından Simson'ın şu sözüne atıf yapmıştır: "Nizmaname, bu Meclise mensup bulunmayı şeref bilen ve takatları nispetinde onun şerefini i'lâya cehdeden insanlar için yapılmıştır. Bu arzuyu duymıyan için nizamname mutlâk surette vâki bir sözden başka bir şey olamaz. (Soldan, bravo sesleri)" **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 268.

yeminine hanis olduğu için zaten mebusluğu sakıt olur. (Soldan, alkışlar, bravo sesleri)

Çünkü cumhuriyetçilik kuru bir söz değildir. Cumhuriyetçiliğin içinde bu memleketin kanunlarına riayet mefhumu da vardır. Bakınız 17 nci maddeye, bundan istifade ederek çıkacak buraya, halkı isyana teşvik edecek ve bunun hiçbir mesuliyeti olmıyacak. Bunu burada ifade ettiler. (Sağdan «öyle değil» sesleri) Bunu daha açık olarak ifade etseler ve deselerdi ki, bir mebusun kürsüden Anayasa aleyhinde bulunması, halkı isyana teşvik etmesi, komünizm lehinde bulunması dahi tecviz edilebilir... (Sağdan, şiddetli gürültüler) Çünkü halkı isyana teşvik etmekle komünizm arasında bir fark yoktur."[186]

Muhalefet sözcülerinin İçtüzüğün "Anayasaya aykırı" olduğu şeklindeki ifadelerine de karşı çıkan Bilgin'e göre, "Anayasanın nigehbanı" olan Meclisten Anayasaya aykırı kanunun çıkması mümkün değildir ve "Meclisin süzgecinden geçmiş bir kanunun Anayasaya aykırı olduğunu mütemadiyen iddia etmeye bir mebus vicdanen mezun değildir."[187]

İçtüzük teklifinin aleyhine konuşmak üzere kürsüye gelen Sivas mebusu Turhan Feyzioğlu, Meclisin tarihi celselerinden birini yaşadığını, "rejimin temelini ilgilendiren bir değişiklik teklifi"nin müzakere edildiğini belirterek sözlerine başlamıştır. Feyzioğlu'na göre, iktidar partisi sözcülerinin aksi yöndeki görüşlerine rağmen, tadil teklifi (a) Anayasaya (b) demokratik rejimin temel ilkelerine ve (c) memleketin bünyesine ve tarihi ihtiyaçlarına aykırılık arzetmektedir.[188] Feyzioğlu, iktidar partisi adına teklifi savunanların Fransa ve İtalya gibi ülkeleri kaynak gösterirken indirgemeci davrandıklarını, İçtüzük hükümlerinden sadece birisini tercüme ederek konuştuklarını, en önemlisi o ülkelerin seçim sistemini göz ardı ettiklerini belirtmiştir. Feyzioğlu'na göre seçim sistemindeki adaletsizlikten dolayı Meclis'teki her bir DP'li milletvekilinin arkasında ortalama 10 bin oy varken, Millet Partili veya Hürriyet Partili bir milletvekilinin Meclise 150 hatta 160 bin oyla girdiğini, her bir CHP'li milletvekilinin de bir DP'linin oyundan birkaç misli oyla Meclise girdiğini ifade etmiştir. Muhalefet sıralarından gelen eleştiriler üzerine Feyzioğlu sınıf arkadaşı olan bir milletvekiline şu şekilde sitem etmiştir: "İtiraz eden Hüseyin Bayrı arkadaşıma, «Sen de mi Brütüs» demekten kendimi alamıyacağım. Sınıf arkadaşlığı hatırıda mı yok?".[189]

---

[186] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 271.

[187] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 275.

[188] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 276.

[189] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 277.

Feyzioğlu, soru ile gensorunun birlikte ele alınması gereken denetim yolları olduğunu, ikincisi çalıştırılmadığı için birincisinin dejenere edildiğini belirtmiştir. Feyzioğlu, soru ile ilgili kısıtlamaları haklılaştırmak için İngiltere'den örnek verenlerin bu ülke parlamentosunda sık sık yaşanan genel müzakereleri dikkate almadıklarını vurguladıktan sonra Türkiye bakımından durumu şu sözlerle özetlemiştir: "Türkiye'de ise, Kore harbi münasebetiyle verilmiş bir gensoru talebinin müzakeresi dışında, yedi senede ne iç, ne de dış politika konularında bir tek gensorunun müzakere edilmesine imkân hâsıl olmamıştır."[190]

Turhan Feyzioğlu, İçtüzük değişikliğinin Anayasanın 17. maddesinde mutlak ve kati surette güvence altına alınan kürsü masuniyetini kullanılmaz hale getireceğini ileri sürerek iktidar partisine muhalefetteki günlerini hatırlatmıştır. Feyzioğlu, DP Genel Başkanı Adnan Menderes'in 1947-1948'de Meclis'te söylediği ve bir parti kongresinde de tekrarladığı TBMM'nin "manevi şahsiyetini tahkir" mahiyetindeki sözlerini yayınlamaktan dolayı aralarından Samet Ağaoğlu'nun da bulunduğu sekiz gazeteci hakkında dava açıldığını ve bu davada İzmir Ağır Ceza Mahkemesinin verdiği kararın temyiz edilmesi üzerine Yargıtay (Temyiz Mahkemesi) Birinci Ceza Dairesinin 31.12.1948 tarih ve 407/2583 karar sayılı kararla birinci derece mahkemesinin kararını onayladığını belirtmiştir. Feyzioğlu, söz konusu içtihadın sadece kürsü masuniyetini değil, kürsüde söylenenlerin gazetelerde neşrini de koruduğunu vurgulamıştır. Feyzioğlu, mahkeme kararından şu bölümü aktarmıştır: "Gerek Büyük Millet Meclisinde, gerekse hariçte vâki olan beyanından dolayı mesul bulunmıyan bir milletvekilinin suç konusu teşkil eden cümleleri de ihtiva eden beyanatını gazetelerinde, şahsi hiçbir mütalâa serd etmeksizin, aynen umumi efkâra arz etmelerinin suç olmıyacağından... (Sağdan bravo, sesleri ve alkışlar)"[191] Feyzioğlu'na göre, Demokrat Parti'nin gerçekleştirmeye çalıştığı İçtüzük değişikliği 1948 yılında gerçekleşseydi ne Adnan Menderes ne de Samet Ağaoğlu 1950 seçimlerinde Meclis'e girebilirlerdi, zira söz konusu fiil ağır cezayı gerektirdiğinden milletvekili olma vasfını kaybedeceklerdi.[192]

---

[190] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 280.

[191] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 281.

[192] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 281. Feyzioğlu, içtüzük değişikliği teklifinin maddeleri üzerinde müzakere sırasında da bu hususu vurgulamıştır. Bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat: 20, (27.12.1957), s. 344.

Feyzioğlu, diğer yandan, yasama dokunulmazlığının istismara açık olmakla birlikte demokratik rejimlerin olmazsa olmazı haline geldiğini şu sözlerle vurgulamıştır:

> "Arkadaşlarım, teşriî masuniyet müessesesinin suiistimal edilmesi hakikaten bir memlekette ıstırap mevzuu olabilir. Anayasa Komisyonunda da arz ettiğim gibi, belediye reisi iken suiistimal yapmış olmak isnadı altındadır, fakat teşriî masuniyetten istifade eder. Trafik kaidesine riayet etmediği için trafik polisi tarafından ikaz edilir, gazaba gelir, trafik memuruna bir tokat aşkeder. E, böyle bir suç işliyen milletvekilinin teşriî masuniyetten faydalandırılması için makul bir sebep bulunmadığını iddia etmek mümkün olabilir. Fakat arkadaşlarım, teşriî masuniyet müessesesi, bilhassa, icabında hükümeti şiddetle tenkidedecek olan mebusların siyasi bir takibe mâruz kalmamaları için düşünülmüştür. Zaruretlerden ve tarihî tecrübelerden doğmuş olan bir müessesedir. İcabında şiddetle hükümeti tenkidedecek olan muhalif mebusları, hükümetin ve hükümete tâbi olan savcıların garazkâr takibinden korumak için, teşriî masuniyete demokratik parlâmentolar doğduğu günden beri ihtiyaç hissedilmiştir."[193]

Konuşmasının sonlarına doğru İçtüzük değişikliklerine Meclis riyasetinin tarafsızlığını sağlayacak kuralların dahil edilmesi gerektiğini vurgulayan Feyzioğlu, bu bağlamda İngiltere'nin Avam Kamarası Reisini örnek vererek "seçildiği andan itibaren siyasi münakaşaların dışına çıkar", sadece "şu kadar kanun çıkarıldı, şu kadar sual soruldu, kabilinden nutuk vermekle iktifa eder, başka bir izahatta bulunmaz" şeklinde konuşunca şu ilginç diyalog yaşanır.

> "SUAT BAŞOL (Zonguldak) — Böyle bir reisliğe ben talibim.
>
> TURHAN FEYZİOĞLU (Devamla) — Arkadaşım ben böyle bir reisliğe talibim, diyor. Ben bu Mecliste yeniyim. Öğrendiğime göre esasen Suat Bey yedi seneden beri «orta reisliği» sıfatını muhafaza etmektedir. İçtüzük tadil edildikten sonra, oturduğu yerden hatibe müdahale etmekten vazgeçer, başreis olur.
>
> REİS — Turhan Bey, bu şekilde karşılıklı konuşmaya devam etmeyiniz.

[193] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 287.

TURHAN FEYZİOĞLU (Devamla) — Esasen muhterem arkadaşımızın soyadı da Başol. Orta reisliğe değil, başreisliğe yakışır.

REİS —Siz Suat Beye hitabetmeyin, konuşmanıza devam buyurun.

TURHAN FEYZİOĞLU (Devamla) — Arkadaşım lâtife etti. Ben de lâtife ile cevap verdim."[194]

İçtüzük değişikliği teklifi üzerine konuşmak üzere söz isteyen olmayınca teklifin lehinde konuşmak için Kastamonu Milletvekili Hilmi Dura kürsüye çıktı. Dura, özellikle Feyzioğlu'na cevap olarak, İçtüzük değişikliklerinin Anayasaya uygunluğunu ve gerekliliğini savundu. İçtüzüğün 188. maddesinin sonuna eklenen "mesuliyeti mucip fiillerde takibat icra edilir" ifadesinin yanlış yorumlandığını dile getiren Dura, buradan hareketle Anayasa'da korunan mutlak kürsü sorumsuzluğunun sınırlandırıldığı sonucunu çıkarmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. Dura'ya göre 188. maddenin sonundaki bu hüküm özellikle yasama dokunulmazlığı kaldırılacağı sırada "bu hususta zaten inzibati ceza tayin edilmiştir, ayrıca takip konusu yapılamaz" şeklindeki itirazları ortadan kaldırmak maksadıyla getirilmiştir. Bu takibat sadece "mesuliyeti mucip" fiiller için geçerlidir. Nitekim, Dura'ya göre, 188. maddede kürsü sorumsuzluğu (dolayısıyla Anayasanın 17. maddesi) ile alakalı olmayan fiiller vardır. Mesela TBMM Reisini, Cumhurbaşkanını, Hükümeti, Hükümet üyelerinden birini tahkir veya tehdit fiili Meclis kürsüsünden değil de sözgelimi "lâvobada elini yıkarken veya berberde traş olurken" işlenirse ne olacak?

Bu soruya cevap verirken Dura, kaynak olarak Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'e atıfta bulunmuştur. İlginçtir, Meclis İçtüzüğü üzerine yapılan tartışmada iktidar ve muhalefet kendi görüşlerini destekleyen akademisyen hukukçulardan uzun alıntılar yapmışlardır. Turhan Feyzioğlu, teşrii masuniyet hakkındaki argümanlarını Tahir Taner'in sözleriyle desteklerken, Hilmi Dura Ali Fuat Başgil'e başvurmuştur. Hatta Dura, "Turhan Feyzioğlu arkadaşımız...sadece hocaları Tahir Taner'in ismini verdiler. Kendilerinin Esasiye Hukuk hocası olan Ali Fuat Başgil'e bilmiyorum, bugün niçin temas etmediler" şeklindeki imalı ve iğneleyici bir girişten sonra Başgil'in mebusların Meclis içinde ve fakat mebusluk vazifesinin ifasıyla ilgili olmayan fiillerinden dolayı mesul olduğunu savunan görüşlerini aktarmıştır.[195]

İçtüzük değişikliğinin görüşmeleri sırasında iktidar ve muhalefet sözcüleri yasama dokunulmazlığı gibi konularda birbirlerinin daha önceki

[194] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 289.

[195] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 294.

sözlerine başvurmak suretiyle rakibini "kendi silahıyla vurma" taktiğini izlemişlerdir. Mesela, Hilmi Dura, İsmet İnönü'nün 9 Mayıs 1950'de yaptığı ve yasama dokunulmazlığının artık hürriyetin bir şartı değil mahzuru haline geldiğini vurguladığı konuşmasına dikkat çekmiştir.[196] Dura, teklif lehinde yaptığı konuşmasını Prof. Ali Fuat Başgil'e ait, yasama dokunulmazlığı konusunda İsmet İnönü ile aynı yöndeki, şu satırlar ile bitirmiştir: "Bugün, hemen, her memlekette halk bu müesseseye demokrasinin bir yarası nazarı ile bakmaktadır ve masuniyeti, çürük bir mantık maskesi takınarak demokrasi burjuvaları şahsında eski aristokrasi imtiyazlarının devamından ibaret görmektedirler. (Soldan, alkışlar, bravo sesleri)"[197]

Diğer yandan muhalefet sözcüleri de, DP liderlerinin muhalefet yıllarında söyledikleri sözleri hatırlatarak iktidarı köşeye sıkıştırmaya çalışıyorlardı. Müzakereler sırasında DP Milletvekili Behzat Bilgin'in "bir kanunun Anayasaya aykırı olması mümkün değildir" görüşünün[198] bizzat DP liderleri tarafından yalanlandığını ileri sürmüşlerdir. Örneğin Turhan Feyzioğlu, 1946-1950 arasında DP lideri Celal Bayar'ın "Memleketimizde Anayasaya aykırı bâzı kanunlar vardır. Bu kanunları milletin mukaddes ayakları ile tekmeliyeceğiz" sözünü aktarmıştı.[199] Teklifin geneli üzerindeki görüşmelerde son olarak konuşan CHP Maraş Milletvekili Emin Sosyal da Adnan Menderes'in 9 Ocak 1948 tarihinde Mersin'de yaptığı konuşmada "Anayasa prensiplerine aykırı, bir milletin malî, idari, siyasi ve iktisadi' bakımından kıymetini azaltan,

---

[196] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 297.

[197] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 298.

[198] Behzat Bilgin şöyle demişti: "Muhterem arkadaşlar; bir kanunun Anayasaya aykırı olması mümkün müdür? Bir kanun Anayasaya aykırı olması mümkün olmaz, çünkü; bu Meclis Anayasanın nigehbamdır. Bu Meclis kanun çıkarırken herşeyden önce onun Anayasaya uygunluğunu tesbit etmekle mükelleftir ve etmektedir. O halde her hâdisede kanun Anayasaya aykırıdır demenin arkasında Meclisin bütünlüğüne karşı bir hürmetsizlik mevcudolduğunu müsaadeleriyle kabul etsinler. Bu Meclis kürsüsünde, Meclisin kabul ettiği, Meclisin süzgecinden geçmiş bir kanunun Anayasaya aykırı olduğunu mütemadiyen iddia etmeye bir mebus vicdanen mezun değildir. (Sağdan, «ooo sesleri, gülüşmeler»)"

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 275.

[199] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 282.

hakiki kıymetini, kaybeden kanunların kaldırılmasını istiyoruz" dediğini hatırlatmıştır.[200]

Emin Soysal'ın konuşması Türk parlamento tarihinin en renkli anekdotları arasında yer alabilecek sözler ve diyaloglarla doludur. Soysal, öncelikle, İçtüzük değişiklik teklifinin hazırlanış yöntemini şiddetle eleştirmiş, teklifin İtalya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerden "işimize gelen" maddelerin cımbızla alınarak hazırlandığını belirtmiş ve bunun yerine "bizim ilim adamlarımız" ile "ince görüşlü, derin düşünen politika adamlarımız"dan görüş alınarak değişikliğe gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[201] Konuşması esnasında iktidar sıralarından "fazla su içiyorsun" sesleri yükselince, Soysal "ne yapalım öyle şeyler getiriyorsunuz ki, ciğerim yanıyor, su içmeye mecbur oluyorum" demiştir.[202] Soysal, milletvekillerinin kürsüde konuşma süresinin 15 dakikadan 5 dakikaya indirilmesine de şu sözlerle karşı çıkmıştır: "Bir defa 15 dakikayı 5 dakikaya indirdiniz. Bir dakikası kâğıtları toplamaya, bir dakikam buraya gelmeye, geri kalanı da Sabati Ataman gibi nüktedanların sözüne cevap vermeye gider, beş dakika olur konuşmadan iner gidersiniz."[203] Soysal'ın, daha önce konuşan DP milletvekili Bilgin'in Fransız hukukundan alıntı yaparken yaptığı Fransızca konuşmaya göndermede bulunarak, "bir arkadaşımız Fransızca metin okudu, biraz da biz "How do you do" diyelim" şeklinde konuşması gülüşmelere yol açmıştır. Soysal, bu sözlerinin ardından, İngiltere'de milletvekillerinin geniş bir ifade özgürlüğüne sahip olduklarını anlatmak amacıyla bazı olaylardan bahsetmiştir. Bu sırada Soysal ile milletvekilleri arasında şu ilginç diyalog yaşanmıştır:

> "İngiliz Başvekili Balduvin'e karşı bir mebus çıkıyor. Ne için? Tahdidi teslihat meselesinden dolayı. Mebus çıkıyor ve bu tahdidi teslihat meselesinde zayıf hareket ettiği için «Balduvin» diyor «Sen haini vatansın, alçaksın, memleketi felâkete sürüklüyorsun.» Mebusu ne mahkemeye veriyorlar, ne sürüklüyorlar. Dikkat ediniz, meselenin içinde tenkid zihniyeti vardır, niçin bunu da aynen nazarı dikkate almıyorsunuz? Kıral 5'inci George yine bir gün Mecliste açılış nutkunu veriyor. Yerine gitmek için hazırlanırken mebus Kırala hitaben; «George, beni dinle» diyor. (Soldan, «atıyorsun» sesleri.) Ben atmam, gel vesikalarını göstereyim. Senin saçının kılı kadar ben kitap

[200] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 303.

[201] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 299.

[202] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 299.

[203] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 299.

okudum ve bu memlekette binlerce talebem var. (Gülüşmeler ve sağdan, alkışlar.)

REİS — Emin Bey lütfen...

EMİN SOYSAL (Devamla) — Yüzünün ununu görüpte kendini değirmencimi sanıyorsun. (Soldan gülüşmeler, sağdan alkışlar) Ben tatlı tatlı ve açık konuşuyorum, ki sözlerim herkes tarafından anlaşılsın diye. (Sağdan soldan gülüşmeler alkışlar) Krala diyor, siz müsrifsiniz, hanedanınız mensupları müsriftir, millete zarar veriyorsunuz, diye dünyanın en ağır sözlerini söylüyor.

Beşinci Jorj, hepinizi hürmetle selâmlarım diyor selâmlayıp gidiyor, kızmıyor. Çünkü orada hürriyet vardır."[204]

Emin Soysal'ın konuşmasından sonra teklifin geneli üzerindeki görüşmelerin yeterli olduğu ve maddelere geçilmesi gerektiği yönündeki öneri oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Muhalefetin kabul ve ret oylarının sayısını sorması üzerine meclis başkanlığı 220 kabul oyuna karşılık 132 ret oyunun çıktığını açıklamıştır. Ancak muhalefetin bu sonuca itiraz etmesi ve oyların yeniden sayılmasını istemesi sonucunda "ayağa kalkmak" suretiyle tekrar oylama yapılmıştır. Kabul için ayağa kalkanların sayısı bu kez 242, ret için kalkanların sayısı da 152 olarak tespit edilmiştir.[205] Maddelere geçildikten sonra değişiklik teklifinin birkaç maddesi hızla kabul edilmiş, ancak bir süre sonra muhalefet milletvekillerinden beşi yürürlükteki İçtüzük gereği riyasetten yoklama yapılmasını istemiştir. Yoklama sırasında muhalefet partisi milletvekilleri genel kuruldan ayrıldıkları ve salonda sadece 272 milletvekili kaldığı için müzakere nisabı sağlanamamış ve ertesi gün toplanılmak üzere 26 Aralık 1957 Perşembe günü saat 01.00'da oturuma son verilmiştir.

Bu olay, ertesi gün toplanan Meclis genel kurulunda müzakere nisabını kaldırmaya yönelik İçtüzük değişikliğinin görüşülmesi sırasında iktidar partisi sözcülerince gündeme getirilmiş ve değişikliği desteklemek için kullanılmıştır. Gerçekten de maddelere geçildikten sonra en ateşli tartışmalar müzakerelere başlama ve karar nisabı dışında ayrıca müzakere nisabı aranması kuralını kaldıran 81. madde hakkında yapılmıştır. İktidar partisi sözcüleri bu değişikliği, bir gün önceki olayda olduğu gibi, muhalefetin Meclisi terk etmesi halinde yasama sürecinin sekteye uğramasını engellemek ve milletvekillerinin müzakereler başladıktan sonra ilgi duymadıkları konulardaki konuşmaları saatlerce dinlemek zorunda kalmalarına yol açan uygulamaya son vermek amacıyla önerdiklerini ileri sürmüşlerdir. Muhalefet sözcüleri ise bu

[204] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 302.

[205] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:19, (25.12.1957), s. 308.

değişikliğin 33 yıldır devam eden "müzakereler devam ederken nisab arama" uygulamasına son vereceğini, 30 kişi ile müzakere yapılması durumunda Meclisin halkın gözünde saygın konumunu yitireceğini ve muhalefet tarafından bütün demokratik parlamentolarda uygulanan "obstrüksiyon" hakkını kullanılamaz kılacağını savunmuşlardır.[206] Bu tartışmalar sırasında Hürriyet Partisi milletvekili Fethi Çelikbaş ile Demokrat Partili Sebati Ataman arasında şu ilginç diyalog yaşanmıştır:

> "FETHİ ÇELİKBAŞ (Burdur) — ....Sadede gel diye hitabeden Sebati Bey arkadaşımıza söylüyorum; hiç mi konuşmıyalım?
>
> SEBATİ ATAMAN (Zonguldak) — Sebati Bey kadar başına taş düşsün. Ne istiyorsun? Ben bir şey söylemedim.
>
> FETHİ ÇELİKBAŞ (Devamla) — Sebati Bey, benim kadar başına taş düşsün, diyor. Hakikaten Sebati Bey gibi birisinin bütün varlığiyle başıma düşmesini isterim."[207]

Bu iki milletvekili arasındaki siyasi polemik, meclis reisine milletvekillerinin genel kurul görüşmeleri sırasında kullandıkları "galiz, müstehcen sözler ve elfazı tahkiriye"nin umumi heyet kararıyla tutanaktan çıkarma yetkisi veren İçtüzüğün 93. maddesinin müzakereleri sırasında da devam etmiştir. Muhalefet partileri, bu değişikliğin en başta Anayasanın "Meclis müzakeratı alenidir ve harfiyen neşrolunur" hükmünü amir 20. maddesine aykırı olduğunu, "elfazı tahkiriye" gibi kavramların elastiki olduğu ve her anlama çekilebileceğini ve böyle bir uygulamanın milletin milletvekillerini denetlemesi yolunu kapatacağını ileri sürmüşlerdir. İktidar partisi milletvekillerinden Sebati Ataman, İçtüzük değişikliğinin Anayasaya aykırı olmadığını savunurken "müzakerat" kelimesini tanımlamış ve tanım içine hiçbir "fikir kırıntısı" olmayan galiz, müstehcen sözler ile tahkir ifadelerini dahil etmenin imkansız olduğunu söylemiştir. Ayrıca, Ataman'a göre, oturumu yöneten reisin İçtüzük gereği galiz söz kullanan vekili sözlü olarak uyarması ve nihayet bu sözlerin oylama sonucu tutanaktan çıkarıldığını ilan etmesi tutanakta yer alacağı için sözleri tutanaktan çıkarılan milletvekilinin "karakteri"ni halk tahmin edebilecektir.[208] Ataman'ın argümanlarının geçersiz olduğunu savunan Fethi Çelikbaş, artık parlamentolarda steno ile zabıt tutulmadığını, müzakerelerin harfi harfine tesbit edilmesi için "tele ahndığı"nı söylemiştir.

---

[206] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), ss. 316-323.

[207] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.326.

[208] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.336.

Sebati Ataman'ın "tele almakla ne olacak?" diye müdahale etmesi üzerine Çelikbaş şu cevabı vermiştir:

> "Zabıtlarda değişiklik yapmasınlar diye tele alıyorlar. Bakın onu da bilmiyorsunuz, (Sağdan, alkışlar) Cidden insan Sebati Ataman'ı dinledikçe eski Yunan sofistlerinin şu sözünü hatırlıyor: «Zamanının müdafaası gayrimümkün olan mevzularını müdafaa etmekle iştihar etmiş olan bu kimseler demişler ki; nadir olan eşya pahalıdır. Kör atlar nadirdir, binaenaleyh o da pahalıdır. Kör at pahalı mıdır?» İnsan Sebati Ataman arkadaşımızı dinleyince, hakikaten bu derece gerilere gidiyor, böyle acayip şeyleri düşünmek ihtiyacını hissediyor."[209]

Maddeler üzerinde yapılan görüşmeler sırasında tartışma konusu olan hususlardan biri de Meclis içtüzüğünün hukuksal konumu olmuştur. İçtüzüğün 147. maddesinin son fıkrası meclis görüşmelerinin basın organlarında yayınlanmasını sınırlandırıcı bir düzenleme getirmekteydi. Değişiklik teklifine göre "Bu maddedeki ilân mecburiyeti mücerret mahiyeti itibariyle suç teşkil eden sözlerle, adlî mercilerce neşri menolunan hususatın sair neşir vasıtalariyle yayınlanmasına mesağı tazammun etmez". Muhalefet sözcülerinin bu maddeye karşı çıkarken ileri sürdükleri görüşleri şu şekilde özetleyebiliriz:

- Görüşmelerin bir kısmının neşrini yasaklayan bu hüküm Anayasanın "Meclis müzakeratı alenidir; harfiyen neşredilir" hükmünü amir olan 20. maddesine aykırıdır.
- Bu fıkra Anayasanın özgürlüklerin ancak kanunla sınırlandırılabileceği hükmüne yer veren 20. maddesine aykırıdır. İçtüzük bir kanun olmayıp, sadece Meclisin iç işleyişini düzenleyen kaideler bütünüdür.
- Gazetecilere Meclis görüşmelerinin bir kısmını yayınlama yasağı getiren bu hüküm, aynı zamanda, milletvekillerine mutlak bir söz hürriyeti tanıyan Anayasanın 17. maddesine de aykırılık teşkil etmektedir. Burada gazetecilere getirilebilecek tek sınırlama, Meclis görüşmelerini "kötü niyet"le yayınlamaları durumunda söz konusu olabilir. Bunu yapmanın yolu da İçtüzük değişikliği değil, Fransa'da olduğu gibi, Basın Kanununa bir madde eklenmesidir.

Tartışmalar sırasında özellikle İçtüzüğün hukuksal konumuna ve yasama sorumsuzluğuna ilişkin görüşler dikkat çekicidir. İçtüzüğün hukuksal mahiyeti hakkındaki düşüncelerini Cumhuriyetçi Millet Partisi Meclis Grubu adına konuşan Kırşehir Milletvekili Fazıl Yalçın şu sözlerle açıklamıştır:

---

[209] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.337.

"Dahilî Nizamname Meclis fonksiyonlarını, teşriî fonksiyon ve murakabe fonksiyonunu ve bu fonksiyonlar muvacehesinde Yüksek Meclisin icraya üstünlüğü prensibini tam bir kemâl içinde tahakkuk ettirmek maksadiyle vaz'edilmiş birtakım hükümler mecmuasından ibarettir.

Meclis müzakeratının aleniliğini ihlâl eden bir hüküm evvel emirde Dahilî Nizamnamenin tedvin gayesine aykırıdır. Zira Dahilî Nizamname Meclis müzakeratının aleniliğini de temin edecektir. Dahilî Nizamname, Meclis müzakeratının tâbi olduğu iç kaideler mecmuası olduğuna göre, böyle bir nizamname hükmünün basına teşmili, Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun 21'inci maddesine aykırı bulunmaktadır. Yine bu ilâve edilen fıkra Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun 68'inci maddesine de aykırıdır. Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun 68'inci maddesine göre hürriyetlerin hududu kanunla çizilir. Biz ise bu Dahilî Nizamname ile basın hürriyetine bir tahdit vaz'ediyoruz. Dahilî Nizamname bir kanun olmadığına göre, Dahilî Nizamname ile basın hürriyetinin tahdit ve takyidi de evvel emirde Teşkilâtı Esasiye Kanununun 68'inci maddesine mugayir bulunmaktadır. Filvaki Dahilî Nizamname Teşkilâtı Esasiye Kanununun 21'inci maddesine göre kanun değildir. Çünkü Dahilî Nizamname, Meclis müzakeratının tâbi olacağı iç kaidelerin mecmuudur.

Dahilî Nizamname kanun değildir; zira bunu ilân ve tasdik mecburiyeti yoktur.

Dahilî Nizamname kanun değildir; Meclis İçtüzüğünün 232 nci maddesi, bu Nizamnamenin kanunların tâbi olduğu müzakereye tâbi olduğunu beyan etmek suretiyle kanun olmadığını ima etmiş bulunmaktadır.

Dahilî Nizamname kanun değildir; isminden bellidir hatta bir nizamname de değildir. Bu itibarla kanun olmıyan bir Dahilî Nizamname ile matbuat hürriyetini tahdideden bir hüküm vaz'ı Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun 68'inci maddesine aykırı bulunmaktadır."[210]

Turhan Feyzioğlu da yaptığı konuşmada Fransız Basın Kanununda yer alan ve Meclis görüşmelerinin iyi niyetle yayınlanması halinde, yayınlanan sözlerin soyut olarak suç teşkil etmesi durumunda bile onu yayınlayan gazetecileri sorumlu olmayacağına dair hükmünü hatırlatmıştır. Feyzioğlu, ayrıca basın hürriyetine konacak sınırlamanın Fransa'da olduğu gibi kanunla

[210] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.341.

yapılması gerektiğini, zira İçtüzük değişikliğiyle böyle bir sınırlama getirmenin Anayasaya açıkça aykırı olduğunu belirtmiştir. Feyzioğlu şunları söylemiştir:

> "Fransa'daki gibi, bu mevzuu Basın Kanunu ile halledelim. Çünkü Anayasamızın sarih hükmü mucibince, basın hürriyeti ancak kanunla tahdidedilir. Kanunun dışında hiçbir metin basın hürriyetini daraltamaz. Basın hürriyetini bir İçtüzük ile tahdit mümkün değildir. Geçen inikatta da arz ettim. Demokrat Partiye mensup hukuk otoritelerinin fikirlerine de dayanarak arz ettiğim gibi, İçtüzük bir kanun değildir, sadece bu çatı altındaki mesaiyi tanzim eden bir metindir, dışarıda tesiri olmaz. Şu halde, hukuk bakımından değersiz olacak bir maddeyi sevk etmekten ne elde edilecektir? Sadece bâzı basın mensupları endişeye sevk edilmiş olacaktır."[211]

Anayasa Komisyonu Başkanı yerine konuşan Rize Milletvekili Osman Kavrakoğlu, muhalefet sözcülerinin maddeye yönelttikleri eleştirileri cevaplarken içtüzüğün hukuksal mahiyeti ve kürsü masuniyeti hakkında farklı görüşler ileri sürmüştür. Kavrakoğlu, İçtüzüğün bir tüzük değil "kanun hükmünde" (quasi-law) bir mevzuat olduğunu şu sözlerle savunmuştur:

> "Dahilî Nizamname bir kanun mudur, bir nizamname midir?
>
> Malûmu âlinizdir ki, nizamnameler bâzı kanunların ne suretle tatbik olunacağını göstermek veya bu kanunların emrettiği hususatın şümul derecesini tesbit etmek üzere İcra Vekilleri Heyeti tarafından imal olunurlar. Nizamnamenin bu vasıfta olması lâzımdır.
>
> Demek oluyor ki, nizamname bir yeni hükmü ihtiva edemez. Nizamnamenin İcra Vekilleri Heyeti tarafından yapılmış olması lâzımdır. Ayrıca yine Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun 52 nci maddesi, nizamnamelerin mutlaka Devlet Şûrası tarafından tetkiki lüzumunu vaz'etmiştir.
>
> Şimdi, acaba bizim İçtüzüğümüz bu kıstaslarımız muvacehesinde bir nizamname olabilir mi? Hayır arkadaşlar, bu, şekil noktasından katiyen bir nizamname değildir. Ayrıca İçtüzüğün, muhteviyatı itibariyle de nizamnameye benzemediğini kolayca ispat edebiliriz.
>
> Şimdi, bizim Dahilî Nizamnamemizin 112, 130, 173, 174, 209 ncu maddelerine dikkat edilirse bu maddelerde muhterem muarızlarımızın mütalâaları hilâfına Meclis dışında hattâ

[211] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.345.

mebusların salâhiyetlerine hudut çizen ve istikamet veren hükümler vardır. Keza Meclis dışında kanunlarımızın bahşetmiş olduğu haklardan faydalanan bütün vatandaşlarımızın uymak mecburiyetinde olduğu âmir hükümler vardır. Demek oluyor ki, muhtevası itibariyle İçtüzük bir nizamname olarak kabul edilemez. İçtüzük yalnız Meclis içinde değil, dışarda da tatbik edilecek, mahkemelerce tatbik edilecek hükümler sevk ediyor. Dahilî Nizamname Meclisten mebusları gönderir, İstanbul'da tahkikat yaptırır, usulüne göre muayyen cezalar tatbik eder, şahit dinler, davet ettiği şahitlerden gelmiyeni zabıta vasıtasiyle ve zorla getirtir. Demek ki Dahilî Nizamname yalnız Meclisin iç bünyesinde tatbik edilecek hükümleri vaz'etmekle kalmıyor, ayrıca bütün vatandaşlara şâmil bulunuyor. İddiaları; «Bu sakafın dışına çıkamayız.» diyorlar. Meclis dışına sâri hükümleri de ihtiva ediyor. Dahilî Nizamname bu bakımdan da nizamname sayılamaz. Bunda kanun kokusu vardır.

Ayrıca, 233'üncü madde diyor ki; «Bunun herhangi bir maddesinde tefsir iktiza ederse kanun gibi tefsir edilir.» Tefsir yaparken nizamname gibi değil, kanun gibi tefsir yapılacak.

Bütün bunlardan başka nizamnameyi kim yapıyor? Türkiye Büyük Millet Meclisi teşriî bir faaliyetle bunu yapıyor. Binaenaleyh bütün bu hususiyetler Dahilî Nizamnamenin, isminin hilâfına, yalnız bir nizamname olmayıp kanun hükmünde bir mevzua olduğu hakikatini ortaya koymaktadır. (Soldan, alkışlar)

...

Şimdi kanunu tarif ediyorum. Kanun, en geniş mânasiyle millet iradesinin bu Meclisin ağzı ile metin halinde ifadesidir; İçtüzük de, Meclisi Âlinin ağzı ile, lisanı ile ifadesini bulmuş ve mevcudiyet iktisabetmiş bir vesikadır, bal gibi kanun hükmündedir ve onunla kanun gibi amel etmek lâzımdır."[212]

Kavrakoğlu, Anayasada yasama sorumsuzluğunu mutlak bir dille düzenleyen 17. maddenin de milletvekillerine gerçekte sınırsız bir söz hürriyeti vermediğini, muhalefet sözcülerinin iddialarının aksine, Meclis'teki konuşmaların tahdide tabi olduğunu belirtmiştir. Kavrakoğlu'na göre 17. maddenin mutlak olarak koruduğu rey, beyan ve mütalâa dışında kalan bir saha vardır. Örneğin milletvekilin kürsüde hakareti tazammun eden sözleri mütalâa ve beyan kavramı içinde değerlendirilebilir mi? Kavrakoğlu'nun cevabı "hayır"ı ima etmektedir. "Bunların takdiri", diyor Kavrakoğlu, "teşkilatı esasiye hukukunun bugün dahi çözemediği ve asırlar boyunca da çözemiyeceği

[212] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.346, 351.

düğümlerdir."[213] Ayrıca, Kavrakoğlu'na göre, bir an için milletvekilinin anayasal söz hürriyetinin hakareti içeren sözleri de kapsadığı varsayılsa bile bu hürriyetin öznesi milletvekilidir, kesinlikle gazeteciler değildir. Bir milletvekilinin hata sonucu kullandığı ve diğer bir milletvekili arkadaşının "şerefine nakisa getirecek" nitelikteki bir sözü gazetecinin bütün millete ilan etmesine ve bundan dolayı da mesul olmamasına kanun koyucu izin vermemiştir.[214]

Yasama dokunulmazlığı ile ilgili hükümde değişiklik yapan İçtüzüğün 180. maddesi tartışılırken Turhan Feyzioğlu bu görüşe tepki göstermiş ve Ali Fuat Başgil'den tek taraflı alıntı yapıldığını ileri sürmüştür. Başgil'in kürsüde söylenen sözlerden dolayı milletvekillerinin mutlak güvenceye sahip olduğunu belirttiği görüşlerini aktardığı sırada Afyon Karahisar Milletvekili Murad Ali Ülgen müdahale ederek "Ali Fuat Başgil hakaret için ne diyor?" sorusunu yöneltmiştir. Bunun üzerine Feyzioğlu, Ülgen'e hitaben, "Dinle Murad Ali Bey; okumaya vaktin olmuyor, bari dinle" diyerek Başgil'in hakaretle kürsü sorumsuzluğu arasındaki ilişkiye dair düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

> "Başgil'e göre mebusun Meclis kürsüsünden heyecanlı bir beyanat sırasında ağzından dökülen bir hakaret ve küfür bile, yalnız kürsüde söylenmiş bir söz olması itibariyle istisnaen mesuliyetten masun tutulmuştur.
>
> Meclis kürsüsünde söylediği sözden dolayı mebus hakkında «meselâ hakaret ve sövme suçlarından dolayı ceza dâvası ikame olunamıyacağı gibi, tazminat talebinde de bulunulamaz. Böyle bir dâva ve taleple karşılaşan mahkeme, re'sen salâhiyetsizlik kararı vermeye mecburdur. Demek ki, mebus millet kürsüsünde lâyüseldir; düşünür ve dilediği gibi söyler. Mebusun millet kürsüsünde freni, evvelâ şahsi terbiyesi ve memleket sevgisi, saniyen de Meclis Dahilî Nizamnamesinin bu hususta inzibati hükümleridir.» (Soldan, gürültüler) (Sağdan, bravo sesleri) Tekrar ediyorum, bâzı, arkadaşlarım iyice duysunlar diye: «Saniyen, Meclis Dahilî Nizamnamesinin bu hususta inzibati hükümleridir.»"[215]

Ancak, Feyzioğlu'nun bu sözleri tartışmayı bitirmemiştir. Zonguldak Milletvekili Sebati Ataman, kürsü dışında milletvekilin yaptıkları hakaretlerden dolayı sorumlu olacağını ve inzibati tedbirlerin dışında hakkında dava açılabileceğini belirtmiştir. Ataman, Meclis koridorunda "böyle rezalet Meclis

---

[213] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.347.

[214] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.347.

[215] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.385.

görmedim" gibi TBMM'ye hakaret içeren veya Cumhurbaşkanı'na hakaret eden sözlerin mesuliyet doğurduğunu ve bunların kürsü sorumsuzluğunu koruyan Anayasanın 17. maddesi kapsamında olmadığını ifade etmiştir. Son olarak, Ataman "kürsüde suç işlenmez" anlayışının yanlış olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

> "Kürsüde suç işlenmez mi? İşlenir arkadaşlar. Ben tabancamı çeksem de Turhan Feyzioğlu'nu vursam... (Gülüşmeler) Bendeniz mesulüm. Kürsüden suç işlenebilir.
>
> Muhterem arkadaşlar, bu vazıh, tereddüde lüzum yok, mesuliyeti mucip şeyler. Fethi Çelikbaş istifadan vazgeçtiğine göre, bundan sonra kürsüde istediği suçu işliyebilirler, ama koridorda bundan hazer etmesini tavsiye ederim. (Soldan, şiddetli alkışlar)"[216]

Maddeler üzerindeki müzakerelerin tamamlanmasından sonra Hürriyet Partisi Meclis grubu adına Fethi Çelikbaş, tadilin heyeti umumiyesi aleyhinde söz almış ve İçtüzük değişikliği ile Hürriyet Partisinin meclis grubunun varlığına son verildiğini ve grup olarak da son konuşmalarını yaptıklarını belirtmiştir. Çelikbaş, İçtüzük değişikliğinin yürütmeyi yasamanın, dolayısıyla milletin denetiminden kurtarmak amacıyla hazırlandığını, yasama dokunulmazlığı, mutlak sorumsuzluk ve soru müessesesinin zedelendiğini, bütün bu hususlardaki değişikliğin anayasa tadili gerektirdiği halde bu yola gidilmediğini, hukuk nizamının ve Devletin temel esaslarının bertaraf edildiğini ve Atatürk'ün meclis üstünlüğü konusunda gösterdiği yoldan sapıldığını belirtmiştir.[217]

İçtüzüğün tümü üzerinde oylamadan önce reylerinin hangi yönde kullanılacağını açıklamak üzere son olarak CHP Meclis Grubu adına söz alan Ankara Milletvekili Faik Ahmet, İçtüzük değişikliği münasebetiyle günlerdir

---

[216] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.397. Ataman, soru önergeleri ile ilgili maddenin görüşmeleri sırasında bakanlığı döneminde hiçbir soruyu cevapsız bırakmadığını, aksini ispat ederlerse istifa edeceğini ifade eden Fethi Çelikbaş'ın 1953 yılında Ekonomi ve Ticaret Vekili iken Sırrı Atalay'ın bir sorusuna cevap vermediğine dair tutanak metnini okumuştur. Çelikbaş, daha sonra bu sorunun hastalığı sırasında İstanbul'da bulunduğu bir zamanda sorulduğunu belirtmiştir. Çelikbaş'ın konuşması ve Atalay'ın cevabı ve Çelikbaş'ın açıklaması için bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.378, 396 ve 402.

[217] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.401-403.

savundukları fikirlerin Anayasanın temel prensipleri ve "bir insan şahsından hizmetkârlık, itaat ve inkiyad istiyen bir rejime karşı, milletimizin kazandığı bir zaferin eserleri" olduğunu ifade ederek milletin kendilerine savunulan bu prensipleri değiştirmek için oy vermediğini söylemiştir. Barutçu şu sözleriyle rejimin etiketinden ziyade içeriğinin önemli olduğunu vurgulamıştır:

> "Aziz arkadaşlarım, bir rejimin etiketi fazla bir şey ifade etmez. Cumhuriyet namı altında bir rejiminiz olabilir. Siyasi partileriniz de bulunabilir. Umumi rey usulünü de kabul etmiş olabilirsiniz. Fakat, bunlarla demokratik bir millî hâkimiyet idaresi tamam olmaz. Çünkü demokratik mânasiyle hürriyetsiz hâkimiyet olmaz. Millet seçimlerde hürriyetsiz hâkimiyet için rey vermemiştir. (Sağdan, alkışlar, bravo sesleri)"[218]

Çelikbaş ve Barutçu'ya cevap vermek için son kez kürsüye gelen Osman Kavrakoğlu, Meclisin hiçbir kanunu "şu veya bu zümrenin, şu veya bu şahsın tesiri ve telkini" ile düzenlemediğini, "hürriyet armalı nutukları, yaldızlı sözleri" bu milletin çok dinlediğini, muhalefetin geçmiş ve haldeki faaliyetlerinin güven vermediğini, tasarının her milletvekilinin görüşünü müdahalelere ve engellemelere maruz kalmadan görüşünü serbestçe ifade etmesini sağlama ve Meclisin hükümeti çalışamaz hale getirmesini engelleme amacına matuf olduğunu ve sonuç olarak da bu girişimin memleketin, hükümetin ve Meclisin hayrına olduğunu ifade etmiştir.[219]

Konuşmalar tamamlandıktan sonra İçtüzük değişikliği teklifi açık oya sunuldu. Meclis Başkanı oylama esnasında Kasım Gülek'e şu ilginç uyarıda bulunmuştur: "Kasım Gülek Bey reyinizi dikkatli kullanınız, kendi reyinizden başka, başkasına ait reyleri kullanmaya hakkınız yoktur. Yaptığınız hareketi size yakıştıramıyorum."[220] Toplam 548 oy kullanılmış, İçtüzük tadili teklifi 167 ret oyuna karşı 381 evet oyuyla kabul edilmiştir.

---

[218] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.404.

[219] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.404-406.

[220] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:20, (27.12.1957), s.406.

3. KANUNLAR

3.1 İKTİSADİ VE MALİ KONULARLA İLGİLİ KANUNLAR

3.1.1 TBMM Binası ve Tesislerinin Yapımı Hakkındaki Kanuna Ek Kanun

7074 sayılı bu kanun, Nafıa Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince 19.12.1957 tarihinde Meclise takdimi kabul edilen tasarı ile Meclis gündemine gelmiştir. Kanunun gerekçesi şu şekilde kaleme alınmıştır:

> "Halen inşaatı devam etmekte olan Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni binası ile müştemilât ve tesisleri için 5855 sayılı Kanunla 35 milyon liraya çıkarılmış bulunan gelecek yıllara sari taahhüt salâhiyetinin, müteahhitlere ödenmiş ve ödenecek olan 7 milyon tutarındaki fiyat farkı ve munzam umumi masraflar, (4.1) milyon liralık yapılmış ve yapılacak ilâve iş ve idare masrafları ve 900 bin lira tutarındaki gayrimelhuz işlere ait masraflar sebebiyle, ihtiyacı karşılıyamadığı görüldüğünden, ilâve olarak 12 milyon liralık bir sarf salâhiyetinin istihsaline ve böylece umumi sâri taahhüt salâhiyetinin 47 milyon liraya çıkarılmasına zaruret hâsıl olmuştur.
>
> Diğer taraftan, mezkûr inşaatın 1958 yılında ikmali programa bağlanmış bulunduğundan bu iş için verilen ve verilecek olan tahsisatın 1957 ve 1958 yılları zarfında sarfını mümkün kılmak maksadiyle 5011 sayılı Kanunun 2 nci maddesindeki yıllık ödeme için vaz'edilen 5 milyon liralık tahdidin, inşaatın program mucibince tahakkuku hususunda, ilgasına lüzum görülmüş ve 12 milyon liralık ilâve salâhiyet dâhilinde 3,5 milyon lirasının bu yıl Nafıa Vekâleti bütçesinin tertipleri arasında yapılacak münakale ile temini düşünülmüş ve ilişik kanun lâyihası bu maksatla hazırlanmıştır."[221]

Nafıa Encümeni, 7.1.1958 tarihli ve 2 karar nolu mazbatasında inşaatın son safhalarda bulunduğunu ve "bu binanın daha fazla uzatılmadan bitirilmesinin zaruri olduğu"nu belirterek kanun tasarısını aynen ve ittifakla

---

[221] "Türkiye Büyük Millet Meclisi binası ve eklenti binaları ile tesislerinin yapımı yetkisinin Nafıa Vekâletine devri hakkındaki kanuna ek kanun lâyihası ve Nafıa ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/65)", S.Sayısı:46, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:34, (5.11.1958).

kabul etmiştir.[222] Hükümetin teklifi Bütçe Komisyonunda da aynen kabul edilmiştir.[223]

Tasarının Meclis genel kurulundaki görüşülmesi sırasında Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata söz alarak, Meclisin mevcut tarihi binasının artık yetersiz olduğunu, temeli atılmış olan yeni Meclis binasının yerinde ve faydalı bir eser olduğu hususunda görüş birliği bulunduğunu ve Bağdad Paktı Vekiller Konseyi toplantısının böyle bir binada yapılmış olmasının da memnuniyet verici olduğunu belirtmiştir. 18 yıldır devam eden yeni Meclis binası inşaatının bir an önce tamamlanması gerektiğini, teklif edilen 12 milyonun da verilmesiyle Kasım 1958'te yeni binada toplanmanın mümkün olabileceğini ifade eden Bekata, konuşmasının sonunda iktidara şu iki soruyu yöneltmiştir:

> "Birincisi, bu tahsisatın verilmesini mütaakıp daha fazla bir tahsisat istemeye lüzum kalacak mıdır? Bir başka deyişle bu, son bir para talebi midir? Ve bununla, mefruşat da dâhil olarak, her şey ikmal edilmiş olacak mıdır?
>
> İkincisi, ihtiyaç olan döviz miktarı az bir miktar kaldığına göre, 18 senedir devam eden bir bina inşaatının bitimini sağlıyacak olan bu döviz ihtiyacını Hükümet temin ederek, artık 1958 sonunda ve bilhassa 1 Kasım içtimaında Muhterem Heyetinizi bu binaya kavuşturmak mümkün olacak mıdır?"[224]

Bu sorulara cevap, Bütçe Encümeni Mazbata Muharriri Zonguldak Milletvekili Sebati Ataman ile Nafıa Encümeni Mazbata Muharriri Konya Milletvekili Himmet Ölçmen'den gelmiştir. Ataman, Bekata'nın sorularını şu sözlerle cevaplamıştır:

> "Muhterem arkadaşlarım, muhterem Hıfzı Oğuz Bekata arkadaşımın iki sualinden birincisine cevabım şudur:
>
> Bu tahsisat Büyük Millet Meclisi binasının, mefruşat da dâhil olmak şartiyle, tamamen ikmaline kâfi gelecek olan tahsisattır.

---

[222] S.Sayısı:46, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:34, (5.11.1958).

[223] S.Sayısı:46, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:34, (5.11.1958).

[224] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:34, (5.11.1958), ss.13-14.

İkinci suali bir temenni mahiyetindedir. Encümenimiz de bu temenniye iştirak etmektedir ve bu temenni Hükümete encümen müzakereleri sırasında ulaştırılmış bulunmaktadır."[225]

Nafıa Encümeni muharriri Himmet Ölçmen de Bekata'ya verdiği cevapta Meclis binasının gecikme ve maliyet artışı sebepleri üzerinde durmuştur. Ölçmen şunları söylemiştir:

"Muhterem arkadaşlarım, memleketin en büyük millî tesisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi binası inşaatının senelerden beri devam ettiği hepinizin malûmudur.

1936 senesinde müsabaka ile projelerinin ihzarına başlanmış, 1938 - 1939 da ise eski iktidar tarafından girişilen inşaatı 1950 senesine kadar devam ettirilerek iktidarımıza natamam olarak devredilmiş bulunuyordu.

Bu eserin geçmiş senelerdeki keşfi filhakika şimdiki kadar büyük yekûnlara baliğ olmuyordu. Eğer o tarihlerde başlandığı gibi süratle ikmaline gayret edilmiş olsaydı, binanın aşağı - yukarı 15 milyon liraya bitirilmesi mümkün olacak idi. Fakat bugün işin çok gecikmiş olması inşaatın 60 - 65 milyon liraya bitmesini intacetmektedir.

Bugün huzurunuza getirilen kanun lâyihasiyle istenilen 12 milyon liralık tahsisattan 7 milyon lira gibi bir paranın müteahhitlere, gecikme tazminatı olarak, ödenmesi mecburiyeti hâsıl olmaktadır. Zira 1950 senesinde natamam olarak elimize aldığımız bu inşaata bir defa da büyük mikyasta tahsisat ayırmaya hem imkân yoktu, hem de iş programı bakımından çeşitli teknik ve mimari orijinaliteleri itibariyle bir iki senede ikmali mümkün değildi. Binaenaleyh senelere münkasem olarak 35 milyon lira sâri taahhütlere girişme yetkisini verdiğimiz Nafıa Vekâleti, bu 12 milyon lira ile 1959 senesinin mebdeinde inşaatı tamamlıyacaktır. Bağdad Paktı Vekiller Heyeti Konseyi vesilesiyle verilmiş bulunan 1 200 000 Türk liralık döviz ile inşaatın mühim bir kısmı ikmal edilmiştir. Hıfzı Oğuz Bekata arkadaşımızın bahsettiği veçhile, büyük bir kısmı işler hale getirilmiş bulunmaktadır. Noksan olan kısımlar teferruata mütaalliktir. 12 milyon liranın içine mefruşat dâhil değildir. Mefruşat için ayrıca 5 milyon lira sarf yetkisi Nafıa Vekâletine verilmiştir."[226]

---

[225] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:34, (5.11.1958), s.14.

[226] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:34, (5.11.1958), s.14.

Bu konuşmalardan sonra tasarının maddeleri oylanarak kabul edilmiş, geneli ile ilgili olarak yapılan açık oylamada tasarı 1 çekimser oya karşılık 364 evet oyuyla kabul edilmiştir.[227]

3.1.2 Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmaya Yetki Veren Kanunun Tadili Hakkında Kanun

Maliye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince 27.4.1959 tarihinde Meclis'e sunulmasına karar verilen bu tasarının gerekçesi şu şekildedir:

> "Yüksek malûmları olduğu üzere, 5016 sayılı Kanunun verdiği salâhiyete istinaden memleketimiz 1947 senesi içinde Milletlerarası Para Fonuna ve Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına âza olmuştur.
>
> Bu müesseselerin her ikisinde de iştirak hissemiz 43 er milyon dolardır.
>
> Milletlerarası Para Fonu Statüsü gereğince iştirak hissemize tekabül eden 43 milyon doların % 25 i altın, % 75 i Türk Lirası olarak ödenmiş; Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasındaki 43 milyon dolarlık iştirak hissemizin % 2 si altın % 18 i de Türk Lirası olarak tediye edilmiştir. Banka statüsü mucibince ancak bankanın kendi taahütlerini ifa için lüzum hâsıl olduğu takdirde ödenmesi icabeden bakiye % 80 ise, diğer azalar gibi, henüz tediye edilmemiştir.
>
> Başlıca iştigal mevzularından biri âza memleketlerin tediye muvazenesi güçlükleri için kısa vadeli kredi temini olan Fon'dan 1947 den beri muhtelif tarihlerde ceman 73,5 milyon dolar temin edilmiştir. (Bunun 35 milyon doları ödenmiş bulunmaktadır.)
>
> Gayesi âza memleketlerin kalkınma projeleri için uzun vadeli krediler temin etmek olan Bankadan ise bugüne kadar 60,7 milyon dolarlık kredi alınmış bulunmaktadır.
>
> Son defa olarak Ekim 1958 de Yeni Delhi'de toplanan Banka ve Fon'un Guvernörler Meclisleri, bahis mevzuu müesseselerin kuruluş tarihinden bu yana dünya iktisadiyatında müşahede edilen gelişmeleri göz önüne alarak bu teşekküllerin malî kaynaklarının artırılmasını prensip olarak karar altına almışlar ve bu hususun tahakkuk şeklinin tesbiti ile Direktörler Meclislerini vazifelendirmişlerdir.
>
> Yapılan çalışmalar sonunda âza memleketlerin, umumi olarak Fondaki kotalarının %50, bankadaki hisselerinin ise %100

[227] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:34, (5.11.1958), s.19.

nispetlerinde artırılması, iktisadi durumları bu nispetlerin üzerinde kota ve iştirak hissesi artırılmasını haklı gösterecek azaların durumlarının da münferiden tetkik edilmesi kararlaştırılmıştır.

Kota ve iştirak hissemizin artırılması neticesinde kotalarla mütenasibolarak Fonun kaynaklarından istifade imkânlarımız artacağı gibi gerek Fonda gerek bankada rey haklarımız yükselecektir.

Fona iştirak tarihimiz olan 1947 senesinden bu yana, kotaların ilk tesbiti sırasında esas ittihaz edilmiş olan dış ticaret ve millî gelirimizde vukubulan büyük gelişme muvacehesinde ve buna muvazi olarak gerek kalkınma gayretlerimizin gerek ihracatımızın mevsimlik karakteri dolayısiyle kısa vadeli dış kredilere olan ihtiyacımızın artmış olması sebebiyle, 14 âza memleket meyanında kotamızın umumi artış nispeti üzerinde olarak artırılması hususunda Fona müracaatta bulunulmuş ve bu müracaat kabul edilerek kotamızın % 100 artırılmak suretiyle 86 milyon dolara iblâğı takarrür etmiştir. Bu kararın tatbik mevkiine konulabilmesi için lüzumlu formalitelerin 30 Eylül 1959 tarihine kadar tamamlanması icabetmektedir.

Bankadaki iştirak hisselerinin Fondaki kotalarla mütenasibolması bu müesseselerce takibedilegelmekte olan politika icabıdır. Bu itibarla bankaya da müracaat edilerek iştirak hissemizin, yine umumi artış nispeti üzerinde olarak 43 milyon dolardan 115 milyon dolara yükseltilmesi talebedilmiş ve bu talebimiz de Direktörler Meclisince kabul edilmiş bulunmaktadır. Banka iştirak hissemizin artışına ait formalitelerin ise 31 Aralık 1959 tarihine kadar ikmali icabetmektedir.

Malûm olduğu üzere, 5016 sayılı Kanun yukarda zikri geçen müesseselere iştirak payı olarak yapılacak tediyeleri 86 milyon dolar olarak sınırlamıştır. Kota ve iştirak hissemizin 86 ve 115 milyon dolara yükseltilmesini teminen bu limitin 201 milyon dolara çıkarılmasına matuf işbu kanun lâyihası Büyük Millet Meclisince kabul edildiği takdirde yapılacak tediyeler aşağıda gösterilmiştir.

I - Milletlerarası Para Fonu: Kotamızdaki artışa tekabül eden 43 milyon doların % 25 ini teşkil eden $ 10 750 000, bu miktara muadil olan 307 142 857 sâfi ons altın tediyesi suretiyle,

% 75 i teşkil eden $ 32 250 000 da Türk Lirası olarak ödenecektir. Türk Lirası olarak ödenecek miktarın % 1 inin nakit olarak % 99 unun da faizsiz ve ibrazında tediyeli bir bono ile tediyesi de caizdir.

II - Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası: İştirak hissemizde umumi artış nispeti olan % 100 ün üstünde olarak yapılacak artışın yarısına (yani; 115-86 :2 = 29 :2 = 14,5 milyon dolara) tekabül eden miktarın % 2 si altın veya dolar, % 18 inin de Türk lirası ile ödenmesi icabetmektedir.

Bu hesaba göre altın veya dolar olarak ödenecek miktar $ 290 000; Türk lirası olarak ödenecek miktar ise $ 2 610 000 dır."[228]

Tasarı Hariciye, Ticaret ve Bütçe encümenlerinde görüşülerek, "memleketimiz için mâli ve iktisadi bakımdan faydalı olacağı mülahaza edilerek" uygun bulunmuştur.[229] Yürürlük ve icra maddeleri hâriç tek maddeden oluşan kanun tasarısının 1. maddesi şöyleydi:

"MADDE 1. — 5016 sayılı Kanunun 2 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

«Madde 2. — Milletlerarası Para Fonuna ve Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına yapılması gereken ödemeler, gelecek yıllar bütçelerine konulacak tahsisatlardan mahsubedilmek üzere, avans olarak icra olunabilir. Ancak bu avansların yekûnu 1 Temmuz 1944 tarihinde mer'i siklet ve safiyetteki 201 000 000 Amerika Birleşik Devletleri doları karşılığını geçemez."[230]

Tasarı Genel Kurulun 8 Haziran 1959 tarihli oturumunda üzerinde tartışılmadan aynen kabul edilmiştir.[231]

---

[228] "Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına katılmak için Hükümetle yetki verilmesine dair 5016 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin tadili hakkında kanun lâyihası ve Hariciye, Ticaret ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/356)", S.Sayısı:307, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959).

[229] S.Sayısı: 307, ss.3-5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959).

[230] S.Sayısı: 307, s.5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959).

[231] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959), ss.595-596.

3.1.3 TBMM'nin Birinci İntihap Devresinde İcra Vekilleri Heyeti Reisliği Yapanlara Aylık Bağlanması Hakkında Kanun

7430 sayılı bu kanun Meclis'e hem bir Hükümet tasarısı hem de Nevşehir Mebusu Münib Hayri Ürgüplü ve Sakarya Mebusu Hamza Osman Erkan'ın verdikleri kanun teklifi ile Meclis'e sunulmuştur. Her iki öneri de sabık başvekillere vatani hizmet tertibinden ayda 2000 TL maaş bağlanmasını istemekteydi. "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Birinci İntihap Devresinde İcra Vekilleri Heyeti Reisliği yapmış olanlara vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması hakkında kanun lâyihası" ismini taşıyan Hükümet'in tasarısının gerekçesi şu şekildedir:

> "İstiklâl tarihimizdeki ehemmiyeti, pek ağır ve gayrimüsait çalışma şartları, inkılâplarımız üzerindeki bariz müessiriyeti derkâr olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin birinci intihap devresinde İcra Vekilleri Heyeti Reisliği yapmış olan zevattan halen sağ kalanlara, 7236 sayılı Kanun hükümlerine göre almakta oldukları istihkakları mahfuz tutulmak kaydiyle hidematı vataniye tertibinden (iki bin) er lira maaş tahsisi için ilişik kanun lâyihası hazırlanmıştır."[232]

Ürgüplü ve Erkan'ın sundukları kanun teklifi ise bizzat isim belirterek eski başvekillerden Rauf Orbay'a vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmasını önermekteydi. Bu teklifin gerekçesinde Rauf Orbay'ın hizmetleri ve uğradığı "haksızlıklar" anlatılmıştır. Gerekçe şu şekildeydi:

> "I - Muhterem Rauf Orbay, deniz subayı olarak ecdadımızın bu sahadaki şanlı mazisini ihya eylemiş ve milletlerarası büyük takdir ve şöhrete nail olmuştur.
>
> II - Mütareke devrinin karanlık ve çok müşkül şartları içerisinde Bahriye Nâzırı olarak iştirak eylediği Hükümette karakterinin sağlamlığını, zamanında mevkiini terketmeyi bilmesiyle de teyideylemiştir.
>
> III- Malta'ya sürülerek açık haksızlığa uğratılmıştır. Oradan Milli Mücadeleye iştirak etmiş, Başvekil olarak da unutulmaz hizmetler ifa eylemiştir. Haklı olarak ifade olunabilinir ki

[232] "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Birinci intihap Devresinde İcra Vekilleri Heyeti Reisliği yapmış olanlara vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması hakkında kanun lâyihası ile Nevşehir Mebusu Münib Hayri Ürgüblü ve Sakarya Mebusu Hamza Osman Erkan'ın, Sabık başvekillerden Rauf Orbay'a vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmasına dair kanun teklifi ve Maliye ve Bütçe encümenleri mazbataları", S.Sayısı: 101, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:46, (24.2.1960).

Muhterem Rauf Orbay'ın Kurtuluş Savaşımızdaki türlü hizmetleri yücedir.

IV - Mütaakip siyasi hayatında milletimizin izanında ve vicdanında ebedî acı bir hâtıra olarak kalacak bulunan adlî bir hata, derin memnuniyeti muciptir ki hüküm vermiş ve verecek durumda olanlara müessir bir ibret ve numune olacak surette ve mahiyette tashih olunmuştur.

V - Bahis konusu hatanın devam ettiği yılları, yurt dışında türlü mahrumiyetlerle geçirmesine rağmen bu büyük asker ve inkılâpçı memleketine karşı en küçük bir serzenişte dahi bulunmak zaafını göstermekten de münezzeh kalmıştır.

Hayat safahatının ancak kısa bir krokisini böylece çizdiğimiz kahraman Rauf Orbay'ın Allah'ın takdir ettiği ömür bakiyesinin mâzisiyle, şan ve şerefiyle mütenasip bir durumda geçirmesini teminen ve şahsına munhasır olmak üzere ayda iki bin lira vatani hizmet tertibinden kendisine maaş tahsisi hususundaki yüksek kararınızı saygı ile rica ediyoruz."[233]

Maliye Encümeni, 16.2.1960 tarihli ve 21 karar nolu mazbatasında Hükümet lâyihasının Münib Hayri Ürgüplü ve Hamza Osman Erkan'ın tekliflerini de kapsaması dolaysıyla her iki teklifin bileştirilerek lâyiha esas alınmak suretiyle değerlendirildiği belirtilmiştir. Maliye Encümeni kararını şöyle temellendirmiştir: "Birinci Millet Meclisi Devresinde İcra Vekilleri Heyetine Riyaset eden zevatın ifa ettikleri hizmet sadece kanuni bir vazifenin ifası mahiyetinde olmayıp en geniş mânasiyle vatani hizmet mefhumunun çerçevesi içinde mütalâa edileceği neticesine varılmıştır." Ayrıca, lâyihanın 1. maddesi, Birinci Meclis döneminde Başbakanlığa vekalet eden ve halen hayatta olan General Refet Bele'nin de yararlanması için değiştirilmiştir.[234]

Bütçe Encümeni de Maliye Encümeninin görüşü benimseyerek, lâyihayı aylık maaşı 3000 Liraya çıkarmak suretiyle kabul etmiştir.[235] Bütçe Encümeninin tadilinden sonra kanun teklifi şu şekle gelmiştir:

---

[233] S.Sayısı:101, s.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:46, (24.2.1960).

[234] S.Sayısı:101, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:46, (24.2.1960).

[235] S.Sayısı:101, s.4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:46, (24.2.1960).

"MADDE 1. — Türkiye Büyük Millet Meclisinin Birinci İntihap Devresinde İcra Vekilleri Heyeti Reisliğini asaleten veya vekâleten ifa etmiş bulunan zevattan halen hayatta bulunanlara, kanunen müktesep hakları mahfuz kalmak ve hayatta bulundukları müddete münhasır olmak şartiyle vatani hizmet tertibinden ayrıca (3000) lira aylık bağlanır.

MADDE 2. — Bu kanun neşrini takibeden ay başından itibaren meriyete girer.

MADDE 3. — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur."

Kanun bu haliyle TBMM'nin 24 Şubat 1960 tarihli oturumunda reye sunulmuş ve tartışılmadan kabul edilmiştir.[236]

3.1.4 Yıllık Ücretli İzin Kanunu

7467 nolu Yıllık Ücretli İzin Kanunu, TBMM'nin 11 Nisan 1960 tarihli oturumunda görüşülüp kabul edilmiştir. Kanun, Meclis'e hem Bakanlar Kurulu hem de bazı milletvekilleri tarafından getirilmiştir. Hükümetin Kanun Lâyihasının dışında, Ankara Mebusu Halil Sezai Erkut ve beş arkadaşı, Zonguldak Mebusları Necati Diken ve Mustafa Saraç ile Bursa Mebusu Recep Kırım ve iki arkadaşı da yıllık ücretli izin kanun teklifleri sunmuşlardır.

Çalışma Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından 9.6.1959 tarihinde kararlaştırılıp 14.7.1950 tarihinde TBMM'ye takdim edilen tasarının gerekçesi şu şekildedir:

"İş hayatımızda son yıllar zarfında kaydolunan gelişmeler ve çalışma verimini artırma mevzuunun sanayiimiz için gün geçtikçe artan bir ehemmiyet arz etmesi, istihsalin en büyük faktörlerinden birisi olan sây erbabının çalışma kapasitesi üzerinde ehemmiyetle durulmasını icabettirmiştir. Çahşmalariyle millî servete her gün yeni yeni kıymetler kazandıran sây erbabının verim kabiliyetini devam ettirmek için bu kimselere çalışmakla geçen uzun bir sene içinde uzviyetin sarf etmiş olduğu bedenî ve ruhi kuvvetleri yenilemek imkânını tanımak ve dinlenmek ve günlük mesai haricindeki muhtelif sahalarda tetkikler yapmak suretiyle kabiliyetlerini inkişaf ettirmek fırsatlarını hazırlamak için yıllık ücretli izin usulünün kabulünde isabet olacağı kanaatine varılmıştır.

---

[236] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:46, (24.2.1960), ss.328-329.

Bu usulün, memleketimiz için, büsbütün yeni bir mevzu halinde mütalâa edilmemesi lâzımgeldiğini de burada kaydetmek yerinde olur. Filhakika, birçok malî ve ticari müesseselerde uzun yıllardan beri tatbik edilegelmekte olan yıllık ücretli izin usulü, bilhassa kullandığı işçi ve müstahdem sayısı bakımından memleketimiz için büyük bir ehemmiyet arz eden devlet sanayi sektörünün birçok sahalarında da, halen uygulanmaktadır. Bu kanun lâyihasiyle istihdaf olunan gaye bu usulün diğer iş yerlerinde de ahenkli bir surette tatbikini sağlamaktır. Ayrıca 5953 ve 6379 sayılı kanunlarda gazetecilere ve gemi adamlarına bu hak senede bir ay olarak ve kanunen tanınmıştır.

Ecnebi mevzuat üzerinde yapılan tetkikler, ücretli yıllık izin sisteminin birçok memleketlerin mevzuatı arasında yer almış bulunduğunu, hattâ sanayii fazla gelişmemiş bir kısım memleketlerin bile çalışanlara bu imkânı sağlamış olduklarını göstermiştir.

Lâyihanın esaslarına gelince :

1. Kanun İş Kanununa tâbi bulunan iş yerlerini şümul sahasına almaktadır. İzin usulünün, senenin bâzı devrelerinde iş yerlerinin kadroları ve işlerin yürütülmesi ile yakın bir surette alâkalı bulunduğu ve yıllık izin mevzuunda aynı iş yerinde çalışanlar arasında bir ikilik yaratılmasının da iş yerlerindeki çalışma ahengini ihlâl edeceği göz önünde tutulmak suretiyle bu kanunun uygulanmasında, «işçi» vasfında olanlarla «müstahdem» sıfatiyle çalışanlar arasında bir fark gözetilmemiştir.

2. Kanun lâyihası yıllık izinlerin asgari hadlerini belirtmekle iktifa etmiş bulunduğundan, işçi veya müstahdemin yıllık ücretli izin mevzuunda, bu asgarî hadlerden daha üstün haklar tanıyan kanun, mukavele, teamül veya âdetlerin mahfuziyeti esası da kabul edilmiştir.

Yıllık izinden faydalanma hakkı çalıştığı işte muayyen bir müddet emeği geçmiş olmak esasına bağlanmak suretiyle lâyihanın (3) ncü maddesine gerekli hükümler konulmuştur.

3. Gerek iş hayatında geçirilen uzun yılların uzviyet üzerindeki tesirleri, gerekse iş yerindeki kıdemler nazara alınmak suretiyle, yıllık izin devreleri hizmet süreleriyle mütenasiben artacak şekilde ayarlanmıştır. Üç sınıf üzerine tertiplenen izin devreleri lâyihanın (5) nci maddesinde gösterilmiş bulunmaktadır.

Henüz bedenî inkişaf devrelerini idrak etmekte olan (18) yaşından küçük işçi ve müstahdemlerin tahsil hayatından sınai hayata geçiş safhalarını kolaylaştırmak gayesiyle bu gibi kimseler

için, hizmet süreleri ne olursa olsun, yılda en az 18 günlük bir izin hakkı tanınmıştır.

4. Yıllık izin haklarını kullanan işçi veya müstahdemlerin malî durumlarını korumak maksadiyle, bu devrelere tekabül eden normal ücretlerinin kendilerine ödenmesi esası kabul olunmuştur.

5. Yıllık ücretli izin müessesesinin ihdası sebebi işçi veya müstahdemlere nakdî bir yardım sağlamak mülâhazasına istinadetmediğinden ve bu müesseseyi muhik addettiren âmil de; ancak fizyolojik bir ihtiyacın temini ve bu müessesenin mevcudiyetini zaruri ve haklı gösteren âmil de ancak fizyolojik bir ihtiyacın temini esasına dayanmakta olduğundan, bâzı maddi mülâhazalarla, işçi veya müstahdemlerin yıllık ücretle izinden feragatlerini tazammun eyliyen her türlü taahhütlerin bâtıl sayılacağı lâyiha metninde belirtilmiştir.

6. Yıllık ücretli izinlerin kullanılmasında gerek işçi veya müstahdemlerin, gerekse iş verenlerin durumlarını nazara alarak, hem izinlerden âzami faide sağlanması, hem de iş yerinin işlemesine halel gelmemesi için, izinlerde takibedilecek sıra veya münavebelerle işlerin hususiyetlerinden doğan türlü vaziyetlerin izin müessesesiyle ne şekilde ayarlanacağı bir talimatname mevzuu olarak ele alınmak üzere lâyihaya bu yolda bir hüküm konulmuştur.

7. Yukarda bahsi geçen hususlardan başka, yıllık izin usulünün gereği gibi tatbik edilip edilmediğini kontrol etmek üzere, iş yerinde bu mevzuyla ilgili hususların kaydına mahsus defter tutulması, bu kanunun uygulanması neticesi olarak işçi veya müstahdem kazançlarının veya bu kimselere ait sair hakların daha aşağı hadlere indirilmesi memnuiyeti, izin devreleri içinde İşçi Sigortalariyle ilgili primlerin ödenmesine devam olunacağı ve bu devre zarfında sigortalar bakımından, işçinin işinde çalışmış gibi sayılacağı, bu kanunun tam olarak tatbikini sağlamak üzere lüzumlu görülecek teftiş ve murakabelerin kimler tarafından ve ne suretle icra olunacağı kanun lâyihasında ayrı ayrı hükümlere

bağlanmış ve bir kısım hükümlere muhalefet halleri de çeşitli para cezalariyle müeyyide altına alınmıştır."[237]

Kanun lâyihasıyla bu lâyihadan istifade edilmek suretiyle aynı konuda sunulan teklifler Muvakkat Encümen tarafından birleştirilerek müzakere edilmiştir. Muvakkat Encümen'in 1/398 nolu ve 6.2.1960 tarihli raporunda "yıllık ücretli izin sisteminin birçok medeni memleketlerde henüz temin edilememiş olduğunu ve diğer işçi hakları gibi yüz yılların çetin mücadeleleri sonunda yıllık ücretli izni sağlamış bulunan en medeni memleketlerde dahi son defa kabul olunan müddetlerin çok altında müddetlerle bu hakkın tanınmış bulunduğunu" dikkate alan Encümenin "bu hükümlerin memleketimiz için bir iftihar ve Türk işçisi için sıhhat ve şevk kaynağı olacağına" dair inancı vurgulanmıştır. Diğer yandan, rapora göre yıllık ücretli izin sisteminin verim ve maliyete yönelik olumsuz etkisi "kadirşinas Türk işçisinin kendisine sağlanan bu hak karşısında göstereceği anlayışlı gayret" sayesinde kısmen de olsa telafi edilecektir.[238] Muvakkat Encümen, kanun lâyihasını esas aldığı müzakerelerde kanunun kapsamını belirten ve "Bu kanun iş kanununa tâbi bulunan iş yerlerinde çalışan işçi ve müstahdemlerle bunların iş verenleri hakkında tatbik olunur" hükmünü içeren 1. maddesi dahil, bazı maddelerini aynen, bazılarını da değiştirerek kabul etmiştir.[239]

Genel Kuruldaki görüşmeler sırasında tasarının geneli üzerinde ilk sözü alan Adana Milletvekili Kemal Sarıibrahimoğlu, Hükümet tarafından bu kanunun hazırlanmasının takdire şayan olduğunu, çünkü ülkenin "sosyal dâvalarından olan işçi mevzuu"nun bugüne kadar kapsamlı bir şekilde ele alınmadığını, esasen sigorta mevzuatı, yıllık izin gibi konuları kapsayan iş mevzuatının bir bütün olarak alınmasının daha iyi olacağını, ancak her şeye rağmen ücretli iznin önemini kabul eden mevcut lâyihanın yerinde ve memnuniyet verici olduğunu belirtmiştir.[240]

---

[237] "Yıllık ücretli izin kanunu lâyihası ile Ankara Mebusu Halil Sezai Erkut ve beş arkadaşının, Zonguldak Mebusları Necati Diken ve Mustafa Saraç ile Bursa Mebusu Recep Kırım ve iki arkadaşının, yıllık ücretli izin kanunu teklifleri ve Muvakkat Encümen mazbatası", S.Sayısı: 80, s.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960).

[238] S.Sayısı:80, s.14. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960).

[239] Karşılaştırma için bkz. S.Sayısı: 80, ss.17-23. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960).

[240] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960), s.104.

Zonguldak Milletvekili Hulûsi Timur da yıllık ücretli izin tasarısının kabul edilmesi durumunda sadece iş hayatı ve sosyal politikayla ilgili mevzuata bir yenisinin eklenmiş olmayacağını, "aynı zamanda çalışanların sağlığını koruma bakımından da müstesna bir mevki" sağlanmış olacağını, lâyihanın amacının "Türk işçisinin sağlığını koruma ve randımanı artırmak suretiyle sanayimizin gelişmesini sağlama gibi başlıca iki unsur etrafında toplanmakta" olduğunu, her ne kadar bu kanunla birlikte hazineye tahminen senelik 40 milyon lira mali külfet binecek olsa da, daha önce olduğu gibi, Türk işçisinin randımanı artırarak bu yükü telafi edeceğini ileri sürmüştür.[241]

Çalışma Vekili Halûk Şaman da "sosyal davanın bir bütün olarak ele alınmadığı" iddiasının gerçeği yansıtmadığını, sosyal davanın bir bütün olduğunu ancak bunun farklı boyutlarını teşkilatlandırma ve tanzim etmenin ayrı ayrı kanunlarda yapılmasının bir zorunluluk olduğunu, Bakanlığının sosyal davaların boşluklarını doldurmaya yönelik çalışmalarının yok sayılmasının "nâşinashk" olacağını, Meclis huzuruna getirilen mevcut tasarının sanayileşmesini tamamlamış çoğu ülkelerde bile henüz uygulanmadığını vurgulamıştır.[242] Şaman, tasarının aceleye getirildiği iddialarını da reddederek sosyal hayatı düzenleyen kanunların aceleyle çıkarılamayacağını, mesuliyet sahibi kişilerin bu düzenlemelerin iktisadi hayat üzerindeki tesirlerini düşünerek "ellerindeki ölçüleri hassasiyetle kullanma" durumunda olduklarını belirtmiştir. Çalışma Vekili, konuşmasını, "yüksek reylerinizle kanuniyet kesbedecek olan bu ücretli kanun lâyihası Meclisimizin bu devresinin en kıymetli eserlerinden birini teşkil edecektir" sözleriyle tamamlamıştır.[243]

Adana Milletvekili Rıza Tekeli, Hükümetin tasarısından bir yıl önce verilen bazı kanun teklifleri bulunduğunu, yine de tasarının Meclise getirilmesinden memnuniyet duyduğunu, hâlen İktisadi Devlet Teşekküllerinden çalışan işçilerin yıllık ücretli izin hakkından yararlandığını, aynı hakkın özel sektörde çalışanlara da tanıması ile birlikte İş Kanununun boşluklarından birinin daha doldurulmuş olacağını belirtmiştir. Tekeli, ayrıca, kabul edilecek olan bu kanunun uygulanmasındaki en önemli noktanın hakkın nasıl kullanılacağını gösterecek olan talimatname olduğunu, tasarıda bu talimatnamenin Çalışma Bakanlığı tarafından hazırlanacağına dair bir hükmün bulunduğunu, bu anlamda mutlaka muhtelif iş yerleriyle irtibata geçilmesi ve muvakkat işçilerin durumunun dikkate alınması suretiyle talimatnamenin çok iyi hazırlanması

---

[241] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960), ss.104-105.

[242] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960), ss.105-106.

[243] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960), s.106.

gerektiğini, aksi takdirde üretimi azaltıcı bazı tehlikelerin doğabileceğini hatırlatmıştır.[244]

Tasarının geneli üzerinde konuşmak üzere son sözü Bursa Milletvekili Necdet Uzak almıştır. Uzak, yıllık ücretli izin konusunda teklif getiren muhalefet mensubu milletvekillerinin de mutlaka "hayırlı bir düşünce" ile hareket ettiklerini, ancak bu konuda "işçilerimizi her bakımdan düşünmek ve gerekli kanunları getirmek şerefi"nin yine partilerine ait olduğunu ifade etmiştir. Uzak'a göre, "muhtelif sosyal sahalarda, kısa bir devrede işçilerimizi alâkadar eden çok sayıda sosyal kanunlar getirmek şerefi de gene Demokrat Parti iktidarına aittir". [245] Uzak, ilk ücretli izin tasarısının 1955 yılında getirildiğini, tasarının Çalışma Encümeninde 1956 yılında kabul edilerek Adliye Encümenine sevkedildiğini, Adliye Encümeninde de bazı değişikliklerle kabul edilerek Bütçe Encümenine sevkedildiğini ancak burada incelenirken seçimlerin yenilenmesi nedeniyle kadük duruma düştüğünü, daha sonra iktidar ve muhalefete mensup milletvekillerinin getirdikleri kanun tekliflerinin bu ilk tasarının şu ya da bu şekilde iktibasından ibaret olduğunu hatırlatmıştır.[246] Ayrıca Uzak, mevcut tasarının uluslararası çalışma hukukunun esasları dikkate alınmak suretiyle hazırlandığını, ücretli izin konusunu düzenleyen Milletlerarası Çalışma Konferansı tarafından kabul edilen 1936 tarihli (52 sayılı) Sözleşme'nin halen 27 devletçe onaylandığını Türkiye'nin de bu sözleşmeyi ileride onaylayacağını ve getirilen tasarı ile komşu ülkelerdekinden çok ileri düzeyde işçilere haklar tanındığını ifade etmiştir.[247]

Yıllık ücretli izin tasarısının heyeti umumiyesi üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra müstaceliyetle görüşülmesi teklifi oylanmış ve kabul edilmiştir. Daha sonra da tasarının maddeleri üzerindeki görüşmelere geçilmiştir. Maddeler görüşülüp kabul edildikten sonra bu konuda teklif sahiplerinden Bursa Milletvekili Recep Kırım, yıllık ücretli izin kanununun kabul edilmesinden dolayı kendisinin ve Türk işçisinin büyük bir memnuniyet duyduğunu, bu kanunla birlikte iktisadi hayatta bir takım aksaklıkların doğabileceği kaygısı duyanların rahat olması gerektiğini, zira çalışkan Türk işçilerinin bu dinlenme sürelerinde daha fazla güç kazanarak izinden döndükten sonra kaybettikleri zamanı fazlasıyla telafi edeceklerini belirtmiş ve Yüce Meclis'e şükranlarını sunmuştur.[248]

---

[244] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960), s.106.

[245] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960), s.107.

[246] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960), s.107.

[247] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960), s.107.

[248] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:55, (11.4.1960), ss.120.

3.1.5 Atatürk Orman Çiftliği Arazisi Hakkında Kanun

7310 sayılı bu kanun Ziraat Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince 1.9.1958 tarihinde Meclis'e takdimi kabul edilen tasarı ile gündeme gelmiştir. Tasarının gerekçesi şu şekildedir:

"Atatürk Orman Çiftliği kuruluşuna mütedair- 5659 sayılı Kanunun 10'uncu maddesi, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte Çiftlik sınırları dâhilinde kalan arazinin özel ve tüzel kişilere devir ve temliki ile kamulaştırılmasını hususi bir kanunla izin alınması şartına bağlamış ve böylelikle, zaruret olmadıkça Çiftlik bütünlüğünün parçalanmamasını teminat altına almış bulunmaktadır.

Ancak; Devlet merkezimizin ve umumi iktisadi hayatımızın son yıllarda kaydettiği çok süratli ve geniş inkişaflar, Ankara civarında ve başlıca muvasala yolları üzerinde geniş bir sahayı işgal etmekte olan Çiftlik arazisinden bir kısmının 6000, 6238 ve 6947 sayılı kanunlarla zaman zaman muhtelif maksatlar için tahsis ve tefriki zaruretini doğurmuştur.

Bu kanunların mer'iyete girmesinden sonra beliren ve şehrin hayati ihtiyaçları itibariyle gayrikabili içtinabolan yeni zaruretleri, ilişikte sunulan kanun lâyihasının tanzim ve teklifinde saik olmuştur.

Bu cümleden olarak :

1. Ankara şehriyle banliyösünün muvasalasını temin eden tek hat demiryolunun çift hat olarak inşası ve seyrüsefer tekniği bakımından bugünkü icaplara göre çok mahzurlu olan eski güzergâhın tebdili suretiyle işletme intizamının temini, güzergâhta 1100 metrelik bir kısalma, seferde 50 km. saat sürat ve % 10 tonaj tezayüdü sağlanması, bakım ve işletme masraflarından yılda asgari 310 000 liralık bir tasarruf elde edilmesi, yol malzemesiyle muharrik ve müteharrik vesair ömürlerinin uzatılması ve binnetice şehir mürasele ve münakale ihtiyaçlarının çok daha ferahlık ve kolaylıkla temini zaruret ve mülâhazalariyle T.C. Devlet Demiryolları İdaresi, Çiftlik arazisinden 150 dekarın bu maksada tahsisini talebetmiştir. Fen heyetleriyle yapılan temaslar neticesinde bu hattın Çiftlik tarla ve mezruatını mutazarrır etmiyecek ve müessese faaliyetlerini aksatmıyacak şekilde projelendirilmesi temin edilmiş olduğundan, sözü geçen arazinin bu maksada tahsisi çiftliğin zirai istihsali üzerinde menfi bir tesir icra etmiyecektir.

2. Şehir nüfusunun çok artmış ve meskûn mıntakanın pek fazla genişlemiş olması sebebiyle Ankara şehri çöplerinin çok uzak bölgelere nakledilerek gömülmek veya yakılmak suretiyle imhası zarureti, bugün belediye için çok ağır masraflara malolan muazzam bir külfet halini almıştır.

Basit bir fabrikasyonla, işlenerek, ihtiva ettiği zengin uzvi madeni unsurların ziraatimiz için çok faydalı bir gübre halinde kıymetlendirilmesi mümkün olan çöplerin, bir İsviçre firması ile müştereken vücuda getirilecek böyle bir tesiste incelenmesi hususunda belediyece girişilen teşebbüsler icra safhasına gelmiş bulunmaktadır.

Atatürk Orman Çiftliğinin meskûn sahasından takriben 7 km. mesafede tahsis edilecek ve çiftliğin zirai faaliyetlerinde kullanılmıyan arazi üzerinde böyle bir fabrikanın kurulması:

a) Şehir çöplerinin daha yakın mesafeye nakledilmesi dolayisiyle, arabaların daha sık ve muntazam seferlerine ve binnetice temizlik hizmetinin daha geniş imkânlarla ifasına, halk sağlığının da isabetle korunmasına fırsat vermiş olacaktır.

b) Akaryakıt ve personel masraflarından tasarrufa ve vasıta istimal ömürlerinin uzamasına imkân verecektir.

c) Bahçe ve tarla, ziraatımız için, bilhassa Orta - Anadolu topraklarının en ziyade muhtacolduğu organik ve madenî unsurlar bakımından zengin ve yılda 70 - 80 000 ton civarında gübre istihsali suretiyle bölge zirai istihsalinin tezayüdüne hizmet edecektir.

3. 6947 sayılı Kanunun 1'inci maddesinin (i) fikrasiyle İstanbul yolunun Güneyinde ve Hayvanat Bahçesi civarındaki araziden 50 dekarının Şap araştırma ve mücadele lâboratuvarlarının inşası için Hazineye satılması kabul edilmişti. Bilâhara bu mıntakada teknisyenlerce yapılan sondajda, bu müessese için gerekli fazla miktarda suyun temininde müşkülâtla karşılaşıldığından, lâboratuvarların burada tesisinden sarfınazar edilerek Sivrihisar yolu ile Marmara bölgesi arasındaki arazide kurulmasının maksadı temin bakımından daha faydalı olacağına kanaat getirildiği cihetle ilişik lâyihada Şap Lâboratuvarının bu sahada tesisi arz ve teklif ve mezkûr bendin kaldırılması derpiş edilmiştir.

4. Şehrin imar nâzım plânına göre sanayi bölgesi olarak tesbit edilmiş olan Çiftlik civarında, Fişek Fabrikası, Çimento Fabrikası, Kauçuk Sanayii tesisleri, Bira Fabrikası, Devlet Üretme Çiftlikleri ve Zirai Donatım Kurumu atelye ve tamirhaneleri, bizzat Çiftlik sınai tesisleri ve kurulmakta olan Şeker fabrikaları gibi tesisler dolayısıyla bu bölgenin yetişkin işçi ihtiyacı büyük

bir kesafet arz etmeye başlamıştır. Gerek bu işçilerin çalışma yerleri ve işleriyle daha yakın, devamlı ve içten rabıtalarını temin etmek, gerekse bugünün mesken zorlukları karşısında işçilerimizi yuva sahibi kılarak onların yaşama seviyesini yükseltmeyi istihdaf eden Hükümet görüşünün tahakkukuna müsait bir zemin hazırlamak bakımından bu bölgede tertipli ve muntazam bir işçi sitesi tesisi içtimai ve iktisadi bir zaruret olarak belirmiştir.

İşte bu mülâhaza ve zaruretlerle, Atatürk Orman Çiftliğinin İstanbul yolu şimalinde 1 km. kadar tülde ve nihayet 500 metre derinliğinde bir şerit halinde imtidadetmekte olup durumu itibariyle ziraatın hiçbir kolunda kıymetlendirilme imkânı bulunmıyan fakat bu maksat için çok elverişli olan sahanın, işçi meskenleri inşası için İşçi Sigortaları Kurumuna satılması, lâyihada derpiş olunmuştur.

5. Balgat köyü mıntakasında Çiftliğe ait bulunan bâzı arazi parçaları, 5659 sayılı Kanunun meriyete girmesinden evvel, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunca, bu köylerin Çiftlik mıntakasında ve müessese tarlaları arasında sahiboldukları tarlalarla mübadele olunmuş fakat bu mübadelenin tescili muamelesi ikmal edilememişti.

Bu durumun ıslahı 6947 sayılı Kanunun (h) fıkrası ile temin edilmek istenmiş ve bu kanunun mezkûr fıkraya mütaallik esbabı mucibesi komisyonlarca da tasvip buyurulmuş ise de, 1'inci maddenin son fıkrasının yeniden redaksiyonu sırasında «Hususi şahıslara satılacak arazi için istekliler arasında artırma usulünün tatbik edileceği» umumi hükmü vaz'edilmiş olduğundan sözü geçen araziden bir kısmını evvelce vâki mübadeleye müsteniden yıllardan beri ekip biçen ve buna mukabil kendi tarlaları halen Çiftlik tarafından istimal edilmekte olan köylülerin müktesep durumlarının muhafazası ve bu tarlaların ferağının icrası mümkün olamamıştır.

Lâyihanın 2 nci maddesi, bu muameleye imkân temini maksadiyle arz ve teklif edilmiştir."[249]

[249] "Atatürk Orman Çiftliği arazisinden 725 dekarının satılması ve evvelce mübadele edilmiş olan bir kısım arazinin ilgili şahıslara ferağının icrası hakkında kanun lâyihası ve Ziraat ve Bütçe encümenlerinin mazbataları (1/225)", S.Sayısı: 278, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:74, (29.5.1959).

Tasarı Ziraat Encümeni'nin 27.1.1959 tarihli ve 7 nolu kararıyla, Bütçe Encümeninin de 26.5.1959 tarihli ve 101 nolu kararıyla kabul edilmiş ve Meclis Genel Kuruluna sevkedilmiştir.[250]

Genel Kurulda kanunun heyeti umumiyesi üzerinde yapılan görüşmelerde söz alan Kocaeli Milletvekili Sadettin Yalım, geçen dönemlerde de Atatürk Orman Çiftliğinin bir bölümünün satışını "Büyük Atatürk'ün dünyaşümul şöhreti karşısında doğru bulmadı"ğını, otuz, otuz beş yıl önce atlet olarak Ankara'ya geldiğinde Çiftlikte yapılan bir çok hamleleri gördüğünü ve o hâtırayı hâlâ yaşıyor olduğunu, kendisinin hiçbir zaman vatanseverlik ve Atatürk sevgisi bakımından başkalarından ileri olduğunu iddia etmediğini, ancak düşman işgalini görmüş ve yaşamış birisi olarak hassasiyetinin anlayışla karşılanması gerektiğini belirtmiştir. Yalım, özetle, Atatürk Orman Çiftliğinden arazilerin demiryolları ve karayolları için verilebileceğini, ancak diğer arazi üzerinde yapılabilecek mesken ve çöp fabrikası gibi yapılar için buradan arazi verilemeyeceğini ifade etmiştir.[251]

Ziraat Vekili Nedim Ökmen ise kendilerinin de en az Sadettin Yalım kadar Atatürk'e ve hâtıralarına bağlı olduklarını, Atatürk Orman Çiftliğinin Demokrat Parti iktidara geldikten sonra merhumun vasiyetine uygun olarak idare edilmeye başlandığını, görüşülmekte olan kanunun konusunu teşkil eden arazinin de esasen Çiftlik içinde olmadığını, İstanbul-Anakara yolunun sağ tarafında bulunduğunu belirtmiştir.[252]

Ziraat Encümeni Mazbata Muharriri İrfan Haznedar da Encümende bu konunun detaylı bir şekilde görüşüldüğünü, hatta Encümenin bizzat Çiftliğe giderek söz konusu araziyi yerinde incelediklerini, bu arazinin İşçi Sigortaları Kurumuna verilmesini uygun gördüklerini, zira burada ürün yetiştirmeye imkân bulunmadığını, diğer yerlerin de benzer durumda olduğunu, kısacası kanunla Atatürk Orman Çiftliğinden "doğrudan doğruya hiç işe yaramayan arazi"nin alındığını ifade etmiştir.[253] Son olarak söz alan İstanbul Milletvekili Sedat Yalçıntaş da Atatürk Orman Çiftliğinde ufacık da olsa emeği olan birisi olduğunu, Sadettin Yalım'ın bu konuda hissi hareket edip ifrata kaçtığını ve yapılan işin Çiftliğe zararlı değil faydalı olduğunu belirtmiştir.[254]

---

[250] S.Sayısı: 278, ss.3-5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:74, (29.5.1959).

[251] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:74, (29.5.1959), s.396.

[252] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:74, (29.5.1959), s.396.

[253] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:74, (29.5.1959), ss.396-397.

[254] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:74, (29.5.1959), s.397.

Daha sonra tasarının maddelerinin görüşülmesine geçilmiş, maddeler üzerinde hiçbir tartışma yapılmamış ve tasarı aynı oturumda kabul edilmiştir.[255]

3.1.6 Bankalar Kanunu

Maliye Vekâletince hazırlanan ve Vekiller Heyetince Yüce Meclis'e takdimi 13.9.1955 tarihinde kararlaştırılan Bankalar Kanunu tasarısı, ancak 1958 yılında Meclis Genel Kurulunda görüşülüp kanunlaşabilmiştir. Bu tasarının Türkiye'de bankacılığın geçirdiği aşamaları da özetleyen gerekçesi şu şekildedir:

> "1936 senesinden beri meriyette bulunan 2999 numaralı Bankalar Kanununun yerine kaim olmak üzere hazırlanmış olan işbu kanun lâyihası ile bankacılığımıza bugünün icaplarına uygun yeni bir hüviyet verilmesi istihdaf edilmektedir.
>
> Bu itibarla, lâyihanın hazırlanmasına âmil olan sebeplerle ihtiva ettiği başlıca hükümlere geçmeden önce, memleketimizde bankacılığın tarihi üzerinde durularak, millî bankacılığımızın mebdeinden bugüne kadar geçirdiği tekâmül safhalarının kısaca tebarüz ettirilmesinde fayda mülâhaza edilmektedir.
>
> Memleketimizde bankacılığın bir meslek olarak teessüs ve inkişafı, diğer memleketlere kıyasen, pek yeni sayılabilir. Filhakika, birçok Avrupa memleketlerinde bankacılığın tarihi 16'ncı asra kadar geri gittiği halde, memleketimizde bankacılığın ancak , bir asırlık bir mazisi vardır.
>
> Bilindiği gibi, geçen asrın ortalarına gelinceye kadar memleketimizde banka muamelelerine benzer muameleler münferit sarraflar veya bankerler tarafından yapılmakta idi. İlk defa 1847 senesinde İstanbul Bankası (Banques de Constantinople) adı ile bir banka kurulmuş ve bunu takibeden senelerde de muhtelif yabancı bankalar tarafından İstanbul'da bâzı şubeler açılmıştı. Ancak, millî bankacılık hareketinin Mithat Paşa ile başladığını ifade etmek lâzımdır. Filhakika mumaileyhin Niş ve Tuna valiliklerinde bulunduğu sırada zürraa mutedil faizle kredi temin etmek maksadı ile 1863 senesinde Pirut kasabasında «Memleket Sandığı» adı ile kurmuş olduğu mahallî kredi teşkilâtı ilk millî kredi müessesemizi teşkil etmektedir ki, sonradan «Menafi Sandıkları» adını alan bu teşkilât bugünkü Ziraat Bankasının nüvesi olmuştur.
>
> Keza, ilk millî tasarruf müessesemiz olarak kabul edilmesi lâzımgelen Emniyet Sandığı da yine mumaileyhin himmeti ile kurulmuş bulunmaktadır.

---

[255] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:74, (29.5.1959), s.398.

İkinci Meşrutiyetin ilânından Cumhuriyete kadar devam eden devirde Adapazarı İslâm Ticaret Bankası, Konya İktisadi Millî Bankası, Karaman Millî Bankası, Millî Aydın Bankası, Akşehir Bankası ve saire gibi birçok yeni müesseselerin kurulduğu görülmekte ise de, isimlerinden de anlaşılacağı veçhile bunlar daha ziyade, mahdut sermayeli mahallî teşebbüsler mahiyetinde idi. Bu devrede faaliyete geçen bankaların içinde en ehemmiyetlisi 1917 senesi başlarında 4 milyon lira sermaye ile İstanbul'da kurulan İtibarı Millî Bankası olup; bu da harb ve mütareke senelerinde birçok zorluklarla karşılaştıktan sonra 1927 de İş Bankası ile birleşmiştir. Yukarda adı geçen bankalar ve hususiyle İtibarı Millî Bankası, memlekette banka fikrini yaymak ve personel yetiştirmek suretiyle millî bankacılığımıza mühim hizmetler ifa etmiş olmakla beraber, sermaye noksanı, kapitülâsyonların mevcudiyeti ve devamlı harbler gibi sebeplerle millî bankacılığımızın bu devrede de beklenen inkişaf imkânını bulamadığı görülmektedir.

Millî bankacılığımızın hakiki mânası ile teessüs ve inkişafı Cumhuriyet devrinde olmuştur. Filhakika, 1925 ten bu tarafa gerek Devlet sermayesi ile ve gerek hususi müteşebbisler tarafından birçok bankalar kurulmuş bulunmaktadır.

Bu arada bilhassa 1950 den sonra memleket ekonomisinde müşahede edilen büyük inkişafa muvazi olarak bankacılık sahasında da süratli bir terakki kaydedilmiş ve son dört sene zarfında birçok yeni bankalar kurulduğu gibi mevcut bankaların sermaye ve ihtiyatları ile iş hacımlarında da büyük artışlar vukubulmuştur.

Nitekim 1950 Haziran ayı sonunda mevcut 46 bankanın şube adedi 228, ajans adedi 321, itibari sermayeleri yekûnu 1 milyar 1 milyon 22 bin 852 lira, ödenmiş sermayeleri yekûnu 431 milyon 28 bin 787 lira ve ihtiyatları yekûnu 128 milyon 782 bin 288 lira iken 1955 Mart ayı sonunda memleketimizde faaliyette bulunan bankaların sayısı - Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası hariç - 52 ye, şube adedi 599 a, ajans adedi 552 ye, itibari sermayeleri yekûnu 2 milyar 288 milyon 521 bin 647 liraya, ödenmiş sermayeleri yekûnu da 1 milyar 274 milyon 197 bin 113 liraya ve ihtiyatları yekûnu da 304 milyon 350 bin 605 liraya yükselmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan, 1950 yılı Haziran sonu itibariyle bankalardaki umumi mevduat yekûnu 1 milyar 118 milyon 786 bin 660 lira, bankalarca açılan krediler yekûnu da 1 milyar 563 milyon 816 bin 268 lira iken 1955 Mart ayı sonunda mevduat yekûnu iki misline

yakın bir artış kaydederek 3 milyar 438 milyon 335 bin 904 liraya ve krediler yekûnu da iki mislinden fazla artarak 5 milyar 138 milyon 779 bin 410 liraya baliğ olmuştur.

1925 ten sonra ehemmiyetli birer iktisadi müessese olarak bankaların iktisadi faaliyetlere iştirak etmeleri, bu vadide bâzı kanuni tedbirlerin alınmasını zaruri kılmıştır. Nitekim bankaların inkişafı ile beraber memlekette bir mevduat hareketi doğmuş ve evvelce iddihar mevzuu olan ferdî tasarrufların mevduat şeklinde bankalara yatırılmasına başlanmıştı. Ancak bu hareketin devam ve inkişafı için, mevduatın korunması mevzuunda bâzı emniyet tedbirlerinin alınması lâzımdı. Bu maksatla 30 Mayıs 1933 tarihli ve 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu neşrolundu. Mezkûr kanunda, bankaların mevduat kabul etmek için haiz olmaları lâzım gelen şartlar tesbit edilmiş ve mevduat sahiplerinin haklarını koruyan bâzı esaslar vaz'edilmişti.

Ancak, Mevduatı Koruma Kanununun tatbikine başlanmasından bir müddet sonra, bu hükümlerin ihtiyaca kâfi gelmediği görüldü. Mevduatın yanında diğer bankacılık muamelelerinin de bir kül halinde ele alınması lâzım geliyordu. Bu sebeple 9. VI. 1936 da 2999 numaralı Bankalar Kanunu meriyete vaz'edildi.

Bankaların faaliyetini toplu olarak kavramak maksadı ile hazırlanmış olan bahis mevzuu kanun, malûm olduğu üzere bankaların kuruluş şekli, dahilî teşkilâtı, kredi muameleleri ve karşılıklar, muhtemel riskler karşılığı, hesap hulâsaları ve bilanço ve defterlerle kanunun tatbikatını kontrolle vazifelendirilen yeminli bankalar murakıpleri ve kanuna muhalefet halinde tatbik edilecek cezai müeyyideler hakkında hükümler ihtiva etmekte ve bu bakımdan Mevduatı Koruma Kanununa nazaran daha ileri bir merhaleyi ifade eylemekte ise de, tatbikattan alınan neticeler 19 seneden beri meriyette bulunan mezkûr kanunda bâzı mühim noksan ve kusurların mevcud olduğunu göstermiş bulunmaktadır. Filhakika bahis mevzuu kanunun kuruluş ve idareye mütaallik hükümleri bankaların emin bir şekilde faaliyette bulunmalarına kifayet etmediği gibi mevduat ve krediler hakkında mevcut hükümler de bâzı mühim noksanları ihtiva etmekte ve bilhassa 1950 den sonra iktisadi ve malî sahada kaydedilen pek geniş ve şümullü inkişafın yarattığı yeni şartların icaplarına intibak edememektedir.

Bu suretle mer'i kanun kendisinden beklenen fonksiyonu artık ifa edemez hale gelmiş bulunduğundan, birçok mevzularda noksan ve kifayetsiz kaldığı görülen bu kanunun yerine kaim

olmak üzere, millî ekonomimizin bugün ulaştığı inkişaf seviyesinin icaplarına uygun yeni bir lâyiha hazırlanması zaruri görülmüştür.

Esasen İkinci Dünya Harbi ve onu takibeden yıllarda bankaların iktisadi hayatın mihrakları haline gelmesi dolayısiyle birçok medeni memleketler, bu mevzua mütaallik kanunlarında mühim tadil ve ilâveler yapmak, mevduatın korunmasını ve banka kredilerinin tanzimini istihdaf eden yeni hükümler vaz'etmek lüzum ve zaruretini duymuşlardır.

Başlıca hükümleri aşağıda arz ve izah edilmiş bulunan yeni kanun lâyihasının hazırlanması sırasında, başta, bankacılık sisteminin en fazla gelişmiş olduğu Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, İsviçre, Almanya ve Fransa gibi yabancı memleketlerdeki mevzuat ve tatbikat gözden geçirilerek, mevcut müessese ve hükümlerden memleketimizdeki ekonomik ve sosyal şartlara intibak edebilecek olanlardan geniş ölçüde istifade edilmiştir.

Bundan başka, yukarda arz edilen çalışmaların muhassalâsı olan bir ön-proje üzerinde mevcut başlıca bankalarımızın mütalâası alınmak suretiyle, kanunun tatbikatında birinci derecede vazife gören bu müesseselerin idare edenleri ile ilim adamlarımızın kıymetli fikir ve görüşlerinin de lâyihada yer almasına imkân verilmiştir."[256]

Muvakkat Encümen tasarıyı görüşmüş ve 5.6.1958 tarihli ve 2 karar nolu mazbatasıyla Meclis genel kuruluna takdimine karar vermiştir. Muvakkat Encümen mazbatası "2999 sayılı Bankalar Kanununun yerine kaim olmak üzere hazırlanmış bulunan lâyihanın bu sahada duyulan ihtiyaca cevap verecek mahiyette olacağı müşahede edilerek" kabul edildiğini vurgulamıştır. Muvakkat Encümene göre, yürürlükteki kanunun "kuruluş ve idareye mütaallik hükümleri" gelişen şartlar altında "Bankaların emin bir şekilde faaliyette bulunmaları" için yeterli gelmemekte ve "mevduat ve kredilere mütedair hükümleri de kifayetsiz kalmakta ve son senelerde iktisadi ve malî sahada vâki büyük inkişafın icap ve zaruretlerine cevap verememektedir".[257]

Bankalar Kanununun kapsamını belirleyen ve Muvakkat Encümen tarafından kabul edilen tasarının 1. maddesi şu şekildedir:

---

[256] "Bankalar kanunu lâyihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası (1/70)", S.Sayısı: 121, ss.1-7. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:78, (9.6.1958).

[257] S.Sayısı: 121, s.8. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:78, (9.6.1958).

"Türkiye'de kurulmuş ve kurulacak bankalar ile yabancı memleketlerde teşekkül etmiş olup da Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan veya bundan sonra Türkiye'de şube açarak faaliyete geçecek olan bankalar bu kanun hükümlerine tâbidir.

Bu kanunda sarahat olmıyan ahvalde umumi hükümler tatbik ölünür.

Hususi kanunlarla kurulmuş bankalara ait hükümler mahfuzdur."[258]

Genel Kurulda tasarının geneli üzerinde yapılan görüşmede tasarıdan ziyade, küçük esnafın içinde bulunduğu olumsuz şartlar tartışılmıştır. İlk sözü alan Ankara Milletvekili Hasan Tez, Ticaret ve Sanayi Odaları Kanununa tabi olan ve tazir vasfını taşıyan kişilerin bankalardan kredi temin edebildiklerini, ancak bir milyondan fazla kayıtlı esnaf ve küçük sanatkârın kanunda müsait madde bulunmamasından dolayı 495 liradan fazla kredi alamadığını, bu miktarla sözkonusu esnafın mevcut şartlarda ne çoluk çocuğunun nafakasını temin etmesinin ne de dükkânına mal almasının mümkün olduğunu, "memlekete en büyük hizmeti yapan zümre" olan küçük esnaf ve sanatkârın içinde bulunduğu bu durumun mevcut kanun görüşülürken dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir.[259] Nevşehir Milletvekili Necmeddin Önder'in "Bu konuşmanın kanunla alâkası yok" demesi üzerine, Tez "Necmeddin Bey; bu, Kongrelerde yazılı nutuk çekmeğe benzemez. Sözlerimi iyi dinle" şeklinde bir cevap vermiş ve konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

"Efendim; Esnaf Dernekleri Kanununun ıslâh edilmesi lâzımdır. Şimdi Bankalar Kanunu görüşülüyor. Bu kanun görüşülürken bu cihetler de nazarı itibara alınmalıdır.

Bu hususlar tesbit edildikten sonra esnafın malî takatine göre esnaf ve sanatkârın da bu zavallı zümrenin, yani esnafın aynı muameleye tâbi tutulmasını rica ederim."[260]

Bu sırada Ticaret Vekili Abdullah Aker, müdahale ederek, "Hasan Tez arkadaşımız bu derneğin başkanı iken, bu kanunun tekemmül etmemesi için senelerce çalışmışlardır" demiştir. Ticaret Vekili, ayrıca, küçük esnafın esnaf

[258] S.Sayısı: 121, s.40. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:78, (9.6.1958).

[259] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:78, (9.6.1958), s.377.

[260] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:78, (9.6.1958), s.377.

kredi kooperatifinden de 2500 lira aldığını ve esnaftan 400 bininin kendilerinin çıkardığı bir kanunla vergiden muaf tutulduğunu belirtmiştir.[261]

Tez de, esnafın 2500 lira kredi aldığı kuruluşun Hükümetle ilgisi olmadığını, bunun esnafın kendi sermayesi ile kurduğu bir kuruluş olduğunu, önümüzde belediye seçimleri olduğunu ve dolayısıyla esnafın aleyhinde konuşmaları durumunda bu kesimden oy alamayacaklarını hatırlatmıştır. Oturum Başkanı'nın "Rica ederim, Bankalar Kanunu üzerinde konuşun" diye uyarması üzerine, Tez esnaflarla ilgili 5373 sayılı kanunu 1948'de CHP iktidarının çıkardığını, mevcut iktidarın bu konuda esnafın lehine hiçbir değişiklikte bulunmadığını, 495 liralık kredi limiti ile ilgili kanuna bir madde konarak bu sınırlamanın kaldırılması gerektiğini belirterek sözlerine son vermiştir.[262]

Tasarının geneli üzerinde konuşmak için başka söz isteyen olmayınca maddelerin görüşülmesine geçilmiş ve uzun tartışmalardan sonra[263] Bankalar Kanunu, Meclis'in 23 Haziran 1958 tarihli oturumunda kabul edilmiştir.[264]

3.1.7 Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Kanunu

Başbakan Adnan Menderes'in imzasıyla 15.1.1960 tarihinde TBMM'ye sevkedilen lâyihanın gerekçesi şu şekildedir:

> "On Dokuzuncu Asırdan sonra bütün dünyada seyahat ve memleket görme arzusu âdeta bir ihtiyaç halini almış, içinde yaşadığımız zamanda ise havacılıktaki inkişafa muvazi olarak otelcilik ve turizm endüstrisi büyük bir bünye istihalesiyle son derece ehemmiyetli gelişmeler kaydetmiştir. Birçok Avrupa memleketlerinde iç ve dış turizm bir endüstri halinde bu memleketlerin ekonomisine büyük varlıklar ilâve ettiği de bir hakikattir. Misal olarak: 1956 da Almanya'da turizmden sâfi

---

[261] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:78, (9.6.1958), s.377.

[262] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:78, (9.6.1958), s.378.

[263] Maddeler üzerine yapılan tartışmalar için bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:78, (9.6.1958), ss.378-389; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:79, (11.6.1958), ss.424-435; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:80, (13.6.1958), ss.457-474; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:82, (18.6.1958), ss.505-531; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:83, (20.6.1958), ss.552-571; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:84, (23.6.1958), ss.582-589.

[264] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1, İnikat:84, (23.6.1958), s. 589,

olarak 113, İsviçre'de 125, İtalya'da 215 milyon dolar değerinde bir gelir temin edilmiş bulunduğunu zikredebiliriz.

Yurdumuzun birçok tabiî güzellikleri ve bilhassa kucağında barındırdığı eski çağ medeniyetleri bakımından turistler için birinci derecede cazip olacak servetlere mâlik olduğu malûmumuzdur. Ancak, bu varlıkları işletmek ve bu güzelliklerden istifade edebilmek için bugünkü medeni ihtiyaçlara cevap verebilecek bir turizm endüstrisinin kurulması ve mevcut olanların çağdaşları seviyesine ulaştırılması bir zaruret halini almış bulunmaktadır.

Bu maksatla kurulmasına tevessül olunan Basın - Yayın ve Turizm Vekâleti, turizm endüstrisinin yurdumuzda programlı ve rantabl bir şekilde gelişmesini sağlıyacak çalışmalar yapacağı gibi, bunların tatbikatta hususi teşebbüs ve sermaye tarafından gerçekleştirilmesinin bir finansmana muhtacolduğu düşüncesiyle millî sermaye ile teşekkül edecek ve bu sahadaki finansman ihtiyaçlarını karşılayacak Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankasının kurulmasına gidilmiştir.

Bu kanunla kurulacak olan banka modern ihtiyaçlara cevap verebilecek bir turizm endüstrisinin kurulması için hususi sermaye ve teşebbüsü, tesbit edilen program ve plân dairesinde finanse edeceği gibi bizzat örnek olacak müesseseler, otel ve turistik yerler inşa edip işletecek ve aynı zamanda turizmin genişletilmesi ve tanıtılması yolunda lüzumlu çalışmalara re'sen veya ecnebi ajans ve sermayelerinin iştirâki ile temin yoluna gidecektir.

Turizm endüstrisinin bilhassa dayandığı ve muhtacolduğu turizm müesseselerinin personel eğitimini ve turistik hâtıra eşyalarının ve el sanatlarının inkişafını da yapacağı teşvik ve finansmanlar yoliyle sağhyacaktır.

Bugün dünya turistlerinin artık cazip bulmadıkları Avrupa şehirlerinden yavaş yavaş Şark'a kayma istidatları gösterdiği bir devirde, yurdumuzda böyle bir endüstrinin modern ihtiyaçlara cevap verecek bir şekilde kurulması millî gelirimize ve dış iştira gücümüze büyük faydalar sağlamış olacaktır.

İşte bu maksatla: Turizm çalışmalarımızda tamamen iktisadi işletmecilik görüşü ile modern bir turizm endüstrisinin kurulması yolunda lüzumlu finansmanı sağlıyacak bizzat veya muhtelif iştirâkler ile bazen bir örnek bazen de teşvik edici rol oynayacak bir müessesenin vücuduna duyulan ihtiyaçla Türkiye Cumhuriyeti

Turizm Bankası kurulması uygun mütalâa edilmiş ve bu maksatla ilişik lâyiha hazırlanmış bulunmaktadır."[265]

Kanun tasarısının sevkedildiği Muvakkat Encümen, 1/493 esas nolu ve 11.2.1960 tarihli mazbatasında Hükümetin gerekçesine katıldığını, tasarının "millî ekonomimize saghyacağı yeni imkânlarla mühim bir kaynak olmaya namzet bulunan turizm endüstrisinin süratle inkişafını istihdaf etmekte" olduğunu, tasarının geneli üzerindeki tartışmalar sırasında modern işletmecilik metotlarıyla çalışacak böyle bir kurumun kurulmasının isabeti konusunda görüş birliğine varıldığını ve bu konudaki faaliyetlere yön verecek olan Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti teşkilât kanunu tasarısının da bir an evvel Meclise sevkedilmesi gerektiğini belirtmiştir.[266]

Bankanın kuruluş yetkisi 1. maddede ifade edilmiştir. Muvakkat Encümen tarafından aynen kabul edilen bu maddeye göre "Basın - Yayın ve Turizm Vekâletine (Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Anonim Şirketi) adı ile bu kanuna ve hususi hukuk hükümlerine tâbi olmak üzere bir banka kurmak için salâhiyet verilmiştir." Bankanın yapacağı işler de 2. maddede sayılmıştır. Bu işler (a) turizm endüstrisi ve (b) bankacılık işlemleri olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Muvakkat Encümenin yaptığı bazı değişiklikler sonucunda 2. madde şu şekilde formüle edilmiştir:

"MADDE 2. — Banka aşağıdaki işlerle iştigal eder:

A) Turizm endüstrisi işleri:

1. — Turistik tesisler kurmak, işletmek, icar ve isticar emek, satmak,

2. — Basın - Yayın ve Turizm Vekâletince tesbit edilecek turistik mahallerde turizme bilvasıta hizmet edecek inşaat yapıp kiralamak ve satmak,

3. — Turistik mahaller ve yollardaki tarihî kaleler, kervansaraylar ve benzeri abidelerin muhafaza ve bakımlariyle vazifeli idarelerce restore edilmiş olanlarda, mimari ve inşai esaslarında değişiklik yapmamak, tarihî kıymetlerini haleldar etmemek üzere Maarif Vekâletinin müsaadesi ve bankanın

---

[265] "Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Kanunu lâyihası ve Muvakkat Encümen mazbatası (1/493)", S.Sayısı: 83, s.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960).

[266] S.Sayısı: 83, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960).

Hazine ile müştereken tesbit edecekleri esaslar dâhilinde lokanta, otel ve misafirhane gibi işletmeler kurmak,

4. — Kamp yerleri tesis ve idare etmek,

5. — İşçi ve memurların tatil ve dinlenme ihtiyaçlarına cevap verecek sosyal turizm tesisleri kurmak,

6. — Millî parklarda ve koruma sahalarında lüzum ve ihtiyaca göre turistik tesisler kurmak ve işletmek,

7. — Turizm endüstrisine lüzumlu malzeme ve teçhizatı imal veya ithal etmek ve bu malzeme ve teçhizatın ticaretiyle meşgul olmak,

8. — İçerde ve dışarda turizm ve seyahat acentaları açmak,

9. — Turistik otobüsler ve diğer turistik nakil vasıtaları çalıştırmak ve bunlara ait servis istasyonları kurmak ve işletmek,

10. — Hâtıra eşyası imal etmek veya ettirmek, satınalmak ve satmak,

11. — Müzelerle mutabakat halinde müzelerin propagandasına ve müze eserlerinin tanıtılmasına hizmet edecek neşriyat yapmak, biblolar, tablolar, albümler, kartpostallar ve benzeri eşya imal ettirmek ve satmak,

12. — Yabancı müessese ve firmalar ve turizm endüstrisi inşaat ve işletme şirketleriyle ortaklık ve iştirakler kurarak Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu hükümleri dairesinde iş birliği yapmak,

13. — Yerli ve yabancı, resmî veya hususi seyahat acentaları, nakliyat şirketleriyle münasebetler kurmak,

14. — Mevzularına giren işlerle alâkalı sigortalar yapmak veya sigorta şirketlerine iştirak etmek,

15. — Turizmle ilgili diğer her nevi ticari, sınai ve malî işleri yapmak,

B) Bankacılık muameleleri:

1. Turizm endüstrisi müessese ve işletmelerine lüzumlu kısa, orta ve uzun vâdeli krediler açmak,

2. Sosyal turizmi tasarruf yoliyle kolaylaştıracak mevduat kabul etmek,

3. Bankalar Kanunu hükümleri dairesinde her türlü banka muameleleri ile iştigal etmek ve mevduat kabul eylemek,

C) Banka yukarda sayılan iş ve hizmetleri, doğrudan doğruya veya iştirakler kurarak, veyahut kurulmuş ve kurulacak şirketlere katılmak veya finanse etmek veyahut icar veya isticar suretiyle yapar.

D) Banka, (A) ve (B) bentlerindeki iş ve hizmetler için gayrimenkule temellük ve tasarruf eder, menkul ve gayrimenkul teminat alabilir. ((B) bendi 3'üncü fıkradaki umumi bankacılık muameleleri hariç.)"

Bankanın sermayesi 300 000 000 Türk lirası olarak belirlenmiş (madde 5), sermayesinin % 40'ını temsil eden hisse senetleri Hazineye, % 40'ını temsil eden hisse senetleri bankalarla, resmi ve hususi teşekküllere, kalan % 20'lik kısmı ise hükmî ve hakiki şahıslara tahsis edilmiştir (madde 6).[267]

Kanun tasarısının tümü üzerindeki görüşmelerde söz alan muhalefete mensup milletvekilleri, prensip olarak böyle bir kurumun kurulmasına karşı olmadıklarını, ancak bu konuda gerekli ve yeterli hazırlıkların yapılmadığını belirtmişlerdir. Örneğin Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata yaptığı konuşmada Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası'nın bugüne kadar bu alanda kurulmuş en büyük ve en kapsamlı müessese olduğunu, ancak daha kuruluşunda özrü bulunduğunu, bu özrün de bankanın sermayesini ve hisse senetlerinin tahsisini düzenleyen 5. ve 6. maddelerden kaynaklandığını ifade etmiştir. Bekata'ya göre, kurulacak Bankanın 300 milyon liralık sermayesinin % 40'ı Hazineden ödenecek ancak 1960 yılı bütçesinde bu banka için ayrılmış "kırk para" bile yoktur. Diğer yandan, Muvakkat 1. maddeye göre mevcut Turizm Bankası'nın mameleki bu bankaya intikal ettirileceği ve Ziraat Bankası'ndan da sadece gayrimenkul intikal edeceği için nakit tahsisi söz konusu olmayacaktır. Sermayenin % 20'sini gerçek ve tüzel kişilerden toplamak hiç de kolay olmayacaktır. Dolayısıyla çok önemli işler yapacak olan bu bankanın daha "başlangıçta öz sermayesi yok ve kasası tamtakırdır".[268]

Kars Milletvekili Sırrı Atalay da özellikle iki yıl önce kurulan ancak henüz Teşkilat kanunu Meclise getirilmeyen bir Bakanlığın gözetiminde 300 milyon lira sermayeli bir bankanın kurulmasının "hukukiliği"ni sorgulamıştır. Atalay, kurulacak Bankanın Ticaret Kanununun şekil ve kuruluşa ait hükümlerine tâbi olmamasının da yanlış olduğunu belirtmiştir.[269]

Atalay, ayrıca, tasarının Bankanın yıllık kârının % 5'inin İdare Meclisi Başkan ve üyelerine dağıtılmasına dair hükmünü de eleştirmiştir. Atalay'a göre "şu veya bu yerde adaylık yahut mebusluk kazanmıyan D.P. liler için bir tâyin yeri olan meclisi idare reis ve âzalarına kârın % 5 [i] tevzii edilmiş olacaktır".[270]

---

[267] S.Sayısı: 83, s.6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960).

[268] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 121.

[269] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 122.

[270] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 123.

İktidar sıralarından "yarın siz geçeceksiniz" sesleri üzerine Atalay şunları söylemiştir:

> "Yarın biz geçersek, menfaat ve imkânları taksim edeceğiz asla! Böyle mi zannediyorsunuz asla... İktidarı biz bir mükâfat yeri olarak kabul etmiyoruz, biz maziye bakmıyacağız, maziyi örnek almıyacağız, maziye hasret çekmiyeceğiz, daima ileriye bakacağız. İndiğiniz merdivenin mazisine hasret duygusiyle bakacaksınız."[271]

Atalay, tasarının 18. maddesindeki "talih oyunları" ile ilgili düzenlemeye de dikkat çekerek, bunun "çıplak manası"nın "kumar" olduğunu, Hükümetin tasarısında yer alan "yabancı pasaport hamillerine inhisar etmek üzere" ifadesinin Encümen tarafından kaldırıldığını, sonuçta memlekette zaten çok olan kumar yerlerinin çoğaltılacağını ve "bu hükmün ve yeniliğin içtimai hayatımız için fayda ve mahzurlarının iyice tetkik edilmediğini" belirtmiştir.[272] Atalay konuşmasını kanun tasarısının, sürat bakımından sakıncası olsa da, ilgili tüm komisyonlardan teker teker geçmesini önererek tamamlamıştır.

Manisa Milletvekili Hikmet Bayur söz alarak, kanunu sevinçle karşıladığını ve başarılı olmasını dilediğini, ancak bazı noktalar üzerinde durulması gerektiğini belirtmiştir. Bayur'a göre "bizde bir Batılı turist nasıl gelir, nasıl rahat eder, nasıl memnun olur, ona nasıl muamele etmelidir.. bu, bilinmez. Bilen varsa da pek azdır."[273] İstanbul'daki turistik otel ve tesislerin içinde bulunduğu kötü durumu örneklerle açıklayan Bayur, turizm işini bilen kişilerin getirilmesini teklif etmişti. Bayur bu konuda şöyle demişti:

> "Kanaatime göre bütün bu işleri iyice bilen, turizm işlerinden anlayan Avrupalı bir baş mimar getirtilmelidir. Sonra diğer işlerin başına da Avrupa'yı bilen kimseler getirtilmelidir. Eski Prusya

---

[271] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 122-123.

[272] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 123. Hükümetin teklifindeki 18.madde şu şekildeydi: "MADDE 18. — Banka, Basın - Yayın ve Turizm Vekâletinin göstereceği lüzum üzerine İcra Vekilleri Heyetince tâyin edilecek yerlerde, yabancı pasaport hamillerine inhisar etmek üzere, talih oyunları oynatılacak mahaller tesis edebilir." Muvakkat Encümen bu maddeyi "yabancı pasaport hamillerine inhisar etmek üzere" ifadesini çıkararak kabul etmiştir. S.Sayısı:83, s.8. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960).

[273] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 124.

albayları vardı, bir neferin düğmesi sallansa bölük kumandanını 15 gün hapsederlerdi. Bu işin başına getirilecekler böyle insanlar olmalıdır. Çöp, kirli bir bey gördü müydü mesulünün kafasını ezsin. Batılılar karşısına ancak bu gibi şeylerle çıkabiliriz."[274]

Çalışma Vekili, Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti Vekili Haluk Şaman tasarıyla ilgili iddia ve itirazlara cevap vermek üzere söz almıştır. Şaman, önce Bekata'nın itirazına cevap olarak, henüz kurulmamış bir müesseseye bütçeden pay ayrılmasının imkansız olduğunu, müzakere edilen kanun kabul edildiği takdirde kurum için gerekli tahsisatı istemek üzere Meclisin huzuruna yeniden geleceklerini ifade etmiştir. Diğer yandan, tasarı ile kurulacak olan Bankanın Ticaret Kanununun kuruluş hükümlerinden müstesna kılınmasının doğru olduğunu savunan Bakan Şaman, bu hükümlerin şahıslar tarafından kurulan şirketlerde muhtemel sakınca ve suiistimalleri önlemek üzere bazı kuruluş formaliteleri getirdiğini, oysa T.C. Turizm Bankasının bir anonim şirket olmakla birlikte kuruluşu şahısların iradelerinin tezahürü ile meydana gelmeyen, hususi bir kanunla kurulan "nev'i şahsına munhasır bir anonim şirket" olduğunu vurgulamıştır. Şaman bu konudaki açıklamalarına şöyle devam etmiştir:

"Bu itibarla hususi eşhasın kurduğu anonim şirketlerin derpiş ettiği müddetlerin güzeranına lüzum yoktur. Bu müddetlerin temin edeceği emniyet Yüksek Heyetinizce kabul edilecek kanunda mündemiçtir. Bu itibarla, teşekkül formalitesini bir an evvel tamamlamak için bu müddetlerden vazgeçilmesi, fuzulen vakit kaybetmemek için alınmış bir tedbirden ibarettir. Nitekim, bunun misali de mevcuttur. Yine Yüksek Meclisinizce kabul edilmiş olan bir kanun mucibince Türkiye Vakıflar Bankası aynı şekilde Ticaret Kanununun kuruluş formalitelerinde derpiş edilen müddetlere tâbi olmadan kurulmuştur."[275]

Bakan Şaman konuşmasını bitirdikten sonra söz alan Hıfzı Oğuz Bekata, Bakanın şekil olarak haklı görünmekle beraber kurulacak Bankanın sermaye kaynağını göstermediği için haksız olduğunu ifade etmiştir. Bekata Bakan'a yönelik sorusunu şu şekilde ortaya koymuştur:

"Vekil Bey Meclise şöyle teminat verebiliyor mu ki; bu bankaya 120 milyon Hazineden sermaye koyacağız. Banka kurulduktan bir ay içinde bu parayı bulacağız ve ödiyeceğiz, diye.

[274] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 124.

[275] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 125.

Bu takdirde mesele yok, Vekil Bey bunu derse gönül rahatlığiyle maddelere geçebiliriz. Bunu demezse sermayesiz bir banka kurmak istenildiği anlaşılır. Bu ise, T. C. Turizm Bankasına verilmekte olan vazifelerin ciddiyetiyle kabili telif değildir."[276]

Adana Milletvekili Rıza Tekeli de, aynı şekilde, Hazineden yapılacak tahsis konusunda tereddütlerini dile getirmiş, Ziraat Bankasının sermayesine her yıl bütçeden yardım yapılacağına dair kanun bulunmasına rağmen bu yardımın ne geçen yıl ne de bu yıl yapılmadığını, Hazinenin bu taahhütleri yerine getirmesinin mümkün olmadığını, Maliye Bakanının bu konuda çıkıp açıkça beyanda bulunması gerektiğini belirtmiştir.[277]

Kars Milletvekili Sırrı Atalay, Bakan Şamanın Turizm Vekaletinin Teşkilat Kanunu hakkında bir beyanda bulunmadığını, oysa bu kanun Meclise getirilmiş olsaydı kurulması düşünülen Bankanın sermayesi konusunda Hazinenin taahhüdünü yerine getirip getirmeyeceğine dair tartışmalara yer kalmayacağını ifade etmiştir. Diğer yandan Atalay, kumarın Ceza Kanununda suç olduğunu ancak mevcut tasarıda bunun suç olmaktan çıkarıldığını, bunun yanlış olduğunu ve böyle bir şeyin ancak Ceza Kanununda değişiklik yapılmak suretiyle gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.[278]

Muvakkat Encümen Mazbata Muharriri Balıkesir Milletvekili Halûk Timurtaş, lâyiha hakkında Encümen'in görüşlerini dile getirmek üzere söz alarak eleştirileri cevaplamıştır. Timurtaş, daha önce kurulan Türkiye Öğretmenler Bankası ve Vakıflar Bankasının da aynı şekilde Ticaret Kanununun şirketlerin kuruluşuna dair hükümlerinden muaf tutulduğunu, dolayısıyla mevcut kanun tasarısının daha önceki örneklere uygun olduğunu vurgulayarak sözlerine başlamıştır. Timurtaş, Hazine hissesi olarak yeni kurulan Bankaya 120 milyon liranın birden verilmesinin doğu olmayacağını, zira bu kurumun sadece bir finansman kurumu değil aynı zamanda işletmecilik yapması gereken bir kurum olduğunu, oluşmakta olan bir kuruma bu miktarın verilmesinin bu paranın dondurulması anlamına geleceğini, dolayısıyla kurumun ihtiyaçlarının gelişmesine paralel olarak tedricen karşılanabileceğini ifade etmiştir.[279]

Muvakkat Encümen Başkanı Antalya Milletvekili Burhanettin Onat da, bu bankanın hiç yoktan kurulmadığını, mevcut Turizm Bankasının aktif ve

---

[276] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 126.

[277] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 127.

[278] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:55, (11.4.1960), s. 127-128.

[279] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:56, (13.4.1960), s.139.

pasiflerinin yeni kuruma devredildiğini, bu nedenle Bankanın büsbütün boş vaziyette olmadığını hatırlatmıştır. Onat, Demokrat Parti iktidarı olarak esasen bugüne kadar yapılanlardan farklı bir uygulama içinde olmadıklarını belirterek şunları söylemiştir:

> "Şimdi muhterem arkadaşlarım, biz Demokrat Parti iktidarı olarak bugüne kadar yaptığımız işlerin hiçbirisinin parasını alıp kasaya koyup ondan sonra işe başlamış değiliz. Biz imkânları ve ihtiyaçları yanyana koyup kendi ölçümüze vurarak hamlelerimizi yapmış, tuttuğumuzu koparmış, hedefimize tâyin ettiğimiz zamanda varmış, elhamdülillah şimdiye kadar hiçbir hesabımızda yanılmamış ve yüzümüzün akiyle merhalelerimize ulaşmış bir iktidarız. Bütün bu işlerde olduğu gibi, Hıfzı Oğuz Bey arkadaşım müsterih olsunlar, kısa bir zaman sonra bu Bankanın icabettirdiği ödeneği de bulup buluşturup, faaliyete geçeceğini göreceklerdir."[280]

Onat, Turizm Vekaletinin teşkilat kanunundaki gecikmenin de Server Somuncuoğlu'nun büyük bir felakete kurban giderek vefatından kaynaklandığını, esasen Teşkilat Kanununun Bakanlar Kurulunun imzasından çıktığını çok kısa bir zamanda Yüce Meclise geleceğini bu konuda endişeye ve aceleye mahal olmadığını belirtmiştir.[281]

Çalışma Vekili ve Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti Vekili Halûk Şaman eleştiriler karşısında daha sert konuşmuş, müzakerelerin "verimsiz" ve "faydasız" bir noktaya gelip düğümlendiğini ileri sürmüştür. Şaman, tartışılan kanunun bir yetki kanunu olduğunu, yetkiyi aldıktan sonra bu kurumu kurma ve işletme işinin Hükümetin vazifeleri arasında olduğunu, bu vazifenin yerine getirilip getirilmediği hususunun da doğal olarak Meclisin denetimine tâbi olduğunu, böyle bir müessesenin gerekli olup olamadığının tartışılabileceğini, ancak yetki verildikten sonra böyle bir müessese kurulacak mı kurulmayacak mı şeklindeki bir tartışmanın yersiz olduğunu vurgulamıştır.[282] Şaman, son olarak, muhalefete mensup milletvekillerinin sermaye konusundaki ısrarlı sorularına şu cevabı vermiştir:

> "Bu arkadaşlar bilmezler mi ki, kurulmuş bütün müesseselerimizin, Sümerbank gibi, Etibank gibi, Ziraat Bankası gibi, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi müesseselerin sermayeleri bu

[280] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:56, (13.4.1960), s.144.

[281] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:56, (13.4.1960), s.144.

[282] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:56, (13.4.1960), s.148.

şekilde birden ortaya konulmuş değildir. Bunlar zaman ile ve müesseselerin inkişafı ile yıldan yıla itmam edilerek husule gelmiştir. Kuruluş kanunu ile itibari bir sermaye ortaya konulmuş, ondan sonra yılların geçmesiyle sermaye Hazinece müesseselere ödenmiş ve sermaye teşekkül etmiştir. Bunlar malûm şeyler ama neden tekrar edilir durulur? Bundan hususi bir zevk mi alıyorlar yoksa bir fayda mı mülâhaza ederler bilmem?"[283]

Adana Milletvekili Rıza Tekeli, ne Muvakkat Encümen adına konuşan Timurtaş ve Onat'ın ne de Vekil Bey'in kendilerinden istenen cevapları veremediklerini, Hazinenin 120 milyonluk sermaye payını nasıl karşılayacağını, Bankaya neden istisnai haller tanındığını izah edemediklerini söylemiştir. Tekeli'ye göre Turizm Bankasının faaliyetleri halkın geneline değil "oligarşi sınıfı"na mensup kişilere yönelik hizmetlerdir. Tekeli şöyle devam etmiştir:

"Muhterem arkadaşlarım, Turizm Bankasının faaliyetleri methedildi. Şu kadar milyon liralık yatırım yapılmış. Boğazda Yeniköy'de eski Osmanlı paşalarından birinin evi alındı, şu oldu bu oldu. Ben gördüm yazın, tecessüsü tatmin için. Kimler gidiyor buralara? Halk gitmiyor, Gidemiyor. (Soldan, gürültüler) Oligarşi sınıfına mensup insanlar gidiyor. Bir kap yemek 12 liradır. Muazzam turistik tesisler yalnız bir kısım halk için kurulmaz. Geniş halk kitleleri için kurulur bu tesisler. Desinler, bunun için Turizm Bankası şuraya şu tesisi yapmıştır, oturduğu yerden Ferid Melen ve Sırrı Atalay haklı olarak temas ettiler; bu yapılan tesisler ya sizler içindir; yahut muayyen insanlar içindir. Halk için değildir. Halk için yapılmıyan tesisleri buraya gelip medhü sena etmek... (Soldan, sen gitmişsin ya sesleri) Çıkıp desinler ki yaptığımız tesislerin şu kısmına orta sınıfta, halk da gidebilir. Şu kısmına varlıklılar gidebilir. Hiçbirisine varlıklılardan başkası gidemez. Neden? Çünkü Kilyos'ta bir gece yatmak seksen lira. Yabancılar dahi gitmiyor. Kilyos'ta otelin yarısını Ziraat Bankası kiralamıştır. Şunlara bunlara vermiştir, Oturtuluyor."[284]

Lâyihanın tümü üzerinde konuşmak üzere son sözü alan İstanbul Milletvekili Necmi Nuri Yücel, bu mevzuda muhalefete mensup milletvekillerinin "pek çok şeyler söylemiş olmalarına rağmen, hiçbir şey söylememiş olmalarını" gözlemlediğini, bu kişilerin Bankanın kuruluşunu tasvip

[283] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:56, (13.4.1960), s.151.

[284] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:56, (13.4.1960), s.152.

edip etmediklerini açıklamadıklarını ifade etmiştir. Bunun üzerine araya giren Van Milletvekili Ferit Melen "Bendeniz tasvibetmiyorum, lüzumsuz" demiştir.[285] Necmi Nuri Yücel de buna cevaben turizm davasının dış ticaret dengesini, döviz sıkıntısını süratle ıslah edecek , "bize ecnebi sermayesi temini bahsinde büyük kolaylıklar sağlıyacak bir mevzu" olduğunu, bu önemli mevzuda muhalefetin kendilerini tıpkı daha önceki Öğretmenler Bankası kanununda olduğu gibi desteklemesini beklediklerini dile getirmiştir.[286]

Tasarının ertelenmesini öngören bir takririn reddedilmesinden sonra maddelere geçilmesi oylanmış ve kabul edilmiştir. Maddeler üzerindeki görüşmeler de 4 Mayıs 1960 tarihinde tamamlanmış ve tasarı 320 oyla kanunlaşmıştır.[287]

3.1.8 Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu

Hâlen yürürlükte bulunan Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, aynı konuda hazırlanan hükümet tasarısı ile Ankara Mebusu İsmail Rüştü Aksal ve altı arkadaşının Veraset ve İntikal Kanununda değişiklik içeren kanun tekliflerinin ilgili encümenlerce birleştirilerek değerlendirilmesi sonucunda Meclisin gündemine gelmiştir. Maliye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince 17.2.1958 tarihinde Meclise sevki kararlaştırılan kanun tasarısının çok uzun bir gerekçesi vardır. Gerekçede öne çıkan bazı hususları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Ülkemizde ilk kez 3.4.1926 tarihli ve 797 sayılı Kanunla tesis edilmiş olan ve 16.7.1931 tarihli ve 1836 sayılı kanunla bazı değişikliklere uğrayan Veraset ve İntikal Vergisine dair hükümler "zaman geçtikçe memleketin içtimai ve iktisadi bünyesine cevap vermekten uzak kalmış" ve bu nedenle köklü değişikliklere ihtiyaç doğmuştur.
- Veraset ve İntikal Vergisini düzenleyen mevcut (797 sayılı) kanun bugünün ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olduğu için, bu kanunun ve eklerinin tamamen ilga edilerek "medeni memleketlerde tatbik edilen emsali vergi kanunlarından faydalanılmak ve modern vergicilik zihniyetine uyulmak suretiyle tamamen yeni ve âdilane bir kanun" hazırlanması amacıyla mevcut kanun layihası ortaya çıkmıştır.
- Kanunun kapsamı belirlenirken temel ilke olarak, bütün ülkelerde kabul edilen ve esasen Devletler Hususi Hukukunun kabul

[285] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:56, (13.4.1960), s.154.

[286] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:56, (13.4.1960), s.154-155.

[287] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:64, (4.5.1960), s.377.

görmüş esası olan ve uygulama bakımından gerçekçi ve pratik bulunan "mal-tâbiyet" esası benimsenmiştir.

- Tasarının, vergiden istisnaları belirleyen maddesi (4. madde) kaleme alınırken, bir yandan mevcut istisna hadleri, tasarının genel gayesi ve ülkenin sosyal ve ekonomik gelişimi dikkate alınmak suretiyle genişletilmiş, diğer yandan da istisnaların belirlenmesinde özellikle "aile müessese"sinin korunması esas alınmıştır. Bu bağlamda, muafiyet, istisna ve indirim konusunda Belçika, İsviçre, Federal Almanya, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Yunanistan'daki örnek uygulamalara bakılmıştır.
- Tasarıdaki vergi oranları belirlenirken de "dünyanın ileri memleketlerinin" uygulamaları dikkate alınmıştır.[288]

Maliye Encümeni, tasarıyı aynı konuda verilmiş olan kanun teklifiyle birleştirerek müzakere etmiş ve bazı değişikliklerle kabul etmiştir. Bütçe Encümeni de aynı şekilde tasarıyı bazı değişikliklerle kabul ederek, 3.6.1959 tarih ve 119 karar sayılı mazbatasıyla tasarının Genel Kurul'a sevkine karar vermiştir.[289]

Tasarının Encümenlerce aynen kabul edilen 1. maddesi, Veraset ve İntikal Vergisinin konusu ve kapsamını şu şekilde açıklamıştır:

> "Türkiye Cumhuriyeti tâbiyetinde bulunan kimselere ait mallar ile Türkiye'de bulunan malların veraset tarikiyle veya herhangi bir suretle olursa olsun ivazsız bir tarzda bir kimseden diğer kimseye intikali Veresat ve İntikal Vergisine tâbidir.
>
> Bu vergi, Türk tâbiyetinde bulunan kimselerin ecnebi memleketlerde aynı yollardan iktisabedecekleri mallara da şâmildir.
>
> Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetindeki bir kimsenin Türkiye hudutları dışında bulunan malını veraset tarikiyle veya sair suretle

---

[288] "Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu lâyihası ile Ankara Mebusu İsmail Rüştü Aksal ve 6 arkadaşının, Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun bâzı maddelerinin değiştirilmesi hakkında Kanun Teklifi ve Maliye ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/162, 2/43)", S.Sayısı:315, ss.1-14. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959).

[289] S.Sayısı:315, ss. 18-22. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959).

ivazsız bir tarzda iktisabeden ve Türkiye'de ikâmetgâhı olmıyan ecnebi kimse bu vergi ile mükellef tutulmaz."[290]

Genel Kuruldaki görüşmelerde kanun tasarısının ilk altı maddesi üzerinde hiç tartışma yapılmaksızın kabul edilmiştir. Diğer maddeler üzerinde zaman zaman itirazlar, farklı görüşler ve takrirler ortaya çıkmıştır. Bu arada bazı ilginç diyaloglar da yaşanmıştır. Örneğin 13. maddede düzenlenen ölen kişilerin borçlarının tecilinde beş yıllık zaman aşımı öngören hüküm tartışılırken oturum başkanı ile Antalya Milletvekili Burhanettin Onat arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:

"BURHANETTİN ONAT (Antalya) — Evvelâ şunu ifade edeyim; benim geriye bırakacak fazla bir mirasım yok. Bu endişe ile konuşmuyorum.

REİS — Rica ederim, Burhaneddin Bey.

BURHANETTİN ONAT (Devamla) — Müzakerelere bir çeşni vermek için böyle de konuşulabilir Reis Bey. Burada ayeti celile okumuyoruz. Arada sırada espiri yapmak da hakkıdır mebusun."[291]

Veraset ve İntikal Vergisi kanun tasarısı, oylamaya katılan 308 milletvekilin tamamının oylarıyla kanunlaşmıştır.[292]

3.2 MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLE İLGİLİ KANUNLAR

3.2.1 Belediye Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanunlar:

(a) 7078 sayılı Kanun

Manisa Mebusu Nebil Sadi Altuğ ve 15 arkadaşının sundukları kanun teklifinin gerekçesi şu şekildedir:

"Halen meriyette bulunan 1580 sayılı Belediye Kanunu 1930 yılından beri tatbik edilmekte olup birçok hükümleri bugünün ihtiyaç ve realitelerine tamamen aykırı bulunmaktadır.

---

[290] S.Sayısı:315, s.24. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959).

[291] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959), s.608.

[292] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959), s.619, 634.

Başta İstanbul olmak üzere, İzmir, Ankara, Bursa gibi büyük şehirlerimizin son yıllarda kaydettikleri süratli inkişafın tabiî bir neticesi olarak bu büyük şehirlerimize mücavir bulunan birçok köy hükmi şahsiyetleri bu şehirlerimizin tabiî birer devamı haline gelmiş ve pek tabiî olarak kendilerinin de belediye hudutları içine alınmaları suretiyle şehir halkının istifade etmekte oldukları elektrik, su, kanalizasyon, otobüs ve saire gibi nimetlerden istifade ettirilmelerini haklı olarak istemeye başlamışlardır.

1580 sayılı Belediye Kanununun bu kabîl iltihak taleplerine mütedair hükümleri yukarda da arz ettiğimiz veçhile bugünün realitelerine tamamen aykırı bir hüküm taşımakta ve bir beldeye iltihak etmek talebinde bulunan köylerde plebisit yapılması prensibine ilâveten köy hükmi şahsiyetinin iltihak edeceği belediye hudutları dâhilinde de plebisite başvurulması gibi hem çok masraflı hem de o şehir halkını alâkadar etmekten tamamen uzak bulunan bir külfeti belde halkına tahmil eylemektedir.

Bugün, belediye meclisleri belde halkının direkt reyleriyle iş basma gelmekte olduğuna ve mensup bulundukları şehir belediyesinin âmme hizmetleri bakımından böyle bir iltihaka müsait bulunup bulunmadığını en iyi bir şekilde takdir edecek müesseseler olduklarına göre, bu meclislerin şehir namına verecekleri kararın iltihak formalitesinin tamamlanması bakımından kâfi görülmesi suretiyle hem fuzuli masraf bakımından hem de fuzuli enerji kaybı bakımından büyük bir tasarruf yapılacağı bedihi olduğu gibi, bugün iltihak formalitelerini köy hükmi şahsiyeti bakımından tamamlamış oldukları halde yukarda arz ettiğimiz sebep dolayısiyle her türlü âmme hizmetlerinin nimetlerinden mahrum bir halde ve üzüntü içinde beklemekte olan binlerce vatandaşımızın bu üzüntülerine bir nihayet vermek üzere, 1580 sayılı Belediye Kanununun 7 nci maddesinin aşağıda gösterilen şekilde değiştirilmesini teklif ederiz."[293]

Dahiliye Encümeninin 6 karar nolu ve 8.11.1958 tarihli mazbatasında bu gerekçeye iştirak edildiği, Belediye Kanununun köylerin belediyelere iltihakı konusunda plebisiti şart koşan 7. maddesinin günün ihtiyaçlarına cevap

[293] "Manisa Mebusu Nebil Sadi Altuğ ve 15 arkadaşının, Belediye Kanununun 7 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi ve Dahiliye Encümeni mazbatası (2/30)", S.Sayısı: 58, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat: 35, (7.11.1958).

vermekten uzak olduğu, belde halkının doğrudan oylarıyla işbaşına gelen belediye meclisinin iltihakı kabul ya da red etmesinin yeterli olduğu belirtilerek teklifin genel kurula sunulmasına karar verilmiştir.[294]

Bu Kanun teklifi ile Belediye Kanununun yeni 7. maddesi şu hali almıştır:

> "Madde 7. — A) Bir beldenin bâzı kısımlarının beldelerden ayrılarak ayrı bir belde haline gelmesi,
>
> B) Bir beldenin bâzı kısımlarının komşu bir beldenin sınırları içine girmesi,
>
> C) Bir beldenin tamamının diğer bir belde ile birleşmesi,
>
> D) Bir belde ile komşu olan köylerin veya köy kısımlarının o beldenin sınırı içine girmesi,
>
> Aşağıda tarif edilen şekil ve şartlara göre yapılır:
>
> Bir köyün tek başına veya meskûn sahaları arasında âzami beş yüz metre mesafe bulunan birkaç köyün veya aynı mesafedeki köy parçalarının birleşerek bir belediye idaresi kurabilmeleri için nüfusları tutarının son nüfus sayımına göre 2 000 den fazla olması ve köy ihtiyar meclislerinin yazılı istekleriyle o yerin en büyük mülkiye âmirine müracaat etmeleri icabeder.
>
> Bu müracaat valilikçe vilâyet umumi meclisine tevdi olunur. Umumi meclisçe, kurulacak hükmi şahsın gelirlerinin kanunlarında yazılı hizmetlerin ifasına yeteceğine ve bu teklifin faydalı olacağına kanaat getirildiği takdirde ilgili seçmenlerin reylerine başvurulmak üzere evrak valiliğe iade olunur. Vilâyet umumi meclisinin kararları kesindir. Ancak talebin reddi halinde üç yıl geçmedikçe müracaat yenilenemez.
>
> İlgili seçim kurulları valiliğin tebliği üzerine en az 15 gün evvelinden tâyin ve ilân edeceği gün ve mahalde seçmenleri rey vermeye davet ederler.
>
> Reyler belediye meclisi azaları seçimindeki usul ve şartlar dairesinde alınır. Rey neticelerini belirten seçim kurulları tutanakları valiye tebliğ olunur. Valilik bu evrakı mütalâası ile birlikte Dahiliye Vekâletine gönderir Devlet Şûrasının kararı ve Cumhur Reisinin tasdiki ile o yerde belediye kurulur.
>
> Muayyen bir arazi üzerinde Hükümetçe yeniden kurulan ve nüfusları 2 000 den yukarı olan (2 000 (iki bin) dâhil) yerlerde de hudutları gösterilmek suretiyle Dahiliye Vekâletinin teklifi ve

[294] S.Sayısı: 58, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat: 35, (7.11.1958).

Cumhur Reisinin tasdiki ile belediye kurulur. Kaza ve vilâyet merkezlerinde belediye teşkilâtı mecburidir. Ancak bir vilâyet merkez belediyesi sınırları içinde kurulan kaza merkezlerinde belediye teşkil edilemez. Bu gibi yerlerde belediye şubesi kurulur.

Ancak, B, C, D fıkralarında yazılı hususlarda yalnız iltihak edecek belde, köy veya bunların kısımlarında seçmenlerin reylerine müracaat edilir. Diğer tarafın, iltihak talebine mütaallik belediye meclisi kararı ile iktifa olunur."[295]

Meclis Genel Kurulu 7.11. 1958 tarihli oturumunda teklifi tartışmayarak oylayıp aynen kabul etmiştir.[296]

(b) 7469 sayılı Kanun

Bu kanun, İzmir Mebusu Necdet İncekara'nın teklifi ile Meclis gündemine taşınmıştır. İncekara'nın Belediye Kanununa eklenmesini istediği madde şu şekildeydi:

"MADDE 1. — 1580 sayılı Belediye Kanununa aşağıdaki madde eklenmiştir:

Ek madde — Belediye; belediye hududu dışında kalıp beldenin inkişafı ve belde sakinlerinin sıhhat ve medenî ihtiyaçları ile alâkalı olan iskele, istasyon, liman ve hava meydanı gibi yerlerle sayfiye, mesire ve bu vasıfları haiz yaylalarda belediye meclisinin teklifi, Dahiliye Vekâletinin tasvibi ve îcra Vekilleri Heyeti kararıyle İmar Kanunu ve Belediye Kanunu hükümlerini tatbik etmeye salahiyetlidir. Ancak bu kabîl yerler bir köyün idari sınırı içinde olup meskûn sahası haricinde bulunursa belediyeye bağlanacak kısımla köy arasındaki sınır, İl İdaresi Kanununun iki vilâyet arasındaki sınır ihtilâfının tâbi olduğu hal şekline göre tesbit edilir.

Aynı yer köyün meskûn sahası dâhilinde kaldığı takdirde bu yer tâbi olacağı belediyenin bir mahallesi halinde ve belediye şubesi şeklinde idare edilerek köy şahsiyeti mâneviyesine ait bilûmum vesayet belediyeye intikal eder.

Bu takdirde belediyeler yukardaki hükümler gereğince tesbit edilen yerleri İcra Vekilleri Heyeti kararını mütaakıp ilân ederler.

---

[295] S.Sayısı: 58, s.3-4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat: 35, (7.11.1958).

[296] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat: 35, (7.11.1958), s.43.

İdare tarzı hususi kanunlarla tâyin ve tesbit edilmiş olan yerler bu kanunun şümulü dışında kalır."[297]

Kanun teklifinin gerekçesinde belediye sınırları dışında kalan sayfiye ve mesire gibi yerlerin iç turizme kazandırılması amacı vurgulanmıştır. Gerekçe şu şekildedir:

"Her gün gelişen iktisadi hamlelerimiz yanında halkımızın iç turizme karşı alâkası artmakta bilhassa şehirlerde ve kasabalarda oturanlar için yazın dinlenmek ve muhit değiştirmek bir ihtiyaç haline gelmektedir. Bu ihtiyacı karşılamak için sahil şehirlerinde turistik tesisler süratle çoğalmakta ise de Belediye ve İmar kanunlarının tatbikatı dışında kalan yerlerde bilhassa her türlü tabiî güzelliklerin kaynağı olan yaylalarımızda ve sahil boylarında bugünkü medeni ihtiyaçlara cevap verebilecek bir inkişaf mümkün olamamaktadır. Binaenaleyh bu gibi sayfiye, mesire ve turistik vasıfları haiz olan yerlerin de Belediye ve İmar Kanunu hükümlerine tâbi tutulmalarına zaruret vardır. Ancak bu suretle tatbikatın memleketimize cömertçe bahşettiği tabiî güzellikler ve imkânlardan turizm, sağlık, spor ve dinlenme mevzuunda halkımızın medeni ihtiyaçlarını tam mânası ile karşılamak ve aynı zamanda beldenin inkişafını sağlamak mümkün olur kanaati ile teklifimi Yüksek Meclise arz etmiş bulunuyorum."[298]

Dahiliye Komisyonunda, bu tür yerlerin köy meskun sahası içinde kalması durumunda köyün manevi şahsiyetine halel gelebileceğine ve teklifin köyün belediye hudutları içerisine alınmasını o köy halkının oyuna bırakan demokratik prensibi ihlal edeceğine dair görüşler ileri sürülmüştür. Ancak Komisyon, teklifi oyçokluğuyla aynen kabul ederek genel kurula sunmuştur.[299]

Teklif Meclis Genel Kurulunda çok fazla tartışmaya neden olmamıştır. Teklif hakkında söz alan Kocaeli Milletvekili Sadettin Yalım, bunun oldukça isabetli hatta geç kalmış bir yasa teklifi olduğunu, çıkarıldığı takdirde bütün

---

[297] "İzmir Mebusu Necdet İncekara'nın, 1580 sayılı Belediye Kanununa bir madde eklenmesine dair kanun teklifi ve Dahiliye Encümeni mazbatası (2/308)", S.Sayısı:29, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat: 64, (4.5.1960).

[298] S.Sayısı:29, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat: 64, (4.5.1960).

[299] S.Sayısı:29, s.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat: 64, (4.5.1960).

Türkiye belediyeleri açısından büyük yararlar sağlayacağını, teklif kapsamındaki yerlerin de elektrik ve temizlik gibi medeni ihtiyaçlarının karşılanacağını belirtmiştir.[300]

Üç milletvekilinin teklif edilen maddeye "meskun ve gayrimeskun yerler de dahil olmak üzere" fıkrasının eklenmesine dair takrirleri, İçişleri Komisyonu Mazbata Muharriri Amasya Milletvekili Kemal Eren'in mevcut teklifin bunu zaten içerdiğini belirtmesi üzerine oylanmamıştır. İzmir Milletvekili Necdet İncekara'nın teklifi oylanarak aynen kabul edilmiştir.[301]

3.2.2 Köy İçme Suları Hakkında Kanun

Nafıa Vekaletince hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 18.1.1960 tarihinde Meclise sunulması kararlaştırılan Köy İçme Suları Hakkındaki Kanun lâyihasının gerekçesi şöyleydi:

> "Halen Türkiye'de mevcut 35 879 köy ve 22 222 mahalleden 24 232 köy ile 9 322 mahalleye içme suyu getirilmiş olup, 11 642 köy ile 12 900 mahallede sakin 5,5 milyon nüfus sıhhi içme suyundan mahrum bulunmaktadır. Bu köyler halkını sıhhi içme suyuna kavuşturmak için 400 milyon liraya ihtiyacolduğu tahmin edilmektedir.
>
> İşbu muhammen keşif bedeli, sadece suyun kaptajı, yani temini ile isalesini ve köyün münasip yerlerindeki depolardan veya depolu çeşmelerden veya âdi çeşmelerden akıtılmasını ihtiva edip suyun köy içinde tevzii bahis mevzuu değildir.
>
> Ancak, geri kalan bu köylere içme suyu temini ve isalesi evvelkilere nispetle, gerek etüd ve proje, gerekse tatbikat bakımından daha muğlâk bir durum arz etmektedir. İsalelerin ekseriyetle uzak mesafelerden ve mühim ameliyat icra ederek yapılabileceği veya suyun cazibe ile isalesi mümkün olmayıp ancak terfi ile elde edilebileceği veya yer altı suyundan istifade edilmesi zarureti gibi meseleler ile karşılaşılacağı tebeyyün etmiştir.
>
> Şimdiye kadar meydana getirilmiş olan köy içme su tesislerinin gerek etüd ve projesini ve gerekse tatbikatını muvaffakiyetle yapan vilâyet nafıa müdürlüklerinin, geri kalan susuz köylere su temini hakkında yukarda kaydedilen teknik müşkülât muvacehesinde zor durumda kalacakları anlaşıldığından bu köylerin içme su

[300] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:64, (4.5.1960), s.376.

[301] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:64, (4.5.1960), s.377.

tesislerinin DSİ Umum Müdürlüğü vasıtasiyle meydana getirilmesi daha uygun mütalâa edilmiştir.

Bu maksatla hazırlanmış olan kanun lâyihasında en çok nüfusu en kısa zamanda sıhhi içme suyuna kavuşturmak için, içme suyuna ihtiyacı ve nüfusu en fazla olan ve matlûp iştiraki temin eden köylere rüçhaniyet verilmek suretiyle hazırlanacak programlara göre icraat yapılması ve en kısa zamanda içme suyu almıyan bir köyün kalmaması esas olarak alınmıştır. Aynı zamanda bu işler yapılırken vilâyetlerle teşriki mesai, köylülerin emekleri, vasıtaları ve paraları ile iştirak etmesi, tesislerin ikmalinden sonra bakım ve onarımını halkın deruhde ederek şahısların ve heyetlerin mesuliyeti prensibinden istifade edilmesi zarureti görülmektedir.

Bugüne kadar ki, tatbikatta zuhur eden menba ihtilâflarının, birçok köylerin susuz kalmasına veya icraatın gecikmesine sebebiyet verdiği müşahede edilmiştir. Bu mahzuru bertaraf etmek maksadiyle bir membaın evvelemirde içme suyu ihtiyacı için kullanılması esas alınarak, memba ihtilâflarının halli için lâyihaya gerekli hükümler konulmuştur.

Bütün alternatiflere baş vurulduğu halde, bir köye sıhhi su temini çok fahiş masraf ihtiyarına ve bakımı, onarımı çok zor inşaat icrasına vâbeste olduğu anlaşılan hallerde ve ayrıca askerî ve turistik bir mahzur da bulunmadığı takdirde, köyün suya yakın bir mahalle nakledilmesi bu kanunla imkân dâhiline alınmıştır.

Köy halkı için hayati ehemmiyeti haiz olan bu tesislere vâki olacak müdahale ve tecavüzleri önlemek için lâyihada lüzumlu cezai hükümlere yer verilmiştir.

Bu kanunla ele alınacak olan köy içme suyu tesisleri için tahminen 150 bin km. boruya ihtiyaç olacağı tahmin edilmektedir.

Bu boruların süratle ve iktisadi şartlara uygun olarak temini için DSİ Umum Müdürlüğünün müstakilen fabrika kurabileceği gibi, Millî Bankalar ve diğer teşekküllerle ortak olarak, bilhassa asbestli çimento boru fabrikası tesisine salâhiyet verilmesi kanunda derpiş edilmiştir. Filhakika iyi evsaf arz eden bu boruların, son zamanlarda demir borulara tercihan kullanıldığı görülmektedir. Memleketimizin birçok yerlerinde amyant madeni mevcuttur. Bu suretle maddei asliyelerinin tamamen memleket dâhilinden temini mümkün olan bu boruların maliyet fiyatının düşüklüğü ve sıkletinin azlığına ilâveten mühim döviz tasarrufu bakımından da böyle bir fabrikanın kurulması memleketimiz için büyük fayda sağlıyacaktır.

Köy içme su tesislerinde terfi ile isale icabettiğinde santrafüjlü tulumbalara ihtiyaç hâsıl olacağı gibi suyun derin kuyulardan temini halinde de ya derin kuyu tulumbalarını veyahut su 5 metreye kadar derinde ise yine santrafüj tulumbaları kullanmak icabedecektir. Bunların çok fazla olan miktarı senelerce sürecek olan ihtiyaç dolayısiyle boru fabrikası ile birlikte bir veya birkaç tane tulumba fabrikasının da kurulması lüzumlu ve faydalı mütalâa edilmektedir.

DSİ Umum Müdürlüğünün şimdiki iş hacmında bir azalma veya gerileme veyahut erteleme bahis mevzuu olmadan köy içme su işlerinin de yapılabilmesi için DSİ Umum Müdürlüğü bünyesinde mütenazır bir teşkilâtın kurulması icabedeceği ve bilcümle faaliyetlerin bu kanunla birlikte 6200 sayılı Kanunun hükümleri dâhilinde yapılacağı tabiîdir.

Bu işler için ehliyetli ve çok adette personele de ihtiyaç vardır. Bu personelin yetiştirilmesi için DSİ Umum Müdürlüğüne dahilî ve haricî öğretim müesseselerinde, içme su işlerinde çalışacak teknik eleman yetiştirmek için burs verme salâhiyetinin tanınması ve kurslar açması bu kanunun hükümleri meyanındadır.

Nihayet en kısa zamanda Türkiye'de susuz köy kalmaması gaye edinildiğine göre, içme su tesislerinin zamanında tahakkuku için her sene DSİ Umum Müdürlüğü bütçesine gerekli tahsisatın konulmasının zaruri olduğu aşikârdır."[302]

Tasarıyı inceleyen Muvakkat Encümen, 2 karar nolu ve 2.5.1960 tarihli mazbatasında gerekçede ifade edilen görüşlere katıldığını, bu meselenin "Türk köylüsünün çok mühim sağlık ve temizlik dâvası" olduğunu, Devlet ve milletin elele bu meseleyi halletmesi gerektiğini, nitekim bu meselenin hallinin sadece ekonomik değil aynı zamanda insani olduğunu vurgulamıştır. Encümen, bu davanın ne kadar önemli olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Bu arada, geçen yılların tecrübelerinden de faydalanılarak, yapılan işin standardı iyi olacak ve bu dâva artık sadece bir bardak temiz su dâvası olduğu kadar, gelecek nesillere bırakılacak eserler ve tesisler dâvası da olacaktır…

[302] "Köy içme suları hakkında kanun lâyihası ve Muvakkat Encümen mazbatası (1/496)", S.Sayısı: 136, s.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960).

Tesislerin kifayetli bir şekilde plânlaması yapılacak ve ilerde köy içerisinde dağıtmaya imkân verecek tedbirler dahi düşünülecektir. Bu suretle dâvanın sağlık dâvası olduğu kadar bir iş gücü dâvası halinde de mütalâası icabetmektedir. Bilhassa köy kadını ve çocuğu, zamanının büyük bir kısmını kendi gücü ile, hayvan ile uzak mesafelerden veya derin kuyulardan su çekmekten kurtulacak ve bunlara sarf ettiği emeği ve hasrettiği zamanı asıl istihsaline sarf edecek ve hasredecektir."[303]

7478 sayılı bu kanunun kapsamını belirten 1. maddesi Muvakkat Encümen'in değişikliğinden sonra şu hâli almıştır:

"MADDE 1. — Köylerin içme ve kullanma suyu ihtiyacı, DSİ Umum Müdürlüğü tarafından teinin ve tedarik olunur.

DSİ Umum Müdürlüğü 4. maddedeki programlara giren bâzı köylere ait işlerin, DSİ kontrol murakabesi altında yapılmasını, ilgili vilâyete bırakabilir.

Vilâyete bırakılan işler için vilâyete nakdî ve ayni yardım yapılır."[304]

Tasarının genel kuruldaki görüşmeleri sırasında söz alan Muvakkat Encümen mazbata muharriri Yozgad Milletvekili Ömer Lütfi Erzurumluoğlu, böyle bir kanunun uygulanmasının her şeyden evvel cezai müeyyidelerin konmasına bağlı olduğunu, ancak kanun tasarısı hazırlanırken unutkanlık sonucu cezai müeyyide maddesi konmadığını, mevcut tasarının 9. maddesindeki cezai hükümlerin 16. madde olarak oylanmasını önermiştir. Bunun üzerine konuşan Çanakkale Milletvekili Servet Sezgin, 9. maddede bulunan "zararın kıymeti pek fahiş ise" gibi ifadelerde kullanılan "pek fahiş" kelimesinin Ceza Kanunu terminolojisinde bulunmadığını, bunun yerine "fazla" kelimesinin kullanılması gerektiğini belirtmiştir.[305]

Konya Mebusu Mustafa Bağrıaçık ise konulan bireysel cezai müeyyidelerin yeterli olmadığını, uygulamada suyu olan köylerden diğer köylere su nakli sırasında su yollarını tahrip eden kişinin bulunamadığını, bunun önlenebilmesi için bir köyden başka köye verilen suyu tahrip eden kişi

---

[303] S.Sayısı: 136, ss. 3-4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960).

[304] S.Sayısı: 136, s.6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960).

[305] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960), ss.423-424.

bulunamadığında meydana gelecek zarar ve ziyanın söz konusu köylüden tahsil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Çanakkale Mebusu Sezgin, böyle bir müeyyidenin modern hukuk anlayışı ile bağdaşmayacağını, zira cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olacağını söyleyerek öneriye karşı çıkmıştır. Sezgin görüşünü şöyle açıklamıştır:

> "Daha evvel hayvan sirkatinde ait mesele konuşulurken böyle bir madde vardı. Hayvanı çalan şahıs belli olmazsa, o hayvan hangi köyün sınırından geçmiş ise, o köy halkından müştereken tazmin ettirilirdi. Cezalanın şahsiliği prensibine göre suçu kim işlemiş ise o tecziye edilir. Fiili işliyen belli olmadığı takdirde bütün köy halkını tecziyeye gitmek ceza hukuku prensipleri ile kabili telif değildir. Her şahıs kendi fiilinden mesuldür. Fiili işliyen şahıs tesbit edilemediği takdirde bütün köy halkının tecziyesi bugünkü hukuk anlayışına uygun değildir kanaatindeyim."[306]

Bağrıaçık da uygulamanın hukuk prensiplerinden farklı olduğunu belirterek şunları söylemiştir:

> "Benim teklifimi kabul etmezseniz, bu işi yürütemeyiz arkadaşlar. Bir misal vereyim:
>
> İsparta'nın Sav köyünün saniyede 300 litre su veren bir membaı vardır. Yanındaki Hacılar köyünün ise suyu yoktur. Köylü kazılmış bir gölün içine kışın toplanan suyu içerlerdi. Başka bir yerden su getirmek mecburiyetinde idi. Vali olarak, Sav köyünden, Hacılar köyüne su verdim. Jandarmaya rağmen köylüler, setleri, bentleri yıktılar, suyu vermediler. Mecbur oldum, İsparta'nın Merkez Belediyesinden Sav köyüne su verdim.
>
> Arkadaşım istediği kadar hukuk prensiplerinden bahsetsin, bu dâva böyle yürümez. Eğer hizmet yapmak istiyorsak bu kaydı kabul etmek mecburiyetindeyiz. Devlet Su İşleri Umum Müdürü buradan vereceği emirle bu işi yürütemez. Bu maddeyi kabul etmek mecburiyetindeyiz."[307]

Antalya Mebusu Burhanettin Onat'a göre de, su borularının tahribinden o köyü topluca sorumlu tutmakla, tarlaya giren hayvanın sahibinin bulunamamasından dolayı köyü topluca tecziye etmek birbirinden tamamen

---

[306] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960), s. 424.

[307] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960), s. 424.

farklıdır, çünkü birincisinde bir şahıs tarafından işlenmiş de olsa fiil bütün köy adına işlenmiştir, dolayısıyla köyün tamamını ilgilendiren bir hususdur.[308] Bolu Mebusu Mahmut Güçbilmez, dile getirilen iki görüşün de doğru olduğunu, ancak meselenin tecziye ile tazminin birbirine karıştırılmasından kaynaklandığını, bir su tesisi tahrip edildiğinde bunu yapanın ilgili ceza hükümleri gereğince cezalandırılacağını, ancak failin tespit edilememesi durumunda zararın o köye tazmin ettirilebileceğini, bunun da nazariyata ve tatbikata aykırı olmayacağını belirtmiştir.[309] Bu konuda son olarak söz alan Servet Sezgin, cezaların şahsi olduğunu, uygulamada bazı sıkıntılar var diye "Büyük Millet Meclisinin hukukî garibeler ihdas etmesine maddeten imkân" olmadığını, bununla beraber su tesisini tahrip eden şahıs bulunamadığı takdirde zararın "köy şahsiyeti hükmiyesinden tazmini"nin uygun olduğunu belirtmiştir.[310]

Bu konuşmalardan sonra "Bu kanun hükümlerine aykırı hareket eden fail bulunmadığı takdirde bozulan kısım yaptırılır ve masraf bozulan yer hangi köyün hududu içinde ise o köye tanzim ettirilir" şeklindeki takrir oylanarak kabul edilmiştir.[311]

Tasarının son maddesi de oylanıp kabul edildikten sonra Nafıa Vekili bir teşekkür konuşması yapmıştır. Nafıa Vekili Samsun Milletvekili Tevfik İleri konuşmasında şu hususları dile getirmiştir:

> "Çok muhterem arkadaşlarım, memleketimizin ve milletimizin büyük meseleleri vardır. Bunlardan birisi şüphesiz köy içme suyu meselesidir, içecek sudan mahrum olan köylerimizin ve köylülerimizin ıstırabını yakından bilirsiniz. Hayatında hiç susuzluk çekmiyen insanlar bunun ıstırabını belki bilmez ama sizler bunu bilirsiniz. Bu itibarladır ki, bugün kabul etmiş ve çıkarmış bulunduğunuz kanunun ehemmiyeti milletimizin nazarında çok büyüktür.
>
> 1950 yılından itibaren Türkiye'de ilk defa köy içme suyuna Devlet el koymuş ve bugüne kadar Devlet bütçesinden 195 milyon lira vilâyetlere yardım olarak tevzi edilmiştir. Bir kısım vatandaşlarımızın da büyük bir arzu ile hizmete iştirakleri neticesinde 24 232 köy ile 9 322 mahalleye içme suyu getirilmiştir. Geride 11 642 köy ile 12 900 mahalle içme suyundan mahrum bir halde bulunmaktadır. İşte bu kanun bakiye

[308] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960), s. 425.

[309] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960), s. 425.

[310] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960), s. 426.

[311] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960), s. 426.

kalan bu köylerin içecek suyunu yepyeni bir rejim ve nizam içinde temin etmeyi vazife olarak Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğüne tevdi etmiş bulunmaktadır.

Muhterem arkadaşlar, meseleyi bugün Hükümet olarak köye sadece bir bardak temiz su götürmenin daha ilerisinde mütalâa etmekteyiz. Bir yandan içecek sularını temin etmek, bir yandan köyün sağlığını ve hattâ bahçeciliğini, küçük ziraatini halletmeyi de köy içme suyu mevzuu içinde mütalâa etmekteyiz. Bütün bunları temin etmek için gereken tesisleri yapmak, sadece bir çeşme değil, bütün tesisleri yapmak, deposu, ana dağıtma tesisleri, havuzu, yalağı ve saire, hepsini ikmal etmek, hattâ nasibolursa hamamına kadar elimizi uzatmak kararındayız. Hepsini bu dâvanın içinde mütalâa etmekteyiz ve bunları tamamen yapmak için bütün imkânları kullanacağız.

Muhterem arkadaşlar kanunun metninde de görüldüğü veçhile boru fabrikası kurmak, uzun mesafeden su isale etmek, cazibe ile getirilmesi mümkün olmıyan yerlerde terfi istasyonları yapmak, hattâ on, on beş, yirmi köyün içme suyunu temin etmek için gerekiyorsa baraj yapmak, sadece köy içme suyu için baraj yapmak ve yerüstü suyu olmadığı takdirde yeraltı suyunu köyün bu hizmetine arz etmek kararlarımız arasındadır.

Halen Devlet Su İşleri teşkilâtı elinde otuz sondaj makinası vardır. Ciheti askeriden de alınanlarla birlikte 48 makina ile çalışıyoruz. Derhal ifade edeyim, bu sene mevcut 30 yeraltı sondaj makinasından on beş tanesini, yani yarısını, köy içme suları faaliyetine hasrü tahsis etmiş bulunmaktayız. Ayrıca 53 yeni sondaj makinası kredi ile sipariş edilmiş bulunmaktadır. Bunlar da geldiği takdirde yine bunların yarısını köy içme suları dâvasına tahsis edeceğiz. (Soldan, bravo sesleri)

Bu hususları böylece arz ettikten sonra, Hükümetin kısa zaman içinde bu işi nihayetlendirmek kararında olduğunu ifade etmek isterim.

Kanunda üçer senelik programların yapılacağı kayıtlıdır. Arzumuz odur ki, bu üç senelik programla dâvayı kökünden halledip tarihe maledelim.

Başta Devlet Su İşleri Umum Müdürü Muhteremi Süleyman Bey olmak üzere, Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü teşkilâtının bu dâvanın belini kırmak ve halletmek için büyük bir heyecan ve aşk içinde olduğunu kendilerine teşekkür makamında huzurunuzda arz etmek isterim. (Alkışlar) Ayrıca, her zaman olduğu gibi bugün bu kanunun çıkması için de lûtfunu esirgemiyen Büyük Millet Meclisimize ve bu kanunu bu hale

getiren muhterem Muvakkat Komisyonun muhterem azalarına huzurunuzda saygı ve şükranlarımı arz ederim. (Alkışlar)"[312]

Nafıa Vekili'nin teşekkür konuşmasından sonra tasarının geneli açık oya sunulmuş ve tasarı, oylamaya katılan 309 milletvekilin oybirliğiyle kabul edilmiştir.[313]

3.2.3 İl İdaresi Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun

Dahiliye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince 10.12.1958 tarihinde Meclis'e sevki kararlaştırılan tasarının gerekçesi şu şekildedir:

> "Dahiliye Vekâleti yabancı ad taşıyan meskûn yerlerin (köylerimiz) adlarının değiştirilmesi mevzuunda; 1956 senesinden beri devamlı olarak büyük bir faaliyet halindedir.
>
> Diğer taraftan Millî Müdafaa Vekâleti Harita Umum Müdürlüğü de NATO anlaşmaları çerçevesi dâhilinde yurdumuzun evvelce basılmış haritalarını yeniden ele almakta ve her yıl kıymetlendirdiği paftaları büyük miktarda basmaktadır.
>
> Bu husus muvacehesinde değiştirilen meskûn yer (köylerin) adlarının süratle haritalara intikali ile yeni köy adlarının haritalardakine uymaması halinden doğacak mahzurların önlenmesi icabetmektedir.
>
> Harita Umum Müdürlüğünün çalışmalarına mütenazır ve süratli bir faaliyet temin etmek ve bu hususiaki vahdeti sağlamak mülâhazasiyle 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun vaz'ettiği prensiplerin bir an evvel istihsaline matuf çalışmaların hızlandırılması keyfiyeti hedef tutulmuş ve ilişik kanun lâyihası bu maksatla hazırlanmıştır."[314]

Dahiliye Encümeni, 31.1.1959 tarihli ve 15 karar sayılı mazbatasıyla, tasarının gerekçesinde belirtilen hususların yerinde olduğunu, fakat "kanun lâyihasının tatbikattaki boşluğu gideremiyeceği ve Dahiliye Vekâletine insiyatifi tanımakla beraber, köy adlarının değiştirilmesinde mahallî muhtariyeti haiz heyetlerin kanaatlerinin de alınmasının muvafık olacağı mülâhazasiyle ve yalnız

---

[312] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960), s. 427.

[313] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (9.5.1960), s. 448.

[314] "İl idaresi Kanununun ikinci maddesinin (D) fıkrasının değiştirilmesi hakkında kanun lâyihası ve Dahiliye Encümeni mazbatası (1/299)", S.Sayısı:77, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959).

yabancı köy adlarını değil, iltibasa meydan veren bâzı köy adlarının da değiştirilmesi uygun olacağından" maddenin değiştirilerek kabul edildiğini beyan etmiştir.[315]

Genel Kuruldaki görüşmelerde Dahiliye Encümeni Reisvekili Ömer Lütfi Erzurumluoğlu, encümenin hazırladığı metnin "matbaada zühul eseri yanlış tabedilmiş" olduğunu, maddenin ikinci fıkrasının okuduğu şekilde değiştirilmesini talep ettiklerini belirtmiştir. Bu değişiklik teklifinden sonra madde şu şekli almıştır:

> "Kaza kurulmasında ve kaldırılmasında, bir kazanın başka bir vilâyete bağlanmasında ve merkezinin belirtilmesinde, sınırlarının değiştirilmesinde ve (B, C, Ç) fıkralarında yazılı hallerde ilgili vilâyetler idare heyetleriyle umumi meclislerinin mütalâaları alınır.
>
> Ancak; Türkçe olmıyan ve iltibasa meydan veren köy adları, alâkadar vilâyet daimî encümeninin mütalâası alındıktan sonra, en kısa zamanda Dahiliye Vekâletince değiştirilir."

5442 sayılı kanunun hâlen geçerli olan 2. maddesinin (D) fıkrasını bu şekilde değiştiren madde, ardından da tasarının geneli oylanarak kabul edilmiş ve tasarı kanunlaşmıştır.[316]

3.3 GÜVENLİK VE SAVUNMAYLA İLGİLİ KANUNLAR

3.3.1 Sivil Müdafaa Kanunu

Bu kanun, Dahiliye Vekâletince hazırlanıp Bakanlar Kurulunun 23.7.1956 tarihinde Meclis'e sunulmasına karar verilen tasarı ile Meclis gündemine gelmiştir. Kanun tasarısının gerekçesi şöyledir:

> "Termo - nükleer silâhlarla açılabileceği artık büyük bir ihtimal ile belirmiş bulunan müstakbel harbin ilk günlerinde düşman, elindeki silâh ve vasıtaların üstün imha kudretinden âzami derecede faydalanacak ve muhasım memlekette, Hükümet otorite ve kontrolünü yok ederek insan hayat ve maneviyatını felce uğratıp iç cepheyi çökertmek ve katî neticeyi en kestirme yoldan ve kısa zamanda almak istiyecektir.

---

[315] S.Sayısı:77, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959).

[316] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959), s.66.

Hükümeti ve halkı böyle bir taarruza karşı tedbirsiz, çaresiz ve müdafaasız bırakmak düşünülemiyeceği gibi bütün bir memleket sathını silâhlı bir müdafaa ile gayrikabili tecavüz kılmak da imkânsızdır.

Total bir tecavüze karşı, total bir millî müdafaa anlayışı içinde sivil halkın can ve malının korunması teşkilâtı yani Sivil Savunma, silâhlı müdafaa kadar mühim ve onun ayrılmaz bir mütemmimi olmak vasfını kazanmıştır.

Sivil halka tevcih edilecek düşman taarruzları ne kadar şiddetli ve silâh ve vasıtalar ne kadar tahripkâr olursa olsun, müessir korunma tedbirleri alınmak suretiyle zayiatı azaltmak ve felâketzedelere derhal yardımlarda bulunmak imkânı sağlanmış olur ki, bu kadarı dahi iç cephe lehine kaydedilecek büyük bir kazançtır.

Bu anlayışladır ki, sivil halkın can ve malının korunması ve zayiatın asgariye indirilmesi bahsinde İkinci Dünya Harbinde kazanılan tecrübelerden de istifade edilerek bugün medeni her memlekette daha mütekâmil bir zamanın ihtiyaç ve zaruretlerine uygun olmak üzere (Sivil Savunma) ismi altında bir korunma teşkilâtı senelerden beri işler bir halde kurulmuş bulunmaktadır.

Ayrıca, NATO Devletleri Sivil Savunma Komitesinin müştereken ittihaz ettiği «NATO'ya dâhil bütün devletler, Sivil Savunmanın millî ve müşterek müdafaa plân ve hazırlıklarının esaslı, bölünmez ve devamlı bir kısmını teşkil ettiği ve bu prensibin her memleket tarafından tavsiye edilerek en uygun bir tarzda tatbik edilmesi hususunda mutabıktırlar» şeklindeki karar sureti NATO Vekiller Konseyinin 17.XII.1953 tarihli toplantısında kabul edilmiş bulunmaktadır.

Yukarda zikredilen mütalâalarla ve NATO âzası sıfatiyle iştirak ettiğimiz bu kararla Sivil Savunmanın tebarüz eden millî ve devletlerarası öneminin ilcasiyledir ki, memleketimizde Sivil Savunmayı zamanımızın icap ve ihtiyaçlarına vefa eder bir şekilde kurmak ve işletmek imkânlarını araştırmak zarureti hâsıl olmuştur.

Bu konuda halen mevcut mevzuat ve teşkilâtımıza gelince:

a) Halen yürürlükte olan Sivil Savunma mevzuatımızın esasını teşkil eden 9 Temmuz 1938 tarih ve 3502 sayılı «Hava taarruzlarına karşı Pasif Korunma Kanunu» (bu kanuna müsteniden çıkarılan 5 nizamname ve 10 talimatname ve talimat).

b) Şehir, kasaba ve köylerin lüzumunda Tahliye ve Seyrekleştirilmesi hakkındaki 4656 sayılı Kanun.

Halkın ve sivil müesseselerin düşman taarruzlarına karşı korunması işi 16-18 yıldan beri bu mevzuatla yürütülmeye çalışılmıştır.

3502 sayılı Kanun, Sivil Savunmayı sadece hava taarruzlarına karşı teemmül etmekte olup fikir mesnetlerinin artık eskimiş, çare ve tedbirlerin müessiriyetini kaybetmiş olmasından sarfı nazar, bu işleri yürütmekle mükellef makamları ve bunların salâhiyet mesuliyet derecelerini kesin olarak belirtmemiş ve hizmetlerin ifasına muktazi tahsisat hükümlerini müeyyidesiz bırakmıştır.

Bu kanunda pasif korunmanın tek mesul mercii gibi görünen Hava Müdafaa Genel Kumandanlığı teşkilâtı da 5593 sayılı Kanunla ilga olunmuş bulunmaktadır.

Düşman taarruzlarını haber almakla ve yaymakla görevli Hava Haber Alma Teşkilâtının kifayetsizliği ve işliyemediği tecrübe ile anlaşılmış ve 26.VI.1946 tarih ve 4406 sayıh Kararname ile bu faaliyet durdurulmuştur.

Sivil Savunma hizmetlerinin gerek merkezî ve gerekse mahallî mesul ve tam salahiyetli bir makama sarhaten bağlı olmayışı ve hizmetin gerektirdiği nispette bir teşkilât ve kadroya sahip bulunmayışı ve tahsisatın gayrimuayyen ve tahsilinin müeyyidesiz bulunması ve bu tahsisatın ihtiyacı karşılamaktan çok uzak bir seviyede oluşu yüzünden 3502 sayılı Kanun ve nizamnamesiyle derpiş olunan pasif korunmayı plânlama işi, standart malzeme tedarik ve stokajı, halkın talim ve terbiyesi, gerekli hayatî tesislerin kurulması ve saire gibi en önemli mevzuların bile günün ihtiyaçlarına göre tatbik ve ifası mümkün olamamış ve yapılan birkaç şey müstesna hepsi nazari ve muallâkta kalmış durumdadır.

Sivil Savunma mevzularında Vekâletlerarası gereği gibi devamlı bir koordinasyon da kurulamamıştır.

Halkın ve sivil müesseselerin korunması gibi aslında çok şümullü, muğlâk, bütün millî faaliyetlerle mütedahil ve yurdun bütün sathına şâmil hizmet ve faaliyetlerini tanzim ve tedvir gibi muazzam bir işin, Dahiliye Vekâleti Seferberlik Müdürlüğünün küçük kadrosu ile yürütülemiyeceği de sabit olmuştur. (Dahiliye Vekâleti Seferberlik Müdürlüğünün merkez teşkilâtı 1 müdür, 3 şef, 5 memur, 5 kâtipten taşra teşkilâtı da ceman 40-42 müdür, 27 memur ve 30 kâtipten ibarettir. Vilâyetlerin yarısından fazlasında tek müdür veya müstakil memur bulunmaktadır. Kazaların hiçbirinde teşkilât yoktur.)

Bu itibarla Sivil Savunmanın böylece tebarüz eden millî ve hayati kıymeti ve milletlerarası önemi bakımından, memle-

ketimizde yeni anlayışlara, günün ihtiyaç ve zaruretlerine uygun bir (Sivil Savunma) teşkilâtının kurulması âcil bir ihtiyaç halini almıştır.

Esasen bu zaruretlere inanan Millî Savunma Yüksek Kurulu «Sivil Savunma hizmetlerinin mesul makam olarak Dahiliye Vekâletinde toplanmasını ve bu hizmetin Dahiliye Vekiline karşı mesul bir (Sivil Savunma İdaresi) teşkilâtı tarafından yürütülmesini ve bu maksatla (Sivil Savunma Ana Görev ve Teşkilât Kanunu) tasarısının hazırlanmasını» karar altına almış bulunmaktadır.

İlişik kanun lâyihası bu maksatla hazırlanmıştır.

Kanun lâyihası altı bölümü ihtiva etmektedir:

Birinci bölüm: Sivil Savunmanın tarif ve şümulü ile mesnedini, idarecilerinin vazife, salâhiyet ve mesuliyetlerini, hususi ve resmî daire müessese ve teşekküllerle vatandaşlara ait Sivil Savunma mükellefiyet ve vecibelerini ve umumi olarak iş birliği ve karşılıklı yardım hususlarını hüküm altına almaktadır.

İkinci bölüm: Sivil Savunma hizmet ve faaliyetlerinin dört ana kolunu teşkil eden (Plânlama - Eğitim Haberalma Yayma ve Donatım) konuları ile bunlarla ilgili hükümleri ihtiva etmektedir.

Üçüncü bölüm: Kurulacak Sivil Savunma İdaresi Reisliğinin merkez ve taşra teşkilâtı kadrosunu, personelinin tâyin şekilleri ve Sivil Savunma mahallî kuvvetlerinin mahiyetini tebarüz ettirmektedir. Fevkalâde hallerde sivil halkın can ve malını korumak gibi mühim bir mesuliyet yüklenmiş olan bu idarenin daha çok mahallî olan hususiyetleri göz önünde tutularak merkez teşkilâtı ancak zaruri ve hayati hizmet şubelerini içine almış, taşra teşkilâtı ise, bütün memleket sathına teşmil olunmıyarak ancak hayati ehemmiyet ve hassasiyetlerinden dolayı hava akınlarına son derecede mâruz bulunacağı şüphe götürmiyen mahdut sayıdaki, şehir, kasaba ve mevkilere inhisar ettirilmiştir.

Dördüncü bölüm: Malî hükümleri ihtiva etmektedir. Yukarda da temas edildiği üzere 3502 sayılı Kanun pasif korunma hizmetleri için umumi, hususi, mülhak bütçeli idareler bütçelerine ödenek konulmasını âmir bulunmakla beraber bugüne kadar sadece belediye ve özel idare bütçelerine birer miktar tahsisat koydurulabilmiş ve hizmetler imkân nispetinde bu tahsisat ile yürütülmüştür. Halen 500 bin lira civarında bir tahsisat bakiyesi mahallî Pasif Korunma komisyonları emrinde bankalarda bulunmaktadır. Mezkûr paralar bâzı şehir ve kasabaların tasdik edilmiş pasif korunma plânlarında yer alan malzemenin ikmali için sarf olunmaktadır. Pasif Korunma

mecburiyetine tâbi şehir ve kasabaların kendilerine aidolan bu paralar tamamen kendi mahallî hizmetleri nazarı itibara alınarak tesbit olunduğu cihetle tamamen kifayetsiz bulunmaktadır.

Bu itibarla, yeni kanunun bu bölümünde, memlekete şâmil Sivil Savunma hizmetlerinin tedviri ve tesis, vasıta, ilâç, malzeme ve teçhizat ve sair ihtiyaç maddeleri masrafları karşılığı olmak üzere Devlet bütçesi ve mülhak bütçelerle idare olunan dairelerin yıllık gelir bütçelerinin yüzde yarımı nispetinde kesilecek paralarla T.C. Ziraat Bankasında bir (Sivil Savunma Fonu) tesisi derpiş edilmiş bulunmakta ve yine Devlet bütçesi ve mülhak bütçelerle idare olunan dairelerin, İktisadi Devlet Teşekküllerinin, hususi idare ve belediyelerin yıllık gelir veya safi kârlarından (Sivil Savunma Ödeneği) olarak yatırılacak muayyen kesintilerle bahsi geçen fonun idamesi çareleri sağlanmaktadır. Tahsis sarf ve idaresi Dahiliye Vekilinin mesuliyetine tevdi edilmiş bulunan bu fondan yapılacak her çeşit masraflara ait muhasebe sisteminin Maliye ve Dahiliye vekâletleri tarafından müştereken hazırlanacak bir nizamnamede gösterilmesi hususu da derpiş edilmiş bulunmaktadır.

Beşinci bölüm: Cezai hükümleri ihtiva etmektedir. Bu bölümde; müeyyide noksanlığından şimdiye kadar gereği gibi yürütülememiş olan hayati ehemmiyetteki koruma ve korunma tedbir, hizmet ve vecibelerinin bu kanunla derpiş olunan yeni esaslar dâhilinde ittihaz ve ifasını mümkün kılmak için müessir cezai müeyyidelere, suçların mahiyet ve ehemmiyeti göz önünde bulundurularak geniş ölçüde yer verilmiş bulunmaktadır.

Altıncı bölüm: Dahiliye Vekâleti Seferberlik Müdür ve memurları tarafından ifa edilegelmekte olan pasif korunma ve tahliye ve seyrekleştirme hizmetlerinin yeni teşkilâta devredilmesine ait intikali hükümleri ihtiva etmektedir."[317]

Sivil Savunma Kanunu tasarısı, evvela Adliye, Dahiliye, Milli Müdafaa ve Bütçe Encümenlerinden oluşan Muvakkat Encümen'de görüşülmüş, Encümen'in 17.5.1958 tarihli ve 2 karar nolu mazbatasında Hükümetin sunduğu gerekçelerin isabetli olduğu, "mütemadi inkişaflar kaydeden sivil müdafaa hizmetlerinin NATO memleketlerinde olduğu gibi memleketimizde de Dahiliye Vekâletinde toplanması ve bu hizmetlerin Dahiliye Vekiline karşı mesul bir

[317] "Sivil Savunma kanunu lâyihası ve Muvakkat Encümen mazbatası (1/100)", S.Sayısı: 103, s.1-3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:75, (2.6.1958).

Sivil Müdafaa İdaresi tarafından tedvir edilmesinin zaruretine kaani" olunduğu belirtilerek tasarının genel kurula takdimine karar verilmiştir.[318]

Tasarının "sivil müdafaa" teriminin tanımını ve kapsamını belirleyen ilk iki maddesi, Encümen değişikliğinden sonra, şu şekli almıştır:

"*Sivil Müdafaanın tarifi ve şümulü*

> MADDE 1. — [Sivil Müdafaa][319] Yurt aleyhine müteveccih düşman faaliyetlerine, tabiî âfetlere ve büyük yangınlara karşı halkın can ve mal kaybının asgari hadde indirilmesi, hayati ehemmiyeti haiz her türlü resmî, hususi tesis ve teşekküllerin korunması ve faaliyetlerinin idamesi, tamir ve ıslahı, harb gayretlerinin sivil halk tarafından âzami surette desteklenmesi ve cephe gerisinin emniyet ve maneviyatının muhafazası için alınacak tedbir ve faaliyetlerdir.
>
> MADDE 2. — Hayati ehemmiyeti ve hususiyetlerinden dolayı düşman faaliyetlerine bilhassa hedef olabilecek şehir, kasaba ve mevkilere tesisler ve tabiî âfetlerin muhtemel tehditlerine mâruz bölgeler öncelikle sivil müdafaa mecburiyet ve mükellefiyetine tâbi tutulurlar. Sivil müdafaa mecburiyet ve mükellefiyetine tâbi yerlere «Hassas Bölge» tâbir olunur."[320]

Tasarının genel kuruldaki görüşmeleri 2 Haziran 1958 tarihinde başlamıştır. Tasarının geneli üzerinde ilk sözü alan Niğde Milletvekili Asım Eren, Muvakkat Encümen'e, kanunun (1) Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu ile, (2) silâhlı müdafaa ve bilhassa yurt içi bölge teşkilâtı ile, (3) Köy Kanunu muvacehesinde ve yeni köy kanun lâyihası karşısında münasebetinin ne olduğunu ve (4) hava hücumlarına karşı müttefikler arasında sivil savunma ilişkilerinin şekline kanunda yer verilmemesi hususunda neler düşünüldüğünü

---

[318] S.Sayısı: 103, s.4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:75, (2.6.1958).

[319] "Sivil Müdafaa" ibaresi, genel kurulda maddeler üzerinde görüşmeler yapılırken, İzmir Milletvekili İlhan Sipahioğlu'nun hatırlatması üzerine madde başına konularak yazım hatası düzeltilmiştir. Bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), s. 327.

[320] S.Sayısı: 103, s.13. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:75, (2.6.1958).

sormuştur.[321] Ancak, ilgili Vekilin bulunmaması nedeniyle, tasarının görüşmeleri geri bırakılmıştır.

Bir sonraki oturumda tasarının geneli üzerine müzakereler yeniden başlamış, burada söz alan Muvakkat Encümen Reisi İstanbul Mebusu Nazmi Ataç, ilk olarak tasarıdaki "savunma" kelimesini neden "müdafaa" olarak değiştirdiklerini izah etmiştir. Ataç bu değişikliği şu şekilde gerekçelendirmiştir:

> "(Sivil Savunma) adiyle gelmiş olan lâyihanın ismini (Sivil müdafaa kanunu lâyihası) şekline çevirdik.
>
> 26 Aralık 1952'de tekrar yürürlüğe sokulan 1340 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda (savunma) karşılığı (müdafaa) olarak geçtiğinden buna uygunluğu temin etmeyi düşündük. Ama 1952'den evvelki kanunlardaki (savunma) terimi devam ettiği gibi askerî edebiyatımızda (savunma) sözü yerleşmiş ve buna alışılmış bulunulmaktadır. (Protection civile) karşılığı (Sivil korunma) yi aldık. Bu, yalınız Fransızlarda ve bâzılarında var. Anglosakson grupu (Civil defence) kullandıkları gibi NATO'daki benzer teşkilâtta bu konuda ele alınan teşkilât (Civil defence organization) dır."[322]

Ataç, bunun dışında, Muvakkat Encümen kararıyla sivil savunma konusundaki dağınık mevzuatın bir araya getirildiğini, teşkilatın ilk kuruluş zamanları için biraz küçültüldüğünü ancak zamanla genişletilebileceğini, mülki idare amirlerinin sivil savunmaya ilişkin yetki ve sorumluluklarının kuvvetlendirildiğini, sivil savunma eğitimine ve bu fikrin geniş kitlelere yayılmasına bilhassa önem verildiğini, mali kaynakların kuvvetlendirildiğini ve nihayet yönetmelikle düzenlenebilecek bazı hükümlerin çıkarılarak tasarının kısaltıldığını ifade etmiştir.[323] Ataç, Dahiliye Vekâletinin göreceği vazifelerin ağırlığı karşısında bir vekil yardımcısı ve en az iki müsteşarla takviye edilmesi gerektiğini, ancak bunun kişisel fikri olduğunu söylemiştir.[324] Ataç, konuşmasının sonunda, Türkiye'nin Birleşmiş Milletlerin "uyanık ve kudretli bir üyesi" olarak bir yandan barışın gerçekleşmesini arzuladığını, diğer yandan da "bekamızın emniyetle müdafaası için" daima savaşa hazır olması gerektiğini,

---

[321] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:75, (2.6.1958), ss.296-297.

[322] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), s.317.

[323] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), ss.317-318.

[324] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), s.319.

nitekim görüşülmekte olan Sivil Müdafaa Kanunu'nun "hem topyekûn müdafaamızın ayrılmaz bir parçası, hem de yaşama irademizin ve vatandaşlarımızı tehlikelerden mümkün olduğu kadar koruma fikrindeki anlayışın insanca bir ifadesi" olduğunu vurgulamıştır.[325]

Daha sonra söz alan Muvakkat Encümen mazbata muharriri Samsun Milletvekili Ekrem Anıt, milli savunmayla paralel şekilde gelişen sivil savunma hakkındaki hukuksal girişimleri tarihsel gelişimi itibariyle özetleyerek bir anlamda mevcut tasarının neden Meclis'e getirildiğini izah etmiştir.[326] Anıt, sivil savunma konusunda yürürlükte birçok kanun ve yönetmelik bulunduğunu, bu konudaki noksanlığın, (a) topyekûn savunma zihniyetine uygun olarak teşkilatı genişletilmesi, (b) sivil savunma idaresinin sivil makamlara devredilmesi ve (c) mevcut mevzuatın güncellenmesi ile giderilebileceğini ileri sürmüştür.[327] Anıt'a göre düşman saldırılarına karşı silahlı güçlerin yapacağı aktif savunma hiçbir şekilde yeterli değildir ve bunu 2. Dünya Savaşı göstermiştir. Sivil müdafaaya olan ihtiyacı muhtemel bir 3. Dünya Savaşından hareketle Anıt, şu şekilde ortaya koymuştur:

> "Bir Üçüncü Dünya Harbinde, orduların mevcudu da daha muazzam olacak. Gerek bunların ve gerekse halkın ihtiyaçlarını temin için memleket içi devamlı çalışma, muazzam bir istihsal ve ulaştırma merkezi haline gelecektir. Buna mukabil buradaki hassas bölgeler, havaya karşı aktif müdafaa bakımından zayıf bulunacaktır. Kimse ikaz ve hattâ mecbur etmezse işçiler için özel ve halk için umumi sığınaklar da yapılmıyacak ve diğer tedbirler de alınmıyacaktır. Bu durumun vahametini göz önünde bulundurursak aktif müdafaaya ilâveten ve onu destekleyici mahiyette kuvvetli bir sivil müdafaaya ne kadar şiddetle ihtiyaç olduğu anlaşılır.
>
> Şurasını da ilâveten arz edeyim ki, beş megatonluk bir nükleer bombası sivil müdafaa bakımından hiç tedbir almamış olan şehir, kasaba ve saire nüfusunun % 96' sının mutlak ölümüne sebeb olur. Gereken tedbirler alınmış olduğu takdirde zayiat % 40' a düşer."[328]

---

[325] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), s.319.

[326] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), ss.319-320.

[327] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), s.321.

[328] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), ss.321-322.

Anıt, sivil müdafaanın savaş sırasında ne kadar önemli olduğunu "yalnız sivil müdafaa ile bir harb kazanılamaz lâkin sivil savunma olmazsa bir harb mutlaka kaybedilir" diyerek ifade etmiş ve bu yönde tedbirlerin alınmasını "milli ve vatani bir borç" olarak değerlendirmiştir.[329] Anıt, ayrıca, bir önceki oturumda tasarıya ilişkin sorular yönelten Niğde Milletvekili Asım Eren'e de cevap vermiştir.[330]

Çankırı Milletvekili Dursun Akçaoğlu ise meselenin kanundan çok uygulamadan kaynaklandığını, 1938'de çıkarılan Hava Taarruzlarına Karşı Korunma Kanununun uygulanamadığını, oysa aynı kanunu Almanlar'ın gayet başarılı şekilde uyguladıklarını, bizdeki uygulamaların harb zamanlarında "birkaç karartma denemeleri, bir de bahçesi olanların birkaç çukur kazmasından ibaret" olduğunu, kısacası kanunları güzel şekilde çıkardığımız halde tatbikatını yapamadığımızı belirtmiştir. Akçaoğlu, sivil savunma hizmetlerinin yönetiminin sivillere devredilmesinden sonra bu teşkilata mutlaka liyakatlı, bilgili, işinin ehli kişilerin getirilmesi noktasında Hükümeti uyarmış, aksi takdirde yani "adama iş bulunduğu veya ihtisasa kıymet verilmediği takdirde" kanunun amacına ulaşamayacağını söylemiştir.[331]

Kanun tasarısının maddelerine geçilmeden önce son konuşmayı Dahiliye Vekili Namık Gedik yapmışlardır. Gedik, özellikle Asım Eren'in eleştirilerinin yerinde olmadığını, tasarının "yüzeysel" değil, "ince bir tetkik ve titizlikle" hazırlandığını, bu münasebetle gerek komisyon üyelerine gerekse eleştiri yönelten diğer üyelere Hükümet adına teşekkür ettiğini belirtmiştir.[332] Maddeler üzerindeki görüşmeler tamamlandıktan sonra da Dahiliye Vekili bir teşekkür konuşması yapmış, konuşmasında daha kanun çıkmadan bir takım zafiyetlere sahip olduğunu ileri sürmenin yanlış olduğunu, ayrıca tatbikatta bir takım boşluklar ortaya çıkması durumunda ileride Yüce Meclis tarafından bunların giderileceğini söylemiştir. Vekil Gedik, konuşmasını şu temenniyle tamamlamıştır:

> "[B]u kanunun kabulü münasebetiyle işimiz Allah'a kaldı, gibi bir ifade doğru değildir. Bu kanunun metninde istihdaf edilen maksadı temine matuf son derece ehemmiyetli, son derece kıymetli hükümler mevcuttur. Bunların tatbikinde bize arkadaşların yardım etmesini ve bu kanunun tatbik edilmesini intacettirecek her türlü felâketten de evvelâ memleketimizi masun

[329] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), s.322.

[330] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), ss.322-323.

[331] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), s. 325.

[332] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:76, (4.6.1958), s. 327.

kılmasını Cenabı Hak'tan temenni ederim. (Bravo sesleri, alkışlar)"[333]

Tasarı, TBMM'nin 9 Haziran 1958 tarihli oturumunda oylanmış, 1 red ve 1 çekimser oya karşılık 323 oyla kabul edilmiştir.[334]

3.3.2 Ordu Müfettişliği Unvanının Değiştirilmesi Hakkında Kanun

7191 sayılı bu kanun, Milli Müdafaa Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince Meclis'e takdimi 20.5.1958 tarihinde kararlaştırılan tasarı ile Meclis Genel Kurulunun gündemine gelmiştir. Tasarının gerekçesi şöyledir:

> "Halen Ordu Müfettişliği; personel, istihbarat, harekât ve lojistik sorumluluklarını deruhde etmiş genel ve özel geniş bir karargâha sahip büyük bir kumandanlıktır.
>
> Kuzey - Atlantik Anlaşmasına dâhil bütün devletlerin ordu kuruluşlarında Ordu Kumandanlığı olarak isimlendirilen bu müessesenin, bizim teşkilâtımızda Ordu Müfettişliği olarak adlandırılması bâzı anlaşmazlıklara sebebiyet vermektedir.
>
> Büyük bir sorumluluğu üzerine almış bulunan Ordu Müfettişliklerinin adlarının Ordu Kumandanlığı olarak değiştirilmesi hem NATO camiası içindeki anlaşmazlıkları bertaraf edecek hem de büyük bir mesuliyeti deruhde eden kumandana uygun bir unvan sağlamış olacaktır.
>
> Bu hususların temini gayesiyle ilişik kanun lâyihası hazırlanmıştır."[335]

Milli Müdafaa Encümeni'nin 1.12.1958 tarihli ve 6 karar nolu mazbatasıyla tasarının Meclis Genel Kuruluna sevki kabul edilmiştir. Yürürlük maddeleri dışında tek maddeden oluşan kanun tasarısına göre "Muhtelif

---

[333] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:77, (6.6.1958), s.361.

[334] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:78, (9.6.1958), s.396.

[335] "Muhtelif kanunlarda geçen Ordu Müfettişliği unvanının Ordu Kumandanlığı olarak değiştirilmesi hakkında kanun lâyihası ve Millî Müdafaa Encümeni mazbatası (1/206)", S.Sayısı:5, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:6, İçtima:2, , İnikat:21, (7.1.1959).

kanunlarda geçen Ordu Müfettişliği unvanı "Ordu Kumandanlığı" olarak değiştirilmiştir."[336]

Genel Kurulda tasarının geneli üzerinde yapılan görüşmelerde ilk sözü Mardin Milletvekili Kâmil Boran almış, meselelerin özü ve esasıyla değil, teferruat ve zevahiriyle uğraşıldığını, ordu müfettişlerine ordu kumandanının da üzerinde unvanlar verilmekle bunların çok ağır hizmetlerini karşılamaya ve "tahammül edilmez geçim şartlarını kolaylaştırmaya" imkân olmadığını, Hükümetin "Türk silahlı kuvvetlerinin huzur içinde hizmet görme şartlarını bir an evvel temin" etmesi gerektiğini belirtmiştir.[337] İzmir Milletvekili İlhan Sipahioğlu ise, sadece unvan meselesine dair bir tasarı görüşülürken meseleyi tamamen farklı bir zaviyeden tartışmanın iyi niyetle bağdaşmadığını, ordu mensuplarının daha rahat bir hayata kavuşturulmasının herkesin isteği ve vazifesi olduğunu, Kâmil Boran'ın "hissiyatı tahrik etmekte ve hattâ tahribetmekte" olduğunu, bu şekilde bir konuşmanın ordu mensuplarına gösterilmesi gereken hürmete aykırı olduğunu, teklif üzerinde konuşulması gerekirken meseleyi "Millî Müdafaa meselelerine kadar götürmenin" doğru olmadığını ifade etmiştir.[338]

Ankara Milletvekili Selim Soley de müfettiş yerine kumandan tâbirinin kullanılmasını memnuniyetle karşıladığını, zira müfettiş unvanın "eskimiş", "sui generis bir tâbir" olduğunu, NATO ülkelerinde "adeta sivile kaçan" bu tâbirin kullanılmadığını, esasen ordunun içinde de bu zaten "ordu kumandanı" unvanının yaygın olduğunu belirterek kanunun lehinde oy kullanılmasını önermiştir.[339] Tasarı üzerinde son söz alan Zonguldak Milletvekili Necati Tanyolaç da ordu müfettişliği tâbirinin "manevi kusuru"ndan bahsetmiş, bu tâbirin bizim ordumuza Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbini kaybetmesinden sonra girdiğini, ondan evvel bu tâbirin kullanılmadığını, bize "manevi bir sıkıntı vermekte" olan bu sözün terk edilerek kumandan unvanının kullanılmasının isabetli olacağını, "Türk Ordusu(nun) şerefli, muhterem ve çok kıymetli varlıklarla dolu" olduğunu, kumandan olan kimseye müfettiş değil, kumandan denmesi gerektiğini, bu nedenle teklifin yerinde olduğunu belirtmiştir.[340]

---

[336] S.Sayısı: 5, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:6, İçtima:2, , İnikat:21, (7.1.1959).

[337] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:6, İçtima:2, , İnikat:21, (7.1.1959), s.368.

[338] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:6, İçtima:2, , İnikat:21, (7.1.1959), s.368.

[339] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:6, İçtima:2, , İnikat:21, (7.1.1959), ss.368-369.

[340] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:6, İçtima:2, , İnikat:21, (7.1.1959), s.369.

Konuşmalar tamamlandıktan sonra maddeler oylanarak kabul edilmiş, böylece tasarının birinci müzakeresi tamamlanmıştır. Tasarı hakkındaki ikinci müzakere Meclisin 16 Ocak 1959 tarihli oturumunda yapılmış ve tasarı kanunlaşmıştır.[341]

3.3.3 Emekli Sandığı Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun

Genel Kurmay Başkanlarının emeklilik yaşının Bakanlar Kurulu kararıyla 68'e kadar uzatılmasına imkân tanıyan bu tasarı Millî Müdafaa Vekâletince hazırlanmış ve İcra Vekilleri Heyetince 20.5.1959 tarihinde Meclis'e takdimi kararlaştırılmıştır. Tasarının gerekçesi şu şekildedir:

> "5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 40'ıncı maddesinin (a) fıkrasında, Divanı Muhasebat, Devlet Şûrası ve Temyiz Mahkemesi Reis ve azaları ile Divanı Muhasebat Savcısı, Başkanın Sözcüsü ve Cumhuriyet Başsavcısı için yaş haddi (65) tir. Ancak vazifelerinde kalmaları faydalı görülenlerden, Divanı Muhasebat Reis ve âzalarının yaş hadlerinin Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca ve Divanı Muhasebat Savcısı ile Devlet Şûrası ve Temyiz Mahkemesi Reis ve azaları, Başkanın Sözcüsü ve Cumhuriyet Başsavcısının yaş hadlerinin de İcra Vekilleri Heyetince birer yıllık sürelerle (3) yıl uzatılabileceği kabul edilmiş, aynı maddenin (b) fıkrasında da üniversite ordinaryüs profesör ve profesörlerinin (65) yaşını doldurduktan sonra (70) yaşını geçmemek üzere vazifelerini yapabilecek durumda olmadıkları ilgili üniversite senatosunca belirtilinceye kadar çalışabilecekleri hükme bağlanmış bulunmaktadır.
>
> Yukarda mâruz hükümlerin esbabı mucibesi Erkânı Harbiyei Umumiye Riyasetini işgal eden zat için de varit bulunduğundan Erkânı Harbiyei Umumiye Reisinin yaş haddinin birer yıllık müddetlerle 2 sene uzatılabilmesini teminen ilişik kanun lâyihası hazırlanmıştır."[342]

---

[341] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:6, İçtima:2, , İnikat:25, (16.1.1959), s.481.

[342] "5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 40!ıncı maddesinin 7198 sayılı Kanunla muaddel (Ç) fıkrasının 1 numaralı bendinin sonuna bir ibare eklenmesine dair kanun lâyihası ve Millî Müdafaa, Maliye ve Bütçe Encümenleri mazbataları (1/360)", S.Sayısı:304, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959).

Muvakkat Encümen tarafından hazırlanan 2.6.1959 tarih ve 2 karar nolu mazbatayla Hükümetin teklif ettiği 2 yıllık uzatma süresi 3 yıl olarak değiştirilmiş ve tasarının Genel Kurula takdimine karar verilmiştir. Muvakkat Encümenin kabul ettiği tasarının 1. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

> "5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 40'ıncı maddesine aşağıda yazılı (F) fıkrası eklenmiştir.
>
> F) Erkânı Harbiyei Umumiye Reisinin yaş haddi vazifesinde kalması lüzumlu ve faydalı görüldüğü takdirde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile birer senelik fasılalarla 3 sene uzatılabilir."[343]

Genel Kurulda tasarı görüşülürken bu madde üzerinde görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Bazı milletvekilleri tasarıya karşı çıkmıştır. Bunlardan Tekirdağ Milletvekili Nurettin Aknoz, Genel Kurmay Başkanlarının yaş hadlerinin 68'e kadar çıkarılmasının yanlış olduğunu, çünkü komutanların sadece zihnen değil aynı zamanda bedenen de dinç olmaları gerektiğini, askerliğin yıpratıcı bir meslek olduğunu, vazifesine düşkün subayların sivillerden daha çabuk yıprandıklarını, nitekim Amerika ve İngiliz ordularında 60 ve 62 yaşından daha yaşlı generalleri görevde tutmayıp emekli ettiklerini, bizde ise zaten 65 olan yaş haddinin üç yıl daha uzatılmasının hem ordunun hem de ülkenin aleyhine olduğunu ifade etmiştir. Aknoz, yaş haddi konusunda tek istisnanın 68 yaş ile mareşal olduğunu, ancak bunun savaş kazanan kumandanın "zafer hâtırasına hürmeten" verilmiş olduğunu, tasarıyla önerilen 68 yaşına kadar görevde kalma hususu genelkurmay başkanlarına verildiği takdirde bu kişilere meydan muharebesi kazanmadan mareşallik payesi verilmiş olacağını, bu durumda payedeki "kutsiyet ve fevkalâdeliğin" ortadan kalkmış olacağını, orduda bu payeyi sadece Atatürk ile onun silah arkadaşı Fevzi Çakmak'ın kazanmış olduğunu, meydan muharebesi kazanmadan kimseyi bu makama çıkarmaya hakkımızın olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca, Aknoz'a göre, bu durum "silahlı kuvvetlerde önü tıkamak gibi bir tesir yapacağından astların hayal kırıklığına yol açmakla kalmaz genç ve enerjik kumandanların yetişmesini önlemiş olur". Orduda en fazla dikkat edilecek konunun yerleşik prensipler olduğunu hatırlatan Aknoz, hırsları sınırlandıran bu prensipler sayesinde subayların geleceğe emniyetle baktıklarını, ordunun hırslara yol açacak istikametlere sapmamasının Atatürk'ün yerleştirdiği bu prensiplere bağlılığından kaynaklandığını vurgulamıştır. Aknoz sözlerini Milli Müdafaa Vekiline yönelik şu uyarılarla tamamlamıştır:

---

[343] S.Sayısı: 304, ss. 2-3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959).

"Sayın Vekilin yaptığı bu teklif, hangi cepheden bakılırsa bakılsın, müktesep hakların ihlâlinden ileriye gidemez.

Acaba mevcut askerî plân ve projelerin tatbiki gibi bir mazeret ileri sürülebilir mi? Bu plân ve projeler, hepiniz iyice bilirsiniz ki, asla şahsi değildir. Millî Müdafaa Vekilinin, daha çok mühim konular dururken böyle bir kanunu Meclise getirmesi iyi olmamıştır, kanaatindeyim. Çok mühim konular, Sayın Vekilin yakın mesai arkadaşlarının Devlet sorumluluğu etkisi altında hazırlıyacağı bahusus silâhlı kuvvetlerin kudretini, cazibesini artıracak mevzulardır. Vekil bunların hazırlanmasını istemeli ve Millî Savunma Yüksek Kurulunun tasvibini aldıktan sonra Meclise getirmelidir. Büyük Meclis şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da pek hayırhâhane bitarafane meseleler üzerinde eğilecek ve şüphesiz en doğru kararları alacaktır."[344]

Muvakkat Encümen adına söz alan Nevşehir Milletvekili Necmeddin Önder ise "şimdi konuşan Sayın Generalimizden farklı bir görüşün müdafaasını yapmak için huzurunuzu işgal etmiş bulunmaktayım" diyerek sözlerine başlamıştır. Önder, Genelkurmay Başkanlığının "memleketin müdafaa gücünün esaslı bir şekilde cihazlanmasını, sevk ve idaresini, tertiplenmesini derpiş eden fevkalâde mühim ve komplike bir hizmet makamı" olduğunu, böylesine önemli bir makamı işgal eden yüksek rütbeye ulaşmış kişilerin "bugünkü teknik harb silâhlarının sevk ve idaresinin fevkalâde komplike bir mahiyet arz ettiği bir devrede" sık sık değiştirilmesinin doğru olmadığını belirtmiştir. Önder, ayrıca, gelecek yıl NATO'nun Başkanlığının ülkemizin Genelkurmay Başkanlığına verilmesinin kararlaştırıldığını, ancak bunun için en az iki yıl Genelkurmay Başkanlığı görevinde bulunmuş olma şartının arandığını, sık görev değişikliklerinde bu şerefli hizmetin başka milletlere geçeceğini ifade ederek tasarının lehinde oy kullanılmasını talep etmiştir.[345]

Muvakkat Encümen sözcüsü Yakup Karabulut da yaş haddinin birden 68'e çıkarılmadığını, bunun lüzumlu ve faydalı görülmesi durumunda Hükümet tarafından yapılabileceğini, "kıymetli elemanları Hükümet daha uzun müddetlerle kullanabilsin diye" böyle bir düzenlemenin yapıldığını, aslında bunun diğer generallere de teşmil edilmesi gerektiğini belirtmiştir.[346] Antalya

---

[344] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959), ss. 596-597.

[345] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959), ss.597-598.

[346] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959), s.598.

Milletvekili Burhanettin Onat ise tasarının lehine oy kullanılması gerektiğini tarihten bazı örnekler vererek açıklamıştır. Onat'a göre, Kanije savunmasını yapan Tiryaki Hasan Paşa doksan yaşındaydı. Aynı şekilde, "Birinci Dünya Harbinde Rusları Mazuri Bataklığında boğan Mareşal Hindenburg yetmiş yaşının hayli üzerinde"ydi ve General Makenzen de öyleydi.[347]

İzmir Milletvekili Perihan Arıburun, Meclis kürsüsünde ilk konuşmasını yaptığını, sözlerine "Türk kadınını tarihin içinde, kendisine doğru çektiği en yüksek yerden, Meclis kürsüsünden Atatürk'ü ölmez hâtırasını anmakla" başlayacağını ve "Orgeneral Rüştü Erdelhun'un lehinde" konuşacağını ifade etmiştir. Arıburun, ikinci kez "Orgeneral Rüştü Erdelhun" ismini kullanınca, milletvekillerinde "isimden bahsetmeyin" sesleri yükselmiş, oturum başkanı da "isim mevzuubahis değildir" diye konuşmacıyı uyarmıştır.[348] Bunun üzerine Arıburun, NATO üyesi ülkelerdeki kumandanların ortak vasıflarından bahsetmiş, bu kişilerin sadece askerî vasıflara sahip kişileri değil, aynı zamanda "büyük içtimai efsafta da kimseler" olması, bir çok dil bilmesi ve ailevi durumu itibariyle kuvvetli olması, yani mutlaka evli olması gerektiğini belirtmiştir.[349]

Rize Milletvekili İzzet Akçal, 65 yaşında emekli olan bir Genelkurmay Başkanının, eğer "sağlam bünyeli ve kafası işliyorsa", muhtemel hizmetlerinden vatanı mahrum bırakmanın yanlış olduğunu, bugün bir orgeneralin emekli olmasından sonra emir erine kadar yardımcılarının alındığını, bu kişilerin "akademilerle, büyük sevk ve idare plânlarıyla alâkalarına" fırsat verilmediğini, oysa modern ülkelerde emekliye ayrılan yüksek rütbeli kumandanlardan bu yönde istifade edildiğini ve bunun tipik örneğinin Hinderburg olduğunu belirtmiştir. Akçal, bu konuda Hükümet'e önerisini de şöyle formüle etmiştir:

> "Bu vesile ile Hükümetten rica ederim; yüksek rütbeyi ihraz etmiş olan şahısları memleketin, vatanın mukadderatı ile alâkalandırmak için icabeden tedbirleri alsınlar ve bunlar vazifeden uzaklaşmış hissini vermesinler, bu mevkie kadar çıkan şahıslar kolay yetiştirilemez, bu şahıslar memlekete milyonlara mal olmuşlardır ve şeref imtihanı vermiş insanlardır. Bu şahıslar emekliye sevk edildikten sonra dahi ordunun bir parçası olarak ve devamlı surette ordu işleriyle, vatan müdafaası ile meşgul olmalıdırlar. Ve bunların verecekleri raporlar kasalarda numaralanmak suretiyle hıfzedilmelidir."[350]

---

[347] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959), s.598.

[348] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959), s. 599.

[349] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959), s.599.

[350] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959), s.600.

Akçal, son olarak, Hükümetin Genelkurmay Başkanının görev süresini uzatma konusunda her sene karar almasının yanlış olduğunu, bir kararla 67 ya da 68 yaşına kadar görevinin uzatılması gerektiğini, böyle bir düzenlemenin ne Hükümeti her sene karar alma mecburiyetinde bırakacağını ne de görev süresi uzatılacak şahsı "acaba gelecek sene emekliye sevkederler mi, temdit etmezler mi" şeklinde bir düşünceye sevkedeceğini ileri sürmüştür.[351]

Tasarı üzerinde son sözü alan Nevşehir Milletvekili Zihni Üner, Akçal'ın "müntesibi bulundukları meslekin tesiri altında kalarak noktai nazarlarında bir zühule düşmüş olduklarını", Erkânı Harbiyei Umumiye Reisliği makamının, emeklilik yaşına kadar değiştirilemez bir makam olmadığını, bunun tamamen Hükümetin tasarrufu altında olduğunu, bu kişinin görevinde devamına bir engel sözkonusu ise Hükümet kararıyla emekliliği beklenmeden değiştirilebileceğini, bu nedenle mevcut tasarıyla getirilen birer yıl uzatma düşücesinin Erkânı Harbiyei Umumiye Reislerinin atanmaları hususundaki mevzuata tamamen uygun olduğunu savunmuştur.[352]

Tasarının 1. maddesi üzerindeki müzakereler tamamlandıktan sonra yürürlükle ilgili 2. maddesi ve icra ile ilgili 3. maddesi oylanarak kabul edilmiştir. Daha sonra da tasarının heyeti umumiyesinin kabul edilmesiyle birlikte tasarı kanunlaşmıştır.[353]

3.3.4 Emniyet Teşkilatı Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun

Emniyet Teşkilatı Kanununda değişiklik yapan 7257 sayılı bu kanun, Kastamonu Milletvekili Süleyman Çağlar'ın 24.3.1958 tarihinde Meclis Başkanlığına sunduğu kanun teklifiyle gündeme gelmiştir. Teklifin gerekçesi şu şekildedir:

> "3201 sayılı Emniyet Teşkilât Kanununun 26. maddesinin 2. fıkrasında (Liseden veya 7 senelik îdadi veya bunlara muadil mekteplerden mezun Emniyet Amirlerinden terfi için muvafık sicil almak şartiyle Polis Enstitüsünün yüksek tahsil kısmını ve ihtisas kursunu muvaffakiyetle ikmal edenlerin) meslek dâhilinde yüksek tahsil görmüş sayılacakları; aynı kanunun 30. maddesinde ise 29. madde mucibince Polis Enstitüsünün orta ve yüksek tahsil kısımlarını muvaffakiyetle bitiren lise mezunlarının birinci sınıf Emniyet Amirliğine terfiden sonra Polis Enstitüsünün yüksek tahsil ihtisas kursuna gönderilecekleri hükmünü vaz'etmiştir.

---

[351] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959), ss. 600-601.

[352] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959), s. 601.

[353] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:9, İçtima:2, İnikat:78, (8.6.1959), s. 602.

Bu iki madde metninden birincisinde Emniyet Amirliğinin hangi derecesinde enstitünün yüksek ihtisas kursuna sevk edileceği hakkında bir hüküm bulunmadığı halde 30. madde bu dereceyi sarih olarak belirtmiştir. Bu vaziyete göre lise mezunu olarak enstitünün orta ve yüksek tahsil kısımlarını gören ve mezuniyetlerinde Komiser Muavini olarak kadroya verilen gençler ancak 12 sene sonra ihtisas kursuna gelme imkânına mâlik olabilmektedirler.

Diğer bir bakımdan bu memurlar 6214 sayılı Kanunla asli maaşı 70 liraya yükseltilmiş olan Birinci Sınıf Emniyet Amiri olduktan sonra görecekleri mezkûr kurstan sonra 6766 sayılı Kanunla bidayet kademesi 60 lira maaşlı olan Emniyet Müdürlüğüne tâyin edilme durumuna girmekte ve binnetice maaş bakımından da bâzı ahvalde zarar etmekte, veya 70 liralık Emniyet Müdürlüğü kadrolarında münhal beklemeye mahkûm olmaktadırlar.

Şahsi bakımından olan bu zararlı durum teşkilât bakımından da Emniyet Müdürlüğü kadrolarının zamanında doldurulması imkânını güçleştirmek suretiyle hizmette de aksaklık hâsıl eylemektedir.

Şu hale nazaran Emniyet meslekinde terfiin maddi esasını rütbe teşkil ettiğinden enstitünün ihtisas kursuna sevk edilme zamanının Başkomiserlik veya İkinci Sınıf Emniyet Amirliği rütbesinde icrasının daha uygun olacağı şüphesizdir.

Bu maksatla 3201 sayılı Emniyet Teşkilât Kanununun 26 ve 30. maddelerinde ilişik kanuni tadilâtın icrası düşünülmüştür."[354]

Dahiliye Encümeni kanun teklifini aynen kabul ederken, Bütçe Encümeni de şeklen değiştirmek suretiyle kabul etmiştir.[355] Meclis Genel Kurulunda teklifin heyeti umumiyesi üzerinde söz alan bazı milletvekilleri, teklifle birlikte birkaç ay kurs gören kişilerin yüksek tahsil görmüş sayılacağını, bunun da çok yanlış olduğunu vurgulamışlardır. Örneğin Niğde Milletvekili Asım Eren şunları söylemiştir:

---

[354] "Kastamonu Mebusu Süleyman Çağlar'ın, Emniyet Teşkilât Kanununun 26 ve 30'uncu maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi ve Dahiliye ve Bütçe Encümenleri mazbataları (2/147)", S.Sayısı: 23, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:57, (15.4.1959).

[355] S.Sayısı:23, ss.2-3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:57, (15.4.1959).

"Geniş bir teşriî görüşle üniversite mezunu insanlarla birkaç aylık yüksek tahsil kursuna tâbi tutulmuş insanları aynı derecede kabul etmeye şüphesiz imkân yoktur... Biz kaliteye, tahsil seviyesine dikkat etmezsek ve birkaç ay yüksek tahsil kursu görmüş bir arkadaşa yüksek tahsil görmüştür dersek hukuk tahsilinin, fakülteler tahsillerinin, mühendislik tahsillerinin kalitesinin bunlarla aynı hizada olması gibi bir mâna çıkar."[356]

Eren, emniyet teşkilatında çalışanların hiçbir şekilde aleyhinde bir değerlendirme içinde olmadığını, ancak mevcut kanun teklifinin ruhunu uygun bulmadığını belirtmiştir.[357] Teklif sahibi Kastamonu Milletvekili Süleyman Çağlar ise, Eren'e verdiği cevapta, teklifinin yeni bir durum getirmediğini mevcut Emniyet Teşkilatı Kanunu hükümlerinin zaten bu yönde olduğunu hatırlatmıştır. Bu kanunun 30. maddesi ile 26. maddesinin ilk fıkrası şu şekildedir:

"Altıncı ve daha yukarı meslek derecelerindeki memurların Hukuk veya Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olmaları şarttır. Ancak ihtisaslarından istifade edileceği Vekâletçe takdir edilen diğer yüksek mektep mezunları ve bu kanuna göre yüksek tahsil gördükleri kabul edilenler de bu derecelere tâyin olunabilirler".

Aynı Kanunun 29. maddesi de şu hükmü ihtiva etmektedir:

"Bu kanundaki şartları haiz bulunan lise mezunları polisliğe tâyin edilerek Polis Enstitüsünün orta ve yüksek kısımlarına gönderilirler. Bu kısımları muvaffakiyetle ikmal edenler komiser muavinliğine tâyin edilirler. Ve bu kısımları muvaffakiyetle bitiremiyenler karakollarda polis memuru olarak vazife görürler.» dendiğini hatırlatmıştır."

Çağlar, bu maddeleri hatırlattıktan sonra, iddia edildiği gibi birkaç ay kursa katılanların yüksek tahsil sahibi sayılmadığını, lise veya Polis Kolejinden mezun olanların gittikleri Polis Enstitüsünde "iki sene kursa tâbi tutulmayıp tam bir tahsil" yaptıklarını, nitekim bunun müfredat cetvelinde okuyacakları derslerden de anlaşılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, Çağlar, zaten mevcut kanuna göre birinci sınıf emniyet amirlerinin ihtisas kursundan sonra terfi ederek emniyet müdürü olabileceklerinin belirtildiğini, ancak kanunun yürürlüğe

[356] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:57, (15.4.1959), s.308.

[357] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:57, (15.4.1959), s.308.

girdiği 1937 yılından bu yana 22 yıllık sürede sadece iki tane birinci sınıf emniyet âmiri yetiştirilebildiğini, birkaç emniyet âmiri için bir sınıf teşkil ettirmenin külfetli olduğunu, dolayısıyla birinci sınıf emniyet âmirliği vasfını kazanmış ikinci sınıf emniyet âmirleriyle, emniyet âmirliğine hak kazanmış başkomiserlerin bu ihtisas kursuna katılmalarını ve burada başarılı olmaları durumunda terfi ettirilmelerini önerdiğini vurgulamıştır.[358]

Niğde Milletvekili Asım Eren, tekrar söz alarak, bir çok meslek okulunda, hatta Jandarma Er Okullarında da Süleyman Çağlar'ın kürsüde okuduğu "mesleki, adli, hukuki, cezai derslerin bulunduğunu, ancak bu dersler okutuluyor diye bu okullara yüksek tahsil seviyesinin verilemeyeceğini, yüksek tahsilin "fakültatif tahsil" olduğunu, bunun dışında sadece mesleki bilgi veren bir tahsil ya da kursun yüksek tahsil seviyesine yükseltilmesinin doğru olmadığını, bu yolun açılması durumunda üniversiteye ihtiyaç kalmayacağını, bu nedenle "gelecek nesillerin haklarını ayaklar altına alan bir zihniyetin bu kanunda yer almasını" yanlış bulduğunu ifade etmiştir.[359]

Bütçe Encümeni Mazbata Muharriri Behzat Bilgin ise, Eren'in teklifin 2. maddesini dikkatle okumadığını, zira burada "Polis Enstitüsünün orta ve yüksek tahsil kısımlarını muvaffakiyetle bitiren lise ve Polis Koleji mezunu olanlar..."ın ihtisas kursuna gidip yüksek tahsil görmüş sayılacaklarını, dolayısıyla yüksek tahsil görmemiş olanların yüksek tahsil görmüş sayılmalarının sözkonusu olmadığını, kaldıki bu kişilerin kursu başarıyla tamamladıklarında meslekleri dahilinde yüksek tahsil görmüş sayılacaklarını ve mesleklerinden ayrıldıklarında bu muameleyi göremeyeceklerini belirtmiştir.[360]

Bolu Milletvekili Mahmut Güçbilmez, "meslek dâhilinde yüksek tahsil verilmesi"nin sadece polis ve emniyet sahasında değil, başka meslek alanlarında da geçerli olduğunu, ayrıca bu kişilerin yüksek tahsil sahibi olarak hangi haklardan yararlanacaklarının açıkça belirlendiğini, bunun dışında geniş manada yüksek tahsilin bütün haklarından yararlanıyorlarmış şeklinde bir endişeye yer olmadığını ifade etmiştir.[361]

Teklifin geneli üzerinde son sözü alan Behzat Bilgin, teklifin yüksek tahsil görmüş sayılma bakımından mevcut hükmü genişletmediğini, tersine daralttığını, mevcut durumda lise, kolej veya muadili denilmek suretiyle örneğin sanat okulu mezunlarının bile polis kadrosuna girmesi halinde bu haktan

---

[358] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:57, (15.4.1959), s.309.

[359] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:57, (15.4.1959), ss.309-310.

[360] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:57, (15.4.1959), s.310.

[361] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:57, (15.4.1959), ss.310-311.

yararlandığını oysa getirilen teklifte "muadili" hükmünün kaldırılarak bu hakkın sadece lise ve kolej mezunlarına tanındığını vurgulamıştır.[362]

Maddeler üzerinde de kısa konuşmalar yapılmış ve bazı küçük değişikliklerle kanun teklifi kabul edilmiştir.[363]

3.3.5 Jandarma Efradı Kanununun Değiştirilmesi Hakkında Kanun

Jandarma Efradı Kanununda değişiklik yapan 7278 sayılı bu kanun, gerekçesinde ifade edildiği üzere, jandarma teşkilatının astsubay ve uzatmalı er eratın azlığından kaynaklanan sıkıntılarını gidermek maksadıyla çıkarılmıştır. Dahiliye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince Yüksek Meclise takdimi 15.4.1958 tarihinde kararlaştırılan kanun tasarısının gerekçesi şu şekildedir:

> "Yeniden kurulmuş ve kurulmakta olan tümen ve tugay gibi toplu birliklerle gittikçe genişlemekte olan Jandarma Umum Kumandanlığı teşkilatındaki astsubay ve uzatmalı eratın azlığı sebebiyle çeşitli hizmetlerin ifasında müşkülât çekilmektedir.
>
> Her jandarma karakolunda, karakol kumandanı yardımcısına şiddetle ihtiyaç hissedilmeye başlanmış olup, uzatmalı mevcudu buna yetmediği gibi bâzı nahiye ve asayiş karakollarında karakol kumandanlıklarında onbaşı ve erlerin istihdamı mecburiyetinde kalınmaktadır.
>
> Bu müşkülün önlenmesi için astsubay ve uzatmalı mevcudunun artırılması hususunda alman tedbirler neticesi pek az istekli zuhur etmekte ve bunlardan şeraiti haiz olup kabul edilenlerle, her sene muhtelif sebeplerle meslekten ayrılanların boşluğu, ancak cüzi farkla kapatılabilmektedir.
>
> Mer'i mevzuata göre halen jandarma mecburi uzatmalı hizmetli olarak vazife görmekte olan onbaşıların çavuşluğa yükseltilmediklerinden (6) senelik mecburi hizmetlerini bitirince terhislerini istemeleri ve istikballerini diğer teşkilâtlarda aramaları ayrıca kadronun ikmaline mâni olmaktadır.
>
> Mecburi uzatmalı hizmetliye kabul edilmeleri için müracaat eden ve her bakımdan er ve onbaşılardan daha üstün kabiliyette bulunan ordu ve jandarma kıta çavuşlarının, 1861 sayılı Kanunun 2 nci ve 6348 sayılı Kanunla muaddel 1'inci maddeleri muvacehesinde jandarmaya mecburi uzatmalı hizmetli olarak

[362] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:57, (15.4.1959), s.311.

[363] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:57, (15.4.1959), s.313.

alınmamaları kadronun ikmaline mâni ayrı bir sebep teşkil etmektedir.

Diğer taraftan 6891 sayılı Kanunla jandarma uzatmalı eratına emeklilik hakkı tanınmışsa da bunların halen yaş hadleri 48 olduğundan emeklilik için lâzım gelen 25 yıllık fiilî hizmetlerini tamamlamadan yaş hadlerine uğramaktadırlar. Bu mahzuru önlemek bakımından yaş hadlerinin emsali olan polis memurları gibi, uzatmalı erlerde 50, uzatmalı onbaşı ve çavuşlarda 52 ye yükseltilmesi gerek şahısları ve gerekse hizmetin devamı ve menfaati bakımından zaruri görülmektedir.

Tasarıda muvakkat 1'inci madde ile, halen mevcut sınıf çavuşlarının ek birinci madde hükmünden istifadeleri derpiş edilmiş olduğundan 1861 sayılı Jandarma Efradı Kanununun 6348 sayılı Kanunla muaddel geçici 3'üncü maddesi tatbik kabiliyeti kalmıyacağından yürürlükten kaldırılmıştır.

Yukarda arz ve izah edildiği üzere kadronun ikmali ve jandarmanın kıyı ve hudutlar dâhil çok çeşitli hizmetlerini daha verimli bir şekilde görebilmesi için kıta çavuşlarının da mecburi uzatmalı hizmetli olarak kabulüne ve uzatmalı onbaşıların çavuşluğa yükseltilmelerine ve yaş hadlerinin yükseltilmesine katı zaruret hâsıl olmuş ve ilişik kanun lâyihası bu maksada matuf olarak hazırlanmıştır."[364]

Dahiliye Encümeni, 26.5.1958 tarih ve 36 karar sayılı mazbatasıyla, mucip sebepleri yerinde bulmuş ve Hükümet tasarısını "lâyihanın kanunlaşmasiyle de meslekin daha verimli hale geleceği kanaatiyle" aynen kabul etmiştir.[365] Tasarıyı Milli Müdafaa Encümeni aynen, Bütçe Encümeni de "redaksiyon bakımından bazı tadilâtla aynen" kabul etmişlerdir.[366]

---

[364] "1361 sayılı Jandarma efradı Kanununun bâzı maddelerinin tadiline, bu kanuna bir ek ve 2 muvakkat madde eklenmesine ve muvakkat 3'üncü maddesinin kaldırılmasına dair kanun lâyihası ve Dahiliye, Millî Müdafaa ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/186)", S.Sayısı: 34, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959).

[365] S.Sayısı:34, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959).

[366] S.Sayısı:34, ss.2-3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959).

Genel Kuruldaki görüşmeler sırasında tasarının geneli üzerinde söz alan olmayınca, maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Jandarma Efradı Kanununun 2, 7 ve 19. maddelerini değiştiren 1. maddenin ilk iki maddede yaptığı değişiklik tartışılmaksızın kabul edilmiştir. Hâlen geçerli olan 2. madde jandarma eratının kaynaklarını belirtmiş, 7. madde ise muvazzaf hizmetini Ordu veya Jandarmada bitirmiş olan er, onbaşı ve kıta çavuşlarının belli şartlar altında jandarma teşkilatında görevlendirilebileceği hükmünü düzenlemiştir.[367]

"Jandarma uzatmalı erlerin yaş hadleri 50, uzatmalı onbaşı ve çavuşların 52'dir" şeklindeki 19. madde değişikliği ise Genel Kurulda usul tartışmasına neden olmuştur. Encümen, görüşmeler sırasında yeni bir metin hazırlayarak yaş haddini 55 ve 57 olarak belirlemiştir. Rize Milletvekili İzzet Akçal, bu değişikliğin encümende görüşülüp görüşülmediğini sorunca, Dahiliye Encümeni Reisvekili Ömer Lütfi Erzurumluoğlu, değişikliği komisyonun yapmadığını, bir arkadaşlarının teklifte bulunduğunu, kendilerinin de bunu uygun gördüklerini belirtmiştir.[368] Erzurumluoğlu, sözlerinin devamında ivedilik teklifini, emeklilik dönemi olan Temmuz ayının yaklaşması nedeniyle verdiklerini, evvelce 48 yaşını dolduranların emekli edildiğini, sağlık bakımından bir sakıncası olmayan ve henüz çalışabilecek durumda olanların bu yaşta emekliye sevkedilmelerini önlemek için bu şekilde bir düzenleme yapıldığını, fiili süre 30 yıl kabul edildiği için yaş hadleriyle ilgili öneriyi encümen olarak benimsediklerini ifade etmiştir.[369]

---

[367] Jandarma Efradı Kanununun yeni 2.maddesi şu hâli almıştır: "Cumhuriyet jandarması erat membaları şunlardır: a) Askerlik Kanunu mucibince 18 yaşını bitirmiş gönüllüler, b) Askerlik Kanunu mucibince Millî Müdafaa 'Vekâletince Jandarmaya verilecek mükellefler, c) Ordu ve Jandarmadan ayrıldıkları müddet iki seneyi ve yaşları 26 yi geçmiyen er, onbaşı ve kıta çavuşları." Aynı kanunun 7. maddesi de şöyle düzenlenmiştir: "Muvazzaflık hizmetini Ordu veya Jandarmada bitirmiş olan er, onbaşı ve kıta çavuşları, Talimatnamesine göre gerekli şartları haiz oldukları takdirde (6) yıl mecburi uzatmalı hizmetli olarak Jandarmaya kabul edilebilirler. Bunlar, bu müddetin hitamında ayrılmak istemedikleri ve istihdamlarına mâni halleri de görülmediği takdirde yaş haddine kadar istihdam olunabilirler. Uzatmalı er ve onbaşılardan tespit edilecek şartları haiz olanlar onbaşı ve çavuşluğa yükseltilir, hizmet müddetlerinin karşılığı olan aylığı alırlar."

[368] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959), ss.67-68.

[369] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959), s.68.

İzzet Akçal ise bu cevapla tatmin olmamış, kendisinin İçtüzük hükümleri konusunda encümenin dikkatini çekmek istediğini, encümen raporlarının uzun uzadıya tartışıldıktan sonra genel kurula getirildiğini, bu aşamada bir kişinin vereceği değişiklik önerisinin encümen başkanı ya da sözcüsü tarafından encümen adına kabul edilmesinin sözkonusu olamayacağını, dolayısıyla encümenin mevcut teklifi alarak yeniden görüşüp bir karara ulaştıktan sonra genel kurula getirmesi gerektiğini savunmuştur. Erzurumluoğlu, Akçal'a verdiği cevapta, usul yönünden problem bulunmadığını, Dahiliye Encümen Reisi, Reisvekili ve Mazbata Muharriri olarak encümen adına "filhal iştirak ediyoruz" demek suretiyle encümen adına hareket ettiklerini ifade etmiştir.[370]

Dahiliye Encümeni Mazbata Muharriri Ekrem Anıt, yaş haddine ilişkin teklifi encümen adına kendisinin verdiğini söyleyince, Akçal ne mazbata muharririnin ne de encümen reis veya reisvekilinin böyle bir yetkiye sahip olmadıklarını belirtmiştir. Akçal, bu görüşünü şöyle temellendirmiştir:

> "Niçin değillerdir? Evvelâ usulün sarih hükümleri bakımından değillerdir.
>
> Sonra diğer arkadaşlar bizzat deseler ki, reyimiz sizdedir, kafalarını, bilgilerini bu arkadaşlara vermemiş oldukları için bunu münakaşa etmek imkânı yoktur, en tabiî vaziyet budur. Yapılacak iş komisyona bu teklifi getirmektir…
>
> Ben komisyondan rica edeceğim, ısrar etmesinler. Reis, reisvekili, mazbata muharriri komisyon demek değildir. Bu sebeple komisyon ekseriyeti, birlikte düşünüp bunu getirmelidir… Encümen divanı olarak ücretleri başka müesseseler yükseltmiştir, biz de yükseltiyoruz demek salâhiyetini haiz değillerdir. Kaldı ki Divanın bir âzası noksandır. Rica ederim, usulü bir defa yıkmaya başladık mı sonu nereye gider?"[371]

Dahiliye Encümeni Reisvekili Erzurumluoğlu, 1955 yılında bütçe görüşmeleri yapılırken İzzet Akçal'ın Bütçe Komisyonu toplanmadığı halde "Bütçe Komisyonu filhal iştirak ediyor" dediği durumların olduğunu ileri sürünce, Akçal "asla böyle bir şey vârit değildir" şeklinde bir tepki göstermiştir.[372] Erzurumluoğlu, usul tartışmalarına son noktayı şu sözlerle koymuştur:

---

[370] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959), s.68.

[371] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959), s.69.

[372] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959), s.70.

"İzzet Beyin söylediği usulsüzlük burada varit değildir. Kendileri, belki komisyonda bunun hilafı münakaşa edilebilir noktai nazarını ileri sürdükleri için, biz bunu komisyona alıyoruz. Ama, hakikaten bu kanun encümende bir buçuk senedir beklemektedir. Bu yüzden de 900 küsur vatandaş mutazarrır olmuştur. Encümene iadesini istemesi dolayısiyle vukubulacak gecikmeden doğacak vebal de İzzet Beye aidolacaktır."[373]

Bunun üzerine, teklif encümene havale edilmiş, diğer maddelerin görüşülmesi de encümen raporu gelinceye kadar ertelenmiştir.[374] Genel Kurulun 18.5.1959 tarihli toplantısında tasarıyla ilgili görüşmelere devam edilmiştir. Dahiliye Encümeninin 19. maddeye ilişkin tadilatına Bütçe Encümeni Mazbata Muharriri Behzat Bilgin itiraz ederek, er ve onbaşı için yaş haddinin 55, çavuşlar için 57 olmasının haklı herhangi bir sebebinin bulunmadığını belirtmiştir. Bütçe Encümeninin "Jandarma uzatmalı er, onbaşı ve çavuşların yaş haddi 55'tir" şeklindeki teklifine Dahiliye Encümeni de iştirak etmiş ve madde bu haliyle kabul edilmiştir.[375] Tasarının diğer maddeleri de üzerinde tartışma yapılmaksızın oylanarak kabul edilmiştir.[376]

3.3.6 Emniyet Teşkilat Kanununun 90. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun

7410 sayılı bu Kanun, Kastamonu Mebusu Süleyman Çağlar'ın teklifiyle Meclis gündemine girmiştir. Emniyet Teşkilat Kanununun 90. maddesi ile 1951'de kurulan Polis Bakım ve Yardım Sandığına yeni statü kazandırmak maksadıyla verilen kanun teklifinin gerekçesinde Polis Bakım ve Yardım Sandığının üye sayısının ve sermayesinin her geçen gün artmakta olduğu, Sandığın yüksek okul öğrencilerine yurt hizmetleri ve yaşlılar ile kimsesizlere bakımevleri açmak gibi hizmetleri sunabilmesi için tüzelkişiliğe kavuşturulması gerektiği belirtilmiştir. Gerekçe şu şekilde özetlenmiştir:

"Hulâsa; bir taraftan ortak sayısı basit gayretlerle şimdikinin bir buçuk mislini kısa zamanda geçecek olan; diğer taraftan sermayesi hayli büyükçe rakamlarla tezayüdetmekte fakat hükmi şahsiyetten bile mahrum bulunan Polis Bakım ve Yardım Sandığı

---

[373] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959), s.70.

[374] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:66, (11.5.1959), ss.70-71.

[375] 19. madde 24.6.1965 tarihinde yürürlüğe giren 635 sayılı kanunun 28. maddesi tarafından ilga edilmiştir.

[376] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.172.

gayeleri için zaruri gayrimenkullere tasarruf yetkisini ve hükmi şahsiyeti haiz mevcutları ile alacaklarını Devlet mallarına ait hak ve rüchanlarla takip imkânlarını sahip kılmak kaçınılmaz bir mecburiyet olarak belirmiş bulunmaktadır.

Birçok benzeri yardım sandıklarına verilmiş olan bu imkânların Polis Bakım ve Yardım Sandığına da bahşedilmesi her bakımdan faydalı ve verimli olacağı düşüncesiyle; 3201 sayılı Emniyet Teşkilât Kanununun Polis Balkım ve Yardım Sandığına mütedair 90'ıncı maddesinin tadili hakkında ilişik kanun tasarısı hazırlanmıştır."[377]

Kanun teklifi İçişleri Komisyonunda görüşülmüş ve "Mevzuun mevcut sandığın bir an evvel yeni statüye intibakını sağlamak maksadiyle tercihan ve müstacelen görüşülmesine karar verilmiştir". Komisyon, teklifi kanun tekniğine uygun olarak redakte etmiştir. Komisyon, kanun teklifi metnini şu şekilde formüle etmiştir:

"MADDE 1. — 3201 sayılı Emniyet teşkilât Kanununun 90'ıncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 90. Emniyet Umum Müdürlüğüne bağlı ve varidatı, Emniyet Umum Müdürlüğü kadrosuna dâhil maaşlı ve ücretli memurlardan, sandığa ortak olanlar tarafından temin edilmek üzere bir (Polis Bakım ve Yardım Sandığı) kurulur.

Bu sandık hükmi şahsiyeti haiz olup ortaklarının hizmet esnasında ve emekliliklerinde, nizamnamesinde tesbit edilen hususlarla birlikte Sandık idare binaları, talebe yurtları, dinlenme kampları ve ortakların mesken ihtiyaçlarını karşılamak üzeri gayrimenkullere tasarruf edebilir.

Sandığın mevcutları ve alacakları Devlet mallarına ait hak ve rüçhanları haizdir.

Evvelce kurulmuş olan polis bakım ve yardım sandığı işbu 90'ıncı madde hükümlerine tâbidir."[378]

---

[377] "Kastamonu Mebusu Süleyman Çağlar'ın, 3201 sayılı Emniyet teşkilât Kanununun 90 ıncı maddesinin değiştirilmesine dair kanun teklifi ve Dahiliye Encümeni mazbatası (2/369)", S.Sayısı: 23, s.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:11, İnikat: 26, (20.1.1960).

[378] S. Sayısı: 23, s.3-4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:11, İnikat:26, (20.1.1960).

Kanun teklifi Meclis Genel Kurulunda üzerinde tartışılmaksızın olduğu gibi kabul edilmiştir.[379]

3.3.7 Subay, Askerî Memur ve Astsubayların Giyeceğine Dair Kanun

Bu kanun, Hükümetin sunduğu tasarı ile Maraş Mebusu Halil Gürün'ün sunduğu Kanun teklifinin Milli Müdafaa ve Bütçe Encümenlerinde birleştirilerek görüşülmesinden sonra Meclis Genel Kurulu'nun 6 Mayıs 1960 tarihli oturumunda oylanarak kabul edilmiştir.

Kanun tasarısının gerekçesi şu şekildedir:

> "4108 sayılı Kanun mucibince subaylara, 5802 sayılı Kanunun 19'uncu maddesi mucibince de astsubaylara, erata mahsus elbise, kaput ve ayakkabı verilmektedir. Bugünün icaplarına ve vazifelerinin arz ettiği hususiyetlere göre subay ve astsubayların bir kısmı eğitimde ve kıta başında vazife gördükleri halde bir kısmı karargâhlarda çalışmaktadırlar. Subay ve astsubayların 2771 sayılı Ordu Dahilî Hizmet Kanununun 33'üncü maddesinin vaz'ettiği üniforma giymek mecburiyeti muvacehesinde giyeceğe mütaallik hükümlerin günün icapları ile vazifenin arz ettiği hususiyete uygun olarak değiştirilmesi lüzumlu görülerek bu kanun lâyihası hazırlanmıştır.
>
> Lâyihanın 1'inci maddesinde: Türkiye Cumhuriyeti Ordusu subay ve astsubaylarından hazarda takım, bölük, tabur, alay, tugay ve muadili birliklerle eğitimle ilgili müessese ve okullarda, bilûmum gemi ve deniz vasıtalarında, hava kuvvetlerinin belirli mevzilerinde ve vilâyet jandarma kumandanlıklarında görevli olanlara eğitimde ve faal kıta hizmetinde bulunmaları sebebiyle erata mahsus elbise, kaput ve ayakkabının eğitim giyeceği olarak verilmesi,
>
> 2'nci maddesinde: Seferde ve fevkalâde hallerde kısmî seferberlikte, büyük manevralara ve herhangi bir harekâta iştirak eden subay ve astsubaylara eğitim giyeceğinin îcra Vekilleri Heyeti kararıyle verileceği,
>
> 3'üncü maddesinde: Bütün subay ve astsubaylara Kıyafet Kararnamesiyle tesbit edilmiş bulunan günlük hizmet giyeceğine mahsus bir elbiselik, bir kaputluk ve bir ayakkabının verileceği,

[379] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:11, İnikat:26, (20.1.1960), s. 257.

4'üncü maddesinde: Eğitim giyeceği ile günlük hizmet giyeceğinin miadları ve yenilenmesi esasları yer almış bulunmaktadır.

Lâyihanın muvakkat maddesinde askerî memurlarla muadilleri (Bando öğretmenleri) ve gedikli subayların, adedleri az ve statüleri de muvakkat olduğundan, eğitim ve hizmet giyeceğinden faydalanmaları nazarı itibara alınmıştır.

Lâyihanın 5'inci maddesi kaldırılan hükümlere ve 6 ve 7'nci maddeleri meriyet ve icra maddelerine dairdir."[380]

Lâyiha ve teklifi inceleyen Millî Müdafaa Encümeni, 20.1.1960 tarihli ve 14 nolu mazbatasıyla Hükümet lâyihasın esas alınarak değerlendirmelerin yapıldığını, "lâyihanın mücip sebepleri"nin Encümen tarafından yerinde görüldüğünü, 1, 4, 5, 6, ve 7. maddelerinin aynen kabulüne, 2 ve 3. maddelerinin de değiştirilerek kabulüne karar verildiğini bildirmiştir. Bütçe Encümeni de 24.4.1960 tarihli ve 88 nolu mazbatasıyla Hükümetin önerdiği lâyihayı aynen kabul etmiştir.[381]

Genel Kurul'da önce Milli Müdafaa Vekili'nin verdiği, kanun lâyihasının lüzumuna binaen gündemin diğer maddelerine takdimen ve müstaceliyetle görüşülmesine dair takrir oylanarak kabul edilmiştir.[382] Sonra da yedi maddelik kısa kanun üzerinde tartışma yapılmaksızın oylanıp kabul edilmiştir.[383]

---

[380] "Türkiye Cumhuriyeti Ordusu, Subay ve askerî memur ve muadilleriyle astsubayların giyeceğine dair kanun lâyihası ile Maraş Mebusu Halil Güründün, Türkiye Cumhuriyeti Ordusu subay, astsubay ve askerî memurlarına eğitim ve günlük hizmet melbusatı verilmesine dair kanun teklifi ve Millî Müdafaa ve Bütçe encümenleri mazbataları", S.Sayısı:129, s.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:65, (6.5.1960).

[381] Milli Müdafaa ve Bütçe Encümenlerinin mazbataları için bkz. S.Sayısı:129, ss.4-5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:65, (6.5.1960).

[382] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:65, (6.5.1960), s.388.

[383] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:65, (6.5.1960), ss.388-389.

3.4 EĞİTİM VE ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ KANUNLAR

3.4.1 Türkiye ve Orta-Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü Teşkilat Kanunu

Bu kanun, Hariciye Vekâletice hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince 5.6.1956 tarihinde Meclis'e takdimi kararlaştırılan tasarı ile Meclis gündemine gelmiştir. Aslında TODAİE 1953 yılının Mart ayında Siyasal Bilgiler Fakültesi ile iş birliği halinde ve fakat muhtar bir kurum olarak Hükümetçe faaliyete geçirilmişti. Tasarının gerekçesinde belirtildiği gibi, "Enstitüye gelişmesi ve kendisinden beklenen önemli işleri daha iyi yapar hale gelmesi için lüzumlu vasıtaları vermek ve nihayet Birleşmiş Milletlerle imzaladığımız Teknik Yardım Anlaşması ile zâmin olduğumuz bir hükmü yerine getirmek gayesiyle" bu tasarı hazırlanmıştır. Kurulacak Enstitü'nün amacını, vazifelerini ve organlarını açıklayan tasarının gerekçesi şu şekildedir:

> "I - Böyle bir enstitünün kurulmasını gerektiren zaruretler:
>
> Asrımızın başlangıcından beri ve bilhassa son 25 yıl içinde; dünyanın her tarafında, devletlerin giriştikleri faaliyetler, gerek muhteva, gerek genişlik bakımından, büyük bir hızla gelişmiştir. Türkiye'de millî bir Devletin kuruluşu ve iktisadi ve içtimai alanlarda çeşitli ıslahat hareketlerine girişilmesi, âmme idaresi müesseselerinin mesuliyetlerini geniş ölçüde artırmıştır. Çağdaş devletler, artan vazifelerini iyi bir şekilde ifa edebilmek için idare teşkilâtını ve idari metotlarını gitgide genişliyen mesuliyetlerine göre ayarlamak zorundadırlar. Diğer taraftan, idari vazifeleri daha iyi bir şekilde ifa edecek memurların yetiştirilmesi de âmme idaresinin verimliliğini, Devletin faaliyetlerindeki artışla mütenasibolarak yükseltecek vasıtalardan biridir. Bundan başka dünyanın her tarafında olduğu gibi, Orta - Doğu memleketleri de şunu müşahede etmişlerdir ki, nizamın temini ve adaletin tevziine kâfi gelen idari müesseseler ve usuller, geniş çapta âmme hizmetlerine ve işletmelerine çoğu zaman kâfi gelmemektedir. Bir nesil önce, âmme idaresi konusunu inceliyenler, meselenin sadece hukuki tarafları ile ilgileniyorlardı. Bugün, idari faaliyetlerle ilgili hukuk ve saire ilim dalları eski önemini muhafaza etmekle beraber, bu konuya yeni bir buut daha ilâve edilmiştir:
>
> Modern Âmme İdaresi adını verdiğimiz bu yeni buut bir taraftan hukuk temeline dayanır; diğer taraftan Devletin

gayelerini en iyi şekilde gerçekleştirecek idari usullere ve tekniklere istinadeder.

İyi bir idareci olabilmek için yaradılıştan bâzı şahsiyet ve zekâ vasıflarına sahibolmak lâzımdır. Fakat bu vasıflar kendiliklerinden idarecilik maharetini geliştirmeye kâfi gelmez. Devletin genişliyen âmme hizmetlerinin her kısmında ihtiyaçlarını tatmin edecek miktarda kabiliyetli idarecilere sahibolmasını sağlamak için, idarecilik vasıflarını haiz kimselere rehberlik etmek ve kabiliyetlerini geliştirmek gerekir. O halde âmme idaresi konusunda eğitimin maksadı, mevcut idarecilerin veya idare mevkilerine namzet olan kimselerin idarecilik kabiliyetlerini geliştirmeye yardım etmektir.

Âmme idaresi konusunda eğitimle mütenazır olarak, idarenin bünyesinde, teşkilâtında, usullerinde ve sevku idare görüşlerinde bir ilerleme sağlanmazsa, eğitim yolunda sarf edilen gayretlerin büyük bir kısmı faydasız kalır. Şu halde, teşkilât ve sevku idare ıslahatı ile eğitim programları elele yürütülürse maksada daha kolay ulaşılır.

Her ne kadar, idarecilik kabiliyetinin gelişmesi sadece bir dersanedeki akademik tedrisatla sağlanmazsa da, idareciliğin esasları bilinirse, tatbikat alanındaki tecrübelerden daha iyi istifade edilir. İdari kabiliyetin inkişafı için en başarılı vasıta, sistematik bir eğitimle, değerlendirilmiş amelî tecrübelerin birleştirilmesi olmuştur. Eğer idareci veya müstakbel idareci, şimdiye kadar edinmiş olduğu tecrübeleri, verilecek yeni bilgiler sayesinde değerlendirmek imkânına kavuşur ve idari meselelerde sağlam kararlar almak için gerekli temel bilgileri iktisabedebilirse, o vakit, sırf günlük işleriyle meşgul olmak suretiyle ulaşması mümkün olmıyan bir seviyeye ulaşarak daha muktedir bir idareci haline gelir.

Arz edilen bu zaruretler memur yetiştirme ve geliştirme konusunda hususi ve ilmî bir tarzda çalışacak yüksek bir müesseseye ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç umumidir. Nitekim son zamanlarda Birleşmiş Milletler tarafından bâzı hükümler ile iş birliği halinde âmme idaresi öğretimi yapan müesseseler kurulmuştur. Bu arada, Birleşik Milletler Teşkilâtı ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında 5 Eylül 1951 tarihli Teknik Yardım Esas Anlaşmasına ek olarak aktedilen 8 Mayıs 1952 tarihli ve 1 sayılı Anlaşmada «umumiyetle âmme hizmetlerinin geliştirilmesi ve hususiyle Türkiye ve Orta – Doğu'da bu alanda eğitim imkânlarını temin etmek üzere», Türkiye'de bir Âmme İdaresi Enstitüsü kurulmasını derpiş etmiştir.

Adı geçen 1 sayılı ek Anlaşma, Enstitünün kurulması ve çalışması konusunda teferruatlı plânlar hazırlamak, gereken tavsiyelerde bulunmak üzere bir Etüd Gurupu teşkilini de derpiş etmiştir. Bu hükümler uyarınca Birleşmiş Milletler tarafından tâyin edilen beş uzman ile, Hükümetin verdiği yetki üzerine seçilen bir Türk Başkan ile beş Türk uzmandan mürekkep bir Etüd Gurubu Siyasal Bilgiler Fakültesinde faaliyete geçmiştir. Bu Etüd Gurubu Enstitünün dayanması gereken prensipler ile Enstitünün kazanması gereken bünye ve karakter özelliklerini Birleşmiş Milletler tarafından ST/TAA/M. 6 sayı ile yayınlanan raporunda belirtilmiştir. Sözü geçen Teknik Yardım Anlaşması 6189 sayılı Kanunla tasdik edilmiş ve Enstitünün yaşaması ve gelişmesi için zaruri olan kanun çıkıncaya kadar idare ve gelir, gider işleri Etüd Gurubu tarafından hazırlanan 6 Eylül 1952 tarihli raporunda tespit edilen esaslara göre yürütüleceği de aynı kanunda kabul olunmuştur. Enstitü, Siyasal Bilgiler Fakültesi ile iş birliği halinde ve muhtar bir müessese olarak 1953 Martında Hükümetçe faaliyete geçirilmiştir.

1953 Mayısından beri daima tekâmül eden öğretim ve araştırma faaliyetlerine devam eden Türkiye ve Orta - Doğu Âmme İdaresi Enstitüsüne şimdiye kadar imtihanla 300 e yakın Türk öğrenci alınmış ve çeşitli Orta - Doğu memleketlerinden 42 yabancı öğrenci ders görmüştür.

Mensuboldukları memleketlere göre işbu yabancı talebeler şu şekilde tevzi edilebilir:

Habeşistan 2, Afganistan 11, İran 12, Yunanistan 4, Suriye 1, Yugoslavya 2, Lübnan 2, İsrail 2, Irak 6.

Mezkûr yabancı talebelerden 32' si sertifika almaya muvaffak olmuşlardır.

Tedrisat yanında araştırma faaliyetine de hızla devam olunmuş ve mahallî, merkezi idare ile memur meselesi ve İktisadi Devlet Teşekkülleri üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Tamamlanmış ve yapılmakta olan konular şunlardır:

1. «Mahallî idareler»
2. «İktisadi Devlet Teşekküllerinin bünye ve murakabesi»
3. «EKİ» (Ereğli Kömür İşletmesi)
4. «Ankara Belediyesinin malî ve personel cepheleri»
5 «Ereğli Kömür İşletmesi»
6 «Devlet Şûrası»
7 «Türkiye tabiî servet kaynakları»
8 «Siyasal Bilgiler mezunları»

9 «İstanbul limanının idaresi»
10 «Türkiye'de mevcut küçük meskûn yerler»

Enstitü kısa zamanda Âmme İdaresinin çok çeşitli sahalarına ait 20 ye yakın telif ve tercüme eser neşretmiştir.

Âmme İdaresi ile ilgili öğretim, araştırma ve yayınlarda gittikçe artan ve gelişen bir hızla faaliyetlerine devam eden Türkiye ve Orta - Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü halen bir kuruluş ve teşkilât kanunundan mahrum durumdadır. Bu boşluğu gidermek, Enstitüye gelişmesi ve kendisinden beklenen önemli işleri daha iyi yapar hale gelmesi için lüzumlu vasıtaları vermek ve nihayet Birleşmiş Milletlerle imzaladığımız Teknik Yardım Anlaşması ile zâmin olduğumuz bir hükmü yerine getirmek gayesiyle takdim olunan lâyiha hazırlanmış bulunmaktadır.

II - Lâyihanın ruhu, kurduğu müessesenin maksat ve vazifeleri:

Bu lâyihanın ruhu, milletlerarası ihtisas imkânlarından da faydalanılarak Türkiye'de ve Orta - Doğu memleketlerinde âmme idaresinin işleyişi ve yürütülmesini geliştirmeye matuf olan ve faaliyetini ilmî müesseselerle ve idare ile (sıkı iş birliği yaparak yürütecek) bir müessese kurma noktasında toplanır.

Bu ruh etrafında kurulan Enstitünün maksadı, birinci maddede açıkça gösterilmiştir ki, bu da:

A) Âmme İdaresinin gelişmesine yararlı ilmî çalışmalarda bulunmak,

B) Memurların meslekî yetişmelerinde tekâmül sağlamaktan ibarettir,

C) Ayrıca Enstitü içinde ve dışında öğrenim, araştırma ve inceleme yapacaklara türlü yollarla yardım etme, ve araştırma ve öğretim faaliyetlerinin koordinasyon merkezi olma da bu vazifeler arasındadır.

III - Teşkilât:

Enstitü, birinci maddede ifade edilen gayeye ulaşması, ikinci maddenin A, B, C bentlerinde yazılı vazifeleri ifa edebilmesi için şu organları ile şubeler meydana getirilmiştir.

A) Organlar :
Enstitünün organları şunlardır:
1. İdare Heyeti
2. Umum Müdür
3. İcra Komitesi
4. Şube müdürleri
5. Umumi Kâtip

B) Şubeler :
1. Öğretim - Yetiştirme
2. Araştırma - Yardım
3. Derleme – Neşriyat

Bu organların kuruluş ve vazifeleri 5 ilâ 10'uncu maddelerde gösterilmiştir.

Lâyiha, enstitü faaliyetinin gereği gibi yürütülebilmesi için bâzı vasıfları haiz olmaları lâzımgelen enstitü asistanları ile enstitünün idari personelinin işbu vasıfları ve vazifeye alınma tarzları hakkında 11 ve 12'nci maddelerde hükümler vaz'etmiştir.

IV - Giriş şartları ve eğitimin mahiyeti :

Enstitüde öğretim ve eğitimin dayandığı esas temel sistematik bir eğitimle, değerlendirilmiş amelî tecrübelerin mezcedilmesidir. Enstitü programları bu ana fikre tertibedilmiş bulunmaktadır. Ancak, böyle bir eğitime tâbi tutulacak öğrencilerde bâzı vasıflar aranması zaruri görüldüğünden bunu teminen 14'üncü madde hazırlanmıştır.

V - Özlük hakları :

Enstitü ilmî faaliyetini gereği gibi ifa edebilmek için üniversite öğretim üyeleri ve yardımcılarından, yabancı memleketlerden gelen mütehassıslardan istifade edeceği gibi kendi bünyesi içinde yetiştirdiği elemanlardan ve bilhassa tatbikat sahasında âmme idaresi alanında tecrübe ve eserleriyle tanınmış kimselerden de faydalanmak mecburiyetindedir.

Umumi, mülhak ve hususi bütçe ile idare olunan daire ve müesseselerde çalınanlar arasından, âmme idaresi alanındaki tecrübe ve eserleriyle tanınmış olup enstitü idare heyetince (çalıştıkları daire ve müesseselerin muvakafati ile) araştırma ve öğretim işlerinde görevlendirilecek olanların özlük hakları 13' üncü maddede tanzim edilmiştir. 19'uncu madde, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcılarından enstitüde görevlendirilecek olanları ilgilendirmektedir. 20'nci madde, enstitünün devamlı kadrosunda çalışmak üzere ehliyetli, yabancı dil bilir asistan ve öğretim ve araştırma uzmanları bulunmasını kolaylaştırmak

üzere, bu gibi kimselere ek tahsisat verilmesini derpiş etmektedir. Nihayet 2'i nci madde, yine umumi hükümlere mütenazır olarak, ders, konferans veya araştırma ünitesi başına belli bir meblâğ ödemek suretiyle eleman istihdamını mümkün kılmaktadır.

VI - Malî hükümler :

Enstitünün gelir kaynakları 24'üncü maddede gösterilmiştir. Kesin hesap ve saymanın idare hesaplarının tetkik ve kontrolü enstitünün bağımsızlığı ile bağdaşabilecek usuller dairesinde (ve hususi bütçeler için uygulanan hükümlerden faydalanılarak) düzenlenmiştir. (Madde 24-26) Bundan başka enstitü, Muhasebei Umumiye, Artırma, Eksiltme ve ihale kanunları hükümleriyle Divanı Muhasebat vize ve murakabesinden de uzak tutulmuş ve bu hususlar Maliye Vekâletinin mütalâası alınmak suretiyle hazırlanacak bir talimatname hükümlerine tâbi kılınmıştır.

VII - Enstitü mensuplarının tâbi olacağı disiplin ve cezai takibat işleri 28 ve 29'uncu maddelerle tanzim edilmiştir.

Enstitüde halen çalışanların maaş intibakları ve emeklilik durumlarını ayarlamak üzere iki muvakkat madde sevk edilmiştir."[384]

TBMM, 28.4.1958 tarihli oturumunda tasarının Maarif, Maliye ve Bütçe encümenlerinden seçilecek üyelerden oluşan muvakkat bir encümende görüşülmesine karar vermiştir. Muvakkat Encümen, 7.6.1958 tarihli ve 2 karar nolu mazbatasında "âmme hizmetlerinin daha rasyonel ve verimli bir şekilde sevk ve idaresi için üstün vasıflı idareci elemanlara memleketin muhtaç bulunduğu aşikâr görülerek inceden inceye yapılan müzakere ve münakaşa sonunda teklifin heyeti umumiyesi"nin kabul edildiğini belirtmiştir. Muvakkat Encümen, tasarının maddelerinde bazı değişiklikler yapmış ve "arz ettiği ehemmiyet ve temin edeceği faydanın hususiyeti"ni dikkate alarak tasarının takdimen ve müstacelen müzakeresini Meclis'e teklif kararı almıştır.[385]

---

[384] "Türkiye ve Orta-Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü teşkilât kanunu lâyihası ve Muvakkat Encümen mazbatası (1/161)", S.Sayısı: 133, ss.5-6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958).

[385] S.Sayısı: 133, ss.5-6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958).

Yeni kurulan Enstitü'nün kuruluş amacı ve özerk statüsü Muvakkat Encümen tarafından tadil edilen 1. maddede şu şekilde belirtilmiştir:

"Âmme İdaresinin muasır telâkkisine göre gelişmesine yararlı çalışmalar yapmak suretiyle idare sanatında eleman yetiştiren ve memurların idari sahasında olgunlaşmasını sağlamayı hedef tutan ve 6139 sayılı Kanunla musaddak Teknik Yardım Anlaşması gereğince kurulmuş olan Türkiye ve Orta - Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü ilmî, idari ve malî muhtariyeti ve hükmi şahsiyeti haizdir."

Tasarının 2. maddesine göre TODAİE'nin vazifeleri de şunlardır:
"Enstitünün başlıca vazifeleri şunlardır :

A) Öğretim ve yetiştirme:
1. Âmme İdaresine mütaallik öğretimin inkişafına çalışmak;
2. Âmme İdaresi görevlilerinin modern idare prensipleri ve tekniğine göre bilgilerini artıracak ve tekâmülünü sağlıyacak tedbirler almak ve bu gibi tedbirleri teşvik etmek ve desteklemek ;
3. Âmme İdaresi sahası için öğretim elemanları yetiştirilmesine yardım etmek;

B) Araştırma ve yardım :
1. Âmme İdaresi ile ilgili meseleler üzerinde araştırma ve anket ve incelemeler yapmak;
2. Âmme İdaresi öğretimi yapan müesseselere yararlı öğretim malzemesi meydana getirmek;
3. İlgililerin talepleri üzerine Âmme İdaresini ıslaha yararlı tedbirler hakkında tavsiyelerde bulunmak ve bu hususta mütehassıslarını görevlendirmek; Âmme İdaresiyle ilgili meseleler hakkında mütalâa ve rey beyan etmek;

C) Derleme ve neşriyat:
1. Âmme İdaresi sahasında gerek yurt içindeki gerek başka memleketlerdeki hâdise ve emsalleri, inkişafları, tatbikat ve hal tarzlarını, araştırma, inceleme ve neşriyatı devamlı olarak takibetmek ve derlemek;
2. Araştırma, inceleme ve derlemelerini her türlü kitap, dergi, bülten, bibliyografiler vasıtasiyle devamlı olarak neşretmek; enstitü neşriyatının artışına ve dağılışına nezaret etmek;

3. Âmme İdaresiyle ilgili mühim eser ve araştırmaları Türkçeye veya yabancı dillere tercüme ederek neşretmek ve bu çeşit neşriyatı desteklemek;

D) Öğretim, araştırma ve inceleme yardımları:

1. Enstitüde öğrenim ve araştırma yapacaklara çeşitli kaynaklardan verilecek bursların idare ve tevziine iştirak etmek;

2. Enstitü öğrencilerinden ve enstitü dışındaki elemanlardan ehliyet ve kabiliyeti görülenlere ve âmme idaresiyle ilgili diğer ilim müesseselerinin öğretim ve araştırma üye ve görevlilerine, dış memleketlerde tahsil, araştırma veya staj yapmaları için her türlü imkânlardan faydalanarak burs vesair kolaylıklar sağlamak;

E) Türkiye ve Orta - Doğu memleketlerinde âmme idaresi sahasında yapılan araştırma ve öğretim faaliyetlerinin koordinasyon merkezi olmak."[386]

Meclisin 25 Haziran 1958 tarihli oturumunda tasarı görüşülmüş, geneli üzerinde söz isteyen olmayınca maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının ilk dört maddesi okunarak, tartışılmadan aynen kabul edilmiştir. Enstitünün idare heyetini düzenleyen 5. madde hakkında söz alan Niğde Mebusu Asım Eren, idare heyetine "çiftçinin mümessili olan" Ziraat Vekâletinden temsilci alınmamasını eleştirmiştir. Muvakkat Encümen Reisi Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, bu eleştiriye verdiği cevapta, Ziraat Vekâletini dışarıda bırakmak gibi bir özel kastın bulunmadığını, idare heyetine sadece ilgili bakanlıklardan temsilci alındığını, idare heyetinin gerek gördüğü takdirde diğer vekâletlerden ve kuruluşlardan temsilci isteme yetkisine sahip olduğunu ve nihayet idare heyetinin çok kalabalık tutulmasının işlerin yürütülmesi bakımından mahzurlu olduğunu belirtmiştir. Madde oylanarak aynen kabul edilmiştir.[387]

---

[386] S.Sayısı: 133, ss.7-8. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958).

[387] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958), s.688. Hükümet teklif ettiği 5.madde Muvakkat Encümen tarafından değiştirilmiştir. Hükümet'in teklifine göre Enstitü'nün idare heyeti şunlardan oluşmaktaydı: "1- Siyasal Bilgiler Fakültesi Profesörler Kurulunca âmme idaresiyle ilgili konuları okutan öğretim üyeleri arasından seçilecek 6 âza; 2. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk ve İktisat Fakülteleriyle Ankara Yüksek İktisat ve Ticaret Okulunun

Üzerinde tartışma yapılan maddelerden biri de Enstitü'nün ihtiyaç duyduğu "öğretim ve araştırma mütehassısları"nın seçimiyle ilgili olan 14. maddedir. Buna göre, öğretim ve araştırma uzmanları, beş yıl başarıyla Enstitüde asistanlık yapanlar arasından veya Enstitü dışından eserleri ve kamu yönetimi alanındaki çalışmalarıyla tanınmış kişiler arasından beş kişilik bir jüri marifetiyle imtihana tâbi tutularak seçileceklerdir. Niğde Milletvekili Asım Eren, Üniversitelerin Muhtariyet Kanununda öğretim elemanlarının nasıl seçileceği belirtilmişken, bu kanunla farklı bir kuralın kabul edilmesini eleştirmiş, bunların birbirine uyumlu hale getirilerek "memlekette türlü profesör, doçent yetiştirme usulleri"nden vazgeçilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Muvakkat Encümen başkanı Tarakçıoğlu, bu eleştiriye cevaben, yeni kurulmuş olan Amme İdaresi Enstitüsünün farklı ülkelerde farklı ihtiyaçları karşılamak üzere farklı isimler alabildiğini, fakülte diyenler gibi enstitü diyenlerin de bulunduğunu, Türkiye'nin ise fakülte modelini benimsemediği için fakültelerde olan sistemi aynen almadığını, ancak maddede belirtildiği gibi "öğretim ve araştırma mütehassısları"nın alanlarında temayüz etmiş yetkin şahıslar olduğunu, bunların bir kısmının doktorasını tamamlamış asistanlar olduğunu, "üst

---

Profesörler Kurullarınca seçilecek birer âza; 3. Yukardaki bentlerde gösterilen azalarla istişare etmek suretiyle Başvekâlet, Dahiliye, Hariciye, Maliye, Maarif, İşletmeler ve Millî Müdafaa Vekaletleriyle bir İktisadi Devlet Teşekkülünün erkânı arasından alâkalı vekâletler tarafından tâyin edilecek birer âza; 4. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tarafından teknik yardım mütehassısı gönderildiği müddetçe, enstitüye resmen âza olarak tâyin edilen Birleşmiş Milletler mütehassısları." Muvakkat Encümen tarafından değiştirilen ve Meclis Genel Kurulunda kabul edilen 5. maddenin öngördüğü idare heyeti ise şunlardan oluşuyordu: "1. Enstitü öğretim üyesi bulunan Profesör ve doçentler; 2. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinden 3, Ankara Hukuk Fakültesinden 2, Ankara İktisat ve Ticaret Fakültesinden (Genel Kurulda oylanan metinde "Ankara Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu" olarak düzeltilmiştir. Z.A.) 1; 3. Yukardaki bentlerde gösterilen azalarla istişare etmek suretiyle Başvekâlet, Maarif, Dahiliye, Hariciye, Maliye, Sanayi, Millî Müdafaa, İmar ve İskân, Basın -Yayın ve Turizm vekâletlerinden birer, İktisadi Devlet Teşekkülü erkânı arasından alâkalı vekâletler tarafından tâyin edilecek bir âza; 4. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tarafından teknik yardım mütehassısı gönderildiği müddetçe Enstitüye resmen âza olarak tâyin edilen Birleşmiş Milletler mütehassıslarından üç zat." Bkz. S.Sayısı: 133, ss.8-9. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958).

tarafı"nın ise zaten fakültelerde öğretim üyeliği yapma yetkisine sahip olan doçentler ve profesörler olduğunu belirtmiştir.[388]

Tasarının "özlük hakları" başlıklı dördüncü bölümü görüşülürken Enstitüde görevlendirilecek genel müdürün maaşı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Zonguldak Milletvekili Sebati Ataman, üniversitelerde dekanlar ek görev için 210 lira, rektörler 400 lira alırlarken TODAİE genel müdürüne 850 liralık bir ek görev ödeneği verilmesinin doğru olmadığını belirtmiş ve 850 liranın 400 lira olarak kabul edilmesi için bir de önerge vermiştir.[389] Muvakkat Encümen başkanı Tarakçıoğlu, Enstitünün yepyeni cazip ve beynelmilel bir kurum olduğunu, Birleşmiş Milletler ile yapılan anlaşmada da bu kurumu yönetecek kişinin "yüksek kalitede olması"nın kabul edildiğini, dolayısıyla genel müdür için öngörülen ek görev ücretinin uygun olduğunu ve önergeye katılmadıklarını ifade etmiştir.[390]

Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu da Enstitü'nün beynelmilel özelliğini vurguladığı konuşmasında şunları söylemiştir:

> "Muhterem arkadaşlar; bu enstitü, bildiğiniz gibi, beynelmilel bir mahiyet taşımaktadır. Biz bu enstitü için Birleşmiş Milletlerden yardım almaktayız. Hocalarının bir kısmı da zaten Birleşmiş Milletlerden aylıklarını alarak geleceklerdir. Bu enstitünün maksat ve gayesi bundan 4-5 sene evvel Birleşmiş Milletler teknik asistans işlerine bakan Kanada Maairif Vekili Killey Saklân'ın müzaharetiyle takarrür etmiştir. Türkiye'nin eskiden kültür bakımından bütün Orta - Şark'ta üstündeki inikasatını nazarı itibara alarak ve hâlâ civarımızdaki komşularımızda gerek Harbiye, gerek Mülkiye ve gerek Mühendis mektebimizde ve diğer fakültelerimizde veya eski mekteplerimizde, hattâ imparatorluk zamanında tahsil edip Orta- Şark'ta devlet idaresini ellerinde tutan kimselerin mevcudolduğu göz önünde bulundurularak bu ananenin bir an evvel devamı ve buraya civar memleketlerden İran, Irak, Suriye, Afganistan, Pakistan gibi memleketlerden gelecek olan talebelerin yetişmesi ve idare mekanizmasında çalışmaları ve böyle muayyen bir merkezde toplanacak Orta - Doğu memleketleri idarecileri arasında bir yakınlık, bir kardaşlık hissinin vücut bulması düşüncesiyle kurulmuştur. Onun için Birleşmiş Milletlerle müştereken, bazan

[388] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958), s.690.

[389] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958), ss.691-692.

[390] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958), s.692.

onlardan da ilham alarak, bu proje hazırlanmıştır. Bu ek görev ödeneğinin çok daha yüksek olmasını arzu ve teklif etmişti."[391]

Hariciye Vekilinin son cümlesi üzerine, "kendileri versinler..." diye müdahale eden Kars Milletvekili Mehmet Hazer'e de, Zorlu "kendileri verirlerse o zaman seçecekleri adamları da kendilerinden seçer ve kendilerinden gönderirler", "oysa biz verirsek bu idarecinin Türk olması imkân dahilindedir" şeklinde bir cevap vermiştir. Zorlu, ayrıca Sebati Ataman'dan takririni geri almasını istemiş ancak bu talebi kabul görmemiştir. Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu da, TODAİE'nin çok hayırlı hizmetler ifa etmek üzere kurulduğunu, ancak teşkilat kanununun Meclise sevkinin gecikmesi nedeniyle Siyasal Bilgiler Fakültesine bağlı "bir nevi sığıntı" gibi çalıştığını, bu kurumun Genel Müdürlüğünü yapma şerefine nail olduğunu ve bunu yaparken bir kuruş ücret almadığını ve bugüne kadar görev yapan diğer genel müdürlerin de hiçbir ücret almadıklarını, oysa bunun normal olmadığını, bu kurumun bazı hususiyetleri nedeniyle genel müdüre 850 lira verilmesinin bile yeterli olmadığını, bu nedenle encümenin teklifine katıldığını belirtmiştir.[392]

Kars Milletvekili Mehmet Hazer, genel müdür için öngörülen ücretin Birleşmiş Milletler fonundan karşılanması durumunda bunun olabileceğini, ancak bunun dışında bütçeden yapılacak tahsislerde mutlaka teadüle dikkat edilmesi gerektiğini, dolayısıyla Sebati Ataman'ın önergesine katıldığını ifade etmiştir.[393] Hazer'den sonra önerge sahibi Ataman da söz alarak, önergesini ancak üniversite rektörlerinin ek görev ücretinin de 850 bin liraya yükseltilmesi durumunda geri alabileceğini söylemiştir. Bu sözlere Hariciye Vekili cevap vermiş, Birleşmiş Milletlerden bir buçuk milyon dolar alındığını, bu kanun çıktıktan sonra yardım miktarının daha da artacağını, Enstitünün statüsü belirlenirken Birleşmiş Milletler ile görüşme yapıldığını ve sonuç olarak vaktinin yüzde yüzünü buraya sarf edecek kişilere ödenecek 850 bin liranın çok bir para olmadığını vurgulamıştır. Yapılan oylama sonucunda Ataman'ın önerisi kabul edilmemiştir.[394]

Tasarının diğer maddeleri görüşülüp kabul edildikten sonra heyeti umumiyesi hakkında söz alan Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu, Enstitünün kurulmasının memleket için hayırlı bir adım olduğunu, bugüne kadar sadece hukuksal boyutuyla ele alınan idare meselelerinin teknik ve idari verimlilik boyutlarının incelenmesinin ve "bilhassa Anglo-Sakson ülkelerinde çok ilerlemiş olan âmme hukuku ilminin memleketimize girmesi"nin kurulan Enstitü

[391] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958), s.692.

[392] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958), ss. 692-693.

[393] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958), s.693.

[394] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958), ss.693-694.

ile birlikte mümkün olacağını söylemiştir. Feyzioğlu, sözlerini şöyle tamamlamıştır:

> "Şimdiye kadar yaptığı araştırmalarla bir teşkilât kanununa ve bir binaya ve bir müstakil umum müdüre sahibolmadığı halde bu enstitü Meclisin ve milletin teveccühünü hak etmiştir... Şimdiye kadar enstitünün çektiği sıkıntı, 1953'den 1958 senesine kadar kanunun gecikmiş olmasından ve taliplerin azlığından idi. Bu kanun çıktıktan sonra zannederim bir akın olacak ve enstitü ve mezunlarının seviyesi çok yükselecektir. Bugüne kadar Yugoslavya'dan, İran'dan, İrak'tan, Lübnan'dan ve Suriye'den talebeler gelmiş, Türkiye'de hem lisanımızı öğrenmişler, hem de memleketlerine döndüklerinde mühim mevkiler işgal etmişlerdir. Enstitü, Türk kültürünün yayılması hususunda Osmanh İmparatorluğu zamanında bâzı müesseselerin yaptığının bir benzerini yapmaktadır. Bu müessesenin memleket için hayırlı olması temennisiyle sözlerime son veriyorum (Bravo sesleri)."[395]

TODAİE kanunu, oylamaya katılan 307 milletvekilinin oybirliğiyle kabul edilmiştir.[396]

3.4.2 Millî Müdafaa Vekâleti İlmî İstişare ve Araştırma Kurulu Teşkiline Dair Kanun

Milli Müdafaa Vekâleti tarafından hazırlanan tasarı İcra Vekilleri Heyetince Meclis'e takdimi 4.7.1956 tarihinde kararlaştırılmıştır. Tasarının gerekçesi şu şekildedir:

> "Millî Müdafaa Vekâletinin faaliyetini teşkil eden çeşitli mevzulardan birçoğu muhtelif ilim branşlarına ve bunların tatbikatını gösteren araştırmalara dayanmaktadır.
>
> Hazar ve seferde maddi ve mânevi millî varlıkların veriminin yüksek olması her şeyden evvel bu faaliyetlerin tanzim ve sevk ve idaresiyle mükellef teşkilâtın ilim ve fen muhiti ile anlaşması ve müşterek çalışmasiyle mümkündür.
>
> Geçmiş zamanlarda bu zihniyetle hareket etmiş ve bu türlü münasebetleri kurmuş olan devletlerin, daima muvaffak olduklarına tarih şahittir.

---

[395] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958), ss. 696-697.

[396] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:85, (25.6.1958), s.809.

Zamanımızın ihtiyaç ve icapları karşısında bu türlü zihniyet ve münasebetlerin tesis ve idamesine bütün medenî Devletlerce verilen ehemmiyetin Birinci Dünya Harbinden sonra durmadan arttığı görülmektedir.

Topyekûn savunmanın ana unsurları olan personel ve materyelin, her veçhe ve icabiyle, ilmî danışma ve araştırmaya uygun plânlara göre hazırlanması, yüksek seviyeli ve güvenilir bir kudret vücuda getirir. Millî müdafaa emniyeti bakımından varlığı zaruri olan böyle bir kudretin millî refaha hadim sây ve sermayenin de gelişmesine uyacak plânlarla ahenkli bir istikamet alabilmesi lâzımdır. Böylece, meslekî ve idari yüksek teşkilât kademeleriyle icra sorumluluğunu taşıyan Millî Müdafaa Vekâleti umurunun verimli olabilmesi, her faaliyet sahasında bu teşkilât kademelerinin muhtar ve mümtaz ilim ve fen adamları ve muhiti ile elele ve başbaşa vermesini icabettirmektedir.

Bütün medenî milletlerde kurulmuş ve kanunlarla korunmuş bulunan bu zihniyet ve münasebetlerin memleketimizde de gerçekleşmesine lüzumlu teşkilâtın zaman kaybedilmeden tesisine ihtiyacımız vardır.

Böyle bir zihniyet birliğini temsil eden teşkilâtı, Millî Müdafaa Vekâletiyle memleketin ilim mensupları arasında kurarak personel, materyel ve metotlara üstün verimliliği sağhyacak araştırma ve geliştirmeleri kısa veya uzun vadeli plânlı kademeler halinde kararlaştırmak ve bunları millî bünye içinde taazzuv ettirmek yalnız büyük sermaye ve endüstri imkânlarına sahip devletlere inhisar eden bir keyfiyet sayılamaz. Aklı selimin bir zarureti olan bu keyfiyetin bilhassa, mahdut imkânlarını emniyetle geliştirmek azminde olan milletlerin bütün silâhlı kuvvet faaliyetlerinin verimini yükseltebilmesi için başvurdukları bir yol olduğu, sermaye ve endüstri imkânları mahdut devletlerin de Millî Müdafaa İlmî İstişare Kuruluna müşabih teşekküller kurmuş bulunmalariyle sabittir.

Lâyihanın 1'inci maddesi vücuduna ihtiyaç duyulan bu teşkilâtın gayesini ve vazifelerini tesbit etmektedir. İcra ve idare mesuliyetini taşıyan Millî Müdafaa Vekâletinin müstakil ilim muhitinden verimli bir surette tavsiye almak ve bu muhitle serbest istişare etmek ihtiyacı, diğer devletlerin bu hususiaki mevzuatında derpiş olunduğu gibi, bu kanun lâyihasiyle böylece bizde de müspet bir esasa istinadettirilmiş olmaktadır.

İlmî İstişare Kurulu, millî müdafaa faaliyetlerinin tabiî ve sosyal ilimlerin, teknik ve tıbbın ışığı altında, rasyonel olarak geliştirilmesinde: harekât, lojistik ve teknik haberlerin kıymet-

lendirilmesi, ruhi kabiliyetler ve bedenî güçler bakımından türlü personel mevzuları eğitim, tahsil, materyel hazırlığı ve idamesi, idare, hukuk, maliye, ulaştırma, haberleşme ve istihsal kaynaklarının geliştirilmesi ile normalleşmeleri hususlarında da memleketin ilmî, fennî müesseseleriyle imalât ve istihsal kaynaklarını müşterek millî gaye uğrunda verimli bir tarzda inkişaf ettirecek tetkikler yaparak tavsiyelerde bulunacak ve bu suretle elde edilecek neticeler kısa zamanda bu teşekkülün faaliyetinden temini beklenen büyük faaliyetleri meydana koyacaktır.

Esasen böyle bir zihniyeti gerçekleştirecek bir millî teşekkülün kurulmasını, NATO Havacılık Araştırma-Geliştirme İstişare Grupu (AGARD) ile başlanan iş birliği sahasında da taahhüdetmiş bulunmaktayız.

Bir Millî Müdafaa İlmî İstişare Kurulunun teşkili yolunda istişaresine müracaat olunan ilim adamlarımız, Millî Müdafaamızın ilmî istihareye taliboluşunu takdir ile karşılamışlar ve bu uğurda çalışmak üzere Millî Müdafaa Vekilinin dâvetine icabeti mukaddes bir vazife sayacaklarını ve bilhassa böyle bir teşekkülün kanuni bir statüye bağlı bulunmasının lüzumunu şifahen ve yazılı olarak Millî Müdafaa Vekâletine bildirmişlerdir.

Böyle bir kurulun, Mîllî Müdafaa camiamızın her üç silâhlı kuvvetinin nef'ine hadim, fakat kuvvetlerin hususiyetleriyle alâkalı ilim ve fen kollarına münkasem komiteleri ihtiva edecek surette tesisi lüzumludur.

Lâyihanın 2-8'inci maddeleri kurulun azaları, toplantıları ve faaliyet tarzı hakkında hükümler ihtiva etmektedir; 9 ve 10'uncu maddeleri kurulun faaliyetini temine gerekli malî hükümlerle, Milli Müdafaa araştırma-geliştirme programlarını yürütmeye lüzumlu tahsisat hükümlerinden bahsetmektedir.

Yukarda belirtilen maksatlarla, ilişik kanun lâyihası hazırlanmıştır."[397]

[397] "Millî Müdafaa Vekâleti İlmî istişare kurulu teşkiline dair kanun lâyihası ve Millî Müdafaa ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/212)", S.Sayısı: 241, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959).

Tasarı Milli Müdafaa Encümeni'nde görüşülmüş ve Encümenin 19.12.1958 tarihli ve 11 karar nolu mazbatası ile kabul edilerek Bütçe Encümenine tevdi edilmesi için Meclis Başkanlığına sunulmuştur. Bütçe Encümeni de Hükümetin sunduğu metinde bazı düzeltmeler yaparak, 17.4.1959 tarihli ve 83 karar nolu mazbatası ile tasarının Meclis Genel Kuruluna sunulmasına karar vermiştir.[398]

Tasarının Bütçe Encümeni tarafından değiştirilen 1. maddesinde kurulması önerilen "İlmi İstişare Kurulu"nun amacı ve görevi belirtilmiştir. Buna göre, "Millî Müdafaa faaliyetlerini ilmin ve tekniğin yardımı ile geliştirmek ve rasyonelleştirmek için alınması muktazi tedbirler hususunda mezkûr Vekâletçe istenilecek istişari mütalâaları vermek ve ayrıca lüzumlu göreceği teklif ve tavsiyelerde bulunmak üzere bir İlmî İstişare Kurulu teşkil edilmiştir."

Meclis Genel Kurulundaki görüşmeler sırasında tasarının geneli üzerinde sadece Milli Müdafaa Encümeni Reisi ve Nevşehir Milletvekili Zihni Üner söz almıştır. Üner, öncelikle ordumuzun "konvansiyonel silâhlardan güdümlü ve atomik silâhlara geçmekte bulunduğu bir devrede" böylesine mühim bir tasarıyı Meclise sevkeden Hükümete şükranlarını arz ettiğini, bu tasarıya göre ülkenin otuz kadar ilim otoritesinin Millî Müdafaa Vekilinin başkanlığı altında periyodik olarak toplanıp her bakımdan ordunun donanımının artırılması ve geliştirilmesi için çalışacağını belirtmiştir. Üner, ayrıca, oluşturulacak kurulun sadece istişarî nitelikte görevler yapmayacağını, aynı zamanda orduyla ilgili önemli konularda araştırma yapacağını, dolayısıyla kurulun isminin "İlmi İstişare ve Araştırma Kurulu" şeklinde belirlenmesinin zaruri olduğunu ve bu yöndeki değişikliği Encümen adına önerdiğini ifade etmiştir.[399]

Üner'in bu önerisine Milli Müdafaa Vekili Etem Menderes ve Bütçe Encümeni Mazbata Muharriri Behzat Bilgin de iştirak etmiş ve tasarının 1. maddesi öneri doğrultusunda değiştirilerek kabul edilmiştir.[400] Tasarının diğer maddeleri de hızla görüşülerek kabul edilmiş ve tasarı kanunlaşmıştır.[401]

---

[398] S.Sayısı: 241, ss.3-4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959).

[399] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.177.

[400] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.178.

[401] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.180.

3.4.3 Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu

ODTÜ'nün kurulmasına dair kanun tasarısı, Maarif Vekâletince hazırlanmış ve İcra Vekilleri Heyetince 13.5.1959 tarihinde Meclis'e sevki kararlaştırılmıştır. Tasarının gerekçesi şu şekildedir:

> "Hükümet, diğer öğretim derecelerine olduğu gibi yüksek öğretime de hususi bir ehemmiyet vermiş bir yandan mevcut üniversiteleri geliştirirken öte yandan da memleketimizin muhtacolduğu yeni üniversiteler kurmuştur. 1950 yılında mevcudolan 3 üniversitemiz türlü bakımlardan kuvvetlendirilmiş, bunlara verilen ödenekler esaslı surette artırılmış ve birçok yeni ilâvelerle ihtiyaçları tatmin olunmuştur. Diğer taraftan da Ankara'da Orta - Doğu, İzmir'de Ege, Erzurum'da Atatürk üniversiteleri açılmış, Trabzon'da da Karadeniz Teknik Üniversitesi kurulması ile ilgili çalışmalar ilerlemekte bulunmuştur.
>
> Bilindiği gibi Orta - Doğu Teknik Üniversitesi ilk önce, 15 Kasım 1956 tarihinde mimari ve şehircilik fakülteleriyle; Orta - Doğu Teknoloji Enstitüsü adı ile Ankara'da, Birleşmiş Milletlerin temin ettiği 2 kıymetli profesör ve 4 Türk öğretim görevlisinden müteşekkil bir kadro ve 50 öğrenci ile faaliyete geçmiştir. Bilâhara 23 Ocak 1957 tarih ve 6887 sayılı Kanunla müessesenin üniversite olarak kuruluşu ile ilgili hazırlıklara başlanmıştır. Bu kanunla birlikte Yüksek Meclis, yatırımı ve diğer kuruluş masrafları karşılığı olarak müesseseye 1957 yılında 4 milyon; 1958 yılında 12,5 milyon; 1959 yılında ise 13,5 milyon lira tahsis etmiştir. Üniversitenin Ankara civarında kurulması için 45 bin dönümlük bir arsa tedarik edilmiş ve bugüne kadar büyük bir kısmının istimlâk muameleleri ikmal edilmiştir.
>
> 2 Ekim 1957 tarihinde ise üniversitenin bu arsalarda ilk temel atma töreni yapılmıştır.
>
> Bu arada Birleşmiş Milletler bugüne kadar 800 bin dolar, İngiltere Hükümeti 45 bin İngiliz lirası nispetinde bir yardımda bulunmuştur. Holânda Hükümeti ise 2 profesör göndermek suretiyle müesseseye alâka göstermiştir. Bunlardan başka Avrupa Konseyi 20 senelik bir vâde ile 1,5 milyon dolarlık bir kredi açmış; Birleşmiş Milletler yeniden 1,5 milyon dolar ayırmış bulunmaktadır. Ayrıca Amerika'da Mr. Stassen'in başkanlığında Orta - Doğu Teknik Üniversitesine Yardım Cemîyeti teşekkül etmiştir, Üniversite bugün, Mimari, Mühendislik (Makina, İnşaat, Elektrik, Kimya) ve İdari İlimler fakülteleri halinde çalışmakta

olup, 325 öğrencisi vardır. Bunlardan 37'si yabancıdır. Müessesede 55 Türk, 16 yabancı profesör çalışmaktadır.

Halen bu durumda bulunan Orta - Doğu Teknik Üniversitesinin kesin olarak taazzuv etmesini temin bakımından, müessesenin muhtaç bulunduğu esas kuruluş kanun lâyihası ihzar ve yüksek tetkik ve tasviplerine arz olunmuştur.

Orta - Doğu Teknik Üniversitesinin hedefleri aşağıdaki esaslarda toplanabilir:

a) Yüksek sayıda Türk gencinin umumiyetle İngilizce ile teknik ve meslekî öğretimini sağlamak,

b) Türkiye için büyük ehemmiyeti haiz iktisadi, teknik ve sair sahalarda araştırmalar yapmak,

c) Bilhassa Orta - Doğu memleketlerinden gelecek öğrencileri kabul etmek ve bütün öğrencilerini aynı hür insanlık idealine göre yetiştirerek milletlerarası anlayışı kuvvetlendirmeye yardım etmek,

d) Genel olarak her üniversite gibi, ilmî hakikatlerin araştırılması yolunda çalışmalar yapmak.

Bu maksatlara en uygun bir bünyede teşekkül etmesi icabeden üniversitenin, muhtar üniversitelerin en salim işleme yolu olan Mütevelliler Heyeti nezaretinde idaresi uygun görülmüştür.

Memleketimizin dünya ile münasebetleri genişlemiştir ve yarın daha da genişliyecektir. Bu münasebetleri idame etmek için bir kısım gençlerimizi İngilizceyi mükemmelen yazıp konuşacak şekilde yetiştirmek mecburiyetindeyiz. Yalnız siyasi sahada değil bütün ilim kollarında ve her türlü iş sahasında bu dilden faydalanmak ihtiyacındayız. Geniş ölçüde bilinen milletlerarası bir dille memleket irfanının ve Türk medeniyetinin tanıtılması ve savunulması gerekmektedir. Bu bakımdan bütün liselerimizde İngilizce okutulmakla beraber ayrıca bu dili hakkiyle öğretecek olan 8 kolejimiz mevcuttur.

Önümüzdeki yıllarda bu kolejlerden mezun olacak öğrencilerimiz yüksek tahsillerini Orta- Doğu Teknik Üniversitesinde yapabileceklerdir. Şüphesiz yabancı memleketlerde tahsil faydalı ve zaruridir. Buna her zaman ihtiyacımız olacaktır. Fakat bir kısım öğrencilerimizin de aynı imkânları memleket içinde bulabilmeleri gerek iktisadi bakımdan, gerek kültürümüz bakımından faydalıdır.

Müessese ile Birleşmiş Milletlerin alâkalanışı, müessese gayelerinin bizzat bu teşekkülün gayeleri ile mutabakatından ileri

gelmektedir. Bu alâkanın zamanla büsbütün artacağı muhakkaktır. Birleşmiş Milletlerin hür insanlar arasında temin etmek istediği şey insanların birbirlerini anlamalarıdır. Bu hedef bir fikir olmakla kalmayıp memleketimizde kurduğumuz Orta - Doğu Teknik Üniversitesi gibi müesseselerle gerçekleşebilir. Terbiye unsurunun bu bakımdan birinci âmil olması tabiîdir. Çünkü: ancak, okullardan ve bir terbiye vahdetinden gelerek birbirlerini anlıyan ve birbirlerini seven muhtelif milletlere mensup insanları birbirine yaklaştırmak mümkündür. Üniversitemizin Orta - Doğu gençlerini de kabul edip memleketimizde böyle bir tahsile tâbi tutması, ilerde o memleketlerin problemlerinin de Türk problemleri ile beraber bu müesseseye gelmesini mümkün kılacaktır. İstikbal için böyle bir yakınlığın iyi bir terbiye ve sulh âmili olması icabettiğinden şüphe yoktur. Diğer taraftan bu neviden bir üniversitenin ilk önce Ankara'da açılması Türkiye'nin umumi prestiji bakımından da büyük ehemmiyet taşır. Bâzı komşularımızın da bu neviden üniversiteler açmak istediği ifade olunmaktadır.

Lâyihanın maddeleri hakkındaki izahata gelince:

Lâyihanın kuruluşa mütaallik birinci maddesi, bünye itibariyle tamamiyle muhtar bir müessese olarak kurulmakta olan Orta- Doğu Teknik Üniversitesine, bu kanun hükümleri dairesinde idare edilen bir hükmi şahsiyet vermektedir.

Lâyihanın üniversitenin gayelerini gösteren ikinci maddesi hakkında gerekli izahat yukarıda arzolunmuştur. Ancak, bu maddenin A bendinde geçen bâzı tadillerin mânalarını ayrıca belirtmek yerinde olacaktır: «Muayyen evsafı haiz» tâbirinden maksat; bu üniversiteye alınacak öğrencilerin üniversitenin hususiyet arz eden tedrisatını takibedebilecek iktidar ve ehliyetteki gençlerden seçileceğine; «Bilhassa» tâbirinden maksat; bütün üniversite öğretimimin esas itibariyle meslekî ve teknik sahalarda yapılmakla beraber üniversitenin inkişafına göre yalnızca bu sahalara inhisar etmiyerek diğer ilim sahalarına da teşmil edilebileceğine; «Umumiyetle» tâbirinden maksat ise üniversitedeki öğretim dilinin esas itibariyle İngilizce olmakla beraber icabettiği takdirde bunun yanında diğer dillere de yer verilebileceğine işaret teşkil etmektedir.

Lâyihanın 3-7 nci maddeleri üniversitenin organları ile bunların vazife ve salâhiyetlerini göstermektedir. Bu maddelere göre, Orta- Doğu Teknik Üniversitesinde, esas itibariyle, beş türlü organ bulunmaktadır :

1. Mütevelli Heyeti (Madde 3 ve 6)
2. Rektör (Madde 4)
3. Müşavir Rektör (Madde 5)
4. Öğretim Kurulları (Madde 7)
5. Öğretim Konseyi (Madde 7)

Mütevelli Heyeti, bu organlardan başka ihtiyaca göre diğer tâli organları teşkile salahiyetli kılınmıştır. (6 ncı maddenin D bendi)

Bu maddelerin tetkikinden anlaşılacağı üzere; bir Türk müessesesi olarak kurulmakla beraber Milletlerarası bir karekter taşıyacak olan Orta - Doğu Teknik Üniversitesi Üniversiteler Kanununa göre teşekkül etmiş olan mevcut üniversitelerimizin eğitim idaresi metot ve yollarından tamamiyle farklı ve daha ziyade Amerikan Devlet Üniversiteleri tipinde bir idare ve işleyiş sistemini haiz bir bünyeye sahibolacaktır.

Lâyihanın üçüncü maddesi, üniversitenin en yüksek sevk ve idare organı olan 9 kişiden mürekkep Mütevelli Heyetinin tâyin usulünü, heyet azalarında aranacak vasıfları âzalıktan ayrılış sebeplerini, kaç âzanın aynı zamanda âmme hizmeti gören şahıslardan olabileceğini; herhangi bir sebeple inhilâl eden âzahğa ne suretle tâyin yapılacağını, heyet başkanının seçim şeklini ve Mütevelli Heyeti âzalarına bu vazifeleri dolayısiyle yaptıkları zaruri masraflardan başka hiçbir ücret verilmiyeceğini belirtmektedir.

Burada bilhassa tebarüz ettirilmesi lâzım gelen nokta; İcra Vekilleri Heyetinin kararı ve Reisicumhurun tasdiki ile muayyen bir müddet için tâyin edilecek olan Mütevelli Heyeti âzalarının, üniversiteden maddi hiçbir menfaat beklemiyen ve gençliğin yetiştirilmesine alâka göstermiş olan memleketin en seçkin ve kültürlü vatandaşları arasından seçilmeleri keyfiyetidir.

Lâyihanın dördüncü maddesi, üniversitenin başlıca icra organı olan rektörün Mütevelli Heyeti tarafından müddetsiz olarak ne suretle seçileceğini, hizmetten ayrılış sebep ve usulünü üniversite öğretim üyeleri ile diğer personelin üzerinde haiz olduğu murakabe salâhiyetini ve bilhassa bütün faaliyet ve gayretlerini üniversiteye hasretmesi gerektiğini göstermektedir. Rektörün bütün faaliyet ve gayretlerini üniversiteye hasretmesi hükmünden normal mesai zamanları kasdedilmekte olup, bittabii rektörlük mesaisine engel teşkil etmiyecek konferans ve buna mümasil ilim ve ihtisası dahilindeki sair faaliyetleri de icra edilecektir.

Lâyihanın beşinci maddesi; Üniversitenin Milletlerarası karakterine uygun olarak «Müşavir Rektör» adı altında ilimde ve

teknik öğretimde müstesna tecrübeye sahip bir yabancının rektöre başlıca müşavir olmak üzere tâyinini istihdaf etmektedir Uhdesine verilecek araştırma ve öğretimle ilgili işleri sevk ve idare edecek ve rektöre en büyük yardımcı olacak bu zevatın üniversiteye en yeni bilgi ve motodları getirebilecek kimseler arasından seçilmelerini sağlamak üzere bütün hizmet müddeti yekûnunun beş seneden fazla olamıyacağı kaydı bilhassa bu maddede tasrih olunmuştur.

Lâyihanın altıncı maddesi, Mütevelli Heyetinin vazife ve salâhiyetlerini göstermektedir. Bu madde, üniversitesinin bünyesine uygun olarak Mütevelli Heyetine çok geniş salâhiyetler tanımakta ve icabında bu salâhiyetlerinden lüzum gördüklerini kendi arasından seçeceği tâli komisyonlara, rektöre, öğretim kurullarına veya üniversitesinin diğer idarecilerine verebilmesine ve tekrar geri alabilmesine imkân sağlamaktadır. Bu suretle üniversite idaresinde elestikiyet ve devamlılık temin edilmiş olacaktır.

Mütevelli Heyeti, üniversite hükmi şahsiyetinin temsilcisi sıfatiyle bütün dünyadan yapılacağı tahmin olunan her türlü yardım, vasiyet ve bağışları kabule ve bunlar üzerinde üniversite menfaatlerine en uygun şekilde hukuki tasarruflarda bulunmaya salahiyetli kılınmaktadır. Bu suretle iktisabolunan gayrimenkul mallar Orta - Doğu Teknik Üniversitesi adına tapu siciline kaydolunacaktır. Mütevelli Heyeti bu gibi bağış ve vasiyetlerden zamanında Maarif Vekâletine bilgi verecektir. Bundan maksat, memleketin veya üniversitesinin yüksek menfaatleri bakımından herhangi bir vasiyet veya bağışın veya şartların kabulünde bir mahzur görüldüğü takdirde Hükümetin müdahalesini temin etmektir.

Ayrıca, bütün üniversiteye Hükümetçe tahsis edilmiş veya edilecek olan gayrimenkul mallar üniversitenin ihtiyacı bulunduğu müddetçe onun istimal ve intifaına bırakılacaktır.

Mütevelli Heyeti, üniversitenin idaresi için lüzumlu ve uygun göreceği kaide ve usulleri ve tâli organları istediği gibi tanzim, tespit ve teşkil edebilecek ve bunları zaman zaman değiştirip yenileyebilecektir.

Mütevelli Heyeti, üniversiteye öğretim üyesi, idareci veya memur olarak Türk veya yabancı şahıslardan, mukavele ile istediği personeli tâyin ve bunların ücret ve sair haklarını bizzat tesbit edebilecektir.

Ancak, öğretim üyeliklerine yapılacak tâyinlerde Türkiye ve diğer memleketlerdeki bellibaşlı üniversitelerin seviyelerine eşit

seviyelerin muhafaza edilmesi esası bu maddeye sarahatle vaz'olunmak suretiyle üniversite öğretim heyeti seviyesinin mümasil üniversitelerden dun bir hale düşmemesi istihdaf olunmuştur.

Burada bilhassa ehemmiyeti haiz olan nokta şudur:

Altıncı maddenin (F) bendi ile Mütevelli Heyetine verilen mukavele ile personel istihdamı salâhiyeti, bu üniversitedeki bütün vazifelilerin memleketimizdeki memur rejiminden hariç tutulmasını gerektirmekte ve bu durum yukarda üniversitenin bünyesi ve idaresi hakkında verilen izahata mutabık bulunmaktadır. Bu üniversitede kadro ve binnetice maaş veya ücret baremi bahis mevzuu değildir. Üniversitenin ilmî, teknik ve milletlerarası mahiyeti göz önünde tutulmak suretiyle Mütevelli Heyeti tarafından vaz'olunacak usul ve kaidelere uygun şekilde hizmetin icabına ve şahsın ehliyet ve liyakatine göre mukavele ile muayyen bir ücret verilecektir. Bu esas, Üniversitede, ehliyetli ve verimli şahısların toplanmasına ve Üniversiteye gerekli faydayı sağlamıyan kimselerin kolaylıkla hizmetten çıkarılmalarına imkân sağhyacaktır. Bittabi mukavele ile istihdamın neticesi olarak, Orta - Doğu Teknik Üniversitesinin bütün personeli memurin hukukundan faydalanamayacaklardır.

Bu itibarladır ki, mukavele ile verilecek ücret miktarları kanunda gösterilmemiş ve ancak Türk vatandaşlarından olan öğretim üyeleri için âzami bir hat tesbit olunarak onun dâhilinde Mütevelli Heyeti serbest bırakılmıştır. Bu âzami had, birinci derece Devlet memurunun alabileceği aylık ve sair munzam istihkakları yekûnudur. Böyle bir had konulmasının sebebi, memlekette cari maaş ve ücret muvazenesinin bozulmaması içindir. Bittabi bu miktar yalnız mukavele ücretidir, diğer haklar bunun haricindedir.

Öğretim üyeleri için ücret bakımından bu şekilde âzami bir had konulmuş olmakla beraber diğer taraftan bütün faaliyet ve gayretlerini üniversiteye hasredecek öğretim üyelerine verilecek ücret miktarları bu hadden istisna edilmiştir. Zira, memurin haklarından faydalanmıyacak olan bu gibi zevatın bütün mesailerini üniversiteye hasredebilmeleri kendilerine tatminkâr bir ücretin verilebilmesine bağlıdır.

Lâyihanın öğretim kurullarına ait yedinci maddesi, Mütevelli Heyetine uygun gördüğü öğretim kurul veya öğretim bölümlerini teşkile salâhiyet vermekte, üniversite konseyi ise öğretim kurullarının toplantısından vücuda gelmektedir.

Lâyihanın, derece ve unvanlara dair sekizinci maddesi, üniversiteye ait tahsil dereceleri fahrî unvanlar, diplomalar ve sertifikaların Mütevelli Heyetince hangi esaslara göre verileceğini tesbit etmektedir.

Lâyihanın dokuzuncu maddesi, Orta - Doğu Teknik Üniversitesinin Milletlerarası karakterine uygun olarak, Mütevelli Heyeti tarafından ders yılı içerisinde üniversiteyi bir hafta için müştereken ziyarete davet edilecek olan bir «Milletlerarası Müşavirler Heyeti» toplantısını tanzim etmektedir. Bu heyet üniversiteye ehemmiyetli miktarda öğrenci göndermiş olan memleketler ile üniversitenin kaynaklarına yardım etmiş Milletlerarası teşekküllere mensup seçkin birer ilim adamından veya terbiyeciden teşekkül edecektir. Heyetin vazifesi üniversitenin öğretim programı ve araştırma projeleri hakkında Mütevelli Heyetine tavsiyede bulunmaktır. Bu heyetin azasına seyahat ve ikamet masraflarından başka herhangi bir meblâğ ödenmiyecektir.

Lâyihanın onuncu maddesi, Mütevelli Heyeti tarafından Maarif Vekâletine verilecek yıllık raporlara dairdir. Mütevelli Heyeti tarafından tanzim edilecek olan bu raporlardan birincisi, malî yılı başlamadan önce ve en geç Ağustos ayının birine kadar Maarif Vekâletine verilecek ve üniversitenin bir yıllık öğretim, araştırma ve gelişme faaliyetleri ile üniversitenin ihtiyaçlarını ve malî hususlarını ihtiva edecektir. Maarif Vekâleti, üniversitenin bütçesine, faaliyet ve gelişmesine ait malûmatı tetkik ettikten sonra üniversiteye Devletçe verilecek tahsisatı kendi bütçesi ile teklif edecektir.

Yıllık raporlardan ikincisi, Umumi Heyete tevdi edilecek olan kesin hesaplar hakkında olup en geç malî yılın hitamını takibeden 15 Haziran tarihine kadar Maarif Vekâletine verilecektir.

Lâyihanın 11-16'ncı maddeleri malî hükümlere dairdir. Ezcümle, 11'inci madde Orta - Doğu Teknik Üniversitesinin gelir kaynaklarını göstermekte; 12'nci madde bu üniversiteyi bünyesine uygun olarak Artırma, Eksiltme ve ihale kanunları hükümlerinden ve Divanı Muhasebat vize ve murakabesinden istisna etmektedir.

13'üncü madde Orta - Doğu Teknik Üniversitesinin hesaplarını ve her nevi muamele ve kararlarını tetkik ve murakabe etmek üzere üç kişiden mürekkep (Birisi ecnebi olabilir.) bir murakabe heyeti teşkil etmektedir. Bu heyet üç ayda bir Maliye ve Maarif Vekâletlerine üniversite muamelâtı hakkında rapor

verecektir. Bu raporların birer sureti Umumi Heyete tevdi olunacak yıllık rapora bağlanacaktır.

14'üncü madde, murakıplar heyetinin verecekleri yıllık rapor ile mütevelli heyetinin yıllık raporlarını Maarif Vekâletinin bu hususiaki mütalâası ile birlikte Umumi Heyetin tasvibine sunulmak üzere 15 Ağustos tarihine kadar Başvekâlete gönderileceğini belirtmektedir. 15'inci madde ise Büyük Millet Meclisi Bütçe, Hariciye, Maarif ve Divanı Muhasebat encümenleri azasının toplantısından vücuda gelecek olan Umumi Heyette üniversite hesaplarının tetkikine ait hüküm sevk etmektedir.

Bu sistem, Orta - Doğu Teknik Üniversitesinin malî bünyesine en uygun görülen Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün kuruluşuna ait 2804 numaralı Kanun esas tutulmak suretiyle hazırlanmıştır.

Lâyihanın 16'ncı maddesi, Orta - Doğu Teknik Üniversitesine yapılacak bağış ve vasiyetlerin vergi, resim ve harçlardan mutaf tutulmasını istihdaf etmekte ve bu şekilde bir muafiyet böyle bir ilim müessesesinin iyi işlemesi bakımından zaruri görülmektedir.

Lâyihanın müteferrik hükümlere dair 17 nci maddesi Orta - Doğu Teknik Üniversitesi mensuplarının halk ile ve mensuboldukları üniversite ile muamele ve münasebetlerinde hususi hukuk hükümlerine tâbi olacaklarını, Memurin Muhakematı Kanunu ile Memurin Kanunu ve Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu hükümlerine tâbi olmıyacaklarını; üniversite mallarının Devlet malı hükmünde bulunduğunu tasrih etmektedir.

Lâyihanın 18'inci maddesi, Orta - Doğu Teknik Üniversitesinin kuruluş ve hazırlıkları hakkındaki 6887 sayılı Kanuna 1 Mart 1960 tarihinden itibaren ihtiyaç kalmıyacağından, mezkûr kanunun ilgasını derpiş etmektedir.

Lâyihanın 19'uncu maddesi kanunun yürürlüğüne dair olup; bir hazırlık devresi geçirilmek ve bütçe intikallerine mahal kalmamak üzere malî hususatla ilgili hükümlerinin önümüzdeki malî yılda ve diğer hükümlerinin kanunun neşri tarihinde meriyete gireceğini hükme bağlamaktadır.

Lâyihanın 20 nci maddesi kanun hükümlerinin İcra Vekilleri Heyetince yürütüleceğini belirtmektedir."[402]

Tasarıyı görüşen Muvakkat Encümen, 25.5.1959 tarihli ve 2 karar nolu mazbatasında "ilmin değerini hakkiyle takdir eden Hükümet"in bu yoldaki gayretlerine bir yenisini ve çok önemlisini ilâve etmek amacıyla bu tasarıyı hazırladığını belirtmiş ve bazı tadillerle tasarının Meclise sevkini kararlaştırmıştır.[403]

Tasarı 27 Mayıs 1959 tarihinde Meclis Genel Kurulu'nda görüşülmüş, tasarının geneli üzerinde söz alan Nevşehir Milletvekili Münib Hayri Ürgüplü, ilmin sadece payidar olması değil aynı zamanda barışa da hizmet etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ürgüplü, Orta- Doğu'nun türlü tehlikeler altında olduğunu ve bunun giderilmesi için "ilmin ulvi hakikatleriyle yetişmiş ve yetiştirilecek dimağlara" ihtiyaç bulunduğunu, Orta- Doğu Üniversitesinin kurulmasıyla birlikte milletimizin "Orta- Doğu'daki tarihî nâzım rolünü inkâr edenler ve bu hususlaki anlaşmalara hor bakanlar ve ondan kaçınanlar"ın ilmî bir tekziple karşılaştıklarını, bazı komşularımızın bu üniversitenin kendi topraklarında kurulmasını istediklerini ancak "şanlı tarihimiz ve haklı talihimiz"in bunu bize nasip ettiğini ve "bu yüksek gayeli ve derin manalı muvaffakiyetinden dolayı" Hükümeti tebrik ettiğini söylemiştir.[404]

Ürgüplü'nün bu konuşmasından sonra tasarının maddelerine geçilmiştir. 5. maddede düzenlenen "müşavir rektör" konusunda Nevşehir Milletvekili Ürgüplü itirazda bulunmuş, bu kavramın asıl rektör tâbirini gölgelediğini belirterek bu unvanın "rektörlük müşavirliği" olarak değiştirilmesini önermiştir.[405] Muvakkat Encümen Mazbata Muharriri Adnan Selekler, Ürgüplü'nün tasarının geneli üzerinde gerçekten kendilerini "teşvik ve teşçi eden çok güzel bir konuşma" yaptığını ve bu konuşmayla kanunun ruhunu tam manasıyla kavramış olduğunu gösterdiğini, ancak mevcut manzumeyi zaafa uğratacak değişikliklerin amaca hizmet etmeyeceğini vurgulamıştır. Selekler, bu üniversitenin kurulmasının kendisine mahsus bir özellik taşıdığını, bu nedenle diğer üniversitelerden farklı bazı düzenlemelere gidildiğini şu sözlerle açıklamıştır:

---

[402] "Orta-Doğu Teknik Üniversitesi kanunu lâyihası ve Muvakkat Encümen mazbatası (1/357)", S.Sayısı: 268, ss.1-6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959).

[403] S.Sayısı: 268, s.6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959).

[404] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s.356.

[405] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s.358.

"Orta - Doğu Teknik Üniversitesi kurulurken kendisine mahsus bir özelliği taşıdığı aşikârdır. Orta - Doğu Teknik Üniversitesinden memleketin beklediği faydalar yalnız Birleşmiş Milletler veya sair milletlerin para ve âlet bakımından yapacağı yardımlar değil, onlardan daha mühim bir de ilim dünyasında şöhret yapmış olan ilim adamlarının buraya gelip Üniversitede çalışma fikri ve gayesidir. Bu itibarla beynelmilel şöhreti haiz bir ilim adamını Türkiye'de Orta - Doğu Üniversitesinde vazife almıya davet ederken onun müesses vaziyetine ve ilmî şöhretine uygun bir tâbir ile Üniversiteye davet edilmesine bilhassa dikkat edilmiştir.

Mümasil üniversitelerde rektöre yardımcı kimseler bulunuyorsa da Orta - Doğu Üniversitesine getirilecek olan rektöre müşavir rektör sıfatı bilhassa beynelmilel ilim âleminde otorite olması, böyle bir kimsenin de tatmin edilmesi bakımından 5'inci maddeye böyle bir matlap verilmiştir. Heyeti Umumiyeden, bu mevzuda encümenin ve Hükümetin göstermiş olduğu titizliğe anlayış göstermelerini istirham eylerim."[406]

Bu açıklama üzerine Ürgüplü, "Encümen sözcüsünün temas ettiği noktalara hörmet ediyor ve itibarla takririmi geri alıyorum" demiştir.[407]

ODTÜ kanunu genel kurulda görüşülürken üzerinde ilginç tartışmaların yaşandığı bir diğer kavram da "mütevelli heyeti" olmuştur. Yozgat Milletvekili Sefer Eronat, kanun tasarısındaki mütevelli kelimesinin "Danışmalar Heyeti" olarak değiştirilmesini talep eden bir önerge sunmuştur. Eronat, takririni savunurken mütevelli kelimesinin "evkaf"a ait olduğunu ve evkaf kurumlarında kullanıldığını, Türk Dil Kurumunun bu kelime yerine "Danışmalar" tâbirini kabul ettiğini, bu kelime kullanıldığında Orta- Doğu Üniversitesinin bir "vakıf" veya "okul aile birliği" gibi anlaşılacağını, dilimiz itibariyle de "köşeye atılmış kelimelerden birisi" olan mütevelli kelimesinin yerinde olmadığını ve kanunun güzelliğini bozduğunu ileri sürmüştür.[408]

Ancak, Muvakkat Encümen sözcüsü Selekler, mütevelli kelimesinin teknik bir kelime olduğunu ve kanunda "tamamiyle mahalline masruf olarak kullanılmış" olduğunu belirterek takrire katılmadıklarını ifade etmiştir. Nafıa Vekili ve Maarif Vekâleti Vekili Tevfik İleri de, kanunda yer alan mütevelli heyetinin görevinin kesinlikle bir müşavirlik, bir danışma görevi olmadığını, bunun üniversiteyi idare edecek heyet olduğunu, dolayısıyla bu kelime

---

[406] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s.359.

[407] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s.359.

[408] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s.360.

karşılığında önerilen "danışman" kelimesinin onun yerini tutamayacağını ve nihayet mütevelli kelimesinin tarihimize girmiş olduğu için değiştirilmemesi gerektiğini savunmuştur.[409] Bu konuşmalardan sonra Eronat'ın takriri oylanmış ve reddedilmiştir.[410]

Tasarı hakkındaki en şiddetli tartışmalar ise kurulacak üniversiteye "yapılacak bağış ve vasiyetlerle bu üniversitenin bütün muamele ve tasarrufları faaliyet ve gelirleri her türlü Gümrük ve sair vergi, resim ve harclardan muaftır" hükmünü ihtiva eden 16. madde üzerinde yapılmıştır. İzmir Milletvekili Behzat Bilgin, üniversiteye "yapılacak her türlü bağış ve vasiyetler vergi, resim ve harclardan muaftır" şeklindeki Hükümet teklifinin diğer üniversiteler için de kabul edilmiş hüküm olduğunu belirterek, ODTÜ için Encümenin öngördüğü umumi muafiyet hükmünün emsalinin olmadığını belirtmiştir. Bilgin, bunun kabul edilmesi durumunda diğer üniversitelere de teşmilinin gerekeceğini, ayrıca kurulan üniversitenin gelirlerinin yüzde doksanını Hükümet karşılayacağı için buradaki muafiyetin devletin bir cebinden çıkıp diğerine girecek meblağa karşılık geldiğini ve esasen bundan üniversitenin de bir kârının olmadığını, vergi sistemimizde bir gedik açılması tehlikesi taşıyan Encümenin kabul ettiği madde yerine Hükümetin ilk teklifinin benimsenmesi gerektiğini ileri sürmüştür.[411] Gümrük ve İnhisarlar Vekili Hâdi Hüsmen ile Maliye Bakanı Hasan Polatkan da Bilgin'in teklifini destekleyici konuşmalar yapmışlardır. Hâdi Hüsmen, Gümrük Kanununun ilgili maddesinin üniversitelere yapılacak ayni yardımları gümrük resminden zaten muaf tuttuğunu, bunun dışında daha geniş muafiyet getiren Encümen teklifinin üniversiteler arasında ayrılık yaratacağını belirtmiştir.[412]

Gümrük Vekiline cevap veren Muvakkat Encümen sözcüsü Adnan Selekler, Hükümet teklifini tadil ederken Hükümetin yetkili organlarının mukavemetlerine mâruz kalacaklarını hesaplamadıklarını, Heyeti Umumiyenin anlayışına sığındıklarını, tanınmak istenen muafiyetin yeni kurulan üniversiteye değil ilme ait olduğunu, 20. yüzyılın ikinci yarısında ilmin "göz kamaştırıcı bir itibar kazanmış" oluğunu, ilmin artık klasik işlevlerinin dışında "siyasette, askerlikte son sözü söyleyen en müessir bir silah" durumunda olduğunu, bu silahı iyi kullanan ülkelerin dünyayı iktisadi hegemonyaları altına aldıklarını, Hükümet teklifini tadil ederken amaçlarının ileri ülkelerdeki ilmi hamleyi mümkün olan süratle ve en ucuza ülkemize kazandırmak olduğunu, nitekim

---

[409] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), ss.360-361.

[410] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s. 361.

[411] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), ss.363-364.

[412] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), ss.364-365.

Amerikan üniversitelerinin de sahip olduğu bu muafiyet tedbirinden Türkiye'nin mahrum bırakılmasının doğru olmadığını vurgulamıştır.[413]

Maliye Vekili Hasan Polatkan da yaptığı konuşmada meselenin üniversiteye yapılacak ayni yardımların gümrük resminden muafiyet meselesi olmadığını, bunu zaten Hükümet teklifinin de sağladığını, asıl meselenin üniversitenin bütün muamele ve tasarruflarının vergiden muaf olmasıdır. Polatkan'a göre, "Orta- Doğu Teknik Üniversitesi, bu madde ile Türkiye mali mevzuatı ile ilişiğini kesiyor".[414] Polatkan sözlerini şöyle sürdürmüştür:

> "Bir üniversite, hariçten yardım görecek diye diğer beş üniversitemizin karşısına Türk malî mevzuatı ve sistemiyle bu derece ilişiğini kesmiş olarak çıkamaz arkadaşlar. (Soldan; Bravo, sesleri) Bunu arz etmek mecburiyetindeyim. Bunu tebarüz ettirirken, Muvakkat Encümende bulunan arkadaşlarımın, acaba buradan 3-5 lira bir vergi alınması düşünülüyor da, onun için mi böyle konuşuluyor şeklinde düşünmemelerini bilhassa rica ederim. İstanbul, Ankara, Trabzon, Ege, Atatürk, İstanbul Teknik üniversitelerinin karşısında Orta - Doğu Teknik Üniversitesi, nev'i şahsına münhasır, bilcümle malî mevzuatımızla ilişiğini kesmiş, bütün vergi, resim ve harçlardan muaf bir şekilde kurulamaz ve bunu talebetmemelerini ben, muhterem arkadaşlarımdan, diğer altı üniversitemiz namına, rica ediyorum."[415]

Behzat Bilgin de bu sözleri destekler mahiyette konuşurken bütün üniversitelere tanınan muafiyetler dışında "Orta- Doğu Üniversitesine, Devlet kanunları ile bir nevi ilgisini kesecek mahiyette, affedersiniz kapitüler bir muafiyete mazhar kılınması..." deyince, Burhanettin Onat "Aaa...", Gazianteb Milletvekili Cevdet San da "Bu kelimeyi kullanmamalı idiniz" şeklinde tepki göstermişlerdir.[416] Bilgin ise, cevaben, "af buyursunlar" dediğini, aslında böyle bir şeyi olmadığını ve olmayacağını, sadece yeni kurulan üniversitenin diğer üniversitelerden daha fazla himayeye ihtiyacının bulunmadığına dikkat çektiğini ifade etmiştir.[417]

Maliye Vekili Polatkan, ODTÜ'ye dışarıdan çok yardım gelmesini temenni ettiğini, ancak bu yıl 13 buçuk milyon lira buraya tahsisat verdiklerini

---

[413] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s. 365.

[414] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), ss.365-366.

[415] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s.366.

[416] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), ss.366-367.

[417] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s.367.

seneye muhtemelen bunun üzerinde bir tahsisatın bütçeden bu üniversiteye verileceğini, dolayısıyla bu üniversitenin diğer altı üniversitenin karşısında "bilcümle mali mevzuat ile ilişiğini kesmiş olarak vücuda getirme"nin doğru olmadığını belirtmiştir.[418]

Muvakkat Encümen Reisi Burhanettin Onat, Hasan Polatkan'a verdiği cevapta ODTÜ'nün uluslararası siyasette oynayacağı role ilişkin önemli tespitler yapmış ve bu üniversiteyi "Komünizme karşı bir paratoner gibi kullanılacak olan ve mukabil bir irfan ordusu hazırlıyacak olan bir irfan müessesesi" olarak nitelendirmiştir. Onat, ODTÜ'nün kurulma fikrini şöyle açıklamıştır:

> "Hasan Polatkan arkadaşımız, «hariçten ne geleceğini bilmiyoruz, bildiğimiz bir şey varsa 13 milyon lira verdiğimizdir.» diyorlar. Bakın arkadaşlar, iş nereye intikal etti? Bu üniversitenin Türkiye'de açılması sebep ve mânasını Hasan Polatkan arkadaşımızın hepimizden iyi bilmesi icabeder ve bildiklerine de kaaniim. Ama nedense burada bu şekilde idarei kelâm etmeyi, belki iddialarını kabul ettirmek için, muvafık buluyorlar.
>
> Arkadaşlar bu, yalnız Türkiye'yi alâkadar eden bir müessese değil, Ruslar Hindistan'da muazzam bir Teknik Üniversite açıyorlar, Varşova'da muazzam müesseseleri var. Dünyanın her tarafında, Uzak ve Yakın - Doğu 'da «size ilim öğreteceğiz, teknik bilgi vereceğiz» diye gençleri topluyorlar. Orada teknik ilimle beraber gençler neler öğreniyorlar, bunu tahmin etmek zor değil. Bunun için hür dünya cephesi, başta Amerika olmak üzere, Orta - Doğu'da böyle bir müessesenin açılmasına karar vermişlerdir. Bu, belki Amerika'nın doğrudan doğruya teşebbüsü ile de olacak bir şeydi, fakat biz bunu kabul etmedik, dedik ki: «Bizim hâkimiyetimiz, bizim kontrolümüz altında bir müessese olsun.»; «Öyle ise başlayın, biz yardım edelim» dediler.
>
> Vaziyet budur, arkadaşlar. Vaziyet bu olduğuna göre, 13 milyon da vereceğiz, 23 milyon da vereceğiz. Kaz gelecek yerden tavuğu esirgememek lâzımdır. (Bravo, sesleri) Sonra, gelecek ini, gelmiyecek mi? Arkadaşlar, kendi partisi içinde Cumhurbaşkanının rakibi Harold Stassen gibi bir adamı bu işin tedvirine memur ederken, Türkiye'ye gönderirken, hür dünya cephesi NATO su, UNESCO'su lâkayıt kalır mı? Arz ettiğim gibi, yalnız Türkiye meselesi değildir, bütün dünyayı alâkadar eden, Yakın ve Uzak - Doğu'yu alâkadar eden ve Komünizme karşı bir paratoner gibi kullanılacak olan ve mukabil bir irfan ordusu hazırlıyacak olan bir irfan müessesesine karşı lakayt kalır mı?

[418] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s.368.

Kendilerini temin ederim ki, bizim vereceklerimizin çok üstünde yardımlar gelecektir. Akıl ve mantık hâdisenin başlangıcı, cereyan seyri bunun başlıca delilidir."[419]

Bu tartışmalardan sonra Behzat Bilgin'in, Encümenin teklifi yerine Hükümet metninin benimsenmesine dair takriri oylanmış ve neticede 16. madde Hükümetin ilk önerdiği şekliyle kabul edilmiştir.[420] Daha sonra tasarının kalan 4 maddesi oylanarak kabul edilmiştir. Maarif Vekâleti Vekili Tevfik İleri, tasarının maddelerinin kabul edilmesi üzerine bir teşekkür konuşması yapmış ve şunları söylemiştir:

"Muhterem arkadaşlarım, gençliğimiz, tarih ve gelecek nesiller bu üniversiteyi kuranları şüphesiz hürmetle, şükranla yâdedeceklerdir.

Çok büyük bir anlayışla kanunu kabul eden Yüksek Meclisinize, Muvakkat Encümene, Hükümet adına şükranlarımı arz ederim. Ayrıca, bu müesseseyi kurmak için büyük hizmetleri geçmiş olan Maarif Vekili arkadaşımıza ve bu arada ilk günden itibaren yardımlarını esirgemiyen ve kanun kabul edildikten sonra da yardımlarını artıracak olan Birleşmiş Milletler Teşkilâtına, American Fulbright Müessesesine, İngiltere, Holânda Hükümetlerine ve yardım teklifinde bulunan İtalyan ve Japon Hükümetlerine ve diğer yardım edeceklere şükranlarımı arz ederim.

Bu yeni Türk Üniversitesinin gençliğimiz için ve buradan feyiz alacak Orta - Doğu memleketlerinin gençliği için, hulâsa hür insanlık için hayırlı olmasını temenni eder, hürmetlerimi arz ederim. (Şiddetli alkışlar)"[421]

ODTÜ kanununa, oylamaya katılan 310 milletvekilinin tamamı kabul oyu vermiştir.[422]

[419] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), ss. 369-370.

[420] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s.371.

[421] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s. 372.

[422] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s. 381.

3.4.4 İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu

Maarif Vekâletince hazırlanan ve Yüksek Meclise takdimi İcra Vekilleri Heyeti tarafından 28.5.1959 tarihinde kararlaştırılan İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri kanunu tasarısının gerekçesi şu şekildedir:

"Memleketin iktisat ve ticaret hayatında, muhtacolduğumuz unsurları yetiştirmek maksadiyle açılmış bulunan Yüksek İktisat ve Ticaret okullarımızın faaliyetlerini, halen takîbedîlmekte olan iktisadi politikamıza daha uygun bir şekilde genişletmek zaruretindeyiz. Memleketimizde, bilhassa şahsi teşebbüsün gelişmesine büyük bir kıymet ve ehemmiyet atfedilmesi dolayısiyle, bir taraftan teknik ve tatbiki bilgilerle mücehhez, millî şuur ve terbiyeye sahip bir tüccar sınıfının teşekkülüne, diğer taraftan da İktisadi Devlet Teşekküllerimizin ve âmme hizmeti gören müesseselerimizin rasyonel bir şekilde çalışmalarına hizmet edecek ehliyetli ve mütehassıs elemanlara şiddetle ihtiyaç hissedilmektedir. Bu sebeple mevcut dört yüksek okulumuzun, bugünün ve yarının ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, inkişafına yarıyacak tedbirleri almak mecburiyetindeyiz.

Yüksek malûmları olduğu üzere, 19'uncu yüz yılın ikinci yarısında kurulmaya başlanan yüksek dereceli iktisadi ve ticari öğretim müesseselerinin sayısı B. Amerika ve Avrupa memleketlerinde (300) ü mütecavizdir. Bunlar arasında, kuruluş tarihi itibariyle, dördüncü gelen ve 1883 yılında açılmış bulunan İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu bulunmaktadır. 1938 yılında İktisat Vekâletinden Maarif Vekâletine devrolunan bu okul, yabancı memleketlerdeki benzerlerine uygun öğretim metotlariyle ciddî ve muntazam bir çalışma devresi geçirmiş ve son derece rağbet gören bir müessese haline gelmiştir.

Bu tahsil müessesesinin memleket ihtiyaçlarına uygun bir teşekkül olduğunu gören Hükümetiniz, 1944 yılında İzmir'de, 1955 yılında Ankara'da ve 1958 yılında Eskişehir'de benzerlerini açmıştır. Halen bu dört müessesede (İstanbul 3 000, İzmir 1500, Ankara 2 000, Eskişehir 300) olmak üzere 7 000'e yakın öğrenci okumaktadır.

Okul mezunlarının % 40'ı şahsi teşebbüs sahibi olarak serbest ticaret sahasının mütenevvi işlerinde, % 35'i bankalar, borsalar, sigortalar ve ticaret odaları gibi ticari teşekküllerde, % 25'i de İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Devlet dairelerinde, muhasiplik, murakiplik, öğretmenlik, profesörlük, müdürlük, hesap uzmanlığı ve müfettişlik gibi çeşitli vazifelerde çalışmaktadır.

Yüksek İktisat ve Ticaret okullarında, 3 yıllık 1isans süresi muhafaza edilmekle beraber, bu müesseselerin tam teşkilatlı yüksek ihtisas okulları olmaları dolayısiyle, dördüncü ve ihtiyari bir ihtisas sınıfının açılması zarureti doğmuş bulunmaktadır. Bu sebeple tedrisatın, iç ticaret, dış ticaret, bankacılık, sigortacılık, nakliyecilik, turizm, vergi, muhasebe ve hesap uzmanlığı gibi ihtisaslara göre ayarlanması gerekmektedir.

Bu maksadın lâyıkiyle temin olunması için memleketimizde ve yabancı memleketlerde ihtisaslariyle tanınmış kimselerin öğretim üyeleri arasına yeter derecede katılmaları lüzumlu ve faydalı görülmektedir.

Yüksek İktisat ve Ticaret okullarımız, Maarif Vekâletine bağlı çeşitli yüksek okullar arasında, klâsik lise ve ticaret liseleri mezunlarını kabul eden ve (Hochscbula) eşit olan yüksek dereceli, tam teşekküllü ihtisas kuramlarıdır. Bu bakımdan (Höcheresem) durumunda olan sair yüksek okullardan farklıdır. Yabancı memleketlerdeki benzerleri olan (Ecole des Hautes Etudes Commerciales) (Handels «Wirscbarft» Hochschule) adlarını taşıyan yüksek okulların programlarını halen tatbik etmekte olan Yüksek İktisat ve Ticaret okullarımızın teşkilâtı, öğretim metodları ve programlarında, zamanımızın ve memleketimizin ihtiyaçlarına göre faydalı ve zaruri gördüğümüz inkişafı sağlamak mecburiyetindeyiz.

Bu bakımdan okulların en mühim unsuru olan öğretim üyelerinin vazife, salâhiyet ve mesuliyetlerinin hududunu çizmek, hak ve unvanlarını kanuni mesnetlerle tâyin ve tesbit eylemek iktiza etmektedir.

Esasen İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulunun İktisat Vekâletinden Maarif Vekâletine devredilmesinden önce, müderris, müderris muavini, muallim, muallim muavini ve asistanlardan mürekkep, meratibe dayanan bir tedris heyeti mevcut idi. Yüksek Meclis 1943 yılında bu kadroları profesör, doçent ve asistan kadrolariyle değiştirmek maksadiyle, Devlet bütçesinin «L» işaretli cetvelinin ticaret okulları kısmına (29) profesör, (6) doçent, (7) asistan kadrosu tefrik eylemiştir. Fakat, «Üniversite ve yüksek okullar akademik kariyer kanunu tasarısı»ndan üniversitelere bağlı bulunmıyan yüksek okullar çıkarılıp, yalnız üniversitelere mahsus bir kanun meydana getirildiği için, Yüksek İktisat ve Ticaret okullarına tahsis edilmiş bulunan bu kadrolar sekiz yıldan beri mevkuf tutulmakta idi. 1952 malî yılı başında, bu müesseselerde hizmet eden öğretim üyelerinin müktesep haklarının iade edilmesi ve mesleke yeni

kıymetlerin kazandırılması maksadiyle «L» cetveli açılarak mevkuf kadrolar serbest bırakılmış ve bu suretle Yüksek İktisat ve Ticaret okullarında, meratibe dayanan tedris kadrosu yeniden teşkil olunmuştur. Bu kadrolar, yabancı memleketlerindeki emsali veçhile 1953 yılında kabul ve 1956 yılında tadilen ikmal olunan, talimatnameleri gereğince ihtisas, ehliyet ve muvaffakiyetleri sabit olan öğretim üyelerine tahsis olunmuş ve bu suretle müesseseler ehliyetli elemanlardan müteşekkil organlariyle ilmî muhtariyete lâyik bir seviyeye ulaştırılmıştır. Çok büyük bir rağbete mazhar olan bu müesseselerin, fiilî durumları kanuna dayanan müstakar bir hale ifrağ ve değerli elemanlarını muhafaza ve yeni kıymetlerle takviye etmek suretiyle tam bir şekilde inkişaflarını sağlamak maksadını güden işbu kanun lâyihası hazırlanmıştır.

Lâyiha kabul buyurulduğu takdirde, akademik bir mahiyet almış olacak olan yeni tahsil müesseselerimiz yüksek öğretim görevini daha geniş imkân ve salâhiyetle ifaya devam edeceklerdir.

Maddelere gelince; genel hükümleri gösteren birinci ve ikinci maddeler iktisadi ve ticari ilimler akademilerinin, ilmî muhtariyeti haiz ve Maarif Vekâletine bağlı yüksek eğitim, öğretim ve araştırma yapan akademik müesseseler olduğunu tesbit ettikten sonra, belli - başlı vazifelerini saymakta; kuruluş ve işleyişe dair olan 3 - 11. maddeler akademilerin öğretim ve idare işlerini tedvir edecek organlar ile bunların vazifelerini ve tâyin şekillerini belirtmekte; öğretim üyelerine ait 12-19. maddeler ise akademilerin öğretim üyelerinin kimlerden müteşekkil olacağını vazifelerini seçim ve tâyin usullerini göstermektedir. Lâyihanın 20. maddesi, öğretim yardımcılarının durumlarını; 21-23. maddeleri, akademi dışında çalışma ve akademi tazminatını gerektiren halleri; 24-28. maddeleri ise disipline ait hususları tanzim etmektedir.

Lâyihanın 29. maddesi ile İktisadi ve Ticari İlimler akademilerinin gerektirdiği kadrolar, Maarif Vekâleti Teşkilât Kanununa ilâve edilerek, halen mevcut kadrolar ilâve edilmekte; ve muvakkat iki madde ile de, Yüksek İktisat ve Ticaret okullarında halen çalışmakta olanların durumları, yeni kanuna

intibak ettirilmektedir. 30 ve 31. maddeler meriyet ve icraya dairdir."[423]

Bütçe ve Maarif encümenlerinden seçilen üyelerden oluşan Muvakkat Encümen, 5.6.1959 tarihli ve 3 karar nolu mazbatasında "iktisadi ve ticari ilim ve araştırma müesseselerimizi Batı memleketlerindeki benzerleri seviyesine ulaştırmayı istihdaf eden bu kanun lâyihası"nı uygun bulduğunu belirtmiş ve bazı tadillerle Meclis Genel Kuruluna sevk edilmesine karar vermiştir.[424]

Genel Kurulda tasarının heyeti umumiyesi üzerinde söz isteyen olmayınca maddelerin görüşülmesine geçilmiştir. Tasarının 31 maddesi de üzerinde hiç tartışma yapılmadan kabul edilmiştir. Tasarının son maddesinin kabulü üzerine Nafıa Vekili ve Maarif Vekâleti Vekili Tevfik İleri bir teşekkür konuşması yapmıştır. Konuşmasında, 74 yıllık mazisi olan İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulunun iş hayatımıza kıymetli elemanlar yetiştirdiğini, Ankara, İzmir ve son olarak Eskişehir'de açılan okulların da çok iyi hizmetler verdiklerini, çıkarılan kanunun buralarda çalışanlara geniş bir çalışma imkânı sağladığını, Yüksek Meclise teşekkür ederken bu okullarda görev yapan profesörler, doçentler, asistanlar ve okuyan öğrencilerin de duygularına tercüman olduğunu ifade etmiştir.[425] İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri kanunu tasarısı oylamaya katılan 309 milletvekilinin tamamının kabul oylarıyla kanunlaşmıştır.[426]

3.4.5 Yakın ve Orta-Doğu Çalışma Enstitüsü Teşkilat Kanunu

Bu kanun, 1960 yılının Bütçe görüşmeleri sırasında Çalışma Bakanlığı'nın bütçesi görüşülmeden hemen önce Meclis'te üzerinde herhangi bir tartışma yapılmadan kabul edilen kanunlardan biridir. Çalışma Bakanhğı'nca hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından 15 Şubat 1960 tarihinde Meclis'e takdimi kabul edilen tasarının genel gerekçesi şu şekildedir:

"İstanbul'daki Yakın ve Orta - Doğu Çalışma Enstitüsü, Türkiye'ye Teknik Yardım yapılmasına mütedair olup Birleşmiş Milletler ve ona bağlı ihtisas teşekkülleri ile Türkiye Cumhuriyeti

---

[423] "İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri kanunu lâyihası ve Muvakkat Encümen mazbatası (1/361), S.Sayısı: 320, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959).

[424] S.Sayısı:320, s. 3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959).

[425] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959), s.595.

[426] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:78, (8.6.1959), s.624.

Hükümeti arasında münakit 3.VII.1953 tarih ve 6114 sayılı Kanunla tasdik edilen esas Teknik Yardım Anlaşması hükümleri çerçevesi dâhilinde 17 Ocak 1955'te İstanbul'da Hükümetimizle Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı arasında imzalanan 13 sayılı ek anlaşma ile kurulmuştur.

Enstitü, Türkiye ve Yakın ve Orta - Doğu memleketlerinin Çalışma Teşkilâtında vazifeli memurlarla hususi sektörde çalışma konuları ile ilgili personeli yetiştirmek, sosyal mevzularla ilgili araştırmalar yapmak, iş yerlerinin iş emniyeti bakımından daha iyi bir şekilde tedbirler almasını kolaylaştırmak suretiyle gayelerine uygun olarak 5 seneden beri faaliyet göstermektedir. Bu arada Türk ve yabancı birçok elemanlar bu enstitüde staj gönmüş ve vazifelerine dönmüştür.

Enstitünün kuruluşuna dair olan 13 sayılı ek anlaşmanın ikinci maddesinin (a) fıkrasında, enstitüsünün idaresini deruhde etmek üzere Milletlerarası Çalışma Teşkilâtınca bir genel sekreter tâyin edileceği, bu genel sekreterin 5 sene müddetle vazife ifa edeceği, 5'inci senenin sonunda Enstitünün müstakbel idaresinin Hükümetimizle Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı arasında varılacak bir mutabakata göre tâyin olunacağı derpiş edilmiş bulunmakta olduğundan, 5 senelik faaliyet devresini doldurmuş olan Enstitünün idaresinin Hükümetimize intikal etmesi hususunda mezkûr Teşkilât ile bir mutabakata varılmış ve Enstitü devralınmıştır."[427]

Muvakkat Encümen tasarıyı müzakere etmiş, Hükümetin sunduğu gerekçelerin uygun olduğuna karar vermiş ve bazı değişikliklerle tasarının Genel Kurul'a sunulmasını kabul etmiştir.[428] Kanun tasarısının 2. maddesi Enstitünün vazife ve gayelerini şu şekilde düzenlemiştir:

"MADDE 2. — Çalışma Enstitüsünün vazife ve gayeleri aşağıda gösterilmiştir:

a) Çalışma Vekâleti ile bu vekâlete bağlı kurumlarda ve çalışma mevzuatı ile alâkalı sair resmî daire ve müesseselerdeki

---

[427] "Yakın ve Orta-Doğu Çalışma Enstitüsü teşkilât kanunu lâyihası ve Muvakkat Encümen mazbatası", S.Sayısı:98, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:49, (27.2.1960).

[428] S.Sayısı: 98, ss.3-4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:49, (27.2.1960).

personelin ve bilûmum iş yerlerindeki işçi, müstahdem ve iş verenlerin iyi bir şekilde yetiştirilmeleri ve olgunlaştırılmalarını temin bakımından Enstitüde, işçi ve iş veren münasebetleri, çalışma şartları, iş teftişi, tam çalıştırma, iş verimi, iş emniyeti, iş hekimliği, iş hıfzıssıhhası, sosyal sigortalar, sosyal güvenlik, iş gücü ve iş gücünün teşkilâtlandırılması, iş piyasası etüdleri, iş istatistikleri ve emsali mevzularda seminerler tertib etmek;

b) Yukardaki fıkrada bahsi geçen seminerlerden ayrı olarak, iş yerlerinde aynı mevzularda seminer ve konferanslar tertip etmek veya bu mevzularda tertiplenmiş konferans ve seminerlerin faaliyetine iştirak etmek;

c) Çalışma meseleleri üzerinde millî ve milletlerarası bölge seminerleri tertib etmek;

d) Çalışma mevzuları ile ilgili araştırmalar ve incelemeler yapmak ve bu mevzularda vesaik toplamak;

e) Alâkalıların talebi veya muvafakati ile iş yerlerinin çalışma mevzuları ve iş verimi ile ilgili meselelerini inceliyerek istişare ve tavsiyelerde bulunmak;

f) İmkânları nispetinde istatistikler hazırlamak;

g) Türkçe ve yabancı dillerde gayesi ile alâkalı derleme ve neşriyat yapmak."[429]

Meclis Genel Kuruldaki görüşmelerde tasarının 3, 18 ve 19. maddeleri hakkında Encümenin de katıldığı bazı tadil takrirleri verilmiş ve maddeler oylanarak kabul edilmiştir. Oylamada 20 red oyuna karşılık 289 kabul oyu çıkmıştır.[430]

3.4.6 Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince 14.4.1955 tarihinde Meclis'e takdimi kararlaştırılan kanun tasarısıyla gündeme gelen bu kanun, devletin muhtaçlara yardım etmesi gerektiği şeklindeki düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Tasarı uzun bir gerekçeye sahiptir. Gerekçenin ilk bölümünde sosyal yardım anlayışının geçirdiği tarihsel aşamalar özetlenmiş; Ortaçağda hem Batı'da hem de Doğu'da kurulan vakıfların ve hayır tesislerinin önemli rol oynadığı, bir süre sonra İsveç ve İngiltere gibi ülkelerde yoksullara yardımın

---

[429] S.Sayısı: 98, ss.5-6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:49, (27.2.1960).

[430] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:49, (27.2.1960), ss. 889-893, 973.

devlet vazifesi ve âmme hizmeti olarak algılandığı, 18 .asrın ikinci yarısından itibaren sosyal yardım kurumlarının azaldığı, 19. asırla birlikte ileri memleketlerde sadece devletlerin fakirlere sosyal yardım yapmaya başladığı, yoksulluk ve mahrumiyetin Avrupa'da "perişan bir proleterya kütlesi" doğurmasıyla sosyalizm ve komünizm gibi cereyanlara zemin hazırladığı, bu siyasi cereyanlarla mücadele için yoksulluğa neden olan faktörleri ortadan kaldırmak gerektiğinin anlaşıldığı, 20.asrın başından itibaren de devletin sosyal yardım faaliyetlerinin kurumsallaştığı ve bu amaçla sosyal hizmet okulları açılarak "sosyal yardımcı" yetiştirildiği belirtilmiştir.[431] Gerekçede bugüne gelindiğinde sosyal hizmetin "cemiyetin maddi ve mânevi nimetlerinden bir kısmını, bunları kendi güciyle elde edecek durumda bulunamıyan kimselere devlet, teşekkül, hayır cemiyetleri ve eşhas tarafından temin etmek; aynı zamanda yoksul, muhtaç insanları kendileri için en uygun işlerde çalışabilir hale getirmek ve fertlerdeki sosyal intibaksızlıkları izale etmek" şeklinde tanımlandığı ifade edilmiştir.[432]

Gerekçenin bundan sonraki kısmında Türkiye'de sosyal hizmet anlayışının ve uygulamasının gelişimi anlatılmıştır. Ülkemizde "sadaka ve hayrat esasına dayanan sosyal yardım sistemi"nin Birinci Dünya Savaşından sonra çıkan ekonomik bunalımdan dolayı zayıfladığı, "assistance publique" şeklinde bir devlet yardımının da bulunmayışının sosyal hayatta sarsıntılara yol açtığı, dilencilik, hırsızlık ve fuhuşun yaygınlaştığı, aynı dönemde müstemleke ülkeler dahil diğer bir çok ülkenin sosyal yardım konusunda bizden ileride olduğu, hatta İkinci Dünya Savaşından sonra ülkemizi ziyaret eden Dünya Sağlık Teşkilatı ve Birleşmiş Milletler uzmanlarının "sosyal hizmet bakımından Yakın Doğunun en geri memleketi olmamızı bir türlü izah edememekte" oldukları ve bütün bu olumsuzlukların sosyal hizmet meselesini ele almayı zorunlu kıldığı ifade edilmiştir.[433] Gerekçe, mevcut tasarının hazırlanması sürecini de şu şekilde özetlemiştir:

> "Memleketimizin yukarda arz olunan ihtiyaçları ve beynelmilel teşkilât ve eksperlerin de bunlara inzimam eden ikazları Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin kanuni vazifeleri

---

[431], "Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmasına dair kanun lâyihası ve Sıhhat ve İçtimaî Muavenet ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/101)", S.Sayısı:334, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:80, (12.6.1959).

[432] S.Sayısı:334, ss.2-3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:80, (12.6.1959).

[433] S.Sayısı:334, ss.3-4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:80, (12.6.1959).

arasında bulunan sosyal hizmet mevzuunun ele alınmasını zaruri kılındığından, son zamanlarda, vekâletlerarası bir komisyon kurularak bu mesele müzakere edilmişti. Bu komisyon vaziyeti tetkik ettikten sonra bir sosyal hizmet enstitüsü ve buna bağlı tedris müessessi kurularak gerek Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine, gerek sair alâkalı vekâletlere sosyal hizmet mevzuunda iş birliği etmek, memleketimizdeki mevzuatın sosyal hizmet sahasındaki vereceği imkânları araştırmak, memleketimize en faydalı olmak üzere icabeden sosyal hizmet şeklini tesbit etmek, hayır cemiyetlerinin faaliyetini koordinasyona rapt ve icabeden hususlarda kendilerini tenvir etmek ve aynı zamanda sosyal yardımcı yetiştirmek üzere faaliyete geçilmesini tensibetmiştir."[434]

Mevcut kanun tasarısı, bakanhklararası komisyonun hazırladığı raporun ruhuna uygun olarak hazırlanmıştır. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni, "memleketimizdeki yoksulluğun sebeplerini araştırırarak bunlara yapılacak sosyal hizmetlerin şeklini tesbit etmek, fertlerin sosyal intibaksızlıklarını izâle etmek, ve toplumun kalkınmasına yarayacak tedbirleri araştırmak maksadiyle hazırlanmış bulunan ve büyük bir sosyal ihtiyaca cevap verecek olan" kanun tasarısını bazı değişikliklerle kabul etmiştir.[435] Bütçe Encümeni de tasarının bazı değişikliklerle Genel Kurul'a sevkedilmesini uygun görmüştür.[436] Bütçe Encümeninin tadilinden sonra kurulacak Sosyal Hizmetler Enstitüsünün görevlerini içeren 1. maddesi şu şekli almıştır:

"MADDE 1. — Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine bağlı bir Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmuştur. Sosyal Hizmetler Enstitüsünün vazifeleri şunlardır:

a) Yoksullar arasında tetkikler yaparak yoksulluğun muhtelif sebeplerini araştırmak ve bunlara yapılacak sosyal hizmetlerin şekil ve nev'ini tesbit etmek; fertlerin sosyal intibaksızlıklarını izaleye ve toplum kalkınmasını temine yarayacak tedbirleri araştırmak;

---

[434] S.Sayısı:334, s.4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:80, (12.6.1959).

[435] S.Sayısı:334, s.7. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:80, (12.6.1959).

[436] S.Sayısı:334, ss.8-10. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:80, (12.6.1959).

b) Gerek normal ve gerekse akılca veya bedence arızalı okul öncesi ve okul çağındaki çocuklarla gençlerin ve geri kalmış çocukların bakılmasına, korunmasına ve yetiştirilmesine ait sosyal hizmetleri programlamak ve tatbiki için alâkalı Devlet makamlariyle sair teşekküllere ve hayır cemiyetlerine bildirmek;

c) Çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin tıbbi mahiyetteki bakım, tedavi ve korunmalariyle alâkalı bulunan sosyal psikolojik, pedagojik ve ekonomik hususlara ait bilgi ve mütalâaları ilgili makam, teşekkül ve tesislere bildirmek;

d) Resmî ve hususi rehabilitasyon müesseselerini murakabe etmek ve çalışma programlarını tanzim ve iş birliği yapmalarına yardım etmek;

e) Umumi ve mülhak bütçeli dairelerle hususi idareler ve belediyeler ve her nevi sosyal yardım işleriyle alâkalı müessese ve teşekküllerle sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait müessese ve kurumlar, hayır cemiyetleri ve hususi kanunlarla kurulmuş bankalar arasında sosyal hizmetler sahasında iş birliği sağlıyacak olan esasları araştırmak ve bunları tatbika elverişli şekilde tesbit etmek;

f) Cemiyetler Kanununa göre kurulan umumi menfaatlere hadim ve her nevi hayır ve yardım cemiyetlerinin sosyal hizmetler sahasındaki faaliyetlerini koordine etmek, iş birliğini ve ahenkli bir şekilde çalışmalarını sağlamak, bütçelerinde sosyal hizmetlere ayırdıkları tahsisatın verimli ve mahalline masruf olmasını temin etmek maksadiyle mütalâada bulunmak;

g) Memleketimizde ve diğer memleketlerde mevcut sosyal hizmetler mevzuatını inceliyerek bu hususiaki teknik, idari ve istatistik malûmatı toplamak, anket ve etüdler yaparak memleket ölçüsündeki sosyal hizmetler mevzuatının mesnetlerini hazırlamak ve sosyal hizmetin gaye, fayda ve şümulünü umumi efkâra tanıtacak neşriyat ve faaliyetlerde bulunmak;

h) Yukardaki bentlerde belirtilen çeşitli vazifeleri yerine getirecek ve bunların öğretimini sağlıyacak sosyal hizmetler mütehassıslariyle sosyal yardımcıları yetiştirmeye mahsus yüksek ve orta dereceli öğretim yapmak üzere bir sosyal hizmetler akademisi tesis etmek."[437]

---

[437] S.Sayısı:334, ss.11-12. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:80, (12.6.1959).

Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmasına dair kanun tasarısı, Genel Kurul'da ivedilikle görüşülmüş ve üzerinde hiçbir tartışma yapılmaksızın kabul edilmiştir.[438]

3.5 DİĞER BAZI KANUNLAR

3.5.1 İmar ve İskân Vekâleti Kuruluş ve Vazifeleri Hakkında Kanun

İmar ve İskan Bakanlığının kuruluşuna dair kanun tasarısı, İmar Vekâletince hazırlanıp 30.1.1958 tarihinde Bakanlar Kurulunca Meclis'e takdimi kararlaştırılmıştır. Tasarının gerekçesi şu şekildedir:

> "Yurdumuzdaki umumi kalkınmaya muvazi olarak şehir, kasaba ve köylerimizin imar ve ihyası ve mesken ihtiyacının en müsait şartlarla karşılanması imkânlarının tetkik ve tesbit edilmesi ve memleket bünyesine uygun bir mesken politikasının sevk ve idaresi ve yapı malzemesi tedarik imkânlarının aranması ve yabancı memleketlerden gelen ve gelecek olan göçmen ve mültecilerle yurt içinde iktisadi ve zirai sebeplerle zaman zaman vukubulan nüfus akınlarının rasyonel bir surette ve memleket ekonomisine uygun bir şekilde tanzim ve yerleştirilmelerinin sağlanması maksatlarını tahakkuk ettirilmek için, İmar ve İskân Vekâleti adiyle bir vekâletin kurulması zaruri görülmüştür.
>
> İmar ve İskân Vekâletinin kuruluş gayelerine ulaşabilmesini sağlamak, vazifelerinin ifasını kolaylaştırmak maksadiyle, halen yurdun imar ve mesken dâvasında faaliyette bulunan Türkiye Emlâk Kredi Bankasının ve İller Bankasının İmar ve İskân Vekâletine bağlanması bu müesseselerin kuruluş maksatlarına daha uygun bulunmuş; gerek bu bankaların hususi kanunları ile ve gerek diğer kanunlarla imar ve mesken işlerinde Maliye, Dahiliye, Nafıa Vekâletlerine mevdu hak, vazife ve salâhiyetlerinin İmar ve İskân Vekâletince ifa ve istimal edilmek üzere bu vekâlete devri isabetli mütalâa edilmiştir.
>
> İmarın yanında iskân işlerinin yer alması muvacehesinde, bugüne kadar yabancı memleketlerden yurdumuza gelen göçmen ve mültecilerin yerleştirilmesi ile uğraşan Toprak ve İskân Umum Müdürlüğünden, İskân Umum Müdürlüğünün tefrik edilerek İmar ve İskân Vekâleti bünyesine alınması ve bu suretle yalnız göçmen ve mültecilerle değil, vatandaşların yurt içi iskânlarını tanzim ve buna bağlı diğer meselelerin hallinin Vekâletin vazifeleri

[438] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:80, (12.6.1959), ss.766-769.

meyanına ithali ile, iskân ile mesken işlerinin ahenkli bir şekilde yürütülmesinin mümkün olacağı derpiş edilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde bütçe müzakereleri sırasında öteden beri kuvvetli bir temayül olarak izhar ve kurulması temenni edilmiş olan bu Vekâletin bir an evvel teşekkülü için takdim edilen kuruluş ve vazifeleri hakkındaki kanun lâyihasının birinci bölümünde Vekâletin ad ve vazifeleri umumi bir ifade ile gösterilmiş, ikinci ve üçüncü bölümünde dairelerin kuruluş, vazife ve salâhiyetlerine işaret edilmiş, dairelerin vazifelerinin tafsilen izahı ve aralarındaki koordinasyonun tesisi suretleri bilâhara süratle tedvin edilecek hususi kanunlara, tanzim edilecek nizamname ve ıstar edilecek talimatnamelere bırakılmıştır.

Dördüncü ve beşinci bölüm ile muvakkat maddeler, ihdas ve ilga edilen ve kanuna eklenen kadro cetvellerine ve memurun tâyin ve nakil şekillerine Vekâlete intikal edecek müesseselerin bağlanış tarzına ve muhtelif kanunlarla gerek İcra Vekilleri Heyetine ve gerek diğer Vekâlet ve dairelere imar ve iskân mevzuunda verilmiş vazife, hak ve salâhiyetlerin, dosya, malzeme ve saire demirbaşların Vekâlete devrine dair hükümleri muhtevidir.

Son iki madde ise kanunun meriyet, icra şekil ve salâhiyetini tesbit etmektedir."[439]

Bu gerekçeyle hazırlanan tasarı Nafıa, Dahiliye ve Bütçe Encümenlerinde görüşülmüş ve bazı değişikliklerle kabul edilmiştir.[440] Tasarının Nafıa Encümeni tarafından tadil edilen ve Bütçe Encümenince de aynen kabul edilen 2. maddesi, kurulması önerilen Vekâletin görevlerini şu şekilde sıralamıştır:

"İmar ve İskân Vekâletinin vazifeleri şunlardır:

A) Yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin harita ve imar plânlarını hazırlamak ve hazırlatmak, imar için her türlü tedbirleri almak ve bunların tatbikini temin etmek.

---

[439] "İmar ve İskân Vekâleti kuruluş ve vazifeleri hakkında kanun lâyihası ve Nafıa, Dahiliye ve Bütçe encümenleri mazbataları (1/128)", S.Sayısı: 88, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:56, (7.4.1958).

[440] Encümenlerin mazbataları için bkz. S.Sayısı:88, ss.2-6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:56, (7.4.1958).

B) Memleketin bünyesine uygun mesken politikası esaslarını tesbit etmek ve tatbikini sağlamak.

C) Memleket şart ve imkânlarına göre, en lüzumlu ve faydalı yapı malzemesinin temin ve tedarikini sağlıyacak bilcümle tedbirleri almak.

D) Bölge plânları için alâkalı vekâletlerle müşterek etüdler yapmak ve bu etüdlere göre icabeden kanuni ve idari tedbirleri müştereken almak.

E) Yurt içinde hususi kanunlarına göre yerleştirilecek vatandaşlarla, yabancı memleketlerden yurdumuza gelmiş ve gelecek göçmen ve mültecilerin İskân Kanunu hükümleri mucibince iskânlarını sağlamak ve topraksız çiftçinin topraklandırılmasını temin etmek.

F) Yukardaki fıkralarda yazılı işlerin en iyi şekilde ifası için gerekli etüd ve araştırmaları yapmak."[441]

Meclis genel kurulundaki tasarının geneli üzerinde yapılan görüşmelerde ilk sözü Mardin Milletvekili Mehmet Kâmil Boran almış ve ülkenin "bâzı talihsiz bölgelerinde" imar adı altında yapılan sınırsız ve keyfi tahribatın giderilmesi ve bu tür tahribatların tekrarının engellenmesi için böyle bir vekâletin kurulmasına kesinlikle ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.[442] Ordu Milletvekili Arif Hikmet Onat iskân ve plan işlerinde harita ve kadastronun çok mühim olduğunu, Harita ve Tapu Kadastro Umum Müdürlüklerinin yeni kurulacak vekalete bağlanmamasının yanlış olduğunu, Hükümetin bu işi "maşa ile tuttuğunu" ve tasarının encümenlerde tamamlandığını, ayrıca resmi ve özel yapı işlerinin ayrılmasının doğru olmadığını, Nafia Vekâletinin yapı kısmının da yeni kurulacak olan vekalete verilmesi gerektiğini, bu vekaletin biri idari ve iskân işlerine bakan diğeri de teknik işlerden sorumlu iki müsteşara sahip olması gerektiğini, son olarak bu vekalete İller Bankası ve Emlak Kredi Bankasının bağlanmasının beraberinde önemli sorunlar getireceğini belirtmiştir. Onat, diğer yandan, iskân meselesinin de en az imar kadar hatta ondan daha önemli olduğunu, Türkiye'nin bir ziraat memleketi olmasına rağmen, et ve tereyağı gibi ürünlerin zaman zaman bulunmamasının arkasında yanlış iskân politikalarının bulunduğunu, orman içinde ve civarında yaşayan 9 milyon insanın daha müsait yerlerde iskanını sağlamanın hem gitgide yok olma noktasına gelen ormanların

[441] S.Sayısı:88, s.8. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:56, (7.4.1958).

[442] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:56, (7.4.1958), s.209.

korunmasına katkıda bulunacağını hem de memlekete her bakımdan ferahlık getireceğini ifade etmiştir.[443]

Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata da söz alarak, üç önemli noktaya değineceğini ifade etmiştir. Birincisi, köylerin harita ve imar planlarının yapılması yeni kurulacak Vekâletin görevleri arasında sayıldığına göre, ilk iş olarak sayıları 40 bini bulan köylerin gerekli etütler yapıldıktan sonra uygun olanlarının birleştirilmesi yoluyla sayılarının azaltılması yoluna gidilmelidir. İkincisi, köylerden şehirlere göçün doğurduğu "en iptidai şartları bile haiz olmayan bir mesken tipi" olan gecekondu ve gecekondulaşma sorununun yeni kurulacak Vekaletçe ele alınıp çözümlenmesi gerekmektedir.[444] Üçüncüsü, Toprak ve İskân Umum Müdürlüğü de yeni kurulacak vekalete bırakıldığına göre yıllardır çözülemeyen mesele olan "topraksız çiftçiyi toprak sahibi yapmak dâvası" da yeniden ele alınmalıdır.[445]

Adana Milletvekili Kemal Sarıibrahimoğlu da tapu ve kadastro probleminin "memleketin en büyük derdi" olduğunu, ondan sonra da toprak ve iskân meselesinin geldiğini vurgulamıştır. Sarıibrahimoğlu'na göre, Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğünün "memleketin imar ve ihya gayesini güden yepyeni bir zihniyetle" kurulan yeni Bakanlığın bünyesinde yer alması faydalı olacaktır.[446]

Kars Milletvekili Mehmet Hazer de tasarının, ne imarın ne de iskânın esaslı bir tarifini yapmadığını, sadece teşkilat bünyesinde kurulacak olan müdürlüklerin vazifelerini saymakla yetindiğini, ayrıca yeni kurulan vekâletin müstakil bir mali esasa ve kaynağa da sahip kılınmadığını, sadece ülkede zaten vazife yapmakta olan iki bankayı bünyesine katmakla yetindiğini, turizm tesislerinin de bir imar konusu olarak bu vekâletin bünyesinde olması gerektiği

---

[443] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:56, (7.4.1958), s.209-211.

[444] Bekata, ülkede gecekondu sorununun ulaştığı boyutları rakamlar vererek şu şekilde izah etmiştir: "Ankara şehrinde 45 850 aded gecekondu ev mevcuttur. Bu gecekonduların içinde 222 275 vatandaşımız oturmaktadır. Yani Ankara şehir nüfusunun yarısı gecekondularda oturmaktadır. İstanbul'da 40 000 gecekondu ev mevcuttur. Bu gecekonduların içinde de 280 000 vatandaşımız oturmaktadır. İzmir'de ise 4 575 gecekondu vardır. Bunlarda da 20 000 vatandaşımız oturuyor. Sadece bu üç şehirde gecekondu evlerin yekûnu 90 425 tir. Ve bunların içinde 522 275 vatandaşımız barınmaktadır." **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:56, (7.4.1958), s.212.

[445] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:56, (7.4.1958), ss.212-213.

[446] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:56, (7.4.1958), ss.213-215.

halde dışarıda bırakıldığını belirterek tasarı hakkındaki eleştirilerini dile getirmiştir. Hazer, deprem konusunda da yapılanları eleştirmiş ve hazırlıksız olunduğunu ifade etmiştir. Mehmet Hazer bu hususta şöyle konuşmuştur:

> "Tasarıda yer alan önemli mevzulardan birisi de: Depremdir, muhterem arkadaşlar; depremin son yıllarda, hattâ yarım asırdan beri memleketimizde yaptığı tahribat cümlece bilinen bir keyfiyettir. Halen meriyette bulunan bir kanunumuz var. Bunda depremden evvel veya sonra alınacak tedbirler hakkında hükümler mevcuttur. Bir de yönetmelik çıkarılmış ve bina inşaatının bu esasa göre yürütülmesi derpiş edilmiştir. Fakat aradan geçen bu kadar zamana rağmen ne bu yönetmelik esası tatbik edilmiş, ne de deprem felâketinin vukuundan sonra, vatandaşların ıztıraplarını dindirmek ve sefaletlerine meydan vermemek için, âcil ve süratli inşa imkânları hazırlanmıştır. Geçen seneki Fethiye ve Bolu zelzeleleri hepimizin hatırımızdadır. Bunların inşası kısa zamanda başlanıp ikmal edilmesi lâzımgelirken hâlâ mümkün olmamıştır. Bunun sebepleri, bu mevzuda hazırlıksız olmamız ve bu imkân ve vasıtaları daha evvel hazırlamamış olmamızdır."[447]

Kırşehir Mebusu Fazıl Yalçın söz alarak, prensip olarak İmar ve İskân Vekâletinin kurulmasına karşı olmadığını, ancak memleketin içinde bulunduğu sosyal ve iktisadi şartlar dikkate alındığında böyle bir vekâlete ihtiyaç bulunmadığını, bu yöndeki adımın memlekette gerekli olan "âcil ve şümullü bir imar hareketine" değil, gayrimenkul spekülasyonunu artırmaya hizmet edeceğini bunun da enflasyonun körüklenmesini beraberinde getireceğini ifade etmiştir.[448]

Tasarıya yönelik eleştirilere Niğde Mebusu Asım Eren de katılmıştır. Eren, aslında bir İmar ve İskân Vekâletinden ziyade iki vekâlete ihtiyaç olduğunu, 4 Aralık 1957'de okunan Hükümet programındaki kalkınma reformunun temelinde köyün kalkınması, bunun da temelinde toprak reformunun bulunduğunu, ancak toprak reformunun gerçekleştirilemediğini, "nüfusumuzun %82'sini teşkil eden köylümüzün, henüz ya âmme veya hususi kollektif veya münferit hükmi ve hakiki şahısların elinde mahdut ellerde toplanmış olan Türkiye arazisinin ancak bir hizmetkârı olduğunu", buna rağmen mevcut tasarıda toprak meselesine yer verilmediğini ifade etmiştir.[449] Eren, İmar ve İskân Vekaleti'nin kuruluşundaki kararsızlığı da ironik bir dille eleştirmiş ve şunları söylemiştir:

---

[447] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:57, (9.4.1958), s.224.

[448] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:57, (9.4.1958), s.226-227.

[449] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:57, (9.4.1958), s.229.

"Muhterem arkadaşlar, İmar ve İskân Vekâletinin bilhassa ve bizzat kendisi iskâna ihtiyacı olan bir varlıktır. Yani kendisi âdeta yerli bir göçmen vaziyetindedir. Bunun tarihini hatırlarsınız; 13 Ekim 1339 tarihinde ve 352 sayılı Kanun ile Lozan'ı takibeden değişikliklerle başladı ve ilk mübadele, İmar ve İskân Vekâleti teşkil edildi.

Maalesef, bizim kararsızlığımız yüzünden, bu vekâletin ömrü ancak, 4 sene 2 ay sürmüş ve Lağvedilmiştir. Mülga vekâletin içinden (İskân işi) alınıp Dahiliye Vekâleti bünyesine, bir Umum Müdürlük halinde intikal ettirilmiştir. İşte bu makamın ilk göçmenliği buradan başlamıştır. 2849 sayılı ve 1945 tarihli Kanunla bu umum müdürlük ikinci bir göçe tâbi tutulmuş; bu sefer Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine eklenmiş ve Dahiliye Vekâletine veda selâmı çekmiştir. Bütün kayıtlariyle nasıl kopmuştur, hangi tamam veya natamam bünye ile yeni vaziyetine intibak etmiştir, bu şayanı tetkiktir. Bundan sonra da bu göç bitmemiştir. 5648 sayılı ve 1950 tarihli Kanunla bu umum müdürlük Ziraat Vekâletine devredilmiştir. Demişlerdir ki; toprak işiyle meşgul olan Ziraat Vekâletine bu Umum Müdürlüğün verilmesi iki işi birden temin eder; personelden, enerjiden tasarrufu mucibolur ve memlekete daha faydalı olur. Ve nihayet 1951 senesinde ve 5841 sayılı Kanunla Toprak ve İskân Umum Müdürlüğü kurulmuş; evvelâ Başvekâlete, daha sonra Devlet Vekâletine verilmiştir. Bu göçlere acaba Sayın Hükümetin getirmiş olduğu bu kanun lâyihası ile teşekkül eden ve vazifeleri verilecek olan vekâlet nihayet verecek midir? Ne zaman nihayet verecektir? Ben bunlardan pek emin değilim. Çünkü, bu kanun lâyihası ile kurulmak istenilen çürük bünye, bize uzun bir istikbâl vadetmiyor."[450]

Tasarının görüşüldüğü 57. oturumda son sözü Trabzon Milletvekili Mahmut Goloğlu almıştır. Goloğlu, memlekette gerçekleşen kalkınma hamlelerinin, sanayileşmenin, maarif ve nafıa alanındaki gelişmelerin ve nüfus hareketlerinin etkisiyle ülke çapında bir imar meselesinin ortaya çıktığını, bu konuda özellikle bir mesken politikasının tesbit ve uygulanmasına şiddetle ihtiyaç bulunduğuna dikkat çekmiştir. Goloğlu tasarıyı hazırlayan Hükümet ile onu değiştiren encümenlerin yaklaşımını birbirinden ayırmış ve şu tespitte bulunmuştur: "Yıllardan beri, ehemmiyetinin azameti sebebiyle ele alınmayan hattâ ele alınmaktan çekinilen bu dâvaya ilk defa el koymak cesaretini gösteren Hükümeti ne kadar tebrike şayan gördük ise encümenlerin bu dâvayı bir kere

[450] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:57, (9.4.1958), s.229.

daha tahakkuk safhasından uzaklaştırıcı tadillerini üzüntü ile karşıladık".[451] Goloğlu, encümenin gerekli tashih ve tadilatı yapması için raporunu geri çekmesi yönünde öneride bulunmuştur.[452]

Genel Kurulun 11.4.1958 tarihli oturumunda tasarının görüşülmesine devam edilmiş, bu oturumda Bütçe Encümeni adına Erzurum Mebusu Şevki Erker, Nafıa Encümeni adına Konya Mebusu Himmet Ölçmen ve İmar ve İskân Vekili Medeni Berk söz almışlar ve tasarıya yöneltilen eleştirilere cevap vermişlerdir.

İlk olarak konuşan Erker, sözlerine görüşülmekte olan kanun tasarısının "medenî milletler seviyesine yükselmek kararında bulunan milletimizin bu yolda kaydedeceği mühim safhalardan ve kademelerden biri" olduğunu belirterek başlamıştır.[453] Erker, mevcut tasarının "vatanın topyekûn imarı" davasını mütekâmil olarak ele aldığını iddia etmediklerini, bunun bu büyük meseleyi halletmek için sadece bir başlangıç ve temel olduğunu, bugünkü imkân ve şartlara uygun olarak hazırlandığını belirtmiştir. Eker daha sonra iki gün boyunca devam eden müzakerelerde değinilen maddeleri ilgilendiren meseleleri bir kenara bırakarak, prensiplere ilişkin meseleler hakkında açıklamalar yapacağını ifade etmiştir. Eker, ilk olarak tasarıda iç iskân sorununa yeterince yer verilmediği eleştirilerinin doğru olmadığını, iç iskan konusunun tasarının 2. maddesinde belirtilen vazifeler arasında yer aldığını, ayrıca iskân hakkında geçen dönemde Hükümetin hususi bir tasarı hazırlayıp Meclis'e getirdiğini, ancak seçimler nedeniyle bu girişimin yarım kaldığını ve kurulacak Vekâletin ilk vazifelerinden birinin bu kanun tasarısının yeniden gündeme almak olduğunu, bunun dışında Hükümetin hem iskân hem de toprak reformuna ilişkin tasarıları da muhakkak surette birer birer Meclise getireceğini belirtmiştir.[454] Finansman konusunda da Eker, eleştirilere katılmadığını, zira finansman kaynaklarının daha vekâlet kurulurken ele alınması gereken acil bir mesele olmadığını, ayrıca vekâletin kuruluşundan sonraki ilk işi olan "etüdler ve araştırmalar yapmak ve mevcut imar hareketlerini nizamlamak, disiplin altına sokmak" işinin finansman gerektirmediğini, eldeki kaynaklarla yapılabileceğini söylemiştir.[455] Diğer yandan, Eker'e göre "gecekondu" tabirinin tasarıda aynen kullanılmamış olması, meselenin müphem bırakıldığı anlamına gelmemektedir. Nitekim, imar hareketine girişmek üzere kurulan bir vekâletin "imar mevzuunun bir kanseri" durumunda olan gecekondu hastalığını ele almaması

---

[451] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:57, (9.4.1958), ss.240-241.

[452] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:57, (9.4.1958), s. 241.

[453] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), s. 252.

[454] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), ss. 252-253.

[455] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), s. 253.

düşünülemeyeceği için tasarının 10. maddesinin c fıkrasındaki hüküm gereği bu vazife vekâlet bünyesinde kurulan Mesken Umum Müdürlüğüne verilmiştir. Son olarak, tasarıda yer alan bazı kavramların müphem olduğu eleştirilerinin ilk bakışta haklıymış gibi görünse de derinlemesine incelendiğinde doğru olmadığının anlaşılacağını hatırlatan Eker, tasarının bu nedenle encümene iade edilmesinin yanlış olacağını ve bunun vakit kaybından başka bir işe yaramayacağını belirtmiştir.[456]

Nafıa Encümeni Mazbata Muharriri Himmet Ölçmen de, Eker gibi, öncelikle ülkenin ihtiyaç duyduğu imar işlerini karşılayacak mükemmel bir teşkilatın kurulmasının mümkün olmadığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Ölçmen, imar meselesinin zamanla ve kademe kademe geliştiğini, buna paralel olarak da imar teşkilatının kurulduğunu, dün yapılan imar planlarının bugün artık yetersiz kaldığını, memleketin kurtuluş devresinden sonra 1950 ile başlayan ikinci kuruluş dönemine girdiğini ve dönemin ihtiyaçlarını karşılamak üzere mevcut kanun tasarısının hazırlandığını ifade etmiştir.[457] Tasarıya yönelik eleştirilere de cevap veren Ölçmen, bazı önemli genel müdürlüklerin yeni kurulacak vekâlete bağlanmamasını bu vekâletin iş yükünü artırmama ve iş yapamaz hâle gelmesini engelleme kaygısıyla açıklamış, sözgelimi, kadastro işlerinin başlı başına bir vekâleti meşgul edecek ölçüde devasa bir mesele olduğunu, bu meselenin para, teknik eleman ve teknoloji gibi farklı unsurların bir araya getirilmesiyle çözülebileceğini, nihayet 15 yıldan evvel ülkenin kadastro meselesini tamamen bitirmenin mümkün olmadığını, bu nedenle böylesine devasa bir işi yeni vekâletin omuzlarına yüklemenin onun iş yükünü artırmaktan başka bir işe yaramayacağını belirtmiştir.[458] Ölçmen, son olarak, yeni vekâletin imar planlarını yaparken memleketin her köşesini aynı anda ve ölçüde kalkındırma gibi bir amacı gütmemesi gerektiğini, bu politikanın köylere su ve okul götürme örneğinde olduğu gibi başarısızlığa mahkûm olduğunu, her ilin aynı anda imarına maddeten imkân bulunmadığını, önceliğin döviz getirecek İstanbul gibi illere verilmesi gerektiğini, daha sonra kademe kademe memleketin geri kalan kısımlarının imarının yapılabileceğini, bu hususa yeni kurulan Vekâletin "kıymetli ve enerjik vekili"nin dikkat etmesi gerektiğini hatırlatmıştır.[459]

Eleştirilere cevap vermek üzere son olarak kürsüye gelen İmâr ve İskân Vekili Medeni Berk, eskiden imar denildiğinde bir şehrin ya da kasabanın yollarının genişletilmesi, meydanlar açılması, bazı yerlerde bir iki yeşil alan ya da park açılması gibi faaliyetlerin akla geldiğini, bu faaliyetlerin de sadece

---

[456] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), ss. 254-255.

[457] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), ss. 255-256.

[458] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), ss. 256-257.

[459] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), s.258.

belediyelere düşen bir vazife olarak görüldüğünü, şimdi ise bir İmâr ve İskân Vekâletinin kurulmasının bu konudaki zihniyet değişikliğini yansıtması bakımından önemli olduğunu, zira artık imâr meselesinin yerel bir iş olmaktan çıkıp bütün kapsamıyla bir Hükümet işi haline geldiğini belirtmiştir.[460] Berk, daha sonra imâr kelimesinin sözlük anlamını açıklamış ve buradan hareketle imarda da ölçü ve gayenin insan olduğunu ifade ederek imârı şu şekilde tamamlamıştır: "Yurdu vatandaşın medenî ve sosyal ihtiyaçlarına en iyi cevap verecek bir hale getirmek, inşa etmek."[461] Bu tanım kapsamına giren faaliyetlerin, tek bir vekâletin başa çıkamayacağı kadar, çok geniş olduğunu vurgulayan Berk, bundan dolayı İmâr ve İskân Vekâletinin kuruluşunda faaliyet alanının daha ziyade "planlama ve inşa" olarak belirlendiği, bu kapsamda diğer vekâletlerle ortak faaliyetlere önem verildiğini ifade etmiştir. Berk, yeni kurulan vekâletin fonksiyonu da şu şekilde açıklamıştır:

> "Vekâletin fonksiyonunun tâyini için İmar Vekâletinin ne gibi hizmetleri ihtiva ettiğinin tavzihi icabetmektedir ki, bu da umumi mânada ve kısaca :
>
> 1. Harita ve plânlamaları yapıp ve tatbikata geçmek,
> 2. Yol, su, elektrik, kanalizasyon gibi şehircilik hizmetleri,
> 3. Mesken ve iş yerlerinin inşa veya ıslahı,
>
> İşlerinden terekkübetmektedir. Bunlar teker teker ele alındığı takdirde görülür ki, birinci ve ikinci maddede yazılı işler, gerek mevcut mevzuat, gerekse işin bizatihi bünyesi itibariyle mahallî idarelerin esas vazifelerini teşkil etmektedir. Üçüncü maddede yazılı işler ise doğrudan doğruya vatandaşa terettübeden hizmetlerdir.
>
> Takdir buyurulur ki, yabancı memleketlerde olduğu gibi bizde de İmar ve İskân Vekâleti, mahallî idarelerin bu hususlaki hizmet ve vazifelerini merkezî idarenin hizmet ve vazifeleri ile takviye ederek toplu ve kudretli bir şekilde yürütmek zaruretinden vatandaşa kolay ve ucuz mesken temini ihtiyacından meydana gelmiştir. O halde, İmar Vekâletinin esas fonksiyonları da şöyle olacaktır:
>
> İmar faaliyetini bir nizama raptetmek. Bu faaliyetin süratle yürütülmesi için malî ve teknik yardımlarda bulunmak."[462]

---

[460] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), ss.258-259.

[461] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), s. 259.

[462] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), s. 259.

İmâr ve İskân vekili, bundan sonra, vekâletinin kurulmasını zorunlu kılan ve mevcut tasarıya esas olan hususların tahlilini yapmış; bunları, ülkenin sanayileşmesi ve nüfus artışına paralel olarak uygun bir şehircilik ve imar nizamının kurulması ihtiyacı, toplu konut hizmetlerinin bir amme hizmeti olarak Hükümet politikası haline gelmesi, iç iskân işlerinin teşkilatlandırılması zaruretinin ortaya çıkması ve imar işlerinde önemli hizmetler görmüş olan İller Bankası ile Emlak ve Kredi Bankasının malî kaynaklarının Hükümet kaynaklarıyla takviye edilmesi ihtiyacı olarak sıralamıştır.[463] İmar Vekili Berk, konuşmasının kalan kısmında tasarıya yöneltilen eleştirileri maddeler halinde detaylı bir şekilde cevaplamıştır.[464]

İmâr ve İskân Vekâletinin kurulmasına dair tasarı bu oturumdan sonra da uzun süre Meclis gündeminde tartışılmış[465] ve nihayet tasarı Meclis'in 9 Mayıs 1958 tarihli 66. oturumunda 2 ret ve 1 çekimser oya karşılık 325 oyla kabul edilmiştir.[466]

3.5.2 Eski Eserlerle Tarihî Âbidelerin İstimlâkı Hakkında Kanun

Maarif Vekaletince hazırlanan ve Meclis'e takdimi 3.6.1959 tarihinde kabul edilen kanun lâyihasının gerekçesinde şahıslar elinde bulunan tarihi eserlerin tamir ve restorasyonun bu kişilerce yapılmasını sağlamak, bunu yapamayanların elinde bulunan tarihi eserlerin de istimlak edilmek suretiyle restore edilmesine imkan sağlamak hedefleri vurgulanmıştır. Gerekçe şu şekildedir:

---

[463] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), ss. 259-260.

[464] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:58, (11.4.1958), ss. 260-268.

[465] Bu tartışmalar için bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:59, (14.4.1958), ss. 278-282; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:60, (16.4.1958), ss. 288-306; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:61, (28.4.1958), ss. 313-324; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:62, (30.4.1958), ss. 330- 344; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:63, (02.5.1958), ss.14-16; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:64, (05.5.1958), ss.19-35; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:65, (07.5.1958), ss. 40-52; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:66, (09.5.1958), ss.84-87.

[466] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:66, (09.5.1958), s. 91.

"Bugün memleketimizde bütün vatan sathına şâmil bir imar hareketine girişilmiş bulunmaktadır. Büyük küçük birçok şehir ve kasabalarımızda yeni ihtiyaçlara göre yollar açılmakta, lüzumlu tesisler vücuda getirilmektedir. Bunun yanısıra ecdat yadigârı eski eserlerin ve tarihî âbidelerin muhafazası, tamir ve restorasyonu üzerinde titizlikle durulmaktadır. Devlet elinde veya Vakıflar İdaresi mülkiyetinde bulunan bu kabîl eserlerden yüzlercesinin tamir ve restorasyonu işine el atılmış ve bu kıymetlerin birçoğunun müstakbel Türk nesillerine intikalinin sağlanması cihetine gidilmiştir. Ancak, şahıslar elinde bulunan birçok eski eser ve tarihî âbideler bakımsızlık ve ihmal yüzünden harabolup gitmekte, mevcut mevzuat hükümleri muvacehesinde bunları tamir ve restore etmek veya ilmî esaslar dâhilinde bulunan restorasyon ve tamirlerini yapmaya sahiplerini zorlamak imkânı bulunmamaktadır.

Şahıslar elinde bulunan eski eserlerin ve tarihî âbidelerin, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun göstereceği esaslar dâhilinde sahipleri tarafından, Maarif Vekâleti veya Vakıflar Umum Müdürlüğünce tâyin edilecek müddetleri içinde restore ve tamir edilmesini temin etmek, bunu yapmıya imkân bulunmıyan malikler elindeki eski eser ve âbidelerin Maarif Vekâleti veya Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından istimlâk edilerek tamir ve restorasyonlarının yapılmasını temin etmek maksadiyle ilişik kanun lâyihası hazırlanmıştır."[467]

Maarif Encümeni, 8.2.1960 tarihli ve 9 karar nolu mazbatasında, ülkede ecdat yadigârı tarihi eserlerin muhafazasına büyük önem verildiğini, ancak "bunlardan hususi şahıslar elinde bulunan birçokları, sahipleri tarafından lâyıkı veçhile muhafaza ve zaruri olan ilmî şekilde tamir ve restore edilmedikleri veya edilemedikleri için harabolmakta ve bu suretle pek çok millî şeref ve fahir vasıtası olan mânevi büyük kıymetler gün geçtikçe heder olup gitmekte" olduğunu vurgulayarak hazırlanan lâyihanın takdir edildiğini belirtmiştir.[468]

Adalet Encümeni de, 15.2.1960 tarihli ve 27 karar nolu mazbatasında, Hükümetin lâyihasında ve Maarif Encümeninin mazbatasında belirtilen

---

[467] "Hususi şahıslara ait eski eserlerle tarihî âbidelerin istimlâki hakkında kanun lâyihası ve Maarif ve Adliye encümenleri mazbataları", S.Sayısı: 88, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:49, (28.2.1960).

[468] S.Sayısı: 88, s. 2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:49, (28.2.1960).

gerekçelere katıldığını ve şahıslar elinde bulunan tarihi eserlerin bu kişilerce "muhafaza, tamir ve ihyasında çeşitli sebeplerle ihmal veya maddi imkânsızlık dolayısiyle yüzüstü kalmamalarını ve daha fazla harabiyete duçar olmamalarını teminen böyle bir kanunun ısdarına katî zaruret ve ihtiyaç bulunduğuna kanaat getirilmiş" olduğunu vurgulayarak bazı değişikliklerle tasarının Meclis Genel Kuruluna takdimini kararlaştırmıştır.[469]

Kanun tasarısı, Meclis'in 28.2.1960 tarihli oturumunda tartışılmadan kabul edilmiştir.[470]

3.5.3 Ziraat Yüksek Mühendisliği Hakkında Kanun

7472 sayılı Kanun, Kayseri Mebusu Fahri Köşkeroğlu ve altı arkadaşının sundukları teklifle gündeme gelmiştir.

Kanun teklifinin gerekçesinde, "Ziraat yüksek mühendislerinin vazife, hak ve salahiyetlerini tesbit eden bir kanun"a ihtiyaç duyulduğu, bir ziraat memleketi olan Türkiye'nin bu alanda kalkınmasının vazife ve yetkileri açıkça belirtilmiş yüksek ziraat mühendisleri sayesinde mümkün olabileceği, hak ve yetkileri kanunla belirlenmiş olan bir mesleğin çok daha fazla rağbet göreceği, bu sayede hâlen görev yapan ziraat mühendislerinin işlerine daha şevkle sarılmalarının ve daha başarılı olmalarının sağlanacağı,"bir memleketin ne sahada olursa olsun gelişmesi ve yükselmesi her şeyden evvel o memleket halkının beslenme şartlarının yüksek seviyelere ulaştırılması ve bu seviyenin daimî olarak emniyet altında bulundurulmasına bağlı" olduğu, bunun da "zirai sahada rasyonel işliyen ziraat metotlarının tatbiki, her gün mükemmellerinin araştırılması veya mevcutların ıslahı ile kabil" olduğu ve nihayet bu düşüncelerle hazırlanan mevcut kanun teklifinin büyük bir ihtiyaca cevap vereceği belirtilmiştir. Gerekçenin geri kalan kısmı maddelerin içeriğini şu şekilde özetlemektedir:

> "Kanun teklifinin 1'inci maddesi ziraat yüksek mühendislerinin menşelerini tesbit etmektedir.
>
> İkinci maddede ziraat yüksek mühendislerinin umumiyetle görebilecekleri işler sayılmıştır.
>
> Üçüncü maddede Türkiye'de halen mevcut ziraat yüksek mühendislerinin adedi resmî veya hususi sektörün ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Bunun en bariz delili ziraat fakülteleri adedlerinin mütemadiyen artırılması hususundaki mesut

[469] S.Sayısı: 88, s. 3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:49, (28.2.1960).

[470] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:12, İnikat:49, (28.2.1960), ss.1066-1067.

gayretlerdir. İdeale ulaşıncaya kadar mevcutların mesailerinden âzami şekilde faydalanabilmek gayesiyle kanun teklifinin üçüncü maddesi kaleme alınmış ve bu suretle memur olarak çalışan ziraat yüksek mühendislerinin mesai saatleri haricinde ihtisas ve iştigal sahaları ile alâkalı her türlü faaliyetlerde bulunabilmelerinin temini cihetine gidilmiştir.

Her kanunun âmir hükümlerinin birer müeyyideye bağlanması zaruri bulunduğundan teklifin birinci maddesi hükümlerinin işlemesini teminat altına almak üzere dördüncü maddedeki ceza müeyyidelerine yer verilmiştir.

Teklifin beşinci maddesi meslek inzibatını sağlıyacak, meslekin şeref ve itibarını koruyacak hükümleri ihtiva eylemektedir. Müktesep haklar muvakkat madde ile teminat altına alınmıştır. Teklifin 6, 7 ve 8'inci maddeleri ise mûtat nizamname, meriyet ve icra hükümlerini ihtiva etmektedir. Teklifin kanuniyet kesbetmesi halinde ziraat yüksek mühendisliği mesleki ve binnetice memleket ziraati üzerinde çok hayırlı tesirleri olacağından şüphe edilmemektedir."[471]

Bu gerekçelerle sunulan kanun teklifi, Maarif Encümeni (12.1.1960, Karar No.5) ve Nafıa Encümeni (9.2.1960, Karar no. 13) ve Ziraat Encümeni (13.2.1960, Karar No.11) mazbataları ile değiştirilerek kabul edilmiştir.[472]

Kanun teklifi, Meclis Genel Kurulunun 6 Mayıs 1960 tarihli oturumunda görüşülerek kabul edilmiştir.[473]

---

[471] "Kayseri Mebusu Fahri Köşkeroğlu ve altı arkadaşının, Ziraat yüksek mühendisliği hakkında kanun teklifi ve Maarif ve Ziraat encümenleri mazbataları ile Nafıa Encümeninin mütalâası", S.Sayısı:86, ss. 1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:65, (6.5.1960).

[472] Bkz. S.Sayısı: 86, ss. 3-7. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:65, (6.5.1960).

[473] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:65, (6.5.1960), ss. 390- 391.

3.5.4 Amortisman ve Kredi Sandığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

11. Dönem TBMM'nin kabul ettiği son kanun 6115 sayılı kanunda değişiklik yapılmasına dair kanun olmuştur. Kanunun gerekçesi şu şekildedir:

> "Amortisman ve Kredi Sandığının kuruluşuna mütaallik 6115 sayılı Kanunun ikinci maddesi, Sandığın, «Devletin iç ve dış borçlarına ait tahvil ve bonoların piyasasını düzenlemek...» ve «Devlet idare, müessese ve teşekküllerinin uzun vadeli yatırımlarının finansmanına» bâzı şartlarla ve «Karz suretiyle yardım etmek» vazifeleriyle mükellef bulunduğunu zikretmekte ve bu vazifelerin ifasını mümkün kılmak üzere Sandığa, mâlik bulunduğu diğer kaynaklara ilâveten 5'inci ve mütaakıp maddeler gereğince tahvil çıkartmak imkânını vermektedir.
>
> Yukarda zikredilen kanun hükümlerine göre Sandık, Devlet tahvil ve bonolarının piyasasını düzenlemek vazifesiyle mükellef olduğu halde yalnız tahvil çıkarmak salâhiyeti ile teçhiz edilmektedir. Bu salâhiyeti yukarda mezkûr ikinci maddenin A fıkrası ile Sandığa verilen «Tahvillerin ve bonoların piyasasını düzenlemek» vazifesi ile mütenazır kılmak ve aynı maddenin (B) fıkrasında yazılı ikraz ve finansman muamelelerinin ifasını kolaylaştırmak üzere Sandığa aynı zamanda bono ihracı salâhiyetinin de verilmesi faydalı görülmüş ve bu maksatla 6115 sayılı Kanunun 5, 6 ve 8'inci maddelerinde lüzumlu tadilât yapılmıştır."[474]

Bütçe Encümeni, 6115 sayılı kanunun 5. maddesinde daha önce 7348 sayılı kanunla zaten değişiklik yapıldığı için kanun tasarısının ismini değiştirmiştir. Bütçe Encümeni de aynı gerekçeyle kanun tasarının ismini şu şekilde değiştirmiştir: "6115 sayılı Kanunun 7348 sayılı Kanunla tadil edilmiş olan 5'inci maddesi ile aynı kanunun 6 ve 8'inci maddelerinin tadili hakkında kanun lâyihası".[475]

Toplam beş maddelik kanun tasarısı Bütçe Encümenin tadillerinden sonra şu hükümleri içermekteydi:

---

[474] "6115 sayılı Kanunun bâzı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun lâyihası ve Maliye ve Bütçe encümenleri mazbataları, (1/534)", S.Sayısı: 141, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:68, (23.5.1960).

[475] Maliye ve Bütçe Encümenlerinin mazbataları için bkz. S.Sayısı: 141, ss.2-3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:68, (23.5.1960).

"MADDE 1. — 6115 sayılı Kanunun 7348 sayılı Kanunla tadil edilmiş olan 5'inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Sandık uzun vadeli istikraz tahvili ile vadeli veya vadesiz, faizli veya faizsiz veya ikramiyeli, nama veya hamile muharrer bono ihracetmeye yetkilidir. Bu suretle çıkarılacak tahvil ve bonoların itibari resülmalinin umumi yekûnu Sandığın itibari sermayesinin beş mislini tecavüz edemez.

MADDE 2. — Aynı kanunun 6 ncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Sandık tarafından çıkarılacak istikraz tahvillerinden her tertibin itibari resülmali, itfa müddeti, ihraç fiyatı ve faiz nispeti ile çıkarılacak bonoların miktarı ve faiz nispeti Maliye Vekâletinin teklifi ve İcra Vekilleri Heyeti karariyle, diğer şartları, Maliye Vekâletinin muvafakatiyle, Sandık tarafından tesbit olunur.

Tahvil ve bonoların ihracına mütaallik her türlü ilânlar, bonolarla muvakkat ve katı tahviller ve kuponlariyle tediyelerine mütaallik evrak ve senetler, faiz, ikramiye ve itfa bedelleri ve diğer muameleler bunların tamamen itfasına kadar, vergi ve resim ve kotasyon ücretleri bakımından bu ihraca takaddüm eden en son Devlet iç istikraz tahvillerinin tâbi olduğu hükümlere tâbidir. İstikraz tahvilleri ve bonolar, 3'üncü madde gereğince Sandıktan kredi talebedebilecek idare, müessese ve teşekküllerle umumi ve mülhak bütçe ile idare edilen daire ve kurumlar ve vilâyet hususi idareleri ve belediyelerce yapılacak artırma, eksiltme ve mukavelelerde itibarî kıymetleri üzerinden teminat olarak kabul olunur.

Teminatın irat kaydına karar verildiği takdirde karar tarihinden önce bu tahvil ve bonolara isabet eden ikramiye ve vâdesi gelmiş faiz bedelleri, tahvil veya bono sahiplerine ve ancak ikramiye meyanında itfa bedeli varsa yalnız o miktar, tahvil veya bonoyu teminat olarak alanlara aidolur.

MADDE 3. — Aynı kanunun 8'inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Tahvillerin kupon ve ikramiye bedelleriyle bonoların faiz ve ikramiye bedelleri, tediyesi iktiza ettiği tarihten itibaren beş yıl ve bunların itfa bedelleri, tediyesi lâzımgeldiği tarihten itibaren on yıl sonra sandık lehine zaman aşımına uğrar.

MADDE 4. — Bu kanun neşri tarihinde meriyete girer.

MADDE 5. — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur."[476]

Tasarı, Meclis Genel Kurulunun 23 Mayıs 1960 tarihli oturumunda görüşülmüş, tasarının geneli üzerinde hiç kimse söz almamış, maddelere geçilmesi oylanarak kabul edilmiştir. 2. Maddenin okunmasının ardından CHP'li milletvekilleri münakaşalar ve gürültüler arasından salonu terk etmişlerdir. Maddeler üzerindeki görüşmelerde hiç kimse söz almamış ve kanunun genelinin oylanmasına geçilmiştir. Ancak toplam 238 milletvekili oy verdiği, dolayısıyla nisap sağlanamadığı için kanunun kabulü bir sonraki toplantıya kalmıştır.[477] 25 Mayıs 1960 Çarşamba günü son kez toplanan Meclis 22 red ve 1 çekimser oy karşısında 291 kabul oyuyla bu kanunu kabul etmiştir.[478]

3.5.5 Tebligat Kanunu

Bazı değişikliklerle bugün hâlâ yürürlükte bulunan Tebligat Kanunu, Adliye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince Meclis'e takdimi 11.6.1957 tarihinde kararlaştırılan kanun tasarısı ile Genel Kurul gündemine gelmiştir. Tasarının çok uzun bir gerekçesi vardır. Gerekçenin "Tebligat Kanunu lâyihasının hazırlanmasını gerektiren sebepler" başlıklı birinci kısmı şu şekildedir:

> "Tebligata mütaallik hükümleri ihtiva eden ve bu mevzuda diğer kanunların da atıfta bulunduğu Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 5. X. 1927 tarihinde meriyete girmesinden beri aradan 30 seneden fazla bir zaman geçmiş bulunmaktadır. Bu kanunun tebligata mütaallik yedi maddesinin hükümlerini ilga ederek mübaşirlere tebligat yerine PTT idaresi vasıtasiyle tebligat yapılması esasını vaz'eden 3560 sayılı adlî evrakın Posta, Telgraf ve Telefon idaresi vasıtasiyle tebliğine dair Kanun da, 1. I. 1940 tarihinde meriyete girmesi itibariyle on yedi senelik bir maziye maliktir. Bu kanunlar tebligat mevzuunda, kabul edildikleri tarihte ileriye doğru birer hamle vasfını haiz olmakla beraber,

---

[476] S.Sayısı: 141, ss.4-5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:68, (23.5.1960).

[477] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:68, (23.5.1960), s.500.

[478] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.579. Ancak, 11.dönem Meclis zabıtlarının fihristinde bu kanunla ilgili olarak "İlan edilmek üzere Başvekâlete gönderildiğine dair Riyaseti Cumhur tezkeresi gelmemiş ve bu kanun Resmi Gazetede neşredilmemiştir" şeklinde bir not düşülmüştür.

bugün, Türk hukuk inkılâbının intikal devresine mahsus kanunlar olmak hüviyetinden ileri gidememekte ve bu kanunları tatbik edenler ve hattâ alâkadar vatandaşlar yönünden, birçok noksanlıkları ihtiva ettikleri, tatbikatın verdiği tecrübelerden anlaşılmış bulunmaktadır. Bu sebeple kanun lâyihasının hazırlanmasında birinci prensip, mer'i hükümleri ele alarak bunları ihtiyaçlara göre işler bir hale getirmek, tebligat mevzuunu basite irca ve tatbikatı kolaylaştırmak ve boşlukları yeni hükümlerle doldurmak olmuştur. Bu prensiple çalışmalara başlanınca, tatbikatta tebligat usulünün arz ettiği tenevvü ve bunun PTT için hâsıl ettiği güçlük ve binnetice usulüne aykırı tebliğler yapılması ve devletin bu yüzden fazla masraf ihtiyarına mecbur kalması ve nihayet tebligata mütaallik bütün hükümlerin bir kanun içinde bulunmasındaki kolaylık, tebligat usulünün tevhidi ve bütün harçları ihtiva eden Harçlar Kanunu gibi bir tebligat kanunu hazırlanmasındaki zarureti ortaya çıkarmıştır. Bu zaruretin de inzimamı ve tebligatını PTT İşletmesi vasıtasiyle yapamıyan âmme hukuku hükmi şahıslarının da bu yoldan istifadesini temin gayesiyle bu lâyiha hazırlanmıştır.

Lâyiha, maddeler hakkında aşağıdaki izahattan da anlaşılacağı veçhile, mahkemelerin, sair kazai mercilerin ve bilcümle devairin bilhassa Kanunu Medeninin tatbiki yönünden büyük ehemmiyet arz eden tapu dairelerinin ve baroların bugünkü hükümler muvacehesinde tebligat yüzünden sürüncemede kalan işlerinin kolaylıkla intacını sağlıyacak ve cezai hükümleri ile de suiniyet sahibi kimselerin tebligat işlerini aksatmaları önlenecek ve bunu yapanların tecziyesi, mümkün olacaktır.

Kanun lâyihası, birinci bap - umumi hükümler başlığı altında ve iki fasıl halinde kanunun şümulünü gösteren hükümlerle tebligat esaslarını, ikinci bap hususi hükümler olarak kazai, idari ve malî tebligata ait üç faslı, üçüncü bap da cezai hükümleri ve nihayet dördüncü bap olarak da, müteferrik hükümleri ihtiva etmektedir."[479]

Muvakkat Encümen, 6.6.1958 tarih ve 2 karar sayılı mazbatasıyla, "âmme hizmetlerine mütaallik tebliğ işlerinde emniyet ve sürat esaslarını" temin

[479] "Tebligat kanunu lâyihası ve Muvakkat Encümen mazbatası (1/105)", S.Sayısı:129, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958).

etmesi ve süratle müeyyide altına alması bakımından fayda sağlayacağı düşüncesiyle kanun tasarısını bazı değişiklikler yaparak kabul etmiştir.[480]

Genel Kurulda tasarının geneli üzerinde yapılan tartışmalar sırasında ilk sözü alan Kars Milletvekili Sırrı Atalay, tasarının gayesi ve bir boşluğu doldurmaya yönelik olması bakımından yerinde, ancak hedeflediği "gayeyi yerine getiremiyecek durumda birçok antidemokratik, masraflı, merasimli hükümleri bünyesinde taşımakta" olduğunu, sözgelimi tasarının 54. maddesinde düzenlenen ve muhatap adına kendilerine tebligat yapılan kişilerin belli süre içinde tebliğ evraklarını muhataplarına vermemesi durumunda cezai müeyyide uygulanacağına dair hükmün tamamen antidemokratik olduğunu, sonuç itibariyle "antidemokratik hükümlerle dolu ve insan haklarına aykırı" olan tasarının ıslahı için encümene iade edilmesi gerektiğini savunmuştur.[481]

Muvakkat Encümen Mazbata Muharriri Adnan Selekler ise Tebligat Kanununun modern ülkelerin "en ileri hükümleri örnek ittihaz edilerek" hazırlandığını, bu nedenle kanunda endişeyi gerektirecek, insan hakları ve demokrasiyle bağdaşmayan hiçbir hükmün bulunmadığını, hacmi küçük olsa da bu kanunun "hükümlerinin, hakların ihkak ve bir kısım hizmetlerin görülmesi babında, cemiyete büyük faydalar sağlayacağına emin" olduğunu belirtmiştir.[482] Kars Milletvekili Sırrı Atalay, ikinci kez söz alarak, tasarının bazı maddelerinin iyi olduğu, ancak başta 54. madde olmak üzere diğer birçok maddesinin antidemokratik ve insan haklarına aykırı hükümler taşıdığı, bu nedenle modern hukuk tekniğine uygun bir şekilde yeniden düzenlenmesi için encümene iade edilmesi gerektiği görüşünü tekrarlamıştır.[483]

Başka söz isteyen olmayınca tasarının maddelerinin görüşülmesine geçilmiştir. Bazı maddeler üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmış, maddelerin bir kısmı encümene gidip gelmiş olmasına ve bu nedenlerle görüşmelerin yaklaşık iki sürmüş olmasına rağmen tasarı, Genel Kurul'un 11 Şubat 1959 tarihli oturumunda kabul edilmiştir.[484]

---

[480] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958), s.13.

[481] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958), ss.170-171.

[482] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958), ss.171-172.

[483] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958), s.172.

[484] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:7, İnikat:36, (11.2.1959), s.119.

3.6 AF KANUNLARI

1924 Anayasasının 26. Maddesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne genel ve özel af ilan etme yetkisi vermekteydi. Bu maddeye göre, "Büyük Millet Meclisi... umumi ve hususi af ilânı, cezaların tahfif ve tahvili, tahkikat ve mücazatı kanuniyenin tecili, mahkemelerden sâdır olup katiyet kesbetmiş olan idam hükümlerinin infazı gibi vezaifi bizzat kendi ifa eder"di.

11. Dönemde Meclis, genel affa dair bir kanun teklifi ile basın suçlarının affına ilişkin bir kanun teklifini uzun tartışmaların ardından reddetmiştir. Bunun yanında, bu dönemde orman suçlarına ilişkin olarak bir af kanunu çıkarılmıştır.

Kişisel cezaların affına gelince, TBMM toplam on sekiz (18) kişinin cezasını affetmiş, bir kişinin cezasını da hafifletmiştir. Üç kişisel af dosyası da farklı nedenlerle sonuçlandırılamamıştır. Bu dosyalardan ilki, Adana Eski Merkez Jandarma Bölük Kumandanı Mustafa Türetken'a aittir. Arzuhal Encümeni, yetkili olmadığı halde bir vatandaştan 5000 lira alarak menfaat temin ettiği gerekçesiyle 1 yıl hapis ve 500 lira ağır para cezasına mahkum edilen Mustafa Türetken'in cezasının affını istemiştir. Buna karşılık Adliye Encümeni, "suçun mahiyeti ve hadisenin oluş şekli ve cemiyet nizamı"nı dikkate alarak ittifakla af talebinin reddine karar vermiştir.[485] Meclis Genel Kurulunda dosya tartışılırken, Adliye Encümeni Reisi Cevat Ülkü, dilekçe sahibinin cezasının affını isteyen Arzuhal Encümeni raporunun 11. devreden önce tamamlandığını, yeni devrede bu Komisyonun hazırladığı mazbatayı tekrar Adliye Encümenine sunması gerekirken doğrudan Genel Kurul'a getirdiğini, bunun bir usul hatası olduğunu, dolayısıyla mazbatanın kendilerine iade edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Muhalif açıklamalara rağmen, yapılan oylamada mazbatanın Adliye Encümenine iade edilmesine karar verilmiştir.[486]

Ayrıca, Sait Özçivril ile Mustafa Yırtar'ın cezalarının affına dair komisyon mazbataları gündeme alınmış, ancak görüşülememiştir.[487]

---

[485] "Adana eski Merkez Jandarma Bölük Kumandanı Mustafa Türetken'in hükümlü bulunduğu cezanın affı hakkında Adliye ve Arzuhal encümenleri mazbataları (5/2)", S.Sayısı: 54, s.1-3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:35, (7.2.1958).

[486] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:35, (7.2.1958), ss.37-39.

[487] Bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:80, (13.6.1958), s.440; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:83, (20.6.1958), s.535

3.6.1 Genel Af ve Basın Suçlarının Affı Hakkında Kanun Teklifleri

1957 seçimlerinin ardından Meclis'e iki af teklifi sunulmuştur. Adana Mebusu Kemal Sarıibrahimoğlu'nun, 10 Aralık 1957 tarihli kanun teklifi matbuat suçlarının affını öngörmekteydi. Teklifin birinci maddesi af kapsamını şu şekilde belirlemişti:

> "8. X. 1957 gününe kadar işlenmiş olup da; Basın Kanununa giren veya basın yoliyle işlenen suçlar hakkında takibat yapılmaz ve hükmedilmiş cezalar infaz olunmaz.
>
> Bu madde hükmü; Basın Kanununa giren veya basın yoliyle işlenen suçların, fer'i ve mütemmim cezaları ile ceza mahkûmiyetlerinin neticelerine de şâmildir."[488]

Kanun teklifinin 2. maddesinde "komünizmle ilgili suçlar" açıkça af kapsamı dışında bırakılmıştır. Teklif sahibi, teklifin gerekçesinde bu durumun "sebebini izahtan müstağni görmekte" olduğunu ifade etmiştir. Teklifin gerekçesi, af talebini muhtemel adli hataların giderilmesi amacına dayandırmıştır. Gerekçe şu şekildedir:

> "I - Her kanun maddesi, tatbikatta çeşitli şekillerde tefsire müsaittir. Basın yoliyle işlenen suçların taallûk ettiği, Türk Ceza Kanunu ve bilhassa; «Neşir yoliyle veya radyo ile işlenecek bâzı cürümler hakkında» ki 9. III. 1954 tarih ve 6334 sayılı Kanun ve bu kanunun adı ile bâzı maddelerinin tadiline ve bir madde ilâvesine dair 6732 sayılı Kanun hükümleri ise; seyyal bir tefsire müsaidolma bakımından tipik bir istisnaiyet arz etmektedir.
>
> En hâlisane niyetler ve en coşkun millî duygular ve memleket hizmeti endişeleriyle kaleme alınmış olan yazıların dahi; tatbikatçıların tecrübesizliği, bilgi noksanlığı, veya ihata kabiliyetlerinin azlığı gibi, çeşitli beşerî zaıfları sebebiyle, yazar aleyhine tefsiri ile, tecziye sebebi olarak kabul edilmesi, mümkün bulunmaktadır.
>
> Gerçi, sayın adliyecilerimizin, kül olarak, âdil, fâzıl, bilgili ve tecrübeli olduklarını kabul ve takdir ediyoruz. Ancak, her insan gibi, hâkimin de, bazan hata edebileceğini kabul zarureti olduğu da şüpheden varestedir. Neşir yoliyle işlenen suçlara taallûk eden

[488] "Adana Mebusu Kemal Sarıibrahimoğlu'nun, Matbuat suçlarının affı hakkındaki kanun teklifi ile Nusret Safa Çoşkun'un, Umumi af hakkındaki kanun teklifi ve Adliye Encümeni mazbatası (2/19, 2/50)", S.Sayısı: 97, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958).

kanun hükümlerinin, sert ve elâstiki bir tefsire müsaidoluşu; diğer kanun hükümlerinin tatbikatında, tesadüfü mümkün olandan daha çok adlî hata yapılabileceğini düşündürmektedir.

Medenî âlemin kabul ettiği - On suçluyu beraat ettirmek, bir suçsuzu mahkûm etmekten evlâdır. - şeklindeki, umumi hukuk prensibini burada hatırlatmama müsaadelerinizi istirham ederim.

İşte, vukubulmuş olması muhtemel adlî hataların tamiri, kısmen de olsa, ancak teklif ettiğimiz af kanununun kabulü ile mümkün olacaktır.

II - Affi istenen suçların, diğer suçlardan mahiyet itibariyle ayrılık arz ettiğini, izaha lüzum görmüyoruz. Ancak kısaca işaret edelim ki; âmme menfaati düşüncesi ile, memlekete hizmet endişelerinin hâkim olduğu matbuat faaliyetlerinin, suç mevzuu olduğu hallerde, takibedilmek istenen gayenin ulviyeti nazara alınarak, affa lâyık görülmesinin, bugün her zamandan çok muhtaç bulunduğumuz mânevi huzuru temin ve içtimai vicdanı tatmin bakımından, lüzumlu ve faydalı olduğuna inanmaktayız.

III - Türk Ceza Kanununun 142 nci maddesi şümulüne giren Kominizmle ilgili suçların istisna edilmesi sebebini izahtan müstağni görmekteyiz.

Ancak; 6732 sayılı Kanunun 7 nci maddesinin 2 nci madde ile af dışı bırakıldığının açıkça ifade edilmiş bulunmasının sebebi; maksadımızın, sadece matbuat suçlarının affını temin olduğunu ifade içindir.

1'inci madde metninden de açıkça ve hiçbir tereddüde yer vermiyecek şekilde anlaşılması mümkün olan, bu hakikat üzerinde, vukuu melhuz, siyasi polemiği kattiyetle önlemek için, açıkça zikri faydalı bulduk.

IV - Yüksek Meclisimiz, dört senelik yeni bir çalışma devresine girmiş bulunmaktadır. Matbuatın, demokratik idarelerde, Meclis ve Hükümet çalışmalarında faydalı bir destek hizmeti gördüğü münakaşa götürmez bir hakikattir.

Desteğinden kuvvet alacağımız, kıymetli fikir ve kalem erbabının, birçokları hapiste veya cezai takip altında veya takibat tehdidine mâruz iken, fikir ve kalem erbabı sayılı olan memleketimizde, matbuatın kendisinden beklenmesi icabeden vazifeleri kemaliyle yapabilmesi güçtür. Bunların Yüksek Meclisçe, affedilesine lâyık görülmesi, memlekete ve millete hizmet yolunda atılmış hayırlı bir adım olacaktır.

Unutulmamalıdır ki; af bazan en şedit cezalardan daha çok suçları önleyici, ve suçluları ıslah edici karakter taşır.

Bu samimî inançla, arz edilen esbaplara binaen 4 maddeden ibaret ilişikteki kanun teklifimizin kabulünü istirham etmekteyiz."[489]

Erzincan Milletvekili Nusret Safa Coşkun da, kendi ifadesiyle, "daha evvel hazırlandığı halde, siyasi nezaket icabı Hükümetin itimat oyu almasına intizaren geciktirilen" kanun teklifiyle umumi af talebinde bulunmuştur. Kanun teklifinin 1. maddesi, "komünistler, casuslar, beyaz zehir imalcileri" gibi mahkum ve sanıkları af kapsamı dışında bırakmıştır. Teklifin 1. maddesi şöyle formüle edilmiştir:

"1957 yılı 27 Ekim tarihine kadar; komünistler, casuslar, beyaz zehir imalcileri, kaçakçıları, döviz kaçakçıları, fuhşa teşvikçiler, mükerrer kaatiller, hırsızlığı, dolandırıcılığı, sahtekârlığı nevenma meslek edinenler, ırza, namusa tecavüzden mahkûm ve sanık olanlar müstesna, diğer suçlardan mahkûm ve sanık bulunanlar umumi af çerçevesi içine girerler."[490]

Genel af hakkındaki kanun teklifinin gerekçesinde, amaçlanan affın "sosyal düzenin muvazenesini bozacak bir umumi af" olmadığı, sadece "kader mahkumları"nın yeniden topluma kazandırılmasına yönelik olduğu vurgulanmıştır. Teklifin gerekçesi şu şekildedir:

"Yeni bir teşriî devreye girilmesi dolayisiyle, Büyük Meclisin bir atıfet göstererek, kaderin şevki ile hürriyetlerinden mahrum vatandaşlara tekrar cemiyete faydalı olmalarını sağlaması ve binlerce insanın ve ailenin ıstıraplarına son vermesidir.

Ancak, teklif olunan maddelerde görüleceği veçhile, sosyal düzenin muvazenesini bozacak bir umumi affın lehinde bulunmuyorum. Gaye; sadece, kaderin şevki ile, zaten çektikleri

---

[489] S.Sayısı: 97, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958).

[490] "Adana Mebusu Kemal Sarıibrahimoğlu'nun, Matbuat suçlarının affı hakkındaki kanun teklifi ile Nusret Safa Çoşkun'un, Umumi af hakkındaki kanun teklifi ve Adliye Encümeni mazbatası (2/19, 2/50)", S.Sayısı: 97, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958).

ile çoktan mütenebbih olmaları gereken vatandaşların tekrar cemiyete iadesinden ve onlardan faydalanmaktan ibarettir."[491]

Adliye Encümeni hazırladığı raporda her iki kanun teklifinin de haklı gerekçelere dayanmadığını belirterek reddedilmesine karar vermiştir. Encümen raporunda öncelikle "af" kavramı üzerinde durulmuş, bu konudaki literatüre atıfla affın sakıncaları anlatılmıştır. Raporun bu kısmı şu şekilde kaleme alınmıştır:

"Umumi af, bir cemiyette, işlenen suçların takibedilmemesini, verilen cezaların çektirilmemesini, lüzumlu kılan derin içtimai sebeplerin doğurduğu bir müessesedir. Cemiyetin yüksek menfaatleri mülâhazasına istinadeder. Bir cemiyette, işlenen suçları takip ve tecziye, cemiyetin beka ve yaşaması için ne kadar lüzumlu ve zaruri ise, işlenen bu suçların takibedilmemesi, verilen cezaların çektirilmemesi için de aynı derecede ve şiddette bir içtimai zaruret mevcud olmalıdır. Suçlarla cezaların üzerine öyle bir sünger çekmeyi lüzumlu kılan büyük içtimai zaruret ve sebepler olmadığı, umumi af yerinde kullanılmadığı takdirde, af bir cemiyette emniyet ve kanunlara saygı duygusunu azaltır, suçların çoğalmasını teşvik eder. Bu takdirde af cemiyete büyük zararlar getirir.

Bu sebeplerledir ki, Manzini ve Romagnosi gibi bâzı ceza hukukçuları dışında, şiddetli cezalara ve iptidai ceza hukuku telâkkilerine karşı en büyük mücadeleyi açan Beccaia, geri infaz sistemlerinin fecaatini dünyanın gözü önüne sererek, insan haklarını hayatı boyunca müdafaa eden Bentham, bütün pozitivistler, büyük Türk cezacıları umumiyetle affın aleyhinde bulunmuşlar, affı tervicetmemişlerdir.

Adlî hataları önlemek, siyasi bâzı zaruretler karşısında içtimai huzur ve sükûn sağlamak gayesiyle affa mütemayil Romagnosi ve Manziniye karşılık, Beccaia, suçları cezaların şiddetli oluşu değil muhakkak oluşu önler, diyerek af cezanın muhakkak olmamak intibaını ortadan kaldırdığından affı tenkideder.

Bentham da, kanunlar iyi yapılmalıdır, eğer ceza zaruri ise affedilmemeli, zaruri değilse verilmemelidir.

Pozitivistlere göre, adalet, af telâkkisi gibi keyfî bir merhamete değil, emin ve herkes için müsavi usullerle tahakkuk ettirilmelidir. Eğer bâzı suçlar artık hukukun ihlâli sayılmıyorsa umumi af ilân

[491] S.Sayısı: 97, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958).

edilecek yerde, bu fiiller hakkındaki cezai müeyyideler kaldırılmalıdır. Bâzı veya birçok kimselerin mahkûmiyeti haksız görülüyorsa af ilân edilecek yerde, muhakemenin iadesi veya elverişli diğer bir usul müessesesine müracaat edilmelidir. Af cezasız kalmak ümidini artırır, binnetice yeni suçların işlenmesine sebebolur.

Kıymetli ceza hukukçularımızdan Tahir Taner, âdi cürümleri işliyenlerin ahlâki kötülükleri muhakkak olduğuna göre bunların umumi affa nail edilmesi veya cezalarının azaltılması ceza siyaseti bakımından çok muhataralı ve vahimdir, der.

Faruk Erem 'de;

Hakiki bir zaruret mevcut olmadığı halde, yersiz bir merhamet, lütuf, taraftar kazanma, ceza evleri mevcudunu azaltma gibi hukuki değerden mahrum mülâhazalarla, af yetkisinin kullanılması bir cemiyette kanunlara güveni azaltır. Nasıl olsa günün birinde bir af kanununun çıkacağı ümidi cezanın genel önleme hassasını zayıflatır demektedir." [492]

Adliye Encümeni, bu genel bilgilerden sonra, sadece merhamet ve atıfet duygularına dayanılarak af çıkarılamayacağını ve yasama yılının yenilenmesi dolayısıyla af çıkarılması uygulamasının suç işlenmesini teşvik edeceğini belirtmiştir. Encümen raporunda sık sık genel affa başvurulmasının sakıncaları tarihsel örneklerle ve rakamlarla açıklanmıştır. Raporda şöyle denmiştir:

"Memleketimizde umumiyetle sık sık neşredildiği görülen umumi afların, suçların çoğalmasını teşvik ettiği, ilerde bir af kanununun çıkması ihtimali şeklinde, bir kanaatin halk topluluklarında yer aldığını kabul etmek gerekir.

2 nci Abdülhamid her sene 19 Ağustos'a tesadüf eden cülusunun yıl dönümlerinde, üçte iki ceza müddetlerini ikmal eden mahkûmların geri kalan cezalarını affederdi. O zaman mer'i bulunan 1274 tarihli Ceza Kanununa göre kasten adam öldürmenin cezası 15 sene kürek olduğundan nasıl olsa cülus yıl dönümünde affolunacağını muhakkak addederek 15 sene göze alınıp, pek çok adam öldürme fiilleri işlenmekte oldukları görülmüştür.

Yurdumuzdaki derin içtimai ve siyasi hâdiseleri takiben çıkarılan umumi af mahiyet ve karakterini haiz Bâzı Suç ve

[492] S.Sayısı: 97, ss.4-5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958).

Cezaların affı hakkındaki 14. VII. 1950 tarih ve 5677 sayılı Kanundan sonra da, istatistikler her yıl yurdumuzda suçların gittikçe daha fazla arttığını, çoğalan suçlar muvacehesinde, affın fayda yerine yeni daha birçok suçların işlenmesini teşvik edeceği kanaatini uyandırmaktadır.

5677 sayılı af Kanununun meriyete girmesinden birgün önce 14. VII. 1950 tarihinde, ceza evlerinde 19 020 aded mahkûm, 14 472 aded mevkuf mevcut idi. 5677 sayılı Kanunla 15 114 mahkûm ve 3 590 mevkuf tahliye edilmişti. 1 Kasım 1957 tarihinde ise Türk Ceza Kanununun 13 ve 16'ncı maddelerindeki değişiklikle beş bin küsur mahkûmun aynı yıl tahliyesine mukabil ceza evlerinde 24 976 mevkuf bulunduğu anlaşılmaktadır.

Görülüyor ki, 6,5 yıl zarfında mahkûm ile mevkuf adedleri fazlaca artmış bulunmaktadır.

Yıl itibariyle mukayese edilecek olursa her yıl memleketimizde suçluluğun arttığı mahkûm ve mevkuf miktarlarının büyük sıçramalar şeklinde çoğaldığı görülmektedir.

1951 yılında mahkûm adedi 13 747, mevkuf adedi 14 160 iken 1952 de mahkûm adedinin 15 25' e, mevkuf adedinin 15 611'e, 1953 te mahkûm adedinin 17 196'ya, mevkuf adedinin 16 054'e, 1954 te mahkûm adedinin 23 501'e, mevkuf adedinin 17 094'e, 1955'te mahkûm adedinin 31 150'ye, mevkuf adedinin 17 635'e, bâzı orman suçlariyle cezalarının, yine Ateşli silâhlarla bıçakların affına mütedair kanunlara ve bunlardan istifade edenlere rağmen 1956 yılında mahkûm adedinin 31 857'ye, mevkuf adedinin 15 61' a, Türk Ceza Kanununun 13 ve 16'ncı maddelerinin tadili dolayısiyle meşrutan tahliye müddetlerinin fazlalaştırılmasından bilistifade 5 bin küsur mahkûmun tahliyesine mukabil 1957 yılının Kasım ayına kadar olan istatistikler elimizde mevcut bulunduğundan 1957 yılında (Kasıma kadar) mahkûm adedinin 24 976'ya, mevkuf adedinin de 17 921 e yükseldiği istatistiklerden anlaşılmaktadır.

Görülüyor ki, ne 5677 sayılı Kanundan önce Cumhuriyet devrinde çıkarılan 162, 391, 2330 ve 3527 sayılı umumi af kanunları ne de 5677 sayılı Kanunla onu takibeden kısmi diğer af kanunları, memleketimizde suçların işlenmesini azaltmamış, suçlar bilâkis geniş ve ehemmiyetli sayılacak bir miktarda artışlar kaydetmiştir.

Yeni umumi bir affın suçların işlenmesini büsbütün artıracağı ve suçları teşvik edeceği şüpheden varestedir.

Bu sebeplerle Nusret Safa Coşkun'un umumi af mahiyetindeki bâzı suç ve cezaların affına mütedair kanun teklifi yerinde görülmediğinden encümenimizde ittifakla reddedilmiştir."[493]

Adliye Encümeni, basın suçlarının affına dair kanun teklifi hakkında da benzer değerlendirmeler yapmıştır. Encümen raporunda, teklifin gerekçesinde belirtilen maddi hata olasılığının af çıkarmak için yeterli olmadığı, fikir suçlarının ülkemizde çok fazla olmayıp basın suçlarının önemli kısmının teknik suçlara karşılık geldiği vurgulanmıştır. Raporda şu hususlara yer verilmiştir:

"Teklifte, matbuata mütaallik mevzuatta, mevcut suç unsurlarının elâstiki, tefsire muhtaç ve sert olduğu, bu sebeplerle adlî hataların vâridolabileceği belirtilerek, memleket endişesi ile yazı yazan fikir adamlarımızın bu nevi adlî hatalardan korunması ileri sürülmektedir.

5680 sayılı Basın Kanunu ile alâkalı 1956 ve 1957 yılında işlenen fiillerin hemen hemen hepsi teknik suçlara taallûk etmektedir. 1956 yılında mahkemelerimizde 5680 sayılı Kanun hükümlerine muhalefetten 207 dâva açıldığı bu 207 dâvada 347 maznun bulunduğu, 1957 yılında da son üç aylık malûmattan, 53 ağır ceza mahkemesinden gelmemiş olan istatistikler hariç 48 dâva açıldığı maznunların adedinin 85 olduğu Adliye Vekâletinde mevcut istatistiklerden anlaşılmaktadır. Bu istatistiklere göre 1956 yılında dâva açılan 207 suçtan 1 adedi basıldığı tarihin gösterilmemesine, 18 adedi beyannamedeki değişikliklere, 10 adedi matbuatla alâkalı mercilere tevdi etmemeye, 5 i yazarın ismini bildirmemeye, 9'u tekzibe, 4'ü neşir yasağına, 4'ü yabancı eserlerin dağıtımının men'ine, 9'u intihar vakalarının neşrine, 146'sı isim neşrine, 1'i defter tutmaya taallûk etmektedir. 1957 yılında işlenen suçlar da aynı nevidendir.

6334 sayılı Basın ve radyo yolu ile işlenen suçlara ait Kanun münasebetiyle 1956 yılında açılan dâvaların 92, maznunlarının 131 olduğu, 1957 yılında açılan dâvaların 47, maznunlarının 73 olduğu, (1957 yılı son üç aylık için 53 ağır ceza merkezinden gelmiyen istatistikler hariç) 1957 yılında matbuatın kesif bulunduğu İstanbul'da yalnız bir fikir suçundan dâva açıldığı anlaşılmaktadır.

[493] S.Sayısı: 97, ss.5-6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958).

İstatistikler fikir suçlarının Türkiye'de büyük miktarlara varmadığı gibi, matbuat suçlarının büyük bir kısmının da teknik suçlara taallûk ettiğini açıklamaktadır.

Teklif sahibinin iddia ettiği veçhile eğer bu suçlar matbuata mütaallik mevzuatın bazan sert ve bazan da çeşitli, hattâ yanlış tefsirlere meydan veren hükümlerinden husule geliyorsa, yapılacak şey, sert hükümleri ihtiva eden, yanlış ve elâstiki tefsire meydan verebilen ne gibi mevzuat varsa, onların belirtilerek tadilini teklif etmek, bu tadil dolayısiyle de suç ve cezaları refetmek olmalıdır.

Büyük ceza hukukçusu Bentham'ın ve pozitivist hukukçularını da işaret ettiği üzere, mevzuat hatalara ve yersiz cezalara müncer oluyorsa kanunlar değiştirilmeli, fakat af cihetine gidilmemelidir. Zira af bundan sonra da bu nevi hatalı mahkûmiyetlerin ne önüne geçebilir ve ne de cemiyete esaslı bir fayda sağlar. Bilâkis kanuna güven duygusunu azaltarak yeni yeni suçlar işlenmesini teşvik eder...

Kaldı ki, teklifte, affın en büyük sebebi olarak gösterilen adlî hatanın mevcudolduğu da kesin olarak ileri sürülememiş, adlî hatalara dair bir misal verilmemiş, sadece adlî hataların vukua gelebileceği ihtimal şeklinde belirtilmiştir.

Bir mesnede dayanmıyan ve mevcudiyeti katî şekilde iddia edilmiyen adlî hata, ihtimale binaen umumi affa sebep teşkil etmez. Hususi aflarda bile adlî hatanın bariz ve söz götürmez surette sabit olması gerekir.

Yukarda belirtildiği üzere matbuat suçlarının bilhassa büyük bir kısmının teknik suçlara taallûk etmesi ve fikir suçlarının azlığı da, halen cemiyet hayatımızı temelinden sarsan, mutlak bir sükûn ve huzurun şartı olarak, matbuat suçlarının affını zaruri kılan bir halin bulunmadığını göstermektedir.

Matbuat suçlarının umumi olarak affını mucip sebeplerin de ademimevcudiyeti dolayısiyle Adana Mebusu Kemal Sarıibrahimoğlu'nun teklifi de şayanı kabul görülmediğinden ekseriyetle reddedilmiştir."[494]

Genel af ve matbuat affına ilişkin iki kanun teklifi, Meclis Genel Kurulunda 23 Mayıs 1958 tarihinden itibaren görüşülmeye başlandı. İlk sözü alan Adana Milletvekili Sarıibrahimoğlu, toplumun son 10-15 yıldır bir "oluş

[494] S.Sayısı: 97, s.6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958).

içinde" bulunduğunu, bu nedenle kurumların zaman zaman zikzaklı yollar takip edibildiğini, basına ilişkin mevzuatın sert, antidemokratik ve keyfi denebilecek şekilde geniş yoruma müsait olduğunu ve bunun iyi niyetli uygulayıcıları hataya düşürdüğünü belirtmiştir.[495] Sarıibrahimoğlu, muhalefetteyken Adnan Menderes ve Demokrat Partili diğer yöneticilerin basın hakkındaki kanun hükümlerinin müphem ve keyfi yoruma müsait olmasının sakıncalarına, devlet ve millet menfaati gibi sübjektif kriterlerin zararlarına dikkat çektiklerini hatırlatmıştır. Sarıibrahimoğlu bu konuda şöyle konuşmuştur:

> "4955 sayılı Kanunun müzakereleri sırasında Muhterem Muhalefet sözcüsü Adnan Menderes Beyefendinin söylemiş olduğu sözleri zabıtlardan okuyacağım. (Tutanak Dergisi cilt 1, sahife 291, 292, 294)
>
> «30'uncu maddesine, müphem ve suizannı mucip neşriyat, Devlet ve millet huzurunun korunması» gibi mefhumların tehlikelerine işaretle «Hukuki devlet esasına ve demokratik prensiplere inanan bizler için Devlet ve milletin menfaati Anayasanın vatandaş için kabul ettiği hak ve hürriyetlerinin kendi sübjektif görüş ve hükümlerinizle ihlâlinde değildir. Anayasanın sarih mânası ortada iken Devlet ve millet menfaatleri tâbirleri gibi seyyâl ve her yana çekilmeye müsait sübjektif ölçülerde hareket etmeyi doğru bulmamaktayız.
>
> Matbuatın yıkıcı bir kuvvet saltanatı olabileceğinden bahsolunurken bütün dünyada şahıs veya zümre saltanatı kurmak veya idame ettirmek istiyenlerin bilhassa son 15 - 20 sene içinde millet ve memleket menfaatlerini ileri sürerek ne parlak külliyat ve edebiyat vücuda getirdikleri asla unutulmamalıdır. Milletleri koyun sürüleri halinde ölüme götüren son zamanların tanınmış sergerdeleri bütün kuvvet ve meşruiyetlerini Devlet ve millet menfaatlerine hizmet ediyor olmak iddiasından almışlardır.
>
> Ancak Dünyanın öyle bir devrinde yaşıyoruz ki, artık bunlar anlaşılmış, asrın bu yaratıcı kudretinin zararlarının hürriyet rejimi içinde gazetelerin yetişmesi ve çoğaltılmasiyle önlenebileceği medenî âlemce kabul olunmaktadır.
>
> Matbuat ancak demokratik şartlar altında süratle gelişebilir. Matbuatın gelişmesi için maddi, mânevi her yardımı yapmak fikir ve irfan hayatımız bakımından gayet ehemmiyetli bir vazifedir.» der; ve yine 30'uncu maddeye «müphem ve suizannı mucip neşriyat» unsuruna takılarak şunları söyler: «Sonra halkın huzurunu bozarak heyecana düşürmek ve Devlete, Devlet

[495] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958), ss.182-183.

kuvvetlerinden herhangi birine karşı halkın güvenini bozacak mahiyette olmak ve bir ve beş senelik cezalarla karşılanan memnu fiiller için suç unsuru olarak gösterilmektedir. Bunların ne kadar seyyâl ve ölçüye gelmez tâbirler olduğu meydandadır. Tabiî 30'uncu maddedeki suç unsurları gibi... Suç unsurlarının böyle seyyâl olması ve bunların karşılığında gayet ağır cezalar konulması, ortada başka makûl sebep gösterilmediğine göre, tamamiyle korkutmak ve tenkidi asgariyeye indirmek maksadına matuftur.»

Sayın Adnan Menderes'in bu mevzudaki görüşü bunlar idi. İşte bu müphem ve suizannı mucip neşriyat unsuruna bu şekilde hücum etmektedir. Muhakkak ki haklıdır. Ancak, o devrin kendine göre birtakım mazeret sebebinin bulunduğunu burada ifade etmek iktiza eder.

Yine, 5680 sayılı Kanunun müzakeresi sırasında Bahadır Dülger Beyefendi, bu müphem ve suizannı mucip neşriyatın zararlarını; o zaman 4955 sayılı Kanunda bu ibareleri muhafaza edilegelmiş ve 5680 sayılı Kanunun müzakeresi sırasında mevcut bulunmaktaydı; şu sözleriyle ifade etmek istiyordu: «Şunu hemen arz edeyim ki, şu anda gazetelerde yazı yazmak, iki tarafı keskin ustura ile oynamak demektir.»

Şu açık ve veciz ifadelerle kötülenmiş bulunan bu hükümlerin, adliyecileri ve yazarları ne büyük bir müşkülât içinde bıraktığını uzunboylu izaha lüzum yoktur, zannediyorum."[496]

Sarıibrahimoğlu'na göre, 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi ile 1909 tarihli Meşrutiyet Matbuat Kanunu hükümleri bile DP iktidarı dönemindeki basın hükümleri kadar sert ve müphem değildi. Matbuta suçları için öngörülen cezalar DP hükümeti döneminde artırılmıştı. Ceza hükümlernin sertliği ve müphemliği, iktidarın katı tutumu ile daha da ağırlaşmaktaydı. Bunun sonucu olarak da, bir takım adli hatalar yapılmaktaydı.[497] Diğer yandan, mahiyeti itibariyle diğer suçlardan farklı olan siyasi suçlar af ve atıfete layıktı. Sarıibrahimoğlu bu konuda şunları söylemiştir:

"Siyasi suçlar diğer beşerî suçlardan mahiyet itibariyle ayrılır ve ceza hukuku müellifleri tarafından ayrı bir mahiyet izafe edilen

[496] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958), ss. 183-184.

[497] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958), ss.184-185.

suçlardır. Matbuat suçları da fikrî ve siyasi suçlardandır. Siyasi suçlar umumiyetle âmme menfaatleri düşüncesiyle idealistler tarafından işlenmektedir. Siyasi suçluların gaye ve maksatları; hasis ve egoist menfaat endişeleri veya hor görülecek bir fayda mülâhazası dışında ve üstündedir. Memleketin ve milletin daha hür, daha demokratik ve insan haklarına daha riayetkar bir yolda terakkisi ve milletlerin hürriyet havası içinde daha müreffeh bir hayata kavuşması gibi birtakım ulvi gaye ve fikirleri savunduğundan dolayı ceza giyen insanlar olmaları hasebiyle merhamete ve atıfete lâyık görülmektedirler. Ve siyasi suçlar, meşhur İtalyan pozitivist Baron Rafaele Gurofalo'nun dediği gibi tabii suçlar değildir. Yani katil gibi, sirkat gibi her devirde ve her cemiyette ahlâk dışı ve cemiyet nizamını bozucu sayılıp cezalandırılan suçlar değildir; mevcut siyasi nizama hâkim olan zümre istediği için suç sayılmıştır ve Vidal Magnol da ayın fikre iştirak eder ve bu suçların nihayet bir ideal uğrunda yapılmış, millet ve memleketin kalkınması ve hürriyet ve istiklâle kavuşması maksadiyle işlenmiş bulunması itibariyle, faillerinin merhamete ve affa lâyık olduğunu söyler.

Filhakika siyasi suçlular bugün yerlerde sürünür yarın herhangi bir iktidar değişikliği, herhangi bir ihtilâl ve herhangi bir siyasi zümre anlayışındaki değişiklik sebebiyle kahraman ve kurtarıcı mertebesine yükselir ve baş tacı edilirler. Ve bu karekteri dolayısiyle siyasi suçların ve siyasi suçluların aşağı - yukarı bütün ceza hukuku müellifleri aflarına taraftardırlar."[498]

Sarıibrahimoğlu, Adliye Encümeninin af kanunlarının suçları artırdığı yönündeki görüşüne de katılmadığını, bunun ilmi gerçeklere ve realiteye aykırı olduğunu, zira suçun muhtelif faktörlerin ürünü olarak ortaya çıktığını, ayrıca adi suçların defaatle affedildiği ve bir süre sonra Meclis Genel Kurulunda görüşülecek ve muhtemelen kabul edilecek olan kanun ile orman suçlarının affının düşünüldüğü gerçeği karşısında basın suçlularının affını reddetmenin yanlış olacağını savunmuştur.[499] Kanun teklifi sahibi Sarıibrahimoğlu, af lehindeki konuşmasını Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın daha önceki sözlerini aktararak şu şekilde tamamlamıştır:

"Demokrat Parti Lideri Sayın Celâl Bayar, Atatürk ile yaptığı bir geziden, sözü gecen Adana Kongresinde şöyle bahsetmişti :

[498] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958), s.187.

[499] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958), ss.187-188.

«Atatürk, bu memleketi kurtardı. Onun izinde yüriyen bizlere düşen yeni bir vatan vazifesi vardır: Bu memleketi hürriyetler diyarı yapmak!... Bunu kim yapacaktır? Cevap veriyorum: Siz yapacaksınız, Demokrat Parti yapacaktır.»

Gönül arzu ederdi ki, bu kürsüde, bu saatte, bu tarihî sözleri zikretmek durumunda ve zorunda kalmıyalım.

Fakat tarih bir tekerrür müdür, diyeceksiniz, ne diyecekseniz deyiniz... Yine Menderes'ten, Yırcalı'dan ve diğer Demokrat Parti büyüklerinden pek çok misal göstermek mümkündür.

Sözlerime son vermeden Reisicumhur Celâl Bayar'ın bir sözünü burada tekrarda fayda görüyorum.

«Sayın Celâl Bayar Diyor ki» diye başlık taşıyan ve Nazmi Sevgen tarafından derlenen kitabın 420 nci sayfasında şöyle der: «Basınımızın dâvamızı kazanmak yolunda gösterdiği gayreti biliyorum. Teşekkür ederim; siz gaztecilerle her zaman dostum. Beni her zaman yanınızda ve aranızda görebileceksiniz.»

İşte Sayın Celâl Bayar'a ve sayın ekseriyet partisi üyelerine şu sözleri, hapisane köşelerinde sıcak aile yuvalarından uzakta ıstıraplar içinde kıvranan karagün dostu gazeteciler ve gözleri yaşlarla dolu olduğu halde Yüksek Meclisin hayırlı ve uğurlu kararlarını bekliyen aile ve evlâtlarının hislerine tercüman olarak, hatırlatmayı ve müzaheretlerini beklediklerini millet ve tarih huzurunda ifade etmeyi vatani ve millî bir vazife bilirim.

Teklifin kabulünü, millet ve memleketin selâmeti için atılacak hayırlı adımların başlangıcı olarak kabulünü istirham ederim."[500]

Af teklifleri üzerindeki müzakereler 25 Mayıs 1958 tarihli oturumda devam etmiştir. Kars Milletvekili Sırrı Atalay, Adliye Encümeni mazbatasının objektif unsurlara dayanmadığını, dolayısıyla encümene iade edilmesi gerektiğini savunmuştur. Atalay'a göre, siyasi ve basın suçları için af çıkarılması zorunludur. Siyasi suçlardan kasıt, "devletin selâmeti ve birliği aleyhine işlenen suçlar değildir". Bunların affı da söz konusu olamazdı. Siyasi suçlar, düşünce hürriyetini sınırlandıran ve muhalefeti engelleyen mevzuat hükümleri, kısacacı Türk Ceza Kanununun 158 ve 159 uncu maddelerindeki suçlardı. Bu suçlar medeni ve demokratik rejimle yönetilen hiçbir ülkede bulunmamaktaydı.[501] Atalay konuşmasını şu sözlerle sürdürmüştü:

---

[500] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:71, (23.5.1958), ss.188-189.

[501] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), s.197.

"[Kanunlar] Hükümetlerin değil, Hükümetleri teşkil eden vatandaşların haysiyet ve şerefini korumalıdır. Vatandaşların haysiyeti elbette ki, muteberdir, mukaddestir, teminat altında olmalıdır. Hükümetler; ağır ceza müeyyidelerinin siperi arkasında olamaz, demokratik, memleketlerin hiçbirisinde böyle bir tefrik yapılmamıştır ve yapılamaz. Bu mevzuatımız biliriz ki; Faşist İtalya Ceza Kanunundan bize geçmiş ve bu geçme son zamanlarda biraz da genişletilmiştir. Hürmete münafi, Hükümetin mânevi şahsiyeti, hattâ karineler yer almıştır. Sarih hükümler olmazsa da karineler mevcut ise cezalar verilecektir. Geçen Celse burada dinledik: Muhterem Dahiliye Vekili, zabıtanın başı bulunan Dahiliye Vekili, tüylerim ürperdi, bu memleketin hukuku adına tüylerim ürperdi, bu kürsüden; «İhtimalleri cezalandıracağım..» dedi. Düşünün bir kere, herhangi bir şahıs hakkında yapılacak tahkikatın ilk delillerini verecek bütün organların başı olan Dahiliye Vekili bu kürsüden bu şekilde konuşup; «İhtimalleri cezalandıracağım», diyor. Düşünün, ihtimaller yani kafamızdaki düşünceler takibedilecek. Hangi asırdayız arkadaşlar? Hangi hukuk mevzuatında bunlar vardır? Bütün bunları toplarsak ne gibi tehlikelere mâruz bulunduğumuzu açıkça görmek mümkündür. Adliye Vekili izin verirse müddeiumumi harekete geçerek bir kimse hakkında, takibat yapabilecek. 1 seneden 6 seneye kadar ağır hapis cezası, para cezası var, medeni haklardan mahrumiyet var. Hükümete hakaret cezasının karşılığı bu kadar ağır. Sonra, eğer Adliye Vekili izin verirse bir fiil suç olabilir, aksi takdirde yani izin vermediği takdirde, bir fiil suç olsa bile suç sayılmıyacaktır. Adliye Vekili izin verince cezai müeyyideler harekete geçebilecek, aksi takdirde geçemiyecektir. İşte bu nevi suçlardan dolayı yüzlerce vatandaş mahkûm edilir ve takibata mâruz bulundurulursa, bunlar affedilmez de orman suçları mı affedilir?"[502]

Atalay, konuşmasının devamında, Türkiye'de basının içtimai, idari, adli ve iktisadi olarak baskı altında olduğunu, basın mevzuatındaki elastiki hükümler sayesinde basın mensuplarının kolayca cezalandırıldığını, hiçbir suç için birden fazla kişi cezalandırılmazken basın suçları için basın mensuplarının 3 kişi veya 4 kişi olarak cezalandırıldığını, Fransa dışında, en ağır basın mevzuatı hükümlerine ülkemizin sahip olduğunu, basın üzerindeki bu baskıların ülkemizin dış itibarını sarstığını, bu baskıların muhalefetin ve bağımsız basının cesaretini

[502] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), ss.197-198.

kırmaya yönelik olduğunu, ancak cesaret ve ümitleri yok etmeye hiç kimsenin gücünün yetmeyeceğini belirtmiştir.[503]

Atalay'dan sonra söz alan Balıkesir Milletvekili Vacid Asena, Adliye Encümeninde genel affa ilişkin kanun teklifinin ittifakla, basın suçlarının affına dair teklifin ise muhalefetin aleyhde oyları karşısında çoğunluk oyuyla kabul edildiğini hatırlatarak sözlerine başlamıştır. Asena'ya göre, basın suçlarına bakan mahkemelerdeki yargıçlar "kıdemli tecrübeli, malûmatlı, fâdıl ve bilgili arkadaşlar"dır. Ayrıca, üst mahkeme ve itiraz mercii olan Temyiz Mahkemesi mevcuttu. Basın davalarında suç unsurunun bulunup bulunmadığını tespit amacıyla, "doçentler, profesörler ve ceza mütehassıslarından ve kıdemli vüsuk ehil gazetecilerden mürekkep bi heyetten" bilir kişi raporları alınmaktaydı. Bu nedenle, teklif sahibinin ceza hükümlerinin sert ve elastiki olmasının uygulamada maddi hatalara yol açtığı yönündeki kanaatleri itibara şayan olamazdı. Diğer yandan, "sert ve elastiki" olarak nitelenen bu hükümlerin benzerleri İtalya, İsveç ve İsviçre gibi demokratik ülkelerin hukuk sistemlerinde de bulunmaktaydı.[504]

Asena, CHP döneminde bazı gazetecilerin ve hükümet yetkililerinin sözlerinden örnekler vererek, bugün basın hürriyetinden dem vuranların dün bu hürriyetin sınırlarından bahsettiğini ileri sürmüştür. Asena, şöyle konuşmuştur:

> "Arkadaşlar; ben belki konuşmam sırasında şahsi kanaatlerimi de ilâve ediyorum. Fakat sureti umumiyede konuşmalarımın mesnedi vesikalardan ibarettir, işte size bunlardan birkaç tane daha örnek vereceğim. Bir başmakale; 8 Haziran 1946. Ulus gazetesi. (Sağdan; «geçti Bor'un pazarı» sesleri) Evet. Bor'un da pazarı geçti. Yazı Falih Rıfkı'nın. Nereye gidiyorsunuz? Yazı aynen şöyle:
>
> «Birkaç gazeteci beraet etti mi, adliyemizden iyisi yok. Gazetecilere ait bir mahkeme kararı Yargıtayda bozuldu mu Türk yargıçlarından adaletlisi yok.
>
> Fakat, herhangi bir hâdise, herhangi bir mahkemede bâzı gazetecilerin sömürmelerine elverişli bir hal almadı mı, mahkemeler tesir altında, sorgu usulsüz, soruşturma fesatlı.»
>
> Diğer bir yazı; rahmetli şeyhülmuharririn Hüseyin Cahit'in...
>
> NEVZAT AKMAN (Adana) — Ölüleri karıştırma.
>
> VACÎD ASENA (Devamla) — Rahmetli dedim. Cehennemlik demedim. Ulus'ta münteşir tarihi 13 Mayıs 1950, 14 Mayısa takaddüm eden gün, yani 14 Mayısın arifesinde: «Türk

[503] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), ss.199-200.

[504] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), ss.201-202.

matbuatının şerefini kurtarmak ve memlekette hakiki bir matbuat hürriyeti tesis etmek için sahte, avamfrib ve muzir hürriyet dâvalarına nihayet vermek bir vazife teşkil ediyor. Matbuat hürriyeti namına matbuatın çamurlara bulaştırıldığını görmek, acı bir manzaradır.» Allah rahmet eylesin.

Arkadaşlar; yine Matbuat Kanununun 1946 tarihinde ve Eylül ayı içinde bu yüksek sakaf altında müzakereleri cereyan ederken zamanın Adliye Vekili Mümtaz Ökmen'in beyanatı şu mahiyettedir: «Bu kürsüde hürriyet nedir, demokrasi nedir, Türkiye'de var mı, yok mu? Bütün teferruâtiyle konuşuldu. Şimdi, esas konu şudur: Bir defa Fransa'da basın rezaletleri kitabını okuduktan sonra ve basının yıkıcı, kemirici tesirini gördükten sonra basın hürriyetini Mirabo gibi tarif etmeye imkân mutasavver değildir. Çünkü her kalem namuslu değildir.

Binaenaleyh cemiyetin bu teknik vasıta ile demoralize edilmesine biz asla müsaade etmiyoruz, edemiyoruz.» demiştir.

«Kanaatimce matbuat hürriyeti hiçbir zaman matbuatın mesuliyet ve cezadan masuniyeti mânasını ifade etmez. Haddizatında bütün hürriyetler dahi bâzı tahdidatı tazammun eder.»

Bu beyanat 13 Eylül 1946 tarihindeki inikatta verilmiştir. Bundan başka, 1950 tarihinde ve Mart ayında devrin Adliye Vekili Fuad Sirmen arkadaşımın Meclis huzurundaki konuşması:

(Tenkid yapılırken şeref, haysiyet, hürriyet ihlâl edilmemiş olmak lâzımdır. Bir Hükümetin icraatı baştan sonuna kadar tenkid edilebilir. Ve topluluğun kararları her zaviyeden tenkidolunabilir. Fakat bu tenkid aslâ tecâvüzkâr olmamalıdır. Fikir sahasında kalmalıdır. Tenkidetmek, ağız dolusu küfür savurmak, muayyen topluluğa karşı ithamkâr sözler söylemek değildir. Bu hususta söylenen bir söz tenkid sahası içinde midir? Yoksa tecavüz sahası içine girmiş midir? Bunların mânasına nüfuz, takibata geçen adliye organlarına müteveccihtir. Nihai olarak da kararını verecek olan mahkemelerimizdir.)

Dün de bugün de matbuat suçları hakkında hüküm veren makam, Damad Ferid'in meşum aleti, Nemrud Mustafa'nın Divanı Harbi değil, Türk adliyesidir."[505]

Asena, basının ülkenin selametinde ve milletin refah ve emniyetini sağlamada dördüncü kuvvet konumuna lâyık olmasını dileyerek konuşmasını tamamlamıştır.[506]

---

[505] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), ss.204-205.

[506] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), ss.197-198.

Kars Milletvekili Mehmet Hazer ise, fikir hürriyeti davasının bu ülkenin en esaslı meselelerinden olduğunu, basının hesap sorulamaz olmasını kimsenin istemediğini, burada suç ile ceza arasındaki orantıya dikkat çekildiğini, birçok demokratik ülkenin hukuk sisteminde ayrı bir basın kanunu olmadığını, ülkemizde ise basına ilişkin mevzuatın çok ağır hükümler taşıdığını, üstelik uygulamanın sertlik bakımından kanundan "10 adım ilerde" yürüdüğünü, 1958 yılında 1946'nın hesabının sorulmasının yanlış olduğunu ve basın hürriyeti bakımından başlanan noktadan daha geride olduğumuzu belirtmiştir.[507] Hazer, iktidara bazı tavsiyelerde bulunduğu konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

> "Aziz arkadaşlarım; bugün memleketimizde Anayasamızın menettiği, sansür tatbikatı dahi vardır. Bu tatbikat bugün bir yerde görülmüştür, yarın bin yerde olabilir. Bunlarla mücadele edenlerin yarın mahkûm edilmeleri de muhtemeldir. Bu itibarla hiç olmazsa sırf inandığı hususu ifade etmek istiyen kalem sahiplerini affetmek ve bundan sonra da matbuat rejimimizi demokratik esaslara uydurmak mecburiyetindeyiz. Şunu bilmek lâzımdır ki; mahkum olan gazetecinin yeri başka bir kalem sahibi tarafından doldurulmaktadır. Hürriyet mücadelesinin siperi asla boş bırakılmamaktadır. Nitekim düne kadar bu memlekette ileri yaşlı bir yazar mahkûm olmuş, sonra orta yaşlı birkaç kişi aynı yolda yürümüştür. Bilâhara ekserisi gençlerden müteşekkil yeni bir grup bu yolda vazife almıştır. Görülüyor ki, ağır cezalar fikir sahiplerini kolay kolay geri çeviremiyor. Onun için bunları bırakalım da kanun ve nizamlar dâhilinde çalışsınlar. Diledikleri gibi değil, yazdığı maddenin hakikatini ispat etmek şartiyle yazsın, ispat edemezse ceza görsün, fakat bir tek karikatür yaptı diye 16 ay hapiste yatmasın. Bu, bizim için şerefli bir netice değildir. Bugün dünyanın her tarafında gazete, okur - yazar adedi artmıştır. Bizde ise 1952-1953 'e doğru olan ilerleme, kâğıt yokluğu ve bilhassa hürriyet ikliminin inkişafa meydan verilmemesinden dolayı günden güne azalmaktadır. Mevcut gazeteler de sadece resmi ilân neşredip, resmî ilân ücreti almakla iktifa etmektedirler ki, bunlar küçük, kasaba gazeteleridir.
>
> ...
>
> Bırakalım kalem sahipleri memlekete hizmet etsinler, yazsınlar, muvafık, muhalif fikir sahiplerini bu sahada serbest bırakalım. Bugünkü ağır rejim, ağır baskı, ağır ceza iktidara

[507] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), ss.206-207.

faydadan çok zarar verir. Serbest bırakmak memlekete hayır getirir arkadaşlar."[508]

Kanun teklifleri üzerindeki son müzakereler 28 Mayıs 1958 günü yapılmıştır. Bu müzakerelerde ilk olarak konuşan Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçioğlu, Türk basınının nitelik ve nicelik olarak iftihar edilecek bir düzeyde olduğunu ve bunda kanunların "terbiyetkâr tesirleri"nin bulunduğunu savunmuştur. Ancak, Kirişçioğlu'na göre, bu düzeye lâyık olmayan, her gün her hafta kurumları ve şahısları tahrip etmeyi alışkanlık haline getiren gazete ve gazeteciler de vardı. Bunların bir kısmının faaliyetleri suç kapsamına girdiği için cezalandırılmaktaydı. Elbette bunlar arasında kötü bir temayülün eğilimi olarak cezaevine düşmüş olan iyi ahlak sahibi kişiler olabilirdi. Fakat, kanunların ihlâlini "kahramanlık" olarak göstermek, mahkeme kararıyla mahkum olanları "memleketin saadeti için buralara düşmüş", acınacak halde kişiler olarak betimlemek de kabul edilemezdi. Milletvekillerinin ağzından kanunları ihlâle teşvik edici sözler çıkmamalıydı.[509]

Kirişçioğlu, sadece şahısların değil kurumların da şeref ve haysiyetlerinin korunması gerektiğini şu sözlerle savunmuştur:

"Muhterem arkadaşlarım, bir hürriyet vardır ki, bence bütün hürriyetlerden mühimdir. Bir insanın şeref ve haysiyetine bir gün, hiç beklemediği bir köşeden tecavüz vâki olmıyacağından emin yaşama hak ve hürriyeti! Bu itibarla insanların şeref ve haysiyetine tecavüz imkânlarının hududunu çizerken insanların bu hakkının hududunu birlikte mütalâa etmek içabeder.

Şimdi gelelim vatandaşların şeref ve haysiyetlerinin kanunlarla korunmasına mukabil hükümetlerin ve Türk Ceza Kanununun 158 ve 159'uncu maddelerindeki müesseselerin şeref ve itibarlarını korumak lâzım mıdır, değil midir? Meselesine:

...Nizamı tutmak lâzımdır. Aksi takdirde, değil oluş halindeki memleketler, Fransa gibi demokrasinin şahikasına ulaşmış, hattâ zararlı safhasına gelmiş olan memleketler dahi âmme müesseselerinin fütursuzca tahribedilmesine katlanamazlar. Misaller meydandadır.

Memleketimizi, bu kötü misallerin uçurumuna düşürmiyelim, arkadaşlar. Bunun için nasıl her vatandaşın şeref ve haysiyetini ayakta tutmak mecburiyetindeysek, Türk âmme müesseselerinin

[508] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), ss.207-208.

[509] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:73, (28.5.1958), s.213.

itibarını da öylesine ayakta tutmak ve bu surette selâmeti temin etmek hepimizin vazifesidir."[510]

Adana Milletvekili Suphi Baykam, Kirişçioğlu'na tepki olarak, kanunların "terbiyetkâr" tesirinin olabileceğini, ancak Türk basınının "terbiyeli" yayın yapmak için kendisini kıskıvrak kuşatan baskıcı kanunlara muhtaç olmadığını, tarih boyunca kendisiyle iftihar edilecek şekilde vazifesini yaptığını, bu durumu DP liderlerinin de muhalefetteyken dile getirdiklerini söylemiştir.[511] Baykam'a göre, basın mensuplarını cezalandırma konusunda da ayrımcılık yapılmaktaydı. Bazıları haksız yere cezaevine gönderilmek için takibata uğrarken, iktidara yakın gazeteciler daha ağır suçları işledikleri halde serbestçe dolaşmaktaydılar. İşte bu haksızlığı daha fazla sürdürmemek için af talebinin kabul edilmesi gerekliydi.[512] Diğer yandan, Basın Kanunu ve onun sert bir şekilde uygulanması, ülkemizin dış dünyadaki itibarını zedelemiş, "bizi küçültmüş ve hürriyet cephesinde mevkiimize zarar vermiştir". Teklif edilen af kanunu çıkarıldığı takdirde "hürriyet dâvasında ileri bir adım atmış bir millet olarak hakkımızda hayranlık duyulacaktır."[513]

Baykam, konuşmasının sonunda basın özgürlüğünün demokratik rejimin esası olduğunu ve bu nedenle Basın Kanununun uygulamasından kaynaklanan aksaklıkların derhal düzeltilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Baykam şunları söylemiştir:

> "Muhterem arkadaşlar; biz demokratik rejimin eşit haklara sahip iktidar ve muhalefetin mevcudiyetine bağlı olduğuna inanıyoruz. İktidarı metheden gazeteci bulunabilir, fakat iktidarı tenkid eden gazeteci de elbette bulunacaktır. Ve şimdi olduğu gibi cesaretle ve namuskârane neşriyat yapacaktır. Biz de seviyeli matbuat istiyoruz. Bunda ısrar ediyoruz. O halde arkadaşlarım biz basın hürriyeti üzerindeki mücadelemizi asla gevşetmiyeceğiz. Elbetteki haksızlığı duyan gazete yazacaktır, suiistimalleri duyan gazeteler bunu yazacaktır, hattâ Sayın Yırcalı'nın dediği gibi, yatak odalarımıza kadar girecektir. Bizler mebus olarak milletin malı olmuş insanlarız. Elbette hür basın adım adım bizi takibedecektir. Bu hakkı tehdideden bir rejim asla demokrasi değildir. Biz bugün bu tehdidin altında bulunuyoruz. Basın Kanununun tatbikatında görülen bu aksaklıkları derhal düzeltmek

[510] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), s.216.

[511] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:73, (28.5.1958), s.217.

[512] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:73, (28.5.1958), s.218.

[513] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:73, (28.5.1958), s.221.

mevkiinde bulunuyoruz. Bu Af Kanunu kabul edilmelidir. Cezalar ağır ve tek taraflıdır." [514]

Baykam'dan sonra söz alan Adliye Encümeni sözcüsü Server Sezgin, yerinde ve isabetli kullanılmadığı takdirde affın toplum hayatında çok büyük zararlar doğuracağını, şu ana kadar da afların daima yersiz ve zamansız çıkarıldığını, bu tecrübelerden hareketle büyük cezacıların haklı olarak af kurumunu eleştirdiklerini belirtmiştir.[515] Sezgin, adi suçların affedilmesinin kesinlikle doğru olmadığını, ancak ihtilaller sonrasında siyasi afların çıkarılabileceğini ileri sürmüştür. Sezgin bu konuda şöyle konuşmuştur:

> "Âdi suçların, umumi suçların affı asla ve doğru değildir. Ancak ve ancak ihtilâler neticesinde, büyük inkılâplar sonunda cemiyet hayatında yeni bir huzur ve sükûna kavuşmak, bu inkılâp ve ihtilâlleri yapmış olan, bunlara karışmış bulunan ve birtakım siyasi faaliyette bulunmuş olan şahısların, mevcut mevzuat muvacehesinde durumlarını tashih etmek gayesiyle, bu inkılâp ve ihtilâlleri takiben affedilmelidirler. Aksi olarak, af bir cemiyette kanunlara karşı güven duygusunu korkuyu azalttığı gibi; «Yarın yeniden bir af kanunu daha çıkar, bu işin içinden hafifçe sıyrılırım.» şeklinde cemiyete yerleşecek kanaat ve düşüncelerin doğmasına sebebolur ve Devletin emniyetiyle taban tabana zıt bir müessese halini ahr."[516]

Sezgin, af konusunda Fransa ve Türkiye'de yaşanan gelişmeleri anlattıktan sonra, ilan edilen umumi afların topluma hiçbir faydası olmadığı gibi, tam tersine çok büyük zararlar verdiğini savunmuştur.[517] Sezgin, bununla birlikte, ancak maziyi unutmak için siyasi suçlar için affa gidilebileceğini, burada da siyasi suçların tanımı ve kapsamı konusunda tartışma çıktığını belirtmiştir. Sezgin, şöyle devam etmiştir:

> "Siyasi suçun tarifi kanunumuzda yapılmamıştır. Bu husus ceza hukukçuları tarafından çok münakaşa edilmiştir. Bugün ittifakla kabul edildiğine göre Devletin iç ve dış emniyetine karşı işlenen suçlardır. Siyasi suçun ne olduğuna dair tarif yapmak biraz güçtür. 1936 senesinde ceza hukukunu beynelmilelleştirmek

[514] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), s.224.

[515] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:73, (28.5.1958), ss.224-225.

[516] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), s.225.

[517] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:73, (28.5.1958), s.226.

için Kopenhag'de toplanan kongrede uzun münakaşalar yapılmış, orada siyasi suçun tarifi tesbit edilmiştir. Kopenhag Konferansının birinci bendini okuyorum:

«Devlet teşkilâtına veya ödevinin yapılmasına bunlardan vatandaşlar için doğan haklara karşı işlenen suçlardan.»

...Siyasi suçun bu tarifleri muvacehesinde, şahsi kanaatimize göre, basının memleket ve vatan endişesiyle vatandaşların ana hakları mevzuunda fikir ve içtihat mahsulü olarak işlemiş oldukları mevzuata göre suç telâkki edilen suçlar siyasidir. Ama matbuat vasıtasiyle, şeref ve haysiyete tecavüz, hakaret, isnat, iftira ve yine matbuat vasıtasiyle işlenen teknik suçlar da alelade suçlardan farksızdır." [518]

Çorum Milletvekili Kemal Biberoğlu da, af teklifi lehinde konuşan muhalefete mensup milletvekillerinin itirazlarına ayrıntılı cevaplar vermiştir. Biberoğlu, muhalefetin Türk adliyesini rencide edici tavrını "biz savcıya söyledik, hâkime söylemedik" diye haklı göstermeye çalıştığını, oysa kanuna göre bugün savcı olanın yarın hâkim, bugün hâkim olanın da yarın savcı olacağını belirtmiştir.[519] Biberoğlu, muhalefet sözcülerinin "hiçbir dönemde bu kadar çok gazeteci hapse girmemiştir" şeklindeki eleştirisine de şu şekilde cevap vermiştir:

"Hiçbir devirde bugünkü kadar çok gazeteci hapse girmiş değildir, dediler. Ben arz edeyim, elbette böyledir. Çünkü hiçbir devirde Türk matbuatı, hamdolsun, bizim iktidara geldiğimiz günden bu tarafa matbuata vermiş olduğumuz kadar geniş bir hürriyet havası teneffüs ettirmemiştir ki, (Soldan, alkışlar, bravo, sesleri), (Sağdan, gülüşmeler ve alkışlar) böyle aşırı bir hürriyetin suiistimali mevzuubahis olsun da o fiil onu ceza evine götürsün. Bu görülmüş şey değildir."[520]

Biberoğlu, konuşmasını şu sözlerle tamamlamıştır:

"Sözlerimi bitirirken muhterem arkadaşlarımın tamamından topyekûn bir istirhamda bulunacağım. Eğer biz vatanımızda demokrasinin kâmil mânasiyle teessüsünü ve vatandaşın hakikaten huzur içinde bir hayat geçirmesini arzu ediyorsak

[518] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), s.228.

[519] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:73, (28.5.1958), s.233.

[520] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), s.234.

evvelâ demokrasinin ilk icabı olan kanunlara riayet mefhum ve fikrine ve saniyen ekseriyetin kararlarını mutlaka memleketin aleyhine karar şeklinde telâkki etmemeye ve şu kanun vesilesiyle olduğu gibi bütün vesilelerle reyini kullanacak olan iktidara mensup mebus arkadaşların da en az kendileri kadar vicdan ve izan sahibi olduklarına ve memleketsever ve demokrasi âşıkı bulunduklarına inanmalarını istirham ederek hepinizi hürmetle selâmlarım. (Soldan şiddetli alkışlar)" [521]

Biberoğlu'nun konuşmasından sonra müzakerelerin yeterli olduğuna dair kifayet takrirleri sunulmuş ve kabul edilmiştir. Bu arada, Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata'nın kanun teklifinin bir defa daha görüşülmesi için encümene iadesini talep eden önergesi de oylanarak reddedilmiştir. Son olarak, Adliye Encümeni mazbatası oylanmış ve kabul edilmiştir. Böylece, genel af ve matbuat suçlarının affı hakkındaki kanun teklifleri Meclis Genel Kurulunda reddedilmiştir.[522]

3.6.2 Orman Suçlarının Affı

7132 sayılı Orman suçlarının affına dair bu kanun, Ziraat Vekâletince hazırlanan ve Yüksek Meclise takdimi İcra Vekilleri Heyetince 5.2.1958 tarihinde kabul edilen tasarı ile Meclis gündemine gelmiştir. Tasarının gerekçesinde kanunun amacının sadece bazı orman suçlarının affedilmesi olmayıp aynı zamanda bu suçlardan dolayı ortaya çıkan tüm ihtilafların tasfiye edilmesi olduğu belirtilmiştir. Gerekçe metni şu şekildedir:

"Orman içinde ve civarında yaşıyan halkımızın mahrukat ve inşaatta kullanmak zaruretinde bulunduğu haşep madde ihtiyacının ormanların tahammülü dolayısiyle gereği veçhile karşılanmaması, ormanların muhafaza ve bekasındaki hayati zaruretin matlup şekilde zihinlerde yerleşmemesi gibi sebeplerle Devlet ormanlarından usulsüz ve kanunsuz katıyata sebebiyet verildiği ve binnetice Devletle efrat arasında binlerce ihtilâfın tekevvün ettiği malûmdur.

Sonu gelmiyen bu ihtilâfların sadece cezai müeyyidelerle bertaraf edilmesindeki müşkülât hattâ imkânsızlık nazara alınarak son senelerde yapılan tatbikatta; ihtiyaçların zamanında karşılanması, orman sevgisinin ve ormanın sadece hasep madde olarak iktisadi kıymeti değil ondan çok daha mühim olan kolektif

[521] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), s.235.

[522] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:72, (25.5.1958), ss.235-236.

hizmet ve faydalarının vatandaş tarafından lâyıkı veçhile anlaşılması sadedinde sarf olunan gayret ve çalışmaların gün geçtikçe müsmir neticeler verdiği ve vermekte olduğu memnuniyetle müşahede edilmektedir. Bilhassa 8.IX.1956 tarihinde meriyete giren 6831 sayılı Orman Kanununun bu vadide tesis eylediği hükümler, orman tahribatına vesile teşkil eden sebeplerin ortadan kaldırılması suretiyle daha rasyonel gayelerden mülhem olarak tedvin edilmesi ormanları tahribat ve tecavüzlerden mâsun kılmaya hadim olmuştur.

3116 ve 5653 sayılı Orman kanunlarının ilgasiyle 6831 sayılı Kanunun meriyete girmesi zamanlarına tesadüf eden intikal devresinde, umumiyetle zâti ihtiyaç saikası ile bâzı kanunsuz ve usulsüz yollara tevessül edildiği ve binnetice orman dâvalarının oldukça, kabarık bir yekûna baliğ olduğu görülmektedir. Filhakika mezkûr kanunun muvakkat 5'inci maddesiyle, 1 Mart 1954 tarihinden 15 Ağustos 1956 tarihine kadar işlenen bâzı orman suçları affa tâbi tutulmuştu. İşbu affın müntehası ile 6831 sayılı Kanunun meriyet tarihine kadar geçen kısa fasıla ve onu takibeden aylarda vukubulan ihtilâfların bir intikal devresi ad ve kabulü ile bu zaman zarfında ve umumiyetle ihtiyaç saikası ile işlenen suçların bir kerre daha affın şümulü içine alınması suretiyle bundan böyle yapılacak tatbikata, büyük bir yekûn teşkil eden ihtilâflar bertaraf edilerek devam olunması yerinde ve faydalı olacağı mülâhazasiyle işbu kanun lâyihası hazırlanmıştır.

Muhtevasından da anlaşılacağı veçhile lâyihanın birinci maddesinde; kanunun müddet, mahiyet ve miktar, ceza ve şahsi hak bakımlarından şümulü tâyin ve tesbit olunmuştur.

Müddet bakımından; 15. VIII. 1956 tarihinden 1. XI. 1957 tarihine kadar işlenen suçlar nazara alınmıştır. Orman suçlarının affi mevzuunda 15. VII. 1957 tarihinde meriyete giren 5677 sayılı Kanunun 4 ncü maddesinin ikinci fıkrası, 18. III. 1954 tarihinde meriyete giren 6385 sayılı Kanun ve 8. IX. 1956 tarihinde meriyete giren 6831 sayılı Orman Kanununun muvakkat 5'inci maddesi hükümlerinin tatbikatı nazara alınarak bâzı haksız ve yersiz talep ve iddialara ve binnetice ihtilâflara mahal bırakılmaması için madde hükmünün müddet bakımından tatbiki ancak yukarda zikrolunan tarihler arasında suça el konulmuş olması şartına muallâk tutulmuş ve bu hususu teminen 1'inci maddenin beşinci fıkrası vaz'edilmiştir. Filhakika bu vadide evvelce cari tatbikatta, bilfarz müddet noktasından münteha teşkil eden tarihten çok sonra işlenen suçlar münteha tarihinden evvel işlenmiş olduğu iddia ve talepleriyle affın şümulü içine alınması

istenmiş ve bu yüzden tevali eden niza ve ihtilâflar ve çeşitli içtihatlar vücut bulmuştur.

Mahiyet ve miktar bakımından; gerek 3116 ve 5653 gerekse 6831 sayılı kanunlarda yazılı memnu efale taallûk eden maddeler tam olarak affın şümulüne sokulmuş ve asıl mühim yekûnu teşkil eden, katîyata taallûk eden suçlar da 6831 sayılı Kanunun muvakkat 5'inci maddesinde kabul edilen ve zatî ihtiyaç saikası ile ika olunan suçlarda âzami had olarak telâkki edilebilecek miktarlara sadık kalınmış ve suç mevzuu emvalin mahiyet ve tarifi evvelce bu vadide cereyan eden tatbikat dolayısiyle Temyiz Mahkemesince tebellür eden içtihattan ve ayrıca ilmî tariflerden mülhem olarak belirtilmeye çalışılmıştır.

Ceza bakımından; affın şümulüne giren suçlardan dolayı takibat yapılamıyacağı ve verilen cezaların infaz edilmiyeceği hakkında 1'inci maddenin birinci fıkrası sonuna hüküm vaz'olunmuştur.

Şahsi hak bakımından; işbu kanun lâyihasiyle bâzı orman suçlarının affı ile beraber bunlardan mütevellit idare şahsi haklarının da sukutu derpiş olunmuştur. Filhakika Ceza ve Borçlar Kanununda müesses hükümler, suçtan zarar görenlerin bundan mütevellit şahsi haklarını emniyet altına almış ve bu hakların af kanunları ile bertaraf edilemiyeceği esasını kabul etmiş ise de bu kanun lâyihasiyle istihsali derpiş olunan gaye sadece cezaların affı değil aynı zamanda bu ihtilâfların katî bir şekilde tasfiyesidir. Sadece cezaların affı ile iktifa olunduğu takdirde hemen hemen bütün bu ihtilâfların şahsi hak noktasından hukuk mahkemelerine intikali icabedecek ve matlup gaye hâsıl olamıyacaktır. Bu itibarla idarenin şahsi haklarının da sukutunu ve suçta istimal edilen alet ve nakil vasıtalarının maznunlara iadesini teminen 1'inci maddenin altıncı fıkrası ihzar olunmuş ve C. Müddeiumumiliklerince verilecek ademitakip kararlarında da şahsi hak, alet ve vasıtalar hakkında aynı gayenin tahakkukunu mümkün kılacak hükümlere kanun lâyihasında yer verilmesi muvafık görülmüştür."[523]

[523] "Bâzı Orman suçlarının affına ve bunlardan mütevellit idare şahsi haklarının sukutuna dair kanun lâyihası ve Ziraat ve Adliye encümenleri mazbataları (1/131)", S.Sayısı: 119, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958).

Tasarı, Ziraat ve Adliye Encümenlerinde görüşülerek bazı değişikliklerle kabul edilmiştir.[524] Kanun tasarısının orijinalinde affın 15.8.1956 tarihinden 1.11.1957 tarihine kadar olan sürede işlenen suçları kapsadığı belirtilmekteydi. Adalet Encümeni, kanunun yürürlüğe gireceği tarihi ve affın maksadını dikkate alarak bu süreyi 1 Mayıs 1958 tarihine kadar uzatmıştır.[525]

Genel Kurulda tasarının heyeti umumiyesi görüşülürken ilk sözü Mardin Milletvekili Mehmet Kâmil Boran almıştır. Boran, mevcut tasarıyla getirilen affın aynı konuda ya üçüncü ya da dördüncü af olacağını, af müessesesinin yerinde kullanılmaması durumunda fayda yerine zarar doğacağını, bireyin kanunlara saygısının ve çekinmesinin kaybolacağını, sürekli aflardan cesaret bulup daha fazla suç işleyeceğini, ayrıca bu müessese işletilirken affa uğratılması düşünen suçların mahiyetinin çok önemli olduğunu, bu anlamda orman suçlarının hangi şartlar altında işlenirse işlensin ve cezaları ne kadar hafif olursa olsun memlekete son derece zararlı suçlar olmaları nedeniyle kesinlikle affedilmemesi gerektiğini, bu suçların ülkeyi çöl haline getirerek onun geleceğini ve selametini tehdit ettiğini, belirtmiştir. Boran'a göre, "son derece ağır kanunların müphem ve dağınık unsurları yüzünden iki çizgi veya üç kelime için şiddetli cezalara mahkûm olarak zindanlara düşmüş münevver, vatanperver, fakat talihsiz vatandaşlardan ısrarla esirgenen af imkânı memlekete hareketleriyle çok daha büyük ve izalesi hemen hemen imkânsız zararlar vermiş olanlara bilmem kaçıncı defa olarak cömertçe ihsan edilmektedir."[526] Boran, ayrıca, orman suçlarına af getiren kanunun haklı ve makul sebeplerden yoksun olduğunu, "suçların ihtiyaç saikiyle işlenmiş olması"nın gerekçe olarak sunulmasının hukuki değerden mahrum olduğunu ve kişileri suç işlemeye teşvik edebileceğini, esasen bu kanunun yazılı olmayan gerekçesinin seçim öncesinde ormanlık bölgelerde yaşayanlara DP iktidara geldiğinde affedileceklerine dair verilen teminatın şimdi yerine getirilmesinden ibaret olduğunu ileri sürmüştür.[527] Boran, ülkenin bekası ve selameti için bu kanun tasarısının reddedilmesi gerektiğini söyleyerek konuşmasını şu çağrıyla bitirmiştir: "Baltanın ve kazmanın D.P. nin sembolü ve arması haline gelmesini sizler önlemelisiniz."[528]

Kars Milletvekili Hasan Erdoğan da, bu af kanunuyla kişisel ihtiyaçlarını gidermek için ormandan ağaç kesen kişilerden ziyade, ticaret yolu

---

[524] S.Sayısı:119, ss.3-5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958).

[525] S.Sayısı:119, s.5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958).

[526] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s.590.

[527] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s.590.

[528] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s.591.

ile ormandan menfaat temin edenlerin affedileceğini, affın orman katliamını önlemek için bir çare olmadığını, aflara rağmen orman suçlarının sürekli arttığını, bu nedenle vatandaşta orman suçlarının affedilmeyeceği izlenimini uyandırmak gerektiğini, bunu yaptıktan sonra insanların zaruri ihtiyaçlarını karşılayarak onları suç işlemeyecek hâle getirmek gerektiğini ve ayrıca orman suçu işleyenin suç aleti olan baltasını ormana hürmet adına geri vermemek gerektiğini söylemiştir.[529]

Adana Milletvekili Mehmet Geçioğlu ise orman mıntıkasında yaşayan insanların tek geçim kaynağının orman ürünleri olduğunu, bu insanların Orman Kanunuyla kendilerine tanınan haklardan istifade edemedikleri için suçlu duruma düşebildiklerini, mevcut tasarıyla affın kapsamının dar tutulduğunu, halbuki daha önce affa uğramayan suçların faillerinin ağır para cezalarını ödeyemedikleri için köylerini terk etmek zorunda kaldıklarını, bu "içtimai yaranın tekerrürüne meydan vermemek üzere" affın kapsamının daha geniş tutulması gerektiğini ve "geçim müzayakasiyle yapılmış suçlar"ın affedilmesi gerektiğini savunmuştur.[530]

Daha sonra söz alan Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş, günlük maişetlerini temin için suç işleyen kişilerin ıstıraplarını afla sona erdirmenin imkânsız olduğunu, bu kişilere yönelik uzun vadeli tedbirler alınarak onların başka alanlardan geçimlerini sağlayacak hâle getirilmesi, örneğin arıcılık, halıcılık, dokumacılık ve çorapçılık gibi iş imkânlarının sağlanması gerektiğini, diğer yandan ormanı ticari amaçlarla katledenlerin en ağır cezalarla cezalandırılması ve bu kişilerin zaruri ihtiyaçlarını karşılamak için orman suçu işleyenlerden farklı tutulması gerektiğini belirtmiştir.[531] Çelikbaş, basın ve fikir suçlarının affı konusunda Adalet Komisyonu'nun aynı duyarlılığı göstermemesini "tarihi bir olay" olarak tespit ettiğini, halbuki demokratik idarelerde umumi menfaat bakımından aleyhte yazı yazanların affını sağlamanın devlet adamlığının bir gereği olduğunu ileri sürmüştür.[532]

Eleştirilere cevap vermek üzere kürsüye gelen Ziraat Vekili Nedim Ökmen, orman suçlarının affına dair bir tasarı görüşülmesine rağmen muhalefete mensup milletvekillerinin konu dışında konuşmalarını, matbuat suçlularının affını gündeme getirmelerini hayretle karşıladığını belirterek sözlerine başlamıştır. Ökmen, orman meselesini halletmenin yolunun orman alanlarının nerede başlayıp nerede bittiğinin tespit edilmesinden geçtiğini, bu iki hususun halledildiği gün orman dâvasının biteceğini, Orman Kanunun da bu amaca

---

[529] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), ss.592-594.

[530] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s. 595.

[531] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), ss. 596-597.

[532] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s. 597.

yönelik olduğunu, yabancıların hazırladığı raporların Türkiye gerçekliğini yansıtmadığını, ayrıca ormanları katlettiği söylenen milyoner kaçakçıların kendilerine bildirilmesi gerektiğini belirterek tasarının kabulünü talep etmiştir.[533]

Adliye Encümeni Reisi Cevat Ülkü de söz alarak, önce Fethi Çelikbaş'ın eleştirisine cevap vermiş, bu bağlamda Meclis Genel Kuruluna getirilen kanun tasarılarına ilişkin encümen mazbatasının Meclisçe kabulünden sonra Encümene ait olmaktan çıktığını, dolayısıyla matbuat suçlularına dair kanun tasarısının reddedilmesi kararından dolayı Adalet Encümenini yeni baştan ele almanın yanlış olduğunu ve esasen bunun Meclisin takdirine bir saldırı teşkil edeceğini ileri sürmüştür. Ülkü, görüşülen tasarı ile ilgili olarak da, daha önce 1950'de çıkarılan af kanununun kapsamında herhangi bir miktar belirtilmediği halde mevcut tasarının belli miktar öngördüğünü ve daha çok zaruret saikiyle işlenmiş suçları kapsadığını, ayrıca bir milletvekilinin önerdiği "suçluyu affedelim, elindeki emval hazineye kalsın" şeklindeki düşüncenin de ceza hukukunun temel prensiplerine aykırı olduğunu dile getirmiştir.[534]

Tasarının aleyhinde konuşan Urfa Milletvekili Esat Mahmut Karakurt ise "geçimini temin için köylü etrafındaki ormanı kesmeye mecburdur" şeklindeki mantığın kabul edilemez olduğunu, bunu yapanın evinize girip malınızı çalan hırsızdan farklı olmadığını hatta amme malını aldığı için daha suçlu olduğunu, buna rağmen hırsızın affedilmeyip ormanı kesenin affedildiğini, böyle yapılmaya devam edildiğinde ülkenin çöle dönüşeceğini, orman içerisinde yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılamanın başka, bu insanların ormanı katletmesine izin vermemenin başka bir mesele olduğunu belirtmiştir.[535] Karakurt, getirilen affın doğru olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Birkaç gün evvel Matbuat suçlarının affı hakkındaki kanun tasarısı müzakere edildiği zaman, af kabul edilmedi. Dendi ki, «af, halkın kanunlara karşı isyanı, kanunlara karşı hürmetsizliğidir, binaenaleyh af kabul edilemez.» Bu esbabı mucibe ile af reddedildi. Basın suçları hakkındaki affı da aynı esbabı mucibe ile reddettiniz. Hal böyle iken ormanla alâkalı suçları şimdi nasıl affedeceksiniz? Adalet mefhumu bakımından da bu affın kabulü doğru bir hareket olmıyacaktır."[536]

Tekrar söz alan Ziraat Vekili Nedim Ökmen, kendisinin 1948-1949 yılları arasında orman konusunu çalıştığını, yerli ve yabancı tüm raporları incelediğini, bu raporlardan temel meselenin "orman nerede başlar, nerede biter?" sorusunda

---

[533] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s. 598.

[534] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s. 600.

[535] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s. 601.

[536] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s. 601.

yattığı sonucuna ulaştığını, ayrıca o yıllarda Türk köylüsünün ormana nasıl bir hisle bağlı olduğunu gözleme imkânı bulduğunu anlatmıştır. Ökmen orman köylüsünün ormana bakışını yansıtan gözlemlerini şu şekilde aktarmıştır:

> "Şimdi kaza merkezidir; Çamlıdere, o zaman nahiye merkezi idi. Bir Ramazan günü oraya gittim, köylü vatandaşlar kahvehanede oturuyorlardı. Beni gördüler, bir selâm verdim, başlarını çevirdiler. Fena halde üzüldüm. Fakat biraz sonra Maliye Müfettişi olduğumu anlayınca yaptıkları hareketlerden nâdim oldular ve bana şunu söylediler: «Bey, kusura bakma, biz seni ormancı zannettik.» Bunda büyük bir mâna gizliydi. Ve bunda ormancının kabahati yoktu. Kabahat 1937 de başlayıp 1945 - 1946 da âzami haddini bulan mutaassıp orman siyasetinin neticesiydi.
>
> İkinci müşahedem: 1952 de Kastamonu'ya gidiyorum. Ilgaz'ın eteğinde bir köyde kaldım. Köylü vatandaş etrafımı çevirdi, hasbıhal ediyorduk. 50 metre uzakta bir vatandaş gördüm. Köyün muhtarına bu adam niçin gelmiyor ?, dedim. Muhtarın verdiği cevap şu oldu : «Bey, Allah razı olsun şu adamdan, bu İsmail buraya geldi, yakacağımızı; yapacağımızı verdi, pazar ihtiyacımızı da verdi, alacağımız hiçbir şey kalmadı. Uzakta gördüğünüz köylü birkaç gün evvel ormanda ağaç keserken yakalandı, iki Cumadır onu camiye sokmuyoruz...» Türk köylüsünün orman hissiyatı bu!"[537]

Kifayet takrirlerinin aleyhinde konuşmak üzere söz alan Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu, orman meselesinin ülkenin ölüm kalım dâvası olduğunu, bu kadar önemli bir meselenin daha uzun süre müzakere edilmesi gerektiğini, müsaade edilmesi durumunda sadece yabancı uzmanların raporlarını değil, Türkiye Ormancılar Cemiyetinin, Türkiye Tabiatının Koruma Cemiyetinin ve Orman Fakültesi mensuplarının görüşlerini ve bu uzmanların nasıl bir "milli tehlike"ye işaret ettiklerini de arz edeceklerini, ayrıca Yüksek Seçim Kurulunun dosyalarında bulunan ve oy uğruna ormanların nasıl feda edildiğini gösteren vesikaları da Meclise sunacaklarını belirtmiştir.[538] Bunun üzerine oturum Başkanı ile Feyzioğlu arasında şu diyalog yaşanmıştır:

---

[537] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), ss. 601-602.

[538] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s.603.

"REİS — Turhan Bey, her vakit bu buyurduğunuz hususatı birer takrirle Meclise getirmek mümkündür. Sizden tekrar istirham ediyorum, gittikçe heyecana kapılıyorsunuz.

TURHAN FEYZİOĞLU (Devamla) — Takrir gündeme girmiyor. Heyecanım da dâvanın ehemmiyetindendir.

REİS (Devamla) — O itibarla müdahaleye mecbur oluyorum.

TURHAN FEYZİOĞLU (Devamla) — Ben Ziraat Vekili gibi böyle bir ölüm kalım dâvasını istihza mevzuu yapamam. Ve heyecanım orman dâvasının millî bir ölüm kalım dâvası olmasındandır. (Sağdan, alkışlar)

...

Sadece cezai yasaklar koymakla bu dâvanın halledilemiyeceğine cümlemizin kaani olması lazımdır. Üç yılda bir tekrarlanan aflar ile de dâva halledilemez. Bu mevzuu partiler üstü bir misak mevzuu, partiler üstü uzun vadeli bir plân mevzuu olarak kabul etmek gerekir. Böyle mühim bir dâvada Büyük Meclis birkaç hatibin daha konuşmasına müsaade ederse ne kaybedilir?"[539]

Feyzioğlu'nun bu sözlerine karşın tasarının maddelerine geçilmesi oylanarak kabul edilmiştir. 1. madde üzerindeki görüşmeler sırasında söz alan Van Milletvekili Ferid Melen, Ziraat Vekiline şu soruyu yöneltmiştir: "Ticari maksatla yapılan ve bir buçuk ay evvel Nallıhan civarında bir mebus arkadaşa aidolarak yakalanan kaçakçılık hâdisesi de bu Af Kanununun şümulüne girecek midir?" Ziraat Vekili Nedim Ökmen bu soruyu şöyle cevaplamıştır:

"Ferid Melen arkadaşımızın mevzuu bahsettiği hâdise üzerine ehemmiyetle durmaktayız. Bu, kanunun şümulüne girmemektedir. (Sağdan, bravo, sesleri)"[540]

Tasarının 1. maddesi önergeler sonucu tadil edilerek kabul edilmiştir. Yürürlük tarihine ilişkin 2. maddeyle icraya ilişkin 3. madde de oylanıp kabul edildikten sonra, tasarının heyeti umumiyesi oya sunularak kanunlaşmıştır.[541]

---

[539] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s.603.

[540] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), s.608.

[541] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:84, (23.6.1958), ss. 613-614.

3.6.3 Kişisel Af Kanunları

a) Jandarma Başgediklisi Ali Galip Büyükkoçak'ın Affı

Jandarma Başgediklisi Ali Galip Büyükkoçak'ın Muş Ağır Ceza Mahkemesinin 20.6.1955 tarihli kararıyla mahkûm olduğu 6 ay 10 günlük cezanın tamamen ya da kısmen affedilmesi talebiyle Arzuhal Encümeni'ne başvurmasıyla 7080 sayılı bu kanun gündeme gelmiştir. Arzuhal Encümeni'nin 6.9.1957 tarihli mazbatasında mahkûmiyete konu hadise şöyle anlatılmaktadır:

> "Varto Jandarma Karakol Kumandanı iken; geceleyin duvar delmek suretiyle haneye girip yağ çalmaktan maznun Nurettin Karataş ve arkadaşı ile koyun yağma etmekten maznun Haydar Akalın ve 7 arkadaşını, hazırlık tahkikatı yaptığı sırada, suçlarını ikrar ettirmek maksadiyle ve işkence teşkil etmiyecek derecede dövdüğünden dolayı Muş Ağır Ceza Mahkemesinin 20. VI. 1955 tarihli ve temyiz olunmaksızın katîleşen ve yazılı emirle vâki bozma talebi neticesinde; Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesinin 11. II. 1956 tarihli ilâmı ile, Türk Ceza Kanununun 245 ve 69 ncu maddeleri gereğince neticeten 6 ay 10 gün müddetle hapse mahkûm edilmiş bulunan, halen Gölcük Jandarma Karakol Kumandanı Gedikli Başçavuş Galip Koçak'ın; mezkûr vakalar hakkında bidayeten hiçbir delil mevcut bulunmadığı halde, şahsi gayret ve mesaisi neticesinde failleri meydana çıkarıp adalete teslim ve mahkûm ettirmiş bulunmasının mücerret; adaletin tecellisine, mahallî emniyet ve asayişin teminine hadim ve müfidolmak gibi bir maksat, gaye ve feragat ile adlî vazifesini ifa etmiş bulunmasından kendisine infial duyan faillerle, yakınlarının delilleri çürütmek ve haklarındaki takibatı başka mecraya sokmak için yaptıkları bir tertip ve isnat neticesi verilmiş olan cezanın; çok kalabalık olan efradı ailesinin perişanlığına mahal kalmamak üzere affı talebini muhtevi istidası ve celbolunan mahkûmiyet ve sicil dosyaları Dahilî Nizamnamenin 54 ncü maddesine tevfikan tetkik ve müzakere olunmuştur."[542]

Arzuhal Encümeni, hazırlık soruşturması yapan dilekçe sahibinin başlangıçta ortada hiçbir delil yokken "meslekî tecrübe ve muvaffakiyeti" ile

---

[542] "Jandarma Başgediklisi Nurettinoğlu Ali Galip Büyükkoçak'a ait cezanın kısmen affına dair kanun teklifi ve Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/3)", S.Sayısı: 57, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:36, (10.2.1958).

gerekli delilleri elde edip şüphelilerden birinin mahkûmiyetini, diğerinin de Ağır Ceza Mahkemesi önüne çıkmasını sağladığını, mahkûmiyetinde bir adli hata olmasa da sicili düzgün olan ve meslekte kendisinden yararlanılmakta olan bu kişinin cezasının memuriyete devamını engellemeyecek şekilde hafifletilmesinde kamu yararı olduğunu belirtmiştir. Encümen bu görüşünü şöyle ifade etmiştir:

> "Yüksek mahkemenin sübuta ve takdire müstenit ve kanun yollarından geçmiş bulunan hükmünde iddia olunduğu gibi bir adlî hatanın mevcudiyetini kabul etmek gayrimümkündür. Ancak; suçlunun kasıt ve niyeti ile, emniyet ve asayişi teminle mükellef ve meslekte kendisinden istifade edilmekte olan ve sicillen mazbut bir kimse ve henüz 41 yaş gibi verimli bir çağda bulunduğu, keza; Askerî lisenin 10'uncu sınıfına kadar devam etmiş ve gedikli Erbaş Okulu mezunu ve kalabalık bir aile reisi olduğu göz önünde bulundurularak mezkûr mahkûmiyetin manii memuriyet olmıyacak bir dereceye indirilmek suretiyle tahfifinde encümenimizce faidei içtimaiye mütalâa ve mülâhaza olunmuştur."[543]

Adliye Encümeni'nin 17 karar sayılı ve 1.2.1958 tarihli mazbatasında da Başgedikli'nin "vazifesindeki dikkat ve hassasiyetle mahareti" karşısında söz konusu suçların aydınlatıldığı, kendisinin şüphelilere işkence boyutuna varmayan, bazılarında küçük sıyrıklara neden olan müessir fiil uyguladığı ve bundan dolayı mahkûm olduğu belirtilmiştir. Adliye Encümeni'nin kolluk güçlerinin içinde bulundukları teknolojik imkânsızlıklara ve delil toplamadaki güçlüklerine dikkat çektiği ve bunları hafifletici unsurlar olarak takdim ettiği görülmektedir. Adliye Encümeni Başgedikli Büyükkoçak'ın cezasının 1 ay indirilmesine dair verdiği kararı şu şekilde gerekçelendirmiştir:

> "Başgedikli Ali Galip Büyükkoçak, Doğu - Anadolu'da asayiş ve emniyet dışında ekonomik bakımdan büyük ehemmiyet arz eden hırsızlık ve hayvan gasbı fiillerini meydana çıkarmak maksadiyle başkaca delil bulunmadığından, faillerini işkence veya ağır bir tazyik derecesine varmadan, bâzılarında sadece hafif sıyrıklar temin edecek şekilde âdiyen döğmüştür. Bunun neticesinde yağ hırsızlığı fiili meydana çıkmış, faili mahkûm

[543] S.Sayısı: 57, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:36, (10.2.1958).

olmuş, gasıp fiilinin failleri ise ağır ceza mahkemesine kadar sevk olunmuşlardır.

Zabıtamızın maddi ve fennî delillerden bugün mahrum bulundukları ve kriminoloji ilminden faydalanamadıkları, şehadet müessesesinin, suçların meydana çıkarılmasına kifayet etmediği açık bir hakikattir. Kanunumuzca asla tecviz edilmemesine ve sistem olarak da suçları meydana çıkarmak için, failleri tazyik etmemek ceza hukukumuzun şaşmaz bir prensibini teşkil etmesine karşılık, suçları meydana çıkarmada maddi ve fennî delillerden mahrum kalan gedikli çavuşun, hırsızlık ve gasıp gibi asayişi, şiddetle bozan fiil karşısında faillere sadece fiillerini meydana çıkarmak maksadiyle bâzı âdi müessir fiil ikaı, kendisine verilen cezayı kısmen hafifletmeyi haklı kılmaktadır. Bahusus başgedikli 41 yaşındadır, sicili temizdir. Kalabalık bir ailenin reisidir. Yaş ve memuriyet safahati itibariyle, memuriyet dışında aile efradının geçim ve istikbalini teminde büyük bir müşkülâta mâruz kalacağı bedihidir. Suçun işlenmesinden şimdiye kadar aradan yedi yıla yakın bir zaman geçmiş bulunmaktadır. Bu şartlar altında kendisine istikbali ve aile efradının geçimini temin yanında, memuriyetinin devamı için bir imkân temini Arzuhal Encümeninin inha mazbatasında belirttiği üzere yerinde görüldüğünden atıfet, merhamet ve içtimai fayda mülâhazasiyle mürettep altı ay 10 gün hapis cezasının bir ayının tenzili ile 5 ay 10 güne indirilmesine ve buna göre bir kanun teklifinin hazırlanmasına encümenimizce 13. XII. 1957 tarihinde ekseriyetle karar verildi."[544]

Adliye Encümenince bu yönde hazırlanan kanun teklifi Meclis Genel Kurulunda üzerinde hiçbir tartışma yapılmaksızın kabul edilerek kanunlaşmıştır.[545]

---

[544] S.Sayısı: 57, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:36, (10.2.1958).

[545] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:36, (10.2.1958), s.58 (Birinci müzakere) ; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:2, İnikat:39, (17.2.1958), ss.111-112 (İkinci müzakere).

b) Erzincan'ın Handesi Köyü Muhtarı İbrahim Kılıç'ın Affı

Arzuhal Encümeni'nin 5.7.1956 tarihli mazbatasına göre, 1950 yılında Erzincan'ın Handesi köyüne sulama gölü harcamaları için vilayetten gönderilen 500 liranın 56 lirasını köyün muhtarı olan İbrahim Kılıç'ın zimmetine geçirdiği iddiasıyla dava açılmış ve sulama gölü için yapılan harcamaların 1000 lirayı bulduğu belgeyle sabit olduğu halde, dava sonunda mezkur kişi Ağır Ceza Mahkemesi tarafından ihtilâsen zimmet suçundan dolayı 17.11.1952 tarihinde 3 sene 4 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu hükmün kesinleşmesi üzerine yapılan yargılamanın yenilenmesi başvurusu reddedilmiş, ancak yazılı emirle bozma talebi Temyizce kabul edilmiştir. Yeniden yargılanan muhtar Kılıç'ın mahkûmiyet hükmünün onaylanmasına, Mahkeme başkanının zimmet suçunun sabit olmadığı gerekçesiyle muhalefetine karşın, çoğunlukla karar verilmiştir.

Encümen, söz konusu kişinin lehine olan delillerin dikkate alınmaması, zimmet suçunun maddi unsuru olan "temellük kasdı"nın araştırılmaması, bu iş için yapılan gerçek masraf ile toplanan paranın tespit edilmemesi, isnad edilen suçla ilgili sevk maddesinden daha ağır bir cezaya çarptırılması ve câhil olduğu anlaşılan bu kişinin yardım parası ile köy salmasından temin ettiği paraları birbirine karıştırıp Köy Kanunu ve Hesap Talimatnamesi hükümlerine aykırı şekilde harcama yapmasının zimmet olarak kabul edilememesi nedenleriyle "hükmün; cürmün tavsifi ve tatbikat noktasından adlî hata ile muallel bulunduğu" kanaatine ulaşmış ve dosyayı Adliye Encümenine göndermeye karar vermiştir.[546]

Adliye Encümeni 50 karar sayılı ve 22.5.1957 tarihli mazbatasında af talebinin reddedildiğini şu şekilde açıklamıştır:

> "Suçun delâili ve tavsif bakamından bir adlî hatanın mevcudiyetinin düşünülmesine imkân olamıyacağı gibi, suç mevzuu olan para miktarının azlığı sebebiyle de suçlu lehine takdiri hafifletici sebeplerin kabulü suretiyle cezanın indirilmesine de tevessül edilmiş bulunulmaktadır.
>
> Yukarda tafsilen arz olunan mucip sebepler dairesinde vakanın kaza mercilerince takdir ve kabulü suretlerine binaen bizatihi objektif hâdise yönünden bir affı hususiye gidilemiyeceği gibi binlerce emsallerinin cezalarını çekmeleri karşısında lütuf ve atıfet olarak da bir affın düşünülmesinin âdilâne bir hareket

[546] "Erzincan eski mebusları Tevfik Şenocak ile Veysel Varol'un, Arzuhal Encümeninin 9.9.1957 tarihli haftalık karar cetvelindeki 5518 sayılı Kararın Umumi Heyette görüşülmesine dair takrirleri ve Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (4/10, 4/11)", S.Sayısı: 56'ya Ek, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958).

sayılamıyacağı ve bunda içtimai bir fayda da bulunamıyacağı cihetle af talebinin reddiyle dosyasının encümeninize tevdiine ekseriyetle karar verildi."[547]

Adliye Encümeninin bu kararına karşı Erzincan eski mebusları olan Tevfik Şenocak ile Veysel Varol itiraz etmişler ve Arzuhal Encümeninin 9.9.1957 tarihli haftalık karar cetvelindeki 5518 sayılı kararın Genel Kurulda görüşülmesine ilişkin takrir vermişlerdir. Bunun üzerine dosyayı yeniden inceleyen Arzuhal Encümeni, 30.1.1958 tarihli ve 4-11/3 sayılı mazbatasında "Suç ve ceza arasında âdil bir nispet bulunması; ceza hukukunun başlıca prensiplerinden bulunmasına binaen; objektif hukukun bizzarure mağdur ettiği; 7 çocuklu ve hiçbir sabıkası bulunmıyan bu şahıs, Yüksek Meclisin af ve atıfetine lâyik görüldüğünden, itiraz takrirlerinin kabulü"ne karar verilmiştir.[548]

Adliye Encümeni de muhtar Kılıç'a ait dosyayı ikinci kez görüştükten sonra, Anayasanın mahkeme hükümlerinin "her türlü münakaşadan masun bulundurmak" yönündeki anayasal hükmü hatırlatarak "Arzuhal Encümeninin suçun vasfı ve delilleri üzerindeki münakaşaları"nın uygun olmadığını, ancak muhtarın bir kamu hizmetini yerine getirmek amacıyla ve köyünün menfaati için giriştiği bir işte vilayetten yapılan yardımla köy salma parasını şahsi paralarıyla karıştırması sonucunda 56 liralık bir "hesap tedahülüne" neden olduğunun anlaşıldığını belirtmiştir. Adliye Encümeni kararını şu şekilde gerekçelendirmiştir:

"Dosya muhteviyatına göre yapılan iş hacmi sarf olunan paralardan çok daha yüksek bir değer arz etmesi hesabı verilemiyen 56 liranın karşılığı üç sene dört aylık bir hürriyeti tahdit cezasına rağmen heves edilecek bir meblâğ olamıyacağına ve muhtarın da bu düşünce ile hareket etmiş bulunacağına kaani olunamamaktadır. Geçmişte de herhangi bir mahkûmiyeti bulunmıyan, aynı zamanda yedi çocuk babası olan mumaileyhin affında içtimai fayda mülâhaza eden encümenimiz Yüksek Meclisin de merhamet ve atıfetine lâyik görerek İbrahim Kılınç'ın üç sene dört ay ağır hapis, 37 lira ağır para cezası ve iki sene müddetle memuriyetten muvakkaten mahrumiyetine mütedair mahkûmiyetinin af yoliyle kaldırılmasına ve bu hususta

[547] S.Sayısı: 56'ya Ek, s.4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958).

[548] S.Sayısı: 56'ya Ek, s.5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958).

bir kanun teklifinin yapılmasına 5. V. 1958 gününde encümenimizce ekseriyetle karar verildi."[549]

Kanun teklifinin Genel Kurulda görüşülmesi sırasında söz alan İstanbul Milletvekili Hâdi Hüsman, mahkeme ve encümenlerdeki süreçleri özetledikten sonra, yargı makamlarının kesinleştirdiği bir davada Arzuhal Encümeninin "adli hata" bulmasının hiçbir gerekçesi olmadığını, özel bir af için hiçbir hukuki neden bulunmadığını, bu yolun açılması durumunda mahkeme aşamasını tamamlayan herkesin Arzuhal Encümenine gelerek delil yetersizliğinden vs. bahsedebileceğini, bunun da kesinlikle doğru olmadığını, dolayısıyla teklifin reddedilmesi gerektiğini savunmuştur.[550]

Adliye Encümeni Reisi Cevat Ülkü verdiği cevapta, Meclisin mahkeme kararlarını yeni baştan delilleri ve kararın dayanaklarını inceleyerek adli hata bulmasının veya onun isabetsiz olduğunu belirtmesinin mahkemelerin bağımsızlığına ilişkin anayasal hükümlerle elbette bağdaşmayacağını, nitekim Arzuhal Encümeninin bu yöndeki incelemelerinin Adliye Encümenince kabul edilmediğini, ancak Meclis'in af yetkisine sahip olduğunu, bu af kanununun mahkeme tarafından verilen cezanın isabetsizliğini ileri sürmediğini, sadece mevcut olayda okur-yazar olmayan bir muhtarın "muhasebe aşinasızhğı" nedeniyle yapılan harcamaları birbirine karıştırmasından kaynaklanan bir mağduriyetin giderilmesinin söz konusu olduğunu ifade etmiştir.[551]

Arzuhal Encümeni Reisi Hüseyin Ortakçıoğlu da hazırladıkları mazbatada mahkeme kararının tahlil edilerek tamamen yanlış olduğunun belirtilmediğini, sadece mahkûmun affa lâyık görülmesi üzerine bu kararın gerekçelendirilmesi amacıyla mahkûmiyet dosyasının incelendiğini, hatta mahkeme kararının incelenip tamamen yanlış olduğu belirtilse bile bunun "mahkeme ilâmına bir tearuz" teşkil etmeyeceğini, kısacası Arzuhal Encümeni'nin Meclis İçtüzüğünün 54. maddesi uyarınca vazifesini yaptığını söylemiştir.[552]

Kars Milletvekili İbrahim Us, genel anlamda Meclis'in bir zimmet suçlusunu affetmesini doğru olmadığını, ancak mevcut olayda söz konusu edilen para miktarının cüzi buna mukabil cezanın çok ağır olması, bilirkişi raporuyla da tespit edildiği üzere yapılan işe kişisel para yardımının vilayetten gelen

---

[549] S.Sayısı: 56'ya Ek, s.6. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958).

[550] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958), s.34.

[551] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958), ss.34-35.

[552] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958), ss.35-36.

yardımdan fazla olması gibi hususiyetler dolayısıyla kanun teklifinin kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.[553]

Bu konuşmalardan sonra kanun teklifinin maddeleri oylanarak kabul edilmiş ve böylece birinci müzakere tamamlanmıştır.[554] Kanunun ikinci müzakeresi Meclisin 12 Aralık 1958 tarihli oturumunda yapılmış ve İbrahim Kılıç'ın cezasını affedilmiştir.[555]

c) Hacıbey Çakır'ın Affı

Bu kanun, Sürmene Asliye Ceza Mahkemesince ruhsatsız dinamit bulundurmaktan 6 ay hapis ve 200 lira para cezasına mahkûm edilen Hacıbey Çakır'ın söz konusu dinamitle denizde balık avlamaya çalışırken dinamitin elinde patlaması sonucu elinden ve gözünden yaralanarak sakat kalması nedeniyle Meclis'ten affını istemesi üzerine gündeme gelmiştir. Çakır'ın dilekçesini görüşen Arzuhal Encümeni, 13.3.1958 tarihli mazbatasında, bu kişinin zaten cezasını bulduğunu belirterek af talebinin kabul edilmesi gerektiğine dair görüş bildirmiştir. Encümen görüşünü şu şekilde temellendirmiştir: "Müstedi balıkçılıkla geçinen 4 nüfuslu bir aile reisi olup kanuni memnuiyete rağmen ruhsatsız dinamit bulundurmaktan ibaret olan hareketinin cezasını da yaralanmak ve sakat kalmakla fazlasiyle ve fiilen çekmiş ve ödemiş durumda bulunmasına göre; ceza ayrıca infaz olunmak suretiyle kendisine daha fazla elem ve ıstırap çektirilmesinin muvafık ve musibolmıyacağını göz önüne alan encümenimiz mumaileyhi bu bakımdan af ve atıfete lâyık bulmuştur."[556]

Adliye Encümeni de 3.6.1958 tarihli ve 47 karar sayılı mazbatasında yapılan incelemede af lehine bir eğilimin ortaya çıkması üzerine, yaralanmanın nasıl gerçekleştiğine dair dosyada fazla bilgi bulunmadığından durumun mahalli Cumhuriyet Başsavcılığından sorulduğunu, gelen cevapta Trabzon Nümune Hastanesi göz ve hariciye uzmanlarının ortaklaşa düzenledikleri raporda söz konusu kişinin sağ elinin "bilekten itibaren infilâk edici bir madde ile parçalanmış ve lime lime bulunduğu... ve sağ göz kornea da ön kadranında delinmiş olup, travmatik, irisdosiklitis ve iris fıtkı meydana geldiği"nin

---

[553] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958), s.36.

[554] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958), s.37.

[555] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:14, (12.12.1958), s.161.

[556] "Sürmene'nin Çivra köyünden İdrisoğlu, Gülhanım'dan doğma Hacıbey Çakır'ın affı hakkında Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/13)", S.Sayısı:117, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958).

yazıldığını, dolayısıyla suçun işlenmesi sırasında sakat kaldığı sabit olan dilekçe sahibinin affının uygun bulunduğunu belirtmiştir.[557]

Kanun teklifinin genel kuruldaki görüşülmesi sırasında söz alan Antalya Milletvekili Burhanettin Onat, herkesin suç işleyebileceğini ve karşılığında cezasını alabileceğini, ancak bazı durumlarda bu cezanın kamu vicdanını rahatsız edebileceğini, bu durumlar için bazı ülkelerde jüri sisteminin öngörüldüğünü bizim ülkemizde de Meclise af yetkisinin verildiğini, ne var ki bu işin ayağa düşürülmesinin son derece yanlış olduğunu vurgulamıştır. Onat teklifin reddini şu sözlerle savunmuştur:

> "Dinamit bulundurmak bir suçtur ve çok defa bu yüzden elleri, ayakları, gözleri veya diğer uzuvlarını kaybedenler vardır. Bir muhtar hüsnüniyete matuf olarak, köyüne hizmet etmek için yaptığı muamelede sehven zimmetine geçirdiği 64 liradan dolayı mahkûmiyetini Meclisi Âli rikkate gelerek affı yoluna gitmiştir. Ama evinde dinamit bulundu diye mahkûm olan adam da artık Meclise gelir affedilmesini isterse ve affedersek yarın karı - koca kavgalarının dâvasına burada bakmak gibi bir vaziyete düşeriz. Bu müesseseyi bu kadar iptizale düşürmiyelim; reddini talebederim."[558]

Trabzon Milletvekili Mahmut Goloğlu ise bu kişinin balığa giderken elinde patlayan dinamitle maruz kaldığı "ilahi cezanın bizim vereceğimiz cezanın çok üstünde olduğunu", dolayısıyla "atıfet(in) bundan daha iyi hiçbir hedefe tevcih edilemeyeceği"ni belirterek af talebinin lehinde oy kullanılmasını istemiştir.[559] Adliye Encümeni Reisi Cevat Ülkü de başkanı olduğu encümenin hususi aflara ait mazbatalarını büyük bir hassasiyetle inceleme yaparak hazırladığını, her bir hadiseyi kendi bünyesinde ele aldıklarını ve kesinlikle af kararlarının birbirine emsal teşkil edecek şekilde olmadıklarını ifade etmiştir.[560]

Antalya Milletvekili Onat bir kez daha söz alarak, dinamit bulundurmanın suç olduğunu, ayrıca dinamitle balık avlamanın "balık neslini imha etmek gibi, memleketin iktisadi kaynaklarına yapılan suikast" olarak değerlendirilmesi gerektiğini, bu kişinin kendi cezasını kendisinin verdiğini ve

---

[557] S.Sayısı:117, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958).

[558] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958), s.37.

[559] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958), s.38.

[560] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958), s.38.

en önemlisi bu teklifin kabul edilmesinin "bundan sonra dinamitle balık avlayanların eline açık bono vermek" anlamına geleceğini ileri sürmüştür.[561]

Af maddesi üzerine başka söz alan olmayınca oylamaya geçilmiş, maddeler kabul edilmiş ve böylece kanunun birinci müzakeresi tamamlanmıştır. İkinci müzakere ise Meclisin 12 Aralık 1958 tarihli oturumunda yapılmış ve bu oturumda hiçbir tartışma yapılmaksızın teklif kanunlaşmıştır.[562]

d) Alemdar Güngör'ün Affı

Alemdar Güngör, Kuleli Askeri Lisesi 4.sınıf öğrencisiyken tatilini geçirmek üzere gittiği Kayseri'nin Tomarza Köyünde meydana gelen ve ölümle sonuçlanan bir "kavgaya el uzatmaktan" dolayı Kayseri Ağır Ceza Mahkemesince 26.4.1955 tarihinde 1 yıl 1 ay ve on gün hapis cezasına çarptırılmış ve bu cezası infaz edilmiştir. Güngör, Meclis'e başvurarak cezasının bütün hukuki sonuçlarıyla birlikte affını istemiştir.

Güngör'ün dilekçesini görüşen Arzuhal Encümeni, 5.6.1957 tarihli mazbatasıyla, kendisinin çıkan kavgada sadece maktûle el uzatmaktan ibaret bir fiilinin olduğu, henüz 18 yaşını doldurmamış bir mektepli ve sabıkasız bir kişi olduğu, talebelik hayatının da dosyasından anlaşılacağı üzere sicil durumu ve derslerindeki başarısı bakımından olumlu bulunduğu ve çalışkan bir aileye mensup iyi bir şahıs olduğu, dolayısıyla affedilmesi durumunda cemiyet hayatına faydalı olacağı ve toplumsal fayda sağlanacağı görüşünü benimsemiştir.[563]

Adliye Encümeni ise 14.1.1958 tarihli ve 4 sayılı kararı ile bu görüşe katılmadığını, zira bu durumun ancak cezanın bütün sonuçlarıyla birlikte affıyla mümkün olacağını, oysa TCK'nın affa ilişkin 98. maddesinin suçu ve suçluluğu tamamen ortadan kaldırmaktan ziyade, verilen bir cezanın kısmen veya tamamen affına matuf olduğunu, mevcut olayda dilekçe sahibinin cezasını zaten çekmiş olduğunu, bu nedenle mücerret cezaya ilişkin hususi bir af yoluna gidilmesinin imkânsız olduğunu belirterek af talebini reddedip dosyayı Arzuhal Encümenine iade etmiştir.[564]

---

[561] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:10, (3.12.1958), s.38.

[562] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:14, (12.12.1958), ss.161-162.

[563] "Tomarza kazasının Pusatlı köyünden Alemdar Güngör'ün mahkûm olduğu ceza hakkında Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/3)", S.Sayısı: 86'ya ek, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:12, (8.12.1958).

[564] S.Sayısı: 86'ya ek, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:12, (8.12.1958).

Dosyayı yeniden inceleyen Arzuhal Encümeni, cezaların hukuki sonuçlarıyla birlikte affedilmesini engelleyen hiçbir hukuk düzenleme olmadığını, nitekim infaz edilmiş bir cezanın bütün sonuçlarıyla birlikte affı hakkındaki 5765 sayılı Kanunun da bu görüşü desteklediğini belirterek af talebinde ısrarcı olmuş ve talebin Meclis Genel Kuruluna takdimine karar vermiştir.[565] Adliye Encümeni de 30.5.1958 tarihli ve 40 sayılı kararıyla önceki görüşünü değiştirmiş ve bu kez af talebinin kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur. Adliye Encümeni kararını şu şekilde açıklamıştır: "Her ne kadar Alemdar Güngör'ün mahkûm olduğu cezayı çekmiş bulunması ve ilk mazbatamızda da belirtildiği üzere hükmün adlî bir hata ile mâlûl bulunmaması gibi sebeplerle suçunun af talebi şâyanı kabul görülmemiş ise de, mevzuun Yüksek Meclisin atıfet ve merhamet duygulariyle hükümranlık haklarına taallûk edip Umumi Heyetin bu sebeplerle suçunun affına karar vermesi muvacehesinde, encümenimizce ısrar edilmeyerek, bu temayüle iştirak edildiğinden, fiili işlediği sırada henüz Kuleli Askerî Lisesinin son sınıfında iyi sicilli, öğretmenlerinin sevgisini kazanmış çok çalışkan bir talebe olduğu, fiiline mürettep cezayı da çektiğinden, tahsiline devam ve istikbalini kazanma hususunda bir atıfet gösterilip affında içtimai fayda bulunduğu neticesine varıldığından, suçunun affına encümenimizce ittifakla karar verildi."[566]

Alemdar Güngör'ün suçunun affına dair kanun teklifi Meclis Genel Kurulunda görüşülerek, tartışılmaksızın kabul edilmiştir.[567]

e) Mehmet Sert'in Affı

Manavgat'ın Ilıca köyünde yaşayan Mehmet Sert henüz 14 yaşındayken, aynı köyden Fatma Kına'yı taşla yaralamaktan dolayı Manavgat Asliye Ceza Mahkemesi tarafından 10 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Cezası kesinleşen Sert, 18.11.1957 tarihli dilekçesi ile cezasının affı için Meclis'e başvurmuştur. Arzuhal ve Adliye Encümenleri, suçun henüz çocuk yaşta iken ve mağdurun babasının haksız hareketi nedeniyle işlenmiş olması, suç işlendikten sonra da dilekçe sahibinin okuluna devam etmesi, Maarif ve Adliye Vekâletlerince yapılan incelemeler sonucunda af talep eden kişinin okulunda başarılı,

---

[565] S.Sayısı: 86'ya ek, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:12, (8.12.1958).

[566] S.Sayısı: 86'ya ek, s.4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:12, (8.12.1958).

[567] Bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:12, (8.12.1958), s.95 (Birinci müzakere) ; **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958), ss.167-168 (İkinci müzakere).

öğretmenlerine saygılı, temiz bir aileye mensup bir kişi olduğunun anlaşılması nedenleriyle cezasının affının içtimai fayda sağlayacağını belirtmişlerdir.[568]

Genel Kuruldaki görüşmelerde söz alan Ankara Milletvekili Selim Soley, Hasan Sert'in affına dair kanun teklifine konu olan olayı şöyle anlatmıştır:

> "Muhterem arkadaşlarım, bundan dört sene evvel 17 yaşında bir ilk okul talebesi civardaki tarlasından evine dönerken köy kenarında bir adama rastlıyor ve (Benim tarlamdan yulaf koparmışsın) iddiasiyle o adamın tecavüzüne uğriyor. Çocuk her ne kadar «Ben yapmadım, kim söyledi ise yüzleşelim» diyorsa da dinlemiyor. Koca adam, küçük çocuğun gırtlağına koca elleriyle bu kadar küçük bir meseleden dolayı sarılıyor. Çocuk bağıracak, bağıramaz, kaçacak kaçamaz.
>
> Koca adam hırsını alamamıştır, çocuğu gırtlağından havaya kaldırıp savurur, çocuk için kaçmak fırsatıdır ve öyle yapar. Fakat adam bu sefer arkasından taş atmaya başlar, çocuk da ona atar. Neticede çocuğun attığı bir taş çocuğu döven koca adamın yanındaki kızın alnına gelir, yarar. Hastaneye götürürler, başı yarılan küçük kız 17 gün hasta yatar.
>
> Neticede çocuğa iki sene hapis cezası verilir. Koca adam sebep oldu diye, yaşı küçük diye ve hâkimin takdir hakkı ile bu müddet on aya indirilir.
>
> İşte muhterem arkadaşlarım; şu anda yüksek huzurlarınızı işgal eden mesele, kendisini haksız yere döven ve taş atan adama attığı mukabele taşı ile koca adamın çocuğunun kafasını yardığı için, 10 ay hapis cezası verilen Mehmet Sert'in affına aittir.
>
> Evet, bir fiil mevcuttur, bir büyük taş ile bir küçük baş yarılmıştır, fail cezasını görmelidir, kanun bunu emreder, hâkim bu emre uyar, hâdisenin böyle olduğunu bilen hâkim de üzüle üzüle bu cezayı verir, kanunun emri böyledir.
>
> Panoramik olarak yüksek huzurlarınıza arz ettiğim bu hâdisede küçük Mehmet Sert'in günahı nedir? Neden bu fiili işlemiş, neden çocukluğunun baharına henüz basmış iken polis karşısına, hâkim huzuruna çıkarılmış, neden yaşı kadar ay hapse mahkûm edilmiştir? Hâkim bunları bir dereceye kadar düşünmüş ve ancak iki senelik cezayı 10 aya indirebilmiştir.

---

[568] "Manavgat'ın Ilıca köyünden Durmuş Alioğlu Fatma'dan doğma Mehmet Sert'in affı hakkında Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları", S.Sayısı:112, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958).

13 yaşındaki çocuk ne bir taammüdün, ne bir kastin neticesi olarak değil, bir koca adamın tecavüzüne uğraması yüzünden, talihsizliği yüzünden bir hâdise ile karşılaşmış ve böylece de henüz kendisini hayata hazırliyan bir ilkokul sırasında iken hapse mahkûm olmuştur.

Bu hapis onun bütün hayatına müessir olacaktır, cemiyet onun hakkında kararı vermiştir. Artık o bir sabıkalı olmuştur: Bir işe giremiyecektir. Çocuk da, çocuk yaşına rağmen, bunu müdriktir, başına gelenleri anlamıştır. Büyük Meclisten, Yüksek Heyetinizden şefaat istiyor. Adliye ve Arzuhal Encümenleri şefaatte örnek olmuşlar ve mazbatalarında müspet kanaat izhar etmişlerdir. Şimdi verilecek karar bugün 17 yaşına girmiş ve lisede tahsiline devam etmekte olan bu masum mahkûm cemiyete iade olunacak, memlekete hizmet etmesi sağlanacaktır veya cemiyet küçük yaşta bir sabıkalı yaratacaktır.

Vakanın cereyan tarzına göre bu çocuğun affında içtimai fayda olduğu şüpheden ve izahtan varestedir."[569]

Ankara Milletvekili Soley'in bu konuşmasından sonra kanun teklifi üzerinde konuşmak üzerine başka söz alan olmamış, maddelerin oylanarak kabul edilmiştir.[570]

f) Sadettin Polat'ın Affı

Askerlik görevini yapmaktayken 1 Temmuz 1949 tarihinde otuz gün izne ayrılan, fakat izin süresinin sonunda kıtasına dönmeyen ve 6 Nisan 1956 tarihinde yakalanan er Sadettin Polat, Askeri Mahkemece izin tecavüzü suçundan 5 ay hapse ve yeni baştan askerliğe mahkûm edilmiş, ancak hastalığından dolayı sakata ayrıldığından cezasının infazı hususu tehir edilmiştir. Sadettin Polat, Arzuhal Encümenine dilekçeyle başvurarak izin tecavüzü suçunu işlemediğini, izinde hastalandığı için kıtasına dönemediğini, nitekim hakkında Askeri Hastane tarafından rapor tanzim edilerek sakata ayrıldığını belirtmiş ve bu nedenlerle cezasının affını istemiştir.

---

[569] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958), ss.168-169.

[570] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958), s.169 (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:21, (7.1.1959), s. 367 (İkinci müzakere).

Arzuhal ve Adalet Encümenleri, her ne kadar dilekçe sahibinin izin kullandığı tarihle rapor aldığı tarih arasında irtibat olmasa da, sonuç itibariyle hastalığı nedeniyle izinden dönemediğinin anlaşıldığı ve esasen sakata ayrılmış olması dolayısıyla da yeni baştan askerlik yapma cezasının uygulanmasının imkânsız hâle geldiğini ve hâlen hastalığının devam etmesi edeniyle hapis cezasının infazının tehir edildiğini belirterek hususi af yoluna gidilmesini kabul etmişlerdir.[571]

Meclis Genel Kurulunda görüşülen af teklifi her iki müzakerede de üzerinde tartışma yapılmaksızın kabul edilmiştir.[572]

g) Pilot Yüzbaşı Mustafa Sedat Yenen'in Affı

Pilot Yüzbaşı Mustafa Sedat Yenen, bir talim uçuşu sırasında alçak irtifa uçuşu yaparken tarlasında çalışan bir kişiye uçağın arka bek tekerleği ile çarpmak suretiyle ölümüne sebebiyet vermiş, tedbirsizlik ve dikkatsizlik nedeniyle gerçekleşen bu fiil dolayısıyla Bor Asliye Ceza Mahkemesince 20 ay hapis ve 208 lira 30 kuruş ağır para cezasına çarptırılmış ve bunun sonucunda ordudan ihraç edilmiştir. Pilot Yüzbaşı, hakkındaki hükmün "bir uçak kazasında sair trafik kazalarında aranan dikkat ve tedbirin aranılması mümkün bulunmadığı ve idare ettiği uçağın, motor ve ikmâl düzeni ve imâlat bakımlarından haiz olduğu hususiyetler nazara alınmadan, keza, kaza sebebi hakkında motordan anlayan bir bilirkişiye tetkikat yaptırılmadan tesis" olunduğunu ileri sürerek Meclis'ten cezasının affını talep etmiştir. Arzuhal Encümeni, yaptığı inceleme sonucunda "infaz olunmuş ve olunacak mahkûmiyet ile cezadan maksudolan intibah ve ıslah gayesinin kâfi derecede elde edilmiş olacağını", mahkûmiyetin ordudan ihraç gibi ağır bir sonucunun olduğunu dikkate alarak, iki çocuk sahibi olan dilekçe sahibinin cezasının 11 aya indirilmek suretiyle kısmen affına karar vermiştir.[573]

---

[571] "İspir'in Karakarmış köyünden Salihoğlu, Havva'dan doğma, 1340 doğumlu Sadettin Polat'ın affı hakkında Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/12)", S.Sayısı: 113, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958).

[572] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:15, (15.12.1958), ss. 169-170 (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:6, İnikat:21, (7.1.1959), ss.367-368 (İkinci müzakere)

[573] "Tayyare yüzbaşısı Mustafa Sedat Yenen'in hükümlü bulunduğu cezanın affı hakkında Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları", S.Sayısı: 239, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:65, (8.5.1959).

Adliye Encümeni de, 3.4.1959 tarihli ve 28 sayılı kararıyla, af talebinin yerinde olduğunu belirterek durumun Umumi Heyetin tasvibine takdimini kabul etmiştir. Adliye Encümeni bu kararını şöyle gerekçelendirmiştir:

> "Kasde dayanarak husul bulan böyle bir fiilin vukuunun pek ender görülebilecek hallerden bulunması; pilot yetişmesindeki müşkülât ve şahsan mahkûmun son rütbesine kadar muntazam terfilere liyakat kesbetmiş, orduya lüzumlu bir eleman olması aynı zamanda iki çocuk babası olarak da tahkikatın ilk safhasından itibaren büyük bir nedamet hissi içinde bulunması sebepleriyle mahkûm bulunduğu cezasının affi ile vazifesine iadesinde büyük bir içtimai fayda bulunacağı mülâhaza edilmiştir."[574]

Pilot Yüzbaşı Yenen'in affına dair kanun teklifi Meclis Genel Kurulunda görüşülürken Adliye Ecümeni Reisi Cevat Ülkü, "işin mevkufluya taallûku hasebiyle" mazbataların takdimen ve müstaceliyetle müzakeresini talep eden bir takrir vermiştir.[575] Bu takrir üzerine söz alan Sadettin Yalım, iki üç ay önce Üsküdar vapuru faciası kurbanlarını ailelerine tazminat sözü verildiği halde bu konudaki kanunun henüz Meclis gündemine gelmediğini, bu sırada "futbol müsabakalarında müşterek bahse dair kanun"un bile geçtiğini, seçmenlere ve vatandaşlara hesap veremediklerini, gündemdeki bütün kanunların "mukaddes ve muhterem" olduğunu, bu nedenle gündem sırasının bozulmaması gerektiğini belirtmiştir.[576] Encümen Reisi Ülkü de cevaben, gündem sırasına uyulmasının herkesin ortak arzusu olduğunu, ancak hâlâ işlediği suçtan dolayı tutuklu olarak yatmakta olan bir Pilot Yüzbaşı hakkındaki mazbatanın bir buçuk aydan beri Meclis gündeminde beklediğini, bu tür mazbataların nadiren geldiğini ve bunlara takaddüm eden kanunlar yüzünden uzun süre görüşülemediğini, bu nedenle zaten birer maddeden oluşan bu teklifin ivedilikle neticelendirilmesini rica ettiğini söylemiştir.[577] Bunun üzerine Pilot Yüzbaşı Yenen'in affına dair kanun teklifi oylanarak kabul edilmiştir.[578]

---

[574] S.Sayısı: 239, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:65, (8.5.1959).

[575] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:65, (8.5.1959), s.44.

[576] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:65, (8.5.1959), s.44.

[577] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:65, (8.5.1959), s.44.

[578] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:65, (8.5.1959), s.45.

ğ) Hasan Kemal Demirci'nin Affı

Giresun Emniyet kadrosunda görevli Polis Memuru Hasan Kemal Demirci, müsadere edilen bir tabancayı kurcalarken tabancanın ateş alması sonucu çok yakın bir meslektaşının önce yaralanması ardından da ölmesi üzerine "dikkatsizlik ve tedbirsizlikle ölüme sebebiyet vermek" suçundan yargılanıp 31.12.1956 tarihinde 1 yıl 8 ay hapse ve 208 lira 30 kuruş ağır para cezasına mahkûm edilmiştir. Dilekçe sahibinin affedilmesine dair yaptığı başvuruyu reddeden Arzuhal Encümeni'nin red kararının bir defa da Umumi Heyette görüşülmesini isteyen Samsun Mebusu Ekrem Anıt'ın itirazı üzerine dosya Arzuhal ve Adliye Encümenlerince yeniden ele alınmış ve af talebinin uygun olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Adliye Encümeni, 24.4.1959 tarihli kararıyla, "Yüksek Meclisin hükümlü Polis Memuru Hasan Kemal Demirci hakkında atıfetine müstenit af temayülüne uyularak kendisinin mahkûm bulunduğu cezalarının affına ve gerekli kanun teklifinin Yüksek Meclise arzına" oybirliğiyle karar vermiştir.[579]

Kanun teklifi Genel Kurulun 8 Mayıs 1959 tarihli oturumunda ivedilikle görüşülerek kabul edilmiştir.[580]

h) Ayşe Şener'in Affı

Vezirköprü'nün Kıranalan köyünden Ayşe Şener'in hazin bir öyküsü var. Kendisine defalarca tecavüz eden babasını sonunda dayanamayıp baltayla öldürmekten 20 yıl hapse mahkûm edilen Şener, hususi af yoluyla affedilmek için Meclis Arzuhal Encümenine başvurmuştur. Arzuhal Encümeni 13.3.1958 tarihli kararıyla "objektif hukukun statik hükümleri" uyarınca zorunlu olarak mahkûm edilen dilekçe sahibinin Meclis'in "af ve atıfet"ine lâyık olduğunu belirtmiştir.[581]

---

[579] "Samsun Mebusu Ekrem Amt'ın, Arzuhal Encümeninin 9.IV.1958 tarihli haftalık karar cetvelindeki 418 sayılı Kararın Umumi Heyette görüşülmesine dair takriri ve Arzuhal ve Adliye Encümenleri mazbataları (4/12), S.Sayısı: 58'e ek, s. 4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:65, (8.5.1959).

[580] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:65, (8.5.1959), ss.45-46.

[581] "Vezirköprü'nün Kıranalan köyünden 1931 doğumlu Ahmet kızı Fatma'dan doğma Ayşe Şener'in affı hakkında Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/20)", S.Sayısı: 61, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959).

Adliye Encümeni de, 19.1.1959 tarih ve 18 karar sayılı mazbatasıyla, "iki adam katili ve pek hunhar babasının, aklın, müesses din ve ahlâk kaidelerinin ve insani anlayışın bütün düsturlarını çiğniyerek Türklüğün reddettiği bir fiilî şenii öz kızı üzerinde ve zorla idame ettirmesi üzerine müstedinin bu şeni hareketlerden içinde uyanan infial ve hudutsuz ıstırap altında babasını katlettiği ve bu sebeplerle cemiyetimizin namus telâkkisi de nazara alınarak ve doğuracağı içtimai fayda dahi mülâhaza edilerek mumaileyh Ayşe Şener'in af ve atıfete lâyık görüldüğü"nü beyan ederek bu yöndeki talebin Umumi Heyetin tasvibine arz edilmesini kararlaştırmıştır.[582]

Meclis Genel Kurulu'nda teklifin heyeti umumiyesi üzerinde konuşmak üzere söz alan İsparta Milletvekili Tevfik Tığlı affa konu olan olayı şöyle anlatmıştır:

> "Muhterem arkadaşlar, müzakereye mevzu teşkil eden Ayşe Şener hikâyesi çok hazindir. Elimizdeki mazbataya göre, cemiyette maalesef canavar mizaçlı bir adam çıkıyor. Ciğerpare evlâdını cebir, şiddet ve tehditle kirletip perişan etmek suretiyle cemiyete atıyor. Bu iğrenç hareket temadi ediyor. Bu hareket muhitte duyuluyor ve şüphesiz duyulur duyulmaz bir nefret dalgası içerisinde muhitte birisi çıkıyor ve bu menfur adama soruyor: Sen insan değil misin, sen müslüman değil misin? Bu menfur adam kendisine ihtaratta bulunan komşusunu ortadan kaldırmak için onu da öldürüyor. Perişanlık içinde tamamen bedbaht olan kız başka köyde bir kocaya varıyor. Bu zavallı kız başına geleni çekecek, ıstırabını içinde düğümliyecek ve hayatını, karşısına çıkan bu koca ile idameye çalışacak. Fakat hayır arkadaşlar, bu da mümkün olmuyor. Bu kocasından da ayrılıyor. Yine karşısına bir başkası çıkmak suretiyle naçar belki onunla hayatımı birleştiririm ümidiyle onunla birleşiyor.
>
> Günün birinde baba hapishaneden çıkıyor, evvelce kirlettiği kızını aynı behimî hislerle, aynı hayvani duygularla takibediyor. İkinci defa kızın vardığı kocadan gene tehdit suretiyle ayırıp evine götürüyor. Evvelki şeni hareketini idame ettirebilmek için sebepler arıyor. Kolaylıkla bu hareketlerini devam ettirebilmek için çoluk çocuğunu başka yerlere göndermek suretiyle menfur hareketi evlâdı üzerinde tatbik etmekte devam ediyor. İşte tam bu menfur hareketin temadisi sırasında, bu iğrenç hareketten kurtulabilmek için, bu hareketlerin onun masum ruhunda yarattığı

[582] S.Sayısı: 61, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959).

tesirden, uzakta kalabilmek için, bir çare aklına geliyor ve babasını balta ile öldürüyor."[583]

Tığlı, bu olaydan sonra mahkeme aşamasını anlatmış ve dilekçe sahibinin affedilmesinin emsal teşkil etmeyeceğini vurgulamıştır. Tığlı şunları söylemiştir:

> "Ayşe hakikaten bir baba kaatili olmuştur. Vezirköprü Ağır Ceza Mahkemesinden verilen karar malûm sebeplerle (ceza tâyinine mahal olmadığı) yolunda tecelli etmiş, fakat Mahkemei Temyiz objektif hukuk kaidelerine ittibaen hâdisede meşru müdafaa şartlarının ademi-mevcudiyetinin düşünülmemiş olduğunu tesbit etmek suretiyle bu kararı bozmuştur. Ve fakat bundan sonra idam cezası verilmiş, kabul edilen şiddetli tahrik sebebiyle idam cezası 20 sene hapse inkılâbetmiştir...
>
> Ayşe Şener adındaki bu bedbaht köylü kızı şu anda Türk milletinin en yüksek mümessilleri olan sizlere hitabediyor ve diyor ki; «Muhterem mümessillerimiz, mebuslarımız, ben zavallı bir bakire idim. Mâruz kaldığım felâketi, şeni hareketi biliyorsunuz. Meşru müdafaadan âciz kaldım, mâni olamadım, muktedir olamadım olsa idim elbette çok daha iyi olurdu. Bu itibarla atıfetinize iltica ediyorum. Beni affedin, yaralıyım, betbahtım, benim gibi Allah kimseyi mağdur etmesin.»
>
> Arkadaşlar, bu zavallının affı, naçiz görüşüme göre, emsalini tahrik edecek değildir. Bizim İslâm cemiyetinde, Türk cemiyetinin bu menfur hâdisenin emsali mevcut değildir. Olsa bile nadiratü nadirattandır. Bu menfur hâdisenin maşerî vicdanlarda yarattığı sızıyı elbette hepiniz takdir edersiniz."[584]

Ayşe Şener'in hapis cezasının affedilmesine dair kanun teklifi Meclis Genel Kurulu'nda oylanarak kabul edilmiştir.[585]

---

[583] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), ss.172-173.

[584] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.173.

[585] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.174. (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:72, (25.5.1959), s.252.

ı) Ali Yıldırım'ın Affı

Bu kanun, izinli olarak gittiği köyden dönerken yol kenarındaki tarladan bir demet yulaf alarak beraber yolculuk yaptığı arabacıya atlarına yedirmek üzere verdiği için hırsızlık suçundan 8 ay hapse mahkûm olan ilkokul öğretmeni Ali Yıldırım'ın cezasını affetmek için çıkarılmıştır. Arzuhal Encümeni, 2.1.1959 tarihli kararıyla Yıldırım'ın mahkûmiyetinde adlî hata bulunmadığını, ancak hâdisenin oluş şekli ve dilekçe sahibinin "meslekî ve içtimai durumlarını" dikkate alarak cezasının affında toplumsal fayda olduğunu ittifakla kabul etmiştir. Adliye Encümeni de, 30.4.1959 tarihli ve 39 karar nolu mazbatasında, "suç mevzuu olan bir demet yulafın haddi zatında kıymetinin bir liradan ibaret bulunduğunun tesbit edilmiş bulunmasına, sırf o anda bindiği arabanın atlarına verilmek gayreti ile işlenen bu fiilin avakıbnı düşünmemiş olabileceği nitekim izhar eylediği nedamet hissinden de anlaşılmakta" olduğunu belirterek dilekçe sahibin cezasının bütün sonuçlarıyla affının uygun olacağı görüşünü ittifakla kabul etmiştir.[586]

Öğretmen Ali Yıldırım'ın affına dair kanun teklifi Meclis Genel Kurulu'nda görüşülürken alınan yulafın değeri ile verilen cezanın orantısızlığı noktasında faklı düşünceler ortaya çıkmıştır. İlk sözü alan Yozgat Milletvekili Sefer Eronat şunları söylemiştir:

> "Bizim örf ve âdetimize göre yolda geçerken, ufak şeyleri almakta bir beis görülmez. Yapılan bu işde öğretmenin kasdının hırsızlık olmadığı aşikârdır. Çünkü hırsızlıkta başkasının malını intifa kasdiyle çalmak esastır. Başkasının malını almış, ne yapmış? Başkasının atına yedirmiş. Bununla bu genç öğretmene hırsızdır diye damga vurmak doğru olmasa gerektir. Hırsızdır diye vurulmuş damgayı kanun affetmez. Büyük Millet Meclisinin atıfeti geniş olduğu için hâdiseyi de olduğu gibi mütalâa edebilir."[587]

Rize Milletvekili İzzet Akçal da, her zaman prensip olarak affın aleyhinde konuştuğunu, ancak bu kez dilekçe sahibinin lehinde oy kullanacağını belirterek cezaya konu davranışla verilen ceza arasında orantısızlık olduğunu vurgulamıştır. Akçal şöyle konuşmuştur:

---

[586] "Biga'nın Yeniçiftlik köyü nüfusuna kayıtlı Hasanoğlu, Hamdiye'den doğma 4.1.1933 doğumlu Ali Yıldırım'ın affı hakkında Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/27)", S.Sayısı: 251, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959).

[587] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.189.

"Hırsızlık suçunda menfaat temini esastır. Mahkeme elbette ki bunu teemmül etmiştir. Fakat mahkeme suç unsuru vardır demiş ve fiili sabit görerek mahkûm etmiştir. Ama ben öyle zannediyorum ki, bunu vicdanı âmme kolay kolay kabul etmez. Bu, nihayet küçük bir tazmine taallûk eden bir fiilden ibarettir, bundan ileri gitmemesi lâzımgelen bir hâdisedir. Sekiz ay gibi bir ceza hakikaten yüksek bir cezadır. Bir tazmine dayanması icabeden bir fiilde sekiz ay hürriyeti tahdideden bir ceza…

Ben, bu öğretmenin ileride yapacağı hizmetlerden cemiyeti mahrum etmemek için atıfet olarak affın lehindeyim arkadaşlar. (Soldan, bravo sesleri)."[588]

Çanakkale Milletvekili Servet Sezgin, af talebinde bulunan şahsı yakinen tanıdığını, hâdisede suç unsuru ve delil bulunmadığını, bu cezanın nasıl verildiğini anlayamadığını, aldığı ceza sonucu görevine son verilen bu öğretmenin memleketi Biga'da hâlen amelelik yapmak suretiyle geçimini sağladığını, dolayısıyla Yüksek Meclis'in af ve atıfetine tamamen lâyık olduğunu ifade etmiştir.[589]

Antalya Milletvekili Burhanettin Onat ise bu görüşlerin aksini savunmuştur. Onat, ordularımızın Avrupa'ya yaptığı seferlerden birinde susuz, yorgun bir şekilde bağlardan geçerken iki yeniçerinin iki salkım üzüm kopardığı için padişah tarafından başlarının vurulduğunu, burada meselenin "bir salkım üzümün kıymetinde değil, ahlâk mevzuunda bir milletin telâkki meselesi" olduğunu belirtmiştir.[590] Onat, bu vesileyle başından geçen bir olayı şu şekilde anlatmıştır:

"1943 senesindeydi. Akseki'den İbradı'ya gidiyorum. O zaman şose yok, yol yok. O sabah katırımı yeden çenber sakallı Akseki köylüsünde misafirdim. Türk ananelerine göre kahvaltımızı kuvvetli ikram etmişlerdi. Sabahleyin kalktık, katır sırtında gidiyorken yolda susadım, su yok. Üzüm bağlarının yanından geçiyorken hikâye aklıma geldi. Fakat susamıştım. Dedim ki, katırcıya, «Al şu 25 kuruşu git şu bağdan bana bir salkım üzüm satın al gel.» Üzümler olmuştu, ermişti, hakikaten yalnız kuşların değil, yoldan geçenlerin, yolcuların ağızlarını sulandırır bir mahiyette idi. Katırcıya, git bağcıyı çağır dedim. Katırcı döndü geldi, «Efendim, sahibi yoktur» dedi.

---

[588] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.189.

[589] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), ss.189-190.

[590] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.190.

«Oğlum, çok susadım, al şu yirmi beş kuruşu, şu kâğıdı da al, kâğıdın üzerine parayı koy, üzerine de bir taş koy, kapının önüne görünecek bir yere koy ve bana da bir salkım üzüm getir» dedim. «Burada bir salkım üzüm her halde 25 kuruş etmez, hırsızlık etmemiş oluruz, bedelini ödemiş oluruz» dedim. O sâf köylü manalı bir işmizaz ile sert sert yüzüme baktı, «Beyefendi, bizim burada sahipsiz bağa girilmez» dedi. Bu bana ömrümün boyunca unutamıyacağım bir ders oldu ve eğildim, o ihtiyar köylünün terli alnından öptüm arkadaşlar."[591]

Onat, sonuç olarak, bir demet yulaf için belki sekiz aylık cezanın ağır olabileceğini ancak bunun hiçbir zaman bir tazminat konusu olamayacağını, bırakın bir demeti bir tek yulafa bile sahibinin izni olmadan el uzatılmasının "millî ahlâk telakkilerimizle" bağdaşmayacağını, affı istenen öğretmene acıdığını ancak bu meselenin "kendisine aidolmayan bir tarladan bir öğretmen tarafından alınan bir demet yulafın bir cürüm teşkil etmediği mevzuunda B.M. Meclisinde verilmiş bir hüküm" hâline getirilmemesi gerektiğini belirtmiştir.[592]

Genel Kurulun, af teklifi ile ilgili birinci müzakerelerin tamamlandığı, 20.5.1959 tarihli oturumunda da teklifin geneli üzerinde konuşmalar devam etmiştir. Bu oturumda söz alan Afyon Karahisar Milletvekili Orhan Kökten, bir öğretmenin bir tarladan bir demet yulaf almasına, bundan dolayı bir vatandaşın mahkemeye başvurmasına ve onca masraf yapılmasına hayret ettiğini, bir öğretmenin çevresine ahlak ve fazilet telkin etmekle mükellef bir insan olduğunu, hiçbir zaman hırsızlık yapmayacağını, binlerce onbinlerce öğretmen içinden bunu yapacak olan birkaç kişi çıksa da bunun da kesinlikle bedeli 1 lira tutan bir tutam yulaf hırsızlığı olmayacağını, dolayısıyla bu olayda mağdur duruma düşürülen öğretmenin affının doğru olacağını belirtmiştir.[593] Kocaeli Milletvekili Sadettin Yalım ise, "hudutları muayyen ve şumulü fazla taşkın olmamak şartiyle ufak bir af lâyihasının Hükümetten veyahut teklif olarak mebus arkadaşlardan gelmesi zamanının geldiğine kani" olduğunu ifade etmiştir.[594] Bursa Milletvekili Hüseyin Bayrı da, "öğretmen suç işleyemez kaziyesini" bir gerekçe olarak kabul etmenin hatalı olduğunu, mahkeme kararının kesinlikle tartışma konusu yapılmaması gerektiğini ve Anayasa

[591] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.190.

[592] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.190.

[593] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:70, (20.5.1959), s.210.

[594] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:70, (20.5.1959), s.210.

uyarınca Meclisin sadece ilgili kişinin affa layık olup olmadığına karar verebileceğini hatırlatmıştır.[595]

Son olarak, Adliye Encümeni Reisi Cevat Ülkü söz alarak, affı istenen öğretmenin mahkeme kararıyla suçunun sabit olduğunu, bunun başka türlü değerlendirilmesine imkân olmadığını, nitekim Adliye Encümenindeki görüşmelerde en küçük bir adli hatanın varlığına dair değerlendirmede bulunulmadığını, ahlakilik konusundaki hassasiyetlere, bilhassa Burhanettin Onat'ın söylediklerine iştirak ettiğini, ancak öğretici mevkide bulunan bir kişinin mahalli örf ve âdetin de etkisinde kalarak sonradan pişman olduğu bir davranışta bulunması ve işlediği fiilin çok küçük olması dikkate alınarak affının gündeme getirildiğini, bunun kesinlikle yapılan yanlışı mazur göstermeye yönelik olmadığını, ayrıca hapis cezasının tamamen infaz edildiğini ve talep edilen affın hâlen amelelik yapan öğretmenin görevine dönmesini sağlamaya ve topluma faydalı hâle getirilmesine matuf olduğunu belirtmiştir.[596]

Bu konuşmalardan sonra af teklifi oylanarak kabul edilmiştir.[597]

i) Doktor Mustafa Şefik Arda'nın Affı

Arzuhal ve Adliye komisyonlarının raporlarına göre, Dr. Mustafa Şefik Arda, Urfa'da serbest doktorluk yapmaktayken eskiden beri bilinemeyen bir sebepten dolayı aralarında husumet bulunan Hükümet doktorunu 5 gün işinden alıkoyacak şekilde dövdüğü gerekçesiyle iki ay hapis cezasına mahkum edilmişti. Mahkeme, Arda'nın kavgada kendisinin de saldırıya uğradığı ve dişinin kırıldığı yönündeki savunmasını dikkate almamıştır. Arzuhal Encümeni, Ankara Belediyesi Hastanesi Dahiliye Uzmanı olan Doktor Şefik Arda'nın hapis cezasının, para cezasına çevirmek suretiyle, affedilmesini oy çokluğuyla kabul etmiştir. Adliye Encümeni ise "mücerret faydai içtimaiye ve atıfet mülahazasına dayanmak" suretiyle, Doktor Arda'nın cezasının para cezasına çevrilmesine değil, ittifakla affına karar vermiştir.[598]

---

[595] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:70, (20.5.1959), s.211.

[596] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:70, (20.5.1959), s.211.

[597] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:70, (20.5.1959), ss.211-212. (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:73, (27.5.1959), s.354. (İkinci müzakere).

[598] "İzmit Fevzipaşa mahallesi hane 4 te kayıtlı Osman Nailoğlu 1332 doğumlu Dr. Mustafa Şekip Arda'nın affı hakkında Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/28)", S.Sayısı: 255, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:71, (22.5.1959).

Doktor Mustafa Şefik Arda'nın cezasının affına dair kanun, Meclis Genel Kurulunda üzerinde hiçbir tartışma yapılmaksızın kabul edilmiştir.[599]

j) Diş Tabibi Şerafettin Yürekli'nin Affı

Bakaya kalmak suçundan 4 ay hapse mahkûm edilen Şerafettin Yürekli'nin af talebiyle yaptığı müracaat Arzuhal ve Adliye Encümenlerince kabul edilmiştir. Arzuhal Encümeni'ne göre dilekçe sahibi 1953 yılında Yedeksubay Okuluna katılması için şubesinden çıkarılan davete icabet edemeyip, bir sonraki dönemde yedek subay olarak askerlik hizmetine başlamış ve bu hizmeti başarıyla tamamlayarak üsteğmen rütbesiyle terhis olmuştur. Encümen, celp ve sevk için verilen toplam 4 günlük sürenin çok az olduğunu, bu süre içerisinde davetin ev halkı tarafından dilekçe sahibinin bulunduğu yere iletilmesinin ve onun da bundan haberdar olarak davete zamanında icabet edebilmesinin imkânsız olduğunu, ayrıca bu kişinin şahsi durumunun dikkatlice incelendiğini ve "örnek bir aile reisi, hasta vatandaşların ıstıraplarını dindiren feragat ve fazilet sahibi bir insan olduğu"nun anlaşıldığını, bu nedenlerle bakaya kalmak gibi bir kastı bulunmayan dilekçe sahibinin affedilmesinin uygun olduğunu belirtmiştir. Adliye Encümeni de aynı gerekçelerle bu kişinin Meclisin af ve atıfetine lâyık olduğuna ittifakla karar vermiştir.[600]

Meclis Genel Kurulunda Şerafettin Yürekli'nin affına dair kanun teklifi üzerinde hiçbir tartışma yapılmaksızın kabul edilmiştir.[601]

k) Binbaşı Nedim Düzgören'in Affı

Bu kanun, Binbaşı Nedim Düzgören'in İstanbul Merkez Kumandanlığı Askeri Mahkemesince âdiyen hakaret ve tehdit suçlarından dolayı üç gün hapsine dair cezasının bütün hukuki sonuçlarıyla affedilmesi için çıkarılmıştır. Arzuhal Encümeni, dilekçe sahibinin "kendisine isnadolunan suçu ağır ve şiddetli bir tahrik neticesinde" işlediğini, Gönen Askerlik Şubesi Başkanı Yarbay Sâdi Özçetin'in "karı koca arasına girerek, birbirini takibeden

---

[599] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:71, (22.5.1959), ss.243-244 (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:74, (29.5.1959), s.394 (İkinci müzakere).

[600] "Diş tabibi Şerafettin Yürekli'nin mahkûm olduğu cezanın affı hakkında Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/34)", S.Sayısı: 336, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959).

[601] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.837 (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:5, (23.11.1959), s.141 (İkinci müzakere).

mektuplariyle hükümlü binbaşıyı namus ve iffete taallûk eden birtakım haklı şüphelere sevk ve binnetice hakaret ve tehditte bulunmak gibi bir suçu ikaa mecbur ettiği"nin de açık olduğunu, binbaşının namus ve iffet gibi "mukaddes bir mefhuma" dair unsurların etkisiyle "mânen ağırca zedelenmiş" olduğunu, "bu şekilde zedelenen bir kimsenin fiilî tasarruflarında akıl ve mantıktan ziyade hissiyatın cari" olacağını, ayrıca müdahilin gayretiyle ortaya çıkan aile faciasında üç masum çocuğun ortada kaldığını, kabul edilecek af ile dilekçe sahibinin yeniden çocuklarını himayesine almasının sağlanabileceğini belirtmiştir.[602]

Adliye Encümeni de, işlenen suçun askeri hizmetle ilgisinin olmadığını, dolayısıyla affedilmesi durumunda dilekçe sahibinin Askeri Akademiye girme hakkını kazanabileceğini ve emsalleriyle birlikte terfi sürelerinin suçtan önceki gibi dikkate alınacağını hatırlatmış ve bu kişinin affında "ahlâki ve içtimai fayda" görüldüğünü ittifakla kabul etmiştir.[603]

Kanun teklifi Meclis Genel Kurulunda üzerinde tartışma yapılmaksızın kabul edilmiştir.[604]

l) Cennet Sevim'in Affı

Aynı kıza görücü gitmekten doğan bir tartışma sırasında evine gelen bir kadını on beş gün iş göremez surette yaralamaktan dört ay on beş gün hapse mahkûm olan Cennet Sevim, Arzuhal Encümeni'ne başvurarak "on bir çocuklu bir anne olup Türk vatanına evlât yetiştirici bulunması, iffet ve namusiyle yaşamış bir anne olması hasebiyle" affedilmesini talep etmiştir. Arzuhal Encümeni, hükümlünün fiilinin "filhakika mağdurun hakaretinden ileri geldiği"ni, hükmedilen mahkûmiyeti çekmesi durumunda çocuklarının "anne bakım ve şefkatinden mahrum kalacaklarını" belirterek, dilekçe sahibinin affını oy çokluğuyla uygun bulmuştur. Adliye Encümeni, bu müracaattan sonra bir çocuğu daha doğan hükümlünün hapis yatması durumunda on iki çocuğunun bakımsız kalacağını, çocuklara mahkûm olmuş bir anne mirası bırakacağını,

---

602 "Binbaşı Nedim Düzgören'in mahkûm olduğu ceza hakkında Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/35)", S.Sayısı:337, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959).

603 S.Sayısı:337, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959).

604 **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.837 (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:5, (23.11.1959), ss.141-142. (İkinci müzakere).

bunun da toplumda iyi karşılanmayacağını dikkate alarak dilekçe sahibinin affa mazhar olduğuna ittifakla karar vermiştir.[605]

Cennet Sevim'in kanun teklifi Meclis Genel Kurulunda üzerinde tartışma yapılmaksızın kabul edilmiştir.[606]

m) Nihat Karasu'nun Affı

Bu kanun, 1950 yılında Muş Devlet Üretme Çiftliği'nde mutemed olarak çalışırken 2006 küsur lirayı zimmetine geçirmekten dolayı 1 yıl 2 ay hapse ve bu kadar süreyle de memuriyetten mahrumiyete mahkûm olan ve hakkındaki hüküm 14 Şubat 1955 tarihinde kesinleştiği hâlde hastalığından dolayı infaz edilmeyen Nihat Karasu'nun cezasının affedilmesi için çıkarılmıştır. Arzuhal Encümeni, dilekçe sahibinin dosyasında Adli Tıp Meclisi, Elâzığ Akıl ve Van Devlet Hastaneleri ve Muş Merkez Hükümet Tabipliğince düzenlenmiş 6 adet raporun bulunduğunu, bu raporlarda Karasu'nun mahkûmiyet kararının etkisiyle "reaktif depresion psişik hastahğı"na yakalandığı ve cezasının infazı durumunda "psikozun yerleşip devamlı hale geleceği ve hayatını katî tehlikeye sokacağı"nın belirtildiğini, zaten suçun işlendiği tarihten itibaren 9 yıl geçmesi nedeniyle cezadaki ibret unsurunun da ortadan kalktığını ifade ederek af talebini oy çokluğuyla kabul etmiştir. Adliye Encümeni de aynı gerekçelerle bu görüşe katılmıştır.[607]

Karasu'nun affına dair kanun teklifi Meclis Genel Kurulunda tartışmalara neden olmuştur. Kars Milletvekili Sırrı Atalay, mevcut teklifin öncekilerden farklı olduğunu, burada yüz kızarıcı bir suç olan zimmetin sözkonusu olduğunu, 1950 yılında çıkarılan Genel Af Kanununda bile istisna kabul edilen bir suçun hususi af konusu olarak Meclis'e gelmesinin yanlış olduğunu, eğer şahıs gerçekten hasta ise infazın zaten bundan dolayı

---

[605] "Osmaniye'nin Hacıosmanlı mahallesinden Hüseyin kızı 1327 doğumlu Cennet Sevim'in affı hakkında Adliye ve Arzuhal encümenleri mazbataları (5/36)", S.Sayısı:338, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959).

[606] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), ss.837-838 (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:5, (23.11.1959), s.142 (İkinci müzakere).

[607] "Muş'un Kale mahallesi 167 sayılı hanede kayıtlı Abdullahoğlu, Haticeden doğma 1341 doğumlu Nihat Karasu'nun affına dair Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/37)", S.Sayısı: 344, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959).

yapılamayacağını, dolayısıyla bu af teklifinin reddedilerek bu tür suçları işleyenlerin cesaretlendirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.[608]

Adliye Encümeni Reisi Cevat Ülkü söz alarak, zimmet suçlularının affedilmemesi konusunda encümenin hassas davrandığını, ancak mevcut olayın hususiyet arzettiğini, hastane raporlarıyla dilekçe sahibinin "reaktif depresyon psişik" hastası olduğunun sabit bulunduğunu, her hâdiseyi kendi içinde değerlendirdikleri için bu tür afların benzer suçlar için emsal teşkil etmeyeceğini belirtmiştir.[609] Mardin Milletvekili Aziz Uras da, Atalay gibi, mahkûmun hastalık halinin ceza ehliyetini ortadan kaldırdığını, dolayısıyla affa gerek olmadığını savunmuştur.[610]

Yozgat Milletvekili Sefer Eronat ise encümende muhalif oy kullandığını, çünkü af değil cezanın tecili gerektiğini, bu olayda cezanın ibret işlevinin kalmadığını, paranın tahsil edildiğini, sadece mahkûmun hastalığından dolayı cezanın infaz edilemediğini, diğer yandan her türlü suçlunun affedilebileceğini, "muhakkak filân hâdisede Büyük Millet Meclisinin afiv kapısının kapandığını iddia etme"nin yanlış olduğunu belirtmiştir.[611]

Muş Milletvekili Şemsi Ağaoğlu, hemşehrisi olan dilekçe sahibinin Muş'un en zengin çiftçi ailesinin çocuğu olduğunu, zimmetine 1000 lira geçirecek bir kişi olmadığını, Muş'ta bir kooperatif kurduklarında güvenilir bir kişi olarak bu çocuğu başına geçirdiklerini ve hiçbir yanlışını görmediklerini, aslında dürüst ve çalışkan olan bu kişinin etrafındakilerin tertibine kurban gittiğini ve bu tertipten dolayı hastalandığını, affedilmediği takdirde hapisten cenazesinin çıkacağını, ayrıca bu çocuğun ailesinin kendisinin muhalifi olduğunu, ancak muhalif de olsa vicdanının sesini dinleyerek affı yoluna gittiğini anlatmış ve bu çocuğun affedilmesini Meclis'ten talep etmiştir.[612]

Ankara Milletvekili Muammer Akpınar da hem üç yıl Muş'ta hâkim lik yaptığını hem de dilekçe sahibinin ailesini tanıdığını, bu çocuğun verilen ceza sonucu aklını oynattığını ve infazdan beklenen neticenin gerçekleştiğini ve cemiyetten alması gereken dersi aldığını söylemiştir. Akpınar meseleyi şu şekilde özetleyerek konuşmasına son vermiştir: "ya bir Türk vatandaşının yaşaması için hayata devamına müsaade edeceksiniz veyahut da onu ölüme bırakacaksınız."[613]

---

[608] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.839.

[609] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.839.

[610] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), ss.839-840.

[611] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.840.

[612] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.841.

[613] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.841.

Tokad Milletvekili Şahap Kitapçı, encümen mazbatalarının detaylı olmadığını, örneğin raporların ne zaman alındığı ve raporları düzenleyen heyetlerde asabiye uzmanının olup olmadığı gibi meselelerin açıklığa kavuşturulması gerektiğini belirterek teklifin yeniden encümenlere gönderilmesini talep etmiştir. Bu görüşe Kars Milletvekili Sırrı Atalay da katılmıştır.[614] Ancak bu yöndeki takrir oylanarak reddedilmiştir.[615]

Teklifin geneli üzerinde konuşmak üzere son sözü olan Arzuhal Encümeni mazbata muharriri Nüzhet Ulusoy, encümende her hâdiseyi bütün yönleriyle inceledikten sonra karar verdiklerini ifade etmiştir. Ulusoy şöyle konuşmuştur:

> "Hususi af; umumi affın mevzuu olamaz. Suçun mahiyeti ne olursa olsun, yüz kızartıcı da olsa, şahsın durumunu inceden inceye tetkik ettikten sonra atıfet suretiyle affı cihetine gitmenin mümkün olacağını görüyoruz ve affı cihetine gidiyoruz. Bu noktai nazar da burada yer almıştır."[616]

Bundan sonra maddeler oylanarak kabul edilmiş ve böylece lâyihanın birinci müzakeresi tamamlanmıştır.[617] İkinci müzakere de Meclisin 23.11.1959 tarihli oturumunda yapılmış ve af teklifi kanunlaşmıştır.[618]

n) Eski Polis Memuru Hasan Sayılan'ın Affı

Bu kanun, Adana genelevinde çıkan bir hâdiseye müdahale eden ve kendisine direnen bir kişiyi emniyetini açık bıraktığı tabancasının ateş alması sonucu taksiren öldüren Polis memuru Hasan Sayılan'ın aldığı 1 yıllık hapis ve 150 liralık ağır para cezasının bütün hukuki sonuçlarıyla affedilmesi için çıkarılmıştır. Arzuhal Encümeni, olayın meydana geliş şeklini, cezanın infaz edilmiş olmasını, dilekçe sahibinin polis okulunu pekiyi derecede bitiren ve 15 yıldır meslekte başarıyla hizmet görmüş olan ve bu nedenle takdirnamelerle ödüllendirilen, etrafında sevilen ve 5 çocuk babası birisi olduğunu dikkate alarak af talebinin uygun görüldüğüne oy çokluğu ile karar vermiştir. Adliye Encümeni 6.6.1958 tarihli ilk mazbatasında dilekçe sahibinin cezasının infaz edilmesi dolayısıyla af talebinin kabulüne imkân bulunmadığına karar vererek dosyayı

---

[614] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), ss.841-843.

[615] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.843.

[616] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.843.

[617] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.843.

[618] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:5, (23.11.1959), ss.142-143.

iade etmiştir.[619] Arzuhal Encümeni kararında 23.3.1959 tarihli ve 14/2 karar sayılı mazbatasıyla önceki görüşünde ısrarcı olmuş ve dilekçe sahibinin "tamamen gayriiradi bir hareket ve vazife gayreti sebebi ile vukubulan fiilinden dolayı meslekinden ve geçiminden mahrum bırakılması muvafık ve musip görülmemiştir."[620] Arzuhal Encümeni'nin mazbatası Umumi Heyetin 15.5.1959 tarih ve 68. İnikadında kabul edilmiş ve dosya kanun metnini hazırlamak üzere Adliye Encümenine havale edilmiştir. Bunun üzerine, Adliye Encümeni "Hasan Saylan'ın affını mutazammın hukuki mesnet bulunmamış ise de Yüksek Umumi Heyetin atıfet temayülüne iştirak edilerek hukuki neticeleriyle affa mütedair kanun metninin tazminine" ittifakla karar verdiğini beyan etmiştir.[621]

Polis memuru Hasan Saylan'ın affına ilişkin kanun teklifi Meclis Genel Kurulunda üzerinde tartışma yapılmaksızın kabul edilmiştir.[622]

o) Âkif Polat'ın Affı

"Dur!" emrine uymayıp kaçmaya çalışan bir taksiyi durdurmak maksadıyla ve komutanının "ateş et" emri üzerine silahını kullanması sonucu takside bulunan ve sarkıntılık suçundan maznun bulunan kişiyi taksiren öldürmekten 1 yıl sekiz ay hapis ve 208 lira 30 kuruş ağır para cezasına çarptırılan Kıdemli Başçavuş Akif Ali Polat, infaz edilen cezasının hukuki sonuçlarının affı talebiyle Meclis'e başvurmuştur. Polat'ın affı konusunda Arzuhal Encümeni ile Adliye Encümeni arasında görüş ayrılığı çıkmıştır. Arzuhal Encümeni, dilekçe sahibinin üstünden aldığı emri yerine getirdiğini, vazifesini ifa maksadıyla attığı mermilerden birinin asfalttan sekerek otomobilin camını delip zanlıya isabet etmek suretiyle ölümüne neden olduğunu, aldığı cezanın "21 küsur senelik astsubaylık hizmetinden, memuriyet ve emeklilik haklarından mahrum kalmak gibi çok ağır neticeler" doğurduğunu, bu ağır neticelerin henüz 49-50 yaşlarında çoluk çocuk sahibi bu kişinin aile efradının

---

619 "Eski Polis memuru Hasan Saylan'ın mahkûm olduğu ceza hakkında Adliye ve Arzuhal encümenleri mazbataları (5/23)", S.Sayısı:230'a ek, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959).

620 S.Sayısı:230'a ek, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959).

621 S.Sayısı:230'a ek, s.4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959).

622 **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959), ss.164-165 (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:9, (2.12.1959), s.251 (İkinci müzakere).

da sefaletine neden olacağını belirterek af talebinin uygun olduğuna karar vermiştir.[623]

Adliye Encümeni ise, 4.2.1959 tarih ve 23 karar sayılı mazbatasıyla, dilekçe sahibinin affını gerektirecek bir durumun söz konusu olmadığını savunmuştur. Encümen bu kararını şu üç nedene dayandırmıştır:

> "1. Mahkeme kararınca hükümlüye verilen ceza tamamen infaz edildiğine göre ortada hususi affı icap ettirecek bir husus kalmamıştır. Müstedinin memuriyete geri alınması talebi hususi af mevzuu haricinde kalmaktadır. T.C.K. nun 98'inci maddesi ancak cezaların hususi affa girebileceğini âmir olup memnu hakların iadesini hususi affın haricinde bırakmıştır.
>
> 2. Hâdisenin oluş şekline göre Jandarma Nizamnamesinin 270 nci maddesi gereğince hükümlünün silâh istimalini icabettirecek bir cihet mevzuubahis değildir. Zaten bu husus mahkeme kararında ret ve talil edilmiştir.
>
> 3. Basit bir sarkıntılık suçunun faili olan Ziya Arınık namındaki şahsa silâh istimal ederek onun ölümüne sebebiyet veren hükümlünün bir jandarma başçavuşu olması hasebiyle daha tedbirli olması lâzımgelirken, bu lâzimeye riayet etmeden tehevvüren silâhını ateşleyip ölüm gibi hazin bir neticeyi meydana getirdiğine göre asla âtıfete lâyık değildir."[624]

Bu karara rağmen Arzuhal Encümeni, dilekçe sahibinin "jandarma mevzuatına göre, emniyet ve asayişin temini ile vazifeli ve silah istimaline yetkili ve üstünden aldığı emri ifa ile mükellef bir zabıta memuru" olduğunu, maktulün fiil ve hareketi sonucu meydan gelen olayda bu jandarma görevlisinin bir kusurunun bulunmadığını, ayrıca cezasının infaz edilmiş olmasının bu cezanın neticelerini affa mâni olmadığını, nitekim bu yönde çıkarılan diğer bazı kanunların da bu görüşü desteklediğini, en önemlisi Yüksek Meclisin af ve atıfet konusunda sınırsız bir takdir hakkına sahip olduğunu belirterek önceki görüşünde ısrar etmiştir.[625]

---

[623] "Kıdemli Başçavuş Âkif Ali Polat'ın mahkûm olduğu ceza hakkında Adliye ve Arzuhal encümenleri mazbataları (5/29)", S.Sayısı: 257'ye ek, ss.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959).

[624] S.Sayısı: 257'ye ek, ss.2-3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959).

[625] S.Sayısı: 257'ye ek, ss.3-4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959).

Meclis Genel Kurulu, 15.5.1959 tarih ve 68. İnikadında Arzuhal Encümeninin görüşünü kabul ederek kanun metninin hazırlanması için dosyayı Adliye Encümeni'ne havale etmiştir. Adliye Encümeni de 8.6.1959 tarih ve 57 karar sayılı mazbatasıyla önceki mazbatasında belirtilen nedenleri "tebdil ve tağyir edecek mahiyette yeni bir delile rastlanmamış ise de Yüksek Meclisin hükümlü hakkında musip ve muvafık gördüğü atıfete müstenid af temayülü dairesinde hukuki neticeleriyle kanun metni hazırlanmış" olduğunu ifade etmiştir.[626]

Kanun teklifi Meclis Genel Kurulunda üzerinde tartışma yapılmaksızın oylanarak kabul edilmiştir.[627]

ö) Sıddık Korkutata'nın Affı

Köyünde çıkan bir kavgada silah teşhiri ve müessir fiilden dolayı 1 sene 6 ay ve 22 günlük hapse mahkûm olan Sıddık Korkutata, kararda mağdur ve müdafaa şahitlerinin lehteki ifadelerine itibar edilmediği, dolayısıyla adlî hata bulunduğu gerekçesiyle Meclis'ten affını istemiştir. Arzuhal Encümeni, kavgaya aracı olarak katılan ve kolu kırılan kişinin ifadesinde kolunu kimin kırdığını bilmediğini, kolunu kıranın dilekçe sahibi olmadığını çünkü yüzünün dilekçe sahibine dönük olduğunu belirttiğini, olayda tarafsız olan bu şahsın yalan söylemesi için hiçbir nedenin bulunmadığını, müdafaa şahitlerinin tanıklığının da bu şahsı doğruladığını, buna karşılık mahkemece dinlenen şahitlerin mahkûmun muarızı olduklarını dolayısıyla tarafsız olamayacaklarını, diğer yandan encümen toplantısına katılan Hakkâri Mebusu Übeydullah Seven, Bingöl Mebusları Nuri Okçuoğlu ve Sait Göçer'in de dilekçe sahibinin kol kırma olayında masum olduğunu ve şahsiyet itibariyle affa lâyık biri olduğunu ifade ettiklerini belirterek af talebinin kabul edilmesine karar vermiştir.[628]

Bu görüşe katılmayan Adliye Encümeni, 23.6.1958 tarih ve 53 karar sayılı mazbatasında "delillerin takdiri mahkemeye aidolduğu ve cezanın infazına gidilmemesinde içtimai bir faide görülmediği kanaatına" vararak ittifakla af

---

[626] S.Sayısı: 257'ye ek, ss.4-5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959).

[627] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959), s.165 (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:9, (2.12.1959), s.251 (İkinci müzakere).

[628] "Bingöl'ün Çan köyünden Sıddık Korkutata'nın mahkûm olduğu ceza hakkında Adliye ve Arzuhal encümenleri mazbataları (5/30)", S.Sayısı: 258'e ek, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959).

talebinin reddine karar vermiştir.[629] Ancak Meclis Genel Kurulu, Arzuhal Encümeninin ısrarı üzerine af talebini yerinde bulup kanun metninin hazırlanması için dosyayı Adliye Encümenine havale edince, bu encümence dilekçe sahibinin affına dair kanun teklifi hazırlanarak Genel Kurulun takdirine sunulmuştur.[630]

Bu kanun teklifi de Meclis Genel Kurulunda üzerinde tartışma yapılmaksızın oylanarak kabul edilmiştir.[631]

p) Hüseyin Erarı'nın Affı

Bu kanun, sarhoş oldukları halde evinin önüne gelip kapısını tekmeleyen ve kendisine hakaret eden kişilerin peşinden gidip korkutmak maksadıyla tabancasıyla havaya iki el ateş ettiği gerekçesiyle 7 ay hapis ve 200 lira ağır para cezasına mahkûm edilen Burdur İl Daimî Encümen Âzası Hüseyin Erarı'nın kararda adlî hata bulunduğu gerekçesiyle ve içtimai durumu nazara alınmak suretiyle Meclis'ten affını isteyen başvurusu sonucu çıkarılmıştır. Arzuhal Encümeni, dilekçe sahibinin mahkûmiyetine neden olan fiillerin müştekinin kanun dışı haksız fiil ve hareketlerinden doğduğunu, olayda kimin tarafından silah kullanıldığının tespit edilemediğini, netice itibariyle "6 çocuk babası ve mevkii içtimai sahibi bir kimse olduğu anlaşılan müstedinin, meskenine, şeref ve haysiyetine karşı işlenen bu tecavüz sebebi ile vâkı hareketlerinden dolayı bir cezaya muhatap tutulmasını adalet hisleri ile gayrikabili izah" gördüğünü belirtmiştir.[632] Adliye Encümeni de aynı gerekçelerle af teklifinin kabul edilmesi yönünde görüş bildirmiştir.[633]

---

[629] S.Sayısı: 258'e ek, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959).

[630] S.Sayısı: 258'e ek, s.4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959).

[631] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:6, (25.11.1959), ss.165-166 (Birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:9, (2.12.1959), ss.251-252. (İkinci müzakere)

[632] "Gölhisar'ın Armutlu mahallesinden Şakiroğlu, Ayşe'den doğma 1336 doğumlu Hüseyin Erarı'nın affına dair Arzuhal ve Adliye encümenleri mazbataları (5/38)", S.Sayısı: 354, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959).

[633] S.Sayısı: 354, ss.2-3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959).

Hüseyin Erarı'nın affına dair kanun teklifi Genel Kurul'da uzun tartışmalara neden olmuştur. İlk sözü alan Kırşehir Mebusu Fazıl Yalçın önce Meclis'e tanınan af yetkisinin amacını açıklamış, sonra da mevcut teklife konu olan olayı bu çerçevede değerlendirmiştir. Yalçın, Anayasanın Meclis'e tanıdığı özel af yetkisinin sebebini "suç ve ceza ile sosyal anlayışımız arasında mevcudolan intıbaksızlığı izale ve adlî hataların tashihi suretiyle cezaların adilâne tatbikatını temin etmek" olarak ortaya koymuştur. Yalçın'a göre, esasen Meclis'in teamülü de bu yönde olmuştur; bir şahsın affa lâyık olup olmadığı tespit edilirken (a) bunda sosyal bir fayda olup olmadığı veya (b) kararda adlî hata bulunup bulunmadığını tespit edilmiştir.[634] Yalçın, mevcut olayda bu iki durumun da söz konusu olmadığını, Ateşli Silahlar Kanunu'na muhalefetten mahkûm olan dilekçe sahibinin affında hiçbir sosyal fayda olmadığını, hatta sosyal zarar olduğunu, bu suçun kamu düzenini bozan bir suç olduğunu, ayrıca hükümde adlî bir hata olmadığını, kendisine hakaretten verilen cezanın düşüldüğünü, ayrıca müştekin tahrik edici fiilinin de cezada indirime esas olduğunu, sonuç olarak bu suçtan mahkûm olan binlerce insan hakkında bir af düşünülmezken bir kişinin özel afla affedilmesinin adaletsizliğe yol açacağını ileri sürerek teklifin reddedilmesini talep etmiştir.[635]

Adliye Encümeni adına Yalçın'a cevap vermek üzere kürsüye gelen Mehmet Dölek, dilekçe sahibinin evine geceyarısı gelip ağır küfürler edip, kapısını tekmeleyenlere yapacak başka bir şeyinin olmadığını, onun yerinde olsaydı Fazıl Yalçın'ın da aynı şeyi yapacağını, bu kişinin "cemiyetin içersinde içtimai vaziyeti düzgün ve iyi tanınmış bir arkadaş" olduğunu belirterek af talebinin kabulünü istemiştir.[636]

Burdur Mebusu Fethi Çelikbaş da, Meclis İçtüzüğünün 54. maddesinin amir hükmü olan af dilekçelerinin müzakeresinde "Adliye Vekilinin veyahut göndereceği devair rüesasından birinin" bulunması şartının mevcut olayda yerine getirilmediğini, aynı şekilde Arzuhal Encümeni'nin dilekçeleri sırasıyla ele alması gerekirken Hüseyin Erarı'ın dilekçesinin öne alındığını ve böylece kendisinin açıkça himaye edildiğini, dolayısıyla mazbatanın İçtüzük hükümlerine uygun olarak bir kez daha encümende görüşülmesi gerektiğini savunmuştur.[637]

---

[634] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.207.

[635] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), ss.207-208.

[636] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.208.

[637] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.209.

Samsun Milletvekili Nüzhet Ulusoy, Adliye Vekâleti temsilcileri bulunmadan encümende müzakere yapılmadığını, mazbatada bunun yazılmamasının zühul neticesi olduğunu, esasen bunun yazılmasının da gerekmediğini, encümenden 20'ye yakın af mazbatasının çıktığını ve bunların hiçbirinde "yolsuz ve usulsüz bir iş"in yapılmadığını, ayrıca Fazıl Yalçın'ın mevcut suçun amme nizamını ihlâl eden bir suç olduğu ifadesinin de fazlalık olduğunu, zira her suçun amme düzeninin ihlâli olduğunu, bu Meclis'in katileri ve zimmet suçu işleyenleri de affettiğini belirtmiştir.[638]

Yozgat Milletvekili Sefer Eronat da mukabil hakaret sözkonusu olduğu için hakaret bakımından verilen cezanın düşürüldüğünü ve kullanıldığı iddia edilen silahın bulunamadığı ve müsadere edilemediğini, bu nedenle mevcut hâdisenin "Mağaraya attı bir taş, vurdu bir kuş. Ne attığı taş idi, ne vurduğu kuş" darbı meselini hatırlattığını, mahkeme kararında cezanın silaha değil, sesine verildiğini ve bu kişinin affı ile adaletin tecelli edeceğini ifade etmiştir.[639]

Kırşehir Milletvekili Fazıl Yalçın yeniden söz alarak, konu hakkında hukuki çerçevede kalarak değerlendirme yaptığını, komisyonlarda af talebine ilişkin kararların çoğunlukla alındığını, bazı üyelerin bu mevzuda muhalif olduklarını, hatta komisyon sözcüsünün (Dölek) de konuşmasında bu konudaki "vicdani kanaatinde tam bir vüzûh olmadığını zımnen ifade" ettiğini dile getirmiştir.[640] Adliye Encümeni sözcüsü Mehmet Dölek, Yalçın'a verdiği cevapta şunları söylemiştir: "Hâşa, ben af taraftarıyım ve bu yolda reyimi kullandım. Sadece Yüksek Meclisin kararlarına müdahale olur diye bu şekilde konuştum".[641]

Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş ikinci kez kürsüye gelerek teklifin muhtevası üzerinde görüşlerini açıklamıştır. Çelikbaş, hâdisenin delillerini hâkim gibi takdir yetkisine kendisinin ve Meclisi yetkili olmadığını, cezaların infazına da başlandığını ve bu kavga olayında taraf olanlardan bir kısmının şu anda hapis yattıklarını, dilekçe sahibinin ruhsatsız silah bulundurduğunun mahkeme kararıyla sabit olduğunu, silahın bulunup müsadere edilmemiş olmasının önemli olmadığını, bu suçtan mahkûm olmuş yüzlerce kişi bu Meclisin bu konudaki kararını öğrendikten sonra başvurduklarında bu taleplerin reddi için sebep bulunamayacağını, ayrıca mahkûmun ortada bulunmayışı nedeniyle aylardan beri bu cezanın infaz edilemediğini belirtmiştir. Çelikbaş'a göre, mahkûmun Vilayet encümen üyesi olması bu çeşit suçların affı için sebep

---

[638] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.210.

[639] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.210.

[640] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.210.

[641] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.211.

teşkil etmemektedir. Aksine, bu şekilde mahkûmiyetler encümen azası olmaya engeldir.[642]

Adliye Encümeni reisi Cevat Ülkü, Çelikbaş'ın konuşmasında bir çok çelişkiye düştüğünü, daha önceki af mazbataları hakkında konuşmadığı halde bir hemşehrisinin affına dair teklif üzerinde uzun uzun değerlendirmeler yaptığını, encümen olarak kendilerinin af dilekçelerinin "kanun ve vicdan dairesinde bitaraf bir görüşle tetkikini" yaptıklarını, dilekçe sahiplerinin siyasi görüşlerini tetkik etmediklerini ifade etmiştir. Ülkü, böylesi bir affın emsal olabileceği yönündeki değerlendirmeleri de şu sözlerle reddetmiştir:

> "Yüksek Heyetiniz atıfetini kullanmak suretiyle diğer işlenilen suçların affı yoluna gittiği hallerde de acaba aynı suçtan mahkûm olmuş binlerce vatandaş yok mudur? …
>
> Affı yaparken onun mazisi, aile durumu gibi hususları tetkika tâbi tutarak reylerinizi ona göre kullanma yoluna gideceğiniz kimsenin, her türlü hal ve harekâtını da düşünerek karara varacaksınız. Mücerret emsal olur endişesiyle bir affın lüzumsuzluğu üzerinde ısrar etmek kanaatimizce doğru değildir. Biz, hâdiseleri kendi hali ve kendi zaviyesi içerisinde ve şahıslara maksur olarak tetkik etmekteyiz. Hiçbir zaman bir hâdise, benzeri bir hâdise ve suç olsa dahi bir emsal teşkil etmiyeceği kanaatindeyiz."[643]

Teklif üzerinde son konuşmayı yapan Burdur Milletvekili Çelikbaş, aynı hâdiyse karışan iki kişi hâlen hapishanede yatarken, dilekçe sahibinin cezasının infaz edilemediğini, mahkûmların siyasi konumuna göre muamele edilmesinin büyük bir yanlış olduğunu belirtmiştir. Çelikbaş af konusunda siyasi mülahazalarla hareket edildiğinde Meclis'in itibarının sarsılacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Benim endişem bu affın kabulünde değildir. Eşit muamele yapmamak yüzünden kararımızın vatandaşta hâsıl edeceği menfi tesirdedir. Arkadaşlar ben memleketin umumi şartlarını, vatandaşın şu veya bu mevzuda ne düşüneceğini hesaba katarak rey vermek üzere nazarı mütalâanıza sermek istiyorum. Yarın ne olacaktır? Onu söyliyeyim; affedecek olursanız Yüksek Mecliste Demokrat Partiden olanlar için icabında af kararı veriliyor

[642] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.212.

[643] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.214.

(Soldan, öyle şey yok, sesleri) Halk Partili oldu mu mahkûm ediliyor hükmü âmme vicdanında yerleşecektir."[644]

Çelikbaş'ın konuşmasından sonra müzakerelerin yeterli olduğuna dair takrirler kabul edilerek teklifin heyeti umumiyesinin ve maddelerinin oylanmasına geçilmiştir.[645] Meclis'te tartışmalara neden olan Hüseyin Erarı'nın affına ilişkin kanun teklifinin ikinci müzakeresinde maddeler oylanıp kabul edildikten sonra mazbatanın açık oya sunulmasını talep eden bir takrir verilmiştir. Oylama sonunda kanun teklifine 15 ret ve 2 çekimser oya karşı 189 kabul oyu çıkmıştır.[646] Gerekli çoğunluk sağlanamadığı için Meclisin 7.12.1959 tarihli oturumunda ikinci kez reye sunulan kanun teklifi 61 ret ve 6 çekinser oya karşı 244 oyla kabul edilmiştir.[647]

[644] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.215.

[645] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:7, (27.11.1959), s.216 (Birinci müzakere);

[646] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:10, (4.12.1959), s.282, 286 (İkinci müzakere).

[647] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:11, (7.12.1959), s.308, 315.

4. DIŞ POLİTİKAYA İLİŞKİN YASAMA FAALİYETLERİ

4.1 ORTA- DOĞU MESELESİ

1958 yılının ikinci yarısından itibaren Orta- Doğu'da çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. 14 Temmuz 1958'te Irak'ta hükümet darbesinin yaşanması domino etkisiyle krizin tüm bölgeye yayılmasına neden olmuştur. Lübnan'ın daveti üzerine Amerika Birleşik Devletleri bu ülkeye asker göndermiştir. "Bağdat Paktı"nın çökmesini istemeyen ve Orta- Doğuda aktif rol oynamak isteyen Türkiye ise hadiseleri başından itibaren dikkatle takip etmiş, ABD ve İngiltere'yi desteklediğini ve gerekirse bölgeye "gönüllüler" gönderebileceğini ilan etmişti. CHP ise DP hükümetinin takip ettiği bu dış politikayı "macera politikası" olarak nitelendiriyordu.

Tüm bu tartışmalar sırasında Meclis tatildeydi. Muhalefet, Türkiye'nin güvenliğini ilgilendiren bu gelişmeleri konuşmak amacıyla Meclis'i olağanüstü toplantıya çağırdı. Bu toplantılardan ilki, 26 Temmuz 1958 günü yapıldı. Ancak, iktidar milletvekilleri bir önergeyle hükümetin Orta- Doğu'daki son hadiseler hakkında Meclis'e bilgi vermesini talep ettiler. Hükümet adına konuşmayı, Dışişleri Bakanı yurt dışında bulunduğu için, ona vekalet eden İçişleri Bakanı Namık Gedik yapmıştır.

Gedik, ilk olarak, Orta- Doğunun henüz siyasi ve ekonomik istikrarını kazanamayan bir bölge olduğuna ve milli menfaatimizin bu bölgede istikrarlı ve müreffeh devletlerin varlığını gerektirdiğine dikkat çekmiştir. Gedik bu konuda şunları söylemiştir:

> "Hepinizin bildiği gibi, Orta - Şark maalesef henüz siyasi ve iktisadi istikrarını bulamamış bir bölgedir, Bölgedeki memleketler arasında anlaşmazlıklar ve geçimsizlikler mevcuttur. Bu durum bölgenin haricî hasis menfaatler uğrunda istismar edilmesine son derece müsait bir zemin meydana getirmekte ve bu yüzden hâd ihtilâflar zuhur eylemektedir.
>
> Orta - Şark'ın bizim için ehemmiyeti büyüktür. Bu bölgede kâin Arap devletleriyle uzun bir maziye dayanan çok yakin münasebetlerimiz mevcuttur. Asırlarca bir arada yaşadığımız ve bugünkü Orta - Şark memleketleri ile müşterek bir kültür ve müşterek içtimai bağlara sahib bulunmaktayız. Bu memleketlerden her birinin millî istiklâllerine ve bütünlüklerine sahibolmaları ve refah yolunda terakki etmeleri en candan temennimizdir. Onların her birinin kuvvetli ve müstakar bir hüviyet iktisabetmeleri ve bölgemizde birer zaaf unsuru değil, fakat birer istikrar unsuru olmalarını canü gönülden arzu etmekteyiz. Esasen millî menfaatlerimiz bize hemhudut olan bu

bölgede şayanı itimat, müstakar ve müreffeh memleketlerin mevcudiyetini zaruri kılmaktadır.

Bizim politikamız, şimdiye kadar hep bu gayenin istihsaline matuf olmuştur. Bundan sonra da aynı istikamette gayretler sarf edeceğimiz ve bu memleketlerin menfaatleri ile kendi menfaatlerimizi en iyi şekilde telif edecek bir politika takibedeceğimiz muhakkaktır."[648]

Bu genel girişten sonra, Gedik Orta- Doğu'da yaşanan son hâdiseler hakkında Meclis'e bilgi sunmuştur. Lübnan'daki siyasi krizle başlamış ve şunları söylemiştir:

"Lübnan'da bir müddetten beri devam eden dahilî çekişmeler muhalefetin hükümete karşı silâhlı bir isyan hareketine girişmesi neticesinde hâd bir safhaya varmıştır.

Lübnan'ın meşru hükümeti, muhalefetin hariçten silâh ve malzeme yardımı gördüğü ve hattâ yabancı silâhlı birçok kimselerin de muhalefeti takviye ettiklerini ileri sürerek Lübnan'ın millî istiklâlini tehdideden bir durum husule geldiğini hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine ve hem de Arap Birliği Konseyine bildirmiştir. Güvenlik Konseyi meseleye el koymadan evvel Lübnan'ın şikâyeti ilk önce Bingazi'de Arap Devletleri arasında müzakere edilmiş, fakat toplantıya iştirak eden devletler, aralarındaki görüş ayrılıkları dolayısiyle ihtilâfa bir çare bulamamışlardır. Bunun üzerine, mesele Güvenlik Konseyinde görüşülmüştür. Orada, Konsey âzası bir kısım devletler, Lübnan'a filhakika haricî müdahaleler vukubulduğu ve bu hususta gayet kuvvetli deliller mevcudolduğu kanaatini izhar eylemişlerdir. Bunun üzerine Lübnan hudutlarında gayrimeşru bir şekilde insan ve malzeme sızmasını önlemek üzere Lübnan'a bir müşahit grupu gönderilmesine ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin bu maksatla gerekli tedbirleri ittihaz etmesine karar verilmiştir.

Bu karara uygun olarak 4 Temmuz tarihinde Lübnan'a ilk müşahitler geldiği gibi, Genel Sekreter de Beyrut'u ve Kahire'yi ziyaret ederek her iki memleketin de devlet ricali ile görüşmelerde bulunmuştur.

Adedi 100 e varan müşahitler grupunun ilk raporu, Lübnan'a hariçten vâki sızmalar hakkında kâfi deliller bulunmadığını belirtmiştir. Fakat bu rapor tatminkâr addedilmemiştir. Zira âsiler, Lübnan hudut bölgelerinin hemen tamamına hâkim olduklarından

[648] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.820.

müşahitler bu bölgelere giremedikleri gibi, geceleri de kontrol yapmak imkânını bulamamışlardır.

Bu safhada Irak'ta cereyan eden ve biraz sonra üzerinde tevakkuf edeceğim vahîm hâdiseler vukubulmuştur. Lübnan Hükümeti, bu hâdiseler üzerine, memleketin istiklâline mütevecciih tehdidin bir kat daha arttığı kanaatine varmıştır. Bu sebepledir ki, Reisicumhur Şamun 14 Temmuzda Başkan Eisenhower'e müracaat ederek Lübnan emniyetini muhafaza etmek ve bu memleketin istiklâl ve bütünlüğüne Amerika'nın yakın ilgisini izhar etmek maksadiyle Lübnan'a süratle Amerikan askerinin gönderilmesini talebetmiştir. Bu talebi müsait karşılıyan Amerika 15 Temmuzdan itibaren Beyrut'a deniz piyade kuvvetlerini çıkartmaya başlamıştır. İlk olarak 4 500 kişilik bir kuvvet çıkarılmış, fakat Amerika Hükümeti vaziyetin icabına göre bu kuvvetin artırılabileceğini bildirmiştir. Nitekim Lübnan'a yeni takviyeler gönderilmiş bulunmaktadır. Ve bugün bu memleketteki Amerikan kuvvetleri takriken 8 000 kişi civarındadır.

Amerika Lübnan'a Birleşmiş Milletler Anayasanın 51'inci maddesi çerçevesi dâhilinde yardımda bulunmuştur. Bildiğiniz gibi bu madde, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silâhlı bir tecavüze hedef olması halinde, üyelerin münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkına sahibolacaklarını, fakat alınacak tedbirlerin derhal Güvenlik Konseyine bildirileceğini belirtmektedir. Amerika bu maddeye uygun olarak Lübnan'a asker gönderdiğini hemen Güvenlik Konseyine bildirdiği gibi, Birleşmiş Milletler Lübnan'ın istiklâlini koruyacak tedbirleri ittihaz ettiği anda askerlerini derhal geri çekeceğini de açıklamıştır. Hattâ Amerika bizzat Güvenlik Konseyine bir karar sureti sunarak, Birleşmiş Milletlerin, Lübnan hudutlarından insan ve malzeme sızmalarına mâni olmak üzere lüzumlu birlikleri temin etmesini de istemiştir. Fakat bu karar sureti veto edilmiştir. Bundan sonra ileri sürülen mutavassıt teklifler kabul edilmemiş ve bu suretle şimdilik Güvenlik Konseyinde bir netice istihsali mümkün olamamıştır.

Lübnan'ın dahilî durumuna gelince, yeni Reisicumhur seçiminin Lübnan Meclisince 24 Temmuzda yapılması derpiş edilmekte idi. Fakat Meclisin toplantısı 31 Temmuza talik edilmiş bulunmaktadır."[649]

[649] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), ss.820-821.

Gedik, Lübnan'daki son gelişmeleri bu şekilde aktardıktan sonra Irak'ta meydana gelen hükümet darbesine değinmiştir. Gedik Irak darbesini ve o sırada İstanbul'da toplanan Bağdat Paktı üyelerinin bu darbeye gösterdikleri tepkiyi anlatmıştır. Gedik şöyle konuşmuştur:

> "Bildiğiniz gibi, 14 Temmuzda pek ani olarak bir hükümet darbesi vukubulmuş, bunun neticesinde hükümet taklibedildiği gibi Kıral, bâzı hanedan mensupları ve bâzı hükümet ricali, yüksek kumandanlar öldürülmüş veya hapsedilmiştir.
>
> Herhangi bir memleketin iç meseleleri hakkında mütalâa serd etmek istemeyiz. Fakat şu hususu belirtmek lâzımgelir ki, iç meselelerin kanlı hâdiselere yol açması bütün insanlık vicdanını muztarip etmiştir. Irak hâdiselerinin vukubulduğu sırada İstanbul'da Bağdad Paktı dört Müslüman âzası arasında Devlet Reisleri seviyesinde bir konferans akti mukarrer bulunuyordu. Irak'taki Hükümet darbesi üzerine, toplantı geri kalan üç devlet, yani Türkiye, İran ve Pakistan arasında memleketimizde yapılmıştır. Bu toplantıda, tahmin edileceği gibi müşterek bölgemizi alâkadar eden bütün meseleler, ezcümle Lübnan olayları ve Irak'ın durumundaki esaslı değişiklik ve bu memlekette cereyan eden şayanı teessüf hâdiseler geniş bir şekilde ve tam bir tesanüt havası içinde gözden geçirilmiş ve toplantı sonunda neşredilen müşterek tebliğde belirtildiği veçhile üç devlet arasında tam bir görüş birliğine varılmıştır.
>
> Bu üçlü görüşmelerin başlıca hedefi, bittabi son hâdiselerin bölge sulhunun ihlâline ve üç devletin emniyetinin tehlikeye düşmesine müncer olmamasını temin etmek olmuştur."[650]

Gedik, konuşmasının devamında Türk dış politikasının "daima sulhcü ideallerden mülhem" olduğunu, sadece Orta- Doğu'da değil tüm dünyada sulh davasına bağlı olduğumuzu ve bu hakikatın iyi niyet sahibi her millet tarafından takdir edildiğini belirtmiştir. Gedik'e göre, Türkiye "daima hâdiseleri kendi emniyetinin ve müttefiklerinin emniyetinin tehlikeye düşüp düşmemesi zaviyesinden tetkik etmekte ve dâhil olduğu müşterek müdafaa paktlarının meşru müdafaa prensiplerine istinaden siyasetini ayarlamaktadır."[651] Türkiye'nin maceracı dış politika izlediği yönündeki eleştirilere de Gedik şu cevabı vermiştir: "Türkiye'nin politikasında bir sergüzeşt hevesine kapılabileceğini

[650] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.821.

[651] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.821.

düşünmek, memleketimizin hâdiseler ve vakıalar karşısındaki tutumunu görmemek ve Türk politikasının özüne ve işleyişine nüfuz edememek demektir."[652]

Gedik yeni durum karşısında hükümetin gerekli tedbirleri aldığını ve müttefiklerle birlikte hareket ettiğini söylemiştir. Gedik milletvekillerine şu sözlerle güvence vermiştir:

> "Büyük Millet Meclisi müsterih olsun, yeni vaziyet karşısında iç emniyetimiz ve hudutlarımızın emniyeti için lüzumlu tedbirleri almaktan geri kalmıyoruz. Müttefiklerimizle beraber mütekabil itimat ve emniyet havası içimle hadiseleri yakından takibetmekteyiz. Hiç bir zaman edna bir şekilde beynelmilel kaideleri bozacak veya herhangi bir maksadı mahsus atfını mümkün kılacak teşebbüslerimiz asla varit değildir. Onun içindir ki, Orta - Şark'ta ve hattâ bütün dünyada vaziyetin ciddî ve tehlikeli olmasına rağmen, bu umumi vaziyet karşısında memleketimize has ve müteveccih bir tehlikeden bahsetmemek icabeder.
>
> Türk politikası için vâridolan bu mülâhazalar aynen İran ve Pakistan için de varittir. Bu Devletler de memleketimizde yapılan konferansta aynı zihniyetle hâdiseler üzerine eğilmişlerdir.
>
> Konferans sonunda neşredilen tebliğin de gösterdiği gibi, vardığımız kararların hedefi Orta - Şark'ta herhangi bir memlekette bir iç değişiklik temini değil, fakat bölgede vukubulan hâdiselerin üç memleketin emniyetlerini ihlâl etmesine mâni olmak ve müşterek müdafaayı tarsin etmektir. Üç devlet, aralarındaki istişarelerde varılan neticeleri diğer müttefiklerine de bildirmişlerdir. Bu arada, Orta - Doğu'da sulhun vikayesi ve küçük devletlerin istiklâllerinin korunması bakımından Amerika'nın Lübnan'a yaptığı yardımı müsbet karşıladıklarını bilhassa tebarüz ettirmişlerdir.
>
> Üçlü konferansın vardığı en mühim netice Türkiye, İran ve Pakistan'ın daima mütesanit bir şekilde hareket etmek azimlerini teyidetmeleri ve emniyetlerini korumak için alınacak tedbirler hususunda tam ve kâmil bir iş birliği tahakkuk ettirmeyi kararlaştırmış bulunmalarıdır."[653]

---

[652] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.821.

[653] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), ss.821-822.

Gedik Ürdün'de yaşanan gelişmeler, bu ülkeye İngiltere'nin müdahalesi ve Türkiye'nin yaklaşımı konusunda da şunları söylemiştir:

> "Lübnan ve Irak'taki hâdiselerle aynı anda Ürdün'de de meşru Hükümeti devirmek için bir suikast tertibi ortaya çıkarılmış ve Ürdün Hükümeti kendi istiklâl ve bütünlüğünün tehlikede olduğuna kanaat getirerek İngiltere Hükümetinin yardımını talebetmiştir. Bu talep üzerine İngiltere Kıbrıs'ta üslenmiş olan bâzı paraşütçü birliklerini Ürdün'e acilen sevk etmiştir, İngiltere'nin Ürdün'e yardım etmesi de tıpkı Amerika'nın Lübnan'a yardım etmesi gibi Birleşmiş Milletler Anayasasının 51'inci maddesine tamamen uygundur ve İngiltere de bu maddenin ahkâmına riayet ederek keyfiyetten derhal Güvenlik Konseyine malûmat vermiş ve Birleşmiş Milletler Ürdün'ün istiklâlini koruyacak tedbirleri ittihaz eder etmez kuvvetlerini Ürdün'den geri çekeceğini bildirmiştir.
>
> Ürdün ile olan gayet yakın ve dostane münasebetlerimiz muvacehesinde bu devletin istiklâl ve bütünlüğünün korunmasına büyük bir ehemmiyet atfetmekteyiz. Bu sebepledir ki, İngiltere'nin Ürdün'ün müracaati üzerine aldığı tedbirleri yerinde bir hareket olarak telâkki ediyoruz. Meşru hükümetlerin Birleşmiş Milletler Anayasasına ve karşılıklı yardım anlaşmalarına müsteniden yaptıkları taleplerin karşılanmasını haklı görmemeye imkân yoktur. Ve esasen bu gibi yardımlar Devletler Hukukuna tamamen uygun bulunmaktadır."[654]

Gedik, Irak'taki yeni rejimle ilişkilerin devam ettirileceğini, esasen iki ülkenin karşılıklı menfaatlerinin de bunu gerektirdiğini belirtmiştir. Gedik, ayrıca, Orta- Doğu'da yaşanan son gelişmelerin, meselenin hızlı bir şekilde uluslararası mahiyet kazanmasına neden olduğunu, konunun Birleşmiş Milletlerin gündemine taşındığını, aynı zamanda NATO içinde de konuyla ilgili değerlendirmelerin yapıldığını, Bağdat Paktının önceden alınan karar çerçevesinde 28 Temmuz'da Londra'da Başbakanlar düzeyinde toplanacağını ve Amerika Dışişleri Bakanının da katılacağı bu toplantıda Irak'ın durumunun ele alınacağını ifade etmiştir.[655]

---

[654] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.822.

[655] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), ss.822-823.

Gedik, konuşmasının sonunda, Orta- Doğudaki olayların henüz tam manasıyla aydınlanmadığını ve müttefiklerle görüşmelerin devam ettiğini hatırlatmıştır. Gedik açıklamalarını şöyle tamamlamıştır:

> "Bu hâdiseler henüz tam mânasiyle aydınlanmamış olduğu gibi müttefiklerimiz ile Londra'da yapılacak mühim istişarelerimizin arifesinde bulunuyoruz. Bu toplantıda yapılacak görüşmelerle ve yakında zuhuru beklenilen yeni inkişaflarla vaziyetin daha ziyade tavazzuh edeceği ve hattı hareketimizin daha sarahatle tesbiti mümkün olabileceği muhakkaktır. Yalnız şimdiden şunu bir kere daha tekrar etmek isterim ki, haricî politikamız ananevi olarak dünyada ve bölgemizde sulhun korunmasına ve Türkiye'nin emniyetinin takviyesine müstenittir ve Türkiye sulh ve müşterek emniyet dâvasına kendisi gibi bağlı olan devletlerle daima en yakın bir şekilde teşriki mesai etmek azminden hiçbir zaman fariğ olmıyacaktır. (Soldan; şiddetli ve sürekli alkışlar)"[656]

Dışişleri Bakan Vekili Namık Gedik'in konuşmasını takiben muhalefet milletvekilleri söz almak istemişler, ancak İçtüzüğün 222. maddesi gerekçe gösterilerek bu talepler kabul edilmemiştir. Ankara Milletvekili Recep Dengin, "Biz buraya fevkalâde hâdiseler dolayısiyle toplandık. Millet bizden hizmet bekliyor. Karşılıklı konuşmak için geldik, gazete havadislerini dinlemeye değil" şeklindeki sözlerle muhalefetin konuşturulmamasına tepki göstermiştir.[657]

Muhalefet Meclis'i açık tutmak için önergeler vermiştir. Evvela Kırşehir milletvekilleri Osman Bölükbaşı ve Hayri Çopuroğlu "Büyük Millet Meclisinin hâdiselerin inkişafına intizaran vazife başında bulunması"nı talep eden bir önerge sunmuşlardır. Ardından Malatya milletvekili İsmet İnönü ve iki arkadaşının konunun 25 Ağustos 1958'de yeniden görüşülmesini isteyen önergeleri okunmuştur.[658] Her iki önerge de oylanarak reddedilmiştir. Bunun

---

[656] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.823.

[657] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.823.

[658] Bu önergenin metni şu şekildeydi: "Hükümetin dış politikada takibettiği yanlış istikametlerin sebepleri asıl salâhiyet sahipleri tarafından izah edilmemiştir. Verilen izahat, tatmin edici değildir, her safhada eksik kalmıştır. Dış politika istikametinin sulhcü ve emniyet verici bir mahiyet alması âcil bir ihtiyac olmakta devam etmektedir. Hükümet Reisinin avdetinde yeni malûmatın da inzımamiyle tekrar görüşülmek üzere

üzerine, daha önce alınan karar gereğince 1 Kasım 1958'de toplanılmak üzere oturum kapatılmıştır.[659]

Ancak, muhalefet Meclis'i toplamakta kararlıydı. Nitekim Meclis, 21 Ağustos 1958 günü ikinci kez olağanüstü toplanmıştır. Meclis'in bu toplantısında öncelikle Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu konuşmuştur. Zorlu bölgede yaşanan son olayların Türkiye için anlamı ve Bağdat Paktının önemi üzerinde durarak şunları söylemişti:

> "Hepimiz biliyoruz ki, son hâdiseler Orta- Doğu'da cereyan etmiştir. Elbette ki, bu son hâdiseler en ziyade Orta - Doğu memleketlerini ilgilendirmektedir. Zannediyorum hepimizin kanaati odur ki, bu meseleler Orta - Doğu'yu çok aşarak bütün hür cepheyi ilgilendirmektedir ve dünya harbinin bitmesinden beri sulh cephesiyle mütearrız cephe arasında devam edegelmekte olan mücadelenin yeni bir safhasından ve bu mücadelenin Orta - Doğuya intikal etmiş bir merhalesinden başka bir şey değildir.
>
> Sevgili arkadaşlarım, Türkiye NATO'ya girmeden evvel ve girdikten sonra kendi Şark ve Cenubi - Şarki cenahının korunması için Amerika Birleşik Devletlerinden ve diğer dünya çapında mesuliyet almış memleketlerden sağladığı garanti ve emniyetin bulunduğu bölgede kendisinin Şark ve Cenubi - Şarki cenahını teşkil eden memleketlere ulaşmasını arzu etmekte idi. Türkiye NATO'ya girdiği andan itibaren bu dâva ile Türkiye'nin müdafaa mesuliyetini üzerine alan otoriteler ve dünya çapında mesuliyetler, deruhde etmiş olan devletler de elbette alakalanmakta idiler.
>
> Yine muhakkak olan nokta şudur ki, Türkiye'nin müdafaa cephesinde en zayıf noktası gerek jeofizik, gerek jeopolitik bakımdan hiç şüphesiz Cenup ve Cenubi - Şarki yönleridir. Bu sebepledir ki, Bâğdad Paktını büyük müttefiklerimiz Amerika ve İngiltere'nin de yardımı ile kurmak imkânını bulduk. Böylece dünya çapında mesuliyetler deruhde etmiş bulunan devletlerin İran, Türkiye ve Pakistan üzerinde de mesuliyet alması imkânı hâsıl oldu."[660]

Zorlu, Türkiye'nin Orta- Doğu'da "beynelmilel komünizmin sızma hareketleri" ve hükümetleri yıkma hadiseleri karşısında kayıtsız kalamayacağını,

---

Oturumun 25 Ağustos 1958 günü saat 15 e talikini arz ve teklif ederiz." **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), ss. 823-824.

[659] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958), s.824.

[660] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.832.

bu tür hareketleri önlemeye çalışan Amerika ve İngiltere'yi desteklediğini açıkça belirtmişti. Zorlu bu konuda şöyle konuşmuştu:

"Hepimiz biliyoruz ki, son seneler zarfında Orta - Doğu memleketlerinin bir kısmını teşkil eden arap devletleri üzerinde beynelmilel komünizmin sızma faaliyeti çok kuvvetli olmuştur. Orta - Doğu'da bulunan ve bizim kendilerine daima kardeş gözüyle baktığımız bu arap devletleri yakın tarihte istiklâllerine kavuşmuş memleketlerdir. Bunların henüz bünyeleri tamamiyle teşekkül etmemiş ve millî arzuları tamamiyle tahakkuk etmemiştir. Bunların birtakım arzuları ve birtakım ihtiyaçları vardır ve onların tahakkukuna çalışmaktadırlar. Türkiye, Orta - Doğu'da arap devletlerinden başka milletlerin de mevcudolduğunu ve arap milliyetçiliğinin ancak bu devletlerin huzur ve sükûnunu ve onların emniyetini haleldar etmediği müddetçe sempatiyle karşılaması lâzımgeldiğini kabul eden ve tanıyan bir devlettir.

Sevgili arkadaşlarım, milliyetçilik cereyanı elbette ki, bizim gibi istiklâlini, hürriyetini muhafaza edebilmek için uzun asırlar mücadele etmiş bir memleket için sempati ile karşılanacak bir cereyandır. Biz elbette ki, arap milletinin bu hareketini sempati ile karşılarız. Fakat, bu hareketin hiçbir zaman bölgedeki diğer memleketlerin emniyetini, selâmetini ve huzurunu bozmaması en büyük ve her şeyden evvel gelen bir şarttır.

Bu devletlerin bu iddialarını tahakkuk ettirebilmek için sarf ettikleri gayretlerin daima bugünkü ahvalden istifade etmek istiyen beynelmilel komünizm tarafından istismar edilmek istendiği de ikinci bir hakikattir. Biz, Orta - Doğu'da bu sızma hareketiyle karşı karşıya bulunmaktayız. Türk dış politikasının başlıca amacı bu mıntakadaki bir sızma hareketini önlemeyi temin etmektir. İşte bu sebepledir ki, son hâdiseler karşısında Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin politikası bu gibi hareketlere seyirci kalmama politikası olmuştur. Bu mıntakada beynelmilel komünizmin sızma hareketlerini, hükümetleri devirme hareketlerini önlemek için harekete geçen Amerika ve İngiltere'yi bizim de desteklememiz bu prensiplerden mülhem olmuştur ve bu pek tabiî idi.

Sevgili arkadaşlarım, elbette ki, hiç kimse Türkiye'nin, âzami yüz kilometre ötesindeki devletlerde cereyan eden yıkıcı faaliyetlere, anarşik hareketlere lakayt kalacağını bekliyemezdi. Biz daha Mayıs ayından itibaren müttefikimiz Birleşik Amerika Devletlerini ve İngiltere Hükümetini Orta- Doğu'da cereyan etmekte olan bu yıkıcı faaliyetler karşısında gereken tedbirleri

almaları hususunda ikaz etmiş bulunuyorduk. Bu ikaz keyfiyeti sadece orada tecavüze mâruz kalan iki küçük devletin müdafaası bakımından değil, fakat bilhassa Türk Anavatanının emniyeti bakımından büyük bir ehemmiyet arz etmesi dolayısiyle idi."[661]

Zorlu, Amerika ve İngiltere'nin bölgeye yönelik askeri müdahalesini "civanmerdane" bir girişim olarak nitelendirmiştir. Zorlu'ya göre, meselenin özünde kendilerine saldırılan küçük devletlerin büyük devletlerden "imdat" talebinde bulunması ve buna olumlu cevap alması yatmaktaydı. Zorlu, bu durumu şu sözlerle meşrulaştırmıştır:

"Karşılaştığımız meselenin üzerine eğilelim. Bu mesele nedir? Müstakil iki küçük devlet bilvasıta bir taarruz karşısındadırlar. Hudutlarından sivil kıyafete bürünmüş askerler, silâhlar sokulmaktadır. Yabancı radyolar, mütemadiyen halkı devlet adamlarını öldürmeye teşvik etmektedir, içerde, hariçten beslenen isyanlar çıkarılmaktadır. Bu devletlerin bütün darbelere rağmen ayakta kalmak imkânını bulmuş olan meşru hükümetleri, yardım talebinde bulunuyorlar. Bu yardım yapılacak mı, yapılmıyacak mı? Bütün dünyanın zihnen sorduğu sual budur. Hattâ daha açığı: Acaba bu yardım yapılmıyacak mı?

Biliyorsunuz ki, bilvasıta Birleşmiş Milletler, NATO ve diğer sulhsever cephe, bir taarruz karşısında hür dünyanın hareketi ne olacaktır diye, endişe ile bu mesele üzerinde durmakta ve meseleye çareler aramaktadır, Birleşmiş Milletlerde bu hususta faaliyetler vardır. Bu vaziyet karşısında endişe ile bekleniyor, bu yardım talebi karşılanacak mı? Müttefikimiz Birleşik Amerika civanmerdane bir hareketle, dünya çapındaki mesuliyetinin kendisine yüklediği vecibeleri müdrik bir celâdetle derhal harekete geçiyor ve böylece bizim inancımız yani, küçük devletlerin istiklâline ve emniyetine ve onların her ne şekilde olursa olsun, tahrikler, bilvasıta taarruzlar karşısında müdafaa edileceğine dair olan inancımız, bir anda evci balâsını buluyor. Bu hareket karşısında Türkiye'ye düşen vazife ne idi? Elbette ki, bu civanmerdane hareketi ve belki bizim de teşvik ettiğimiz bu civanmerdane hareketi desteklemekti.

...

Sevgili arkadaşlarım,

Hepinizin bildiği gibi bu pek mütecellidane ve insaniyetperverane hareket karşısında gocunan beynelmilel

[661] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), ss.832-833.

komünizmdir, istilâ arzusunda bulunanlardır. Tecavüzü yapanlar ve onu teşvik edenler ve destekliyenlerdir. Onlar tehditler savurdular, ama hürriyet ve istiklâllerine âşık ve istiklâl ve emniyetlerini muhafaza için tesanüt halinde bulunan devletler bundan zerrece yılmadılar. Birleşik Amerika ve İngiltere, «Biz oradayız, ve bizi davet eden devletler istediği müddetçe orada kalacağız» diye cevap verdiler. Bu suretle küçük bir milletin imdat talebetmek hakkının mevcudolduğunu ve o imdat talebine yetişmeyi - bir tecavüz değil - fakat bir vecibe addettiklerini dünyaya göstermiş oldular. (Soldan, alkışlar)"[662]

Zorlu, meselenin tartışıldığı Birleşmiş Milletler'de Türkiye'nin bu tezi savunduğunu da şöyle anlatmıştır:

"Sevgili arkadaşlarım,

Birleşmiş Milletlere gittiğimiz zaman savunduğumuz Türk tezi işte bu idi. Çünkü bu hâdisede her şeyden evvel ne Orta - Doğu, ne Uzak - Doğu, ne Avrupa, ne Amerika meselesi mevzubahis değil, bir tek mesele görüyorduk: Küçük bir devletin yardım talebi karşılanacak mı karşılanmıyacak mı? Bugün dünyada kuvvet muvazenesi, o hale gelmiştir ki, bilaistisna her devlet içinde mahallî bir harb çıkarılabilir. Her devlet içinde 2 - 3 bin sergüzeştçi elde edilerek ihtilâl yaratılabilir ve onlar hariçten beslenmek suretiyle senelerce harb idame edilebilir.

Bütün mesele bu gibi mahallî hareketler karşısında sulh cephesinin tesanüt ve tedbirinin mevcudolup olmadığının görülüp görülmemesi idi. Bugün Türkiye tarafından da desteklenmiş olan Birleşik Amerika ve İngiltere'nin Birleşmiş Milletler Anayasasına ve Devletler Hukuku prensiplerine uygun olarak asker göndermek hususundaki mütecellidane kararları bu tedbirin ve tesanüdün mevcudolduğunu göstermiştir. Ancak, bu manzaradır ki, müstakbel ve muhtemel mütecavizleri yeni yeni taarruzlardan alıkoyacağı gibi, Orta - Şark'ta başlamış olan hadiselerin tevessüüne de mâni olmuştur. (Soldan, alkışlar)

Birleşmiş Milletlerde konuşulan başlıca mesele işte bu idi. Bir yandan Sovyet Rusya'nın Amerikan ve İngiliz askerlerinin derhal çekilmesi talebi var. Derhal çekilsinler ki, mesele beynelmilel komünizmin ve şuriş çıkarmak istiyenlerin lehine hallolunsun ve bir daha, İngiltere ve Amerika'nın yardım talebeden, başka bir devletin yardımına gitme cesareti kırılsın. Diğer taraftan da, sulh

[662] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.833.

cephesinin yani bizim mensup bulunduğumuz sulh cephesinin, bu hareketin meşru bir hareket olduğunu, küçük devletlerin imdat talebetmesinin ve onların imdadına gidilmesinin bir tecavüz değil, fakat meşru bir vazife olduğunu ileri süren iddiasıdır. Size derhal şunu söyliyebilirim ki, bu ikinci tez Sovyet bloku ve onunla teşriki mesai eden bâzı devletler müstesna, tamamiyle kabul olunmuştur. Bu sebeple bu hareket muhakkak ki, bulunduğumuz mıntakada bir akis yaratmıştır. Aynı zamanda küçük devletlerin huzur içinde yaşamaları sağlanmıştır. Yakında Birleşmiş Milletler kararını göreceğiz ve bundan inşirah duyacağımızı ümidetmek isterim."[663]

Hariciye Vekili, konuşmasının sonunda sızma hareketleri sonucunda güç durumda kalan devletlere hür dünyaya mensup devletlerin yardım etmesi gerektiğini bir kez daha vurgulamıştır. Bu tür müdahaleler, Zorlu'ya göre, 3. Dünya Savaşının çıkmasını engellemek için kaçınılmaz bir gereklilikti. Zorlu konuşmasını şu sözlerle tamamlamıştır:

"Bizim bu hareketlerimiz, - biz derken müttefiklerimizi de kastederek söylüyorum - bâzı kimseler tarafından mütecasirane hareketler olarak tavsif ediliyor. Bu düşünce acaba yerinde mi? Bunlar neye mütecasirane hareketler oluyor? Bunun izahına çalışalım.

İki küçük devlet muayyen bir mıntakada kuvvetli bir tecavüz karşısında kalıyor. Bu tecavüzü yapanlar, o memleketlerde mevcut had bir milliyetçilik cereyanından veya bir muhalefetin tatmin olunmamış hırsından istifadeye çalışıyorlar. Yardım ediyorlar, asker gönderiyorlar. Hattâ daha evvelinden oraya adam sokuyorlar, talim ve terbiye ettiriyorlar. Hududun bir kısmını ele geçiriyorlar ve oraya bazokalar, makineli tüfekler gönderiyorlar. Yani taarruz olmadan içerden bir imkân bularak sızıntı yapmak, meşru hükümeti devirmek ve ondan sonra bir oldu bittiyle, bütün dünyayı karşı karşıya bırakmak istiyorlar. Bu gibi tecavüzler her yerde olabilir, bunda herkes mutabıktır. Bizim hattâ batılı müttefiklerimizde de böyle bir tecavüz vukua gelebilir. Yalnız böyle bir tecavüz vukua gelmemesi için bir tek şart vardır: O da, bu gibi fiillerin bir tecavüz olarak ilân edilmesi ve bu devletler arasında mevcut tesanüdün harekete geçmesidir. İşte bu maksadın temini için, yani bilvasıta tecavüz karşısında meşru hükümete davet üzerine yapılan bir yardım ve bu yardımı yapanları

[663] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.834.

desteklemek bir macera mıdır, yoksa macera peşinde koşanları ve mütecaviz emeller besliyenleri inkisara uğratacak bir hareket midir? Elbetteki, macera peşinde koşanları inkisara uğratacak bir harekettir.

Eğer dünyada İkinci Cihan Harbinden evvel bu gibi hareketler yapılmış olsaydı, muhakkak ki, 2 nci Dünya Harbi çıkmazdı. Mr. Dulles'in, iki gün evvel dediği gibi, bu kabil hareketler bugün yapılmazsa yarın 3'üncü Dünya Harbinin çıkması muhakkak bir emrivaki olacaktır.

Binaenaleyh, bu gibi hareketlerle tesanüt cephesini takviye etmek, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti için en büyük vatani vazifedir. (Soldan, şiddetli ve sürekli alkışlar)"[664]

Hariciye Vekili'nden sonra, CHP Meclis Grubu adına konuşmak üzere İsmet İnönü kürsüye geldi. İnönü, Orta- Doğu'da yaşanan olayların tetkik edilmesi maksadıyla bir aydır parlamentoda müzakere açılmasını istediklerini belirterek konuşmasına başlamıştır. İnönü'ye göre, müzakere talebinin nedeni, bu bölgede ortaya çıkan ve dünya çapında bir buhrana sebep olan olayların ülkemiz için muhtemel zararlarını "Büyük Millet Meclisinin nüfuz ve kudreti yoliyle bertaraf edilmesi imkânını" aramaktı.[665]

İnönü, hükümetin Orta- Doğu hadiselerinin yarattığı buhranı yeterince kavrayamadığını, tersine Irak'a hemen asker gönderme düşüncesi gibi son derece tehlikeli yollara başvurduğunu, Amerika'nın Türkiye'yi bu düşüncesinden vazgeçirmek için çaba sarfettiğine dair dış basında haberlerin yer aldığını belirtmiştir. İnönü şöyle devam etmiştir:

"Muhterem arkadaşlar, geçen Orta - Doğu buhranı ciddî bir tehlike idi. Bir aralık bütün dünyada, sulhun bozulması ihtimali karşısında heyecan içinde kalmıştı. İşin ehemmiyeti, bu tehlikelerin hususiyle bizim etrafımızda, hattâ bizim başımızda toplanması idi. Bu esnada bizim dış politikamız tehlike müşahedesinden uzak bulunuyordu. İhtilâtları artırıcı hareketlerden sakınmıyordu.

Son Orta - Doğu buhranının zahiri sebepleri Lübnan'daki ihtilâl ve Bağdad'daki ihtilâldir. Tabiî Bağdad ihtilâli ehemmiyetçe bizim emniyetimizi yakından büyük mikyasta alâkalandırdığı için ön plâna geçmiştir.

---

[664] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.834.

[665] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.843.

Lübnan ihtilâli ise eski dahilî mesele halinden çıkmış Birleşik Amerika'nın ve İngiltere'nin iştirakiyle Birleşmiş Milletlere yeni bir safhada intikal etmiştir.

Şimdi İrak meselesi üzerinde fikirlerimi söyliyeceğim, Bâğdad ihtilâlinin artık geçmiş olan kendi içindeki safhasına dokunmıyacagım. Yalnız belirtmeye mecburuz ki, bizim askerî müdahalemiz ihtimali üzerinde ardı arası kesilmiyen haberler çok zararlı olmuştur. İrak'a bir askerî müdahalenin mutlaka daha büyük askerî hareketleri davet edeceği her memlekette söyleniyordu. Buna da Türkiye'nin sebeb olabileceğini, yine de her memleket gördüğünü söylüyordu. Bizim Hariciye Vekilimiz bu esnada meydan okumakta devam ediyordu. Amerika hariciyesinin Türkleri seferden alıkoymak için son derece çalıştığı Amerika'nın en büyük gazeteleri tarafından ısrarla ve günlerce söylenmiştir. 20 Temmuzda neşriyata başlandı. Amerika'nın New-York Times ve New-York Herald Tribün'e gazeteleri neşriyat yapmışlar. 20, 21 ve 22 Temmuzda bu neşriyatları devam etmiştir. Hattâ Büyük Millet Meclisinde bu mesele konuşulduktan sonra 27 Temmuzda dahi neşriyat olmuştur. Neşriyata göre Türkiye'nin yalnız başına İrak'a karşı bir askerî harekâta girişmesinin doğru olmadığını Türklere anlatmak için büyük devletler mütemadi gayretler sarf etmişlerdir.

Buhranlar esnasında Hariciye Vekilimizin gönüllü göndermek hususunda son derece zararlı beyanı olmuştur. Bunun daha garibi Hariciye Vekilimiz bu beyanatını tashih etmek için yeni bir beyan yapmış ve bunun resmî beyanat değil, bir hasbihalden ibaret olduğunu ve fikirlerinin, hakikatin anlaşılması için falan içtimada, falan tarihte söylenmiş olan sözlerinin tetkik edilmesi lâzımgeldiğini ileri sürmüştür. Halbuki beyanatın özü, Türkiye'nin bu İrak hareketlerine gönüllü göndermek suretiyle müdahale etmek fikrinde olup olmadığının anlaşılması idi. Eğer tekzibedilmek isteniyorsa yalnız gönüllü göndermek hususunun aslı yoktur demek, bütün şüpheleri izaleye kâfi idi."[666]

İnönü'ye göre, müttefiklerin Lübnan ve Ürdün'e müdahalesinin hükümetçe desteklenmesi "çok makul" bir hareketti, ancak Türkiye'nin tüm dünyayı ayağa kaldıran Irak'a askeri müdahalede bulunabileceğine dair söylem son derece zararlıydı. İnönü bu konuda şunları söyledi:

[666] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), ss.843-844.

"Bir taktik meselesini Büyük Millet Meclisine arz etmek isterim.

Deniliyor ki, Hariciye Vekilimizin, bugünkü beyanatında da işaret ettiğini zannediyorum, biz Lübnan'a küçük devletlerin himaye edilmesi nazariyesinde ısrar ettiğimiz için, büyük devletlerin alâkasını celbetmek üzere, âzami derecede hareketli ve tertipli görünmeye çalıştık! Bu bir taktiktir deniliyor. Hattâ rivayetler doğru ise bu zaruretin Demokrat Parti Grupunda da hükümet tarafından ileri sürüldüğüne ihtimal verenler vardır. Eğer hariciyemizin anlayışı bu ise, eğer bu fikirler hakikaten itibar görüyorsa, dış politikamızın gidişinden daha ziyade endişe etmek lâzımdır. Hariciye Vekilimiz bugün, Irak vaziyetine askerî müdahale teşebbüsünün dünyada uyandırdığı heyecan ve bizim başımıza getirmek ihtimali bulunan tehlikeleri bir tarafa bırakarak bundan hiç bahsetmiyerek konuşmasını, Amerika'nın ve İngiltere'nin Lübnan ve Ürdün'e asker çıkarmasının müdafaasına hasretmiştir. Amerikanın Lübnan'a ve İngiltere'nin Ürdün'e asker çıkarması meselesi Birleşmiş Milletlerde büyük devletlerce izah edilmiştir ve buna göre rey toplanmaya başlanmıştır veya başlanacaktır. Bizim hükümetin, müttefiklerimizin hareketlerini tesanütle karşılaması, onların teklif ettikleri sulh plânlarını benimsemesi bir vazife ve çok mâkul bir harekettir. Fakat bunun ifadesi hükümetin buhran sırasında Irak'a askerî müdahale icabettiğini söyliyerek Türkiye'nin başına dünyanın binbir belâsını davet edecek şekilde gösterdiği tecasürü mazur gösteremez. (Sağdan bravo nesleri)"[667]

İnönü, Türkiye'nin Irak'a askeri müdahale olasılığının NATO içinde de büyük endişeye neden olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

"Muhterem arkadaşlar; bu hâdiselerde NATO vaziyeti hususi bir dikkati celbetmiştir. NATO içinde bizim vaziyetimiz; NATO'dan biz âzami derecede nasıl istifade edebiliriz? Bu hususta bâzı dersler aldığımızı zannediyorum. İrak sergüzeşti yüzünden Türkiye'nin tecavüze uğraması ihtimalinin NATO devletlerini vazifeye çağırmasını intacetmesinden en büyük NATO devletleri heyecan göstermişlerdir.

[667] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.844.

Biz Amerika ve İngiltere'yi hareketlerinden dolayı desteklemek vazifemiz olduğunu söylüyoruz. İrak'a askerî müdahale yüzünden başımıza bir zarar gelirse bu, NATO devletlerini vazifeye davet eder diye Amerika başta olmak üzere, heyecan göstermişlerdir. İlk defadır ki, bir NATO devleti doğrudan doğruya tecavüze uğramadığı halde NATO dışı bir sebep dolayısiyle müttefiklerinin tereddüt ve heyecanına sebebolmuştur. Bu sebebi Türkiye'nin yaratması esef verici olmuştur. Bu teşebbüs memlekete mânevi zarar getirmiştir ve çok vahim felâket getirebilecek bir teşebbüstür. Bunu bir misalle zihinlerinizde canlandırmak isterim:

1957 seçimlerinden önce Suriye'ye tecavüz isnadiyle tehdide uğramıştık. Geçen sene, bu haber çıkar çıkmaz Birleşik Amerika derhal vaziyetini ilân etmişti. Bizim lehimize tesanüt gösteren vaziyetini derhal ilân etmişti. Bu kadar değil, NATO Genel Sekreteri de derhal Türk dâvası için tesanüt ilân etmiştir. 1958 Temmuzunda aynı tehdide uğradığımız vakit büyük müttefiklerimiz bize nasihat verdiler, NATO Genel Sekreteri hiç sesini çıkarmadı. (Soldan, «Allah, Allah» sesleri) Hariciyemizin bizi mâruz bıraktığı acı dersten kendisinin istifade etmesini bekleriz. NATO'nun tedafüi bir sistem olduğu gerçeği bütün politika hareketlerimizde bize kılavuz olmalıdır. Hariciyemiz şu noktaları gözünden ayırmamalıdır: NATO sistemi yalnız Birleşik Amerika'nın beraberliği şeklinde mütalâa edilmemelidir. NATO bütün âzalariyle ihtiyaç zamanı yanımızda bulunursa, ihtiyaç zamanı güçlüklerine ancak o zaman tahammül edilebilir. Biz deniz aşırı devlet değiliz, biz Birleşik Amerika gibi küre üzerinde doğrudan doğruya vazifeler ve kudretler içinde bulunamayız.

NATO'nun hususi meselelerimiz için vasıta olarak kullanılabileceği gibi muhal bir hayale kendimizi asla kaptırmamahyız.

Bağdad Paktını Âkıdlerden birinin kendi emelleri için kullanmak hevesi NATO içinde hele bizim tarafımızdan asla düşünülmemelidir. (Sağdan, bravo, sesleri)

Hariciyemizin, NATO'yu ve bizim Avrupa Konseyi içinde üye olmamız durumunu iyi kavramasını isteriz."[668]

[668] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), ss.844-845.

İnönü, muhtemel bir 3.Dünya Savaşı konusunda takınılması gereken tavır konusunda da DP iktidarını şu sözlerle uyarmıştı:

> "Üçüncü Cihan Harbinin Türkiye için, geçen iki cihan harbinden çok başka şartlar arz ettiğini hariciyemize hatırlatmak isterim. Biz iki cihan harbinin ikisinde de ilk devrede tutuşmadık. Bizim hacmimizdeki devletlerin ilk yangın devrinde tutuşmaları katmerli felâkete sebebolur. İttifak vecibeleri icabettirirse vazifelerin şerefle yapılması mecburiyeti tereddüt götürmez. Ancak ilk tutuşmayı kendimizin tahrik etmemiz siyasetin yapabileceği en ağır hata olacaktır. (Sağdan, alkışlar)"[669]

İsmet İnönü konuşmasının sonunda Orta- Doğu konusunda izlenmesi gereken politikayı ve son hadiselerden çıkarılması gereken dersleri özetlemiştir. İnönü şunları söylemiştir:

> "Birleşmiş Milletlerin son müzakereleri: Orta - Doğu'da huzur ve istikrarı temin edecek çareler aranıyor. Dünya sulhu için müttefiklerimiz; büyük bir mücadele içindedir. Bu esnada sulh namına müttefiklerle tesanüt halinde bulunmak ilk vazifemizdir. Müttefiklerarası her münakaşayı tehir etmek fikrindeyim.
>
> Orta - Doğu'da, komşularımız, siyasetinde her memleket için sulh istemekten başka emelimiz olmadığına, sabırlı ve isabetli bir siyasetle inandırmahyız. Türkiye ile emniyetli dostluk münasebetlerinin Orta - Doğu milletleri için ne kadar kıymetli olduğunu zamanla kendileri de anhyacaklardır.
>
> Orta - Doğu hâdiselerinin bir kıymetli dersini daha iyi öğrenmiş olacağımızı ümidederim.
>
> Bölgemizdeki memleketlerin demokratik rejim içinde insan haklarından istifade eden cemiyetler halinde bulunmalarının her bakımdan kuvvet ve itibar kaynağı olduğu bir kere daha anlaşılmıştır. Bu hususta memleketimizin iyi bir örnek olması lâzımdır."[670]

Hariciye Vekili Zorlu, tekrar söz alarak, dış politikada rizikonun takdirinin ve uzak görüşlülüğün çok önemli olduğunu, zamanında alınan

---

[669] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.845.

[670] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.845.

tedbirlerle tehlikelerin ortadan kalkacağını, nitekim son hadiselerde böyle olduğunu ve bun bizzat muahalefet liderinin de itiraf ettiğini belirtmiştir.[671]

Zorlu, İnönü'nün dış politikada takdir konusunda sürekli "aldandığı"nı, bu nedenle Nyon meselesinde olduğu gibi Atatürk'le görüş ayrılığına düştüğünü ileri sürmüştür. Zorlu şunları söylemiştir:

> "Dış politikada bu takdir meseleleri, yani bir rizikoyu takdir meseleleri mühim rol oynar. İnönü bunların takdirinde daima aldanmıştır ve bu sebepten büyük Atatürk'le sık sık ihtilâfa düşmüştür. (Soldan, şiddetli alkışlar ve bravo sesleri) (Sağdan, «ayıp ayıp» sesleri)
>
> SUPHİ BAYKAM (Adana) — Atatürk düşmanları kimdir, onu millet biliyor. (Sağdan, «ayıp ayıp» sesleri)
>
> HARİCİYE VEKİLİ FATİN RÜŞTÜ ZORLU (Devamla) — Nyon meselesi bunun bir misalidir. O zaman Avrupa'nın sulhperver memleketleri ile birlikte beynelmilel korsanlığın önlenmesi için bir anlaşma imzalamak üzere idik. İnönü bu anlaşmanın imzalanması ile bizim ateşe düşeceğimizi zannediyordu ve anlaşmayı imzahyacak olan delegasyonumuza tenbihler göndermeye kalktı. Ve munzam teminat mektupları elde etmek istedi. Atatürk ise bu fikirde değildi. İnönü vakıa sonunda bu Anlaşmayı kabul etti. Fakat Atatürk'ün arzusuna ram olarak kabul etti. Bu ihtilâf İnönü'nün Başvekâletten uzaklaştırılmasına müncer oldu. Ama sonunda ne oldu? O anlaşmayı imzalarsak bize taarruz edeceğini zannettiği devlet bu müttehit cephe karşısında mütearrız siyasete devam edemiyeceğini anladı ve İnönü'nün imzalamak istemediği anlaşmaya geldi imzasını koydu. Bugün de tıpkı böyle olmaktadır: İki küçük devlet üzerinde bilvasıta bir tecavüz hareketi oluyor, bu devletler yardım talebediyor, Amerika ve İngiltere derhal yardıma şitabediyorlar, Almanya, İtalya, Türkiye ve hattâ İsrail yardıma giden bu devletlere muhtelif tayyare meydanlarından istifade etmek imkânlarını vermek veya arazisi üzerinden geçirmek suretiyle yardım ediyorlar, bu iki küçük devlet içinde şurişin çıkmasında, her ne sebebe mebni ise, fayda gören devlet tehditler savuruyor, fakat müttehit cephe karşısında, hak ve adalet prensipleri karşısında, hüsnüniyet karşısında şimdi Birleşmiş Milletlerde bu işi görüşmeyi kabul ediyor. Muhtemelen yarın bu hususta bir uzlaşmaya varılacaktır.
>
> İnönü Nyon'da Anlaşmaya İmza koymak suretiyle harbin kucağına, ateşin içine düşeceğini zannediyordu. Halbuki bu tahakkuk

[671] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.847.

etmedi. Bilâkis o devletle anlaşıldı. Bugün de vaziyet aynıdır. Ama bugün gereken tedbirler alınmasa idi, hem Orta - Doğu'da başlamış olan bu hareket muhtemelen tevessü edecek, hem de biz İnönü'nün o korktuğu ateşe çok daha fazla yaklaşacak ve hattâ belki de onun içine düşecek idik. Bugün zamanında tedbir alınmış olduğu için harb ihtimali yaklaşmış değil, bilâkis mevcut şerait içerisinde uzaklaşmıştır. (Soldan, alkışlar, bravo, sesleri)"[672]

Hariciye Vekili, muhalefet milletvekillerinin müdahalesiyle zaman zaman diyaloga dönüşen konuşmasını İnönü'nün dış politikaya yaklaşımını eleştirerek sürdürdü. Zorlu konuşmasına şöyle devam etti:

"Sevgili arkadaşlarım;

İnönü bu sefer bir makale yazdı : «Niye Lübnan'a Amerikan askerlerinin gitmesini teşvik ettik? Bundan başımıza belâ çıkacak» dedi. Bugün o belâyı çıkaracak olan veyahut korktuğu manzume Birleşmiş Milletlerde uyuşmak yolunu aramaktadır. (Soldan, şiddetli alkışlar)

TURHAN FEYZİOĞLU (Sivas) — İkinci Dünya Harbini sen mi idare ettin? Siz mi idare ettiniz? Onu da anlat!

FATİN RÜŞTÜ ZORLU (Devamla) — İkinci Dünya Harbinden bahsedin, diyorlar. Harb daha başlamadan Arnavutluk hâdiseleri karşısında müşterek beyannameyi imzalatan İnönü değil mi? İkinci Dünya Harbinde Hariciye Vekilini haftalarca Sovyet Rusya'da bekleten ve ittifak peşinde koşturtan ve sonra, harbin bidayetinde hiçbir cephe ve kuvvet muvazenesi belli olmadan ittifak anlaşmasını imzalattıran İnönü değil mi? (Soldan, bravo, sesleri)

Almanlar Fransa'ya girmek üzere iken mebuslarımızın eline «harbe gireceğiz» diye nutuklar gönderen ve Paris Büyükelçiliğimizden, bu naçiz arkadaşınızın elde ettiği bir malûmata istinaden, pek muhterem Behiç Erkin'in Fransızların Almanlarla mütareke yapmaya çalıştıklarını bildiren bir telgrafı üzerine son anda harbe girmekten vazgeçen İnönü değil midir? Nelerden bahsediyorsunuz? (Sağdan, «ayıp ayıp!» sesleri) (Soldan, bravo, sesleri, «devam devam» sesleri)

...

İnönü bir ay evvel bizim dış politikamızın ihtilâtlar doğuracak bir manzara arz ettiğini söyledi. Politikamız neden ihtilâtlar doğuruyormuş? İhtilâtlar doğuran meseleler ne imiş? Bu hususta

[672] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.847.

bir de makale yazdı. Onu biliyorsunuz. Burada tekrar etmiyeceğim. Yalnız bizim politikamız, yukarda da arz ettiğim gibi Orta - Doğu hâdiseleri karşısında davet üzerine yardıma giden bir memleketin bu yardım sevkiyatma yardım etmekten ibarettir. Aynı mahiyette yardım, Orta - Doğu meseleleri ile bizden çok az ilgisi olması lâzımgelen Almanya, İtalya ve hattâ Yunanistan tarafından da yapılmıştır."[673]

Zorlu, konuşmasının bir kısmını da Türkiye'nin Irak'a asker göndermesine ilişkin tartışmaya ayırmıştır. Zorlu yabancı gazetelerde kendisine atfen çıkan haberlere dayanılarak hükümetin Irak'a asker gönderme düşüncesine sahip olduğunun ileri sürülemeyeceğini belirtmişti. Zorlu bu konuda şöyle konuşmuştu:

"Bizim Irak'a asker göndermemizden bahsediyorlar. Hangi askeri göndermişiz Irak'a? (Sağdan «gönderemediniz, bıraksalardı gönderecektiniz» sesleri)

...

Sevgili arkadaşlarım,

Bizim dış politikamızdaki mütecasir dedikleri bir hareketin mevcudiyetini bir İngiliz gazetesinde çıkmış olan bir beyanatımda bulmak istiyorlar ve aynı zamanda bâzı Amerikan gazetelerinin neşriyatını işhadetmek istiyorlar. Amerikan gazetelerine bu kadar meraklıdırlar da yine o gazetelerdeki Eisenhower'in hâdiseler karşısında Türkiye'nin gösterdiği temkinli, soğukkanlı hareketten dolayı teşekkür eden ve Celâl Bayar'a hitabeden mesajından neden bahsetmiyorlar? Neden bunu okumamışlar? Mesnet olarak aldıkları beyanata gelince, bildiğiniz gibi bu beyanat çıktığının ertesi günü tekzibedilmiş bir beyanattır. Eğer onun muharririni menaje ettikse bunun sebebi Kıbrıs'ta bir Türk mahallesinde doğmuş olan bu zatın da daima bizim Kıbrıs dâvamızı tutmuş olmasıdır. Ben aynı gün 40 a yakın Türk gazetecisinin ve ondan sonra da, bu zat dâhil, 5 gazetecinin huzurunda konuştum. Neden onlar böyle yazılar yazmadılar? Sonra gazetede çıkan her yazıya inanılır mı? Ben size burada Sayın İnönü'nün bir beyanatını okuyayım: La Bourse Eqyptienne şöyle yazıyor: Muharrir Sayın İnönü'ne soruyor: «İstikbal için ne düşünüyorsunuz?» «Yeni intihabatta Reisicumhur sarayına avdetimi.» Kendisi her halde böyle dememişlerdir.

[673] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), ss.847-848.

Muhabir; «Peki diye soruyor, bu ümidiniz nereden geliyor, bunu nasıl ümidediyorsunuz?» İnönü cevap veriyor: «Mecliste 190 tane mebusum var, eski Başvekilim, eski Reisicumhurum, Atatürk'ün halifesiyim, elbette ki döneceğim.» diyor. Bunu dememiştir, ben eminim bunu dememiştir.

«Nasır'ı nasıl buluyorsunuz'?» diye soruyorlar, buna cevap olarak: «İskenderun hakkında henüz beyanatta bulunmadı.» diyor.

Şimdi arkadaşlar, görüyorsunuz, ben buna bina ederek İnönü için bâzı fikirler serdedebilir miyim? Edemem ve hattâ biz bunun neşrine de mâni olduk. Çünkü içinde millî menfaatlere mugayir hususlar vardı, İskenderun meselesi v.s. gibi.

...

Binaenaleyh, bu bizim asker göndermemiz, Irak'a girmemiz ve saire hususundaki bütün haberler herhangi bir asıl ve esastan âridir."[674]

Zorlu, konuşmasının devamında Lübnan meselesinin bir iç mesele olduğunu Sovyet blokuna mensup veya nötralist ülkelerin ileri sürdüğünü ve Türkiye ve müttefiklerin ise bunu dışarıdan beslenen bir yıkıcı faaliyet ve doğrudan bir saldırı olarak gördüğünü belirtmiştir. Hariciye Vekiline göre, Türkiye'nin asker gönderme gibi hareketleri söz konusu değildi. Böyle bir şey olsaydı, seferberlik gibi olağanüstü tedbirler alınması gerekirdi. Halbuki bu tür tedbirler alınmış değildi. Ancak, Türkiye bu olay karşısında kabuğuna çekilme politikası izlememiş, dostlarını uyarmış ve daima müteyakkız durumda olmuştur.[675]

"İnönü makalesinde Adana üssünün verilmiş olmasını tenkid etmekte idi. Ama şimdi bunu ele almıyor. Çünkü biz Adana üssünü verdik, müttefiklerimiz tedbir aldılar ve bir harb çıkmadı. Şimdi kendisi bu harekete iltihak ediyor. Arada yalnız bir aylık bir tereddüt var. İnönü'nün âdetidir, kaydı ihtirazi dermeyan eder. Bir şey çıkmadı mı, ben de öyle düşünüyordum der, iltihak eder. Bu hareket doğru değildir. Arkadaşlar, mesuliyet mevkiinde olanlar hâdiseleri zamanında görmek, onun rizikosunu zamanında ölçmek, zamanında karar almak mecburiyetindedirler.

[674] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.849.

[675] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.849.

Biz ihtilâlin ikinci günü sabahı, ihtilâl hükümeti ile derhal Büyükelçimizi temasa geçirdik. «Sizi bir hükümet olarak tanımıyoruz ama, burada iktidarı elinde bulunduran otorite olarak size hitabediyoruz. Burada bir Türk şehitliği tahribedilmiştir. Musul'dan haber alamıyoruz, bu hususlarda tedbir almanızı ve bizi haberdar etmenizi istiyoruz,» dedik. Bize cevap dostane oldu, özür dilendi, şehitliğimizin derhal tamirine başlandı. Musul'daki konsolosluğumuzun yerinde olduğu, arkadaşların sağ - salim bulunduğu ve kıllarına dahi dokunulmadığı hususunda teminat verildi.

Sevgili arkadaşlarım, bunu yapmıyacak mı idik, mütecasirane hareketler bunlar mıdır? (Sağdan, gürültüler)

NATO telâşa düşmüş, Amerikan hariciyesi telâşa düşmüş, bunlar tamamiyle mesnetsiz, her türlü hakikatlerden uzak iddialardır.

SAĞDAN BİR MEBUS — Adana'ya asker çıkarma müsaadesini kim verdi?

FATİN RÜŞTÜ ZORLU (Devamla) — Biz verdik. Bu müsaade 14 Temmuz günü istenmiştir. (Sağdan: «Neye müsteniden verdiniz?» sesleri, gürültüler.)

Ondan sonra, İnönü buraya geldi: «Biz iki dünya harbine girdik, fakat bu harblere bidayetinde girmedik» dedi. Burada bu hâdiseler karşısında Türkiye'nin harbe girmesi veya Türkiye'nin teşvik edilmesi mevzubahis değildir.

İnönü meseleyi yanlış vaz'ediyor. Yapılan hareket bir yardıma gidiş hareketidir. Bir tecavüz veya harb hareketi değildir."[676]

Hariciye Vekiline göre Irak'taki hükümet darbesinden sonra Kore olayına benzer bir durum ortaya çıkmıştı. Küçük bir devletin yardım çağrısına cevap vermek için Amerika başta olmak üzere büyük devletler harekete geçmişti. İnönü, tıpkı Kore Harbinde olduğu gibi burada da başlangıçta müdahaleye karşı çıkmış, ancak zafer kazanılınca müdahaleyi desteklediğini açıklamıştı. Ayrıca, Türkiye'nin hareketinden NATO'nun endişeye kapıldığı iddiası bilgisizlikten ve yanlış haberlerden kaynaklanmaktaydı. Harekete geçirilen her birlikten NATO haberdar edilirdi. Muhalefet adına bu kadar iddialı konuşan bir kişinin bunları önceden öğrenmesi gerekirdi.[677]

[676] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), ss.849-850.

[677] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), ss.850-851.

Zorlu, "Orta - Doğu hâdiselerinden alınacak ders"i de şöyle ifade etmişti: "sulh cephesinin daima mütecanis olmasını temine çalışmaktır, sulh cephesi âzalarının birbirine yardıma gitmesini teşvik etmektir, bu devletlerin bu uğurda yaptıkları gayretleri desteklemektir. Aksi istikameti takip, neme lâzım demek, Orta - Doğu'nun çok çabuk zamanda düşmanın eline düşmesine sebebolur."[678]

Zorlu, son olarak, "kaypak siyaset"le savaştan korunmanın mümkün olmadığını, ancak "cesur ve mütesanit" politikaların bizi savaştan uzak tutacağını ileri sürmüştür. Zorlu şunları söylemiştir:

> "Sevgili arkadaşlarım; İkinci Dünya Harbinin evveli, yanlış hareket, eksik hareketlerle malâmaldır.
>
> Bir kere, o zamanın büyük devletlerini ve şimdiki müttefiklerimizi düşünelim. O devrin büyük devletleri birtakım küçük devletler üzerinde müdafaa mesuliyeti almışlardı. Bu büyük devletler, zaman zaman bir kaypak siyaset takibediyorlardı, uyuşmalar, kompromiler peşinde koşuyorlardı. Günün birinde kapılarında tehlike çanı çaldığı zaman küçük devletlerden birinin reisine sen büyük bir Avrupalısın gel memleketinin bir parçasını veriver, dünya sulhunu kurtar dediler. Arkasından ikinci tehdit karşısında da, hepsini veriver dediler. Bunlar tevali etti, sonunda ne oldu? İkinci Dünya Harbi oldu. Demek ki, düşmanın önünde tavizle, ricatle, kaypak siyasetle durulmaz. Pek iyi biliyorsunuz Cemiyeti Akvamın bir 16'ncı maddesi vardı. (Responsabilite collective) mesuliyeti müştereke maddesi vardı. O zamanki düveli muazzamadan biri silâhlanır silâhlanmaz, birtakım küçük devletler derhal biz karışmayız, biz müşterek mesuliyetten beriyiz diye başlarlardı. Ama ilk istilâya uğrayan da o devletler oldu. Kaypak siyasetle harbden korunulamaz. Bizi harbden ancak cesur, mütesanit bir politika koruyacaktır. İşte D.P. nin politikası bu prensipten mülhem olmaktadır. Türk milletinin mukadderatını bu politika kurtaracaktır."[679]

Hariciye Vekilinin konuşmasına cevap vermek üzere söz alan İsmet İnönü, ilk olarak Nyon meselesinde Atatürk'le ihtilafa düşmediğini belirtmiştir. İnönü bu konuda şunları söylemiştir:

---

[678] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.851.

[679] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.851.

"Benim Atatürk'le Nyon meselesi dolayısiyle ihtilâfa düştüğümü bugünkü münakaşada bir delil olarak Hariciye Vekili Bey ileri sürdüler. Ne münasebeti var, anlaşılmaz... (Soldan, «misal, misal», sesleri) Fakat bilmediği bir şey var: Nyon meselesinde Hükümet içinde bir ihtilâf oldu; ben o zaman Başvekildim. İhtilâf benimle Atatürk arasında olmadı, benimle Hariciye Vekili arasında oldu. Şimdiki Vekil, o Hariciye Vekilinin sözlerini söylüyor. İkinci Cihan Harbinde ve nihayet Nyon meselesinde ortaya koyduğu ihtilâfın İnönü'nün memleketin bir harbe sürüklenmesinden endişe göstermesi yüzünden çıktığını, kendisi söylüyor. Bu benim için büyük bir kusur değildir!.."[680]

İnönü, kendisine yönelik diğer iddiaları da şu şekilde cevaplamıştır:

"İkinci mesele şu: İkinci Cihan Harbinde biz harbe girmek istemişiz de, kendisi hariçte Devletin bir sefaretinde memurken buna mâni olmuş. Çok teşekkür ederim! (Sağdan, alkışlar ve gülüşmeler) Diğer mevzularda da İnönü'den çok bahsettiler.

Hariciye Vekili bugünkü münakaşayı bir noktada topluyor: «Amerika ve İngiltere küçük devletlere yardım etmek için Lübnan ve Ürdün'e asker çıkardılar, biz bunu tasvibettik, Birleşmiş Milletler Umumi Heyetinde de bunu tasvibettik», diyorlar.

SEBATİ ATAMAN (Zonguldak) — Sen ne diyorsun? Onu söyle.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Umumi Heyette müttefiklerimizi tesanütle desteklemenin doğru olduğunu demin söyledim. Evvelce tasvibetmiyordunuz, dediler. Ben makale yazmadım, beyanat verdim. Bana o hususta bâzı şeyler sordular, cevap verdim. «Lübnan meselesinden şikâyet ediyorsunuz; şikâyetiniz nedir?», dediler. Lübnan meselesinde bizim şikâyetimiz, Hükümetin, «Lübnan isterse oraya asker göndeririz.» yolundaki tutumunun şayi olması üzerinedir. Benim dâvam bu. (Soldan, gürültüler) Büyük devletler, müttefikimiz olan Amerika, İngiltere türlü sebeplerle şuraya buraya asker gönderirler. Biz, kendi teşebbüsümüzle, tehlikelerin hududunda bulunurken, asker göndermek gayreti ile tehlikeleri üzerimize davet etmekten uzak bulunmalıyız. Ama bunun aksini, Hariciye Vekili gibi diplomatlar marifet sanırlar. (Sağdan, bravo, sesleri) Haricî meselelerde kaza gelinciye kadar, hiçbir şey gelmiyecek zannolunur ve geldiği

[680] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.853.

zaman bir defa gelir. Memleketi bundan korumaya çalışıyoruz. Bu ikazlarımızdan isterlerse istifade ederler. Anlamak istemezlerse, onu da kendileri bilirler. (Sağdan, alkışlar) «Adana meselesinden İnönü evvelce bahsetti, bugün bahsetmedi», dediler. Evet bugün bahsetmemiştim. Adana işinde ben daima Hükümeti izaha davet ettim. Adana işi şundan ibarettir: «Adana'ya Amerikan kuvvetleri çıkmıştır, bunun sebebini Hükümetin izah etmesi lâzımdır.» dedim. Şimdi madem ki, kendisi meseleyi tahrik etti, söyliyeyim.

Adana'ya asker çıktı havadisini ilk aldığım zaman NATO vecibelerinin icabıdır diye, gayet tabiî buldum. Demek ki, vakit kaybedilmiyecek, birtakım tatbikata lüzum vardır, tedbirler almak lüzumu vardır, bunu görmüşlerdir ve harekete geçmişlerdir, dedim ve hiç sesimi çıkarmadım. (Soldan, gülüşmeler) Yani her vatandaş gibi, her milletvekili gibi, belki sizin gibi düşündüm, sesimi çıkarmadım.

Şimdi, arkadaşlar, anlaşıldı ki, bu mesele NATO icabı değildir, bunu İzmir'deki kumandan söyledi: Bu hareket NATO tatbikatından değildir, dedi. O esnada İstanbul'da bulunan NATO Genel Sekreter Yardımcısı da aynı şeyi söyledi. Hariciye Vekiline gazeteciler toplantısında sordular; «haberim yok» dedi. (Sağdan, gülüşmeler) Lübnan'a ihraç yapan Amerikan kumandanı basın toplantısı yaptı, dünyaya ilân etti : «Adana'ya gidiş NATO üssüne gidiş değildir» dedi. Şu halde nedir? Şu halde ayrı bir anlaşma var. Bunu Hükümetin mutlaka Büyük Meclise bildirmesi lâzımdır. Bize hâkim olan mülâhaza budur. Kendisi bugün de işin esasını söylemiyor. Zamanında söyliyeceğim dese ona da razıyım. Ama Adana meselesini böyle ciddî olmıyan, mugalâta havası içinde gürültüye getirmek mümkün değildir. (Soldan, gürültüler), (Sağdan, alkışlar)"[681]

Fatin Rüştü Zorlu, tekrar kürsüye gelerek, Nyon meselesinde ihtilafın gerçekte dönemin Hariciye Vekiline «sen haklısın, İnönü haksızdır» diyen Atatürk ile İnönü arasında olduğunu, bunun sonucu olarak da İnönü'nün azledildiğini belirtmiştir. Zorlu, İnönü'nün "ihtiyatkârhk taraftarı" görünmesine rağmen, geçmişte kalan olaylarda böyle davranmadığını ileri sürmüştür. Zorlu, İnönü döneminin dış politikasına yönelik eleştirilerini şöyle sürdürmüştür:

"İkincisi, harbe girip girmemek meselesi, harb içindeki politikamız, eğer ihtiyat hudutları mevzuubahsolursa, İnönü

[681] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), ss.853-854.

hakkında söylenecek çok sözler vardır. Eğer kendisi o kadar ihtiyatkârlık taraftarı idiyse daha ortada hiçbir şey yokken, Arnavutluk'un işgali üzerine acaba ne diye Fransız ve İngilizlerle müşterek beyanlarını imzaladı? Sonra, acaba Yunanistan'da ihtilâf çıktığı zaman daha kimin kazanacağı belli olmadan tayyare göndermek suretiyle o zamanki Hükümete Venizelos'a karşı nasıl yardım etti? Muhalefette iken konuşmak kolay. (Soldan, bravo, sesleri)

Acaba Potemkin yoldaşın peşinde, demin de söylediğim gibi, Sovyet Rusya'ya Hariciye Vekilini yirmi beş gün bekletmek üzere niye gönderdi? Onun akabinde 180 derece inhiraf ederek niye ittifaklar imzaladı? Almanlar Bulgar hududuna geldiği zaman onlara buraya kadar gelecek vaziyetler ihdas ettikten sonra ademi tecavüz paktlarını ne diye imzaladı?

Dünün olaylarını böyle daima açıklamak iyi değildir. Ama mecbur ediyorlar. Bir sene evveline kadar düşman diye tavsif ettiği Alman Hükümetine, birden dostluklarını ibzal eden ve hattâ bu dostluklarını harbin bitmesinden çok az evveline kadar yanlış hesaplara istinadettiği için idame ettiren ve bu yüzden Alman harb gemilerini boğazdan geçirtip hatayı Hariciye Vekiline yükleterek onu istifaya davet ettiren İnönü değil midir?

...

Burada grupta harbe girme kararını alıp, mebusların eline beyannameler verip onları trenlerle memleketin 4 bucağına gönderen ve şimdi alay ettiği ve kendisinin de pek iyi dostu olan muhterem Behiç Erkin'in demin bahsettiğim telgrafı üzerine bu karardan nükûl eden İnönü değil midir? Çünkü bu telgrafta bize 11 Haziranda harbe girmemizi teklif eden Fransızların aynı gün Almanlarla mütareke yapmayı düşündükleri bildirilmekte idi. Ve bu malûmat Fransız hariciyesi nezdinde tarafımdan tevsik ettirilmişti.

Bu söylediklerime eski mebuslar şahittir. İçimizde hâlâ mevcudolanlar vardır. Nutuklarını, beyannamelerini alıp Bursa'ya, Eskişehir'e gidenler mevcuttur.

Sevgili arkadaşlarım, arz ettiğim bu gibi hâdiseler muvacehesinde tedbirler her zaman korkmakla alınmaz. Tedbirler bu gibi ahvalde cesareti icabettirir ve bunlar bir memleketin kendini müdafaada azim ve cesaretini göstermelidir. Biz eğer 1940 - 1945 senelerinde harbe girmedikse bunun sebebini ve kökünü mütehavvil ve kaçak politikamızda değil, Türkiye Cumhuriyetinin

1939 a kadar Atatürk'ün müteccelidane, kararlı ve durendiş politikasının yaptığı büyük envestismanlarda aramalıdır."[682]

Zorlu, İncirlik üssünün Lübnan'a asker çıkaran ABD'ye verilmesi konusunda da İnönü'nün yanıldığını, hükümetin baştan itibaren bu müdahalenin NATO kapsamında olmadığından haberdar olduğunu, esasen Lübnan'ın NATO'nun görev alanı dışında kaldığı için bu durumun bilinmesi gerektiğini, ayrıca Türkiye'nin gerçeği gizleyecek "düzenbaz" bir müttefikinin bulunmadığını, üslerden yararlanmayı talep eden müttefiklerin bunu NATO hareketi dışında istediklerini, kendilerine bu çerçevede izin verildiğini ve bunun da milletten gizlenmediğini ifade etmiştir.[683] Zorlu sözlerine şöyle devam etmiştir:

"Şimdi Sayın İnönü dedi ki: Adana üssünü NATO'ya veriyorlar, ses çıkarmadım. Bir kere böyle ifade etmelerine imkân olmaması lâzımgelir. Çünkü Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı ve haricî işler sözcüsüdürler. NATO Anlaşması burada konuşuldu. Bu hususta NATO kararı olmadan herhangi bir NATO memleketinin NATO namına Lübnan'da hareket yapmasına imkân yoktur. Böyle bir şeye imkân olmayınca o memlekete NATO dolayısiyle üs vermek imkânı da yoktur. Mesele bizim üs vermemiz keyfiyetini demin arz ve izah ettim. Biz yardıma giden bir memlekete yardım ediyoruz. (Sağdan, gürültüler) (Soldan, bravo sesleri)

...

Sevgili arkadaşlarım, biz bu üssü vermeyi münasib gördük. Bunun Birleşmiş Milletler prensipleri ve hukuku hükümranımız balkımından doğru olduğu kanaatindeyiz. Siz aksi kanaatte iseniz vermiyebilirsiniz ve Sayın İnönü gelir burada müdafaasını yapar.

İkinci bir husus, Sayın İnönü diyor ki; «Bu üs NATO dolayısiyle verildiyse ziyanı yok», sonra «Ben bir harb çıkmasından korkuyorum» diyor. Harb çıkaracak olan, bu üs NATO dolayısiyle mi başka bir şey dolayısiyle mi verilecek hususunu hiç düşünür mü? Binaenaleyh İnönü'nün bu iddiasının bir mesnedi yoktur."[684]

---

[682] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), ss.854-855.

[683] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.855.

[684] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.856.

Hariciye Vekili ile CHP lideri İnönü arasındaki söz düellosunun son perdesi kısa sürmüştür. İnönü'nün Zorlu'ya son sözleri şunlar olmuştur:

"Muhterem arkadaşlar; Hariciye Vekilini müzakereyi götürmek istediği istikametlerden kurtarmak, onu takibetmek beyhude. 2 nci Cihan Harbinin başından sonuna kadar hataları bana izafe ederek öteden beriden tenkidediyor. Ben bunlara alışkınım. 2 nci Cihan Harbinin başından değil, Cumhuriyet ilânından beri İnönü'nün yaptığı fenalıkları Fatin Rüştü Zorlu gibi vatandaşlar sekiz senedir vatanın dört köşesine yaymaktadır. Neticesini biliyorsunuz. (Sağdan, alkışlar)

MUHLİS ERDENER (İstanbul) — Yalan mı?

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Şimdi bir noktaya cevap vereyim. Adana'ya kuvvet gelmesini evvelâ NATO ile alâkalı zannetmişiz. (Soldan, öyle dediniz sesleri, siz söylediniz sesleri)

Amerikan askeri için «Üs maksadiyle oraya gelmişlerse bunun NATO ile münasebeti nedir?» diyorlar. (Soldan, doğru sesleri) NATO'nun vazifelerinde böyle bir atıf olmadığı bellidir, İnönü'nün bunu bilmesi lâzımdır diyorlar, İnönü'nün ve kimsenin bilmediği şey bu... Adana'ya gelen Amerikan askerlerinin, Lübnan'a çıkacak askerler için üs maksadiyle kullanılmak üzere geldiğini ilk defa bugün işitiyoruz. (Soldan, «Allah Allah» sesleri) Nereden bilelim, ilk defa bugün işitiyoruz. Saflığımıza verin. İlk günden beri söylediğimiz gibi, memlekete müttefik askerlerinin girmesi gibi bir hâdiseyi Hükümetin Büyük Meclise izah etmesi lâzımdır. Sebebi nedir, öğrenelim, masum bir ihtiyaç. Kendisinin bir ay sonra başka vesileler içinde kaynatarak hâlâ izah etmemesi anlaşılmaz bir şeydir! (Soldan, gürültüler) şimdi, dinleyin.

Arkadaşlar, bir memlekete müttefik askerleri bile gelecek olsa onların gelmesi Hükümetle bir anlaşmaya mütevakkıftır.

Mevcut ittifak icabı olarak, bir buhran zamanında, muharebe zamanında elbetteki müttefik askerleri birbirlerinin memleketlerinde çalışacaklardır.

Bu ihtiyaç haricinde askerlerin gelip gitmesi, her defasında Hükümetle bir anlaşmaya mütevakkıftır. Bu anlaşmayı bilmek istiyoruz. Söyledikleri ile böyle bir anlaşmadan malûmat vermediler. Yaptıkları izahat bundan ibarettir.. (Sağdan, alkışlar)" [685]

[685] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), ss.856-857.

Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu'nun da İnönü'ye son cevabı da şu sözler olmuştur:

> "Sevgili arkadaşlarım, bir kere her şeyden evvel şunu söyliyeyim ki; niyetim hiçbir zaman İnönü'nün şahsını kötülemek değildir. (Sağdan, gülüşmeler) Ben dış politika hususunda Yüksek Heyetinizin ve halkımızın tıpkı kendilerinin dediği gibi ibret alması için maruzatta bulundum. Şahısları mevzuubahsoldu ise bunda kendilerinin şahsan alâkaları yoktur, icraatlarının alâkası vardır.
>
> Adana üssü meselesine yine temas ettiler. Kendileri bundan hiç haberimiz yok dediler. Ben görüyorum ki; Amerikan gazetelerine çok meraklılar, (Sağdan, elbette sesleri) bizim için Amerikan gazetelerinin neler yazmış olduklarını biliyorlar. Bizim gazeteler haydi yazmadı, Amerikan gazeteleri de mi bunu yazmadı?
>
> Şimdi mesele, demin de arz ve izah ettiğim gibi, ne bir anlaşma mevzuudur, ne de yazılı bir esası vardır. Bu, doğrudan doğruya davet üzerine yardıma giden bir kuvveti misafir etmekten başka bir şey değildir. (Sağdan, gürültüler); misafir etmek dediğim zaman bundan tevellüdedecek mesuliyetleri müdrik olmıyan bir misafirlikten bahsetmiyorum. Demin de söylediğim gibi, Türkiye, tıpkı Almanya, İtalya, Yunanistan ve İsrail nasıl hareket ettiyse aynı şekilde hareket etmiştir. Eğer siz bu üssü vermemize taraftar değilseniz İnönü gelsin burada söylesin. (Sağdan, şiddetli gürültüler)"[686]

4.2 KIBRIS MESELESİ

4.2.1 Kıbrıs'ta Tek Çözümün Taksim Olduğuna Dair Meclis Kararı

TBMM, 16 Haziran 1958 tarihli oturumunda Kıbrıs sorununa ilişkin önemli bir karar almıştır. Bursa Mebusu Halûk Şaman ve iki arkadaşının, Kıbrıs Adası'nda sulh ve sükunun sağlanması için "nihai bir hal şekli olarak ancak taksimi kabul ve tatbik" etmenin zorunlu olduğuna dair bir kararın Meclis Başkanınca dünya parlâmentolarına duyurulması hakkındaki takriri Mecliste görüşülerek kabul edilmiştir.

Takrir okunup oylanmadan önce gündem dışı söz alan takrir sahiplerinden Denizli Milletvekili Baha Akşit, Kıbrıs'ta durumun çok hassas bir noktaya geldiğini, orada yaşayan Türklerin türlü eziyet ve kötü muamelelerle

---

[686] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:87, (21.8.1958), s.857.

karşı karşıya kaldıklarını, bu meselenin bir an önce çözüme kavuşturulmasının zaruri hal aldığını, bu amaçla Kıbrıs konusunda Hariciye Vekilinin Meclisi bilgilendirmesini rica ettiklerini ve Meclisten de taksimi kabul ettiklerini belirten bir karar alarak bunu bütün dünyaya ilan etmesini istediklerini ifade ederek verdikleri takririn anlam ve muhtevasını izah etmiştir.[687]

Bunun üzerine söz alan Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu, "Büyük Millet Meclisinin bütün azasının hissiyatını olduğu gibi bütün Türk Milletinin bu mesele hakkındaki derin duygu ve tahassüsatını ifade eden bu takririn Büyük Millet Meclisinin tasvibini kazanması"nın Hükümeti memnun edeceğini, Kıbrıs'taki facia ve olayların müsebbibinin herkesçe bilindiğini, ancak "NATO'daki bir ittifak dolayısıyle ve devletler arasındaki ihtilafın daha vahim safhalara gitmemesi için" bir Hükümet temsilcisi olarak bu konular üzerinde fazla durmak istemediğini, ancak Hükümetin büyük bir hassasiyetle Kıbrıs'taki "ırkdaşlarımızın mal ve can emniyetlerinin muhafazası için" elinden gelen her şeyi fazlasıyla yaptığından herkesin emin olabileceğini belirtmiştir. Zorlu, diğer yandan, takrir sahiplerinin talepleri doğrultusunda Kıbrıs davasının son durumu hakkında Meclisi bilgilendirmeyi bir vazife telakki edeceğini, ancak "bu meselenin halen bir yandan NATO'da bir yandan da İngiltere Parlâmentosunda yarın açıklanacağını düşünerek" konuyu gizli bir celsede arz ve izah etmesinin uygun olacağını ifade etmiştir.[688]

Hükümetin gizli celse teklifi üzerine, Genel Kuruldan dinleyiciler çıkarılmış, Meclis gizli celse kararı alarak Kıbrıs sorununu müzakere etmiştir. Gizli celsede İsmet İnönü'nün takrirde yapılmasını talep ettiği düzeltmeler oybirliğiyle kabul edilmiştir. Tashih edilen takrir açık celsede okunarak oya sunulmuştur. Tashih edilen takririn metni şu şekildedir:

> "T. B. M. M. Reisliğine
>
> Kıbrıs adasında beş senedir devam eden ve Yunan Hükümeti tarafından bilfiil muvazzaf subay ve silâh gönderilmek suretiyle tertip, tahrik ve teşvik edilen vahşiyane tedhiş hareketleri karşısında ölüme, yangına, hakarete mâruz kalan can ve mal emniyetine sahibolmıyan Kıbrıs'taki Türk Cemaatinin bu fiiller karşısında heyecanı âzami dereceye varmıştır.
>
> Bu sırada İngiliz Hükümeti tarafından 17 Haziranda Adanın mukadderatını tâyin edecek bir plânın açıklanacağı ilân edilmesi ve bu hususta malûmat verilmemesiyle, beka ve istikballerinden de şüpheye düşen Türk Cemaatının 1 Haziranda Ada Rumları

[687] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:81, (16.6.1958), ss.494-495.

[688] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:81, (16.6.1958), s. 495.

tarafından katliama uğrıyacakları haberi üzerine endişeleri büsbütün artmıştır.

Türk Cemaatı bu haleti ruhiye içinde iken mekteplerine tecavüz edilmiş ve Türklerin en büyük birlik ve iman sembolü olan Atatürk'ün resimleri yırtılmış, müesseseleri bombalanmış, mabet ve meskenlerine tecavüz edilmiş, müdafaasız kadınları dahi katledilmiş, tarlaları ateşe verilmiş, dede armağanı evlerini terke zorlanmıştır.

Bu vaziyet karşısında canını ve malını müdafaa mecburiyetinde kalan Kıbrıslı Türkler üstelik maraz kaldıkları bu tazyik ve tedhiş hareketlerini kendileri tahrik ettiği iftirasına uğramışlardır.

Bütün bu hâdiseler Kıbrıs Türklerini mütaaddit defalar belirttikleri gibi, bütün bu fiillere tevessül eden unsurlarla bir arada, aynı idare altında yaşıyamıyacakları ve hele rumların hiçbir veçhile tahakkümü ve idaresi altına giremiyecekleri hususundaki katî kanaat ve kararlarını açıkça teyideylemektedir. Bu hâdiseler Türklerin Kıbrıs'ta mâruz kaldıkları haksız ve kötü muamelelerin hakaret ve tecavüzlerin, tahrik ve tedhişin bir misalini teşkil etmekte ve Türk Cemaatının canını, malını ve istikbalini korumak için girıştiği meşru müdafaa mücadelesinin mahiyetini açıklamaktadır.

Mümkün ve münasip gördüğü takdirde Hariciye Vekilimizin B. M. Meclisinde Kıbrıs mevzuunda izahatta bulunmasını rica ederiz.

Ayrıca, Türklerin Kıbrıs'ta mâruz kaldıkları bu tahrik ve tedhiş hareketlerini ve bu hareketleri teşvik ve takviye edenleri şiddetle takbih ettiğimizin ve aşağıdaki hususların Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi tarafından dünya parlâmentolarına duyurulmasının karara bağlanmasını arz ve teklif ederiz.

(Türkiye, Kıbrıs meselesi Yunanistan tarafından ortaya çıkarıldığından beri, kendi hayati menfaatlerini ve Kıbrıs'taki 120 bin Türkün hayat ve bekasını bu kadar yakından alâkadar eden bu meselede, herkesçe malûm olduğu gibi son derece ağır başlı, mutedil ve uzlaşıcı bir siyaset takibetmiş ve sırf anlaşma zemini teşkil edeceği kanaatiyle ilk defa Yunanlılar tarafından ortaya atılan taksim fikrini büyük bir fedakârlıkla kabul etmiştir.

Kıbrıs'taki son hâdiseler de göstermektedir ki, bu vahim meselenin nihai hal şekline bir an evvel bağlanması katî bir zaruret haline gelmiş olup bunun için de yegâne âdil, haklı, mutedil hal tarzı olan taksimi vakit geciktirmeden kabul etmek icabetmektedir. Adadaki iki cemaatın yekdiğerine karşı

hissettikleri itimatsızlık ve düşmanlık bu cemaatların artık bir arada yaşamalarına ve bir idare altında iş birliği yapmalarına imkân verememektedir. Adaya sulh ve sükûnun iadesi için bu iki cemaatı fiilen ve hukukan birbirlerinden ayırmak ve hususiyle istikbal ve mukadderat bakımından derin bir endişe içinde bulunan Türk cemaatına, hiçbir zaman ve hiçbir suretle onun yaşama hakkına ve hürriyetine kasdetmiş olan rum cemaatının tahakkümü altında bırakılmıyacağı hususunda teminat vermek lâzımdır.

Binaenaleyh Adanın sulh ve sükûn ve refahını temin ve bu meselenin vahîmleştirdiği beynelmilel münasebetlere gerekli dostluk ve anlayış havasını iade etmek için nihai bir hal şekli olarak ancak taksimi kabul ve tatbik mevkiine koymak zaruridir.)

Bursa Mebusu
Halûk Şaman

Denizli Mebusu
Baha Akşit

Konya Mebusu
Himmet Ölçmen"[689]

Takrir okunduktan sonra oya sunulmuş ve Kırşehir mebusları Osman Bölükbaşı ve Hayri Çopuroğlu'nun usule dair çekimser oylarına karşı esasta ittifakla kabul edilmiştir.[690]

4.2.2 Hükümetin Kıbrıs Politikasının Meclis'in Onayına Sunulmasına Dair Tezkere

Meclis'in 2 Mart 1959 tarihli oturumunda Kıbrıs ihtilâfı konusunda Hükümet'in izlediği politikanın Meclis'in onayına sunulmasına dair Başbakanlık tezkeresi görüşülmüştür. Hükümetten gelen ve Mecliste okunan tezkerenin metni şu şekildedir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yüksek Reisliğine

Kıbrıs ihtilâfı mevzuunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Adadaki Türk ve Rum cemaatleri temsilcileri arasında son defa Londra'da imzalanan Anlaşmalarda Hükümetimizin takibettiği

[689] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:81, (16.6.1958), ss.496-497.

[690] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:4, İnikat:81, (16.6.1958), s.497.

politikanın Yüksek Meclisin tasvibine sunulmak üzere, bu hususa ait dokümanların bağlı olarak sunulduğunu saygılarımla arz ederim.

Başkanvekili
A. Menderes" [691]

Genel Kurulda okunan Başvekâlet tezkeresinin gerekçesi şu şekildedir:

"Bilindiği gibi, senelerden beri devam edegelen Kıbrıs ihtilâfı, Zürih'te Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri, mütaakıben de Londra'da Türkiye, Yunanistan, İngiltere Hükümetleri ile Kıbrıs'taki Türk ve Rum cemaatlerinin temsilcileri arasında yapılan müzakereler sonunda mesut bir hal suretine bağlanmıştır.

İhtilâfın zuhurundan beri Türkiye Hükümetinin Kıbrıs mevzuunda takibettiği politika şu gayeleri temine müteveccih olmuştur:

1. Kıbrıs'ın hiçbir zaman yabancı bir devlete ilhak edilmemesi,
2. Kıbrıs'taki Türk cemaatinin herhangi bir statüko değişikliği neticesi olarak yabancı bir devletin veya yabancı bir unsurun hükümranlığı altına girmemesi ve binaenaleyh cemaatin bir ekalliyet statüsüne tâbi hale getirilmemesi,
3. Adanın Türkiye'nin emniyeti için arz ettiği büyük ehemmiyet nazarı itibara alınarak, Adanın müdafaasının temini ve bu müdafaaya Türkiye'nin iştiraki. Yine aynı emniyet mülâhazasının bir icabı olarak, Adadaki İngiliz üslerinin idamesi.

Zürih ve Londra görüşmelerinde de bu esaslar dairesinde hareket edilmiş ve varılan anlaşmaların bunlara istinadetmesi temin olunmuştur.

Türkiye, Yunanistan, İngiltere Hükümetleri ile Kıbrıs'taki iki cemaat mümessilleri tarafından imzalanan yukarda mevzuubahis metinler, müstakbel Kıbrıs Devletinin Anayasasının esaslarını vaz'ettiği gibi, Kıbrıs'ın beynelmilel statüsünü ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile olan münasebetlerini de tanzim etmektedir. Bu metinler şunlardır:

1. Müstakbel Kıbrıs Devleti Anayasasının esasları,
2. Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Garanti Anlaşması,
3. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında İttifak Anlaşması,

[691] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:49, (2.3.1959), s.9.

4. İngiltere Hükümetinin, Adadaki üslerinin ve menfaatlerinin korunmasına mütaallik olarak yaptığı beyanat,

5. Türkiye ve Yunanistan'ın Adadaki İngiliz üsleri üzerinde İngiltere'nin hâkimiyetini kabul ettiklerine dair, Garanti Anlaşmasına dercedilecek munzam madde,

6. Türk ve Yunan Hükümetlerinin, İngiltere'nin Adadaki üs ve menfaatleri hakkında vâki beyanatını kabul ettiklerini mutazammın olarak Türkiye ve Yunanistan Hariciye vekilleri tarafından yapılan beyanat,

7. Rum cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğini mutazamın beyanatı,

8. Türk cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğini mutazamın beyanatı,

9. Anayasanın hazırlanması, idarenin Kıbrıs Cumhuriyetine intikali ve Londra Konferansı mukarreratını tatbik mevkiine koymaya matuf nihai anlaşmaların ihzarı maksadiyle alınacak tedbirler.

Bütün bu metinler, ayrıca Türkiye, Yunanistan ve İngiltere başvekilleri tarafından imzalanan bir muhtıraya raptedilmiş bulunmaktadır.

İşbu anlaşmalar manzumesiyle Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde takibettiği hedefler tahakkuk etmiş, Türkiye ve Yunanistan'ın hayati menfaatleri icabı olan iki memleket arasındaki dostluk, iş birliği ve mevcut ittifaklar icaplarının yeniden ve hattâ daha kuvvetli olarak ihyası imkânları gereği gibi elde edilmiş, NATO tesanüdünü ve NATO'nun Sağ kanadının müdafasını zayıflatan esaslı bir ihtilâf izale edilmiş bulunmaktadır.

Şu nokta da çok mühimdir ki Türkiye ve Yunanistan, en halledilmez gibi görülen milletlerarası bir ihtilâfın, karşılıklı iyi niyet ve adalet hisleri hâkim olduğu takdirde, sulh yoluyla halledilmesinin mümkün olduğuna dair en güzel bir örneği vermek şerefini kazanmışlardır.

Uzlaşma zihniyetinin bu zaferi, bütün hür dünya hükümetleriyle efkârı umumiyesi ve matbuatı tarafından, istisnasız olarak, büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.

Binnetice, Kıbrıs meselesinin halli mevzuunda Türk Hükümetinin takibettiği politikanın, Londra Anlaşmalarında mâna ve ifadesini bulmuş olduğu şüphesizdir.

Keyfiyet, Yüksek Meclisin müzakere ve tasvibine arz olunur."[692]

Tezkerenin gerekçesi okunduktan sonra muhalefet partilerine mensup milletvekilleri önergeler vererek tezkere üzerindeki müzakerelerin ilgili dokümanların okunmasına zaman verilmesi için müzakerelerin bir sonraki oturuma bırakılmasını istemişlerdir. Adana Milletvekili Kasım Gülek, Kıbrısın parti görüşlerinin üzerinde milli ve nazik bir mesele olduğunu, aceleye getirilmemesi gerektiğini, Kıbrıs Anlaşması hakkındaki yazılı belgelerin henüz dağıtıldığını, inceleme için zamana ihtiyaç olduğunu, ayrıca bu meselenin öncelikle parti gruplarında görüşülüp Yüksek Meclise grup görüşlerinin de getirilmesi gerektiğini belirterek müzakerelerin tehiri yönündeki takrirlerinin kabulünü talep etmiştir. Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı da, meselenin hassasiyeti kadar Meclisin teamüllerinin de görüşmelerin tehirini gerektirdiğini, nitekim Hükümet programı Meclise dağıtıldıktan sonra milletvekillerine 48 saatlik tetkik imkânı bırakıldığını ve Kıbrıs konusu gibi önemli bir davada bu imkânın verilmemesi durumunda çıkacak sonucun hayırlı olacağından kuşkulu olduğunu belirtmiştir.[693]

Dışişleri Vekili Fatin Rüştü Zorlu, bu açıklamalar karşısında, söz alarak aslında bu meselenin bütçe görüşmeleri sırasında Meclise anlatıldığını, anlaşmayla ilgili bütün metinlerin radyo ve Anadolu Ajansı vasıtasıyla zaten ilân edildiğini, ancak yine de muhalefetin daha fazla inceleme ihtiyaçları karşısında müzakerenin Çarşamba gününe bırakılmasında Hükümetin bir sakınca görmediğini beyan etmiştir.[694]

Genel Kurulun 4 Mart 1959 Çarşamba günkü oturumunda ilk sözü CHP Meclis Grubu adına İsmet İnönü almıştır. İnönü, Kıbrıs anlaşmazlığının çözümü için hazırlanan belgelerin "şimdiye kadar tarafların takibettikleri tezleri terk ederek yeni bir esası takibetmeleri neticesinde" ortaya çıktığını belirterek konuşmasına başlamıştır. İnönü'ye göre, şimdiye kadar Kıbrıs ihtilâlcileri Yunanistan'ın şu ya da bu formülle adanın doğrudan doğruya Yunanistan'a iltihakını istemişler, Türkiye'nin resmi tezi ise Kıbrıs'ta iki toplumun bir arada yaşamasının imkânsız hâle gelmesi nedeniyle adanın iki taraf (Türkiye ve Yunanistan) arasında taksimini savunmak olmuş, nitekim bu tez "Türk Hükümetinin son fedakârlığı olarak" TBMM'de kesin karara bağlanmış ve bu kararı milletin benimsemesi için gereken her şey yapılmıştı. Oysa şimdi bu tezler terkedilmiş ve adadaki "iki cemaatin beraber yaşamasını tanzim eden bir hal tarzı"nı öngören yeni bir prensip anlaşması Meclisin huzuruna getirilmiş

---

[692] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:49, (2.3.1959), ss. 9-10.

[693] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:49, (2.3.1959), s.11.

[694] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:49, (2.3.1959), ss.11.

bulunmaktadır. İnönü, öncelikle Hükümetin "o kadar kesin taahhüdlerden ve memlekette geniş galeyanlardan sonra" kendiliğinden prensip değiştirmesinin Meclis huzurunda kaydedilmeğe değer bir husus olduğunu, ancak yine de bu yeni prensibin barış davasına, memlekete ve Kıbrıs halkına getireceği muhtemel faydalara değer verdiklerini, ülkenin içinde bulunduğu "ittifak manzumesinde umumî selamet ve emniyet bakımından kuvvetli sebeplerin bizi anlaşmaya sevk ettiğini" tahmin ve bu konuda "kuvvetli dostların çok tesirli nasihatlerinin ehemmiyetli bir hissesi olduğunu" da tahmin ettiğini belirtmiştir.[695]

İnönü, bu nedenlerle "Kıbrıs'ın mecburi bağımsızlığı esasına dayanan" yeni prensibin bazı şartlar ve kayıtlar altında tasvibine taraf olduklarını açıklamıştır. İnönü, konuşmasını bu şartları ve kayıtları ifade eden iki nokta üzerinde yoğunlaştırmıştır. Birincisi, bu anlaşmalarla Türkiye tarafı taksim tezinden hukuken ve fiilen vazgeçtiği hâlde, müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ın ilhakı tezi hukuken olmasa bile fiilen tam olarak bertaraf edilmiş değildir. İkincisi, anlaşmalarla Türkiye'nin adadaki Türk cemaatine iktisadi her türlü yardım yapabileceği yeterince tasrih edilmemiştir.

Birinci hususu açıklarken, İnönü önce taksim tezinin nasıl tamamıyla tasfiye edildiğini anlatmıştır. Buna göre, Anayasa projesinin 22. maddesinde "Kıbrıs'ın tamamen veya kısmen herhangi bir devletle birleşmesinin veya taksime müncer olacak tarzda bir istiklâlin mümkün olamayacağı" ifade edilmiştir. Ayrıca, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında yapılan ve anayasal hükümler arasında yer alan garantörlük anlaşması da taksimi tamamen ortadan kaldırmaktadır. İnönü, "Garanti Andlaşmasının özü"nü ve bu andlaşmayla birlikte taksim tezinin hukuken ve fiilen nasıl ortadan kalktığını şu şekilde açıklamıştır:

> "[Bu andlaşma] Kıbrıs Cumhuriyeti hangi devletle olursa olsun, siyasi veya iktisadi bir birliğe tamamen veya kısmen katılmamak taahhüdünü deruhde ediyor. Bu maksatla, Adanın herhangi bir devletle birleşmesini veya taksimi hususlarını doğrudan doğruya veya dolayısiyle mümkün kılacak her türlü faaliyetin memnu olduğunu ilân ediyor.
>
> Buna karşılık, teminatçı üç devlet, Anayasa ile müesses durumu kaydettikten sonra, Adanın herhangi bir devletle birleşmesi veya taksimi gayesini güden her türlü faaliyeti, imkânları nispetinde men etmeyi taahhüdediyorlar.
>
> Garanti Andlaşmasının şimdi söyliyeceğim maddesine dikkatinizi çekeceğim, üçüncü maddede deniliyor ki, işbu Andlaşma hükümlerinin ihlâli halinde teminatçı devletler lüzumlu tedbirleri almak üzere kendi aralarında istişare ederler. Müşterek

[695] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.22.

veya birlikte tesbit edilmiş bir hareketin ifasının gayrimümkün olması halinde, garanti eden üç devletten her biri eski nizamı iade etmek için harekette serbest bırakılıyor.

Şimdi, bu maddeyi, Anayasaya aykırı olarak bir taksim tezini takibedeceklerin kullanmasına imkân olup olmadığını düşünelim. Kanun dışı böyle bir teşebbüste İngiltere ve Yunanistan'ın tarafsız kalarak Türkiye'yi serbest bırakacakları tasavvur olunamaz. Zaten, Kıbrıs Adasında iktidarda bulunan halkın çokluğu aleyhine bir taksim tezinin tatbik olunabilmesi, artık maddeten tasavvuru mümkün olmıyan bir harekettir.

Bu suretle, Garanti Andlaşmasında, taksim tezinin hukukan olduğu gibi, fiilen de tatbik edilmesine hakikaten imkân bırakılmamıştır.

...

Burada, taksim tezini bertaraf eden ikinci bir kayıt vardır. Kıbrıs Anayasası ihlâl olunursa ve diğer müttefikler alâkadar olmayarak yalnız Türkiye kuvvetini kullanırsa, bu halde dahi, Türkiye'nin hakkı, müdahale ile münhasıran eski nizamı, yani bağımsızlığı yeniden tesise çalışmaktan ibarettir."[696]

Buna karşılık, İnönü, öncelikle Anayasa projesinin 21 ve 22. Maddelerinin ilhakı (Enosisi) yasakladığını, ve Dörtlü Andlaşmanın 3. maddesinin bu yasağın ihlâli halinde başvurulacak müeyyideleri düzenlediğini, ancak bunların fiilen yeterli olmadığını savunmuştur. İnönü, bu hususu da şu şekilde açıklamıştır:

"Dörtlü Andlaşmanm 3'üncü maddesi bir ihlâl halinde müeyyide tatbikini düşünmektedir. Maddenin Enosis ihtimalinde ne dereceye kadar tesirli bir surette tatbik olunacağı yakından tetkik olunmaya değer.

Âkidler istişare edecekler, müşterek veya beraberce kararlaştırılmış bir hareket mümkün olmazsa, her biri eski nizamı yeniden tesis için haklarını mahfuz tutacaklar. Şimdi, bir enosis hareketine karşı Yunanistan'ın bizimle beraber olması az muhtemeldir. İngiltere müdahale için katî bir taahhütle bağlanmamıştır. İngiltere, Anayasanın ihlâl edildiğini ve müdahale lüzumunu teslim etse bile, bu maksatla yapılacak askerî harekâta iştirak edip etmemek kendi takdirine kalmıştır. İngiltere, bu şekilde hareket ederse, müdahale, Dörtlü Andlaşmadaki gibi, beraberce kararlaştırılmış olur; ama, müşterek olmaz. Bu halde,

[696] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss.22-23.

dâvanın ihlâline karşı Türkiye'nin yâlnız başına harekete geçmesi mevzuubahis olacaktır.

Ayrıca unutmamalı ki, böyle bir zamanda Andlaşmayi ihlâl eden Kıbrıs Cumhuriyeti Birleşmiş Milletlerin âzası bulunacaktır. İhtilâf, bütün Dünya Teşkilâtının ve hususiyle Güvenlik Konseyinin müşterek meselesidir. Bu vaziyette, Türkiye, eğer süratle hakkını kullanarak müdahale imkânına malik olursa, yapacağı haklı bir emrivakiyle dâvasını kazanabilir. Halbuki şartların, tarafımızdan süratli bir askerî hareket yapmaya müsaidolduğu ve her zaman olacağı iddia edilemez. Bu sebeple, Anayasa dışı teşebbüs edilecek enosis hareketini, işbu Andlaşma hukukan bertaraf etmiş görünse de, fiilen bertaraf etmemektedir. Halbuki, taksim tezi, hukukan olduğu gibi, fiilen de bertaraf edilmiştir."[697]

İnönü, anlaşmaların uygulanmasında iyi niyetin elbette mühim olduğunu, zaten iki toplumun beraber yaşamasına ilişkin muğlak Anayasa hükümlerinin bu iyi niyetle işletilmesinin iki toplumun başkaca çarelerinin olmadığına inanmasıyla mümkün olabileceğini, nihayet toplumlardan birine hukuk dışı olmakla birlikte "fiili bir hâl imkânı göründüğü müddetçe" Anayasanın uygulanmasının kolay olmayacağını vurgulamıştır. İnönü, ilhakı tam olarak bertaraf etme konusunda yeterli tedbirlerin alınmadığını, müzakerecilerimizin amaçlarını gerçekleştirmede yetersiz kaldıklarını ve bu eksikliğin tamamlanması gerektiğini belirtmiştir. İnönü'ye göre, görüşmeler sırasında İngiltere'nin mutlaka Anayasa ihlâline karşı "müşterek teşebbüs taahhüdü"ne girmesi sağlanmalıydı, zira İngiltere'den bunu istemek hem mümkündü hem de bizim için bir haktı.[698]

İnönü, Türkiye'nin Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumuna her türlü ekonomik yardımı serbestçe yapabilmesinin anayasal güvenceye bağlanması şartını da şu şekilde savunmuştur:

"Anayasanın 24 ncü maddesinde kendi cemaatimizin eğitim, kültür, spor ve hayır müesseselerine yardım edebileceğimiz yazılmıştır. Bu kâfi değildir. Mutlak olarak, cemaatimizin malî ve iktisadi ihtiyaçlarına koşabilmemiz temin edilmelidir. Azlıkta olan cemaatlerin yaşamaları ancak iktisadi şartların elverişli olmasına bağlıdır. Biz, bunun, tarih boyunca çok misallerini görmüşüzdür. Şimdi beraber yaşama şartlarını kurarken, en esaslı

[697] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.23.

[698] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.24.

bir maddeyi ihmal etmemeliyiz. Dışişleri Bakanının, istediğimiz kadar malî ve iktisadi yardım yapabileceğimiz yolunda encümendeki teminatı bir bakıma kıymetlidir. Bu ifade ile, Anayasa maddesine mutlak surette yardım kaydının konmasına ciddî bir mâni bulunmadığını şimdiden söylemiş olmaktadır. Durum gerçekten böyle ise, kolay tahakkuk ettirilebilecek bir talepte bulunuyoruz, demektir! Ama bu kayda ihtiyaç vardır. Zamanla şifahi teminat unutulur, vesikalara giren metinlerin hükümleri devam eder."[699]

İnönü'ye cevap vermek üzere kürsüye gelen Dışişleri Vekili Fatin Rüştü Zorlu, CHP Başkanını dikkatle dinlediğini ve kendilerinin bütün milleti ilgilendiren bir meseleyi zaman ayırarak tetkik etmesinden memnun olduğunu, esasen bu konuda hassasiyetle durulmasının vatanperverliğin tezahürü olduğunu belirterek sözlerine başlamıştır. Zorlu, ülkelerin menfaatlerini korumak için farklı usul ve çareleri olduğunu, devletler arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde en iyi çarelerden birinin muhasım tarafın rızasını temin ederek milli menfaatlerin korunması usulü olduğunu, bu nedenle Meclisin huzuruna çıkarılan anlaşmaların Türk milli menfaatlerine uygun olduğunu belirtmiştir.[700] İnönü'nün anlaşmalarla taksim tamamen bertaraf edildiği halde, ilhak fiilen tasfiye edilmemiştir şeklindeki iddiasına Zorlu şu cevabı vermiştir:

"Sayın İnönü her halde vatanperverliğinin verdiği bir hassasiyetle olacaktır ki, hakikatte aynı şekilde tasrih ve tesbit edilmiş olan bu teminatın taksim için tamamen, enosis için ise eksik şekilde mevcut bulunduğunu ileri sürdüler.

Kendilerine arz etmek isterim: Anayasa mucibince hem taksim, hem de enosis aynı katiyetle reddedilmektedir. Garanti Anlaşmasına gelince: Garanti Anlaşması aynı maddeyi teminat altına almakta ve her iki ihlâl hâli karşısında teminat veren memleketlerin aynı şekilde hareket edeceklerini ifade ve tasrih etmektedir. Şu halde eğer teminat enosis için yoksa, taksim için de yoktur, arkadaşlar. Binaenaleyh her iki memleketin mukaddem iddialarına karşı aynı şekilde teminat mevcut bulunmaktadır. Her iki memleket aynı hükümlerden istifade etmektedir. İkisi arasında bir fark gözetmeye imkân yoktur.

---

[699] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.24.

[700] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss.24-25.

Vaziyeti mütalâa edelim: Farz edelim Yunanistan ve Kıbrıs'taki Rum cemaati enosise ait faaliyetlerde bulunuyorlar. Bu faaliyetler ya icrai şekilde veya propaganda şeklinde oluyor. Hüküm sarihtir. Türk cemaatini temsil eden Cumhurreisi Muavini ortaya çıkacak diyecek ki, anayasayı ihlâl etmeye gidiyorsunuz, ben emniyet hususundaki veto hakkımı kullanmak isterim. Bunun yanında üç memleket yani Türkiye, İngiltere ve Yunanistan ortaya çıkacaklar ve anayasanın ihlaline müsaade edemeyiz, diyecek-lerdir. Veyahut bu memleketlerden yalnız birisi buna mümanaat etmek istiyecek, bu takdirde diğer ikisi müştereken hareket edecektir. Yahutta ikisi mümanaat edecek, diğer biri harekete geçecektir. Şimdi hukuku düvel ile ve siyasi tarihle uğraşan arkadaşlar gayet iyi bilirler ki, müşterek garanti halinde, müşterek teminat mevzuunda en mühim nokta şudur: Taraflardan birinin teminatı, diğerlerinin harekete geçmesini önler, müşterek garanti halinde ehemmiyetli olan cihet müştereken veya ferdan ferda hareket serbestisini temin etmektir. Binaenaleyh, Sayın İnönü'nün burada za'folarak gösterdiği husus, hakikatte bir kuvvettir.

...

Kıbrıs Andlaşmasında ise, diğer iki taraf razı olmasa da, doğrudan doğruya harekete geçmek istiyen devletin harekete geçebileceği tasrih edilmiştir.

Şimdi, vaziyetlerimizi mukayese edelim: Yunanistan Adadan 600 mil, Türkiye ise 40 mil uzaktadırlar. Bu noktaya lütfen dikkatini teksif ediniz. Anayasayı ihlâl eden bir vaziyet zuhurunda, Adaya 600 mil uzaktaki bir devlet mi, yoksa 40 mil uzaktaki bir devlet mi daha çabuk gelebilir?"[701]

Diğer yandan, Zorlu'ya göre, anlaşmanın ihlâli karşısında müştereken ve münferiden hareket etme hakkına sahip olan İngiltere'den alınması gereken bütün taahhütler alınmıştır, daha fazlası alınamazdı. Aynı yetkilere sahip olmakla Türkiye kendi menfaatlerini güvence altına almıştır. Zorlu, kısacası, ilhak ve taksim konusunda tarafların iyi niyetleri sonucunda tam bir teminat sağlandığını ileri sürmüştür. Bu iyi niyetlere rağmen anlaşmanın bozulması durumunda da en kötü vaziyete düşecek ülkenin "26 milyonluk ve Ada'ya 40 mil mesafede bulunan Türkiye" olmayacağını vurgulamıştır.[702]

[701] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.25.

[702] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.26.

İktisadi yardımın Anayasaya konması konusunda da Zorlu, İnönü'ye katılmadığını, esasen bu tür yardımın önünde hiçbir engel bulunmadığını belirtmiştir. Zorlu şunları söylemiştir:

> "Anayasada hayır cemiyetlerine, içtimai cemiyetlere, mekteplere, irfan ocaklarına, spor cemiyetlerine her iki Devletin de yardım edebileceği tasrih edilmiş bulunmaktadır. Kendilerinden çok rica ederim, herhangi bir Devlet Anayasasında buna mümasil bir kayıt bulurlarsa, ben kendilerini tebrik edeyim. Çünkü başka anayasalarda böyle bir kayıt yoktur. Bu yolda bir kaydın konulması Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluğun bir tezahürüdür. Ve anavatanlarına bağlı iki cemaate ait hakların tanınmış olmasından ileri gelmektedir. Bunun iktisadi sahalara da teşmili kabildir. İktisadi sahada anlaşma yapmak daima Türkiye'nin imkânı dahilindedir. Bu vesileyle hatırlatmak isterim: Türkiye'nin orada kurduğu bankaları vardır. Bankalar vasıtasiyle iktisadi yardımı daima yapılabilir. Bunlardan ayrı ne gibi bir yardım temini istiyorlar? Türkiye hastane kurabilecek, doktor gönderebilecek, üniversite ve mektepler açabilecek, din adamları gönderebilecek, Türk cemaatine ait işlerde, banka, kooperatif ve saire işlerinde eksik olan teknik elemanı temin edebilecek. Bunlar az iş midir? Ayrıca unutmamak lâzımdır ki, bu Ada'daki Türklerin durumunu iyice mütalâa ederseniz, onların anavatan Türklerinden daha zengin olduklarını görürsünüz. Böyle olmasına rağmen, onların camia olarak kuvvetlenmesi ve neşvünema bulması için yardım hususunda ayrı bir madde koydurmuş bulunuyoruz."[703]

Zorlu'dan sonra DP Meclis Grubu adına Muğla Milletvekili Zeyyat Mandalinci konuşmuştur. Mandalinci, "ölüm kalım kervanında memleketimizin en yakın omuzdaşları" olan İngiltere ve Yunanistan'la Kıbrıs konusunda varılan anlaşmanın dostların yüzünü güldürdüğünü, düşmanları ise kederlendirdiğini, bu anlaşmanın geleceğinin tarafların iyi niyetlerine bağlı olduğunu, bunun da tek taraflı olamayacağını kendimiz gibi karşımızdakilerin de iyi niyetli olduğunu varsaymamız gerektiğini hatırlatmıştır. Mandalinci, Kıbrıs konusunda İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin politikalarını sırasıyla değerlendirmiş ve bir anlamda Kıbrıs meselesinin kısa bir tarihsel analizini yapmıştır. Bu bağlamda Türkiye Hükümetinin "büyük bir İmparatorluğun vârislerine yakışan bir olgunlukla, ağır başlılık içinde meseleyi daima politik sahadan diplomatik sahaya çekmeye çalışmış" olduğunu, ancak buna rağmen milli menfaatleri vekar içinde savunmasını bildiğini, 7 Eylül 1955 Londra Konferansında bu konudaki tavrını

---

[703] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.26.

koruduğunu, ilhaka neden olabilecek ve adadaki Türklerin yaşamlarını tehlikeye sokabilecek politikaları kabul etmediğini, taksim fikrini de bu amaçla son çare olarak benimsediğini ileri sürmüştür.[704] Bu anlaşmanın Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkileri düzelteceğini savunan Mandalinci'ye göre, "kalpten kalbe dost olan iki milleti kedere garkeden bu Kıbrıs hâdiselerini halletmiş olmaları Karamanlis ve Menderes[e] her iki milletin de minnet ve dualarını kazandırmış olmaktadır."[705]

Mandalinci, Kıbrıs meselesinin hallinin Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluk bağlarını kuvvetlendireceğini, esasen bunun kaçınılmaz olduğunu çünkü bu ülkenin kaderinin bir olduğunu ileri sürmüştür. Mandalinci bu konuda şunları söylemiştir:

> "Arkadaşlar, tabiat Türkiye ve Yunanistan'ı jeopolitik, stratejik durumları itibariyle bölünmez bir bütün halinde halk etmiştir. İktisadi kuruluşları birbirlerini tamamlayıcı vasıfta ve dış âleme karşı müşterek bir politika tatbikini mücbir kılmaktadır. Kitlelerin arasında asırların yuğurduğu mutlak bir benzerlik vardır. Yani bu iki memleket bir arada yaşamak için her türlü hususiyet ve menfaatlere sahiptir. Ve dünyanın günbegün değişen konsepsiyonu içinde birlik bağlarının takviyesi bir zaruri icaptır, inşallah Kıbrıs'ta başlıyan konfederal, müşterek hayat muvaffak olacak ve sahasını genişleterek daha mesut ve şümullü neticelere vâsıl olacaktır. Ve bu suretle bizi çok üzen Kıbrıs hâdiseleri birgün müşterek bir kaderin taayyününde beşaret olarak mânalandırılacaktır."[706]

Adana Milletvekili Kasım Gülek de, dış politika meselelerinin çok nazik olduğunu, kelime ve cümlelerin itinayla kullanılması gerektiğini, bilhassa Kıbrıs gibi milli bir mesele konuşulurken bu itinanın bir kat daha arttığını ifade ederek sözlerine başlamıştır. Gülek, bütçe görüşmeleri sırasında Londra Anlaşmasının faydalarını dile getirdiğini, konuşmasında anlaşmanın Akdenize barış getirdiğini, NATO içindeki anlaşmazlıkları hallettiğini, Kıbrıs'ta teröre son vererek sükuneti sağladığını ve nihayet Türk-Yunan ilişkilerinde dostluğa imkân verdiğini vurguladığını hatırlatmıştır. Gülek, bunun yanında anlaşmanın bazı noksanlarını da tespit ettiklerini ve muhalefet partisi olarak tespit ettikleri bu hususların bundan sonraki andlaşmalarda dikkate alınması gerektiğini

---

[704] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.28.

[705] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.28.

[706] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss.28-29.

belirtmiştir.[707] Gülek, konuşmasının devam eden kısmında İsmet İnönü'nün dile getirdiği ilhakın fiilen tasfiyesi ile ekonomik yardımın anayasal statüye bağlanması şeklinde özetlenebilecek iki noktanın tekrar önemini anlatmış ve bunların sağlanması için iyi niyetin yeterli olmadığını, Dante'nin meşhur "Cehennemin tabanları iyi niyetle döşelidir" sözünü hatırlatarak ifade etmiştir.[708]

Gülek, ayrıca, göç konusunun anlaşmalarda yer almamasını da eleştirerek şunları söylemiştir:

> "Mühim bir mesele de muhaceret meselesidir. Türklerin kaybettikleri topraklarda daima kaybettiğimiz memleketlerin takibettikleri bir sistem vardır; muhacir getirirler, Türk köylerine yerleştirirler. Oradaki Türkleri tedirgin ederler. Bunu Garbi - Trakya'da, Adalarda, Sırbistan'da gördük. Kaybettiğimiz bütün memleketlerde Türkler tedirgin edilmişlerdir.
>
> Andlaşmada muhaceret hususunda hiçbir hüküm yoktur. Kıbrıs Hükümetinin serbestçe alacağı bir kararla halledeceği meseleler arasında muhacereti de görebiliriz. Kıbrıs Cumhuriyeti kanun geçirir ve mesela her sene Kıbrısa dışardan 10 bin muhacirin gelebileceğini kabul eder. Türkiye dışarıya muhacir göndermez, bu hususta bir teamülü yoktur. Bilâkis dışardan muhacir kabul eder. Ama Yunanistan her sene dışarıya on binlerce muhacir gönderir. Kıbrıs Hükümeti her sene 10 bin Türk ve 10 bin Yunanlı muhaciri kabul etmek hususunda müsavi şartlarla bir kanun çıkarırsa, bu kanun veto edilemez. Çünkü fark gözetici bir muamele değildir... Her sene on bin Yunanlı muhacir Kıbrısa giderse yavaş yavaş muhacirlerin artmasiyle Türklerin umumi nüfusa nazaran şimdiki nispetleri azalır, kaybolur. Kıbrısın Rum ekseriyetli Hükümeti, sadece, iyi bir iktisadi kalkınma programı sayesinde, her yıl dışarıya göç eden Kıbrıslı Rumların kalmasını temin etse, yine, nispetler aleyhimize değişir. Filhakika şimdi varılan anlaşmada % 30, % 70 esası konmuştur ama, bu fark zamanla değişirse Yunanlılar kolaylıkla dünya huzuruna çıkıp, insaf eskiden böyle idi, ama bakın nüfus farkı ne nispetlerde tahavvül göstermiştir der, propagandaya başlar, bunda muvaffak da olabilir."[709]

---

[707] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.29.

[708] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.30.

[709] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.31.

Gülek, anlaşmalardan kaynaklanacak diğer bazı problemlere de dikkat çekmiştir. Bu kaygıların bir kısmının daha sonra gerçekleştiği düşünülürse söz konusu uyarıların önemi daha iyi anlaşılabilir. Gülek'in dile getirdiği hususları maddeler halinde özetleyebiliriz.

1. Anlaşmalarda her ne kadar "Kıbrıs'ın NATO'ya veya Türkiye ve Yunanistan'ın beraberce dâhil olduğu teşekkül ve ittifaklara girmesi kararı veto edilemez" şeklinde bir hüküm bulunsa da, bu hüküm Türkiye'nin de lehine olan Kıbrısın NATO üyeliğini sağlamak için yeterli değildir. Nitekim Makarios'un United Press International'a verdiği "Kıbrıs gibi küçük bir adanın bu (NATO) gibi ittifaklara girmesi doğru değildir" yönündeki beyanatı bu konudaki kuşkuları artırmaktadır.
2. Yunanistan'ın NATO'dan çekilmesi durumunda ne olacağı da "iyi niyet"e bırakılmıştır. Bu konuda sağlam hükümlerin bulunması gerekirdi.
3. Kıbrıs'ta yapılacak seçimlerde siyasi prendipleri "hür dünyanın siyaset ve umdesi"ne aykırı bir parti iktidara geldiğinde, ki bu cereyanların Kıbrıs'ta güçlü oldukları bilinmektedir, Kıbrıs'ın genel durumu, Kıbrıs Türklerinin durumu ve yapılan anlaşmaların sıkıntıya gireceği açıktır. Anayasa'ya, Batı Almanya'da olduğu gibi, hür demokratik düzenle bağdaşmayan siyasi partilerin Anayasa Mahkemesince kapatılmasını sağlayacak bir hüküm konmalıydı.
4. Anlaşmaya göre Kıbrıslı Türkler Kıbrıs vatandaşlığının yanında Büyük Britanya Milletler Camiasının tâbiiyet imtiyazlarına da sahip olacaklardır. Bunun yanında Kıbrıs Türklerinin Türk tâbiyetinde Yunanlıların da Yunan tâbiyetinde bulunmalarını sağlayan hükümler de hâlâ konabilir. Nitekim bu, birinci Mac Millan plânında öngörülmekteydi. Bu sağlandığı takdirde, Kıbrıslı Türkler Türkiye'de siyasi hayata katılabilir, milletvekili seçilebilir ve orduda görev alabilirler.
5. Türkler ile Rumlar arasındaki anlaşmazlıklara bakacak muhtelit mahkemeleri tayin yetkisini de elinde bulunduran Hâkimler Şûrasında 1 Türk 2 Rumun bulunması sakıncalara yol açabilir. Burada eşitlik ilkesi gözetilerek 2 Rum 2 Türk bulunmalıydı. Diğer yandan, Kıbrıs'ın devlet radyosunda Rum toplumuyla birlikte Türklere de hak tanınacağı hükme bağlanmalıydı.[710]

Kasım Gülek'e cevap vermek üzere yeniden söz alan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Gülek'in Genel Başkanlarının değerlendirmelerini alıp onlara

[710] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss.31-32.

bazı ilaveler yaparak beyan ettiğini ve maziyi misal aldığını, ne var ki "Kıbrıs konusunda unutulacak bir mazi, hiç olmazsa Demokrat Parti zamanında unutulacak bir mazi"nin bulunmadığını, bu meselenin Birleşmiş Milletler önünde uluslar arası arenaya çıkmasından itibaren Türk milletine tercüman olan DP hükümetlerinin milli menfaatleri korumak için sonsuz gayretlerle çalıştıklarını ve başarılı olduklarını ifade etmiştir. Zorlu, İnönü'ye verdiği cevapta olduğu gibi, burada da muhalefetin görüşlerinin isabetli olmadığını, ilhakı önleyecek bütün hükümlerin anlaşmalara koyulduğunu, İngiltere'nin mevcut taahhütlerini yerine getirmeyecek olması durumunda muhalefetin ısrarla konulmasını savunduğu ilave taahhütlerin de çiğnenebileceğini, ayrıca Kıbrıslı Türklere iktisadi yardımın önünde hiçbir engelin bulunmadığını, anlaşma ile "en ziyade müsaadeye mazhar millet" hükmüne haiz olduğumuzu belirtmiştir.[711]

Zorlu, Gülek'in muhaceret ve çifte vatandaşlık konularında çelişkiye düştüğünü şu sözlerle ileri sürmüştür:

> "Bize adaya muhaceretten bahsettiler. Diğer tarafından da çifte tâbiiyetin lüzumunu hatırlattılar. Bir Kıbrıslı Türk gelsin, Türkiye'de mebusluk yapsın, dediler. Dikkat buyurunuz Kasım Beyefendi, burada tenakuza düşüyorsunuz.
>
> Sonra, Kıbrıs'a onar bin muhacir gönderme kararı alınabileceğinden, ve bunun Yunanlılar lehine işliyebileceğinden bahsettiler. Acaba Yunanistan muhacir göndermekte tamamen serbest mi? Hayır arkadaşlar. Çünkü dışardan getirilecek muhacir ecnebi tâbiiyetindendir. Binaenaleyh, Türk Reisicumhur muavininin vetosuna tâbidir. Bu yabancıların ikamet hakları mevzuudur. Kaldı ki, 10 binlerce muhacir gelmesi ihtimali fiiliyatta varit de değildir. Çünkü haddizatında muhaceret Rum unsurunun harice gitmesi şeklinde vukubulmaktadır. Rumlar mütemadiyen İngiltere, Amerika'ya gidip duruyorlar. Fiilen vaziyet meydandadır. Londra'da 60 bin Kıbrıslı Rum vardır. Buna mukabil ancak 7 bin Türk vardır. Bunları encümende arkadaşlarınıza izah ettim, her halde size söylemişlerdir. Bugün Avusturalya'da 100 bin Rum vardır, buna mukabil çok az Türk, belki 10-15 aile vardır. Amerika'da da vaziyet aynen böyledir. Binaenaleyh, bu hususiaki endişeleri tamamen yersizdir.
>
> ...
>
> Türk egemen olamadığı yerden hicret eder, efendi olarak bulunduğu yerden hicret etmez. Türk halkı Ada'da efendi olarak

[711] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss.32-33.

dolaşacaktır Bu, onun haklarının teminat altına alınmış olması sayesindedir."[712]

Zorlu, anlaşmadan sonra Yunanistan muhalefetinin yaptığı açıklamalardan önekler vererek her iki ülkenin muhalefetinin de hassas olduğunu, esasen bu hassasiyetin haklı ve yerinde bir anlaşmanın yapıldığını ve Kıbrıs Türklerinin menfaatlerinin kolay elde edilemeyecek şekilde sağlandığını gösterdiğini savunmuştur. Adadaki 650 Türk askerinin gerektiğinde müdahale için yeterli olmadığı yönündeki eleştirilere de Zorlu şu cevabı vermiştir:

"Keza diyorlar ki; «Bizim orada ancak 650 askerimiz olacaktır. Bununla mı, 650 askerle mi müdahale edeceksiniz?» Bunu bize Yunan Cemaati Lideri de söyledi : «Bir gazetede şu çıktı diye yarın başıma asker yığarsanız ne olur?» dedi. Kendisine, «Asker sizin kapınıza gelmek için değildir, oradaki teşriki mesainin bir nümunei imtisalidir.» dedik. Biz Ada'ya mütemadiyen jandarma kuvvetiyle tahakküm etmek gayesinde ve iddiasında değiliz. Fakat eğer orada Anayasa ihlâl edilirse 26 milyonun hazır olduğu muhakkaktır. (Soldan, alkışlar)"[713]

Zorlu, konuşmasının son kısmını Kıbrıs'ın muhtemel NATO üyeliği konusuna ayırmıştır. Zorlu'ya göre Kıbrıs'ın NATO'ya girip girmemesinin Türkiye bakımından bir önemi yoktur, zira Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin müttefikidir. Zorlu, konuşmasını şu sözlerle tamamlamıştır:

"Şimdi Kıbrıs'ın NATO ya girip girmemesi mevzuuna temas edeceğim: Derhal söyliyeyim ki, ortada bir zühul var: Kıbrıs NATO'ya girmek isterse bizim reddetmiyeceğimiz tabiîdir. İster girsin, ister girmesin. Benim müttefikim mi? Evet... Yunanistan'ın müttefiki mi'? Evet... İngiltere'nin müttefiki mi? Evet... NATO'ya girsin, girmesin bunun büyük bir ehemmiyeti yok. Kıbrıs NATO'ya girerse bundan şanü şeref kazanır. Türkiye ve Yunanistan NATO âzasıdır. Türkiye yine NATO'ya ve Bağdad Paktına dâhil olan İngiltere'nin de müttefikidir. Adada İngiltere'nin hâkimiyeti altında iki üs vardır ve adanın bütün radarlarını ve sairelerini kullanma, hakkı İngiltere'ye tanınmıştır. Sevgili arkadaşlarım, bu vaziyette Kıbrıs NATO'ya girmiş, girmemiş haizi ehemmiyet değildir. Bunun üzerinde, bu bir

[712] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss.33-34.

[713] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.34.

eksikliktir, diye durmak hiç de yerinde olmıyan bir şeydir. Yunanlı dostlarımız bize «Kıbrıs'ın NATO'ya girmesini kabul eder misiniz? diye sordular. Biz de «ederiz» dedik. Her halde girerse memnuniyetle kabul ederiz.

FAHRİ KARAKAYA (Elâzığ) — Makarius'un beyanatı...

HARİCİYE VEKİLİ FATİN RÜŞTÜ ZORLU (Devamla) — Makariyos'un bu hususiaki beyanatı şu veya bu olabilir. Makarios NATO'ya girip girmemek mevzuunu tetkik edebilir. Varacakları karar ne olursa olsun, bizim kaybımız nedir? Bu endişeler büyük hassasiyetin eseridir. Yapılan anlaşmalar muvacehesinde bunlar hakikatte vârit değildir.

Mâruzatım bundan ibarettir. (Soldan, alkışlar)."[714]

Sivas Milletvekili Necati İlter de muhalefetin kaygılarını tekrarlayan bir konuşma yapmıştır. İlter, ayrıca anlaşmanın getirdiği "müşterek karargâh"ın adadaki güvenliği sağlayamayacağını, bunun bir paravandan ibaret olduğunu ve askeri bakımdan hiçbir kıymetinin bulunmadığını, gerçek güvenliğin tesisi ve adada yaşayan halkların haklarının korunabilmesi için İngiltere'nin yanında Türkiye ve Yunanistan'a da ada üzerinde üs verilmesi gerektiğini savunmuştur.[715]

Hariciye Vekili Zorlu, İlter'e verdiği cevapta, barış getiren bir anlaşma üzerinde uzun uzun harbe ilişkin sözler sarfederek konuşan Albay Necati İlter'in bunu meslekleri icabı yaptığını, ancak "kendi sahaları bakımından da" hataya düştüğünü, bir yandan Adada müttefiklerin teşvikiyle enosis hareketinin başarı kazanabileceğini ve Türklerle Yunanlıların ayrı ayrı üslere sahip olması gerektiğini söylerken, diğer yandan Türkiye'nin adaya 40 mil, Yunanistan'ın ise 600 mil mesafe olduğunu "unuttuğunu" ileri sürmüştür. Ayrıca, Zorlu'ya göre, İlter'in İngiltere'nin aleyhimize hareket edebileceği yönündeki kuşkuları da mensup olduğu partinin sözcülerinin Anayasa ihlâli durumunda İngiltere'nin müdahalesinin mecbur olması gerektiğini savunan görüşleriyle çelişki içindedir.[716]

Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata da yapılan anlaşmanın taksim fikrinden geriye gidişi ifade ettiğini, ancak iltihakı fiilen önleyecek tedbirlere yer vermediğini, İngiltere ve Yunanistan'ın lehine olduğu halde Türkiye'nin aleyhine olduğunu belirttikten sonra Hükümetin önce anlaşmalara imza atıp sonra bunları "emrivaki" olarak Meclise tasvib ettirmeye yönelik politikanın prensip itibariyle de yanlış olduğunu savunmuştur. Bekata, Meclis'in 16 Haziran

[714] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss.34-35.

[715] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.38.

[716] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.38.

1958 günü Kıbrıs'ta taksim tezini savunan bir kararı milli anlayışın güzel bir ifadesi olarak ittifakla aldığını, bütün dünya parlamentolarına bu kararını bildirdiğini ve Hükümete de "senin yetkin buraya kadardır" dediğini hatırlatmıştır. Bekata'ya göre, bu kararın değişebilmesi için, öncelikle Hükümetin gelip durumu Meclise izah etmesi ve Meclisin de bunu kabul ederek yeni bir prensip kararı vermesi gerekir. Ancak bu yeni karardan sonra Hükümet gidip değişik şekli görüşebilir. Oysa mevcut durumda Hükümet "Tasarruflarını Türkiye Büyük Millet Meclisi nasıl olsa kabul edecektir" anlayışına sahip bir şekilde hareket etmekte ve Meclisi emrivakilerle karşı karşıya bırakmaktadır.[717] Bekata, bu davranışın Anayasayla bağdaşmadığını ve Hariciye Vekilinin siyasi sorumluluğunu doğurduğunu savunarak şunları söylemiştir:

> "Atatürk gibi, İnönü gibi gelip geçmiş ve gelecek hakiki Devlet adamlarının, kararını almadan hareket edemedikleri ve önünde daima eğildikleri Büyük Millet Meclisini bir vekil peşine mi takmak istiyorlar? (Sağdan; bravo, sesleri, alkışlar)
>
> İşte prensip itibariyle bu hareket Anayasaya aykırıdır; hassasiyetimiz buradan geliyor, arkadaşım. (Soldan; gürültüler) Sevgili arkadaşlarım; bu hassasiyet yalnız benim hassasiyetim değildir, bu hassasiyet yalnız bir partinin hassasiyeti de değildir; bu hassasiyet Türkiye Büyük Millet Meclisinde dün de, bugün de mevcudolan; yarın da mevcudolacak olan ve istikballere doğru aynı şekilde gitmesi lâzım gelen şerefli ananenin; bu milletin hükümranlık haklarının hassasiyetidir. (Sağdan; bravo, sesleri ve alkışlar)
>
> Şu halde arkadaşlarım; neticeye geliyorum. Hariciye Vekilim, salâhiyetlerini tecavüz etmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin kendisine verdiği salâhiyet hududunu şahsan aşmış ve taksim fikrine nazaran çok daha geri bir anlaşmaya imza koymuş durumda görmekteyiz.
>
> Bu vaziyet karşısında, Türkiye Büyük Millet Meclisinin verdiği bir karara hürmetsizliğinden dolayı kendisinin siyasi mesuliyeti telâkkisi içindeyim."[718]

Hariciye Vekili bu sözlere cevap vermek için kürsüye gelerek, Bekata'nın her şeyi birbirine karıştırdığını, konuşmasından anlaşmayla ilgili belgeleri okumadığının sâbit olduğunu, kendisini bu belgeleri Meclisin huzuruna getirmekten şahsen sorumlu tuttuğunu, böyle bir sorumluluğu seve seve kabul

---

[717] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss.42-43.

[718] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.43.

edeceğini, ancak böyle bir kararın ancak Hükümet seviyesinde alınabileceğini, esasen burada en büyük mesuliyetin ve şerefin de Başvekile ait olduğunu, bütün bunları Bekata'nın bildiği halde sadece Hariciye Vekiline böyle bir mesuliyetin yüklenmesi durumunda Meclisin bunu daha kolay kabul edebileceği "basit taktikler"le hareket ettiğini ileri sürmüştür.[719]

Hariciye Vekili, ayrıca, Hükümetin mesuliyetini müdrik bir şekilde hareket ettiğini, izlediği politikayı Büyük Millet Meclisinin onayına sunduğunu, dolayısıyla Meclisin "mutlak hâkimiyetine karşı bir hareket" olmadığını, tersine onun karşısında "büyük bir inkıyat" olduğunu söylemiştir.[720] Meclisin geçen yıl aldığı "taksim" kararından neden vazgeçildiğini ve mevcut anlaşmanın çok daha ileri bir durumu ifade ettiği görüşünü de bazı milletvekillerinin müdahaleleri arasında şu sözlerle izah etmiştir:

> "Sevgili arkadaşlarım, biz bu yola niye girdik?.. Başından beri arz ediyoruz: Bizce bu, taksimden daha faydalı bir yoldur. "Taksime niye gittiniz" dediler. Bir imkânsızlık karşısında gittik. Bir uzlaşma için gittik. Bu arada taksimin esasen ilk defa Yunanlılar tarafından ileri sürüldüğünü söyledik onlar tarafından ileri sürülen bir uzlaşma imkânına doğru bir ışığa koşar gibi koştuk. O zaman karşımızda oradaki Türklerin egemenliğini, Türk cemaatinin eşit muameleye tâbi olarak, ada idaresine iştiraklerini kabul etmiyen bir Rum cemaati, bir Yunanistan mevcut idi. Bu şart altında Türk cemaatini başkasının tahakkümü altında bırakamazdık. Fakat bugün yapılan andlaşma ondan daha ileri daha istikbal vadedici bir anlaşmadır. Taksimin birtakım müşkülâtını da nefsinde cemmetmemektedir."
>
> FETHİ ÇELİKBAŞ (Burdur) — Ciddiye almıyoruz bunları.
>
> HARİCİYE VEKİLİ FATİN RÜŞTÜ ZORLU (Devamla) — Zatıâlinizin sözünü ciddiye aldığım gibi bunları da ciddiye alıyorum. (Soldan bravo sesleri)
>
> Demin de arz ettiğim gibi hakka ve herkesin teminatına uygun, istikrar vadedici bir anlaşma yapılmıştır. Bunu mesuliyetini ve şerefini tek başına üzerine almaya Demokrat Parti hükümeti her zaman hazırdır.
>
> OSMAN BÖLÜKBAŞI (Kırşehir) — Çok yiğitsiniz..
>
> HARİCİYE VEKİLİ FATİN RÜŞTÜ ZORLU (Devamla) — Size arz edilen inşa ettiğimiz anlaşmaların temelleri bunlardır. Bunları topyekûn ya kabuledersiniz, veya reddeder ve bizi yalnız bırakırsınız. Bu istikbal vadeden yolda Türk milletinin menafiini

[719] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss.43-44.

[720] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s. 44.

omuzlarımızda taşıyarak tek başımıza yürümekten hiçbir zaman hazer etmiyeceğiz ve bundan ancak şeref duyacağız. (Soldan, bravo sesleri ve sürekli alkışlar)."[721]

Son olarak söz alan Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş, Anayasanın ihlâli durumunda İngiltere'nin mutlaka müdahalede bulunma taahhüdünü vermesi gerektiğini, Enosis karşısında Türkiye'nin taksime dair hukuki hakkının korunduğuna dair bir hükmün anlaşmalara girmesi gerektiğini, Türkiye'nin adaya yakınlığı bir avantaj olmakla birlikte Yunanistan'la birlikte bir askeri üsse sahip olmasının çok daha iyi olacağını, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasaya bir hüküm konulmak suretiyle mutlaka NATO üyesi olmasının sağlanması gerektiğini, bu anlaşmaların Enosise mani olma ve bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin ilerde de yaşamasını katiyen teminat altına alan hükümlere sahip olmadığını ve bu noksanlıkların giderilmesi gerektiğini ifade etmiştir.[722]

Çelikbaş'ın konuşmasından sonra kifayet takrirleri okunmuştur. Kifayet aleyhinde söz alan Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu, Yunan Parlamentosunun bu anlaşmaları 4 gün tartıştığını, bizde ise milleti en azından son 4 yıldır meşgul eden bir konunun sadece 4 saat Meclis'te tartışıldığını ve bunun kesinlikle yetersiz olduğunu, kendi parti grubuna mensup birkaç kişinin ancak konuşabildiğini, bir siyasi partinin başkanı sıfatıyla Osman Bölükbaşı'nın söz istediği halde Kıbrıs konusunda tek kelime dahi söyleme fırsatını bulamadığını, kaldıki meselenin zatında aydınlanmamış bir çok hususun bulunduğunu, Meclisin birkaç saat geç tatile girme pahasına da olsa bu milli davayı aydınlatması gerektiğini belirtmiş ve milletvekillerinden kifayet aleyhinde oy kullanmalarını istemiştir.[723] Ancak kifayet önergeleri 161 oyla kabul edilmiştir.[724]

Hükümet'in Kıbrıs politikası hakkındaki Meclis müzakerelerinde son tartışma CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün verdiği bir önerge üzerine yaşanmıştır. İnönü'nün, Genel Kurul'da savunduğu görüşleri iki madde halinde özetleyen bu önerge şu şekilde kaleme alınmıştır:

---

[721] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s. 44.

[722] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss. 46-50.

[723] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s. 51.

[724] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s. 51.

"T. B. M. Meclisi Yüksek Başkanlığına

Hükümetçe Büyük Millet Meclisinin tasvibine sunulan Kıbrıs meselesinin nihai hal şekliyle ilgili 19 Şubat 1959 tarihli prensip anlaşmaları, bilhassa:

1. Kıbrıs Cumhuriyetinin ileride Yunanistan'a katılması veya Türk cemaatine tanınan hakların zamanla kısılması ihtimaline karşı hukuki teminatı daha müessir kılacak ve fiilî teminat sağhyacak,
2. Türk cemaatinin iktisadi bakımdan Rum cemaatine nazaran geri bir durumda kalmasını önlemek için Türkiye'ye tütün imkânları verecek,

Yetki ve müeyyidelerle tamamlanmalıdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisince, ihtilâfın tatmin edici bir şekilde halledilmiş sayılabilmesi için bu hususların gerçekleştirilmesi lüzumunun karar altına alınmak üzere oya konulmasını arz ve teklif ederim.

Malatya Milletvekili

İsmet İnönü"[725]

Meclis Başkanı, birisi Kıbrıs Anlaşması konusunda Hükümet politikasının tasvibine dair, diğeri de İnönü tarafından verilmiş olan ve bir takım kayıtlarla bazı mütalâalar ileri süren iki takrir bulunduğunu, aykırı olduğu için evvela ikincisini reye sunacağını söylemiştir. Hariciye Vekili Zorlu, "Koyamazsın" diyerek müdahale etmiştir. Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin de Riyasetin aykırılık derecesine göre takrirleri reye sunmasının doğal olduğunu, ancak İçtüzük hükümlerine göre yapılan müzakere bir gensoru mahiyetini taşıdığı için bunların açık oya sunulması gerektiğini belirtmiştir.[726]

Takrirlerin açık oya sunulmasına dair takrirler okunduktan sonra, İzmir Milletvekili İlhan Sipahioğlu usul hakkında söz alarak, İsmet İnönü tarafından verilen takririn "temenni" mahiyetinde olduğu için reye konulmaması gerektiğini, bu takririn amacının Halk Partili mebusların kamuoyuna "biz yeni teminat hükümlerini karar altına aldırmak istedik. Fakat Demokrat Partili arkadaşlar buna yanaşmadı" şeklinde propagandada bulunmak olduğunu ve "İcra hususlarına dair heyeti umumiyeye mebuslar tarafından temenni takrirleri verilemez" hükmünü içeren İçtüzüğün 222. maddesi gereğince bu takririn oylanamayacağını ileri sürmüştür.[727] Bunun üzerine Malatya Milletvekili İsmet İnönü, takrirlerinde hiçbir taktiğin bulunmadığını, Hariciye Vekilinin

[725] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.52.

[726] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.52.

[727] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.53.

cevaplarının endişelerini gidermediğini, tatmin etmediğini, takrirlerinde bazı hususların düzeltilmesini istediklerini, takririn kabul edilmesi durumunda memlekete fayda sağlanacağını ve bu faydada en büyük şerefin de elbette çoğunluğa ait olacağını, takdirin Meclise ait olduğunu, takririn kabulü durumunda "Hükümeti bağlamaksızın eksikleri tamamlamak hususunda yeni bir gayrete sevk etmiş" olacaklarını ifade etmiştir.[728]

Ancak, Meclis Başkanı'nın takririn oylanması konusunda son sözü şu olmuştur: "Takriri okuduk; umumiyet itibariyle temenni mahiyetindedir. Bu itibarla reylerinize arz etmiyorum."[729] Meclis Başkanı, bu kez Yozgad Mebusu Âtıf Benderlioğlu ve iki arkadaşının Kıbrıs ihtilafı konusunda Londra'da imzalanan anlaşmalarda Hükümetin takibettiği politikanın Meclisçe onaylanmasını talep eden takririni açık reye sunmuştur. Takrir 138 red ve 2 çekimser oy karşısında 347 oyla kabul edilmiş ve böylece Hükümetin Kıbrıs politikası Meclisten onay almıştır.[730]

Oylamadan sonra, teşekkür konuşması yapmak üzere alkışlar arasında kürsüye gelen Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu şunları söylemiştir:

> "Muhterem arkadaşlar, gösterdiğiniz itimada Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına teşekkür etmeyi en sevinçli bir vazife bilirim. Andlaşmalar Türk Milletine ve Kıbrıs'taki Türk cemaatine hayırlı ve uğurlu olsun. İnşallah bunlar üç müttefik arasındaki dostluk ve ittifakın gittikçe daha fazla kuvvetlenmesine en iyi bir zemin temin eder.
>
> Hepinize tekrar tekrar Hükümet namına teşekkür eder ve Anlaşmaların memleket ve millete hayırlı ve uğurlu olmasını temenni ederken; müstakil Kıbrıs'ın daima refah ve saadet içinde yaşamasını ve Türk - Yunan dostluğu için iyi bir misal olarak baki kalmasını dilerim. (Soldan, şiddetli alkışlar ve bravo sesleri)"[731]

Kıbrıs'la ilgili akdedilen anlaşmalar Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Meclis'in üçüncü yasama yılını açılış konuşmasında da yer bulmuştur. Cumhurbaşkanı Bayar, konuşmasında Türkiye ile Yunanistan'ın hakiki dostluk anlayışı içinde en çetin meselelerin bile çözümlenebileceğini dünyaya gösterdiklerini ve böylece dünya güvenliğine katkıda bulunduklarını belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Bayar şunları söylemiştir:

---

[728] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), ss.53-54.

[729] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.54.

[730] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.54.

[731] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:8, İnikat:50, (4.3.1959), s.54.

"Yakın dost ve müttefiklerimiz İngiltere ve Yunanistan'la memleketimiz arasında, uzun zamandan beri, mühim bir anlaşmazlık konuşu teşkil eden Kıbrıs meselesi, bu devre içinde halledilmiştir. İyi niyet sahibi milletler arasında hâkim olması gereken uzlaşma zihniyetinin ve anlaşmazlıklara barış yoliyle çare bulmak iradesinin bu zaferini, huzurunuzda memnunlukla belirtmek isterim. (Soldan, bravo sesleri alkışlar)

Türkiye ile Yunanistan, ve diğer ilgililer, müşterek emniyet dâvasının icabı olan samimî işbirliği ve hakiki dostluk anlayışiyle en çetin dâvaların halledilebileceğini, medeniyet âlemine ispat etmişler ve böylece, hür dünyanın emniyetine de büyük bir hizmette bulunmuşlardır. (Soldan, alkışlar)

Doğu - Akdemiz bölgesinde istikrarın avdetine yol açan bu uzlaşma. Atatürk'ün açtığı çığırla vücut bulan ananevi Türk-Yunan dostluğunun bütün kuvvetiyle canlanmasını sağlamıştır. (Soldan, alkışlar)"[732]

Bayar, anlaşmalarla kurulması öngörülen "Kıbrıs Cumhuriyeti" konusundaki iyimserliğini de şu sözlerle ifade etmiştir:

"Kıbrıs anlaşmalarına hâkim olan iyi niyetin ve karşılıklı haklara saygı gösterme zihniyetinin, Kıbrıs'taki iki cemaat arasında da uyandığını görmek, pek yakında doğuşunu selâmhyacağımız Kıbrıs Cumhuriyetinin istikbaline güvenimizi artırmıştır."[733]

4.3 KADINLARIN SİYASİ HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME

Hariciye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince 9.6.1958 tarihinde Meclis'e takdimi kararlaştırılan kanun tasarısının gerekçesi şu şekildedir:

"Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi Kadın Hakları Komisyonu «Kadınların siyasi haklarına mütedair Sözleşme» tasarısını hazırlamış ve bu tasarı Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun VII nci içtima devresinde kabul edilerek 31 Mart 1953 tarihinde üye devletlerin imzasına sunulmuştur.

[732] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:1, (1.11.1959), s.13.

[733] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:1, (1.11.1959), s.13.

Sözleşmenin gayesi, Birleşmiş Milletler üyesi memleketlerde kadınlarla erkeklerin hak eşitliği prensipini gerçekleştirmek üzere, kadınlara, gerek âmme hizmetlerine iştirak, gerekse siyasi haklar mevzuunda erkeklerle müsavatı temin etmektir.

Sözleşmenin ana hatları şu şekilde hulâsa edilebilir:

Madde 1 : Kadınlar, bütün seçimlerde erkeklerle müsavi bir şekilde rey hakkına sahibolacaklardır.

Madde 2: Kadınlar, intihapla iş başına getirilmiş her teşekküle seçilme hakkına sahiptirler.

Madde 3: Kadınlar, bütün âmme vazifelerinin ifasında ve âmme makamlarının işgalinde erkeklerle aynı haklara sahiptirler.

Madde 4: Tefsir, tatbik, imza, iltihak, tadil, yürürlüğe girme, yürürlükten kalkma gibi nihai hükümleri muhtevidir.

Şimdiye kadar Birleşmiş Milletler üyesi devletlerin büyük bir kısmı tarafından imzalanmış veya tasdik edilmiş olan işbu Sözleşme, İcra Vekilleri Heyetinin 11. IX. 1953 tarih ve 1476 sayılı Kararnamesiyle verilen salâhiyete istinaden 12 Ocak 1954 tarihinde imzalanmıştır.

Memleketimizde kadınlar, seçmek ve seçilmek haklarına sahibolduklarına ve âmme hizmetlerine iştirak ettiklerine göre, Sözleşme hükümleri millî mevzuatımıza uygun olup tasdikiyle Türk sosyal hayatının ileri durumu belirtilmiş olacaktır.

Bu sözleşmenin tasdiki Yüksek Meclisin tasvibine, arz olunur."[734]

Hariciye Encümeni, 22.1.1959 tarihli ve 75 karar nolu mazbatasında "esasen adı geçen Sözleşmenin derpiş ettiği hususlar memleketimizde 1954 ten beri[735] tanınmış olduğundan tasdiki hususunda geç kalınıldığı mülâhazası ile bir an önce kanuniyet kesbetmesi temenniye şayan görülmüştür" diyerek tasarının Genel Kurula sevkini kabul etmiştir.[736]

---

[734] "Kadınların siyasi haklarına dair Sözleşmenin tasdiki hakkında kanun lâyihası ve Hariciye Encümeni mazbatası (1/217)", S.Sayısı: 64, s.1. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959).

[735] Genel Kuruldaki görüşmeler sırasında Hariciye Encümeni Mazbata Muharriri Basri Aktaş'ın önerisiyle "1930'dan beri" olarak düzeltilmiştir. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s. 174.

[736] S.Sayısı: 64, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959).

Genel Kurulda tasarı üzerinde konuşmak için sadece İstanbul Milletvekili Nazlı Tlabar söz almıştır. Tlabar, Sözleşmenin gayesini ve koruduğu hakları kısaca özetledikten sonra, Türk kadınının bu haklara çeyrek asır önce kavuştuğunu, Atatürk'ün gayretleriyle ilk kez 1930 yılında yeni Belediye Kanunu ile belediye azası seçme ve seçilme hakkının tanındığını ve Beşinci dönemden itibaren de Büyük Millet Meclisinde yerlerini almaya başladıklarını hatırlatmıştır.[737] Sözleşme'nin Birleşmiş Milletler Komisyonunda müzakeresi sırasında delegelerimizin ülkemizde kadın haklarının çok önce tanındığını ve Anayasa ile korunduğunu iftiharla belirttiklerini vurgulayan Tlabar konuşmasını şu temennilerle tamamlamıştır:

> "Hariciye Encümeninde ittifakla kabul edilen lâyihanın, burada da ittifakla kanunlaşacağından emin bulunuyoruz. Hak ve hukuku sizlerin himaye ve teminatı altında bulunan Türk kadını, elbetteki medeniyet yolunda süratle ilerlemekte devam edecektir.
>
> Mâruzâtımıza nihayet verirken bizden daha az talihli milletlerin kadınlarının da en yakın bir zaman içinde sözleşmede yazılı bütün medeni ve siyasi haklara kavuşmasını samimiyetle bu kürsüden temenni etmek isteriz. (Bravo sesleri, alkışlar.)"[738]

"Kadınların siyasi haklarına dair Sözleşme"nin tasdikine dair kanun tasarısının maddeleri üzerinde hiçbir tartışma yaşanmamış ve böylece kanunun birinci müzakeresi tamamlanmıştır.[739] Kanunun ikinci müzakeresi ise Meclis'in 25 Mayıs 1959 tarihli oturumunda yapılmış ve tasarı açık oya sunulmuştur. Oylamaya katılan 311 milletvekili ittifakla tasarıyı kabul etmişlerdir.[740]

4.4 SUÇLULARIN İADESİNE DAİR AVRUPA SÖZLEŞMESİ

Hariciye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince Meclise takdimi 7.11.1958 tarihinde Meclise takdimi kararlaştırılan "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi"nin onaylanması hakkında kanun tasarısı, bazı çekincelerle Türkiye'nin sözkonusu sözleşmeye taraf olmasını öngörmekteydi. Türkiye, Sözleşme'nin 11. maddesiyle ilgili bir çekince koyarak, idama mahkûm edilmiş veya cezası idam olan bir suçu işleyen kişiyi Türkiye'ye iade edecek

---

[737] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.175.

[738] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.175.

[739] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.175.

[740] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s.252, 277.

ülkenin cezanın müebbete çevrilmesine yönelik talebinin Türk Hükümetince, Meclise iletileceğini beyan etmiştir. Bu çekincenin de yer aldığı tasarının gerekçe kısmı şu şekildedir.

"Avrupa Konseyi âzası Devletler arasında mevcudolup Avrupa Birliği gayesini istihdaf eden iş birliğinin hukuk sahasındaki mühim tezahürlerinden birini Suçluların İadesine mütedair Avrupa Sözleşmesi teşkil eylemektedir.

Avrupa Konseyinde, bu mevzuda, biri «Çok taraflı» diğeri «İki taraflı» olmak üzere iki Sözleşme projesi hazırlanmıştır. Çok taraflısı âza devletlerce kabul edildiği takdirde işbu Devletlerin tek ve müşterek «Suçluların İadesi Sözleşmesi» olacak, bu umumi Sözleşmeye iştirak etmiyen Devletler ise aralarında «iki» taraflı tip mukaveleye uygun sözleşmeler aktedebileceklerdir.

İşbu sözleşmelerden «Çok taraflı» olanı, 13 Aralık 1957 tarihinde yapılan Vekiller Komitesi toplantısında Türkiye, Avusturya, Belçika, Danimarka, Federal Almanya, Fransa, Lüksemburg, Norveç, İsveç, İtalya ve Yunanistan tarafından imzalanmıştır.

Sözleşme, iki Âkid Taraf arasında mevcut iki taraflı muahede sözleşme veya anlaşmaların suçluların iadesine mütedair hükümlerini ilga etmektedir.

Bu suretle Avrupa Konseyi âzası Devletlerin birçoğu ile aramızda mevcut müteaddit ve değişik sözleşmelerin yerine tek ve yeknesak bir sözleşme ikame olunacaktır.

Bunu kabul etmiyen devletlerle de iki taraflı tip mukaveleye uygun sözleşmelerin aktedilebilmesi mümkün olacaktır.

İmzalanan çok taraflı Suçluların İadesi Sözleşmesi, gerek mevzuatımıza gerek suçluların iadesi mevzuunda mevcut anlaşmalarımıza uygun olarak, tebaanın iadeye tâbi olmaması, siyasi ve askerî suçluların iadeden istisna edilmeleri, malî suçlarda iadenin ancak taraflar arasında bu hususta ayrı anlaşma mevcudolduğu takdirde yapılabilmesi prensiplerini muhtevi bulunmaktadır.

Sözleşmenin idam cezasına mütedair 11'inci maddesinde ölüm cezasını tatbik etmiyen Âkid Taraflardan birinden bu cezayı müstelzim bir suç dolayısiyle iade talebedildiği takdirde, iadenin, ancak talebeden taraf ölüm cezasının infaz edilmiyeceğine dair diğer tarafça kâfi görülecek teminat verirse yapılabileceği hükmü mevcuttur. Türkiye'de ise, cezaların daimî maluliyet ve ihtiyarlık gibi şahsi sebeplerden başka sebeplerle hafifletilmesi veya tahvili ancak Büyük Millet Meclisinin salâhiyeti dâhilinde

bulunmaktadır. Bu bakımdan, İsviçre ile aramızda mevcudolup 2535 sayılı Kanunla tasdik edilen «Suçluların İadesi Sözleşme» sine bağlı nihai Protokoldeki hükümden mülhem olunarak, Sözleşmenin imzası esnasında aşağıdaki kaydı ihtirazi dermeyan edilmiştir:

«11'inci maddede mezkûr teminat aşağıdaki prosedüre inhisar edecektir.

İdam cezasına mahkûm veya işlediği cürüm idam cezasını müstelzim bulunan bir suçlunun Türkiye'ye iadesinin mevzuubahsolduğu ahvalde, kendisinden iade talebedilen ve mevzuatında idam cezası bulunmıyan Âkid Taraf bu cezanın müebbet hapse tahvili hususunda bir talepte bulunmaya salahiyetlidir. Bu talep Türk Hükümetince, ölüm cezalarını nihai surette tasdik eden Büyük Millet Meclisine, işbu merci bu mevzuda henüz bir karar vermemişse, arz edilecektir.»

Türkiye ile Avrupa Konseyi âzası diğer memleketler arasında suçluların iadesi rejimini tesbit ve tevhidetmesi itibariyle büyük faydalar sağlıyacak olan işbu Suçluların İadesine mütedair Avrupa Sözleşmesi Büyük Millet Meclisinin yüksek tasvibine arz olunur."[741]

Hariciye ve Adliye Encümenleri, kanun tasarısının aynen kabul edilerek Meclis Genel Kurulu'na sevkini kararlaştırmışlardır.[742] Tasarının Meclis'deki birinci müzakeresi 15.7.1959 tarihli oturumda,[743] ikinci müzakeresi ise 18.11.1959 tarihli oturumda yapılmış ve sonuç olarak 1 çekimser oya karşılık 306 kabul oyuyla kanunlaşmıştır.[744]

---

[741] "Suçluların İadesine dair Avrupa Sözleşmesinin tasdiki hakkında kanun lâyihası ve Hariciye ve Adliye encümenleri mazbataları (1/289)", S.Sayısı:299, ss.1-2.**T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959).

[742] S.Sayısı:299, ss.2-3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959).

[743] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:81, (15.7.1959), s.833.

[744] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:10, İnikat:3, (18.11.1959), s.68, 85.

4.5 AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLE YAPILAN ANLAŞMALAR

4.5.1 Bağdad Paktı Projelerine ABD Tarafından Yapılan Yardımla İlgili Anlaşmalar

"Bağdad Paktı Ekonomik Komitesi çerçevesi içinde, cereyan eden çalışmalar neticesinde, âza memleketlerin telekomünikasyon, kara ve demiryolu irtibatını takviye gayesiyle muhtelif müşterek projeler hazırlanmış bulunmaktadır.

Eisenhower Doktrinini izah maksadiyle Orta - Doğu memleketlerini ziyaret etmiş olan Richards Heyeti, Ankara'daki temasları sırasında, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin Bağdad Paktı içinde müşterek projeler mevzuundaki faaliyeti memnuniyetle takibetmekte olduğunu ve bu alâkanın bir delili olarak, bahsi geçen müşterek projelerden aşağıda yazılı dördünün dış finansman ihtiyaçlarından bir kısmını karşılamak üzere 12 670 000 dolar tutarında hibe şeklinde yardım yapacağını beyan eylemişti:

1. Telekomünikasyon müşterek projeleri:
   a) Ankara - Bağdad
   b) Ankara - Tahran
   c) Tahran - Bağdad
   d) Tahran - Karaçi
2. Türkiye - İran demiryolu (Muş - Tatvan - Van - Kotur - Hoy - Tebriz)
3. Türkiye - İran karayolu (Şivelân – Bacirge - Rızaiye ve Tebriz - Tahran yolu üzerinde bir nokta)
4. Türkiye - Irak karayolu (Cizre - Silopi – Zakho)

Bilâhare, Ankara'daki Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği Cumhuriyet Hükümetine müracaatle, yukarda bahse konu dört müşterek projenin etüd ve teçhizat ihtiyaçları için yapılması kararlaştırılan hibe şeklindeki yardımla ilgili anlaşmaların, Bağdad Paktı Ekonomik Komitesinin Mayıs 1957 Karaçi toplantısı sırasında imza edilmesini teklif etmiş ve alâkadar hükümetler arasında bu hususta mutabakata varılması üzerine anlaşmalar filhakika yetkili temsilciler tarafından 21 Mayıs 1957 tarihinde imzalanmıştır.

7019 sayılı Kanunla temdidedilmiş bulunan 5436 sayılı Kanun gereğince, bahis konusu anlaşmalar imzası tarihinde meriyete girmiş bulunmaktadır.

Anlaşmalarda, Türkiye - İran demiryolu projesi için sadece etüd ve mühendislik masrafları, diğer üç proje için ise hem etüd, hem de teçhizat ve malzeme yardımı derpiş edilmektedir. Projelerin etüd masrafları her proje için tek bir rakam halinde ifade edilmiş olup, her memlekette yapılacak etüdler için ayrı ayrı masraf miktarları işaret edilmemiştir. Buna mukabil, projelerin tahakkukuna geçildiği zaman her memlekete ne miktarda teçhizat ve malzeme yardımı yapılacağı tasrih edilmiştir. Buna göre memleketimiz, gayrimuayyen olan etüd masrafları dışında, aşağıdaki miktarlarda teçhizat ve malzeme yardımı görecektir:

Türkiye - İran karayolu için	1 200 000	Dolar
Türkiye - Irak karayolu için	800 000	»
Ankara - Bağdad ve Ankara - Tahran telekomünikasyon irtibatı	600 000	»
Yekûn	2 600 000	»

Bahis konusu müşterek projelerin memleketimize ait kısımlarının tatbik mevkiine konulmasında tarafımızdan taahhüdedilecek iç finansmanın mahiyet ve miktarı, etüd neticelerine göre bilâhara ayrı anlaşmalarla tesbit edilecektir.

Yukarda zikredilen üç müşterek proje için ceman yekûn sağlanan 2 600 000 dolarlık hibe şeklindeki yardım, işbu projelerin memleketimize ait kısımlarının tatbik mevkiine konulması için ihtiyaç duyulan dış finansmanın tamamını karşılamaktadır.

Bağdad Paktı âzası memleketlerle ve hususiyle İran ve Irak'la iktisadi münasebetlerimizi sıklaştıracağı muhakkak bulunan mezkûr müşterek projeler, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin sağladığı yardım sayesinde, vakit geçirilmeden tahakkuk yoluna girmiş olacaklardır. Bu maksatla Cumhuriyet Hükümeti, adı geçen Hükümetle imzalanmış olan yardım anlaşmalarının tasdikini, bir kanun lâyihası halinde Büyük Millet Meclisinin yüksek tasvibine arz eder."[745]

[745] "Bağdad Paktı müşterek projelerine Amerika Birleşik Devletleri tarafından hibe şeklinde yapılan 12 670 000 dolarlık yardımla ilgili anlaşmaların kabul ve tasdiki hakkında kanun lâyihası ve Hariciye ve Nafıa encümenleri mazbataları (1/58)", S.Sayısı: 66, s.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:51, (26.3.1958).

Hariciye ve Nafıa encümenleri tasarıyı görüşerek kabul etmişlerdir.[746] Kanunun ilk müzakeresi, Meclis'in 26 Mart 1958 tarihli oturumunda heyeti umumiyesi ya da maddeleri üzerinde herhangi bir konuşma olmaksızın tamamlanmıştır.[747] Aynı şekilde kanunun ikinci müzakeresi de, 2 Nisan 1958 Çarşamba günü, hiçbir tartışma yapılmaksızın tamamlanmış ve kanun tasarısı açık oya sunulmuştur.[748] Oylama sonucunda katılanların (325) oybirliğiyle tasarı kabul edilmiştir.[749]

4.5.2 Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İş Birliği Anlaşması

Hariciye Vekâletince hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından 20 Mayıs 1959 tarihinde Meclise takdimi kabul edilen kanun lâyihasının gerekçesinde şu hususlar belirtilmişti:

> "Memleketimizle A. B. D. arasında 5 Mart 1959 tarihinde Ankara'da imzalanan İki Taraflı İş Birliği Anlaşması Yüksek Meclisin tasvibine arz edilmiş bulunuyor.
>
> 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta vukubulan ihtilâl hareketinin Orta- Doğu'da yarattığı istikrarsızlık Bağdad Paktı Nâzırlar Konseyinin Londra'da yapılan toplantısı sonunda 28 Temmuz 1958 tarihinde, Amerika Birleşik Devletlerinin Bağdad Paktının Orta- Doğu'daki azaları ile mezkûr memleketlerin emniyet ve istiklâllerini muhafazalarına ve iktisadi kalkınmalarına yardım etmek maksadiyle İki Taraflı İş Birliği anlaşmaları akdetmeye amade olduğunu mutazammın Londra Deklârasyonunun imzasını intacetmiştir.
>
> Mezkûr Deklârasyona imzalarını vaz'eden devletler Orta-Doğu'da tahaddüs eden durum muvacehesinde Bağdad Paktının mevcudiyetine duyulan ihtiyacın her zamandan daha fazla olduğunu tesbit ederek bu bölgedeki müdafaa kudretlerini artırmak lüzumunu tebarüz ettirmişlerdir.
>
> Bu mevzuda yapılan temas ve görüşmeleri mütaakıp 5 Mart 1959 tarihinde Ankara'da Hükümetimizle Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında İki Taraflı İş Birliği Anlaşması im-

---

[746] S.Sayısı: 66, s.3. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:51, (26.3.1958).

[747] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:51, (26.3.1958), ss.85-86.

[748] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:54, (2..1958), ss.145-146, 149, 151.

[749] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:3, İnikat:54, (2..1958), ss. 149, 151.

zalanmıştır. İran ve Pakistan ile Amerika arasında aynı tarihte aynı mahiyette iki anlaşma daha akdolunmuştur.

Birbirlerinin eşi olan mezkûr anlaşmaların dibacesinde de belirtildiği üzere Âkid Taraflar Londra'da 28 Temmuz 1958 tarihinde kendilerinin de katıldıkları beyannameyi tatbik mevkiine koymayı arzu ederek, 24 Şubat 1955 tarihinde Bağdad'da imzalanan Karşılıklı İş Birliği Paktının (Bağdad Paktı) 1'inci maddesi gereğince bu anlaşmayı imzahyan tarafların emniyet ve müdafaaları için iş birliği yapmayı kararlaştırdıklarını ve mezkûr Pakt âzalarının Londra Beyannamesinde emniyetlerini korumak ve doğrudan doğruya veya bilvasıta tecavüze mukavemet etmek hususundaki azimlerini beyan etmiş olduklarını nazarı itibara alarak bu anlaşmaları imzalamışlardır.

Anlaşmalar, Birleşmiş Milletler Anayasası prensipleri gereğince sulhun takviyesine matuf olduğu gibi mezkûr Anayasanın 51'inci maddesinde derpiş olunan milletlerin emniyet ve müdafaaları için iş birliği yapma haklarına müstenittir. Anlaşmalar Birleşmiş Milletler nezdinde tescil ettirilecektir.

Anlaşmanın en mühim hükümleri Türkiye Hükümetinin tecavüze mukavemet etmeye azimli olduğu ve Türkiye'ye bir tecavüz vukuunda Amerika Birleşik Devletlerinin, talebi üzerine Türkiye Hükümetine yardım etmek için karşılıklı olarak üzerinde anlaşmaya varılabilecek şekilde silâhlı kuvvetlerin kullanılması da dâhil olmak üzere her türlü harekete girişeceği, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin, Türkiye'nin istiklâl ve tamamiyetini kendi millî menfaati ve dünya sulhu için hayati telâkki ettiğini beyan etmesi ve Türkiye'nin iktisadi gelişmesinin müessir şekilde desteklenmesi için iktisadi yardıma devam eyliyeceğini teyidetmesi şeklinde hulâsa edilebilir.

Anlaşmalar, Amerika Birleşik Devletleri bakımından Orta-Doğu'da sulh ve istikrarın geliştirilmesine matuf 9 Mart 1957 tarihli ve Eisenhower Doktrini adiyle anılan müşterek kongre kararına ve muaddel 1954 tarihli Karşılıklı Emniyet Kanununa müsteniden imzalanmış bulunmakta ve Amerikan Senatosunun ayrı bir tasdikine ihtiyaç göstermemektedir.

Hükümetimizle Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında imzalanan işbu Anlaşma, Pakistan ve İran'la imzalananlarla birlikte Orta- Doğu'da sulh ve emniyetin

muhafazası ve Türkiye, İran, Pakistan'ın iktisadi gelişmesinde mühim bir âmil olacaktır."[750]

Hariciye Encümeni, 20 karar nolu ve 18.IV. 1960 tarihli mazbatasında "Hükümetin mucip sebepleri"ni yerinde görerek lâyihanın aynen kabul edildiğini belirtmiştir.[751] Kanun lâyihası, 9 Mayıs 1960 tarihinde Meclis Genel Kurulunda üzerinde tartışılmaksızın oylanarak kabul edilmiştir.[752]

Bu önemli anlaşmanın metni şu şekildedir:

"Türkiye Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti,

Londra'da 28 Temmuz 1958 tarihinde kendilerinin de katıldıkları Beyannameyi tatbik mevkiine koymayı arzu ederek;

24 Şubat 1955 tarihinde Bağdad'da imzalanan Karşılıklı İş Birliği Paktının 1'inci maddesi gereğince bu Anlaşmayı imzalıyan Tarafların emniyet ve müdafaaları için iş birliği yapmayı kararlaştırdıklarını ve yine aynı şekilde yukarda zikri geçen Beyannamede ifade olunduğu üzere Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin dünya sulhu nef'ine, emniyet ve müdafaaları için işbu Beyannameye katılan hükümetlerle iş birliğinde bulunmayı kabul ettiğini nazarı itibara alarak;

Karşılıklı İş Birliği Paktı âzalarının yukarda zikri geçen Beyannamede müşterek emniyetlerini korumak ve doğrudan doğruya veya bilvasıta tecavüze mukavemet etmek hususundaki azimlerini beyan etmiş olduklarını nazarı itibara alarak;

Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin 24 Şubat 1955 tarihinde Bağdad'da imzalanmış olan Karşılıklı İş Birliği Paktının başlıca komitelerinin çalışmasına iştirak ettiğini de kaydederek;

Birleşmiş Milletler Anayasası prensipleri gereğince sulhun takviyesini arzu ederek;

Birleşmiş Milletler Anayasasının 51'inci maddesi gereğince emniyet ve müdafaaları için işbirliği yapma haklarını teyidederek;

---

[750] "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında İş Birliği Anlaşmasının tasdikine dair kanun lâyihası ve Hariciye Encümeni mazbatası (1/380)", S.Sayısı: 125, s.1-2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (09.5.1960).

[751] S.Sayısı:125, s.2. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (09.5.1960).

[752] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (09.5.1960), s.428.

Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin, Türkiye'nin istiklâl ve tamamiyetini kendi millî menfaati ve dünya sulhu için hayati telâkki ettiğini nazarı itibara alarak;

1954 tarihli Muaddel Karşılıklı Emniyet Kanunu ve Orta-Doğu'da Sulh ve İstikrarın İdamesine Mütedair Müşterek Karar Suretine tevfikan Amerika Birleşik Devletleri Kongresi tarafından Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanına verilen gerekli yardımda bulunma salâhiyetini göz önünde tutarak; ve

İran ve Pakistan Hükümetleri ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında karşılıklı olarak aynı mahiyette anlaşmalara girişildiğini nazarı itibara alarak aşağıdaki hususlarda Anlaşmaya varmışlardır:

MADDE 1. — Türkiye Hükümeti tecavüze mukavemet etmeye azimlidir. Türkiye'ye karşı tecavüz vukuunda, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, talebi üzerine Türkiye Hükümetine yardım etmek için, karşılıklı olarak üzerinde anlaşmaya varılabilecek şekilde ve Orta- Doğu'da Sulh ve İstikrarı İdameyi İstihdaf Eden Müşterek Karar Suretinde derpiş edildiği veçhile, silâhlı kuvvetlerin kullanılması da dâhil olmak üzere Amerika Birleşik Devletlerinin Anayasasına uygun gerekli her türlü harekete girişecektir.

MADDE 2. — Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti 1954 tarihli Muaddel Karşılıklı Emniyet Kanunu, Amerika Birleşik Devletlerinin alâkalı kanunları ve Türkiye Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında bugüne kadar yapılmış ve bundan böyle yapılacak bu hususta kabili tatbik anlaşmalar gereğince, millî istiklâl ve tamamiyetinin muhafazasında ve iktisadi gelişmesinin müessir şekilde idamesinde Türkiye Hükümetine yardım etmek maksadiyle Türkiye Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında karşılıklı olarak üzerinde anlaşmaya varılabilecek askerî ve iktisadi yardımda bulunmaya devam edeceğini teyideyler.

MADDE 3. — Türkiye Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti tarafından temin edilecek askerî ve iktisadi yardımı, 28 Temmuz 1958 tarihinde Londra'da imza edilen Beyannameye katılan hükümetler tarafından tesbit edilen gaye ve maksatlara uygun bir şekilde ve Türkiye'nin iktisadi kalkınmasını müessir tarzda teşvik ve millî istiklâl ve tamamiyetini muhafaza maksadı için kullanmayı taahhüdeder.

MADDE 4. — Türkiye Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, bu Anlaşmanın kabili tatbik diğer ahkâmına tâbi olmak üzere mütekabilen şayanı kabul olduğu hususunda

anlaşmaya varılabilecek tedafüi tertipleri hazırlamak ve bunlara iştirak etmek maksadiyle 28 Temmuz 1958 tarihinde Londra'da imzalanmış olan Beyannameye katılan diğer hükümetlerle iş birliği yapacaklardır.

MADDE 5. — İşbu Anlaşmanın hiçbir hükmü diğer milletlerarası Anlaşma ve tertiplerde derpiş edilmiş olan iki Hükümet arasındaki iş birliğine tesir etmez.

MADDE 6. — Bu Anlaşma imza tarihinden itibaren meriyete girecek ve iki Hükümetten birinin diğerine, Anlaşmaya son vermek hususundaki niyetini bildiren yazılı ihbarın alınmasından itibaren bir yıl daha meriyette kalacaktır.

Ankara'da 1959 Mart ayının beşinci günü iki nüsha olarak yapılmıştır."[753]

4.6 DİĞER ULUSLARARASI ANLAŞMALAR

Buraya kadar incelenen uluslararası anlaşmaların dışında, 11. Dönemde TBMM'nin onayladığı diğer uluslararası anlaşmalar da şunlardır:

- 7082 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Cumhuriyeti arasında 6 Nisan 1957 tarihinde mektup teatisi suretiyle akdolunan Anlaşma ve eklerinin tasdikı hakkında Kanun.

- 7106 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Hükümetiyle Mısır Cumhuriyeti Hükümeti arasında münakit 15 Ağustos 1953 tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmasına ek olarak 18 Temmuz 1957 tarihinde Kahire'de teati edilen mektupların tasdikı hakkında Kanun.

- 7107 sayılı Türkiye ile Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği arasındaki Ödeme Anlaşmasının 30 Haziran 1957 tarihinden itibaren bir sene müddetle uzatılmasına mütedair teati edilen mektupların tasdikı hakkında Kanun.

- 7108 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği arasındaki 15 Nisan 1955 tarihli Ticaret ve Ödeme Protokolüne zeylen 20 Haziran 1957 tarihinde imzalanan Lâhika ve ilişiklerinin tasdikı hakkında Kanun.

---

[753] S.Sayısı:125, ss.4-5. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:66, (09.5.1960).

- 7110 sayılı Bağdad Paktı müşterek projelerine Amerika Birleşik Devletleri tarafından hibe şeklinde yapılan (12 670 000) dolarlık yardımla ilgili Anlaşmaların kabul ve tasdikı hakkında Kanun.

- 7111 sayılı Yabancı memleketlerde kullanılmak üzere verilecek nüfus (ahvali şahsiye) kayıt hülâsası suretleri hakkındaki 27 Eylül 1956 tarihli Anlaşmanın tasdikıne dair Kanun.

- 7112 sayılı İngiliz İhtiyat Filosuna mensup dört büyük muhribin Türk Hükümeti tarafından satınalınması hakkında Türkiye Cumhuriyeti ile İngiltere Hükümeti arasında teati edilen mektupların tasdikıne dair Kanun.

- 7115 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında imzalanan Kültür Anlaşmasının tasdikı hakkında Kanun.

- 7120 sayılı Japonya'daki Birleşmiş Milletler Askerî Kuvvetlerinin hukuki durumuna dair Anlaşmaya Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin iltihakı hakkında Kanun.

- 7153 sayılı Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün 36 ncı maddesinin 2 nci fıkrasında derpiş olunan ve hukuki ihtilafların halli hususunda Divanın kaza hakkını önceden tanımayı gerektiren ihtiyari kayda katılma hakkındaki 5047 sayılı Kanunun yeniden temdidine dair Kanun.

- 7156 sayılı, 6632 sayılı Kanunla tasdik edilmiş olan Milletlerarası Kalay Anlaşmasının IV ncü maddesinin Milletlerarası Kalay Konseyine ve Personeline tanınan vergi muafiyetine mütaallik 22 nci fıkrasının kaldırılarak yerine iki fıkra ikamesi hakkındaki mezkûr Konsey Kararının tasdikıne dair Kanun.

- 7157 sayılı, 31 Ağustos 1946 tarihli Türkiye-Fransa Ticaret Anlaşmasının bir yıl müddetle temdidine mütaallik mektupların tasdikı hakkında Kanun.

- 7158 sayılı Türkiye ile İtalya arasında 1956-1957 mevsimi zarfındaki ticarete mütaallik olarak mektup teatisi suretiyle yapılan Anlaşmanın tasdikı hakkında Kanun.

- 7159 sayılı Bir Avrupa Tediye Birliğinin kurulması hakkındaki 19 Eylül 1950 tarihli Anlaşmayı tadil eden 9 numaralı Ek Protokolün tasdikıne dair Kanun.

- 7160 sayılı Türk-Fransız 6 Nisan 1957 (İktisadi ve Mali Protokolü) ile eklerinin tasdıkı hakkında Kanun.

- 7162 sayılı Avrupa dahili tarifesiz hava servislerinin ticari hakları mevzuundaki çok taraflı Anlaşmanın tasdıkı hakkında Kanun.

- 7253 sayılı Amerikan vatandaşları tarafından Türkiye'de yapılan yatırımlar hakkında Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin vereceği istimlak ve müsadere garantisine mütaallik olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında 15 Ocak 1957 tarihinde not teatisi suretiyle akdolunan Anlaşmanın tasdikıne dair Kanun.

- 7287 sayılı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının Fransızca metnine mütedair tashih Protokolünün tasdiki hakkında Kanun.[754]

- 7290 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile Büyük Britanya Hükümeti arasında 1 Mart 1930 tarihli Ticaret ve Seyrisefain Muahedenamesinin 16'ncı maddesinin meriyetten kaldırılmasına dair mektupla, İngiltere tarafından Türkiye menşeli tiftik ve palamuta tanınan gümrük tavizlerine dair mektubun tasdıkı hakkında Kanun.

- 7291 sayılı Türkiye, İran, Irak ve Pakistan arasında 20 Ocak 1958 tarihinde imzalanan "Gümrük kanunlarının ve nizamnamelerinin ihlâlinin önlenmesine, soruşturulmasına ve tecziyesine mütedair karşılıklı yardım Sözleşmesi" nin tasdıkı hakkında Kanun.

- 7292 sayılı Trimci ve ateşçi sıfatiyle gemilerde işe alınacakların asgari yaş haddinin tesbitine dair 15 sayılı Sözleşmenin tasdik edilmesi ve bu Sözleşmeye katılmamız hakkında Kanun.

---

[754] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:69, (18.5.1959), s. 172 (birinci müzakere); **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:2, Cilt:9, İnikat:72, (25.5.1959), ss.251-252, 272-276. (ikinci müzakere).

- 7293 sayılı Deniz işlerinde çalıştırılacak çocukların asgari yaş haddinin tesbiti hakkında 58 sayılı Sözleşmenin tasdik edilmesine ve bu Sözleşmeye katılmamıza dair Kanun.

- 7294 sayılı Türkiye ile Norveç arasında imzalanan Kültür Anlaşmasının tasdiki hakkında Kanun.

- 7295 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Birleşik Kırallığı arasında İş Birliği ve Kültür Anlaşmasının tasdikine dair Kanun.

- 7296 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Konfederasyonu arasında ticari mübadelelere ve tediyelerin tanzimine mütaallik 12 Eylül 1945 tarihli Anlaşmaya zeylen 6 Ocak 1958 de imzalanan lahikanın tasdikine mütedair Kanun.

- 7297 sayılı Türkiye ile Belçika - Lüksemburg Ekonomik Birliği arasında münakit 15 Nisan 1955 tarihli Ticaret ve Ödeme Protokolüne zeylen 20 Haziran 1957 tarihinde imzalanmış olan Lahika ve eki Protokol ve mektuplarla, 2 Aralık 1948 tarihli ödeme Anlaşmasının sonradan vâki tadillerle birlikte meriyet müddetlerinin uzatılması zımnında teati edilen mektupların tasdiki hakkında Kanun.

- 7298 sayılı Avrupa Konseyi Âzası memleketler arasında tıbbi tedavi maksadiyle harb malûllerinin mübadelesine mütedair Anlaşmanın tasdiki hakkında Kanun.

- 7299 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Avrupa Konseyi Millî Mülteciler ve Avrupa'daki nüfus fazlalıkları İskân Fonu arasında akdolunan mukavele ile eski mektupların tasdikine dair Kanun.

- 7300 sayılı Atom Enerjisi sahasında bir Emniyet kontrolü kurulması hakkındaki Sözleşme ve bu Sözleşme ile ihdas olunan mahkeme ile alâkalı protokolün ve radyoaktif yakıtlar kimyevi Ayırma Avrupa Şirketi Sözleşmesi ve statüsünün tasdiki hakkında Kanun.

- 7312 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tunus Cumhuriyeti Hükümeti arasında 17 Nisan 1958 tarihinde imzalanan Ticaret Anlaşması ile en ziyade müsaadeye mazhar millet kaidesine mütaallik protokolün ve ekleri mektupların tasdikine dair Kanun.

- 7315 sayılı Zirai maddeler ticaretinin geliştirilmesi ve yardımlaşma hakkındaki muaddel Amerikan Kanununun 1'inci kısmı

hükümleri gereğince Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında münakit 12 Kasım 1956 tarihli Anlaşmanın tasdiki hakkında Kanun.

- 7316 sayılı Zirai maddeler ticaretinin geliştirilmesi ve yardımlaşma hakkındaki muaddel Amerikan Kanununun 1'inci kısmı hükümleri gereğince Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında münakit 12 Kasım 1956 tarihli Anlaşmaya ek 25 Ocak 1957 tarihli Anlaşmanın tasdiki hakkında Kanun.

- 7323 sayılı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının Teşkilâta mütaallik hükümlerinin tadiline mütedair Protokol hakkındaki imza Zabıtnamesinin tasdikine dair Kanun.

- 7324 sayılı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasına ekli Taviz Listeleri metinlerinde yapılan düzeltme ve değişikliklere mütedair altıncı Protokolün tasdiki hakkında Kanun.

- 7325 sayılı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının XVI ncı maddesinin 4 ncü fıkrasında derpiş olunan statükonun temdidine dair Beyannamenin tasdiki hakkında Kanun.

- 7326 sayılı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasına ekli Taviz listeleri metinlerinde yapılan düzeltme ve değişikliklere ait Yedinci Protokolün tasdikıne mütedair Kanun.

- 7327 sayılı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasına (GATT) ekli XXXVII sayılı Türkiye Taviz listesinde münderiç sakız ve kolofanla XXV sayılı Yunanistan Taviz listesinde münderiç taze ve tuzlu balıklara ait Gümrük tavizlerinde yapılan tadil ve geri çekmelere mütedair listenin tasdikı hakkındaki Kanunun ilgası hakkında Kanun.

- 7328 sayılı Almanya Hükümetinin ve Alman tebaası hakiki ve hükmi şahısların Türkiye'deki emvaline vaz'edilen takyidî muamele ve tedbirlerin kaldırılmasına dair Kanun.

- 7361 sayılı İngiliz İhtiyat Filosuna mensup dört muhribin satınalınması hakkında Türkiye Cumhuriyeti ile İngiltere Hükümeti arasında münakit 16 Ağustos 1957 tarihli Anlaşmaya ek olarak 12 Ocak 1959 tarihinde teati edilen mektupların tasdikı hakkında Kanun.

- 7377 sayılı Avrupa Konseyinin imtiyaz ve muafiyetlerine mütaallik Umumi Anlaşma ile buna ek Protokolün tasdiki hakkında Kanun

- 7378 sayılı Avrupa Konseyinin imtiyaz ve muafiyetlerine mütaallik Umumi Anlaşmaya ek İkinci Protokolün tasdiki hakkında Kanun.

- 7379 sayılı 13 Aralık 1957 tarihinde Cenevre'de akdedilen (Yol işaretlerine mütedair Avrupa Anlaşması) nın tasdiki hakkında Kanun.

- 7386 sayılı Türkiye ile Belçika arasında 29 Aralık 1958 tarihinde imzalanan Kültür Anlaşmasının tasdiki hakkında Kanun.

- 7387 sayılı Üniversite tahsil müddetlerinin muadeletine dair Avrupa Sözleşmesinin tasdiki hakkında Kanun.

- 7401 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Afganistan Krallığı hükümeti arasındaki Hava Ulaştırma Anlaşmasının tasdikine dair Kanun.

- 7418 sayılı Türkiye ile İspanya arasında Dostluk Andlaşmasının tasdiki hakkında Kanun.

5. TAHKİKAT KOMİSYONU TARTIŞMALARI

Tahkikat Komisyonu meselesi, kimilerine göre, 27 Mayıs müdahalesini tetikleyen ve daha sonra da müdahalenin meşrulaştırılmasında kullanılan en önemli olaydır. Bu meseleyi başlatan girişim, bazı DP milletvekillerinin verdikleri CHP faaliyetlerini araştırmak üzere bir Meclis tahkikatı açılmasına dair takrir olmuştur. Bu takrir TBMM'nin 18 Nisan 1960 tarihli oturumunda tartışılmış ve kabul edilmiştir. Bu tartışmalar iktidar ve muhalefet ilişkilerinin ne kadar gerildiğini göstermesi bakımından çok önemlidir. CHP lideri İsmet İnönü'nün o meşhur "sizi ben bile kurtaramam" sözleri bu tartışmalar sırasında söylenmiştir. İktidar partisi sözcüleri de İnönü'ye çok sert eleştiriler yöneltmişlerdir. Tahkikat Komisyonu meselesinin ikinci aşaması, tahkikat komisyonlarına geniş yetkiler tanıyan bir kanunun kabul edilmesi olmuştur. İktidar partisine mensup milletvekillerinin 22 Nisan 1960 tarihinde verdikleri kanun teklifi de Meclis Genel Kurulu'nda çok yoğun tartışmalara neden olmuştur. Her iki aşamada da CHP milletvekilleri karar ve kanunun oylamasına katılmayarak, Meclis Genel Kurulunu terk etmişlerdir.

5.1 TAHKİKAT KOMİSYONU KURULMASINA DAİR MECLİS KARARI [755]

"Bursa Mebusu Mazlum Kayalar ve Denizli Mebusu Baha Akşit'in, C. H. Partisinin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetinin nelerden ibaret olduğunu tahkik, tesbit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meselesi ile adlî ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere Meclis tahkikatı açılmasına dair takriri", neden böyle bir komisyona gerek duyulduğunu şu şekilde açıklamıştır:

> "Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetinle Türkiye'de iktidarın millî hâkimiyet esasına göre, vatandaşın hür iradesiyle tâyin edilmesi prensibi, Demokrat Partinin kuruluşuna temel teşkil etmiş olan ana fikirdir. Demokrat Parti bütün siyasi mücadelesinde bu fikrin tahakkuk etmesini ve bu yolla kurulacak

[755] Tahkikat Komisyonu kurulmasına dair bu kararın, normalde "Meclis Kararları" başlığı altında bir sonraki bölümde diğer Meclis Kararlarıyla birlikte incelenmesi gerekirken, önemine binaen ayrı bir başlık altında ve Tahkikat Komisyonlarının yetkilerini artıran kanunla birlikte ele alınması uygun görülmüştür.

meşru bir iktidarın Türkiye'nin kaderine hâkim olmasını müdafaa etmiş ve 1950 de bu yolla iktidara gelmek suretiyle takibetmiş olduğu gayeyi bizzat tahakkuk ettirmiştir.

Türk milleti 1950 den sonra, birbirini takibeden iki büyük seçimle Demokrat Partiyi iktidarda bırakmak kararında ısrar ettiğini ve milletin kaderini, zihniyetlerini ve fikirlerini ne kadar tebdil etmiş görünürlerse görünsünler, tek parti nizamının mümessillerine teslim etmek düşüncesinde olmadığını tezahür ettirmiştir.

Bu tezahür karşısında, tarihen tasfiye edildiklerini bir türlü idrak edemiyen devri sabık adamları, başında ve içinde bulundukları siyasi teşekkülü Türk milletinin meşru iktidarını gayrimeşru ve gayrikanuni yollarla düşürmek fikrine dayanan bir mücadeleye sevk etmeye çalışmışlardır.

1957 seçimlerinin akabinde ve ondan daha sonra bu gayrimeşru teşebbüslerin ileri tezahürlerini tesbit eden Demokrat Parti Meclis Grupu, Cumhuriyet Halk Partisinin sevk ve idaresini deruhte etmiş bulunanlara 11 Ağustos 1958 tarihli tebliği ile, gayrimeşru mücadele usullerini terk etmeleri hususunda katı ihtarını vermiş bulunuyordu.

Buna rağmen kaybettikleri iktidarın kamçıladığı ihtiraslarla gözleri kararmış ve meşru bir seçimle iktidara gelmek ümidini tamamiyle kaybetmiş olan C. H. P. idarecileri, bu son iktidarın Türk milleti adına ifade ettiği azim ve kararın mahiyetini bir türlü idrak edememişler ve 7 Nisan 1960 tarihli Grup tebliğinde de tebellür ettirildiği gibi, 11 Ağustos 1958 tarihli tebliğin neşrini icabettiren noktadan çok ilerilere geçmişlerdir.

Hiçbir kanuni salâhiyete sahibolmamalarına rağmen, umumi seçimlerin bu ilkbahar ortalarında yapılacağını bizzat ifade ederek ortaya atılan bu idareciler, emirlerinde bulundurdukları teşkilâta bu seçimleri her türlü baskı usullerini, gayrimeşru tedbirleri, kardeş kavgalarını dahi mubah görerek, milletin istinatgahını teşkil eden devletin bütün müesseselerini ya tahrik veya tahribetmek bahasına da olsa muhakkak kazanmak hedefine göre harekete geçirmiş bulunuyorlar.

Bir kısım basın bu gayrimeşru gayenin tahakkuku uğrunda C. H. P. ile iş birliği halinde bulunuyor. Bu basın umumi efkârı aldatıyor. Hâdiseleri tahrif ediyor. Her türlü yıkıcı faaliyetleri teşvik eden yazılara sinesinde yer veriyor. Mücrimlerin müdafaasını uhdesine alarak cemiyetin temellerini kökünden sarsıyor.

Gaziantep, Zile, Uşak, İstanbul, Yeşilhisar hâdiseleri gibi Devletin emniyet ve asayişini birinci derecede tehdideden, Türk milletinin itibar ve şerefine karşı da birer tecavüz mahiyetinde olan hâdiseler umumi efkâra hürriyet ve demokrasi mücadelesinin şerefli bir sayfası ve bunların tertiplileri birer kahraman gibi takdim olunuyor. Memleketin emniyet ve asayişini korumakla vazifeli olan memurlar, kanunların tatbikatı ile vazifeli mahkemeler ve hâkimler baskı ve tehdit altında veya türlü iğvalarla kanunların âmir hükümlerini yerine getirmekten alıkonmak isteniyor. Orduyu siyasete karıştırmak, ordu kuvvetlerini emir ve kanun dinlemez bir hale getirmek için gayretler sarf olunuyor. Türkiye tarafından olduğu gibi NATO'ya dâhil bütün memleketler tarafından kabul edilmiş olan, «Kuvvetler statüsüne dair Sözleşme» nin tatbikatı ele alınarak veya memleketimizde vazifeli bulunan Amerikan kuvvetleri mensuplarının ırzlara ve namuslara tasaddi etmekte oldukları iftirası yaygın bir surette işlenerek, Türk - Amerikan dostluğunun sarsılmasına, dolayısiyle, NATO camiasında mevcut vâhdetin bozulmasına çalışılıyor. Seçimlerde namuslu vatandaşların iradesini tam bir hürriyet içinde izhar etmelerine mâni olmak üzere şerirler ve sabıkalılardan müteşekkil silâhlı siyaset çeteleri hazırlanıyor. Hücre usulüyle çalışan kollar kuruluyor ve bu kolların kurulması meşru bir hareket olarak açıkça müdafaa olunuyor.

Yukarda sayılan hususlar C. H. P. nin siyasi mücadelede meşruiyet hudutlarını fazlasiyle aşmış olduğunu tesbit etmektedir.

Türkiye'de devamlı ve müstakar bir demokratik idare kurulması ve bu idarenin sağlam temeller üzerine oturtulması her şeyden evvel meşru bir iktidara karşı gayrimeşru mücadele usul ve imkânlarının tamamiyle bertaraf edilmesine bağlıdır. Bugüne kadar cereyan eden hâdiseler, Türkiye'de mer'i kanunların, suçları tâkip ve tecziye etmekle mükellef müessese ve kurulların bu fenalıkları önleyemediği kanaatini veriyor. Bu sebeple hâdiselere derinden ve bütün teferruatiyle nüfuz ederek, Türkiye'de siyasi huzur ve istikrarın sağlanması için gerekli tedbirleri almak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisinin işe el koyması zaruri ve lüzumlu görülüyor.

Memleketin emniyet ve selâmetinin, huzur ve asayişinin yukarda tafsilen izah edildiği şekilde tehlikelere mâruz bırakıldığı bir devrede T. B. M. M. nin, Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile kendisine tanınan bütün haklarını bir anda eline alarak, yukardan

beri tadadolunan son derecede ehemmiyetli meselelere vazıyed etmesi artık kaçınılmaz bir zaruret haline gelmiş bulunuyor.

Memlekette hakiki bir hürriyet nizamının kurulması, huzur ve sükûnun tesisi, seçimlerin hiç kimsenin şüphesine, tereddüdüne, endişesine, korkusuna, itimatsızlığına en küçük bir imkân bırakmıyacak sâlim, temiz ve dürüst şartlar içinde yapılması, nihayet gittikçe büyüyen hâdiseler halinde kendisini gösteren kanlı kardeş kavgalarını önliyecek kesin çarelerin bulunması buna mütevakkıf görülmektedir.

Bu itibarla, C. H. P. nin :

A) Meşru iktidarımızı, alelûmum devlet vazifelerini, Türk kadınlarını, dost ve müttefiklerimizi en iğrenç isnatlarla kötüleme usulleri de dâhil olmak üzere, çeşitli gayrimeşru ve kanun dışı yollarla halkı kanunları ihlâle, kanuni tedbirlere karşı mukavemete, Hükümete, idari ve adlî mercilere karşı galeyana ve fiilî tecavüzlere teşvik ve tahrik etmek,

B) Müsait telâkki ettikleri mahallerde kendi partilerine mensup bâzı şahısları silâhlandırmak suretiyle iktidar partisinin mensup ve taraftarları aleyhine münferit veya toplu şekilde baskı yapmaya ve suç işletmeye teşvik suretiyle memlekette kanlı kardeş kavgalarına müncer olan tertiplere başvurmak,

C) Orduyu siyasete karıştırmak teşebbüsleri de dahil olmak üzere, memleketin emniyet ve asayişini korumakla vazifeli olanları çeşitli propaganda, baskı ve vaidler yoliyle vazifelerini ifadan alıkoymağa cüret ve teşebbüs etmek,

Ç) Bizim radyo namındaki komünist radyosunu halk partisine ait bir radyo olarak göstermek suretiyle halkı bu yayınları dinlemeye sevk etmek ve umumi efkârı bu vahim neşriyatın zararlı tesirlerine mâruz bırakmak,

D) Bütün bu kanun dışı faaliyetlerini umumi efkâra karşı haklı gösterebilmek için T. B. M. Meclisinin, onun itimadına mazhar Hükümetin meşruiyetinden halkı şüpheye düşürecek, ve bundan da ileri olarak, gelecek seçimlerin de meşruiyetini şimdiden muallel imiş gibi göstererek kurulmuş ve kurulacak iktidarlar aleyhine vatandaşları gayrimeşru yollarla tahrik etmek suretiyle itimatsızlığa ve huzursuzluğa sevk etmek,

E) Hücre teşkilâtı ile işliyen gizli kollar kurmaya çalışarak, yukarda mâruz faaliyetleri daha müessir bir hale getirmek,

Suretleriyle giriştiği yıkıcı, kanun dışı ve gayrimeşru faaliyetleriyle;

F) Aynı maksat ve gayelerle ve neşir yolu ile faaliyette bulunarak, Cumhuriyetimizin ve genç demokrasimizin fikrî ve mânevi temellerini tahribeden, Devletin ve cemiyetin ana müesseselerini şantaj, baskı ve tehdit suretiyle işlemez bir hale getirmek, hakikatleri tahrif etmek, yalan neşriyatta bulunmak suretiyle memleketin siyasi, iktisadi, malî, içtimai hayatını tehlikeye mâruz bırakan bir kısım basının;

Bünyesini; çalışma tarz ve metotlarını ve kanunlar muvacehesindeki tutumunu ve bu kanunları işlemez hale getirmek hususundaki gayrimeşru faaliyetlerinin ve yukardan beri tafsilâtı ile arz edilen ahvalin önlenmesini gayrimümkün kılmakta olan sebeplerin mahiyetini tetkik ederek elde edeceği neticeleri T. B. M. Meclisine bildirmek üzere, Dahilî Nizamnamenin 177 nci maddesi hükümlerine göre 15 kişilik bir tahkikat encümeni kurulmasını; bu encümenin T. B. M. Meclisinden veya adlî mercilerden ayrıca karar istihsaline lüzum olmaksızın, Dahilî Nizamnamenin 16'ncı babında yer almış bütün salâhiyetlerle teçhiz olunmasını; tahkikatın selametle cereyanını temin bakımından ve tahkikatın devamı müddetine maksur ve munhasır olmak üzere Türkiye'deki her türlü siyasi hareket ve faaliyetleri durdurma kararı da dâhil olmak üzere lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları da ittihaz etmeye ve icabında Meclis dışında da faaliyette bulunmaya yetkili kılınmasını ve ayrıca mesaisini üç ayda ikmal etmesini arz ve teklif ederiz."[756]

Takrir okunduktan sonra ilk sözü imza sahibi Bursa mebusu Mazlum Kayalar almış ve tahkikat talebine dayanak teşkil eden olayların milletin gözü önünde cereyan ettiğini ifade etmiştir. Kayalar, mülga Takriri Sükûn Kanunu veya ona benzer hükümleri yürürlüğe koymak için Meclis'e teklif getirebilecekken bunu yapmadıklarını, bunun yerine "hukuki, meşru ve Anayasaya hürmetkâr" bir şekilde TBMM'ye başvurarak olaylara el koymasını ve

[756] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.189-192.

gerekli kararları almasını istediklerini belirtmiştir.[757] Kayalar, DP'ye iltihakların artmasıyla birlikte seçimlerin öne alınacağı ihtimalinin muhalefeti telaşlandırdığını ve bu telaşla birlikte Halk Partisinin seçimlerin "medeni iklimi"ni yok etmeye çalıştığını ve bunda da kısmen başarılı olduğunu ileri sürmüştür.[758] Takrirle talep edilen tahkikatı açmaya Meclisin yetkili olduğunu tartışmaya bile gerek olmadığını vurgulayan Kayalar'a göre "Mevcudiyet hakkını kanundan alan teşekküllerin Devletin temellerini ve millî birliği sarsmıya müteveccih fiili, aleni ve hafi hareketleri üzerinde bir tahkikat açmak Türkiye Büyük Millet Meclisi için gayrikabili münakaşa bir salâhiyet teşkil eyler."[759]

Takrir hakkında şahsı adına söz alan Malatya Milletvekili İsmet İnönü, iç politikada huzuru tesis edecek tedbirleri müzakere edebilmek için her şeyden önce bütün vatandaşların Devlet ve kanun önünde eşitliğinin kabul edilmesi gerektiğini, ancak iktidarın siyasi kanaatlerine bakılmaksızın bütün vatandaşların eşit kabul edilmesi mecburiyetini şimdiye kadar fiilen kabul etmediğini, nitekim müzakere edilen belgenin de "partizan idare zihniyeti"ni yansıttığını ileri sürmüştür.[760] İnönü, önergenin kabul edilmesi halinde Türk siyasi hayatının "tamir ve deva kabul etmez bir uçuruma" sürükleneceğini ifade ederek iktidarı uyarmıştır. İnönü uyarılarına şu sözlerle devam etmiştir:

> "Arkadaşlar, şimdi bu salâhiyetlerle teşkil edilen Encümenin bir hususi karakteri vardır. Bu Encümen, Hükümetin üstünde, Büyük Millet Meclisinin üstünde bir baskı rejiminin bünyesi olacaktır. (Sağdan, bravo sesleri) Bu talep gerçekleşirse; hesapsız, mesuliyetsiz, rasgeldiği vatandaşı hapsetmek istiyecek, istediğine söyle diyecek, istediği kâğıtları alacak, bu suretle memlekette bir dehşet idaresi fiilen kurulacaktır. (Sağdan, bravo sesleri.) …
>
> Önerge bu Devlette hiçbir müesseseye itimadı olmadığını söylüyor. (Sağdan, bravo sesleri) Devlet memurlarına itimadı yoktur, adalete itimadı yoktur, orduya itimadı yoktur. (Sağdan, bravo sesleri) Hiçbir müesseseye itimadı olmıyan bu otorite, bu idare eşit olmıyan seçimlere kararlı olduğu halde seçime gitmeye dahi cesaret edemiyor. (Sağdan, bravo sesleri, şiddetli alkışlar) Milletin reyleriyle azlıkta kalmış olan bu iktidar, bugün Devletin bütün müesseselerinde ve umumi efkârın katî hükmü ve kanaati karşısında bir kadro halinde kalmıştır. (Sağdan, bravo sesleri alkışlar)

---

[757] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.192-193.

[758] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.193.

[759] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.193.

[760] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.194.

Ne isteniyor..? Meclis Tahkikat Encümeni namı altında bir baskı idaresi kurmak istiyorlar. Bu baskı idaresi Anayasaya, İnsan Haklarına karşı teşebbüs edilen gayrimeşru bir darbedir. (Sağdan, alkışlar)."[761]

CHP lideri İnönü'nün konuşmasını tamamlayıp kürsüden inmesinden sonra Samet Ağaoğlu kürsüye gelmiştir. Ancak bu sırada genel kurulda şiddetli gürültüler, atışmalar, tabanca çekmeler ve çanta fırlatmalar gibi olaylar yaşanmıştır. Sırrı Atalay ve Hasan Erdoğan'a takbih cezaları verilmiştir. Atalay'ın Samet Ağaoğlu'na "milyonları çalan adam" dediği iddiası üzerine kendisine 12 inikat için Meclisten çıkarılma cezası verilmesi reye sunulmuş ve savunması istenmiştir. Atalay, Samet Bey kürsüye geldiğinde kendisine "bugün milyonların sahibisin" dediğini ve demeye de devam edeceğini ifade etmiştir. "Yıl 1950. Muhterem ablaları Tezer Hanımla mebus seçildikleri zaman Ankara'ya geliyorlar" diye söze devam etmesi üzerine Reis müdafaa için söz verildiği halde aynı şekilde konuşmaya devam ettiğini belirterek kürsüden inmesini istemiştir. Atalay'a 12 inikat Meclisten çıkarma cezası oylanarak kabul edilmiştir.[762] Daha sonra da bir milletvekiline çanta fırlatan Hasan Erdoğan'a müdafaasını yapmak üzere söz verilmiş, Erdoğan da Gazianteb Mebusu Ali Şahin Bey'in tabanca çektiğini, bunun üzerine çantayı attığını, "Mecliste tabanca çeken adama çantayı atmak tabiî hakkı"na sahip olduğunu belirtmiştir. Bu savunmaya rağmen Erdoğan'a da 6 inikat Meclisten çıkarılma cezası verilmiştir.[763] Gürültülerin devam etmesi üzerine oturum başkanı "Bir mâbedin içinde bulunduğunuzu asla hatırınızdan çıkarmayınız, bu hali gören size acır" diyerek sözü Samet Ağaoğlu'na vermiştir.[764]

Samet Ağaoğlu, önce İnönü'nün ruh haline dair bazı tespitlerde bulunacağını belirtmiş, bu bağlamda İnönü'nün kürsüde "manevi mecalsizlik" içinde olduğunu, kafasının ve kalbinin son isyanlarını haykırmaya çalıştığını ancak bu "pervasız haykırmalara" TBMM'nin azimli kararının asla izin vermeyeceğini söylemiştir.[765] Ağaoğlu'na göre İnönü Meclis kürsüsünden "itaat etmeyeceğiz" diyerek sadece kendisi ve partisi adına değil, Devletin memurları adına da isyancı bir tavrı savunmuş, Anayasanın ve kanunların dışında uyulması gereken toplumsal ve siyasal ahlak kurallarını hiçe saymış, bu ahlâki kurallara

---

[761] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.196.

[762] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.197.

[763] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.197.

[764] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.197.

[765] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.198.

kendisini bağlı hissetmemiş, ayrıca takrirde tek tek belirtilen ithamların hiçbirine cevap vermemiştir.[766]

Ağaoğlu, konuşmasını takririn verilme sebebi olarak gördüğü memleketin içinde bulunduğu manzarayı tasvir ederek sürdürmüştür. Ağaoğlu'nun milletvekillerinin dikkatine sunduğu "memleket manzarası"nda şu hususlar öne çıkmıştır:

- Memlekette iç politika konuları, tüm konuların önüne geçmiş, şehir meydanlarından köy kahvelerine kadar her yerde görülen iç politika tartışmaları halkı kamplara ayırmış ve "kardeşin kardeşi kırmasına" yol açmıştır.

- Siyasi mücadelenin silahları olarak ortaya çıkan iftira, isnat, hakaret ve küfür Devlet ve milletin maddi ve manevi tüm varlığını tehdit eder hale gelmiştir.

- Açık ve gizli güçler, Devlet ve toplumun meseleleri üzerinde akla hayale sığmaz dedikodulara sürekli olarak ihtiyarlardan çocuklara kadar tüm halkın kulaklarına fısıldamaktadırlar.

- Hükümetin ehil olmayanların elinde olduğu, iktidarın memleketi dış güçlere pazarladığı ve "Türk kadın ve kızlarımızın yabancılara peşkeş çekildiği" söylenmektedir.

- Devletin tüm kuvvetlerine hakaretten karşı koymaya kadar varan tahriklere girişilmektedir.[767]

Ağaoğlu memlekette bu manzarasının oluşmasında muhalefetin önemli payının bulunduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Memlekette bu manzarayı yaratan kuvvetlerin bir kısmının başında, Devleti ve vatanı uzun yıllar idare etmiş insanlar yer almışlardır. Devlet Reisi, Hükümet Reisi, vekil olmuş, mebusluk yapmış insanlar; bu vasıfları ile Devlet mefhumunun ne olduğunu bilen insanlar; 31 Martı, Millî Mücadelenin arkadan hançerleme devirlerini, iç isyanları görmüş insanlar; şu arz ettiğimden çok zayıf kımıldamalar karşısında, bir fes dâvasında, şu veya bu şekilde ufak bir sözden dolayı bütün bir şehrin meydanlarını

[766] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.198.

[767] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.199-200.

haklı, haksız sehpalarla donatmaktan çekinmemiş, hususi mahkemelerde suçlu, suçsuz yüzlerce, binlerce insanı mahkûm etmiş ve ettirmiş insanlar, hattâ daha ileri gidilerek, suçlu buldukları birkaç adamı ele alıp o şahsın içinde bulunduğu bütün bir zümreyi toptan yok eden insanlar yer almışlardır."[768]

Ağaoğlu, İsmet Paşa'nın yurt gezisi sırasında yaşanan bazı olayları "muhasara yarıldı", "kimin haddine", "İsmet Paşa Garp Cephesi Komutanlığını hatırlatmakta değil de bir defa daha yaşamaktadır" şeklinde başlık ve yorumlarla aktaran gazetelere dikkat çekerek muhalefet liderinin memlekette huzursuzluk çıkarmaya çalıştığını ima etmiştir. Ağaoğlu İsmet İnönü'nün daha önceki bir sözünden hareketle kendisinin şimdi de kızmış olabileceğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Muhterem arkadaşlar, aklıma geldi. 3-4 sene evvel bir köy imamının affı dolayısiyle İsmet Paşa bu kürsüden; «Beni kızdırmayın yoksa yapamıyacağım yoktur» demişti. Şu verdiğim misaller gösteriyor ki, İsmet Paşa kızmıştır, İsmet Paşa kuvvetlerine hazrol emri vermiştir, İsmet Paşa yer yer taarruza da geçmiştir. Kızdınız mı Paşam?.. (Sağdan gürültüler)"[769]

Ağaoğlu daha sonra İsmet Paşa'nın seçim ve seçim hileleri konusunda iktidarı eleştiren sözlerinden örnekler vererek bunların gerçekte tehdit olduğunu, ayrıca seçimlerde hile yapılıp yapılmadığını tespit yetkisinin İsmet Paşa'ya ait olmadığını, DP'nin bu yetkiyi Meclisten alarak yargı mekanizmasına verdiğini ifade etmiştir. Ağaoğlu İsmet Paşa'ya dönerek konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

"[V]e nihayet şu garip beyanat... Okuduğum zaman gözlerime inanamadım, İsmet Paşa, edebiyata mı merak etti, dedim. Ne demek istediğini anlıyamamıştım. Sonradan söktüm, ne demek

---

[768] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s. 200. Ağaoğlu'nun bu sözlerine muhalefet sıralarından müdahale edilmiş, Maraş mebusu Nusret Durakbaşa, hatibin farkında olmadan "Devletin kuruluşunu kötülediği"ni söylemiş, Adana Mebusu Hamdi Öner de "Baban bize çok şeyler öğretmişti, ne yazık ki size bir şey öğretememiş" şeklinde seslenmiştir. Buna cevap olarak Ağaoğlu şunları söylemiştir: " babamı bırakın, ölmüşleri karıştırmayın, ölmüşlerin dilleri yoktur, söyliyemezler. Fakat hemen ilâve edeyim; babam sağ olsaydı ve bu kürsüde bulunsaydı, muhterem lideriniz hakkında çok şeyler söylerdi. "

[769] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s. 201.

istediğini. «27 Ekim 1961 akşamı gün battığında seçimi yenilememiş olurlarsa gayrimeşru olacaklardır. C. H. P. böyle bir idareyi asla tanımıyacak, onun Meclîsinde yer almayı reddedecektir.»

Gözümün önüne geldi, 1961 in 27 Ekim günü akşam vakti, güneş batmak üzere, İsmet Paşa güneşe bakıyor, (Soldan, gülüşmeler) ve dönüyor, «Ey benim silâhşörlerim; seçim yapıldı mı, yapılmadı mı? Haydi silâh başına» diye bağırıyor. (Soldan, gülüşmeler) Siz, Paşam, affedin, mecburum söylemeye, edebiyat yapmışsınız, ama Donkişot bile Şanso'ya böyle bir emir vermedi. (Soldan, alkışlar)"[770]

Ağaoğlu, muhalefet temsilcilerinin her gittikleri yerde "İnkılaplar tehlikede", "Başvekil yeşil bayrakla karşılandı" gibi sözleri yayarak memleketin huzur ve düzenini bozmaya teşebbüs ettiğini, bu aleni faaliyetlerin bir de gizli/yer altı kısmının bulunduğunu ve bunların da elbette açığa çıkarılacağını belirtmiştir. Ağaoğlu daha sonra da muhalefetin "hesap sorma" söylemini eleştirmiş ve şunları söylemiştir:

"Bir de «Hesap sorma tehdidi» var. (Soldan, santimine kadar hesap veririz, sesleri) Muhterem arkadaşlar, hesap sorma bahsinde çeşitli teraneler söylediler, hususi mahkemeler kuracağız, dediler; hususi kanunlar çıkaracağız, dediler; normal kanunlarla mal beyannameleri istiyeceğiz, dediler. Bunlar ehemmiyetli şeyler değil. Ehemmiyetli olan şu, mebuslar kongrelere gittiler, hesap soracağız derken hemen arkasından meselâ, Samed'in sehpası ile Namık'ın sehpasını yan yana dikeceğiz, tehdidini de savurmaktan çekinmediler, çekinmiyorlar... Asacak mısınız efendiler ? Öylemi? Bu ölüm tehdidinize cevabımız şudur:

Hayır efendiler; bu memleketin sehpalar devrine bir daha dönmesine asla meydan vermiyeceğiz. Türkiye Büyük Millet Meclisi, bugün varacağı karar ile o melun devirlerin bir daha hortlamasını önliyecektir. (Sağdan gürültüler)"[771]

[770] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.203.

[771] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.204.

Ağaoğlu bu sözlerin ardından İsmet İnönü'nün 1944-1945 yıllarına ait konuşmalarına atıf yaparak bugünkü muhalefet liderinin o günlerde ifade hürriyetinin halk idaresinin temeli olduğunu, ancak her milletin kendine has bir söze dayanma ölçüsü olduğunu, Alman harbinin bitmesiyle başlayan tartışmaların milletin maneviyatını zayıflatacak, Meclisin itibarını zedeleyecek, dışarıya karşı memleketi zayıf gösterecek ve nihayet bu vaziyet karşısında memleketin şurasından burasından ateş çıkarabilecek boyutlara ulaştığını söylediğini hatırlatmıştır.[772] Ağaoğlu'na göre bu sözleri söyleyen kişinin "demek ki her milletin karakterine göre bir tahammül takatı olduğundan haberi var" ve başında bulunduğu partisinin mebus ve idarecilerinin memleketin her yerinde yaptıkları propagandalardan bir takım neticeler bekledikleri ortadadır. Ağaoğlu, getirilen takririn "memlekette huzur ve sükûnu bozan bir siyasi faaliyetin neticelerinin neler olabileceğini sorup öğrenmek istiyen, bunların Meclis tarafından öğrenilmesini istiyen bir teklif" olduğunu ve bu haliyle de Komisyona verilen yetkilerin hukuk nazariyesine ve Anayasaya aykırı olmadığını vurgulamıştır.[773] Ağaoğlu konuşmasının sonunda demokrasiyi muhafaza etmek gerektiğine değinerek şunları söylemiştir:

> "Demokrasimizi, hakikaten büyük emeklerle kurulan demokrasimizi himaye etmek onu muhafaza etmek ve kurtarmak mecburiyetindeyiz. Demokrasi ince bir sistemdir, zor bir sistemdir. Demokrasiyi yaşatmak için gönüllerde adalet hissine, dimağlarda Devlet mefhumuna ve nizam fikrine yer vermek, Devlet ve ferdin karşılıklı münasebetlerinin bu his ve mefhumlar içinde âdilâne olması prensibine inanmak lâzımdır. Bu ince rejimi muhafaza etmek ve yaşatmak için en evvel dikkat edeceğimiz husus, demokrasinin demogojinin ve anarşinin eline düşmemesidir. Çünkü, anarşinin arkasından en kısa zamanda istibdat gelir ve memleketin istikbali karanlıklara gömülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi bizzat tarihinden misallerle iyi biliyor ki, Türkiye'de anarşiye meydan verildiği gün çok geriye, gideriz, çok kan dökeriz, maddi ve mânevi büyük zararlara uğrarız. Bunun içindir ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi anarşiye yol açmıyacaktır. Acı ile, elemle itiraf etmek lâzımdır ki, bu anarşi temayülü Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsüne kadar sokulabilmiş, ve burada Devlet Reisliği yapmış bir zat daha bir saat önce «Meclisin kararlarına itaat etmiyeceğim.» diyebilmiştir, (Sağdan, anlamamışsın, gayrimeşru olursa, dedi, sesleri)

[772] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.204-205.

[773] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.205.

Memleketi bu anarşi uçurumunun kenarından çekip kurtarmazsanız, istibdadın kapılarını açmış olacaksınız. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu kapıyı ebediyyen açmıyacak ve istibdadın hayattaki son mümessilinin bu kapıdan geçmek emelini hüsrana uğratacaktır. (Soldan, şiddetli ve sürekli alkışlar)"[774]

Ağaoğlu'ndan sonra parti grubu adına konuşmak üzere İsmet İnönü söz aldı ve tarihi bir konuşma yaptı. 27 Mayıs 1960'tan sonra çok sık atıf yapılan "sizi ben bile kurtaramam" sözünü bu oturumda söyledi. İnönü ihtilal ve demokrasi ilişkisini irdelediği konuşmasında öncelikle kendisinin ihtilâlden gelmiş bir neslin mensubu olduğunu, demokrasiye geçişin sancılı bir şekilde gerçekleştiğini, demokrasiden tekrar geriye dönüşü istemediklerini, ancak artık iktidardakilerin seçim yoluyla gitmek istemeyerek ihtilal heveslisi olduklarını ifade etmiştir. İnönü şunları söylemiştir:

"Biz ihtilâlden yetişmiş insanlarız, içimizde bizim yaşımızda olanlar pek azdır. Ama bizim etrafımızda bulunan, teşekküller, fikirler, zümreler bizim geldiğimiz yolu bütün teferruatı ile bilirler. Biz ihtilâlden gelmiş bir nesiliz. Meşrutiyet ihtilâlinden geldik, Cumhuriyet ihtilâline yöneldik. En sonu, Cumhuriyet ihtilâlinden demokratik rejime geçinceye kadar çok gayret sarf ettik ve çok zahmet çektik. Çok güç bir devirdi bu. Ama, sabırla muvaffak olduk.

Bu ihtilâl rejimi; eşit haklarla, dürüst yapılan seçimlerle, iktidar değişmesiyle neticelenebildi ve hiçbir kıyamet kopmadı. Bunun milletimizin tarihine, daima örnek olabilecek bir misâl olarak, cesaret verici bir misâl olarak geçmesini istedik.

Şimdi, biz tekrar ihtilâl usulünü takibedecek ve ihtilâl yoliyle iktidara geleceğiz; ne olacak?

En büyük derece ile âzami derecede muvaffak olsak, 1938 de, 1940 da, 1945 te vardığımız vaziyete varacağız. Bu vaziyetten biz memnun değildik. (Sağdan, «bravo sesleri» ve alkışlar) Bu vaziyet, bu ihtilâl rejimini biz demokratik rejime çevirmek için çok güçlük çektik. Bizim böyle bir harekette tekrar tevessül etmemizde mâna yoktur, mantık yoktur. (Sağdan, bravo sesleri)

Şimdi biz ihtilâl rejimimden gelerek Demokratlık rejim içinde siyasi hayat takibediyoruz. Etrafımızda olan ihtilâllerin hiçbiri böyle değildir. Büyük inkılâplar, büyük devrimler için yapılmış ihtilâllerden sonra normal iktidarlar teessüs edememiş, etmiyor. Rasgele sokak politikacıları meşru iktidarları altüst etmeye

[774] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.206.

çalışıyorlar. Bu gibi teşebbüslerin yüzde 80 i hiçbir memlekette muvaffak olamıyor. Halk iktidarı haksız görmüyorsa 3-5 kişinin toplanması ile Devletin bütün silâhlı, silâhsız kuvvetlerine karşı hareket ederek ihtilâl vücuda getiremezler. Şimdi, ihtilâl, iktidarı bir defa eline geçirmiş olanlar tarafından yapılıyor; son zamanların modası budur. Seçimle iktidara geliyor, Devletin vasıtalarına el koyuyor; seçimle gitmek ihtimali ufukta görüldü mü ben buradan gitmem telâşına düşüyor. (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar) (Soldan, Allah'tan kork, o senin zamanında sesleri) Ne oldu telâşınız ne?..."[775]

İnönü konuşmasını ihtilallerin hangi durumlarda gerçekleştiğini ve bir anlamda "meşru" hale geldiğini açıklayarak sürdürmüştür. İnönü'nün iktidara uyarı niteliğinde olan ve daha sonra çok tartışılacak olan sözleri şunlardır:

"Şimdi iktidarda bulunanların, iktidarı ellerinde bulunduranların milletleri ihtilâle nasıl zorladıkları insan hakları beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur. Buna mahal vermemek için idarelerin demokratik yolda olması, insan haklarının yürürlükte olması şarttır. Bu fikir Beyannamenin ruhunu teşkil ediyor. Şimdi mevzuubahsolan mesele bu. Demokratik rejim, insan hakları yürütülüyor mu, yürütülmüyor mu? Bu bir. Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilâl behemehal olur. (Sağdan, alkışlar, soldan, gürültüler) Beni dinleyin... (Soldan, ellerin kanlı senin sesleri) Biz böyle bir ihtilâl içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilâl dışımızda, bizimle münasebeti olmıyanlar tarafından yapılacaktır. (Sağdan, bravo sesleri) (Soldan, gürültüler) Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. (Sağdan, bravo sesleri ve alkışlar) (Soldan, gülüşmeler)

Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilâl meşru bir haktır. Fakat ihtilâl aslında bir millet hayatının asla arzu etmiyeceği, çetin ve tehlikeli bir ameliyattır. Birçok memleketlerde görüyoruz. Çok iyi niyetlerle, vatanperver hislerle ihtilâl yaparak idare kuranlar, kurdukları idarenin ertesi gününden itibaren, kâbus içinde yaşarlar. Onlar muvaffak oldukları ihtilâl[i]

[775] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.206.

normal bir demokratik rejime devredebilmek için imkân bulamazlar. Bulabilenler tarihte nâdir. Biz bulduk işte. (Sağdan, bravo sesleri alkışlar) Ama bunu bulamıyan memleket çok zarar görür. İhtilâl niçin yapılır? Eğer ihtilâl vatandaş için başka çıkar yol yoktur, kanaati zihinlere ve bütün müesseselere yerleşirse, meşru bir hak olarak kullanılacaktır. Bundan içtinap kabil değildir.

Basiretimiz yerinde ve aklımız başımızda ise normal bir demokratik rejimin icaplarını hulûs ile takibederek, eşit haklarla dürüst bir seçimin neticelerini kabul ederek bu rejimi bu yola götürelim..."[776]

İnönü, olağanüstü bir yönetim kurmaya dair Meclis'ten çıkacak kararı kabul etmeyeceklerini belirterek konuşmasını şu sözlerle tamamlamıştır:

"Meclis Tahkikat Encümeni şeklinde 3 aylık fevkalâde bir idare kuracaksınız. Bu idare muhalefet partisini ve basını her yerde takibedecek. Şu kusuru var, bu kusuru var, diye her yerde takibedeceksiniz, şimdiden söylüyorsunuz kusurları.

Filân yerde şu beyanatı yapmışım. Hakkımdır, kanuni saydığım takdirde yaptım, kanuni değilse haksız isem, verin mahkemeye. (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar) Bunun aksi telâkki asla itibara lâyık değildir.

Onun için muhterem arkadaşlarım, bu memleketin seçkin, yetişmiş güzide insanlarısınız, memleketi fevkalâde bir idareye götürmek istenildiğinin arifesinde, eşiğindesiniz, hesaplı olarak düşünmenizi isterim. Bir fevkalâde idare kuracaksınız. Bu idareye verilen salâhiyetler gayrimeşrudur. İtaat etmiyeceğiz dediğimi söylemek yersizdir. Bir defa çıkmış bir kanuna, kanun değil karar, çıkmış bir kanuna itaat etmemek vatandaşın elinde değildir. Ama kabul etmeyiz. Razı olmayız. Ve vatandaşların hepsine bunun haksız olduğunu, buna mukavemet etmek lâzımgeldiğini söyleriz. Hür vatandaşın hakkıdır bu. Memurlara itimat etmez, adalete itimat etmez, orduya itimat etmez, kendisi esasen azlıktadır, bir kadrodur, bu şeyleri yapmak ister, böyle şey olmaz. (Sağdan, şiddetli, alkışlar)"[777]

---

[776] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.206-207.

[777] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.207.

İsmet Paşa kürsüden indikten sonra CHP mebusları da Meclis Genel Kurul salonunu terk etmişlerdir. İktidar sıralarından "Nereye, nereye? Kaçmayın, dinleyin" sesleri yükselmiş, Demokrat Parti Grubu adına konuşmak üzere söz alan Rize milletvekili Osman Kavrakoğlu da "Bırakın kaçsınlar. Dinliyemezler, tahammül edemezler" demiştir.[778] Kavrakoğlu, muhalefet liderinin müzakereler sırasında "inadından, ısrarından bir milimetre inhiraf etmediğini", ileri sürülen iddiaları çürütmek adına hiçbir vesika ileri sürmeyip sadece bazı kavramları muğlak şekilde zikrettiğini belirtmiştir. Kavrakoğlu İsmet Paşa'nın ihtilale ilişkin sözlerine de şöyle cevap vermiştir:

> "Kendileri ısrar ediyorlar, akıllarınca demokrasinin esasını teşkil eden bâzı şartların mutlaka tahakkuk ettirilmesini istiyorlar, aksi takdirde (İsyan hakkını, ihtilâl çıkarma hakkını) tabiî bir hak ve netice sayıyorlar ve böyle bir akıbetten bizleri hattâ kendisinin dahi kurtaramıyacağını ifade ediyorlar. Ne hazin bir tecellidir bu! Neden ve kime karşı isyan olacak? Bize karşı mı?.. Demokrat iktidara karşı mı? Yazıklar olsun Paşa!.. Bunu nasıl söylersin!.."[779]

Kavrakoğlu, Demokrat Parti'nin partizanca davranmadığını, aldıkları oyların "temiz ve helal" olduğunu, demokrasimize bir eksiklik gelmemesi için çırpındıklarını, senelerce mahrumiyet içinde acı çeken ve tabii hakları ellerinden alınan bu asil milleti kısa bir sürede muasır medeniyet düzeyine yükseltmeye çalıştıklarını söylemiştir. Buna karşılık, Kavrakoğlu'na göre, "İsmet Paşa dar bir görüş ve kısır bir mantıkla memlekette huzursuzluğun, anarşi ve ihtilâlin müdafaasını yapıyor".[780] Kavrakoğlu, İsmet Paşa'nın konuşmasının Devlete, millete ve demokrasiye karşı "insafsız" bir konuşma olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: "Meclisimizin tarihi, Devletin mânevi varlığına, aziz ve sevgili milletimize ve genç Demokrasimize karşı bu derece merhametsiz ve insafsız bir konuşma kaydetmemiştir."[781]

---

[778] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.207.

[779] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.208.

[780] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.208.

[781] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.209.

Bu sözler üzerine Kocaeli mebusu Cemal Tüzün "Bir daha, bir daha söyle Kavrakoğlu, asıl biz onu kurtaramayız" demiştir. Kavrakoğlu bunun üzerine İsmet Paşa'nın günümüzde diktatörlerin demokratik yollarla iktidara gelip daha sonra da seçimi reddettiklerine dair sözlerine gönderme yaparak şu cevabı vermiştir:

> "Biz milletin reyine kaderini bağlamış hürriyete gönül vermiş insanlarız. Hürriyet ve millî irade mefhumları benliğimize o derece yerleşmiş hayatımıza o derece temel prensip olarak girmiştir ki, Allah göstermesin, bunlara arka çevirecek olsak bizi aile muhitimiz bile kabul etmez. Biz milletin güvenine kavuşmanın bir anlık zevkini bir ömre bedel sayanlardanız.
>
> Bu zevki, kadir bilen vefalı bir milleti Çankaya'dan (nankörler!) diye itham edenlerin duymasına imkân yoktur. Paşa ömründe milletin helâl reyleri ile bir saniye bile iktidar sürmemiş bir talihsizdir. Onun için bizi rey çalıcı zannediyor. Bu hırsızlık ithamını şiddetle ve nefretle reddederiz. Artık Türkiye'de bundan sonra bu kürsü rey hırsızlarının yedigaspına tevdi edilmiyecektir.
>
> Bakın ne ustaca söylenen sözler, nasıl maksadı ele veriyor: Diyor ki eşit haklar, dürüst seçim, şunlar bunlar yapılmazsa mutlaka ihtilâl olur. Ne biliyorsun...? Sana karşı oldu da mı biliyorsun. Seni millet kan dökerek ihtilâlle mi indirdi. Hayır değil mi? Şu halde bu ihtilâl ve isyan temennileri niye!.."[782]

Kavrakoğlu, seçimleri mutlaka dürüstçe yapacaklarını, şerefleriyle geldiklerini ve şerefleriyle gideceklerini ve ancak böyle gidenlerin dönebileceklerini, "lekeli" gidenlerin ise bir daha milletin güvenine itimadına mazhar olamayacağını belirtmiştir.[783] Bu arada Kavrakoğlu, devr-i sabık yaratmadıklarını, İsmet Paşa'ya bağlılıkları malum olan kişilerden hiçbirinin işine son vermediklerini ve hepsine güleryüz gösterdiklerini, bunların herhangi bir anarşi ortamında Paşa'ya destek olacaklarını tahayyül etmenin hüsranla sonuçlanacağını, Türk milletinin ekseriyeti arkalarında oldukça bu hayal perdelerinin bir anda yırtılacağını ifade etmiştir.[784]

Kavrakoğlu, Demokrat Parti'ye ve liderine memleketin her yerinde büyük bir teveccüh gösterildiğini vurgulayarak konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

---

[782] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.209-210.

[783] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.210.

[784] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.210.

"Siz Demokrat Partinin vatan sathındaki muazzam teşkilâtını hiç duymadınız mı?

Siz bu partinin Meclisteki ekseriyetini seçen milyonlarca seçmenin bu milletin bizzat kendisini teşkil ettiğini bilmiyor musunuz?..

Sonra Demokrat Parti Liderine gittiği her yerde Milletçe gösterilen muhabbetten haberiniz yok mu? Yüz binlerin nasıl fevç fevç coşarak Menderes'i bağrına bastığını işitmediniz mi?

Bu partinin mebuslarının milletçe nasıl sevildiklerini ve defaatle seçildiklerini görmediniz mi?..

Tarumar olacak bu parti, perişanlığa sürüklenecek bu seçmenler ve fena gidecek olan bu Lider midir! Buna nasıl oluyor da gönlünüz razı olabiliyor?

Söyleyin bakalım, dünyanın neresinde iktidarın böyle üstün bir ekseriyete dayandığı bir Parlâmento vardır. Amerika'da mı, Fransada mı, İngiltere'de mi? İtalya'da veya Almanya'da mı, nerede? Dünyanın neresinde ve hangi partinin başında Demokrat Parti lideri gibi sevilen bir Reis vardır..

Bütün bu hakikatler karşısında siz görülmemiş bir insafsızlıkla tarumar edilmek tehdidini hem de Demokrasi ve Hürriyet havarisi rolünde savuracak ve Meclisten çıkıp gideceksiniz..

Gidiniz, gidiniz, kötü temennilerinizle ebediyen gidiniz! Temennimiz, Büyük Allah'ın bir daha bu kürsiye avdeti size nasibetmemesinden ibarettir. (Soldan, alkışlar)"[785]

Kavrakoğlu'ndan sonra söz alan Antalya Milletvekili Adnan Selekler, son günlerde iktidar ve muhalefet ilişkilerinin buhranlı ve gergin olduğunu, siyasal menfaatlerin değil milli menfaatlerin esas alınması gereken hassas bir dönemden geçildiğini, büyük halk kitlelerini huzur istediğini, partiler arası çekişmelerin ve mevki ihtiraslarının bu memlekete çok pahalıya mal olduğunu ve Yirminci yüzyılın modern demokratik Türkiye'sini ilkel siyaset oyunlarına kurban etmeye hiç kimsenin hakkı olmadığını belirtmiştir.[786] Selekler, sözlerini şöyle sürdürmüştür:

"Demokrat Partinin en büyük kuvvet(i) hâkimiyetini halkoyuna istinaddettirmiş bulunmasındadır. Demokrat Parti bu en kıymetli Hazineden ayrılmamak maksadıyla her hareketini gayet hesaplı olarak yapmak ve her tasarrufunu bu umumi

[785] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.211.

[786] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.211.

görüşler içinde aramaktadır. Millî Hâkimiyet prensibine karşı koymayı, bir dikta rejimi kurmayı asla aklına getirmemiş bulunmaktayız. Bir dikta rejimi nasıl kurulur? Bunun bilinmiyen tarafı yoktur. Demokrat Parti 10 senelik çalışmalarında daima kuvvetliye karşı mazlum halk kütleleriyle beraber olmuştur. Bir dikta rejimine noktai istinat tenkil eden kuvvetlere, halk aleyhine Demokrat Partinin verdiği hiçbir tâviz yoktur, arkadaşlar.

...

Suçlu olmıyanların böyle bir tahkikattan telâş etmelerine hiç lüzum yoktur. Ama suçluların yakasına adaletin kahredici eli yapışacaktır. Bu itibarla yapılacak olan tahkikatın Büyük Milletin menfaatine neticeler vermesi temennisiyle hepinizi hürmetle selâmlarım. (Soldan, alkışlar)"[787]

Konuşmalar tamamlandıktan sonra 15 kişilik Komisyon için oylamaya geçilmiştir. Aşağıdaki milletvekilleri oluşturulan Tahkikat Komisyonuna üye seçilmişlerdir.[788]

Tahkikat Komisyonu Üyeleri		
Osman Kavuncu	Kayseri	353
Bahadır Dülger	Gazianteb	354
Nüzhet Ulusoy	Samsun	354
Said Bilgiç	İsparta	354
A. Hamdi Sancar	Denizli	354
Vacid Asena	Balıkesir	354
Kemal Biberoğlu	Çorum	354
Kemal Özer	Kütahya	354
Hilmi Dura	Kastamonu	354
Ekrem Anıt	Samsun	354
Nusret Kirişçioğlu	Sakarya	354
Turan Bahadır	Denizli	254
Selâmi Dinçer	Sakarya	354
Himmet Ölçmen	Konya	354
Necmeddin Önder	Nevşehir	354

[787] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.211-212.

[788] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, Cilt:13, İçtima:3, İnikat:58, (18.4.1960), s.213.

5.2 TAHKİKAT KOMİSYONLARININ GÖREV VE YETKİLERİ HAKKINDA KANUN

Çorum Mebusu Hüseyin Ortakçıoğlu ve üç arkadaşının kanun teklifi şu şekildeydi:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Dahilî Nizamnamesinde yazılı Tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkında kanun teklifi

Vazife ve Salâhiyet

MADDE 1. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenleri ve naibolarak vazifelendirecekleri tâli encümenler; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Askerî Muhakeme Usulü Kanunu, Basın Kanunu ile diğer kanunlarda C. Müddeiumumisine, sorgu hâkimine, sulh hâkimine ve askerî adlî âmirlere tanınmış olan bilcümle hak ve salâhiyetleri haizdir.

MADDE 2. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenleri, tahkikatın selâmetle cereyanını temin maksadiyle:

I - a) Her türlü neşriyatın yasak edilmesine ve neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute veya gayrimevkutenin tabı veya tevziinin men'ine,

b) Mevkute veya gayrimevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına,

c) Tahkikat için lüzumlu görülen veya sübut vasıtalarından olan her türlü evrak, vesika veya eşyanın zaptına ve Hükümetin bütün vasıtalarından istifade etmeye,

d) Siyasi mahiyet arz eden toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyetler hakkında tedbir ve karar ittihazına,

II - Tahkikatın devamı müddetince âmmenin huzur ve sükûnun bozulmaması için lüzumlu her türlü tedbir ve kararları almaya,

dahi salahiyetlidir.

Ceza Hükümleri

MADDE 3. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerince ittihaz olunan tedbir ve kararlara her ne suretle olursa olsun muhalefet edenler bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 4. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerince ittihaz olunan tedbir ve kararların icra ve infazında ihmal veya suiistimali görülen vazifeliler, ihmal halinde altı aydan iki seneye, suiistimal halinde bir seneden üç seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 5. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerinin yaptığı tahkikat gizlidir. Bu gizliliğe riayet etmiyenler veya malûmatlarına müracaat suretiyle yahut sair suretlerle muttali oldukları tahkikatla ilgili hususları veya hâdiseleri ifşa edenler altı aydan bir seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

MADDE 6. — Türk Ceza Kanununda yazılı yalan şahitliği ve yalan yere yemin faslındaki suçları işliyenler hakkında mahsus maddelerinde zikredilen cezalar iki kat olarak hükmolunur.

Usul Hükümleri

MADDE 7. — Bu kanun hükümlerine muhalefet Meşhut suçların muhakeme usulüne dair olan Kanunun birinci maddesinin (A) bendinde yazılı mahal dışında vukubulsa dahi failleri hakkında mezkûr 3005 sayılı Kanun hükümlerine göre tahkikat ve takibat icra olunur.

C. Müddeiumumileri 3005 sayılı Meşhut suçların muhakeme usulüne dair Kanunun 3 ncü maddesinin 4 ncü fıkrasında yazılı müddetle bağlı olmaksızın vazifeli mahkemede âmme dâvası ikame eder.

MADDE 8. — Bu kanunun tatbikatında Hâkimler Kanunu ile Memurin Muhakematı Kanunu hükümleri uygulanmaz. Ancak salâhiyet hakkındaki hükümler mahfuzdur.

MADDE 9. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerince ittihaz olunan karar veya tedbirler katî olup aleyhine itiraz olunamaz.

MADDE 10. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenleri tarafından yapılmış olan tahkikat ilk tahkikat mahiyetindedir.

MADDE 11. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenleri tahkikatın ikmalinde nihai bir mazbata tanzim ve dosya ile birlikte Heyeti Umumiyeye tevdi eder.

MADDE 12. — Bu kanun neşri tarihinde meridir.

MADDE 13. — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur."

Kanun teklifinin gerekçesinde mevcut Meclis İçtüzüğünün 16. babında düzenlenen Tahkikat Komisyonlarının Meclis dışındaki faaliyetleri bakımından açık hükümler bulunmadığı ve İçtüzüğün hazırlanmasında mevzuatlarından yararlanılan Fransa, Belçika ve Hollanda gibi ülkelerin tahkikat komisyonlarının yetkilerini müstakil kanunlarla düzenleme yoluna gittikleri vurgulanmıştır. Belge niteliği taşıdığı için bu gerekçeyi aynen aktarmakta fayda vardır.

ESBABI MUCİBE

Türkiye Büyük Millet Meclisi Dahilî Nizamnamesinin 16'ncı babında yazılı Tahkikat encümenlerinin, şekli tatbîka mütedair hükümler dışında salâhiyetlerine dair mezkûr Nizamnamede tahdidedici kayıtlar bulunmamakla beraber, bu encümenlerin Meclis dışındaki faaliyetleri bakımından her türlü münakaşayı önleyici sarih kanuni hükümler de mevcut değildir.

Dahilî Nizamname Meclis içi meselelere ait tatbik şekillerini tedvin ile iktifa eylemiş ve fakat salâhiyetler daha ziyade fiilî ve teamüli bir tarzda ihtiyaçlara göre ele alınmıştır.

Dahilî Nizamnamenin tedvininde, mevzuatlarından istifade edilmiş olan Fransa, Belçika ve Holânda gibi memleketlerde, Meclis tahkikatı (Anket Parlamenter) vazife ve salâhiyetleri önceleri Meclis tarafından verilen tahkikat kararlarında gösterilmekte iken bilâhara, Tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetlerinin hususi kanunlarla belirtilmesi yoluna gidilmiştir. Bu cümleden olarak Fransa'da tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetlerini tesbit ve tanzim eden 23 Mart 1914 tarihli Kanun ihtiyaç ve zaruretlere göre bugüne kadar muhtelif tadillere tâbi tutulmuş, Belçika'da da 3 Mayıs 1880 tarihli bir Kanunla bahis mevzuu encümenlerin vazife ve salâhiyetleri tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Memleketimizde Türkiye Büyük Millet Meclisi Dahilî Nizamnamesine tevfikan teşkil olunan Tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetlerini tesbit ve bu encümenlerce, ihtiyati tedbir

mahiyetinde olan tasarruflarla ittihaz olunacak sair kararlara muhalefet halinde ne gibi müeyyidelerin tatbiki lâzımgeldiği hususlarını tanzim eyliyen hükümler mevcut değildir.

Bu itibarla Tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetlerini tâyin etmek üzere işbu teklifin tanzimine zaruret hâsıl olmuştur.

Teklifin 1 ve 2 nci maddeleri T. B. M. M. Dahilî Nizamnamesi hükümlerine göre kurulacak olan encümenlerin bu Nizamnamede mevcut salâhiyetlerine ait hükümleri de nazarda tutularak vuzuhu sağlama bakımımdan teyiden ve tekraren vazife ve salâhiyetlerini irade eylemekte, 3, 4, 5 ve 6 ncı maddeleri Tahkikat encümenlerince müttehaz tedbir ve kararlara muhalefet bu tedbir ve kararların infaz ve icrasında ihmal ve suiistimali görülen vazifeliler hakkında uygulanacak müeyyidelerle tahkikatın gizliliğine ve tahkikatla ilgili hususları veya hâdiseleri ifşa eyliyenlere ve T. C. Kanununun yalan şahadet faslındaki suçu işliyenlere tertibolunacak cezalara ait müeyyideleri ihtiva eylemektedir.

Teklifin mütaakıp maddeleri usuli hükümleri vaz'etmekte ve bu kanuna muhalefet halinde 3005 sayılı Meşhut suçların usulü muhakemesi hakkındaki Kanunun mahal ve müddetle mukayyet olmaksızın tatbikini ve vazifeleri hakkında Memurin Muhakematı Kanunu ile Hâkimler Kanununun hususi tahkik, muamele ve usullerinin cari olmıyacağını ve sadece salâhiyet ve muhakeme mercilerine ait hükümlerin mahfuz tutulduğunu göstermektedir.

7 nci maddedeki vazifeli mahkemeden maksat, kanunu mahsuslarında gösterilen mahkemelerdir.

9 uncu maddede Tahkikat encümenlerince müttehaz karar ve tedbirler aleyhine hiçbir mercie itiraz olunamıyacağı kaydedilmekte, 10'uncu maddede Tahkikat Encümeni tarafından yapılan tahkikatın ilk tahkikat mahiyetinde olduğu zikredilmekle ilk tahkikatın hazırlık tahkikatının devamı mahiyetinde ve hazırlık tahkikatını da kapsadığı cihetle ilk tahkikat tâbiri kullanılmış bulunmaktadır."[789]

Çorum mebusu Ortakçıoğlu ve üç arkadaşının verdiği Teşkilatı Esasiye, Milli Müdafaa ve Adliye encümenlerinden üçer üye alınmak suretiyle Muvakkat Encümen oluşturulmasına ve teklifin bu encümende görüşülmesine dair önergesi TBMM'nin 25 Nisan 1960 tarihli oturumunda oylanarak kabul edilmiştir.[790]

---

[789] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), S.Sayısı 127, s. 1-2.

[790] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:60, (25.4.1960), s. 247.

Kanun teklifinin görüşüldüğü Muvakkat Encümende tartışmalar çıkmış, muhalefete ait milletvekilleri müzakereyi terketmişlerdir. Muvakkat Encümen teklifi bazı değişikliklerle kabul ederek "müstaceliyetle görüşülmesi temennisiyle" Meclis Genel Kurulunun tasviplerine sunmuştur. Muvakkat Encümenin 26 Nisan 1960 tarihli, 2/444 Esas ve 2 Karar nolu mazbatasında şu hususlar vurgulanmıştır:

- Tahkikat Encümenlerinin hak ve yetkileri ne Anayasada ne de Meclis İçtüzüğünde belirtilmiş değildir. Bu ihtiyaç uygulamada örfi ve teamüli olarak Meclis kararlarıyla karşılanmış olmakla birlikte bu konuda uyum sağlanamamış ve bu boşluk varlığını devam ettirmiştir. Dolayısıyla, Anayasanın 26. maddesine dayanılarak hazırlanan mevcut teklif bu boşluğu doldurmaya yöneliktir.

- Teklifin başlığı "vuzuhu temin maksadiyle" şu şekilde değiştirilmiştir: "Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkında Kanun."

- Teklifin 2. maddesi hariç tüm maddeleri Encümence aynen kabul edilmiştir. Verilen bir önergenin kabul edilmesi üzerine de 2. maddenin metni şu şekilde formüle edilmiştir:

"MADDE 2. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümeni[791]:

a) Tahkikatın selâmetle cereyanını temin maksadiyle her türlü neşriyatın yasak edilmesine,

b) Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute veya gayrim mevkutenin tabı veya tevziinin men'ine,

c) Mevkute veya gayrimevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına,

d) Tahkikat için lüzumlu görülen veya sübut vasıtalarından olan her türlü evrak, vesika veya eşyanın zaptına,

e) Siyasi mahiyet arz eden toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyetler hakkında tedbir ve karar almaya,

f) Tahkikatın selâmetle intacı için lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları ittihaz etmeye ve Hükümetin bütün vasıtalarından istifade eylemeye,

---

[791] 2.maddenin Meclis Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında "encümen" kelimesi "encümenleri" şeklinde düzeltilerek madde kabul edilmiştir. Bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 306.

dahi salahiyetlidir."[792]

Meclis 27 Nisan 1960 tarihli oturumunda teklifi yoğun tartışmalar sonunda kabul etmiştir. Meclis tarihi günlerinden birini yaşamış, tartışmalar ve gürültüler nedeniyle oturuma tam dört kez ara verilmiş, Malatya Milletvekili İsmet İnönü'ye teklifin geneli hakkında yaptığı konuşmadan dolayı İçtüzük uyarınca 12 oturum Meclisten uzaklaştırma cezası uygulanmış, aynı şekilde Meclis başkanının uyarılarına rağmen sıra kapaklarına vurarak gürültüye sebep olan oniki milletvekiline[793] de muvakkaten Meclisten çıkarma cezası verilmiştir. Kanun teklifi dördüncü celsede CHP'li milletvekillerinin bulunmadığı bir ortamda kabul edilmiştir.

Meclis genel kurulunda teklifle ilgili tartışmalar, Muvakkat Encümen Reisi Rize Mebusu Osman Kavrakoğlu'nun teklifin öneminden dolayı bir an önce kanunlaşabilmesi için gündeme alınarak öncelikli görüşülmesine dair bir önerge vermesiyle başlamıştır. Önergenin aleyhinde konuşmak üzere söz alan Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, İçtüzüğün 101. maddesi gereğince encümende kabul edilen bir kanun teklifinin basılıp dağıtıldıktan sonra en az 48 saat geçmedikçe görüşülemeyeceğini, esasen teklif sahiplerinin aciliyetle görüşülme taleplerinin de olmadığını, dolayısıyla müstaceliyet için bir nedenin bulunmadığını, teklifin gerekçesinde de böyle bir neden sunulmadığını, dahası teklifin gerekçeden bile yoksun olduğunu, beş gün evvel hazırlanan bir teklifin "ekspres süratiyle" komisyondan çıkarıldığını ve dağıtıldıktan birkaç saat sonra Meclis gündemine getirildiğini, böyle bir şeyi Yüksek Heyetin kabul edeceğine ihtimal vermediğini dile getirmiştir.[794] Yetkin'e göre, "rejime tasaddi" niteliğinde olan bu kanun teklifi "baştanbaşa Anayasanın ihlâlini, iflâsını tazammun etmesi nedeniyle" Meclis Riyaseti tarafından gündeme dahi

---

[792] S.Sayısı 127, s. 2-4. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960).

[793] Kendilerine üçer oturum için Meclisten çıkarılma cezası verilen milletvekilleri, Suphi Baykam (Adana), Yaşar Alhas (Urfa) ve Nihat Sargınalp (Gümüşhane) dir. Altışar oturum ceza verilen milletvekilleri ise şunlardır: Nurettin Akyurt (Malatya), Reşit Önder (Tokat), Mehmet Delikaya (Malatya), Osman Eroğlu (Burdur), Ahmet Üstün (Burdur), Hasan Tez (Ankara), Ali Rıza Akbıyıkoğlu (Uşak), Adil Sağıroğlu (Erzincan), Tevfik Ünsalan (Malatya).

[794] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 275.

alınmaması gerekirdi.[795] Bu sözlerin ardından oturumu yöneten Reisvekili Agâh Erozan kanun teklif ve layihaların müzakeresi için öngörülen en az 48 saatlik sürenin İçtüzükte belirtilen "hilafına Heyeti Umumiye karar almadıkça" ifadesiyle kayıtlı olduğunu, bu nedenle önergenin oya sunulacağını, kabulü halinde 48 saatlik müddetin beklenmeden görüşülebileceğini ifade etmiştir. Yapılan oylamada teklifin gündeme alınması 133'e karşı 216 oyla kabul edilmiş ve teklifin geneli üzerinde görüşmelere geçilmiştir.[796]

İlk sözü alan Sivas Mebusu Turhan Feyzioğlu, TBMM'nin tarihi günlerinden birini yaşadığını, en karanlık günlerde düşmanı yere seren, devrimleri gerçekleştiren, Batılı anlamda gerçek demokrasiyi yerleştirmek için hamleler yapan Meclisin kendi yaptığı Anayasaya aykırı olan bu teklifle siyasi hayatımızın "15 yıl, 30 yıl, hattâ bazı bakımlardan 100 yıl" geriye götürülmek istendiğini, bu milletin 14 yıldan beri fedakarlıklar içerisinde çok partili bir rejimi yaşattıklarını, kurulmak istenecek bir baskı rejiminin kalıcı olamayacağını ifade etmiştir. Feyzioğlu demokratik rejimin dönüm noktasında olduğunu şu sözlerle vurgulamıştır:

> "Şu anda Türkiye'de demokratik rejim bir tarihî dönüm noktasına gelmiştir. Köyde ve kentte her siyasi teşekküle mensup ve bağımsız milyonlarca vatansever, milyonlarca hürriyet sever vatandaş gözlerini Büyük Millet Meclisine dikmiş, ümitlerini ona bağlamıştır. Hattâ şu anda, muhterem arkadaşlar, bütün medeniyet âlemi gözlerini 1950 senesinde serbest, eşit ve dürüst bir seçimle iktidar değiştirmeyi başarmış, dünyanın hayranlığını kazanmış olan bu büyük milletin şerefli mümessillerine dikmiş, 10 yıldan beri gitgide gelişeceği yerde zaman zaman geriye gitmiş olan demokratik rejimin, şu son darbelerle, ne hale geleceğini ilgiyle takibediyorlar."[797]

Feyzioğlu, bütünüyle Anayasaya aykırı olan bu teklifin adlî kanunlarımızdan bir kısmının iptali anlamına geleceğini ve kabulü durumunda yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişkilerde tam bir kargaşa yaratacağını belirtmiştir. Feyzioğlu'na göre, teklifi getirenler Meclisi ve onun içinden çıkan tahkik encümenlerini "Kadiri mutlak" olarak gördükleri için

---

[795] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 274-275.

[796] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 276.

[797] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 276-277.

büyük bir yanılgı içindedirler. Oysa demokrasilerde esas olan "organların birbirini frenlemesi, heyetlerin ve salâhiyetlerin birbirini frenlemesi ve hiçbir şahsın veya zümrenin kadiri mutlak haline getirilmemesidir."[798] Feyzioğlu, esasen mevcut Anayasanın da böyle bir sistem getirdiğini, Meclisin her ne kadar yasama ve yürütme yetkilerini elinde bulundursa da (5. madde), yürütme işini bizzat yapamayacağı ve bu kudreti kendi içinden çıkan İcra Vekilleri Heyeti vasıtasıyla kullanabileceğini (7. madde), yargı gücünün ise Meclis adına değil Türk Milleti adına vazife gören bağımsız mahkemelere ait olduğunu belirtmiştir. Feyzioğlu'na göre, "Meclis, nazari bakımdan bir kuru mülkiyet şeklinde dahi, kaza hakkına sahip değildir".[799] Anayasanın benimsediği Kuvvetler birliği ilkesi, gerçekte yürütme ve yargı erklerinin Mecliste toplanmasından ibarettir. Anayasa yasama ve yürütme erklerinin müdahale edemeyeceği müstakil bir yargı gücü oluşturmuştur. Buna göre, Anayasanın Meclise dahi tanımadığı bir yetkinin, "Meclis gruplarından birinin içinden seçilen on beş kişilik bir siyasi heyete verilmesi asla mutasavver değildir; bu hareket Anayasanın iptalidir, ilgasıdır."[800]

Feyzioğlu, mevcut Meclis İçtüzüğünün tahkikat encümenlerine yargısal yetki vermekle birlikte bunun milletvekilleri ile sınırlı olduğunu, bu encümenlerin normal vatandaşları yargılayamayacağını ve aksi takdirde bunun tabii hâkim güvencesine aykırı olacağını vurgulamıştır. Tahkikat encümenlerine verilen yetkilerin Örfi İdare ilan edilen durumda bile geçerli olmadığını belirten Feyzioğlu, teklife yönelik eleştirilerini şu şekilde sürdürmüştür:

> "Hulâsa, örfi idarede hem yetkiyi siyaset dışı bir komutana, siyaset dışı bir müstakil askerî mahkemeye veriyoruz, hem de kararların Temyizi var, itirazı var. Getirilen teklif ise tahkikat yetkisini de, basını susturma, partileri faaliyetten alıkoyma yetkisini de siyasi bir heyete veriyor. Muhalif parti, muhalif basın, muhalif gazeteci hakkındaki kararı, onun siyasi rakibine aldıracaksınız, bu kararı türlü itirazın dışında ve üstünde tutacaksınız, ondan sonra, hukuk rejimi ve Anayasa dâhilinde kaldığınızı iddia edeceksiniz. Kimse buna inanmaz! Teklifi yapan arkadaşlar da dâhil, buna inanan arkadaşın bulunacağına ihtimal vermiyorum. (Sağdan, «Bravo» sesleri)"[801]

---

[798] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 277.

[799] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 278.

[800] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 279.

[801] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 282.

Teklife mehaz olarak alındığı söylenen Fransa'daki kanunla mevcut teklif arasında hiçbir münasebet olmadığını belirten Feyzioğlu, birincisine göre encümene davet edilen şahidin mâzeretini ispat edememesi durumunda hafif bir para cezasına çarptırıldığını, oysa mevcut teklifte öngörülen cezaların "açıktan açığa bir tedhiş rejimi, bir terör rejimi, bir baskı rejimi ihdas etmeye mâtuf" olduğunu ileri sürmüştür. Feyzioğlu, şahit celbi konusunda mevcut celbin Fransa'dakinden çok geniş yetkiler getirdiğini, encümenin kararlarına uymayanlara bir yıldan üç yıla kadar hapis öngördüğünü, Fransa'da encümenin gazete, matbaa kapatma, siyasi faaliyeti tatil yetkilerinin bulunmadığını ifade etmiştir. Feyzioğlu bilhassa teklifin matbaa kapatmaya yönelik hükümlerini ağır bir dille eleştirmiş ve şunları söylemiştir:

> "[B]u encümenlere öyle yetkiler veriliyor ki, bunlar normal mahkemelerin dahi elinde yok. Matbaa kapatmak, yüzlerce insanın rızkı ile oynamak salâhiyeti veriliyor. Gece evinde uyuyan matbaacı, o matbaada çalışan yüzlerce fikir ve beden işçileri, gazetede çıkacak olan ve kendilerinin haberdar dahi olmadıkları yazılardan dolayı sabahleyin matbaanın kapandığını ve rızklarının kesildiğini görecekler. Bu baskı, fikirleri ve kanaatleri susturmak içindir; matbuatı, matbaa sahipleri vasıtasiyle de sansür ettirmek maksadını, fikrî ve doğru haberi boğmak maksadını güdüyor. Matbaa kapatmak yolu, yüzlerce sene evvel Batı memleketlerinde terk edilmiş bir usuldür. Matbaa kapatmak oralarda artık hukuk kitaplarından, kanunlardan çıkmış bir cezadır.
>
> Matbaa kapatmak gibi asırlar öncesini hatırlatan bir usulü bugünkü Cumhuriyet kanunlarının içine ithal etmek teşebbüsündeki vahamete dikkatinizi çekerim arkadaşlar. En ağır basın rejiminin hüküm sürdüğü zamanlarda dahi bu memlekette matbaa kapatmak merdut sayılmıştır. Bu memlekette matbaaların kapatıldığını görmek için saltanat devrine gitmek lâzımdır. Bu bakımdan, bu teklif, bir bakıma memleketi 14 sene evveline, ama bâzı bakımlardan da 50 –[100 sene evveline götürmek istidadındadır."[802]

Feyzioğlu, bu kanunun "görünüşte umumi bir kanun yapıyoruz kisvesi altında" gerçekte muhalefete karşı tedbirleri düşünen ve Cumhuriyet Halk Partisinin faaliyetlerinin araştırılmasını hedefleyen bir kanun olduğunu, aslında teklifin başlığının "C. Halk Partisinin ve basının faaliyetlerin Tahkik Encümeni için Kanun" olması gerektiğini, bunun çok daha samimi ve gerçek maksada daha

[802] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 283.

uygun olacağını belirtmiştir.[803] Feyzioğlu'na göre, dikta rejimleri anayasaları ve kanunları açıkça ilga ederek kurulmaz, bunlar kağıt üzerinde bırakılırlar. Teklifi destekleyenler Meclisi demokrasiden uzaklaştırmaya, geriye, tek parti yıllarının uygulamalarına götürmeye çalışmaktadırlar. Yapılanın gerçekte bir "rejim darbesi" olduğunu ileri süren Feyzioğlu'na göre, "iki büyük partili bir siyasi rejim içinde, partilerden birisini tam bir baskı altında tutacak şiddet tedbirleri alındığı zaman, Anayasanın maddeleri nazari olarak yürürlükte kalsa bile, demokratik rejime paydos denmiş olur."[804]

Feyzioğlu, iktidar partisi milletvekillerine "Rüzgâr eken fırtına biçer" atasözünü hatırlatarak sözlerini tamamlamış ve oyların nasıl tecelli ettiğinin "Türk milleti tarafından, bugün ve yarın bilinebilmesi için teklifin açık oya konmasını" isteyen bir takrir sunmuştur.[805]

Turhan Feyzioğlu'na cevap vermek üzere teklif sahiplerinden Çorum Milletvekili Hüseyin Ortakçıoğlu kürsüye gelerek, teklifin hazırlandığı andan itibaren CHP'nin "muazzam bir telâş" içerisine girdiğini, adeta "karanlıklara sakladıkları bir hususun üzerine projektör tutmuşuz da ayıpları meydana çıkacak mış gibi bir telâş içersinde" olduklarını ileri sürmüştür. Ortakçıoğlu'na göre, teklifin Anayasa'nın 83. maddesinde ifadesini bulan vatandaşın kanunen belirlenmiş yetkili mahkemeler dışında yargılanamayacağına dair Anayasa hükmüne aykırılığı sözkonusu değildir. Zira, bu komisyon herhangi bir mahkeme gibi yetkilendirilmiş bir heyet olmayıp ceza verme yetkisine sahip değildir. Komisyon sadece "tahkikatın selameti için tedbir almak salâhiyetini haizdir."[806] Ortakçıoğlu, Komisyonun Anayasanın 8. maddesinde yazılı olan "Türk milleti adına kaza hakkını kullanma" yetkisine asla sahip olmayacağını, Komisyonun tedbir kararlarına uymama suçunun yetkili mahkemelerde görüleceğini özellikle vurgulamıştır.[807] Ortakçıoğlu, teklifin kanunlaşmasıyla birlikte gazetelerin kapatılacağı, dolayısıyla basın özgürlüğünün ihlal edileceği yönündeki eleştirilere de şu sözlerle cevap vermiştir:

> "«Gazete kapatıyorsunuz» deniyor. Gazete kapatmak mevzuubahis değil, neşriyatı menediyoruz, tedbir olarak men'ediyoruz. Sebebi, sen şu yasak kararına riayet etmedin! Buna rağmen matbaa broşür, risale gibi şeyler basarak men'edilen

[803] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 284.

[804] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 286.

[805] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 287.

[806] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 294.

[807] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 295.

neşriyata devam ederse o zaman kapatılacak. Biz inatçı değiliz, hiçbir iddiamız da yok, sadece suiniyet sahiplerini cezalandırmak istiyoruz. Matbuat Kanununda tedbirlerin esası hüküm olarak kanunla tahkim edilmiş bulunmaktadır. Şu Tahkikat Komisyonuna havale ettiğimiz işlerin ehemmiyetini göz önünde tutarak bu kanun içinde derpiş etmiş bulunuyoruz. Bundan ötesi yok."[808]

CHP Meclis Grubu adına konuşan Malatya Milletvekili İsmet İnönü, Meclis'te kendi aleyhlerine açılan tahkikatları yapacak komisyonların yetkilendirildiğini, iktidar partisinin "C.H.P. ve bir kısım matbuat"la ilgili olarak aldıkları tedbirleri "evvelâ bir teşekkül olarak, sonra da onun müeyyideleri olarak ikmal" ettiklerini vurgulayarak sözlerine başlamıştır. İnönü iktidarın seçimle gitmemeyi düşündüğünü şu sözlerle ileri sürmüştür:

"Şimdi bir iktidar için, Anayasa içinde dürüst bir iktidar olmanın mihenk taşı vatandaşa karşı partizan olmaması ve dürüst bir seçim yapmayı kabul etmesidir. Dürüst bir seçim yapmayı kabul etmemiş, o kadar da değil, dürüst bir seçim yapmamayı seçimi kazanmak için esas ittihaz etmiş olan (Soldan: Gürültüler) bir iktidar seçimle asla gitmek temayülünde değildir. Bir iktidar bir defa seçimle gitmemeyi esas olarak kabul ettikten sonra artık onun alacağı tedbirler birbirinden gayrimeşru ve birbirinden batırıcı ve yıpratıcı olur. (Soldan: Şiddetli gürültüler)"[809]

İnönü, iktidara yönelik eleştirisinin dozunu artırarak konuşmasına devam etmiş, bu düzenlemenin iktidar partisinin şartları kendi lehine hazırlayarak seçime gitmek ve seçimden % 96,6 çoğunlukla çıkmak için yapıldığını belirtmiştir. İsmet İnönü tartışma yaratan konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

"İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, Demokrat Parti iktidarının seçime karşı aldığı vaziyet vatandaş nazarında iki ihtimali canlandırmıştır: Birincisi; bu iktidar hiçbir zaman seçim yapmıyacaktır. (Soldan, «yapacağız» sesleri) Ben bu fikre iştirak etmiyorum. Bu iktidar 3 aylık bir seçim hazırlığı yapıp şartları kendisine hazırladıktan sonra seçimi yapacaktır. Üç ay kâfi gelmezse bu üç ayı artıracaktır. Kendi kanaatince seçim şartları kendisi için olgun hale gelecek, ondan sonra seçimi

[808] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 297.

[809] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 300.

yapacak ve % 96,6 ekseriyetle seçimi kazanmış olduğunu bütün dünyaya ilân edecektir.

Şimdi arkadaşlar, bu tarzda seçim marifetlerini yapan idareler vardır. (Soldan, gürültüler), (Soldan; «ne isnatlar yapıyor, Reis Bey» sesleri)

REİS — Müsaade buyurun, vazifeme müdahale etmeyin, Riyaset vazifesini bilir.

İSMET İNÖNÜ (Devamla) — Bunlar, % 96,6 çoğunluğu alırlar, ama bunların selimlerine ne o memleket içinde, ne de dünyada, hiç kimse itibar etmez. Fakat ben size haber vereyim ki, vatandaş o kadar dolgundur ki, bu 3 ay, 6 ay, bir sene sizin arzu ettiğiniz seçim havasını hazırlıyamıyacaktır. (Sağdan; şiddetli alkışlar)

Sözün kısası arkadaşlar, bu tedbirlerle Anayasaya bir darbe vurulmaktadır. (Gürültüler) Anayasa dışı, gayrimeşru bir baskı idaresi kurulmaktadır. (Sağdan, alkışlar), (Soldan, «gayrimeşru diyor» sesleri) (Gürültüler) Bizden başka dünyanın herhangi bir memleketinde okuma yazması olan bir adama «Türkiye'de Demokrat iktidar rakibi hakkında ithamname ile böyle bir tahkikat açtı ne dersiniz?» deyiniz alacağınız cevaba razıyım. Alacağınız cevap yalnız sizin için değil endişe ederim ki, memleketimiz için hicap verici olacaktır. (Sağdan, alkışlar)"[810]

İnönü'nün konuşmasının "memuru, emniyeti, zabıtayı politikaya âlet eder mahiyetteki beyanlar" içerdiğinin ileri sürülmesi üzerine oturum başkanı bu sözlerin tutanaklardan çıkarılmasını oya sunmuş, ancak bu öneri kabul edilmemiştir. Tekrar söz alan İnönü'nün "bir baskı rejimi kurulduğu zaman bunu kuranlar..." sözleri üzerine yeniden gürültüler başlamış, iktidar partisi milletvekilleri "zabıt okunsun" sesleriyle masalara vurmuşlar ve sonunda zabıtlar tetkik edilmek üzere oturuma on beş dakika ara verilmiştir. İkinci celse açıldığında oturumu yöneten Meclis Başkanvekili İbrahim Kirazoğlu, zabıtların incelendiğini ve İsmet İnönü'nün beyanlarının Meclis İçtüzüğünün 188. maddesinin 3. fıkrası uyarınca kendisinin Meclisten çıkarılmasını gerektirdiğini söylemiştir. İnönü'nün on iki oturum Meclis'ten çıkarılması oylanarak kabul edilince İnönü salondan çıkmıştır. Şiddetli gürültüler arasında

[810] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 300.

bu kez İnönü'nün beyanlarının zabıttan çıkarılması oylanmış ve kabul edilmiştir. Şiddetli gürültülerin devam etmesi üzerine oturuma on dakika ara verilmiştir.[811]

Üçüncü celse açıldığında Adliye Vekili Celâl Yardımcı'ya söz verilmiş ancak şiddetli protestolar ve gürültüler nedeniyle görüşmeler bir türlü başlayamamıştır. Bu kez Suphi Baykam, Yaşar Alhas, Nihat Sargınalp'ın ihtarlara rağmen sükûneti ihlal ettikleri gerekçesiyle üç oturum Meclisten çıkarılmaları oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Gürültülerin kesilmemesi üzerine çıkarma cezaları devam etmiş, Nurettin Akyurt ve Reşit Önder, Mehmet Delikaya, Osman Eroğlu, Ahmet Üstün, Hasan Tez, Ali Rıza Akbıyıkoğlu, Adil Sağıroğlu ve Tevfik Ünsalan'ın altışar oturum Meclisten çıkarılmalarına karar verilmiştir. Haklarında çıkarma cezası verilen bu milletvekillerinin dışarı çıkmaması nedeniyle celseye beş dakika ara verilmiştir.[812]

Dördüncü celsenin başında Ankara Milletvekili Avni Doğan dinleyicilerin tahliye edildiğini, dolayısıyla görüşmelerin "gizli celse" mahiyetinde olduğunu, bunun için de karar alınması gerektiğini belirtmiştir. Ancak, oturum başkanı dinleyicilerin olmamasının müzakereye engel teşkil etmediğini, üstelik kapıların açık olması nedeniyle dinleyicilerin isterlerse gelebileceğini söyleyerek bu itirazı kabule şayan bulmamıştır.

Rize Milletvekili Osman Kavrakoğlu son sözü alarak, muhalefet partisine mensup milletvekillerinin Meclisi çalışamaz hale getirme gayreti içinde olduklarını ve "Meclisten ihracolunan şeflerinin arkasından, sanki bir elektrik şebekesine bağlı robotlar gibi mütemadiyen sıraları yumruklamakta ve tepinmekte" olduklarını ifade etmiştir.[813] Kavrakoğlu'nun "İstediğiniz kadar gürültü yapınız, bir gün Büyük Milletimiz sizleri de, şefinizi de kendisinin vekâletine lâyık olmadığınızı görerek Meclisten ebediyen çıkarmasını bilecektir" şeklindeki sözleri Meclisin sağından protestolar, solundan ise alkışlarla karşılanmıştır. Kavrakoğlu, müzakere edilen kanun teklifinin Anayasaya aykırı olduğu yönündeki eleştirileri de şu sözlerle reddetmiştir:

> "Bu iddiaları ciddî bir mesnede dayanmıyor. (Sağdan, gürültüler, Samiin locasını işaret eden birçok mebuslarca "Dinleyiciler nerede?" sesleri). Şimdi de seyirci arıyorlar, vaz'ı sahne ettikleri şu komedi için seyirci arıyorlar. Kendilerini sahne

---

[811] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 301-302.

[812] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 302-303.

[813] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 303.

artisti mi sandılar? Hayır beyler, siz seyirciler için rol almadınız, burada vazifeniz memleket meselelerinin müzakeresine katılmaktır, lider paşanın piyeslerini oynamak değil. (Soldan alkışlar)

Muhterem arkadaşlarım, milletin yegâne ve hakikî mümessili sıfatıyla hakkı hâkimiyeti bizzat istimal eden Büyük Meclisin mukarreratını gayrimeşru olarak vasıflandırmak için insaf ve iz'an ölçülerini tamamen terk etmiş görünenlerin Anayasadan ve ona muhalefetten bahsetmeye hakları yoktur. Kaldı ki, bizim mevzuatımızda Anayasaya aykırılık iddiasının tahkik mercii yoktur, bu hak Meclisi Âlinindir. Büyük Meclis bir kanunu müzakere ve kabul ederse onun Anayasaya aykırılığı iddiası bahis konusu edilemez. (Soldan, şiddetli alkışlar) (Sağdan, devamlı gürültüler) Meclisimiz Anayasanın yapıcısı sıfatiyle, bir teklifi müzakere ederken evvelâ onun Anayasa müvacehesinde durumunu da gözden geçirir. Nitekim, encümenimiz bu hususu görüşmüş ve muhalefetin iddialarını vârit bulmamıştır. (Sağdan, fâsılasız gürültüler)"[814]

Kavrakoğlu'nun konuşmasından sonra kifayet-i müzakere önergesi oylanarak kabul edilmiş ve kanun teklifinin maddelerine geçilmiştir. Muvakkat Encümen mazbatasının Anayasa Komisyonuna tevdii hususunun açık oya konulmasına dair CHP'li milletvekillerinin verdikleri önerge reddedilmiştir. Kanun teklifinin ilk maddesinin kabulüyle birlikte de CHP milletvekilleri Meclisi terketmişlerdir.[815] Daha sonra kanunun maddeleri hızla kabul edilmiştir. Tahkikat encümenlerince verilecek karar ve tedbirlerin "katî" olduğu ve aleyhine itiraz olunamayacağına dair hüküm getiren 9. maddeyle ilgili olarak Encümen sözcüsü Nevşehir Milletvekili Hasan Hayati Ülkün bir açıklamada bulunmuştur. Ülkün, teklif sahibi Hüseyin Ortakcıoğlu'nun encümenlerce alınacak kararlara bâzı hallerde itiraz edilebileceği yönündeki düşüncelerine Encümenin katılmadığını, bu maddeyi "hiçbir itiraz mercii kabul etmiyen şekilde" mutlak olarak anlayıp düzenlediklerini belirtmiştir.[816]

Kanunun maddeleri kabul edilip tamamı oylamaya sunulmadan Adalet Bakanı, Nafia Bakanı ve Muvakkat Encümen Reisi söz alarak teklifi

---

[814] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 304.

[815] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 306.

[816] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 306-307.

savunmuşlar ve muhalefeti eleştirmişlerdir. Adliye Vekili Ağrı Milletvekili Celâl Yardımcı "İnönü'nün Hükümete ve memleket Adliyesine karşı tamamen bühtan ve tamamen iftiraya müstenit" olarak nitelendirdiği beyanatlarına cevap vermek için kürsüye geldiğini söylemiştir. Yardımcı, Tahkikat encümenlerinin şu ana kadar memleketin herhangi bir bölgesinde tevkife veya müsadereye ait bir karar vermediğini, İnönü'nün mevzubahis ettiği tutuklamaların 30 milyonluk bir memleketin 2-3 yerinde yürürlükteki kanunlara aykırı uygulamalardan dolayı adli makamlar tarafından yapılmış olduğunu, Hükümetin adliyeyi tedhiş ederek tutuklamalara giriştiği iddialarının tamamen gerçek dışı olduğunu, asıl adliyeyi baskı altına almak isteyenlerin ve memlekette tedhiş havası yaratmak isteyenlerin muhalefetin kendisi olduğunu, Hükümet olarak "Devlet idaresini Meclisi ve milleti bu tedhişten kurtarmak için kanunlarla tedbirler almak mevkiinde" ve "tamamen mâsum ve meşru müdafaa halinde" bulunduklarını belirtmiştir.[817]

Nafia Bakanı Samsun Milletvekili Tevfik İleri de konuşmasında İsmet İnönü'ne yönelik ağır eleştirilerde bulunmuştur. İleri'ye göre, "biraz evvel bu kürsüden İsmet İnönü ağızı ile aziz, kahraman, vatansever Türk ordusuna, Türk zabıtasına, Türk memuruna ve nihayet toptan Türk Milletine hakaretlerin en şenii yapılmıştır." İleri, bir zamanlar cephe komutanlığı, Başvekillik, Cumhurreisliği yapmış ve Atatürk'le birlikte çalışma şerefine yükselmiş bir kişinin "konuşmasının her hecesiyle korkunç ihtirasının zebunu olarak hiyanetin çukuruna düştüğünü" ileri sürmüştür. [818] İleri, sert konuşmasını şu sözlerle sürdürmüştür:

> "İsmet İnönü'nün ve partisinin aklında, fikrinde sadece ne pahasına olursa olsun iktidara gelmek vardır. Ve şayanı hayrettir ki, bu insan utanmadan seçimden seçim dürüstlüğünden bahsedebilmektedir.
>
> Bu insan 1946 da Meclise arka kapıdan girmiş, halkın lanetinden, nefretinden korkup kaçmış, seçilmeden Reisicumhurluk yapmış, hırsızlama reylerle iktidarda kalmış bir millî irade düşmanıdır.
>
> Tahkikat Komisyonu, bugün bütün vuzuhu ile tebarüz eden korkunç bir zihniyetin bütün teferruatı ile Millet Meclisine getirilmesi için kurulmuştur. Görüldü ki, suçluluklarının telâşı içindedirler. Telâşlanmakta haklıdırlar, çünkü suçludurlar. Kararlarınızı, kanunlarınızı tanımıyorum diyenlere, millet

[817] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 307.

[818] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 307.

hâkimiyetinin; millet iradesinin ne olduğunu o iradeyi temsil eden Yüksek Meclisiniz alacağınız tarihî kararlarla göstereceksiniz.

Bir bataktadırlar, kurtulmak istedikçe batıyorlar. Mukadder akıbetlerinden hiçbir çabalama onları kurtaramıyacaktır. İnönü'nün az evvelki sefil manzarası bunun ifadesidir. (Soldan, sürekli ve şiddetli alkışlar)."[819]

Son sözü Muvakkat Encümen Reisi Rize Milletvekili Osman Kavrakoğlu almış ve Turhan Feyzioğlu'nun kendisine atıf yaptığı bir Anayasa otoritesini, Prof. Hüseyin Nailî Kubalı'yı eleştirmiştir. Kavrakoğlu'na göre, Meclis ne zaman ciddi bir siyasi konuya eğilse CHP sözcüleri derhal "Hukuk nizamı bozuluyor, Anayasa elden gidiyor" diye feryad eder, bu profesör de "mâtbuatta arzı endam eder ve malum edası ile âlimane fetvalar verir." Kavrakoğlu "kim bu adam, kim bu profesör" sesleri arasında şunları söylemiştir:

"Bir siyasi partinin devamlı siparişlerini kabul ile ilmî değerden mahrum, soğuk ve mânâsız fetvaları siyaset pazarına sürmeyi itiyat haline getirmiş bulunan bu zatın beyanlarının bizim fikirlerimizi değil, bizzat içinde bulunduğu en büyük ilim müessesesinin (Üniversitemizin) haysiyet ve itibarını zedelemekte olduğunu ifade etmek isterim. ("Kim bu adam, kim bu Profesör" sözleri) Hüseyin Nailî Kubalı... Teklif sahiplerini dinlemeden, mucip sebepleri tetkik etmeden kendisini günlük politikaya bu derece gönülden kaptıran bir insanın ciddiyetinden de, ilmî haysiyetinden de şüphe etmek hakkımızdır.

Kanaatimiz şudur ki: Kendisini kanuni ve idarî bütün tedbirlere karşı tarihî bir muafiyet içinde hissederek etrafına topladığı siyasetçilerle memleket dâhilinde şuriş yaratmak iddia ve istidadında olan bir muhalefet liderini kanunlara ve nizamlara râmetmek ve bu liderin partisinin çalışmalarını gözden geçirmek, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yalnız hakiki değil, en tabiî bir vazifesidir.

İşte kanun teklifi bu vazifenin ifasını sağhyacaktır. (Soldan, şiddetli alkışlar, bravo sesleri)"[820]

Bu konuşmalardan sonra kanunun heyet-i umumiyesi oylanarak kabul edilmiştir. Ancak, Tahkikat komisyonları ile ilgili kanun kabul edildikten sonra

---

[819] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s. 308.

[820] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:61, (27.4.1960), s.308-309.

da Mecliste bu konudaki tartışmalar bitmemiştir. 29 Nisan 1960 tarihli oturumda tashih-i tutanak bağlamında söz istenmiş, ancak Meclis riyaseti henüz tutanakların yayınlanmadığı gerekçesiyle bir sonraki oturumda kendilerine söz hakkı verileceğini belirtmiştir. Muhalefetin önceki meclis tutanaklarının özetinin yayınlandığı, dolayısıyla "sabık zabıt" hakkında kendilerine söz hakkı verilmesi gerektiğine dair itirazları oturum başkanı tarafından kabul edilmemiştir.[821]

4 Mayıs 1960 Çarşamba günü toplanan Meclis'te söz alan Avni Doğan, iktidarın Anayasa ve İçtüzüğe aykırı bir şekilde Tahkikat komisyonları kanununu çıkardığını ileri sürmüştür. Doğan'a göre Tahkikat encümenine Meclisin üzerinde yetkiler tanıyan bu kanun aleniyet ilkesine aykırı olarak, Meclisçe gizli celse kararı alınmadan görüşülerek, kabul edilmiştir; bu nedenle "muallel"dir. Doğan Meclis çalışmalarının milletten saklanamayacağını belirterek iktidarı şu sözlerle uyarmıştır:

> "Arkadaşlarım; memlekette ahvali fevkalâdenin istilzam ettiği beyan ve iddia edilerek ortaya getirilen bu encümenin doğuşuna ait müzakere milletten saklanamaz, saklanmaması icabeder. O salâhiyetlere taallûk eden hususat milletin nazarından saklanmamalıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisiyle millet arasına bir perde gerilemez. Gerildiği zaman Türkiye Büyük Millet Meclisinin Muhterem Heyeti Umumiyesine bir vazife düşer; O vazife şudur: Muhafazai ahkâmına yemin ettiği demokrasi esaslarının ve Anayasa ahkâmının korunması için dikilmek ve kıyam etmek !
>
> ...
>
> Mutlaka bunun tashihi icabeder. Çünkü tashih edilmediği takdirde memleketin demokratik nizam içinde kalma imkânları ref'edilmiş olur."[822]

Avni Doğan'a cevap vermek üzere söz alan Denizli Milletvekili Baha Akşit, Doğan'ın hem gerçekleri tahrif ettiğini hem de isnatta bulunduğunu belirtmiştir. Akşit, tartışılan kanun teklifinin Muvakkat Encümende ve Genel Kurul'da anayasaya aykırılık bakımından müzakere edildiğini, yüce Meclisin Anayasaya aykırılık iddialarını reddettiğini, Meclis dışında hiçbir organın bu konuda yetkili olmadığını, muhalefetin "tehditkâr" sözlerine ve sürekli sıra kapaklarına vurarak müzakereleri engellemeye çalışmasına ve nihayet Meclisi terk etmesine rağmen Meclisin "selâbetle" görüşmelere devam ederek teklifi ittifakla kabul ettiğini söylemiştir.[823] Akşit, Meclisin ekseriyetle kabul ettiği

---

[821] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (29.4.1960), s.314.

[822] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:64, (04.5.1960), s.365-366.

[823] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:64, (04.5.1960), s.367.

kanunlara herkesin uyması gerektiğini aksi davranışın kimsenin "haddi" ve "hakkı" olmadığını belirterek şunları söylemiştir:

> "Arkadaşlarım, hatırlıyacaksınız bu hâdiseler ilk defa vukua gelmiş değildir. Zaman zaman B. M. Meclisi tarafından çıkarılmış olan kanun ve kararlara şu veya bu vesilelerle itiraz etmek ve bu kanun ve kararları dinlemiyeceğiz, demek âdetleridir. Fakat bu sözlerin hiçbir mânası ve hiçbir değeri yoktur. Onlar 1950 den beri çıkarılmış olan kanun ve kararların birçoklarına aynı şekilde itiraz etmektedirler. Müzakere ettiğimiz kanunlar, Dahilî Nizamname hükümleri dâhilinde cereyan etmiş ve kabul edilmiştir. Bundan ötesi lâftan ibarettir. B. M. Meclisinin çıkarmış olduğu kanun ve kararlara itaat her vatandaşın, her Türk'ün vazifesidir. (Soldan: Alkışlar)"[824]

Son olarak oturumu yöneten Meclis Başkanvekili İbrahim Kirazoğlu, kanun teklifinin İçtüzüğe aykırı şekilde görüşüldüğü yönündeki iddiaların mesnetsiz olduğunu, gizli celse yapılmadığını ve zabıtların neşredilmemesi gibi bir durumun sözkonusu olmadığını, verilen açık oy önergesinin ise oylanarak reddedildiğini, ayrıca zaten maddelerin ittifakla kabul edilmesi nedeniyle açık oyla murat edilen amacın gerçekleştiğini, dolayısıyla hiçbir yanlış tatbikatın bulunmadığını söylemiştir.[825]

---

[824] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:64, (04.5.1960), s.368.

[825] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:64, (04.5.1960), s.368-369.

6. MECLİS KARARLARI

6.1 İSTANBUL VE ANKARA VİLÂYETLERİNDE ÖRFİ İDARE İLÂNI

Protesto eylemlerinin ve olayların artması üzerine Bakanlar Kurulu 28.4.1960 tarihinde toplanarak saat 15'ten itibaren İstanbul ve Ankara'da örfi idare ilanına karar vermiştir. Bu kararın Meclis'te onaylanması için yapılan görüşmelerde çok şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Meclis'e sunulan Başbakanlık Tezkeresi şu şekildeydi:[826]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine

> Bugün İstanbul'da tahrikler ve önceden yapılmış tertipler neticesinde vukubulmuş olan müessif hâdiselerin yatıştırılması sırasında, Devlet kuvvetlerine karşı vâki mukavemet hareketinin âmme huzur ve asayişini ihlâl edecek istidat göstermesi muvacehesinde, Teşkilâtı Esasiye Kanununun 86 ncı maddesi hükmüne tevfikan, İstanbul ve Ankara vilâyetlerinde saat 15 ten itibaren örfi îdare ilânı; İcra Vekilleri Heyetince 28.IV.1960 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Keyfiyetin Yüksek Meclisin tasdikine arzını saygılarımla rica ederim.

Başkanvekili
A. Menderes

Başvekalet tezkeresinin okunmasından sonra ilk sözü Malatya Mebusu Nüvit Yetkin alarak siyasi hayatının "en büyük teessür uyandıran bir gününü yaşamakta" olduğunu ve Meclis'in "Ankara'da silah sesleri arasında" toplandığını belirterek konuşmasına başlamıştır. Yetkin, İstanbul ve Ankara'da memleket çocuklarının "bu milletin satın aldığı beylik tabancalarla" kurşunlandığını ve bu kurşunlarla can verdiğini, ayrıca "haksız ve kanunsuz yere sevkedildiği vazife" uğrunda can veren "zavallı polis"i de üzüntüyle andığını ifade etmiştir. Yetkin, örfi idare ilanını gerektirecek şartların Anayasanın 86. maddesinde[827] belirtildiğini, buna göre "Harb halinde veya harbi icap

---

[826] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.315.

[827] "Madde 86.- Harb halinde veya harbi icabettirecek bir vaziyet hudusunda veya isyan zuhurunda veyahut Vatan ve Cumhuriyet aleyhinde kuvvetli ve fiilî teşebbüsat vukuunu

ettirecek bir vaziyet hususunda veya isyan zuhurunda veyahut vatan ve Cumhuriyet aleyhinde kuvvetli ve fiilî teşebbüsat vukuunu müeyyit katî emarat görüldükte" hükümetin örfi idare ilan edebileceğini, oysa mevcut olaylarda bu şartların bulunmadığını, örfi idareye gerekçe olarak gösterilen hadiselerin "tamamen Hükümetin mesuliyetini gerektirecek vahîm olaylar" olduğunu, üniversite özerkliğinin hiçe sayılarak rektörün izni olmadan polisin İstanbul Üniversitesi'ne girdiğini, İstiklal Marşı okuyan öğrencileri dağıttığını, hatta rektöre öğrencinin önünde "işkence" ettiğini ve masum vatandaşların üzerine ateş açtığını ileri sürmüştür.[828] Yetkin'e göre örfi idareye gerekçe olarak gösterilen İstanbul ve Ankara'da çıkan hâdiseler zabıtanın haksız ve kanunsuz yere üniversite talebelerinin üzerine sevk edilmesinden ve bu "zavallı devlet memurlarının da bu uğurda canlarını vererek talebelere tecavüz ettirilmesinden ve mâsum memleket çocuklarının kanlarının akmasından doğmuştur."[829] Yetkin, talebelerin anayasal devlet ve hukuk rejimi talebinde bulunduklarını ve bunun Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nden ve Anayasadan kaynaklanan hürriyetlerin kullanılması olduğunu belirtmiştir. Yetkin Evrensel Beyanname'ye atıfla "direnme hakkı"ndan bahsederek şunları dile getirmiştir:

> "Arkadaşlarım, biz Anayasayı kabul etmişiz. Biz Anayasa Devletiyiz. Bizim Anayasamız vatandaşlara fikir hürriyeti tanımış, vatandaşlara vicdan hürriyeti tanımış, vatandaşlara toplanma hürriyeti tanımış ve biz bir kanunla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini kabul etmişiz. Türkiye Büyük Millet Meclisi, millî iradeye dayanarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini kabul etmiştir. Bununla, insan haklarından

---

müeyyit katî emarat görüldükte İcra Vekilleri Heyeti müddeti bir ayı tecavüz etmemek üzere umumi veya mevzii idarei örfiye ilân edebilir ve keyfiyet hemen Meclisin tasdikına arzolunur. Meclis idarei örfiye müddetini indelicap tezyid veya tenkis edebilir. Meclis müçtemi değilse derhal içtimaa davet olunur.

İdarei örfiyenin fazla temadisi Meclisin kararına mütevakkıftır.

İdarei örfiye, şahsi ve ikametgâh masuniyetlerinin, matbuat, müraselât, cemiyet, şirket hürriyetlerinin muvakkaten takyit veya talikı demektir.

İdarei örfiye mıntakasiyle bu mıntaka dâhilinde tatbik olunacak ahkâm ve muamelâtın sureti icrası ve harb halinde dahi masuniyet ve hürriyetlerin tarzı takyit ve talikı kanunla tesbit olunur."

[828] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.315-316.

[829] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.316.

> mahrum, beşerin tabiî haklarından mahrum insanlara isyan hakkını tanımış, ihtilâl hakkını tanımıştır. Bu gençler, ne isyan etmiş ve ne de ihtilâl çıkarmıştır. Sadece protesto etmişlerdir. (Soldan, şiddetli gürültüler) Onlar, sadece protesto etmişlerdir. Sadece Anayasa Devleti istiyoruz, demişler, hukuk rejimi, istiyoruz, demişlerdir. (Soldan, gürültüler)"[830]

Yetkin, örfi idarenin temel hak ve özgürlükleri tahdit eden bir rejim olduğunu, DP iktidarının ikinci kez olağanüstü yönetime başvurduğunu, daha önce 6-7 Eylül olayları nedeniyle ilan edilen örfi idarede keyfi hak ihlallerinin yaşandığını ve en önemlisi bu olayların arkasındaki kişi ve güçlerin bulunamadığını, örfi idarenin ilan edildiği andan itibaren o bölgedeki asayişten tamamen örfi idare komutanının sorumlu olmasına rağmen bir gün önce Tahkikat Komisyonunun bazı keyfi tutuklamalar yaptığını, sonuç olarak örfi idare ilanının arkasında iktidarın "keyfi ve kapalı", "Anayasa dışı bir rejim" kurma gayretlerinin bulunduğunu ileri sürmüştür. Yetkin'e göre çözüm mevcut hükümetin istifa etmesi ve yerine "Anayasaya, kanunlara ve insan haklarına riayetkâr bir Hükümetin kurulmasıdır."[831]

C.H.P. Grubu adına konuşan Ankara Milletvekili Avni Doğan konuşmasının başında örfi idarede söz sahibi olacak ordu mensuplarına güvendiklerini, "örfi idarenin kuruluşunu mâsum Türk vatandaşlarının emniyetinin tam bir teminatı olarak" gördüklerini belirtmiştir. Doğan, örfi idareyi Tahkikat Komisyonu ile karşılaştırarak şu değerlendirmeyi yapmıştır:

> "Arkadaşlar, örfi idarenin kurulması, mâsum vatandaşların vicdanında zerre kadar endişe yaratmamıştır, yaratmaz da. Çünkü örfi idare, Türk Anayasasından salâhiyet ve kudretini alan geçici bir hukuk düzenidir. Örfi idarenin bahşettiği fevkalâde salâhiyetleri kullanacak olan Türk Ordusuna mensup askerî âmiri adlilerin, askerî mahkemelerin ve orduya mensup kumandanların, salâhiyet ve kökünü Türk Anayasasından alan, bu milletin gözbebeği gibi hürmet ve sevgiyle bağlı olduğu bu askerî idarenin millette yarattığı emniyet ve itimat, âzalarının hepsi siyasi parti mensubu olan ve kendi partilerinin grup kararlarına itaatle mükellef olan herhangi bir kurulunkinden bin kat daha fazladır. (Sağdan şiddetli alkışlar)"[832]

---

[830] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.316.

[831] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.319.

[832] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.320.

Doğan, "Türk Ordusunun memleketin asayişini ve milletin emniyetini sağlıyacağına zerre kadar şüphe etmediklerini", ancak huzur ve emniyetin sağlanması için ilk şart olarak Hükümetin derhal çekilmesi ve yerine "her türlü siyasi düşüncenin, hususi tertiplerin dışında kalacak yeni bir Hükümetin kurulması" gerektiğini, halkın iktidar partisinden beklentisinin de kendi içinden yeni bir hükümet çıkarması olduğunu ifade etmiştir.[833]

Doğan'ın konuşmasından sonra kürsüye Samet Ağaoğlu'na söz verilmiştir. Ancak bu sırada bir mebusun Ağaoğlu'na "hırsız" dediği ileri sürülmüş, Meclis Başkanının "hırsız diyen kim?" diye sorması üzerine Ankara Mebusu Mehmet Ali Ceritoğlu "Ben dedim" demiştir. Reis, "Bir mebusun bir mebusa hakareti, takbih cezasını müstelzimdir. Kendisinin şu anda izahat vermek hakkı vardır, istiyor musunuz?" şeklinde açıklama yapınca Ceritoğlu "Hayır" cevabı vermiştir. Bunun üzerine de takbih cezası oylanarak kabul edilmiştir.[834]

Manisa Milletvekili Samet Ağaoğlu, sözlerine Örfi İdare gibi acı bir kararı savunmanın kendisinde üzüntü yarattığını, iç politika münakaşalarının bu derece gerginleşmesinin hazin bir manzara ortaya çıkardığını belirterek başlamıştır. Ağaoğlu, kendisinden önce konuşan C.H.P. mensubu mebusların baştan sona çelişki içinde olduklarını, bir yandan kumandanlar tarafından tatbik edilecek Örfi İdareye itimatlarının olduğunu söylediklerini diğer yandan da eski bir Örfi İdare uygulamasından şikayet ettiklerini, bir taraftan İstanbul ve Ankara'daki olayları "vahim" diye nitelendirdiklerini, diğer yandan bu vahim olaylardan dolayı getirilen örfi idareye karşı olduklarını, bir taraftan Ordunun hiçbir zaman iç politikanın tesiri altında kalmayacağını söylerken diğer taraftan siyasi iradeyi temsil eden Hükümetin istifasını istediklerini ve bütün bunların çelişkili beyanlar olduğunu ileri sürmüştür.[835] Ağaoğlu bu "fikrî tezatlar"ın sebeplerini şu sözlerle açıklamıştır:

> "Şimdi muhterem arkadaşlarım, bu tezatlara işaret etmenin faydası şudur: Muhalefet, Hükümetin getirmiş bulunduğu Örfi İdareyi münakaşa mevzuu yaparken bu derecede açık tezatlara niçin düştü? İşte bu halin ruhi sebeplerini aramak lâzım. Şeflerinin bir zaman bu kürsüden söylediği bir sözü hatırlıyorum. Jestler yaparak, büyük işaretlerle, sesine mümkün olduğu kadar trajik bir ton vererek ve dudaklarını ısıra ısıra bize demişti ki; «Siz suçluların telâşı içindesiniz.» (Sağdan, doğru, doğru sesleri) Evet efendiler, işte şimdi siz suçluların telâşı içindesiniz! (Soldan, bravo sesleri) Bu fikrî, düştüğünüz bu fikrî tezatlar, bu mantık ve

[833] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.321.

[834] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.321.

[835] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.322.

fikir eğrilikleri bu telâştan doğuyor. Suçlu olduğunuz için telâş ediyorsunuz. (Sağdan, gürültüler, siz telâş ediyorsunuz, sesleri) Bir yandan Türkiye'nin iki büyük şehrinde, Ankara ve İstanbul'da idareyi eline alacak olan Örfi İdare kumandanlarına itimatlarınızı ifade ederken, öbür tarafta bunu yüzde yüz reddeden sözlerinizle, hakikaten muhterem, âdil kumandanların suçlarınızı tesbit etmesi ihtimalinden korktuğunuzu gösteriyorsunuz. (Sağdan, korkumuz yok, yüzümüz açık sesleri)"[836]

Ağaoğlu İstanbul Üniversitesindeki asayiş bozucu hadiseler muhalefetin "günahlarının bir neticesi" olduğunu, olayları kalabalık içine sızan "bir takım serseriler"in çıkardığını, üç dört bin kişilik grup içinde yer alan üç yüz beş yüz kadar gencin de Türk gençliğini temsil etmediğini ifade etmiştir. Ağaoğlu'nun "serseriler" kelimesini kullanması tartışmalara yol açmıştır. Bunun üzerine Ağaoğlu "Kullandığınız serseri kelimesini tavzih edin" şeklinde bir not aldığını belirterek şu açıklamayı yapmıştır:

"Gürültünüzün sebebi bu ise, sözlerimi tekrar ediyorum: Dedim ki, dün İstanbul'da toplanmış bulunan 2 - 3 bin kişiyi anasırına ayırırsak bunların içerisinden belki 400 – 500 kişi hakiki üniversite talebesi idi. Buna mukabil elbette kalabalığın arasında, bu çeşit topluluklara katıldıkları her zaman görülen yüzlerce serseriler, mürteciler, yağma heveslileri de bulunuyordu. Hattâ kökü dışarıda olan zararlı sistemlerin tahrikçileri de vardı. (Sağdan, gürültüler)"[837]

Ağaoğlu üniversite muhtariyetinin maddeten ve mânen ihlal edildiğini, muhalefetin muhtariyeti mânen ihlal etmeye devam ettiğini, bunun son örneklerinden birinin TBMM'de kabul edilen kanunu protesto etmek için önceki gün profesörlerin derslere girmediğine dair Ulus Gazetesinde çıkan haber olduğunu, bu "yalan haber" ile üniversite muhtariyetinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Ağaoğlu, aynı şekilde, Ulus Gazetesi'nde yayınlanan Profesör H. Naili Kubalı'nın bakanlık emrine alınması girişimi karşısında üniversite senatosunun hemen toplanarak kendisini ordinaryüs profesörlüğe yükselttiği yönündeki haberin de üniversite muhtariyetine müdahale eden bir diğer "yalan" olduğunu söylemiştir.[838]

---

[836] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.322.

[837] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.323.

[838] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.323-324.

Ağaoğlu'ndan sonra Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata, tarihi günlerin yaşandığını ve milletvekilleri olarak Devletin temel ilkelerine en küçük bir sarsıntı getirmemek için hassas davranmaya mecbur olduklarını belirtmiştir. Bekata konuşmasının başlarında biraz önce aldıkları bir habere göre, Ulus, Dünya, Sabah Postası, Demokrat İzmir gazeteleri ile Akis mecmuasının, yani bağımsız ve muhalefete mensup gazete ve mecmuaların kapatıldığını bildirmiştir. Bu sözler üzerine iktidar sıralarından "oh olmuş, isabet olmuş" sesleri yükselirken, muhalefet milletvekilleri de "oh olmuş diyeceğine utan, utan" şeklinde tepki göstermişlerdir. Bekata, Meclisin kurduğu Tahkikat Encümeninin kapatma kararını aldığını ve bunu Örfi İdare Kumandanlığına bildirdiğini, Örfi İdarenin tebliği icra eden mekanizma olduğunu, böylece "Meclisin Siyasi Tahkikat Komisyonu ile Örfi İdareyi beraber çalışır duruma getirmiş" olduklarını söylemiştir.[839]

Bekata, İstanbul Üniversitesi'nde çıkan olayları da şöyle anlatmıştır:

> "İstanbul'daki hâdise duyduğumuza göre şöyle olmuştur: Bir Anayasa hocası derse girmiş, son çıkan kanunun, Türkiye'de hukuk Devleti vasfını zedelediğini, Anayasa hukukunun bertaraf edilmesi mânasına geldiğini ve bu şartlar altında Anayasa dersine artık lüzum kalmadığını talebeye ifade etmiş ve salonu terk etmiş. (Soldan, gürültüler) Müsaade edin teşhisi açıkça beraber koyalım. Ben sadece bir tarafın mensubu değilim; ben Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletvekili olarak konuşuyorum; bu itibarla teşhisi beraber koyalım.
>
> Bunun üzerine talebe dışarı çıkmış ve İstiklâl Marşını söylemeye başlamış. Bildiğiniz gibi, hepiniz o sıralardan geçerken kanınız kaynardı ve bu suretle talebe masum bir nümayiş yapmış.
>
> NECDET İNCEKARA (İzmir) — Cebinde taş da var ama.
>
> HIFZI OĞUZ BEKATA (Devamla)— Rica ederim, ne olmuş, talebenin cebinde daha o zaman taş yok; olsa olsa sonraki iştir o. İstiklâl Marşını söylüyor ve nümayiş yapıyor. Nerede; üniversite hududunun içinde. Fakat, üniversitede herhangi bir hareket olabilir, mülâhazası ile, orada bâzı sivil emniyet memurları olmalıdır ki, hâdise zabıtaya haber veriliyor. Zabıta jeep arabaları ile geliyor ve o tarafa, bu tarafa, kalabalığın üzerine jeepleri sürüyor. Talebenin bâzısı yere düşüyor, bâzısı yaralanıyor. Buna karşı topluluk şuurunun yarattığı bir aksülâmel bu zabıtaya karşı gösteriliyor. O sırada Rektör Sıddık Sami Onar çıkıyor ve polise

[839] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.326.

diyor ki; burası üniversitedir; polis buraya giremez. Üniversite teamülü, Üniversite Kanunumuz polisin, benim talebim olmadan buraya girmesine müsaade etmez. Bu mümkün değildir, çocukları ben dağıtırım, diyor. Bu itibarla çıkmanızı istiyorum, diyor. Üniversite Rektörünün; tıpkı bizim Reisimizin bir hâdise zuhurunda tek ağız olarak, ister istemez nasıl bir yetki tasarrufu oluyorsa, Üniversite Rektörü de o camianın başı olarak, bu ricayı yapıyor. Neticede zabıta Rektöre karşı geliyor, yumruk atıyor, adam yere düşüyor. Bir Rektör; yaşlı başlı bir ilim adamı, aynı zamanda yaralanmış. Duygularımın ifadesi olarak, hürriyet olmıyan yerde yaşanmaz, diyor. Yakalıyorlar, emniyete götürüyorlar. Şimdi düşününüz, bir Üniversite Rektörü, yaralanmış; polis tarafından götürülüyor. Bunu gören çocuklar feveran ediyorlar, arkadan gidiyorlar. Yolda 10-15 kişi bir araya geldi mi sonradan peşi sıra binlerin toplanacağını tahmin edersiniz. Hâdise polis tarafından çocukların üzerlerine kurşun atmaya kadar varıyor. Arbede büyüyor, taş dediğiniz vâki ise, o zaman olmuştur. Bilmiyorum, tafsilâtını. (Soldan, gürültüler)...

Arkadaşlar, mesele büyüyor; polis tabancasını çekiyor, çocuklardan bâzıları yerlere serilmeye başlıyorlar. Bundan dolayı da arbede büyüyor. Netice itibariyle köprüler açılıyor, asker müdahale ediyor. Askerin müdahalesi ânında da çocuklar dağılıyor. Bildiğim budur."[840]

Bekata, konuşmasının devamında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1949'da Resmi Gazete'de yayınlanarak kabul edildiğini, "insanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esaslı bir zaruret olmaktadır" şeklindeki ilkenin hatırlanması gerektiğini belirtmiştir.[841] Bekata konuşmasını tartışmaya neden olan şu sözlerle tamamlamıştır:

"Şimdi arkadaşlarım; mukaddes prensiplerin hudut çizgisindeyiz, artık dur, demeye mecbursunuz. Ettiğiniz yeminin şerefi bakımından, Türkiye Büyük Millet Meclisinin itibarını korumak bakımından; Türk milletinin kaderini ve onun Devlet nizamını korumak bakımından dur! demeye mecbursunuz. (Soldan, dedik sesleri)

[840] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.327-328.

[841] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.328.

Şimdi arkadaşlarım; son sözüme geldim: Çünkü sâbık olmaktan korkan bir avuç mesul insan... (Sağdan; açık söyle sesleri)

Çünkü arkadaşlarım, sabık olmaktan çekinen bir avuç insan bugün sabıkalı olmuştur. (Sağdan; bravo sesleri, çok şiddetli alkışlar), (Soldan, çok şiddetli gürültüler)"[842]

Bekata, "sabıkalı olmuştur" sözünü tavzih etmesi istendiğinde, sözleriyle Meclis'i kastetmediğini ve Hükümet sabıkalıdır demediğini "sabıkalı olmaktan korkanın" çekinmesi gerektiğini söylemiştir.[843]

Daha sonra söz alan Nafıa Vekili Tevfik İleri, muhalefetin İstanbul olaylarını hakikate aykırı bir şekilde anlattığını, C.H.P.'li milletvekillerinin sanki bu hadisenin içindeymiş gibi olayı anlattıklarını, en masum hareketlerden bile bir takım "melun" insanların istifade etmeye çalışabileceğini, olayın gerçek boyutlarının Hükümet tarafından kamuya açıklandığını ve açıklanmaya devam edeceğini belirtmiştir.[844] İleri, ayrıca, Bekata'nın "hâdiseye sebebiyet verenleri Allah kahretsin" sözüne katıldığını belirterek İsmet İnönü'nün bir hafta önce yaptığı Meclis konuşmasına değinmiştir. İleri şunları söylemiştir:

"Muhterem arkadaşlar, bundan bir hafta evvel İsmet İnönü burada «İhtilâli ben yapmıyacağım» dedi. «İhtilâli buradakiler de yapmıyacak» dedi. «Ama ihtilâl yapılacaktır» dedi. (Sağdan gürültüler, «siz yaptınız» sesleri), (Soldan, sağ tarafa hitaben «siz yaptınız» sesleri)."[845]

İleri, "mâsum gençliğe maledilmek istenen hâdiselerin yakalanan faillerinin ceplerinde Halk Partisi bayrakları" çıktığını ifade ederek konuşmasını tamamlamıştır.[846]

İleri'den sonra söz alan İzmir Milletvekili Behzat Bilgin, sözlerine "Türk kanının akması gibi vahîm bir hâdise" karşısında Meclisin sükûnet içinde ve partilerüstü bir duyarlılıkla meseleyi değerlendirmesi gerektiğini belirterek başlamıştır. Bilgin'e göre, meydana gelen olayların nedenlerini araştırma görevi ve yetkisi Örfi İdare Komutanlığı ve Meclisi temsilen çalışan Tahkikat Komisyonu'na aittir. Öncelikle yapılması gereken de bu tür olayların

---

[842] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.331.

[843] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.331.

[844] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.331-332.

[845] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.332.

[846] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.333.

engellenmesidir. Örfî idarenin maksadı da bu "vatani vazife"nin yerine getirilmesini sağlamaktır.[847] Bilgin, hâdiselerin muhalefet tarafından 6-7 Eylül olayları gibi genişletilmek istendiğini, hatta hileli seçimler sonucu Kore'de başlayan olaylara benzer duruma getirilmek istendiğini ima etmiş, ancak Büyük Millet Meclisi'nin hileli seçimlerle işbaşına gelen bir organ olmadığını, dolayısıyla şartların farklı olduğunu söylemiştir. Bilgin bu sözlerin ardından muhalefet milletvekillerine şöyle seslenmiştir: "Hâdise böyle olunca, muhterem arkadaşlarım, burada hâttâ kalkıp da Türkiye'de mevcudolmıyan ve mevcudolmıyacağı aşikâr bulunan şartlara nazaran ihtilâlin, ayaklanmanın telkinini yapmak Türk mebuslarına yakışır mı arkadaşlar?"[848] Bilgin'e göre, muhalefet huzur ve sükûnun teessüs etmesini âdeta istememekte, çünkü "Hıfzı Oğuz Bekata gibi akıllı, mutedil" olarak görülen bir mebus bile çıkıp "ihtilâl ve isyanın, sanki Türkiye'de bunu zaruri kılacak şartlar varmış gibi, meddahlığını yapmıya" çalışmaktadır.[849] Bu sözlerden sonra Bekata kendisine "meddah" dendiğini, bu sözleri Bilgin'in tashih etmesi gerektiğini söylemiştir. Bilgin de "Bekata'nın daha önce ihtilâlci ve isyancı olmıyacak kadar akıllı olduğunu" ifade ettiğini ve şimdi "bunun meddahlığını yapar gibi konuştuğunu" söylediğini belirtmiştir. Bekata'nın "sözlerini tavzih etsin" şeklindeki ısrarı üzerine Bilgin, her fırsatta Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin adeta Anayasanın ve Meclisin üzerinde bir statüye sahipmiş gibi gündeme getirilmesine itiraz ettiğini, Bekata'nın aynı şeyi konuşmasında yaptığını ve sürekli "direnme hakkı"ndan bahsedilmesinin yanlış olduğunu vurgulamıştır. Bilgin bu konuda şunları söylemiştir:

> "Buraya gelip de ettiğimiz yemin, Anayasayadır ve Cumhuriyetedir. İnsan Hakları Beyannamesi Anayasamızın üstünde bir vesika imiş gibi İnsan Hakları Beyannamesini bir vesika olarak ileri sürmesini arkadaşıma yakıştıramadım. Bu hareket, bu Meclise, Anayasamıza, hürmet ve riayet ifade eden bir hareket değildir.
>
> Muhterem arkadaşlarım, şimdi ben esasen meselenin burasında değilim. Ama ne oluyor, buraya gelip gelip de aylardan beri nutuklarda, gazetelerde beyanlarda «Şöyle olmazsa, böyle olmazsa ihtilâl olur, ihtilâl ve ayaklanma haktır» demek. Bu beyanlar ne demektir? (Sağdan, gürültüler)
>
> ...

[847] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.333.

[848] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.334.

[849] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.335.

> Bu derece ağır beyanların yapılması, partilerin birbirlerini bu derecede şiddetle itham etmesi hangi memlekette vâkıdır. Almanya'da mı, Fransa'da mı, Belçika'da mı? Karşı parti kendi anlayışında olmadığı için, son söz olarak; «Sen Anayasayı ihlâl ediyorsun, sen İnsan Hakları Beyannamesini ihlâl ediyorsun, milletin isyan etmek hakkıdır» şeklinde bir beyan hangi Mecliste tecviz edilmiştir, muhterem arkadaşlarım? (Soldan, bravo sesleri, alkışlar), (Sağdan, «Anayasa ihlâl edilmedi mi?» sesleri), («Geçen gün nerede idin?» sesleri)."[850]

Bilgin'in konuşmasından sonra müzakerelerin kifayetine dair önerge verilmiş ve kabul edilmiştir. Usul hakkında yapılan bazı itirazların ardından da İstanbul ve Ankara'da örfi idare ilan eden hükümet tezkeresi oylanarak ekseriyetle kabul edilmiştir.[851]

Örfi idarenin ilan tarihinden itibaren üç ay süreyle devamını isteyen önerge okunduktan sonra da yoğun tartışma yaşanmıştır. Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin söz alarak bu önergenin açıkça Anayasaya aykırı olduğunu, bu yüzden de Riyasetin takriri reye koymaması gerektiğini, Anayasa'da örfi idarenin en fazla bir ay süreyle ilan edilebileceğinin ifade edildiğini, Meclis'in örfi idare süresini Anayasada öngörülen azami süre tamamlandıktan sonra uzatabileceğini veya kısaltabileceğini savunmuştur.[852] Söz alan diğer muhalefet partisine mensup milletvekilleri de aynı argümanı dile getirmişlerdir. Ayrıca, Kars Milletvekili Mehmet Hazer, örfi idare ilanının huzursuzluğun giderilmesi için kâfi olmadığını, bu nedenle durumun normale dönmesi için örfi idareyi uzatmak yerine kısaltmak gerektiğini, süreyi uzatmayı Hükümet istese dahi Meclisin bunu "miskal miskal" vermesi gerektiğini, çünkü Meclisin vatandaş hak ve hürriyetlerini uzun süre sınırlayan bir kurum olarak çalışamayacağını belirtmiştir.[853]

Maraş Milletvekili Emin Soysal da DP'nin 1947'de ilan edilen sıkıyönetime karşı olan politikasını, o zamanki lideri Celal Bayar'ın konuşmasından alıntılar yaparak hatırlatmış ve üç ay süreyle örfi idare ilanını

---

[850] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), ss.335-336.

[851] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.338.

[852] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), ss.338-339.

[853] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.339.

sert bir dille eleştirmiştir.[854] Soysal gürültüye sebep olan, dolayısıyla Meclis Reisinin ihtarını celbeden şu sözleri söylemiştir:

> "Şimdi üç ay müddet vereceksiniz, bu memleketteki vatandaşlar sokakta gezemiyecek, gazeteler kapatılacak, millet nefes alamıyacak, yazılar yazılmıyacak, millet zulüm altında inliyecek, siz de saltanatınıza devam edeceksiniz. (Soldan, şiddetli gürültüler), (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar) Üç ay müddeti bir tedbir olarak teklif ediyorsanız ben size tedbir söyliyeyim. Bütün ârızaların müsebbibi beceriksiz Hükümettir. O çekilsin kâfi! Her şey hallolur. (Sağdan, bravo sesleri, alkışlar) (Soldan, gürültüler)
>
> REİS — Mazlum Kayalar. (Sağdan, «oooo» sesleri)
>
> Emin Soysal Bey, gürültüye sebebiyet verdiğiniz için size birinci ihtarı veriyorum.
>
> EMİN SOYSAL (Maraş) — Kaçıncısını verirsen ver, Reis Bey."[855]

Eleştirilere cevap veren Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ise, örfi idarenin ilanında Anayasada öngörülen bir aylık azami sürenin Hükümeti sınırladığını, 86. maddenin ikinci fıkrasında bu sürenin Büyük Millet Meclisi tarafından tenkis ve tezyidinin mümkün kılındığını, bunun dışında aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise bugün verilen sürenin daha sonra temdit edilebileceğinin belirtildiğini, dolayısıyla örfi idarenin üç ay olarak devamını öngören mevcut takririn Anayasaya tamamen uygun olduğunu savunmuştur.[856]

Müzakerelerin tamamlanmasının ardından Adana Mebusu Nevzat Arman ve Sivas Mebusu Necati İlter, örfi idare süresinin bir ay olarak belirlenmesine dair bir önerge vermişlerdir. Ankara Mebusu Hıfzı Oğuz Bekata ise örfi idarenin üç ay olmasını talep eden önergenin Anayasaya aykırı ve mahzurlu olduğunu belirten, bu nedenle sürenin bir hafta olarak kabulünü öngören bir önerge vermiştir. Bekata'nın teklifi reddedilince, müddetin bir ay olmasını isteyen takrir sahipleri de tekliflerini, "bir haftalık takrire iltihakla" geri çekmişlerdir. Bunun üzerine iktidar partisi milletvekillerince verilen ve örfi idarenin süresinin üç ay olmasını isteyen önerge oylanarak kabul edilmiştir.[857]

---

[854] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), ss.340-341.

[855] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.341.

[856] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.341.

[857] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:62, (18.4.1960), s.341.

6.2 27 MAYIS'A İKİ GÜN KALA İKİ KARAR: BİR DÖNEMİN SON MECLİS KARARLARI

11. Dönem TBMM'si son toplantısını 25 Mayıs 1960 tarihinde yaptı. Celseyi TBMM Başkanvekili Agâh Erozan açtı. Kâtipler Kayseri Milletvekili Hakkı Kurmel ile Antalya Milletvekili Attilâ Konuk idi. Bu toplantı şiddetli tartışmalara sahne oldu. Toplantıda oylaması bir önceki oturumdan devreden 6115 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına dair kanun oylanarak kabul edilmiştir. Bunun dışında Meclis iki karar almıştır. Birincisi, muhalefete mensup milletvekillerinin Milletvekilleri Seçimi Kanununun bâzı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin teklifi ile bu hususiaki kanun tasarısını birleştirip görüşen Muvakkat Encümen mazbatasının Meclis gündemine alınmasını kabul eden karardır. İkinci karar ise Meclis'in 20 Haziran 1960 Pazartesi günü saat 15'te toplanılmak üzere Bayram tatiline ayrılmasına dair karardır. Her iki karar da yoğun tartışmalara neden olmuştur.

Muvakkat Encümen mazbatasının gündeme alınmasına dair karar: Bu konudaki karar Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu ve iki arkadaşının verdikleri takrir üzerine alınmıştır. Bir dönemin son takriri olması nedeniyle de önem arzeden bu takririn metni şu şekildedir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Memleketin, içinde bulunduğu huzursuzluğun sona ermesi için tek çare, bir an önce eşit, serbest ve dürüst seçimlerin yapılmasıdır.

Mevcut kütüklerle emniyetli seçim yapılamıyacağı Hükümet tarafından Mecliste ikrar edilmiştir. Hattâ bu kütüklerle dürüst seçim yapılamıyacağı gerekçesi ile, muhtar ve belediye seçimleri tehir edilmiştir.

Seçim kütüklerinin ıslahını temin maksadiyle Meclis Başkanlığına sunduğumuz bir kanun teklifi, aynı mevzudaki Hükümet lâyihasiyle birlikte bir geçici komisyona havale edilmiş idi. Geçici komisyon bu konudaki müzakerelerini bitirmiş ve birlikte müzakere ettiği iki metni mezceden bir mazbata hazırlamış bulunmaktadır. Bu mazbatanın çoktan tabedilmiş olması da lâzımdır.

Memleketimizin başlıca dâvası olduğuna inandığımız eşit ve serbest ve dürüst seçim yoliyle huzuru tesis hedefine bir an önce ulaşmak için, ilk merhale olarak seçmen kütükleri konusundaki teklifimizle ilgili Geçici Komisyon mazbatasının Meclis gündemine alınmasını İçtüzüğün 36 ncı maddesi gereğince arz ve teklif ederiz."

21. V . 1960

Sivas Mebusu
Turhan Feyzioğlu

Urfa Mebusu
Atalay Akan

Erzincan Mebusu
Âdil Sağıroğlu

İlk sözü takrir sahiplerinden Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu almıştır. Feyzioğlu, memleketin içinde bulunduğu Hükümetin "Anayasa dışı tutumu yüzünden sürüklendiği vahîm buhran"dan kurtulmasının tek yolunun mümkün olan en kısa zamanda eşit, serbest ve dürüst seçimlerin yapılmasından geçtiğini, bu amaçla öncelikle 1957 seçimlerinde de en çok şikayet konusu olan seçmen kütüklerinin yenilenmesi meselesinin halledilmesi gerektiğini ve bu noktada iktidar ve muhalefete mensup milletvekilleri arasında görüş birliği bulunduğunu belirtmiştir. Bu ittifakın sonucunda Meclisin tayin ettiği Muvakkat Encümenin kanun teklifini ve Hükümetin sunduğu tasarıyı birleştirerek bir mazbata hazırladığını, ancak bu aşamadan sonra seçmen kütüklerinin ıslahı konusunda hiçbir adım atılmadığını vurgulayan Feyzioğlu'na göre, "Seçim Kanunu'nu düzeltecek Geçici Komisyon Başkanlığını yapan milletvekilinin başkanlığı altında bu defa rejimi tam aksi istikamete götürecek bir başka encümen kuruldu".[858] Denizli Milletvekili Hamdi Sancar, kendisine yönelik bu sözlere "Utan, utan" diye tepki gösterince Feyzioğlu şu cevabı vermiştir: "Hamdi Sancar Bey, hepimiz icraatımızla tarih önündeyiz. Kimin utanacağını tarih gösterecektir."[859]

Feyzioğlu'nun konuşması sırasında salonun arka taraflarında kavgalar çıkmış, milletvekilleri sıraların üzerine çıkmış ve birbirlerine küfürler etmişlerdir. Bu sırada Meclis Reisinin uyarısı üzerine bazı milletvekilleri "ceza versene Reis Bey" diye seslenmişler, Reis de "Ceza vermem icabetse hepinize ceza vermem lâzım, bir kişiye değil" diyerek münakaşaların boyutunu vurgulamıştır.[860] Feyzioğlu konuşmasına yeniden başlayarak serbest ve dürüst seçimden bahsetme tekelinin iktidara ait olmadığını, kendilerinin de memleketin içinde bulunduğu buhran durumundan kurtulması için dürüst ve serbest seçimlere ihtiyaç olduğuna dikkat çektiklerini belirtmiştir. Tam da bu noktada ilginç bir olay yaşanmıştır. Ankara Milletvekili Hasan Tez Meclis Genel Kâtibinin

[858] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.569-570.

[859] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.570.

[860] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), ss.570-571.

kendisine uyarıda bulunduğunu, bunun yanlış olduğunu sert bir dille ifade etmiştir. Tez'in konuşması tutanaklara şu şekilde yansımıştır:

> "HASAN TEZ (Ankara) — (Ayağa kalkarak ve Büyük Millet Meclisi Umumi Kâtibine hitaben) Sen bana müdahale edemezsin. Buna hakkın yoktur. Bana nasıl ihtar edebilirsin? Seni uşak oğlu uşak. Sen bir memurken bir mebusa nasıl hitabedebilirsin. Satılmış adam. (Soldan, gürültüler)
>
> Reis Bey, memur bana ihtar edebilir mi? Riyaseti memur mu idare ediyor?"[861]

Bunun üzerine Reis, Hasan Tez'e idarecilerin henüz cezası bitmediği için salonu terk etme konusunda kendisini uyardıklarını, "Umumi Kâtiplikçe böyle bir ihtar" yapılmadığını ve buna hakkı da bulunmadığını, Katibin istek üzerine durumu idare amirlerine bildirdiğini, durumun bundan ibaret olduğunu ifade etmiştir.[862]

Sözlerine kaldığı yerden devam eden Turhan Feyzioğlu, seçmen kütüklerinin ıslah edilmesinin yeterli olmadığını, dürüst seçim için başta basın hürriyeti olmak üzere kamu hürriyetlerinin de sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Soldan şiddetli gürültüler gelmesi üzerine Feyzioğlu, iktidarın "hür basının kendisine değil, sözüne bile tahammül" edemediğini, yanlış yolda ısrar etmenin vebalinin "iktidar nimetleri uğrunda vatandaş hürriyetlerini ortadan kaldıranlar"a ait olduğunu söylemiştir.[863]

Meclisteki şiddetli gürültüler üzerine Meclis Reisi, bu şartlar içinde, takdirini kullanarak hiç kimseye gündem dışı söz vermeyeceğini belirtmiştir. Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı'nın ısrarla söz istemesine rağmen riyaset İçtüzük gereği kendisine söz veremeyeceğini, sadece takrir sahiplerinin konuşabileceğini belirtmiştir. Bu arada Adana Milletvekili Kasım Gülek'in kürsüye çıkması salonda gürültülere yol açmıştır. Meclis Başkanının Kasım Gülek'i kürsüden inmesi konusunda uyarması üzerine Gülek "Gündem dışı söz istedim, vermeye mecbursunuz" karşılığını vermiştir. Reis, bu şartlar altında müzakereye devam etme imkânının bulunmadığını belirterek oturuma ara vermiştir.[864]

---

[861] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.571.

[862] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.571.

[863] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.571.

[864] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.572.

İkinci celse açıldığında Devlet Vekili İzzet Akçal söz alarak serbest ve dürüst seçimin "demokrasinin ve D.P. nin istinatgahı ve temeli" olduğunu, buna gölge düşürmeyeceklerini, dolayısıyla Muvakkat Encümen mazbatasının gündeme alınmasını Hükümet olarak desteklediklerini ifade etmiştir.[865] İzzet Akçal'dan sonra Osman Bölükbaşı ısrarla söz istemiş, Turhan Feyzioğlu söz sırasını Bölükbaşı'na verdiğini söylemiş, ancak Meclis Başkanı bu talepleri İçtüzüğe uygun olmadığı gerekçesiyle kabul etmemiştir. Feyzioğlu tekrar söz alarak hür basının önemini vurgulamıştır. Feyzioğlu'na İzzet Akçal cevap vermiştir. Bu konuda aşağıdaki diyalog yaşanmıştır:

> "TURHAN FEYZİOĞLU (Sivas) — Rica ederim, hür basını kaldırarak hür seçim olmaz. Bugünkü baskı rejimi içinde dürüst seçim yapılamaz. Memlekette her türlü huzursuzluğun kaynağı olan mevzuu ortadan kaldırmak istiyorum. Size huzur yolunu açmak istiyorum. Rejimi kurtarma yolunu anlatmaya çalışıyorum. Huzur yolu budur. Kardeş kavgasını önleme yolu budur. (Soldan, şiddetli gürültüler) Serbest seçim, dürüst, seçim, hür basın bütün unsurları ile bu memlekete getirilmelidir. Kardeş kavgasına giden yoldan derhal dönülmeli ve dürüst ellerde dürüst seçim yapılmasını mümkün kılacak yola getirilmelidir. Vatan sizden bunu bekliyor. (Soldan, şiddetli gürültüler, sağdan, alkışlar)
>
> REİS — Muhterem arkadaşlar, arkadaşımız takrir verdi.
>
> DEVLET VEKİLİ İZZET AKÇAL (Rize) — Söz istiyorum, Reis Bey.
>
> REİS — Buyurun, Hükümet herzaman söz talebedebilir.
>
> DEVLET VEKİLİ İZZET AKÇAL (Rize) —Aziz arkadaşlarım, Muhterem Feyzioğlu huzursuzluktan bahsetti. (Soldan «ne muhterem?» sesleri) Bunun sebepleri üzerinde durmıyacağım. Fakat serbest, eşit seçimin bütün şartları ile hukuk nizamı içerisinde tahakkuk ettirerek seçime girmemizden şüphe mi ederler? (Şiddetli gürültüler)...
>
> OSMAN BÖLÜKBAŞI (Kırşehir) — Hiç inanmıyoruz, size inanmak büyük hatadır. Size inanmıyoruz.
>
> DEVLET VEKİLİ İZZET AKÇAL (Devamla) — Serbest ve eşit seçimin ve hür seçimin vatan sathında yapılmasının en kuvvetli, en hâr taraftarı Demokrat Partidir. (Soldan alkışlar), (Sağdan gürültüler) Hukuk sistemi içerisinde serbest seçimden şüphelenmeye ve şimdiden yer yer vatan sathında seçimler

[865] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.572.

aleyhinde bir propaganda yapmaya lüzum yoktur. (Soldan: Bravo sesleri, şiddetli alkışlar)"[866]

Muvakkat Encümen mazbatasının gündeme alınması hakkında yapılan tartışmalarda son konuşmayı Turhan Feyzioğlu yapmış ve milletvekillerini şu sözlerle uyarmıştır:

"Bu Meclisin karşısında, memleketi her türlü huzursuzluktan derhal kurtarmanın yolu henüz açık duruyor, iktidar saflarındaki milletvekillerine hitabediyorum: Bu sakat gidişe dur demek sizin elinizdedir. İkbal mevkiinin nimetlerine dört elle sarılmış beş on kişinin keyfi uğruna memleketi felâkete götürmenin vebali büyüktür. Bunun mesuliyeti, beş on kişinin keyfi uğrunda vatandaş hak ve hürriyetlerini çiğneyen ve çiğnetenlerindir. (Soldan, şiddetli gürültüler), (Sağdan, şiddetli alkışlar)."[867]

Bu konuşmanın ardından Milletvekilleri Seçimi Kanununun bazı maddelerinin tadiline ilişkin kanun tasarısı ve tekliflerini mezceden Muvakkat Encümen mazbatasının gündeme alınması hususu reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.[868]

Meclisin Bayram Tatili Kararı: DP dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisinin son kararı, İsparta Milletvekili Ali Lâtifoğlu ile Kastamonu Milletvekili Şükrü Esen'in önergesi üzerine alınan tatil kararıdır. Bu iki milletvekilinin "Gelecek inikadın 20 Haziran 1960 Pazartesi gününe talikini arz ve teklif ederiz" şeklindeki takrirleri Meclis Genel Kurul'unda çok gergin tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Takrir hakkında ilk sözü alan Urfa Milletvekili Esat Mahmut Karakurt, Meclis'in daha evvelsi gün 10 günlük tatilden döndüğünü, "bu vatanın hürriyeti için canını feda eden gençlerin cesetleri üzerine basarak", bu gençlerin kanı henüz kurumadan Bayram şenlikleri yapılamayacağını, bu olayların hesabı verilmeden hiçbir yere gidilemeyeceğini ifade etmiştir.[869]

Maraş Milletvekili Emin Soysal da takririn kabulü halinde memleketin 25 gün boyunca "murakabe tanımayan bir Hükümetin eline teslim" edileceğini, bir Meclisin Hükümeti bu derecede denetimsiz bırakamayacağını, ancak sene başından beri iktidara mensup milletvekillerinin "mütemadiyen tatillere gitmek yollarını arayarak Adnan Menderes Hükümetini murakebeden uzak, keyfî

[866] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.573.

[867] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.574.

[868] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.575.

[869] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.575.

hareketlerinde serbest" bıraktığını, bunun memleket için tehlikeli ve zararlı bir yol olduğunu belirtmiştir.[870] Emin Soysal memleketin içinde bulunduğu siyasi buhran şartlarında, "bir tarafta Komisyon, bir tarafta Örfî İdare ve bir tarafta mevcut Hükümet vatandaş hak ve hayatı üzerinde keyfî bir şekilde tasarrufta bulunduğu sırada" Meclisin tatile götürülemeyeceğini belirtmiştir.[871] Soysal'ın "Ankara ve İstanbul'da 30 dan fazla genç ölmüştür" ve Meclis bunun hesabını henüz soramadı şeklindeki sözleri yoğun tepki almış, iktidar sıralarından "yalan söylüyorsun" sesleri yükselmiş, Denizli Milletvekili Baha Akşit de Soysal'a dönerek "İsimlerini vermezsen namussuzsun" demiştir.[872] Soysal bu tepkilere şu cevabı vererek konuşmasını tamamlamıştır:

> "Meclis tahkikatı açın, Hükümet hakkında Meclis tahkikatı açın. Bu şerait dâhilinde siz Meclisi nasıl tatil edersiniz? (Soldan, «isim ver, isim ver» sesleri, gürültüler) Zamanı gelince vereceğiz; (Soldan, şiddetli gürültüler, «şimdi ver» sesleri) Şırıl şırıl bu memleketin çocuklarının kanlarını akıtan bu Hükümetin bu câniyane (Soldan, şiddetli gürültüler, bağırışmalar) hareketlerini kabul ederek tatile gidemeyiz. (Soldan, şiddetli gürültüler, «hakarette bulunuyor Reis Bey» sesleri)."[873]

11. Dönem TBMM'nin son oturumunda belki de en sert konuşmayı Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı yapmıştır. Bölükbaşı, öncelikle iki gün önce tatilden dönen Meclisin hangi geçerli sebebe dayanılarak yeniden "bir ay tatile" girmesinin talep edildiğinin açıklanması gerektiğini vurgulamıştır. Gaziantep Milletvekili'nin "Birbirimizi boğuyoruz, baksanıza" demesi üzerine Bölükbaşı şu tepkiyi göstermiştir:

> "Bu her halde biraz evvelki hâdiseden sonra alınmış bir karar değildir. Âlemin gözü kör, kulağı sağır değildir. (Sağdan, bravo sesleri) Biraz evvelki hâdiselerden müteessir iseniz tedbirinizi alınız. Memleketin tahammülü ile oynuyorsunuz, ihtilâli siz hazırlıyorsunuz. (Sağdan alkışlar)."[874]

---

[870] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.575.

[871] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.576.

[872] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.576.

[873] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.576.

[874] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.576.

Bölükbaşı memleketin içinde bulunduğu siyasi manzarayı ve bu manzaranın oluşmasında Hükümetin mesuliyetini, siyasi buhrandan çıkış yollarını şu sözlerle dile getirmiştir:

> "Arkadaşlar, bugün memleketin manzarası nedir? Biraz evvel emniyetli seçim şartlarından birini temin gayesiyle getirilen bir teklifin ruznameye alınmasına karar verdiniz. Bu yetmez. Bugün iki şeyden birine karar vermek mecburiyetindesiniz. Ya hür ve namuslu bir seçimin bütün şartlarını hazırlayıp seçime gideceksiniz, ya da bu memleketi kanlı bir kardeş kavgasına sürüklemeyi ve bunun mesuliyetini göze alacaksınız, bunun ortası yoktur. (Sağdan şiddetli alkışlar, bravo sesleri) Muhalefet için de, iktidar için de başka yol yoktur.
>
> Meclis toplantı halinde iken dahi kendisini her türlü murakabenin dışında hisseden, mesuliyetlerin deryasına batmış bir Hükümetin eline bir ay müddetle memleketi teslim edip, nasıl bayram tatiline girebilirsiniz? Hangi Hükümetin eline memleketi teslim ediyorsunuz? 6-7 Eylül hâdiselerinde Türk milletinin şeref ve haysiyeti, dünya karşısındaki itibarı ayaklar altına alınıp, hudutsuz tecavüzler yapılırken, bir polisin düğmesinin kopmasına razı olmıyan, bir polisin tabanca ile ateş etmesine razı olmıyan, Meclisin huzuruna gelip de «Ateş edilmiş olsa idi, millî felâket olurdu, Türk Ordusunun ve zabıtasının karşısında düşman mı vardı» diyen müsamahakâr Hükümet, dört tane göz yaşartıcı bomba ile dağıtılması mümkün olan masum talebelere, sizlerin evlatlarınıza çatır çatır polis kurşunları sıktırıyor ve radyoda bu cinayeti müdafaa ediyor. Şimdi memleketin içinde bulunduğu şartları bir kere düşününüz. Bu memleket, 15 kişilik bir komite, bir Hükümet ve bir de idarei örfiye ile idare ediliyor. Üç başlı bir idare. Tarihte misli görülmemiş bir idare, meşruiyet içinde bunun yeri yoktur. Böyle bir idarenin meşruiyetle alâkası yoktur. (Soldan komiteciliği siz yapıyorsunuz sesleri) Zaman gösterecek komiteciliğin kimde olduğunu, zaman gösterecek komiteciliğin kimde olduğunu.
>
> Fransız ihtilâlinde bir Selâmeti Umumiye Komitesi vardı. Bu komite de bir tedhiş rejimi kurmuştu. Bu ihtilâl komitesinin ruhu Robespiyer idi. Robespiyer elinden kan damlayan bir adam idi. Ama, Robespiyer idealist ve namuslu adamdı. Şimdi, siz idealist

olmıyanları Robespiyer rolüne çıkardınız. (Sağdan şiddetli alkışlar, bravo sesleri)"[875]

Bölükbaşı, konuşmasında Tahkikat Komisyonunu da eleştirerek bu Komisyon üzerinden diktatörlük kurulduğunu ileri sürmüştür. Bölükbaşı'na göre bu durum meşruiyetin hâkim olduğu memlekette düşünülemez bile. Bölükbaşı Tahkikat Komisyonunun meşruiyetini şu sözlerle sorgulamıştır:

"Arkadaşlar, siz meşruiyetten de bahsediyorsunuz. Hangi meşruiyetten bahsediyorsunuz? Meşruiyetin hâkim olduğu bir memlekette, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile, burada olup bitenleri öğrenmek hakkına Anayasa mucibince sahibolan bir milletin arasına 15 kişilik bir encümen sokmanın yeri var mıdır? Gizli celse yapmıyoruz, Meclis müzakereleri alenidir. Meclis müzakerelerinin aleniyeti demek, burada olup biten her şeyi milletin duyması demektir. Aleni celsede cereyan eden müzakerelerin neşrini, Büyük Millet Meclisi bile yasak edemez. Büyük Millet Meclisinin alamayacağı bir yasak kararını, siz 15 kişiye aldıramazsınız. Menderes cesursa, diktatörlüğünü açıkça ilân etsin. Bu 15 kişinin gölgesine sığınmasın. (Sağdan şiddetli alkışlar, bravo sesleri)"[876]

Bölükbaşı, sürekli "ihtilal" uyarılarında bulunmuş, bir memlekette ihtilalin şartlarının muhalefet tarafından değil, gücü elinde tutan ve baskıcı bir rejim kuran iktidar tarafından hazırlanabileceğini, bu konuda mesuliyetin tamamen iktidara ait olduğunu belirtmiştir. Bölükbaşı şöyle konuşmuştur:

"Siz ihtilâlden de bahsediyorsunuz. Bu memlekette ihtilâli muhalefet çıkaramaz, siz ihtilâli kimin çıkaracağını, liderlerinizin eski nutuklarında arayınız.

Sene 1949 beyler. Ben Demokrat Partinin dışında onunla mücadele eden bir partinin içindeyim. Bir büyük kongre akdediyorsunuz.

SÜLEYMAN KURANEL (Gazianteb) — Onunla ne alâkası var bunun.

---

[875] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), ss.576-577.

[876] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.577.

OSMAN BÖLÜKBAŞI (Devamla) — Var, var. Niçin tatile gitmemek lâzım, sebebini izah ediyorum. Bu kongrenizde bir karar aldınız. Ne dediniz?

«1946 seçimlerinde olduğu gibi milletin namusu demek olan reylerine el uzatılacak olursa, o eller kırılacaktır, buna teşebbüs edenlere karşı millet meşru müdafaa halinde olacaktır, millet meşruiyeti müdafaa edecektir» dediniz. Bu mevzuda, ben, sizin muarızınız olduğum halde o zaman ne dedim bilir misiniz? Hükümet o zaman, bir tehdit beyannamesi neşretti. «Bu hareket anarşidir, bu hareket şiddettir, bu hareket ihtilâle tahriktir. Ben hak ve hürriyetlerin bekçisiyim, nizamı koruyacağım» dedi. O zaman bir beyanatla Hükümete şu cevabı verdim ve sizi müdafaa ettim. «Bu karar meşruiyetin müdafaası için verilmiştir. İhtilâli bir muhalif partinin arzusu değil, memleketteki şartlar çıkarabilir. İhtilâl, millete yapılan tazyik ile onun tahammülü arasındaki muvazenenin bozulmasından çıkar. Bu tazyiki, yani zulmü yapmak muhalif partilerin elinde olmadığına göre ihtilâl ancak zulüm yapabilecek durumda olan iktidardakilerin eseri olabilir. Asla temenni etmemekle beraber bir gün bu memlekette bir ihtilâl çıkarsa bunun günahı, mesuliyeti kanun namına kanunsuzluğu, hak namına haksızlığı, devam ettiren iktidarın olacaktır» demiştim. Bugün de ben aynı şekilde düşünüyorum. Bugün neden siz aynı mantıkla hareket etmiyorsunuz.

15 kişilik bir komiteniz tıpkı Vehip Paşa Divanı Harbi gibi evvelâ asıyor, sonra muhakeme ediyor. Bu yetmedi örfi idare, o da kâfi gelmezse kanun, Anayasa ve prensip tanımıyan bir Hükümet. Böyle idare, böyle Hükümet olmaz. Bu Hükümet, Ankara'da ve İstanbul'da akan masum kanlarının mesulü olan bir Hükümettir. Evvelâ bu kanın hesabını versin, ondan sonra bu memleketi idareye lâyık olduğuna vicdanlarınız kanaat getirirse, mesuliyeti üzerinize alır, tatile gidersiniz. Aksi halde dünya ve âhirette kimseye sizin söz söylemeye yüzünüz kalmaz. Bu yüzden doğacak mesuliyetler, iktidar mebusları olarak omuzlarınızdadır.

Bir taraftan tutar Hükümet; «Ağzı süt kokan iğfal edilmiş bir avuç çocuğa nümayişler yaptırılıyor» der, diğer taraftan vicdanı sızlamadan bu yavrulara polis kurşunları sıktırır. Böyle bir Hükümet nasıl iş başında bırakılır? (Soldan, polise kurşun sıkılır mı, sesleri) Onlar silâhlı olsa idi, şimdiye kadar neler olurdu. Yüzlerce polisiniz ölürdü. (Soldan, gürültüler) Geç, geç... İşinize geldiği zaman birtakım tertipli mitingler yaptırırsınız, bunu bu millet bilir. İşinize gelmediği zaman da, silâhsız bir talebe nümayişine katılanlara kurşun sıktırırsınız. Siz hürriyet ve

demokrasi nizamını kurmak için iktidara geldiniz, 1960 Türkiye'sini bugün 1923-1926 Türkiye'sinin şartları içinde yaşatmak istiyorsunuz. Siz milletin haklarını çiğnerken, gençler bir protesto mitingi, nümayişi yapmamış olsalardı, Türk Milleti için bu utanılacak bir hal olurdu. (Sağdan, şiddetli alkışlar, bravo, sesleri)"[877]

Konuşması sırasında bir milletvekilinin "seçim gösterecektir" sözleri üzerine Osman Bölükbaşı, seçimlerin hür ve serbest olması gerektiğini vurgulamış ve iktidar partisini uyararak konuşmasını şu şekilde tamamlamıştır:

"Seçim gösterecekmiş, hangi seçim? Seçim dünyanın neresinde yok ki, komünist memleketlerde de seçim vardır, neticesi önceden belli seçimler vardır. 15 kişilik ihtilâl komitesinin yasakları ile, kararları ile, örfi idare ile ve hiçbir prensip tanımıyan Hükümetle memleketi karanlığa boğar, ağızlarımızı tıkarsınız. Vicdanları ayaklar altında ezersiniz, radyolarla milleti iğfale çalışırsınız, ondan sonra da hiçbir sıkıntı hissetmeden Türk Milletini ve dünyayı aldatmak için serbest seçim vardır, dersiniz.

Serbest seçim böyle olmaz, onun şartları vardır. Hür, emniyetli ve namuslu seçimi göze alsaydınız zaten memleketi bu hale getirmezdiniz. Bu memlekette gece uykularınızı kaçıran hâdiseler bir gün vukubulursa bunun mesulleri sizler olacaksınız. Zulmünüz olmazsa ayaklanma olmaz. (Sağdan, şiddetli alkışlar, bravo, sesleri)."[878]

TBMM'nin 25 Mayıs 1960 tarihli oturumunun son konuşmacısı Mardin Milletvekili Vahap Dizdaroğlu olmuştur. Dizdaroğlu, 11. Dönemde daha önce görülmemiş sıklıkta tatile gidildiğini, Başvekil'in dahi memleketin mühim hâdiseleri yüzünden Yunanistan gezisini tehir ettiği bir dönemde bu hâdiselerin hesabı verilmeden tatile gidilmesinin yanlış olduğunu ve tatil takririnin "milletin konuşacak tek ağzı olarak kalmış olan Büyük Millet Meclisini susturmak" suretiyle Hükümeti denetimden kaçırmak ve sorumluluk delillerini yok etmek için zaman kazanmak amacına matuf bir girişim olduğunu belirtmiştir.[879] Dizdaroğlu'na göre, üniversite kapatmış, memlekette örfi idare kurmuş, Hamdi

[877] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), ss.577-578.

[878] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.578.

[879] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.579.

Sancar'ın başkanlığında oluşturduğu Komisyon ile "işkence yaptıran" bir Hükümet denetimden kaçmak ve milletvekillerinin ağızlarını, vicdanlarını susturmak için Meclisi tatile göndermek istemektedir. Dizdaroğlu, konuşmasının son bölümünde BBC Radyosunun dünkü yayınında muhalefet partisinin "Zirve Konferansı" hakkındaki bildirisinin okunduğunu, kendilerinin özlediği hürriyet rejiminin ve demokrasinin bu olduğunu, Türkiye'de ise muhalefetin görüşünün radyoda söyletilmediğini vurgulamıştır. Dizdaroğlu, milletvekillerini şu sözlerle uyararak konuşmasını bitirmiştir:

> "Siz şimdi Meclisi tatil edeceksiniz, Hükümeti icraatında tamamen serbest bırakacaksınız. Yeni yeni zulümlerin ve işkencelerin yapılmasına sebebiyet vereceksiniz.
>
> Memlekette cereyan eden bu vahîm hâdiseler için Hükümeti serbest bırakacak ve yeni zulümlerin işkencelerin sebebi olacaksınız, tarih önünde de mesul olacaksınız.
>
> Memlekette zulme alet olanların kurtuluş yolu yoktur. Arkadaşlarım, Türk Milleti er geç haksızlıkların, vicdansız ve kanun dışı muamele yapanların cezasını verecektir. (Sağdan bravo sesleri, alkışlar.)"[880]

Bu sözlerin ardından kifayet takriri reye sunulmuş ve kabul edilmiştir. Sonra da Meclisin tatile girmesi teklifi oylanmış, 117 ret oyuna karşılık 226 oyla kabul edilmiştir. Ve saat 17:17'de oturumu yöneten Reisvekilinin "Kararınız veçhile 20 Haziran Pazartesi günü saat 15 te toplanılmak üzere İnikadı kapatıyorum, efendim"[881] cümlesiyle bir dönem kapanmıştır.

[880] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.579.

[881] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:3, Cilt:13, İnikat:69, (25.5.1960), s.580.

EKLER

EK:1 REİSİCUMHUR CELÂL BAYAR'IN 11. DÖNEM TBMM'NİN AÇILIŞLARINDA İRADETTİKLERİ NUTUKLAR

A. BİRİNCİ YASAMA YILI AÇILIŞ KONUŞMASI*

"— Çok muhterem milletvekilleri,

Çok partili siyasi hayatımızda yeni seçimlerle milletimizin iradesi bir kere daha tecelli etmiş oldu. Şu anda Türk milletinin yegâne ve hakiki mümessili sıfatiyle vatani vazifesine başlamak üzere bulunan Yüksek Heyetinizi selâmlamakla bahtiyarım. (Soldan, alkışlar)

Memleket işlerinin tedvirinde, memleket ve milletimizin maddi ve mânevi tekâmülünün temininde, Büyük Millet Meclisinin en müessir irade ve ilham kaynağı olduğu şüphe götürmez bir hakikattir.

Büyük Meclisin sahibolduğu bu yüksek salâhiyet ve güzide vasfı ile yeni çalışma devresinde dahi karşımızda bulunan bütün memleket meselelerini, kudretle ele alarak aziz milletimizin yüksek menfaatlerine uygun bir şekilde başaracağından emin bulunuyorum. (Soldan, alkışlar)

Sayın arkadaşlar,

Dünyada sulh ve emniyetin hâlâ bir türlü, teessüs ve tahakkuk edememesi, bütün dünyaya şâmil ciddî tehlikelerin kaynağını teşkil etmesi, hususiyle bölgemizin ayrıca nazik ve ciddî bir manzara arz etmesi Yüksek Heyetinizin ve siz muhterem arkadaşlarımın, memleketin emniyetine taallûk eden mühim meseleler üzerinde her an büyük bir basiret ve dikkatle durmanızı icabettirecek mahiyettedir. Bu mevzudaki millî teyakkuz ve hassasiyetimizin telkin ettiği tesanüt ve mesuliyet duygusu ile hareket olunacağından şüphe etmiyorum.

İnsanlık camiası içinde kuvvetli ve müreffeh bir Türkiye'nin, bir sulh ve istikrar unsuru olduğundan bütün sulhsever milletler müttefiktirler.

Kuvvetli, ileri ve müreffeh bir Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için bir taraftan iktisadi kalkınmamızı, hızını kaybettirmeden devam ettirmek, diğer taraftan siyasi ve idari

* **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:1, (1.11.1957), ss.10-11.

hayatımızda bugüne kadar elde edilmiş olan neticeleri tahkim ve tarsin ederek daha da ileri götürmek çarelerini aramak gibi mühim vazifeler, bizi beklemektedir.

Bütün bu verimli eser ve neticelerin elde edilmesinin ancak huzur, emniyet ve istikrar içinde çalışmakla mümkün olabileceğini söylemek hakikatin tam ifadesi olur.

Bu gayelerin tahakkuku ise bütün meselelerimizde, memleketin yüksek menfaatlerini her şeyden üstün tutan ve milletçe bekamızın temel şartlarından biri olan millî tesanüdümüzü rencide edecek her türlü hareketlerden sakınmayı esas bilen bir ruh ve zihniyete sahibolmamıza bağlıdır.

Aynı vatanın evlâtları olmak hakikatinin ve vatanseverlik duygularımızın bütün çalışmalarımızda bize rehber olacağından asla şüphe etmiyorum. (Soldan; şiddetli, alkışlar)

Aziz arkadaşlarım,

Çok partili hayata girdiğimiz zamandan bu yana sert ve çetin mücadeleler cereyan edegelmiştir. Henüz bitmiş olan son umumi seçimlerde de görülen mücadelelerin şiddeti, ne olursa olsun şimdi, artık seçimler yapılmış ve millet iradesinin her türlü şüphe ve tereddütten azade olarak bütün vuzuhu ile tecelli etmiş bulunması karşısında millet iradesine râm olmak, en yüksek seviyede millî vazife ifa etmek mevkiinde bulunanların en başta gelen vecibelerinden sayılmak icabeder. (Soldan; şiddetli alkışlar ve bravo sesleri)

Filhakika çok partili hayata başladığımız andan bugüne kadar devam edegelen şiddetli mücadeleler huzur ve sükûn ihtiyacını büsbütün hissettirmiş ve millî hayatımızı inkişaf ve iktisadi kalkınmamızı tahakkuk ettirmek için nizam ve istikrarın lüzumunu bir kat daha tebarüz ettirmiş bulunmaktadır. Demokratik rejimlerin ve hürriyet fikirlerinin nizam ve istikrar mefhumundan ayrı mütalâa edilmesi esasen vâridolamaz. (Soldan; alkışlar)

Çok sayın milletvekilleri,

Türkiye Reisicumhurluğuna üçüncü defadır ki, seçilmiş bulunuyorum. Devlet Reisliğinin benden ne kadar ağır ve ciddî vazife istediğini, kalb ve vicdanımda his ve idrak ederek, beni doğrudan doğruya seçen Yüksek Heyetinize derin minnet ve şükranlarımı arz etmeyi önde gelen vazife telâkki etmekteyim. (Soldan, şiddetli alkışlar)

Bu vazifeyi ifa ederken, çok kıymetli teveccüh ve itimadını mânevi bir hazine bildiğim büyük Türk Milletine de minnettarlık

duygularımı, sonsuz şükranlarımı iblâğ etmiş oluyorum. (Soldan, alkışlar)

Büyük Millet Meclisinin on birinci dönemini teşkil eden Heyetinizin bütün karar ve isabetli tedbirleriyle, aziz vatanımıza hayırlı hizmetler ifasına muvaffak olmasını dilerim. (Soldan, ayakta çok şiddetli alkışlar, bravo, sağol sesleri)."

B. İKİNCİ YASAMA YILI AÇILIŞ KONUŞMASI [**]

"Türkiye Büyük Millet Meclisinin On Birinci Döneminin İkinci Toplantısını açıyorum.

Bu vesile ile de, Büyük Millet Meclisinin Muhterem Azasını hürmetle selamlamayı zevkli bir vazife bilirim.

Aziz Mebus arkadaşlarım,

Her sene olduğu gibi, geride bıraktığımız devre zarfında da pek çok işler yapılmış ye memleketimizi ileri bir medeniyet ve refah seviyesine götüren hamlelerimiz, bu sene de, her sahada verimli neticeler vermiştir.

Filhakika, memleketin umumi emniyeti, adalet, sağlık, maarif, ziraat, nafıa, münakale, çalışma ve imar işleri her bakımdan tatmin edici şekilde yürütülmüş ve bundan evvelki devrelerde memlekete kazandırılmış olan eserlere yenileri ilâve edilmiş bulunmaktadır. Bu vakıayı memnuniyetle belirtmekle beraber, yapılan işlerin ayrı ayrı izahına geçmek istemiyorum. Yüksek Meclise takdim edilecek bütçe lâyiha ve gerekçelerinde Hükümet icraatı teker teker ve elde edilen neticelere ait rakam ve mukayeselerle birlikte arz edilecektir. Ben, sadece senenin bellibaşlı hâdiselerini teşkil eden bâzı mühim mevzulara temas etmeyi tercih ediyorum. Bu arada bilhassa iktisadi ve malî mevzular, millî müdafaa ve haricî siyaset münasebetlerimiz üzerinde duracağım.

Muhterem arkadaşlarım,

Artık Türkiye'de, senelerden beri yer almış bulunan bir mühim ve tarihî hâdiseden haberdar olmamış kimse kalmamış gibidir. İktisadi kalkınmamız, yalnız memleketimizde bilinen ve takdir edilen bir hâdise olmakla kalmıyarak, millî hudutlarımız dışında da, hemen her tarafta bahsedilir bir mevzu haline gelmiştir. (Soldan, «Bravo» sesleri) Milletçe sarf ettiğimiz büyük gayretlerin mahsulü olan eserler, şimdi, birbiri ardınca bitirilip

[**] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 2, Cilt:5, İnikat:1, (1.11.1958), ss.6-14.

meydana gelmekte ve bütün vatandaşlarımızca sevilip benimsenmektedir.

Filhakika, Türkiye'yi ileri ve mâmur bir memleket seviyesine doğru süratle götürecek kalkınma, yatırımlar ve imar politikamızın neticeleri, iktisadi hayatımızın her sahasında, iç ve dış ticarette, maliyede, sınai istihsal ve iş kollarında, yıldan yıla artan bir nispette elde edilmeye başlanmıştır. Yıllardan beri takibedilmekte olan iktisadi kalkınma politikası memleketimizi öyle bir safhaya getirmiştir ki, çeşitli sahalarda birbiriyle irtibatı ve karşılıklı tesiri bulunan faaliyetlerin, umumi politika içinde, birbirleriyle olan münasebetlerini daha sıkı ve ahenkli bir surette tanzim etmek ihtiyacı hissedilmektedir. Bu itibarla Hükümet, iktisadi alanda Devlet ve milletçe sarf edilmekte olan gayretlerin bugünkü şartlara ve memleketin çeşitli ihtiyaçlarına göre, en verimli istikametlere yöneltilmesini, iç ve dış imkân ve kaynaklardan rasyonel bir şekilde faydalanılmasını sağhyacak yeni ve esaslı tedbirler alınması yoluna gitmiş bulunmaktadır.

Süratle inkişaf eden ekonomik bünyemizin, arızi ve spekülatif her türlü muamelelerin zararlı tesirlerinden korunarak kuvvetlenmesini, ticaret hayatımızın emin ve istikrarlı bir zemin üzerinde cereyanını temin edeceğine inandığım bu malî ve iktisadi tedbirler üzerinde durmayı faydalı görmekteyim. Şunu da söylemeliyim ki, bu tedbirler, Hükümetin seçimlerden sonra Büyük Meclise arz ve takdim ettiği programda yer almış ve muvaffakiyetle tatbiki için de gerekli bütün hazırlıklara girişilmiş bulunuyordu.

Bu tedbirler (üç) esastan mütalâa olunabilir:

1. Satınalma gücünün kontrolü.
2. Piyasaya mal ve hizmet arzının arttırılması,
3. Yatırımların tediye muvazenesi ve istihsal üzerinde müsbet tesirleri olacak istikametlere yöneltilmesi.

Satınalma gücünü kontrola matuf politikanın hedefi, âmme sektörüne ait açıkların bertaraf edilmesi, hususi sektörde enflâsyon temayüllerinin önlenmesi, bankalar üzerinde mâkul ve tatmin edici bir murakabe sistemi tesisi, Devlet işletmelerinin açık vermemelerinin teminidir. Yatırımlarda ancak, emisyona gitmeyi zaruri kılmayan imkân ve menbalardan faydalanılacaktır

Tediye muvazenesi üzerinde, kısa zamanda müsbet tesirler yapabilecek ve istikbalde Türkiye'nin, iktisadi kalkınmasını, kendi kaynaklarıyla yürütebilmesini mümkün kılacak yatırım politikasının devamı esas sayılmakta ve hayati bir ehemmiyet arz etmektedir. (Soldan «bravo» sesleri.)

Şu noktaları da ilâve edeyim ki, alınan iktisadi tedbirlerin mihrakını teşkil eden kambiyo prim sistemi, bazı ihraç mallarımızın iç fiyatları ile dünya fiyatları arasında mevcut farkların izalesini mümkün kılmaktadır.

Malî ve iktisadi sahada yeni alınan tedbirleri bu suretle kısaca belirttikten sonra dış yardımlar mevzuuna geçiyorum.

Hükümet, üç ay önce, memleketimiz için fevkalâde ehemmiyetli iktisadi ve mali yardımlar teminine muvaffak olmuştur.

Bu yardımlar iki kısımdan mütalâa edilmelidir. Bilindiği gibi başta, büyük müttefikimiz Amerika olmak üzere, Federal Batı Almanya, İngiltere ve Avrupa İktisadi İşbirliğine dahil diğer memleketler ile Milletlerarası Para Fonundan temin edilen nakdî yardım yekûnu (359) milyon doları bulmaktadır.

Bu nakdî yardımdan ayrı olarak E. P. U. memleketlerine karşı gecikmiş ödemelerimizin ve 1961 yılına kadar vâdeleri gelecek olan taksitlerin, ileriki yıllara yayılmak suretiyle uzun vadeli bir tediye plânına bağlanması hususunda mutabakata varılmıştır.

Uzun vadeli ödemeye tâbi tutulacak miktar, (400) milyon dolar reddesindedir. Demek oluyor ki, nakit ve borçların uzun vadeli tediyeye bağlanması suretiyle temin edilen yardım tutarı (750) milyon doları aşmaktadır. Ayrıca bu yekûna ilâvesi lâzımgelen (225) milyon liralık bir yardım daha vardır. Büyük dostumuz ve müttefikimiz Amerika'nın bu yeni yardımını şükranla kaydederim. (Soldan «bravo» sesleri, alkışlar)

Milletçe sarf edilen büyük gayretlerin hasılası olarak, memleketimizde son senelerde gerçekleşen kalkınma ve ilerlemenin, bu ölçüde ve bu mahiyette bir yardımın temininde başlıca âmil olduğundan en küçük şüphe yoktur.

Filhakika, son (8) sene içinde takibedilen yatırım politikası ile memleket imkânlarını harekete geçirerek iktisadi potansiyelimizi bugünkü seviyeye yükselten muvaffakiyetler elde edilmemiş olsaydı, bu hacımda bir yardımın memleketimize tevcihi bahis mevzuu olamazdı (Soldan, alkışlar) Bugün vasıl olduğumuz iktisadi kalkınma seviyesinin, Türkiye'ye yardım etmek istiyen müttefikler tarafından takdir edilmesi neticesindedir ki; 4 Ağustos anlaşmaları bütün iştirak eden devletlerce memnuniyetle imzalanmış bulunmaktadır. (Soldan, «bravo» sesleri)

Filhakika, Türkiye'yi ileri ve mâmur bir memleket seviyesine doğru süratle götürecek kalkınma, yatırımlar ve imar politikamızın neticeleri, iktisadi hayatımızın her sahasında, iç ve dış ticarete, maliyede, sınai istihsal ve iş kollarında, yıldan yıla

artan bir nispette elde edilmeye başlanmıştır. Yıllardan beri takibedilmekte olan, Müttefik memleketler arasında karşılıklı yardımlaşma zihniyetinin fiilî bir tezahürü olan bu anlaşmalar, aldığımız iktisadi ve malî tedbirlerin tatbikinde imkânlarımızı artıran yardımcı ve çok kıymetli bir unsur olacaktır.

Şurasını katiyetle ifade etmek isterim ki, alınan kararların noksansız olarak yerine getirilmesinde Hükümet kararlıdır. (Soldan, «bravo» sesleri, alkışlar) Bunu iktisadi ve malî alanda muvaffakiyetimiz için esaslı şart olarak görmekteyiz. Tatbikat üç aydan beri devam etmektedir. Şayet bundan böyle bâzı güçlüklere mâruz kalınacak olursa, bunların çok kısa süreceğinden ve geçici mahiyette olacağından eminiz. Bütün bu tedbirlerin memleketimiz için çok hayırlı neticeler vereceğine ve bu hususta halkımızın Hükümete yardımcı ve aynı zamanda milletimizin de buna müzahir olacağına inanmaktayım. (Soldan, «bravo» sesleri)

Hemen ifade etmeliyim ki, iktisadi ve malî konjonktürün arz ettiği değişikliği takibetmek üzere subay ve memurların ve aynı zamanda emekli, dul ve yetimlerinin hayat ve maişet seviyelerinde sıkıntıya mâruz bulunmamalarını temin etmek hususundaki Hükümet kararını tasvip ve teşvik etmekteyim. (Soldan, «bravo» sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)

Bu münasebetle her sahada Devlet memurlarımızın memleket hizmetinde feragatle ve başarı ile iş ve hizmet görmekte olduklarını teşekkürle kaydetmek isterim. (Soldan, «bravo» sesleri ve alkışlar)

Muhterem milletvekilleri,

Yurdumuzdaki iktisadi ve sosyal ilerleme ile nüfus çoğalmasının neticesi olarak artan ihtiyaçlar, genişliyen âmme hizmetleri, Devlet eliyle günden güne daha büyük ölçüde harcamaları zaruri kılmaktadır. Memnunlukla ifade etmeliyim ki, yıldan yıla bütçelerimiz ihtiyaçlarımızı daha tatmin edici bir şekilde karşılamaya, âmme hizmetlerinin tam ve kâmil bir surette ifasına daha müsait gelişmeler kaydetmiştir. (Soldan, «bravo» sesleri)

Bu sayededir ki; millî müdafaada olduğu kadar iktisadi inkişaf, imar ve eğitim sahalarında da, memleketin kudretini kısa zamanda birkaç misli artıran eserlerin vücuda getirilmesi mümkün olmuştur. (Soldan, «bravo» sesleri)

Devlet gelir kaynakları da, 1950 yılından beri aynı şekilde, süratle gelişmiştir.

Diğer taraftan, Devlet gelirlerinde bu artışın sağlandığı devre içinde, memleket şartlarına uygun olarak takibedilen vergi

politikası neticesinde, bâzı vergi kanunları kaldırılmış, bir kısmı tadil edilmiş, mevcut gelir kaynaklarımızın genişletilmesi maksadiyle isabetli yeni vergi kanunları Yüksek Meclisinizce kabul buyurulmuştur.

Çok muhterem mebuslar;

Malî ve iktisadi sahadaki sözlerimi bitirirken, ehemmiyetli addettiğim petrol konusuna da temas etmek istiyorum. Bu mevzuda söze başlarken 1954 yılında büyük bir isabetle kabul buyurduğunuz Petrol Kanununun, üç hazırlık yılından sonra, 1957 yılından itibaren verimli bir surette tatbikine başlandığını belirtmek isterim.

Filhakika, son iki yıl içinde birçok yerli ve yabancı şirketler, yurdun muhtelif bölgelerinde petrol arama bakımından mühim faaliyet göstermişlerdir.

Bugüne kadar yurdumuzda petrol arıyan şirketlerin sayısı (yirmi bire), verilen ruhsatname sayısı (iki yüz otuz iki) ye çıkmıştır. Ruhsatnamelerin kapladıkları saha (104) bin (630) kilometre karedir.

Petrol aramaları için yatırılan sermaye de, geçen senenin (70) milyon lirasına mukabil, bu yılın Eylül sonunda (126) milyon liraya çıkmıştır.

Aramanın mühim bir safhası olan sondaj faaliyetine halen Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı ile (sekiz) yabancı şirket tarafından devam edilmektedir.

1958 senesindeki sondaj faaliyetlerinin ilk müspet neticesi (Kâhta) ve (Germik) de petrol bulunması suretiyle alınmıştır. (Soldan, «bravo» sesleri, alkışlar)

Petrol çalışmalarının ehemmiyetli bir safhasını teşkil eden tasfiye işlerinde de gelişmeler kaydedilmiştir. Biri Mersin'de (3) milyon (200) bin tonluk, diğeri İstanbul civarında (800) bin tonluk iki tasfiyehanenin inşası için gerekli müsaadeler verilmiştir.

Raman ve Garzan bölgelerinde petrol istihsal etmekte olan Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Garzan'daki rezervlerini genişletmiştir. Bundan başka yeni bulunan Germik sahasından da petrol istihsaline başlanmıştır. (48) kilometrelik boru döşenmesi suretiyle, bu üç petrol sahasından Batman Rafinerisine ham petrol sevk edilmektedir. 1957 yılında bu rafineride (300) bin ton ham petrol işlenerek (8) milyon (500) bin dolar kıymetinde benzin, motorin, ağır mazot ve asfalt elde edilmiştir. (Soldan «bravo» sesleri)

Yeni bulunan petrol rezervlerinin süratle işletilmesi, istihsalin en az iki misline çıkarılması için gerekli tedbirler alınmış ve istihsal şimdiden artmıştır.

İktisadi alandaki gelişmemizle ahenkli olarak, günden güne artan akar yakıt istihlâkinin daha geniş ölçüde, kendi petrol istihsalimizden karşılanabilmesi için, Türkiye Petrolleri Şirketi tesislerinin inkişafını lüzumlu görmekteyiz. Şirketin bu hususiaki ihtiyaçlarını karşılıyacak imkânlar, Hükümetçe temin edilmiştir ve edilmekte devam olunacaktır. (Soldan «bravo» sesleri)

Görülüyor ki, petrol dâvamız önemli bir surette ele alınarak takdire değer bir ilerleme kaydedilmiştir. Fakat, bilmeliyiz ki, henüz başlangıçtayız, ilerisi için ümidimiz çok kuvvetlidir. Tam bir muvaffakiyet elde edinceye kadar azimle çalışacağımız tabiîdir. (Soldan «bravo» sesleri)

Petrol bahsine son verirken, bu mevzuda yeni bir müzakerenin neticelendiğini, Muhterem Heyetinize arz etmekle büyük memnuniyet duymaktayım.

İran petrollerinin Türkiye'den Akdeniz'e akıtılması için İran Millî Petrol Şirketi tarafından (payp-lâyn) sisteminin tesisi ve işletilmesi için kardeş İran Hükümeti ile Hükümetimiz arasında bir mutabakata varılmış; iki tarafın delegeleri tarafından imza edilmiştir. (Soldan ve İran Heyeti âzasından alkışlar) En geç iki sene sonra inşaata başlanacaktır.

Bu, dünya ölçüsünde mühim tesisin, iki komşu memleket arasında esasen mevcudolan dostluk ve ittifak rabıtalarını ekonomik mahiyette çelik bağlarla da tarsin edeceğine hiç şüphe yoktur. (Soldan ve İran Heyeti âzasından alkışlar)

Aziz ve muhterem arkadaşlarım,

Her sene olduğu gibi, bu yıl da, bütçemizin büyük bir kısmı millî müdafaa hizmetlerine tahsis olunmuştur. Bu suretle kara, deniz ve hava kuvvetlerimizin kudretini artırma yolundaki plânlarımız, bu kuvvetlere katılan çeşitli harb silâh ve vasıtaları ile tahakkuk etmiş bulunmaktadır. (Soldan «bravo» sesleri)

Ordu mensuplarının bilgilerini artırma ve eğitim meselelerine de önem verilmektedir. Bu meyanda Ankara'da bir (Ordu Yabancı Dil Okulu) da açılmıştır.

Silâh altına alınan vatandaşlardan okuma, yazma bilmiyenlerin, askerlik eğitiminden önce okur yazar hale getirilmeleri mevzuu da ele alınmıştır. (Soldan; «bravo», sesleri) Maarif ve Millî Müdafaa Vekâletleri ile Amerika Birleşik Devletleri Yardım Teşkilâtının iş birliğiyle hazırlanan bir program gereğince, 1959 yılı başından itibaren her sene silâhlı

kuvvetlerimizden (120) bin erin okuyup yazma öğrenmesi sağlanmış olacaktır. (Soldan, «bravo» sesleri, alkışlar.)

Yurdumuzun imar ve kalkınma faaliyetleri ile yangın, zelzele, sel gibi tabiî âfetlerde, silâhlı kuvvetlerimizin büyük yardımı görülmektedir. Ayrıca, sefer ihtiyaçlarına göre tesis edilmiş ve ordu elinde bulunan atelye ve fabrikaların, kapasite fazlalığı ile hazarda yurdun iktisadi kalkınmasına katılması düşünülmüştür.

Yüksek Meclise takdim edilmiş bulunan bir kanun lâyihası kabul buyurulduğu takdirde, bu hususta da müspet neticeler alınması mümkün olacaktır.

Silâhlı Kuvvetlerimizin lojman ihtiyacının karşılanması için 1955 yılından itibaren bütçelere konan tahsisatla, bugüne kadar (900) lojman yaptırılmıştır. (535) lojman inşa halindedir, önümüzdeki senelerde de bu inşaata devam olunacaktır. Subay ve astsubaylarımızın vazife gördükleri yerlerde oturmalarına imkân veren bu lojmanlardan başka, birer ev sahibi olmalarını sağlamak üzere, meskenler inşasına da başlanmıştır. (Soldan, «bravo» sesleri, alkışlar) İlk olarak, Ankara'da (432) daire ordu mensuplarına teslim edilmiştir.

Silâhlı kuvvetlerimizin gıda sistemi üzerinde de hassasiyetle durulmuş ve ordumuzda bir «Beslenme Enstitüsü» vücuda getirilmiştir. (Soldan, «bravo», sesleri.)

Motorize ordumuzun akar yakıt ihtiyacı da, NATO «Enfrastrüktür» Programı gereğince, 1959 yılı başlarında halledilmiş olacaktır. Aynı programa göre, inşa edilen muhabere ve elektronik tesisler, hava meydanları, deniz üsleri ve kara tesisleri ile, ordumuzun daha modern şekilde takviyesi sağlanacaktır. Büyük müttefikimiz ve dostumuz Amerika'nın daima memnunlukla karşıladığımız yardımlarının bir devamı olarak, 1958 yılı içinde yeniden (dört) harb gemisinin Donanmamıza katılması kararına varılmıştır. (Soldan, alkışlar.)

Ordumuzun modern silâhlarla teçhizi bahsinde yeni bir merhale olarak, bir noktayı daha belirtmek isterim. Kuzey Atlantik Paktı çerçevesi içinde memleketimizin ve dolayısiyle NATO'nun sağ kanadının korunması için tesbit edilen plânlar dâhilinde müttefikimiz Amerika, memleketimize en son tipte klâsik silâhlarla beraber modern atomik silâhlar da vermektedir. (Soldan, «bravo» sesleri, alkışlar.)

Hür dünyanın müdafaasını büyük ölçüde kuvvetlendirmeye yarayan bütün bu yardımlarından dolayı, büyük müttefikimiz ve dostumuz Amerika'ya teşekkürlerimi, bu vesile ile, tekrar ifade etmek isterim. (Soldan, «bravo» sesleri, alkışlar.)

Bu izahatımdan da anlaşılıyor ki, yüksek maneviyatı kadar maddi kuvveti de, tekâmül yolunda olan silâhlı kuvvetlerimize, icabettiği zaman, millî varlığımızın müdafaası vazifesi emniyetle verilebilir. (Soldan, alkışlar) Ve bunun sağlayacağı şanlı neticeden emin olabiliriz. (Soldan, «bravo», sesleri.)

Türk Milletinin, hamasetle yoğrulmuş özü olan Silâhlı Kuvvetlerimizi, huzurunuzda muhabbetle selâmlarım. (Soldan, bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar.)

Muhterem mebuslar,

Şimdi de dış siyasetimizden bahsetmek istiyorum. Üzüntüyle ifade etmek mecburiyetindeyim ki, İkinci Dünya Harbinden beri, insanlığın özlediği ve beklediği sulh ve sükûn devresinden henüz çok uzakta bulunuyoruz. Son bir sene içinde ortaya çıkan milletlerarası hâdiseler, medeni dünyada hürriyet ve adalet temellerine dayanan sulh ve istikrar arzularının gerçekleşmesi bakımından beslenen ümitleri kıracak tecelliler göstermiştir. Filhakika, milletleri iki grup halinde tophyarak âdeta iki ayrı dünyanın meydana gelmesini intaceden şartlarda hiçbir değişiklik olmamıştır. Bilâkis, sulh ve hürriyet ideallerine samimî surette bağlı milletler karşısında, bu mefhumları hiçe sayarak, sulh görünüşü altında, zora dayanan emrivakileri kabul ettirmek istiyen kuvvetlerin tahakkümü devam etmiştir.

Geçen sene içinde Orta- Doğu'da ve son günlerde Uzak-Doğu'da ortaya çıkan hâdiseler bir kere daha göstermiştir ki, bu menfi kuvvetler, tahakkümü *ve* yayılma hırslarını, fırsat buldukça, yeni yeni sahalara yöneltmekten de asla geri durmamaktadırlar. Diğer taraftan, bâzı devletlerin, bu müspet ve menfi kuvvetler arasında, tâbir caizse, bir muvazene politikası takibe çalıştıkları görülmektedir. Hakikat şudur ki, bu davranışlarıyla onlar, bilerek veya bilmiyerek, tahakküm ve yayılma emelleri taşıyanların yıkıcı hareketlerine ya bizzat mevzu teşkil etmekte, yahut da bu hareketleri kolaylaştırmaktadırlar.

Bize gelince, durumumuz sarih ve katidir. Türk Milleti ötedenberi sulh, adalet ve hürriyet mefhumlarını en aziz birer prensip olarak benimsemiş, hür milletler topluluğu içinde bütün varlığıyla yer almış bulunmaktadır. («Bravo» sesleri) Dış siyasetimiz, milletimizin bu şuurlu ve kararlı durumunu samimiyet ve sadakatle aksettirmekte devam edecektir. (Soldan, «Bravo» sesleri, alkışlar)

Muhterem arkadaşlar,

Dünyanın bugün içinde bulunduğu şartlar hür milletlerin, bekalarını teminat altına alabilmek için, bütün imkân ve

gayretlerini sulhun korunması ve müşterek emniyet teşkilatının kuvvetlenmesi uğrunda seferber etmelerini her zamandan ziyade zaruri kılmaktadır.

Hür yaşamaya azmetmiş milletlerin vücuda getirdikleri müstesna eser olan NATO'ya sadakatla bağlıyız. NATO'nun, millî emniyetimizin takviyesi bakımından oynadığı rol büyüktür, inşirah vericidir. Türkiye de, temkinli ve aynı derecede kararlı hali ile, NATO topluluğu içinde tesanüdü ve müdafaa gücünü artırıcı bir unsur hizmeti görmektedir.

Bu topluluk içindeki, iş birliğini, yeni ortaya çıkan şartlara intibak ettirmek suretiyle daha da kuvvetlendirmek için, müttefiklerimizle beraber her türlü gayreti sarf etmek hususunda kararlıyız. NATO Konseyinin geçen sene Aralık ayında Başvekiller seviyesinde akdettiği toplantıda bu bakımdan ittihaz edilen kararlara memnunlukla iştirak etmiş bulunuyoruz.

Mensubolduğumuz diğer bir müşterek müdafaa teşkilâtı olan Bağdad Paktı hakkındaki, düşüncelerimizi de kısaca arz edeyim: Şimdiye kadar yapılan her çeşit propaganda ve yıkıcı faaliyetlere rağmen bu Pakt, esas kudretinden kaybetmiş ve gayesinden uzaklaşmış değildir; bilâkis bugün için en fazla tehdide mâruz bir bölgede, güvenliğin temel unsuru olmakta devam etmiştir. (Soldan, bravo sesleri) Pakt azasının geçen Temmuz sonunda yaptıkları Londra toplantısında, o zamanki hâdiselerin de ışığında, Bağdad Paktı müşterek emniyet manzumesinin her zamandan daha ziyade hayati bir ehemmiyet kazandığını bütün âza devletler ittifakla tasdik etmişler; müşterek müdafaa tertiplerini kuvvetlendirmeye karar vermişlerdir. Londra toplantısında ayrıca elde edilen mühim bir netice de, Amerika Birleşik Devletleri ile Pakt âzası devletler arasında imzalanan deklârasyondur. Bu deklârasyonla Amerika, Bağdad Paktının birinci maddesi gereğince, karşılıklı anlaşmalarla âza devletlerin güvenlik ve müdafaaları hususunda iş birliği yapmayı taahhüdetmiştir. Pakta tam mânasiyle hukukan ve fiilen iştirakini arzu ettiğimiz Amerika, bu deklârasyonla, mevcut eksiği şimdiden mühim nispette tamamlamaktadır.

Bu vesile ile Irak'la münasebetlerimize ve onun Bağdad Paktı karşısındaki durumuna temas etmek doğru olur. Yeni Irak Hükümetini 31 Temmuzda resmen tanımış bulunuyoruz. Türkiye ile Irak arasındaki, dostluğun, Irak'da yeni rejimin kurulmasından sonra da devam etmesi, bizce her iki memleketin menfaatine olduğu kadar, bölgenin ve dünyanın huzur ve selâmetine de

yardım eder. («Bravo» sesleri) Irak'ın Bağdad Paktındaki âzalığı meselesi, tamamen kendi takdirlerine kalmış bir iştir.

Komşumuz kardeş ve müttefik İran ile Bağdad Paktı içinde samimî bir iş birliği tesis etmiş bulunmaktayız. Aramızdaki ikili münasebetler de gittikçe kuvvet bulmaktadır. (Soldan; «bravo», sesleri)

İran'ın kıymetli Hükümdarı Majeste Şehinşâh ile Eylül ayında Tahran'da yaptığımız görüşmede, her zaman olduğu gibi, karşılıklı anlayışımızın tam ve kâmil bir şekilde tezahür ettiğini söylemekle bahtiyarlık duymaktayım. (Soldan; «bravo», sesleri, alkışlar)

Kardeş ve müttefik Pakistan ile münasebetlerimizde karşılıklı olarak ve Bağdad Paktı içinde, tam bir anlayışla devam etmektedir. (Soldan; «bravo», sesleri, alkışlar)

Afganistan seyahatinden dönerken Pakistan'a da uğradım. Bu ziyaretim sırasında, dost memleketin Devlet ricalinden olduğu kadar, halkından da geniş bir alâka ve muhabbet gördüğümü memnunlukla ifade etmek isterim (Soldan; «bravo», sesleri, alkışlar)

Her iki millet arasındaki kardeşlik ve dostluk, resmî münasebetlerin üstünde millî an'ane olmuştur. (Soldan; alkışlar)

Takibetmekte olduğumuz müşterek siyasette tamamen mutabakat halindeyiz.

Bu büyük ve dost milletin refah içinde tealisini dileriz. (Soldan; alkışlar)

Çok muhterem mebuslar,

Şimdi muhtelif devletlerle aramızda mevcut ikili münasebetler üzerinde durmak istiyorum.

Büyük dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika ile aramızda karşılıklı hürmet ve itimada dayanan rabıtalar her zamandan ziyade kuvvetlidir. Bu gerçeği huzurunuzda belirtmek benim için şerefli bir vazifedir. Birleşik Amerika ile aramızdaki bu samimî iş birliği, dış siyasetimizin istinat noktası olmakta devam edecektir. (Soldan; «bravo», sesleri, alkışlar)

Kıymetli dost ve müttefikimiz İngiltere ile münasebetlerimizin her sahada kuvvet bulmasına ehemmiyet veriyoruz. Aramızdaki dostluk, son zamanlarda uğradığı sarsıntılara muvaffakiyetle mukavemet etmekle, devamlılığını ispat eylemiştir. Bundan çok memnunum.

Ananevi dost ve müttefikimiz Fransa ile NATO içinde ve dışındaki yakın münasebetlerimiz aynı dostane anlayış havası içinde inkişaf etmektedir. Fransa'nın General De Gaulle gibi

mümtaz bir devlet adamının önderliği ile daha ileri bir seviyeye erişeceğini tabiî addetmekteyiz. (Soldan; alkışlar)

Yine dost ve müttefik Federal Almanya ile münasebetlerimizin ne derece ileri bir safhaya eriştiği malûmdur. Geçen Mayıs ayında bu müttefik memlekete yaptığım ziyaret sırasında şahsıma ve temsil etmek bahtiyarlığında bulunduğum Türk Milletine karşı, ananevi dostluğun tesiriyle gösterilen yakın alâka ve iyi kabulü, mesut bir hâtıra olarak muhafaza etmekteyim. (Soldan; «bravo», sesleri, alkışlar)

Bu Devre içinde İtalya ile olan dostluk ve ittifak yolundaki münasebetlerimiz memnuniyet verici bir şekilde devam etmiştir. Muhterem İtalya Reisicumhuru Ekselans Gronchi'nin geçen yıl memleketimizi şereflendirmiş olmaları bizim için mesut bir hâdise olmuştur. (Soldan bravo sesleri, alkışlar)

NATO içinde diğer müttefiklerimizle olan münasebetlerimiz de artan bir dostluk ve tesanüt havası içinde gelişmektedir.

Diğer Avrupa devletleriyle münasebetlerimizin tanzim ve idamesinde de âzami hayırhahlıkla hareket etmekteyiz. Dürüst ve realist siyasetimizi tâyin ederken, tabiatiyle, muhataplarımızın vaziyet ve hareket hatlarını daimî surette gözönünde bulundurmaktayız. (Soldan, bravo sesleri)

Arkadaşlar,

Şimdi, diğer bölgelerdeki memleketlerle aramızda mevcut ikili münasebetlere geçiyorum. Coğrafi ve tarihî sebebler kadar, son derece ciddî emniyet mülâhazaları bakımından da Orta- Doğu hâdiseleri bizi çok yakından alâkadar eder. Bu bölgede, bugün, kuvvetli bir milliyetçilik cereyanı mevcuttur. Müteaddi olmıyan milliyetçiliği, sâf ve temiz mahiyetini muhafaza ettiği müddetçe tasvip ederiz, teşvik ederiz. (Soldan, bravo sesleri alkışlar). Bu anlayışla, bütün Arap kardeşlerimizin kendi arzularına göre, müstakil ve müstakar birer devlet olarak yaşamalarını ve hakları olan millî gelişme ve refaha kavuşmalarını görmek samimî arzumuzdur. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar). Yalnız hissî ve tarihî sebeplerle değil, aynı zamanda millî emniyetimizin icabı olarak da böyle düşünmekteyiz. Bu görüşümüzü belirtirken, üzerinde durduğumuz tek nokta, Arap memleketlerindeki gelişmelerin, Orta- Doğu bölgesindeki diğer devletlerin, millî emniyet ve selâmetleri ile dünya sulh ve güvenliğinin zararına olmamasıdır. (Soldan, bravo sesleri)

İşte bu inanışladır ki, hariçten gelen birtakım tahrik ve müdahaleler sebebiyle, istiklâllerini tehlikede gören Lübnan ve Ürdün tarafından vâki yardım taleplerinin, Birleşik Amerika ve

İngiltere hükümetlerince yerine getirilmiş olmasını, uygun hareketler olarak karşıladık. (Soldan, bravo sesleri)

Lübnan ile dostluk ve yakınlığımız devam etmektedir. Bu memleketin, içinde bulunduğu güçlükleri tamamiyle hallederek, huzur ve istikrara kavuşması, başlıca temennimizdir. (Soldan, bravo sesleri)

Dost Ürdün'e gelince, müşkül anlarda Ürdün milletinin, kıymetli Hükümdarı Majeste Kıral Hüseyin'in etrafında azimle birleşmiş olmasını derin memnunlukla müşahede ettik. (Soldan, bravo sesleri)

Ürdün'ün müstakil bir devlet olarak yaşama hakkının ve mülki bütünlüğünün korunması hususunda, alınan ve alınacak tedbirleri, iyi karşılamakta devam edeceğiz. (Soldan, bravo sesleri)

Dost ve kardeş Libya ile de münasebetlerimiz mesut bir inkişaf göstermektedir. (Soldan, bravo sesleri) Bu senenin Şubat ayında bu memlekete yaptığım resmî ziyaret sırasında gördüğüm dostluk ve yakınlık, iki memleket arasındaki sıkı bağların müşahhas misalidir. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

Tunus Devleti ile de dostluk bağlarımız kuvvetlidir. Tunus'taki terakki ve inkilâpları takdir ile karşılamaktayız. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

Afganistan ile aramızda uzun bir maziye dayanan ve her iki millet fertlerine mal olmuş bir dostluk mevcuttur. Bu sene Eylül ortasında Haşmetmeap Zâhir Şah'ın dâvetine icabetle Afganistan'a yaptığım ziyaret sırasında şahsımda Türk Milletine karşı gösterilen muhabbet ve yakınlıktan büyük bahtiyarlık duydum. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar) Orta Asya'da bir istikrar unsuru olan bu memleketteki kalkınma azmini ve vücuda getirdikleri eserleri derin bir takdirle müşahede etmiş bulunuyorum. (Soldan, «bravo» sesleri)

Aziz mebus arkadaşlarım;

Son olarak millî büyük dâvamız Kıbrıs meselesinden bahsetmek istiyorum. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

Bu milli dâvamıza ait karar ve düşüncelerimiz, şimdiye kadar katiyet ve sarahatla ortaya konulmuş bulunmaktadır. Herhangi şekilde olursa olsun, Kıbrıs'taki kardeşlerimizi Rum cemaatinin tahakkümü altına koyacak bir hal suretinin kabulü bizim için asla mevzuubahis dahi olamaz. (Soldan, bravo sesleri, sürekli alkışlar) Kıbrıs'ın taksimini kabul etmek, bizim yapabileceğimizin son haddidir. (Soldan, bravo sesleri)

İngiltere, bilindiği gibi, yedi senelik geçici bir devre için, Kıbrıs'ın idaresi hususunda Türkiye ve Yunanistan'la işbirliği esasına dayanan yeni bir plânı tatbik mevkiine koymuştur.

Bu plân, Adanın beynelmilel statüsü hakkında nihai hal şeklinin ve bu arada taksim tezimizin de mahfuz tutulmasına imkân vermektedir.

Bu itibarla, plânı, tatbikatında, desteklemeye karar vermiş bulunuyoruz. Yunanistan ise, burada tekrar teşrihine lüzum görmediğim malûm sebeplerle, plân karşısında menfi bir vaziyet almıştır.

İngiliz plânına göre, Türk ve Rum cemaatlerine ait işlerle meşgul olmak üzere, serbest seçim yoliyle iki ayrı meclis kurulacaktır. Meclis üyeleri arasından seçilecek Türk ve Rum nazırların da dâhil bulunacağı bir Konsey, Valinin başkanlığında icra organı olarak vazife görecektir. Ayrıca, cemaatlerin menfaatlerinin korunması hususunda Vali ile daimî surette temas ve müşaverede bulunmak üzere, Türk ve Yunan Hükümetleri birer temsilci tâyin edeceklerdir.

İlk safha olarak, plânın istinadedeceği yeni anayasanın hazırlanmasına ve seçimler için lüzumlu çalışmalara başlanılmıştır.

Hükümetin, 1 Ekim 1958 tarihinde tâyin ettiği temsilcimiz, bugün vazifesi başında. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

Kıbrıs meselesi çok eski tarihî bağlara ve yurdumuzun güvenliği ile doğrudan doğruya alâkalı sebeplere dayanmaktadır. Milletimizin bildiğimiz yüksek hassasiyetinden ilham alarak, dâvamızı yürütmek azmindeyiz. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

Muhterem mebuslar;

Dış siyaset meselelerine ait bütün bu izahlarım göstermiştir ki, dünyada hürriyet, adalet ve istikrara dayanan bir sulh ve sükûn devrini getirecek şartların bir an evvel gerçekleşmesi ve milletler arasında karşılıklı saygı ve itimat zihniyetinin yerleşmesi zaruretine, samimî surette inanmaktayız. Dış siyasetimiz, bugüne kadar olduğu gibi, bundan böyle de aynı istikamette devam edecektir. (Soldan, bravo sesleri)

Sözlerimi bitirmeden bir noktayı daha arz etmek istiyorum. Biraz önce belirttiğim gibi, dünyanın içinde bulunduğu karmaşık şartlar, son zamanlarda bilhassa Orta- Doğu bölgesine teveccüh etmiş ve memleketimizin sınırlarına kadar gelip dayanmıştır. Zaman zaman had safhalara intikal etmiş bulunan bu gelişmeler, Hükümetinizin isabetli tedbirleri, dost ve müttefiklerimizin azimli

karar ve hareketleriyle, daha vahîm âkıbetler önlenebilmiş ve şimdi nispî bir sükûn devresine girilmiş bulunuyor.

Bölgemizin ve memleketimizin devamlı emniyeti için siyasi durum, bu arz ettiğim şekilde milletçe daha dikkatli ve basiretli olmamızı emretmektedir. (Soldan, bravo sesleri)

Hiç şüphe yok ki, bir memlekete dıştan teveccüh etmiş tehditler, eğer iç politikada hâkim olan şartlar bakımından elverişli bir zemin bulursa, asıl tehlike o zaman meydana çıkmış olur. (Soldan, bravo sesleri) Bir memleketin iç politikası ile dış politikası ve dünyada hüküm süren şartlar arasında yakın bir münasebet vardır. Bu, her memleket için böyledir. Bugünkü gibi, çok nazik bir devrede ise, iç ve dış politika arasındaki bu münasebet, daha sıkı bir surette kendini hissettirir. Bu itibarla, genç demokrasimizin geliştirilmesi gayretlerinde Devlet nizamı ile Hükümet otoritesini sarsacak, bilhassa böyle zamanlarda mevcudiyeti elzem olan millî tesanüdü zedeliyecek her türlü ifratlardan kaçınılması bir zaruret olur. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

Türkiye Devletinin Reisicumhuru sıfatiyle, bu hususu ehemmiyetle, Türk Milletini temsil eden Büyük Millet Meclisinin huzurunda arz etmeyi millî bir vazife saymaktayım. (Soldan, bravo sesleri alkışlar)

Bu vazifeyi yaparken, memleketin maddi refah ve saadeti için olduğu kadar, huzur ve sükûn içinde bulunması için de, her zaman en isabetli tedbirleri bulup tatbik etmesini bilen Büyük Meclisin, günün arz ettiği endişe verici haller üzerinde, hassasiyetle duracağından eminim. (Soldan, bravo sesleri sürekli alkışlar)

Türk Milletinin yegâne ve hakiki mümessili olan, muhterem heyetinize başarılar dilerim. (Soldan, sürekli ve şiddetli alkışlar, bravo sesleri)"

C. ÜÇÜNCÜ YASAMA YILI AÇILIŞ KONUŞMASI[***]

"Türkiye Büyük Millet Meclisinin On Birinci Döneminin Üçüncü Toplantısını açıyorum.

Bu yeni çalışma devresinin memleketimiz ve milletimiz için daha feyizli olmasını temenni eder; muhterem mebus arkadaşlarımı hürmetle selâmlarım. (Soldan alkışlar)

Sayın milletvekilleri,

Geride bıraktığımız bir yıllık devre içinde, kabul buyurduğunuz kanunlarla, Hükümetinizin çalışmalarına ışık tutan kararlarınız, yurdumuzun ekonomik ve sosyal yapısına yeni kıymetler ilâve eden gayretlerin devamına imkân vermiştir. Bu çalışmaların verimli neticelerini ve daha ileri inkişaflara zemin hazırlıyan yeni teşebbüsleri izah edecek bütçe tasarısı ve gerekçesi yakında Yüksek Heyetinize sunulacaktır.

Bu itibarla ben, yalnız, Yüksek Meclise ve millet umumi efkârına arzını faydalı gördüğüm bâzı konulardan ve bu arada iktisadi ve mali istikrar politikamızla millî müdafaa ve dış siyaset münasebetlerimizden bahsedeceğim.

Muhterem mebuslar,

Memleketimizde girişilen kalkınma hamlesinin vatandaş şuurunda uyandırdığı çalışma şevki, ekonomik ve sosyal hayatımızın her sahasında, gözle görülen ve elle tutulan birçok eserleri yurdumuza kazandırmaktadır. Vatandaşın bu şevkini artıran ve emeğini değerlendiren çalışmalar, bu sene de sağlık, maarif, ziraat, ulaştırma ve imar sahalarında devam etmiş; umumi refah seviyemize tesir eden güzel neticeler vermiştir.

Geçen sene, subay ve memurlarla emekli, dul ve yetimlerin geçim seviyesini, iktisadi ve malî konjonktüre göre, yükseltmek maksadiyle Hükümetin aldığı kararı yerinde bulduğumu huzurunuzda açıklamıştım.

Yüksek Heyetinizin, faal ve emekli memurların geçmiş hizmetlerini takdirle, kanun teklifini kabul buyurmuş olması, memurlarımızı daha müsait şartlar içinde çalışmaya teşvik etmiştir.

Yine geçen Devre içinde kabul buyurduğunuz, hâkim ödeneklerinin ve adlî tıp mensuplarına verilmekte olan tazminatın artırılması, geçici kaza yetkisiyle başka yerlere gönderilen hâkimlere yevmiye verilmesi hakkındaki kanunlar da, adalet cihazımız mensuplarının geçim şartlarında ferahlık yaratmıştır.

[***] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 3, Cilt:10, İnikat:1, (1.11.1959), ss.5- 15.

Yüksek Meclisin, vazifelerini kanun hükümleri içinde, vicdani kanaatleriyle serbestçe yapan hâkimlerimize verdiği değer, adalet teşkilâtımızı yeni bir ruha ve bünyeye kavuşturmaktadır.

Adlî teşkilât kadrolarının genişletilmesi, hâkimlerimizin refahı ve ilerlemeleri yolunda alınan çeşitli tedbirler, bu şerefli mesleğe rağbeti artırmış, açık kadrolara şimdiden değerli elemanların iltihakına imkân vermiştir.

Adalet cihazımız hakkındaki bahse son verirken, seçmen kütüklerinin düzenlenmesi işinin, hâkimlerin idare ve sorumluluğu altında yürütülmesi esasını kabul eden kanun lâyihasının, Yüksek Meclise sunulduğunu da sözlerime ilâve etmek isterim. (Soldan, alkışlar)

Aziz mebus arkadaşlarım,

Şimdi, iktisadi ve malî politikamıza temas edeceğim. Esas gayelerimizden biri de, senede yüzde üç nispetinde bir artış kaydeden memleketimiz nüfusuna yeni iş sahaları bularak, ileri bir hayat seviyesi sağlıyabilmektir. Bunun için de, bütün ağırlığı ile devam eden ve milletimizin seve seve katlandığı Millî Müdafaa masraflarına rağmen, Türkiye'nin iktisadi gelişme ve kalkınmasını bir an önce tamamlamak maksadiyle, gereken bütün gayretleri sarf etmekteyiz.

Geçen sene, yıllardan beri devam eden iktisadi kalkınma ve yatırım sahasındaki gayretlerin, memleketimizi belli bir inkişaf sahasına ulaştırdığını belirtmiş, artık bu çalışmaların, umumi politika içinde, daha sıkı ve ahenkli şekilde düzenlenmesi zamanının geldiğine işaret etmiştim. Bu maksatla Hükümetin o zaman aldığı tedbirlerin, memleketimiz için çok hayırlı neticeler vereceğine ve halkımızın Hükümete yardımcı olacağına inandığımı da sözlerime ilâve etmiştim.

Memnunlukla ifade etmeliyim ki, sarf edilen emeklerin, günün şartlarına ve memleketin çeşitli ihtiyaçlarına göre, en verimli istikametlere yöneltilmesini hedef tutan bu tedbirlerin, bugün, müspet neticelerini belirtmek mevkiinde bulunuyorum.

Geçirdiğimiz bir yıllık tatbikat devresinin özelliğini, «iktisadi ve malî istikrar programı» adı altında toplanmış olan tedbirler manzumesinin tam bir ahenk içinde, aksamadan yürütülmüş olması teşkil eder. Filhakika, Hükümet, kararlarını sadakatle tatbik etmiş ve halkımız, isabetine inandığı bu tedbirlerin başarı ile uygulanmasını bütün gücüyle kolaylaştırıcı bir vatanseverlik örneği göstermiştir. (Soldan, bravo sesleri) Bu tedbirler

sayesinde, satınalma gücü kontrol altına alınmış ve gelişme halindeki ekonomimizin icapları, sağlam ve müstakar bir para ve kredi politikası ile telif edilebilmiştir. Bu suretle, iktisadi çalışma kollarının hiçbirinde endişe verici bir ağırlaşma olmadığı halde, Türk parasının içerde ve dışarda yarattığı güven artmıştır. Kredi mekanizması da, kazandığı seyyaliyetle, hacım artışlarına gidilmeksizin, normal fonksiyonlarını yerine getirebilmiştir.

Diğer taraftan, iç ve dış fiyatlar arasındaki kıymet farkını (dispariteyi) ortadan kaldırmak üzere ihracatta tatbik edilen «prim sistemi» çok müspet neticeler vermiştir. Yapılan tahminleri dahi aşan bu inşirah verici gelişmeyi burada belirtmek isterim. Filhakika ihracatımızda geçen yıllara nazaran esaslı bir artış müşahede edilmiştir. 1959 yılı sonunda ihracatımız, geçen senenin (247) milyon dolar rakamına karşılık, yüzde 50 yi aşan bir artışla, (370) milyon doları bulacaktır. (Soldan alkışlar) Birçok maddelerimizin ihracatında gelişmeler olduğu gibi, evvelce ihracedilmiyen yeni maddelerin, bu arada yerli sanayi mamullerinin de ihracatımızda yer almaya başladığı görülmektedir. Yüzyıllar boyunca hariçten getirilmiş olan mamul maddelerin yurt içinde tedarik edilmesine imkân vermekle dış ödemelerimizde şimdiden tasarruf sağhyan millî sanayiimiz, ilerde bize doğrudan doğruya döviz gelirleri de kazandıracak bir yola girmektedir. (Soldan; bravo, sesleri) Bugün elde edilmiş olan rakamlar, bu yöndeki çalışmaları teşvik edebilecek işaretlerdir.

İhracatın artırılması, döviz tasarrufları ile döviz gelirlerinin çoğaltılması, istikrar programımızın başlıca gayelerinden birini teşkil etmektedir. Bu maksadı temin için esaslı çalışmalara başlanılmıştır.

Bunun yanı sıra, ithalât bakımından da tedbirler alınmış, döviz tahsislerinde, piyasa ihtiyaçlarını ödeme imkânlarımız nispetinde ve devamlı şekilde karşılıyabilecek «kota» sistemi yürürlüğe konulmuştur.

Zaruri ihtiyaçlar karşılandığı gibi, piyasada lüzumlu stoklar da yeniden tesis edilmeye başlanmış, ticari ve malî muameleler normal şartlara kavuşmuştur. 1959 yılı içinde, ithalâtımıza üç kota ile takriben (560) milyon dolarlık bir imkân sağlanmış, liberasyona doğru da yeni adımlar atılmıştır. (Soldan; bravo, sesleri, alkışlar) Halen, yüzde 25 i geçen liberasyonu daha yüksek nispetlere götürmek arzusundayız.

Kredi mevzuunda, program gereğince alınmış bulunan tedbirler başarı ile neticelenmiştir. Memlekette tasarrufun

ekonomiye yararlı olması ve yatırım faaliyetlerine iştirak edebilmesi için gereken tedbirler de alınmaktadır.

«İstikrar programı» tatbik edilirken, iktisadi kalkınmamızın tamamlanması için gerekli yatırımlara da devam olunmaktadır.

Yatırımlar, uzun vadeli bir program içinde süratle verimli hale gelecek mevzulara, bilhassa ziraat, sanayi, münakalât, madencilik ve turizm sahalarına yöneltilecektir. Bu çalışmalara büyük bir azimle devam olunacaktır.

Sayın mebuslar;

Devlet gelirimizin her sene muntazaman ve emin bir surette artışı, iktisadi kalkınmamızın Devlet bütçesiyle karşılanacak masraflarının teminine imkân vermiştir.

1959 malî yılının (Mart - Eylül) yedi aylık devresi içinde tahsil edilen Devlet gelirleri yekûnu, 1958 yılının ilk yedi aylık devresine nazaran, (1) milyar (78) milyon lira gibi mühim bir fazlalıkla, (3) milyar (715) milyon lirayı bulmuştur. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar) Bu miktar, 1950 senesinin aynı devresine nazaran yüzde 388 nispetinde bir artışla (2) milyar (953) milyon lira fazlalık göstermektedir. (Soldan, bravo sesleri)

Devlet gelirlerinin artışında, memleket ekonomisindeki umumi inkişafın, ferdî gelirler üzerinde yarattığı müspet tesirlerin büyük payı bulunduğu şüphesizdir. Bu takdire değer inkişaf karşısında, 1959 malî yılı gelir bütçesinin, iktisadi programımızın daha kolaylıkla uygulanmasına imkân verecek bir fazlalıkla kapanacağını ümidetmek yerinde bir düşünce olur. (Soldan, bravo sesleri)

Burada, vergi reformuna ait bir keyfiyeti de ifade etmek isterim. Geçen devre içinde Yüksek Meclisin kabul buyurduğu Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, vergi sistemimizde eşit, sosyal esaslara uygun bir ıslah ameliyesi olmuştur.

Sayın milletvekilleri,

Bütçelerimizin iktisadi ve içtimai kalkınma ve ekonomik istikrar bakımından önemi aşikârdır. İktisadi cihazlanmaya yöneltilen Devlet yatırımları 1959 da (2) milyar (12) milyon lira tutmaktadır. Bu şekilde, 1950 yılından bu yana sermaye teşkiline ayrılan âmme yatırımları, (8) milyar (911) milyon liraya erişmiştir. Bu yatırımlar, yarının mamur Türkiyesini hazırlamaktadır. (Soldan bravo sesleri, alkışlar)

İktisadi ve malî çalışmalara ait sözlerime son vermeden, serbest mübadele ve müşterek pazar konularından da bahsedeceğim. Avrupa'nın bütün demokratik memleketlerini içine almak üzere kurulması arzu edilen serbest mübadele bölgesine ait

müzakereler henüz bir neticeye varmamıştır. Buna mukabil müşterek pazar kurulmuştur. Memleketimiz serbest mübadele bölgesinin kurulmasını temenni etmekte, müşterek pazar topluluğuna da ortak üye olarak iştirake karar vermiş bulunmaktadır.

Müşterek pazara girmemiz, ziraat ve sanayiimizin gelişmesinde hayırlı neticeler sağlıyacaktır. Teşebbüsümüzün müşterek pazara dâhil dost ve müttefik devletler tarafından iyi karşılanmış olmasından memnuniyet duymakta ve müzakerelerin yakında neticeleneceğini ümîdetmekteyiz.

Muhterem mebus arkadaşlarım,

Millî ekonomimizin temelini teşkil eden ziraat konusunda, son senelere kadar, ekim sahasını genişletmek suretiyle, istihsalin artırılmasına çalışılmıştı. Bugün, iyi tohumluk kullanılması, sulama ve gübreleme, hastalık ve zararlılarla mücadele ve modern ekim metodlarının tatbiki suretiyle verimi artırıcı diğer tedbirler üzerinde de daha şümullü çalışmalara başlanmıştır. Bu maksatla, 10 yıllık bir «Zirai inkişaf programı» hazırlanmıştır.

Son yıllarda üzerinde önemle durulan mevzulardan biri de, «Toprak muhafaza ve sulama» işleridir. Bu arada, tuzlu ve çorak topraklarla, mera veya çalılık halindeki geniş arazi parçaları kıymetlendirilmek suretiyle, civarındaki köylü vatandaşların istifadeleri sağlanmaktadır.

Programa alınan bu işlerin düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için hazırlanan «Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilât ve Vazifeleri» hakkındaki kanun lâyihası Yüksek Meclisinize takdim olunmuştur. Tasarı kanunlaştığı takdirde, bu işlerin daha geniş ölçüde ele alınması mümkün olacaktır.

Devlet Su İşleri için 1950-1958 devresinde yapılan yatırım yekûnu (1) milyar (443) milyon lirayı bulmuştur. 1959-1969 seneleri için hazırlanan 10 yıllık programa göre, (10) milyon dönüm arazide sulama tesislerinin kurulması; (5) milyon (900) bin dönüm arazinin ve (730) şehir ve kasabanın taşkından korunması, (3) milyon (760) bin dönüm arazinin kurutulması, (2) milyon (250) bin kilovat takat ile senede (7) milyon kilovatsaat enerji üretilmesi mümkün olacaktır. (Soldan, bravo sesleri)

Su işlerine verdiğimiz ehemmiyetin derecesini belirtmek için, bu sahada çalışan mühendis, teknisyen ve işçi adedinin 9 sene içinde (1 200) den (6) bine; Devlet Su İşleri bütçesinin, (20) milyondan (780) milyon liraya çıktığına işaret etmek isterim. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

Zirai istihsal artışlarından bahsederken, Doğu-Karadeniz vilâyetlerimizde yetişen ve bu bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmesinde ehemmiyetli bir yeri olan çay istihsaline de temas edeceğim.

Sekiz sene içinde ekim sahası (26) bin dönümden (100) bin dönüme çıkarılmış; çay yaprağı istihsali de (880) bin kilodan (14) milyon (360) bin kilo gibi, evvelkine nispetle çok yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

Mahsul bedeli olarak müstahsıla ödenen para da, bir buçuk milyon liradan (37) milyon liraya yükselmiştir. Bu netice Doğu - Karadeniz bölgemizin ekonomik ve sosyal hayatında mesut bir gelişmeye yol açmıştır.

Şimdi de, memleketimizin tabiî güzelliği kadar, ekonomik hayatı bakımından büyük bir değer taşıyan orman dâvamız üzerinde kısaca durmak istiyorum.

Aziz arkadaşlarım;

Ormanlarımızın uzun yıllar boyunca tahribe uğradığına, bu yüzden memleketimizin yakın bir gelecekte ağaçsız kalmaya mahkûm olduğuna dair söylentiler, vatandaşlar üzerinde endişe uyandırmıştır. Bugün, artık böyle bir endişeden kendimizi kurtarmamızın zamanı gelmiştir. (Soldan, bravo sesleri)

Hükümetçe ve milletlerarası eksperlerce son defa yapılan ilmî tetkikler, Türkiye'deki ormanların, orman yollarının inşası ve nakil vasıtalarının temini halinde, yalnız memleket ihtiyaçlarını karşılamakla kalmıyarak, aynı zamanda yeni ve mühim ihraç imkânı sağhyacak genişlikte olduğunu ortaya koymuştur.

Orman işletmelerimiz için hazırlanan projelerin, dış finansman imkânları da sağlanarak, tatbikine geçilmiştir. Türkiye'deki ormanların, Batı-Avrupa'daki ormanlar kadar verimli şekilde işletileceği günler uzak sayılmamalıdır. Kereste ihracatımız, almayı düşündüğümüz tedbirler neticesinde, memleketimiz için yeni bir döviz kaynağı teşkil edecektir.

Ormanlarımızı yangından koruma, ağaçlandırma ve orman yolları inşası işleri üzerinde ciddiyetle durulmaktadır. Bilhassa iklim bakımından büyük bir tehlike arz eden Güney- Anadolu'da, yangın kuleleri ve mücadele ekipleri telsizle teçhiz olunmuştur.

Yangın mevsiminin devamınca, ormanlar daimî tarassut altında bulundurulmakta, motorlu yangın söndürme ekipleri hazır kuvvet olarak kullanılmaktadır.

Alınan koruma tedbirleriyle orman yangınlarının sayı ve yanan saha itibariyle azalmakta olduğunu da memnunlukla görmekteyiz.

Ağaçlandırma konusunda daha verimli ve daha süratli iş görebilmek maksadiyle, orman fidanhklarının sayısı artırılmış ve fidan istihsal kapasiteleri, 8 sene içinde (12) milyondan (60) milyona yükselmiştir.

Ormanların korunması kadar, orman mahsullerinin istihsal ve kolaylıkla naklinde büyük rolü olan orman yollarının inşasına ait programın tatbikatına devam olunmaktadır. 8 senede yapılan orman yolları (14) bin kilometreyi bulmuştur. Bu sene sonuna kadar yapılacak olan (3 560) kilometrelik yolla birlikte, ikinci 5 yıllık program tamamlanmış olacaktır. Üçüncü 5 yıllık programa 1960 yılında başlanarak her yıl (4) bin kilometre orman yolu yapılacaktır.

Orman istihsalinin artırılmasına ve ayrıca orman artıklarının kıymetlendirilmesine dikkat edilmektedir. Bu artıklardan lif, plâka, ve yonga levhaları imal etmek için fabrikalar kurulması mevzuu ele alınmış, bildiğiniz gibi bâzı yerlerde vücuda getirilmiştir. Bu sanayiin gelişmesi, memlekette mühim miktarda kereste ihtiyacının karşılanmasına ve bilhassa deprem bölgelerindeki vatandaşlar için standart tipte ev yapılmasına imkân vermektedir.

Muhterem arkadaşlar;

Sanayi, maden ve enerji istihsali yolundaki çalışmalarımız, geçen yıl içinde de devam etmiş, istikrar programımızın müspet neticeleri bu sahalarda da kendini göstermiştir.

Esaslı ve sıhhatli tetkiklerle elde edilen 1959 envanteri, sanayi hamlemiz hakkında dikkate değer neticeler vermiştir. 1950 yılı başından 1958 sonuna kadar sanayi sahasındaki yatırımlar, senede vasati (700) milyon lira tutmaktadır. Yatırım miktarı gittikçe artarak son yıllarda ortalama rakamı bir buçuk milyar lirayı aşmıştır.

1949 yılı sonunda, takriben (960) milyondan ibaret olan yatırımlar tutarı, 1959 ortasında (8) milyar (185) milyonu bulmuş, yani sekiz buçuk misli artmıştır. (Soldan bravo sesleri, alkışlar) Henüz üzerinde çalışılan tesisler tamamlanınca bu miktar (11) milyar (880) milyon liraya yükselecektir.

Yapılan yatırımlarda özel teşebbüs hissesinin gittikçe arttığı görülmektedir. İnşa halindeki tesislerin ikmalinde umumi istihsal kapasitesi (41) milyar (260) milyon lirayı bulacaktır. Bu miktar, 1949 yılının (3) milyar (700) milyondan ibaret olan kapasitesinden (11) misli fazladır. (Soldan bravo sesleri, alkışlar)

İş yeri sayısı da 1949 da (22) bin (916) iken, 1959 ortasında (107) bin (275) e yükselmiştir.

Sanayiimiz, mensucat, şeker, çimento gibi çeşitli kollarda üç buçuk misli artan istihlâkimizi tamamiyle karşıladığı gibi ihracata doğru da yöneldiğini memnunlukla görmekteyiz. Geçen seneden beri ihracat yapmakta olan mühimmat sanayiimiz yanında şeker, çimento ve mensucat imalâtımız da yer almaya başlamıştır. (Soldan bravo sesleri, alkışlar)

Filhakika, (48) bin (500) ton şekerin ihracı için lüzumlu mukaveleler akdedilmiş, ihracata da başlanmıştır. Ayrıca, (11) bin (500) ton şekerin ihracı için temaslara devam edilmektedir.

Halen ihraç edilebilecek durumda olan (150) bin tonluk çimentonun değeri bir buçuk milyon dolardır. (100) bin tonun satışı mukaveleye bağlanmış ve ihracata başlanmıştır. (Bravo, sesleri) (7) milyon (300) bin metrelik mensucatın ihracı mukaveleye bağlanmıştır. (4) milyon Marklık döviz temin edecek olan bu partinin ihracı 1960 Haziranına kadar tamamlanmış olacaktır. (Soldan, bravo sesleri) Ayrıca, (13) milyon metrelik bir partinin daha 1960 senesinde ihracı için temaslar devam etmektedir. Bunun sağlıyacağı döviz kazancı da (8) milyon Mark civarındadır.

İktisadi Devlet Teşekkülleri ve müesseseleri de memleket ekonomisinde önemli rolü olan faaliyetlerini, yeni tedbirlere uygun istikamette inkişaf ettirmişlerdir, işletme masrafları, sıhhatli kaynaklardan karşılanmaktadır.

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, iktisadi ve içtimai ilerlemenin tabiî neticesi olarak, artan yakıt ihtiyacını karşılamak üzere, taşkömürü ve linyit aramalarını genişletmiştir. Bu çalışmalarla, Amasra mıntıkasında (30) milyon tonluk yeni bir taşkömürü rezervi bulunmuş ve Soma bölgesindeki linyit rezervinin de, yeni sondajlar neticesinde (50) milyon ton olduğu tesbit edilmiştir. Ayrıca, Balıkesir ve Çanakkale'nin muhtelif bölgelerinde linyit rezervleri, Akseki, bölgesinde «alüminyum» sanayiinin ham maddesini teşkil eden (3) milyon (500) bin tonluk «boksit» rezervi bulunmuştur.

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, atom enerjisi ham maddeleri aramalarına da devam etmiş ve birçok vilâyetlerimizde «radyoaktif» madenler bakımından elverişli sahalar bulunduğunu tesbit etmiştir.

Taşkömürü ve linyit konusundaki amenajman programları Linyit İşletmelerinde tamamlanmış, taşkömüründe ise ikmal safhasına girmiştir. Yeni tesislerle Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumunun tuvenan taşkömürü istihsali 6 milyon 550 bin tona, linyit istihsali de 2 milyon 600 bin tona yükselmiştir.

Yeniden tanzim olunan amenajman programı ile taşkömürü istihsali 7 milyon tona çıkacak, Garp Linyitleri için hazırlanan projenin tahakkuku ile de linyit istihsalinde mühim artışlar kaydedilecektir.

Özel teşebbüs elindeki linyit istihsali de 8 sene içinde yüzde 375 fazlasiyle 1 milyon 100 bin tona çıkmıştır.

Bu bahiste, dış piyasaya ihraç edilecek 400 bin ton kömür stokunun bulunduğunu ve 32 bin tonun fiilen satılmış olduğunu da söylemeliyim.

Sanayiimizin esasını teşkil eden demir ve çelik dâvası, lâyık olduğu ehemmiyetle ele alınmıştır. Karabük Demir ve Çelik İşletmelerinin tevsi programını tamamlamak üzere üçüncü kok fırını, haddehane ve diğer ilgili tesislere ait program hazırlanmıştır. Bu programın tatbikiyle demir cevheri istihsali yılda 500 bin tondan 1 milyon tona, çelik istihsali de 148 bin tondan 600 bin tona yükselecektir. (Soldan; bravo sesleri) Ayrıca, bir pik demir tesisiyle çelik parça dökümhanesi kurulacaktır. Divriği demir madeninin senelik cevher istihsal kapasitesi de 500 bin tondan 1 milyon 100 bin tona çıkarılacaktır.

Diğer taraftan, memleketimizin demir ve çelik mamulleri ihtiyacını daha geniş ölçüde karşılamak maksadiyle, ikinci bir ağır sanayi merkezi kurulması mevzuunda dünyaca tanınmış bir Amerikan firmasına yaptırılan tetkikler de tamamlanmıştır. Bu mühim teşebbüsün bir an önce gerçekleşmesine gayret edilmektedir. (Soldan, alkışlar)

Çeşitli imalât yapan 14 fabrikasiyle ağır sanayiimizin mühim bir kolunu teşkil eden Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumumda, 319 milyonu dış finansman olmak üzere, 590 milyon liralık yatırım programının 250 milyon liralık kısmını tahakkuk ettirmiştir. (Soldan; bravo sesleri)

Memleketin ihtiyâcına göre, demir ve çelik sanayiimizi daha da ilerletmek ve yenilerini kurmak karar ve azmindeyiz. (Soldan; bravo sesleri, alkışlar)

İnşa halinde bulunan azot sanayiimiz, 450 milyon liraya malolacak tesisleriyle, büyük teşekküllerimizden biri olacaktır. Programı gereğince; 1960 yılı sonunda işletmeye açılması için çalışılmaktadır. İstihsal edeceği suni gübre ve diğer kimyevi maddeler, bize senede, 70 milyon liralık döviz tasarrufu sağhyacaktır. Ayrıca ziraatimizde azotlu gübrelerin kullanılmasiyle elde edilecek mahsul fazlası da, ihracat yoluyla döviz temin edebilecek yeni imkânlar yaratacaktır. (Soldan; bravo sesleri)

Sanayi bahsinde, sağlık dâvamızla yakından ilgili bir konuya, yerli ilâç imalâtımıza da temas edeceğim. Yerli ilâç istihsalimiz, son seneler içinde kurulan yeni ve büyük fabrikaların imalâtiyle şimdiden yurt ihtiyacının yüzde 90 ına yakın kısmını karşıhyacak bir seviyeye ulaşmıştır. (Soldan; bravo sesleri) Yeni alınan iktisadi tedbirlerle genişliyen hammadde tahsisleri, yerli ilâç imalâtımızın memleket ihtiyacını zamanında ve muntazam şekilde karşılamasına imkân verecektir.

İlâç sanayiimizdeki bu süratli gelişmeyi, özel teşebbüsün ekonomimize yeni kıymetler kazandıran gayretlerinin güzel bir örneği olarak, memnunlukla belirtmek isterim.

Muhtelif sahalardaki sınai istihsalin, memleketimizin gittikçe artan ihtiyaçlarını karşıhyacak, hattâ bâzı mamullerimizin ihracına imkân verecek bir seviyeye yükseltilmesi maksadiyle, mevcut tesislerin tevsii ve yeni bâzı fabrikaların kurulması için projeler hazırlanmıştır. Bu projelerden mühim bir kısmı tahakkuk safhasına erişmiştir. Bunlar arasında, biraz önce bahsettiğim, Zonguldak Kömür Havzasının tevsii ve amenajman ile, Garp Linyitleri istihsalinin artırılmasını hedef tutan projelerden başka, Ergani bakır madenlerimizin istihsal kapasitesi ile verimini büyük ölçüde artıracak Ergani bakır projesi de vardır.

Sanayiye lüzumlu maddelerden birçoklarının yurt içinde imaline imkân verecek çeşitli tesislere ait projelerden bir kısmı da tahakkuk safhasına girmiş, bunlar için gerekli dış finansman temin edilmiştir.

Bu arada seramik sanayiinde elde edilen başarılardan da bahsetmek isterim. Tuzla ve Maltepe civarında kurulan fabrikalarla Çanakkale'de tesis edilen Seramik Fabrikası memleketimiz istihlâkinin büyük bir kısmını karşılamaktadır. Bunların yanında, Sümerbank'ın pek yakında Bilecik vilâyeti dâhilinde ve İstanbul'da kuracağı porselen fabrikaları da yer alacaktır.

Kurulmakta olan tesisler arasında Lâstik ve Cam fabrikaları da vardır.

Muhterem mebuslar;

Geçen sene petrol hakkında Yüksek Heyetinize malûmat vermiştim. Bunlara ilâve olarak, bu sahadaki yeni inkişaflardan bahsetmek istiyorum. Batman'daki rafinerimizin (300) bin ton olan kapasitesi (700) bin tona çıkarılmaktadır. (Soldan; bravo, sesleri) Diğer taraftan yabancı sermaye ile ortaklık halinde İzmit civarında (1) milyon tonluk rafinerinin inşası için gereken anlaşma da imzalanmış bulunuyor. (Soldan; bravo, sesleri) İnşaat iki sene içinde tamamlanacaktır. Ayrıca, Mersin'de yabancı

sermaye tarafından bir rafineri daha inşa edilmektedir. Bu suretle, istihlâk ettiğimiz petrolün tamamiyle memleketimizde tasfiyesi mümkün olacaktır. Söylemeliyim ki, yalnız İzmit'te kurulacak rafinerinin bize kazandıracağı döviz tasarrufu, senede sekiz buçuk milyon dolar civarındadır. (Soldan; bravo, sesleri)

Aynı zamanda, bu rafinerilerin inşası, yurdumuzda ergeç büyük miktarda bulunacağını kuvvetle ümidettiğimiz petrolü tasfiye edecek endüstrinin ilk nüvesini teşkil etmek itibariyle de büyük önem taşımaktadır.

Aziz arkadaşlar;

Nafıaya ait çalışmalarımız, yol, liman, baraj, hidrolik santral inşası ve yeraltı su aramaları gibi çeşitli kollarda yeni ilerlemelerle devam etmektedir. Burada, bilhassa karayollarımız üzerinde biraz durmak istiyorum.

Bu sene içinde (2 950) kilometrelik yüksek standartlı Devlet yolunun ve ayrıca (1 780) kilometrelik vilâyet yolunun inşasına çalışılmıştır. Yeniden bakım altına alınan (2 660) kilometre ile birlikte bakım altında bulunan Devlet yollarının uzunluğu (23) bin (710), vilâyet yollarının uzunluğu da (22) bin (100) kilometre olmak üzere, karayollarımızın uzunluğu (45) bin (800) kilometreyi bulmuştur.

Yollarımızın asfaltlanması işlerine de devam edilmektedir. Beş yıllık ve (12) bin kilometrelik asfaltlama programının, bu yıl sonunda (7) bin (800) kilometrelik kısmı tamamlanmış olacaktır.

Şunu da belirtmek isterim ki, yollarımızdaki gelişme yalnız kilometre uzunluğunun artışı ile de ölçülemez. Yollarımız, bilhassa son birkaç yıl içinde genişlik, üstün vasıf ve trafik şartları bakımından da tatmin edici seviyeye ulaşmaktadır.

Arkadaşlar,

Münakale konusundan da kısaca, söz açmak isterim. Limanlarımız, kara ve demiryollarımız yanında, ihracatımızı değerlendirmek, ithalâtımızı dış alım gücü bakımından ucuza maletmek için, ticaret filomuzun da geliştirilmesi zarureti aşikârdır. Ticaret filomuzun tonajı bu sene, yeni ilâvelerle geniş ölçüde artırılmaktadır.

Bu maksatla yapılan temaslar sonunda, (27) milyon dolar kıymetinde bir dış kredi temin olunmuştur. Kredinin (14) milyonu, Japon tezgâhlarında inşa ettirilecek olan (21) bin tonluk bir tanker ile (36) bin (500) tonluk (5) şilebin mubayaasına tahsis edilecek, ve bakiyesiyle de, aynı tonaj ve sayıda hazır gemi satın alınacaktır.

Hususi sektörün de bu hususta sarf ettiği gayretlere, âzami müzaheret gösterilmektedir. Armatörler tarafından (120) bin tonluk (12) şilep ile (19) bin tonluk bir tankerin mubayaasına ait muameleleri ikmal edilmek üzeredir.

Aziz milletvekili arkadaşlarım,

Umumi nâfıa ve ulaştırma işlerimiz yanında, şehir ve kasabalarımızın medeni şehircilik anlayışına göre imarına da ehemmiyet verilmektedir. Memleketimizde, eskiden imar ve şehircilik hareketleri, mahallî idarelerle belediyelerin münferit çalışmalarına ve mahdut imkânlarına bırakılmış durumda idi. Bugün bu işler, İmar ve İskân Vekâletinin çalışma mevzuu içinde, daha geniş ve plânlı bir şekilde ele alınmıştır. Belediye ve mahallî idarelerin şimdiye kadar yıllık bütçelerinden imar işlerine ayırabildikleri tahsisat, ortalama (40) milyon liradan ibaretti. Gelir kaynaklarının devamlı inkişâfı sayesinde bu miktar (600) milyon liraya yükselmiş; İller Bankası ile diğer banka ve kuruluşların yaptıkları yatırımlarla birlikte imar hareketlerine sarfedilen para miktarı, bir yılda (2) milyar liraya yaklaşmıştır.

Başta çimento ve demir olmak üzere, inşaat ve tesisat malzemelerinin geniş ölçüde yerli fabrikalarımızın istihsal ve imalâtı ile karşılanabilmesi, imar dâvamızın süratle gerçekleşmesine yardım etmektedir.

Diğer taraftan, büyük şehirlerimizde imar hareketleri yanında eski eser ve âbideleri, tarihî değer ve çehrelerine kavuşturan onarma işlerinden de müspet neticeler alındığını memnunlukla görmekteyiz.

Sayın arkadaşlarım,

Nafıa ve imar işlerine ait sözlerimi, Boğaziçi Köprüsü mevzuuna da temas ederek tamamlamak istiyorum.

İstanbul Boğazı üzerinde köprü inşası, büyük şehrimizin iki yakası arasında, günden güne artan trafik kadar, Avrupa ile Asya kıtaları arasındaki münakalenin gelişmesi bakımından da iktisadi değer taşıyan bir konudur.

Bu tasavvurun gerçekleşmesi için senelerden beri gayret sarf edilmektedir. İstanbul'a yakışır bir sanat eseri olması da arzu edilen köprünün inşa safhasına geçilmeden önce sırasiyle, güzergâh etüdleri, boğaz suları üzerinde yapılması pek güç olan temel sondajları ve inşaat proje işlerine girişilmesi gerekiyordu. İki sene devam eden bu etüdler tamamlanmış ve asma köprü inşaatı, dünyaca tanınmış büyük firmalar arasında, finansman ve maliyet bakımından ihale konusu yapılacak safhaya gelmiştir. (Soldan bravo sesleri, alkışlar)

Çok muhterem mebuslar,

Biraz evvel, bahsettiğim imar çalışmalarımızın bugün ulaştığı safha, artık memleketimizde de, yepyeni bir mevzu olan iç ve dış turizm üzerinde önemle durulmak zamanının gelmiş olduğunu göstermektedir.

Çeşitli iklim ve tabiat güzellikleri yanında, gelip geçmiş birçok medeniyetlerin kıymetli eserleri ve Türk sanat dehasının sayısız âbideleriyle dolu olan memleketimiz, bu bakımdan eşsiz imkânlara sahiptir.

Birçok memleketlerde ayrı bir endüstri halinde geliştirilmekte olduğunu gördüğümüz turizm sahasında, bizde de başlamış olan resmî ve hususi gayretleri teşvike lâyık bulmaktayım. Memleketimizde bu sahaya yöneltilecek emek ve sermaye, ilerisi için en verimli yatırımlar olacaktır. (Soldan, bravo sesleri)

Aziz ve muhterem arkadaşlarım;

Yurdumuzun umumi emniyet teşkilâtı, vatandaşın huzur içinde işiyle güciyle meşgul olmasını sağladığı kadar, açık ve kapalı olarak, millî bütünlüğümüze ve iç istikrar ve huzurumuza yöneltilebilecek her türlü yıkıcı faaliyetlere karşı da, son derece dikkatli ve uyanık durumdadır.

Emniyet ve zabıta teşkilâtımızın, hizmet icapları ile vatandaş haklarını eşit ve uzlaştırıcı bir vazife anlayışı içinde kavrıyan, bilgili elemanlarla takviyesi için, meslek öğretimi genişletilmiş ve yeni bir polis okulu daha açılmıştır. (35) kazada yeni emniyet teşkilâtı kurularak faaliyete geçirilmiştir.

İçişlerimizden söz açmışken, idarî taksimatımız ve belediye teşkilâtının genişletilmesi mevzuları üzerinde de kısaca durmak istiyorum.

Yurdumuzdaki iktisadi kalkınmanın sosyal hayatımıza tesir eden mesut neticeleri karşısında vatandaşın medeni ihtiyaçlarına cevap verecek âmme hizmetlerini genişletmek ve belediye teşkilâtı sayısını artırmak zarureti vardır. Bu zaruretle şehir ve kasabalardaki belediye teşkilâtı genişletildiği gibi, köylerde de yeni belediyeler kurulmaktadır.

Diğer taraftan, iktisadi kalkınmamız yanında, demokratik gelişmemizle de ahenkli olarak, köylünün medeni ihtiyaçlarına cevap verecek «Köy kanunu lâyihası» üzerinde uzun zamandan beri devam eden incelemeler tamamlanmıştır. Yüksek Meclisin tasvibi ile bu lâyiha kanunlaştığı takdirde, köy idarelerinin hüviyeti daha belirli bir hale konulmuş olacaktır.

Daha umumi olarak, memleketimizdeki nüfus artış seyri ve sosyal hayatın inkişaf durumu karşısında, idare taksimatımız üzerinde de durulduğu Yüksek Heyetinizin malûmudur.

Görülüyor ki, memleketimiz, geri bir iktisadi bünyeden daha ileri bir medeniyet ve hayat seviyesine geçerken, bu mesut istihalenin gerektirdiği idare teşkilâtına da kavuşmak yolundadır.

Sayın mebuslar,

Şimdi de millî müdafaamızdan bahsedeceğim. Bu mevzuu ele alırken, asıl milletimizin güvenine lâyık olduğunu her zaman ve her vesile ile ispat etmiş olan Türk Silâhlı Kuvvetlerine karşı duyduğumuz büyük muhabbet ve itimadı huzurunuzda bir kere daha ifade ve teyit etmekten derin bir bahtiyarlık duymaktayım. (Soldan, bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)

Silâhlı Kuvvetlerimizin modern silâhlarla teçhizi hususu devam etmektedir. Kara Kuvvetlerimiz yeni yeni silâhlara sahibolurken, bir kısmı İngiltere'den satın alınan, bir kısmı da, büyük müttefikimiz Amerika Birleşik Devletlerinin yardımı olan çeşitli harb gemileri, Deniz Kuvvetlerimize katılmış ve mevcutlar modern silâh ve cihazlarla takviye edilmiştir. Ayrıca, üstün muharebe kabiliyetini haiz yeni tip uçakların Hava Kuvvetlerimize tahsisi suretiyle Silâhlı Kuvvetlerimizin gücü, modern harbin gerektirdiği bir seviyeye çıkarılmış bulunmaktadır.

Ordu mensuplarının, bilgilerini artırma ve eğitimi meseleleri üzerinde de büyük bir hassasiyetle durulmaktadır. Asrın teknik şartlarına uygun bilgilerle yetiştirilmiş subay ihtiyacını karşılamak maksadiyle hazırlanan Harb ve Subay Okulları kanun lâyihaları Yüksek Meclise sunulmuştur.

Silâhlı Kuvvetlerimizin günden güne artan astsubay ihtiyacını karşılamak üzere, mevcut astsubay okullarına yenileri ilâve edilmek suretiyle, bu sene (6) bine yakın öğrencinin yetiştirilmesi mümkün olmuştur.

Umumi emniyet ve savunmamızla yakından ilgili yeni bir konuyu da burada açıklamak isterim. Yüksek Meclisin geçen devre içinde kabul buyurduğu «Sivil Müdafaa Kanunu» hükümlerine göre, nükleer silâhlarla açılabilecek bir harbin muhtemel felâketlerine karşı, halkımızı ve millî servetimizi korumayı hedef tutan ve millî savunmamızın bir parçasını teşkil eden sivil müdafaa hizmetlerimiz, NATO memleketleri standartlarına göre yeni baştan ele alınmıştır. Bu maksatla kabul edilen Sivil Müdafaa Fonu varidatının, gelişen bütçe imkânlarımızla yıldan yıla artması, bu mühim hizmetin aksamadan yürütülmesine imkân verecektir.

Muhterem arkadaşlar;

Millî varlığımızın desteği, beka ve istiklâlimizin en büyük teminatı olan kahraman Silâhlı Kuvvetlerimizin, maddi kudreti ve modern teçhizatı kadar, meslekî öğretim ve mânevi eğitimi için her fedakârlığı göze almaktayız. Bizim için kutsal ve değişmez bir düstur olan bu yoldaki gayretlerimize, salâbetle devam edeceğiz. (Soldan, bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)

Muhterem arkadaşlar,

Dış siyaset bahsine geçiyorum.

Dış politika meseleleri, geçen yıl içinde, memleketimizi çok yakından ilgilendiren gelişmeler göstermiştir.

Yakın dost ve müttefiklerimiz İngiltere ve Yunanistan'la memleketimiz arasında, uzun zamandan beri, mühim bir anlaşmazlık konusu teşkil eden Kıbrıs meselesi, bu devre içinde halledilmiştir. İyi niyet sahibi milletler arasında hâkim olması gereken uzlaşma zihniyetinin ve anlaşmazlıklara barış yoliyle çare bulmak iradesinin bu zaferini, huzurunuzda memnunlukla belirtmek isterim. (Soldan, bravo sesleri alkışlar)

Türkiye ile Yunanistan ve diğer ilgililer, müşterek emniyet dâvasının icabı olan samimî işbirliği ve hakiki dostluk anlayışiyle en çetin dâvaların halledilebileceğini, medeniyet âlemine ispat etmişler ve böylece, hür dünyanın emniyetine de büyük bir hizmette bulunmuşlardır. (Soldan, alkışlar)

Doğu - Akdeniz bölgesinde istikrarın avdetine yol açan bu uzlaşma Atatürk'ün açtığı çığırla vücut bulan ananevi Türk-Yunan dostluğunun bütün kuvvetiyle canlanmasını sağlamıştır. (Soldan, alkışlar)

Kıbrıs anlaşmalarına hâkim olan iyi niyetin ve karşılıklı haklara saygı gösterme zihniyetinin, Kıbrıs'taki iki cemaat arasında da uyandığını görmek, pek yakında doğuşunu selâmhyacağımız Kıbrıs Cumhuriyetinin istikbaline güvenimizi artırmıştır.

Sayın milletvekilleri,

Son bir sene içinde sulh ve istikrarın gerçekleşmesi bakımından beslenen ümitleri kırıcı birtakım hâdiselerin zuhur ettiğini görmüş bulunuyoruz. Umumiyetle milletlerarası komünizmin çeşitli bölgelerde ihdas ettiği bu hâdiseler yanında, Sovyet Rusya'nın takibetmeye başladığı, şahsi temaslar temini suretiyle ferahlık yaratma siyaseti de gittikçe daha geniş bir şekilde gelişmekte ve bu hareketler, emniyetsizlikten mustarip ve hakiki sulha hasret çeken demokrasilerde, az da olsa, iyimserlik ümitleri doğurmaktadır.

Sovyetler Birliği Başvekilinin Amerika Birleşik Devletleri Reisicumhuru tarafından davet olunması da, umumi gerginliği hafifletmek maksadiyle Batı alemince her fırsattan istifade için sarf edilmekte olan devamlı gayretlerin takdire değer bir örneğidir.

Türkiye'nin, emniyet içinde sulhun teessüsünü arzu eden memleketlerden biri olarak, Batı ile Doğu arasındaki münasebetlerin düzelmesi gayesine yöneltilen bütün teşebbüsleri tasvip ve takdirle karşıladığını bir kere daha belirtmek isterim.

Bütün medeni dünya gibi biz de, Doğu ile Batı arasında, hürriyet ve adalet mefhumlarını, milletlerin istiklâline ve serbest iradelerini kullanma hatlarına riayet prensibini kabul eden iyi münasebetlerin kurulmasını arzu etmekteyiz. Ancak, bu samimî arzumuz yanında, mevcut huzursuzlukların sadece sözde kalan vaadlerle değil, tazyiklerin fiilen kalkmasını sağlıyan hakiki şartların tekemmülü ile mümkün olacağına inanmaktayız. Bu şartlar sağlanmadan, tam iyimserliğe kapılmanın tehlikesini göz önünde tutanak iki blok arasında devam edeceğini umduğumuz temaslardan, milletlerarası gerginliğin ortadan kalkmasını gerçekleştirecek müspet neticeler elde edilmesini istemekte ve beklemekteyiz.

Batı ile Doğu yakınlaşması ve dünyada barış ve güvenin tesisi için gerekli şartların en önemlisi, hiç şüphe yok ki, silâhsızlanma dâvasının hallidir. Kendi huzur ve emniyetimizin de şartı saydığımız dünya sulh ve sükûnu içinde, bütün kaynak ve enerjilerimizi iktisadi kalkınmamıza yöneltmek imkânını bize temin edecek bir silâhsızlanma anlaşmasının bir an evvel gerçekleşmesinden duyacağımız memnuniyet büyüktür. Fakat, her şeyden evvel, silâhsızlanmanın umumi ve hakiki bir silâhsızlanma mahiyetinde olması lâzımdır. Silâhsızlanma anlaşması nazariyede kalmayıp, herkesin itimadedebileceği, ciddî ve gerçek bir kontrol esasına bağlanmalıdır. Kanaatimizce, ancak nükleer ve konvansiyonel silâhları da içine alacak tesirli bir kontrol sistemi, gerçek silâhsızlanmayı temin edebilir. Bu olmadıkça, «Cemiyeti Akvam» devrinden beri işittiğimiz silâhsızlanma iddia ve sözleri, siyasi edebiyattan başka bir mâna ifade edemez; (Soldan, bravo sesleri) gerçek emniyeti temin edecek yerde, kötü niyetlilerin işine yarıyan bir avutma politikasından ileri gidemez. İşte, Türkiye, gerçekten taraftar olduğu silâhsızlanma konusunu, geçmiş tecrübelerin hatırlattığı bu mülâhazaların ışığı altında ve iyi niyetle mütalâa ve tetkik etmektedir.

Muhterem arkadaşlarım;

Her zaman söylediğimiz gibi, sulh ve emniyetin ayrı ayrı mütalâasına imkân yoktur. Bu itibarla, dünyanın her tarafına şâmil bir sulh devresinin doğması için gerekli şartlar gerçekleşinceye kadar, hür milletlerin, müşterek emniyet teşkilâtının kuvvetlenmesine çalışmaları zaruridir.

Bu gerçeğe inanmış olan Türkiye, mensup bulunduğu müşterek müdafaa teşkilâtına, NATO ve CENTO'ya sadakatla bağlı bulunmaktadır. Bu topluluklar içinde, milletimiz, millî bütünlüğü ve kararlı politikasiyle, hür milletlerin müdafaası bakımından kuvvetli bir varlık teşkil etmektedir.

Bölgemizde sulhun takviyesi ve emniyetin tesisi bakımından ehemmiyetli bir müdafaa teşkilâtı da Merkez Andlaşması Teşkilâtı (CENTO) dır.

Geçenlerde Washington'da toplanan Nazırlar Konseyinden sonra, NATO ile SEATO arasındaki boşluğu doldurmaya matuf bu müdafaa teşkilâtı, daha geniş ve müessir bir çalışma devresine girmiştir. Hâlâ devam edegelen her çeşit menfi propaganda ve yıkıcı faaliyetlere rağmen CENTO, bugün Orta- Doğuda sulh ve emniyetin devamı, her sahada en verimli iş birliğinin temini için mühim bir unsur olarak canlılığını tamamiyle muhafaza etmektedir.

Diğer taraftan, CENTO çerçevesi içinde, Türkiye, İran ve Pakistan ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Ankara'da imzalanan İki Taraflı İş Birliği Anlaşmaları, Orta- Doğuda sulh emniyetin kuvvetlenmesi ve iktisadi refahın temini bakımından çok mühim bir rol oynamaktadır.

Bu arada, CENTO müttefiklerimiz kardeş İran ve Pakistan ile aramızdaki dostça münasebetlerin günden güne gelişmekte olduğunu ifade etmekten hususi bir zevk ve şeref duymaktayım. (Soldan; bravo sesleri, alkışlar) İran milletinin, bu yılın başından beri uğradığı yıkıcı hücumlara karşı kıymetli Hükümdarı Majeste Rıza Şah Pahlavî'nin yüksek idareleri sayesinde muhafaza ettiği vakur ve azimli durumun, Türk milleti tarafından takdir ve hayranlıkla karşılandığını da bu vesile ile belirtmek isterim. (Soldan; bravo sesleri ve alkışlar)

CENTO Paktı Konseyi toplantısı münasebetiyle Birleşik Amerika'yı ziyaret etmiş olan Başvekilimiz, orada Sayın Amerika Reisicumhuru Eisenhower ve diğer Amerikan Devlet adamları ile temas etmiştir. Bu görüşmeler neticesinde, iki müttefik Devlet arasındaki münasebetlerin samimiyeti ve muhtelif dünya

meseleleri karşısındaki görüş birliği bir kere daha tezahür etmiştir. (Soldan; bravo sesleri, alkışlar)

Muhterem mebuslar;

İtalyan Reisicumhuru Exselâns Gronchi'nin 1957 Kasımında memleketimize vâki ziyaretini iade ve nazik davetlerine icabet maksadiyle Haziran ayında dost ve müttefik İtalya'ya yaptığım ziyaret sırasında gördüğüm geniş alâka ve muhabbeti huzurunuzda ifade etmekten büyük bir zevk duymaktayım. (Soldan; bravo sesleri ve alkışlar)

İtalya'nın kıymetli Devlet adamlariyle temaslarımız, her iki memleketin Akdeniz ve Orta- Doğu bölgesinde olduğu kadar bütün dünyada güvenlik ve adalete dayanan bir barışın teminat altına alınmasını hedef tutan müşterek siyasetlerinin bir kere daha teyidine vesile olmuştur.

Türk ve İtalyan milletleri arasında mevcut ananevi dostluk ve tesanüt, memleketlerimiz arasında geniş ve verimli bir işbirliğinin kurulmasına yol açmaktadır. Görüşmelerimiz, Türkiye ve İtalya arasında iktisadi, teknik ve kültürel sahalarda yeni yeni gelişme imkânlarının mevcudolduğunu ortaya koymuş ve bu konularda esaslı anlaşmalara varılmıştır.

İtalya ile imzalanan malî ve iktisadi Anlaşmada beni bilhassa mütehassis eden nokta, Anlaşmanın karşılıklı (Bilateral) bir münasebetin kıymetini tebarüz ettirmiş olmasıdır. Bu neticeyi, aradaki dostluğun ne derece derin ve köklü olduğunu ifade etmek itibariyle, ayrıca belirtmek isterim. (Soldan; alkışlar)

Aziz milletvekilleri;

Takibettiğimiz açık ve kararlı politika, Birleşmiş Milletler şartında yer alan esaslara göre, karşılıklı saygı ve itimat zihniyetinin yerleşmesi ve umumi sulh ve istikrarın temini gayesine yöneltilmiştir.

Bu prensip dairesinde, dünyanın bütün memleketleriyle dostça münasebetler devam ettirmeye büyük bir dikkat göstermekte; her türlü meselenin hayırhahlık, iyi niyet ve sağduyu ile halledilmesini arzu etmekteyiz. Dış siyasetimizin, her zaman olduğu gibi, bundan sonra da aynı düşüncelerden mülhem olarak yürütülmesine devam edeceğiz.

Yüksek Heyetiniz emin bulunmalıdır ki, dünyanın her yerinde başgösteren, müspet veya menfi gelişmeleri dikkatle takibetmekte ve uyanık bulunmaktayız. Bu arada titizlikle riayet ettiğimiz düstur, taahhütlerimize sadık kalmak, dostluğa dostlukla mukabele etmek, tehdide göğüs germek ve memleketin istiklâl ve

emniyetini her şeyin üstünde tutmaktır. (Soldan; bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)

Pek muhterem mebus arkadaşlarım;

Sözlerim burada sona ermiş bulunuyor.

Millî iradenin tek mümessili olan Yüksek Meclisinizin huzurunda bir kere daha ifade etmek isterim ki, bütün gayretlerimiz, aziz milletimize hizmet edebilmek gayesine yöneltilmiştir. Muhtac olduğumuz kudret kaynağını, daima en isabetli yolda tecelli eden karar ve irşatlarınızda bulmaktayız.

Bu çalışma devresinin de, yurdumuzu ve milletimizi refah ve ilerleme yolunda yeni merhalelere ulaştıracağından emin olarak, hepinize başarılar dilerim. (Soldan, bravo sesleri, ayakta sürekli alkışlar)"

EK 2: BAŞVEKİL ADNAN MENDERES TARAFINDAN TEŞKİL EDİLEN BEŞİNCİ HÜKÜMETİN PROGRAMI*

"— Muhterem arkadaşlarım;

Demokrat Parti iktidarının Beşinci Hükümeti olarak Teşkilâtı Esasiye Kanununun 44 ncü maddesine göre hattı hareket ve siyasi noktai nazarımızı itimadınıza arz etmek üzere huzurunuza çıkmış bulunuyoruz.

Mâruzatıma başlamadan önce, Yüksek Meclisi Hükümetimiz adına hürmetle selâmlarım. (Soldan, alkışlar)

Derhal arz edeyim ki, bundan evvelkiler gibi bu programımızın da temel yapısını Demokrat Partinin programında ifadesini bulan esaslar teşkil eder.

Partimize göre, vatan ve millete mevcut şartlar ve imkânlar dâhilinde en faydalı şekilde hizmet edebilmeyi derpiş eden bu esaslarda mühim bir değişiklik elbette bahis mevzuu olamaz.

Filhakika, 1950 yılında ilk vazifeye başladığımız zaman 9'ncu Büyük Millet Meclisine takdim ettiğimiz birinci programdan itibaren bu güne kadar Yüksek Meclisin dört defa tasvibine iktiran eden programlarımızda yer alan prensipler, yüksek itimadınıza mazhar olduğumuz müddetçe, hattı hareketimizin ve siyasi noktai nazarımızın esasını teşkil edecektir.

Prensiplere taallûk etmiyen değişiklikler ise ancak zamanla vukua gelen inkişafların gerektirdiği hususlara munhasır olabilir.

Muhterem arkadaşlar;

Bugünkü dünyanın her sahada kaydettiği ilerlemeler, geçmişteki herhangi bir devirle asla mukayese kabul etmez bir sürat, vüsat ve şümul arz etmektedir.

Binaenaleyh bu ilerleyişe uyabilmek hususunda bütün imkânlarımızla çalışmak mecburiyetindeyiz. Hattâ bu mecburiyet yalnız şerefli ve haysiyetli bir millet olarak yaşamanın değil, milletçe mevcudiyet ve bekamızın da esas şartını teşkil etmektedir.

Uzun asırlar ihmale uğramış, fakir düşmüş, çeşitli mahrumiyetlere mahkûm edilmiş bir memleket olduğumuz, ileri memleketlerle aramızdaki büyük mesafeyi kapamak mecburiyetinde bulunduğumuz nazarı itibara alındığı takdirde ise meselenin ne derecelere kadar ciddiyet ve ehemmiyetle ele alınması icabedeceği derhal kabul olunacak hakikatlerden olur.

---

* **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima:1, Cilt:1, İnikat:10, (4.12.1957), ss.57-64.

İşte bu muzaaf mesai sarf etme ve süratle ilerleme zaruretinin neticeleri olarak görülen bâzı meseleler üzerine iyi niyetle veya fırsat kollayıcı maksatlarla teksif edilen tenkitler ne olursa olsun, bunlara lüzumundan fazla bir ehemmiyet atfetmeden yolumuza devam etmek kararındayız. (Soldan, alkışlar, bravo sesleri)

İktisadi cihazlanmada çok ilerlemiş, ileri bir refah seviyesine ulaşmış, her sahada lüzumlu tesis ve müesseselerini vücuda getirmiş milletlerle yanyana yaşamak, iktisadi iş birliği yapmak, onlarla başbaşa ve müsavi şartlarla siyasi münasebetler tesis ve idame etmek mecburiyetindeyiz. Hem buna muvaffak olabilmek hem de vatanımızın kâin bulunduğu dünyanın bu çok nazik yerinde millî mevcudiyetimizi ve istiklâlimizi emniyet altında bulundurmak en mukaddes vazifemizdir. Bu dünyada yalnız başımıza ve kendi kendimize yaşıyor olsak, belki başka bir hayat tarzı ve daha ağır ve batî bir tekâmül seyri takibedip etmemek hususu münakaşa götürebilir. Fakat öyle bir vatanda yaşamaktayız ki, hudutlarımızı her tarafa karşı müdafaa etmek mecburiyetindeyiz.

Böyle bir müdafaa her şeyden evvel süratle ve bütün şümuliyle iktisadi cihazlanmamızda mühim terakkiler kaydetmemizi zaruri kılmaktadır. Çünkü muayyen inkişaf seviyesine ulaşmadıkça vatanın müdafaası için elzem olan modern bir orduya sahibolabilmek bir hayal olur.

Yine iktisaden geri ve çoğu yarı yarıya doyabilen ve yarı yarıya giyinebilen vatandaşlardan müteşekkil bir içtimai bünyenin bu günkü dünyada her taraftan teveccüh eden sarsıntılara mukavemet edebileceği asla düşünülemez. Keza, böylesine geri bir memlekette siyasi istikrarın esaslı temellere istinadetmekte olduğunu farz ve kabul etmek tehlikeli bir hata teşkil eder.

Bu itibarla, gaye milletin emniyet ve selâmeti, refah ve saadeti olduğuna göre siyasi nizam ve müesseselerin, siyasi hareket ve faaliyetlerin bu gayenin tahakkukuna hadim bulunması gerektiğini elbette ki unutamayız. Bu gayeyi birtakım vehimlere ve aldatıcı ifade ve iddialara feda edemeyiz. Aksi halde, gaye ve esası şekle, usule ve vasıtaya feda etmek mevkiine düşülür ki, bundan da memleket, telâfisi güç, büyük zararlar görmüş olur.

Milletimizin bütün hayat ve faaliyet sahalarına şâmil, bugünkü ve yarınki, sayılamıyacak kadar çok ve geniş ihtiyaçlarını karşılayabilmek, bütün vatandaşların fert fert, zümre zümre ve millet olarak emniyet, refah ve saadetini temin eylemek, halkımızı her çeşit ıstırap ve tehlikeden uzak, huzur içinde yaşatmak, hulâsa, memleketi maddi ve mânevi ileri ve yüksek bir hayat seviyesine

kavuşturabilmek İcranın vazifesi olarak tecelli etmektedir. (Soldan alkışlar)

Arkadaşlar;

İcra salâhiyetinin, nizam ve kanunlar dairesinde, en uygun ve faydalı şekilde kullanılabilmesini temin edecek olan murakabe hakkının Büyük Millet Meclisine mevdu bulunduğu hakikati yanında, her gün birçok karar ve tedbirlerin alınmasını zaruri kılan ve bugünkü dünya ve memleket şartları içinde, her zamandan büyük bir nezaket ve ehemmiyet arz eden İcra kudretinin, aslında Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz ettiğini de hatırlamak lâzımdır.

Ancak böylesine yapıcı bir icra ve murakabe anlayışı iledir ki, bugünkü millî hayatımızın gûnagûn ihtiyaç ve icaplarını sürat ve isabetle karşılıyabilmek, milletimizi hasretini çektiği ileri seviyeye ulaştırabilmek ve memleketimizi muhataralardan gereği gibi ve tam bir kifayetle koruyabilmek mümkün olur.

Diğer bir ifade ile murakabe vazifesinin, icra ve tatbikatın daha mükemmel olmasını temin gayesine matuf bulunduğu hakikatından mütegafil görünerek her şeyin murakabe ile başlayıp murakabe ile bittiği zehabını yaratmaya varan bir zihniyetle türlü engellemelere, hattâ sabotajları andıran faaliyet ve hareketlere kadar giden bir sistemi kabul etmeye ve bunun bir memleket için hayırlı ve faydalı neticeler verebileceğine kaani olmaya imkân yoktur.

Edinilen tecrübeler, bunun ret ve inkârı ne kadar gayrikabil bir hakikat olduğunu ortaya koymuş bulunuyor.

Müsaadeleriyle tekrar edelim ki; bugünkü Türkiye'nin ihtiyaçları, meseleleri ve dâvaları, ehemmiyet ve vüsat bakımından, dünkü Türkiye'nin ihtiyaç ve meseleleri ile asla kabili kıyas değildir. Onun için Devlet idaresini anlayış ve millî meselelerimizi mütalâa ve tefekkür tarzı, mahiyetini izaha çalıştığımız bu müşterek ve ağır vazife ve mesuliyetlerimiz göz önünde tutulmak suretiyle, geliştirilmek icabeder.

Aziz arkadaşlarımız;

Hâdiseler ve tecrübeler, âmme hizmetlerinin en iyi şekilde ve süratle yürütülmesi ve memleketin lâyık olduğu maddi ve mânevi hayat ve medeniyet seviyesine bir an evvel kavuşturulması için sarf edilmekte olan gayretlerin yanında, huzur ve sükûn içinde çalışmayı temin ve bozulmuş bulunan mânevi asayişi iade edecek tedbirlerin de alınmasını zaruret haline getirmiş bulunmaktadır. (Soldan bravo sesleri, alkışlar)

Yeni bir seçimden henüz çıkmış bulunuyoruz. Dahilî siyaset mücadelelerinde memleket nizam ve istikrarını zedeliyecek ve hattâ emniyet ve selâmetine doğrudan doğruya menfi tesirler icra edecek derecede ölçüsüzlüklerle karşılaşılmış bulunulduğu yüksek malûmunuzdur.

Bir taraftan bunların tesir ve izlerini izaleye çalışırken diğer taraftan tekrar vukua gelmemeleri için icabeden tedbirlerin alınmasını zaruri görmekteyiz.

Binaenaleyh, hürriyet nizamının zararını mucip hâdiselerin ve edinilen tecrübelerin, mevzuat ve tatbikat bakımından lüzumlu kıldığı değişiklikleri Yüksek Meclise arz ve teklif etmeyi bir vazife sayacağız.

Demokrasilerde matbuat rejimlerinin haiz olduğu ehemmiyeti izahtan müstağni addederek matbuata ait mevzuat ve tatbikatta da bizzat hürriyet nizamını zedeliyecek bâzı boşlukların ve eksikliklerin mevcudiyetine işaret etmek lüzumuna kaaniiz. Bunların süratle gözden geçirilerek halledilmesini ele alacağız.

Hürriyetlerin suiistimali, sanki fikir ve tenkid hürriyetini tekemmül ettirmek gayesine matuf imiş gibi gösterilerek aşırı iddia ve taleplerde bulunulması ve böylece bir mesuliyetsizlik rejiminin tesisine çalışılması gibi teşebbüslerin memlekete ve rejime büyük zararlar ika edecek mahiyet taşıdığı artık aşikâr hakikatlerden olmuştur.

Esefle kaydetmek icabeder ki, ölçüsüzlüklerden faydalanarak ve meydanı boş zannederek harekete geçmiş olan ve siyaset mücadelelerinde ağırlaştırma ve zehirleme gayreti içinde çalışan ve birçok yerlerde barınmak istidadında olan gizli komünistlikle müessir bir mücadeleye girişmek, huzur ve sükûnun temininde ve mânevi asayişin iadesinde ehemmiyetli bir tedbir olarak telâkki edilmek icabeder. (Soldan bravo sesleri, alkışlar)

Muhterem mebus arkadaşlarımız;

İktisadi ve malî meselelerimize gelince; derhal ifade edelim ki, bidayette arz ettiğimiz gibi, Demokrat Parti hükümetlerinin tatbik edegeldikleri programlarda herhangi bir mühim değişiklik olmıyacaktır.

Bugüne kadar elde edilen netice, eser ve imkânların da inzimamiyle iktisadi kalkınmamızın daha da hızlanması pek tabiî telâkki edilmek icabeder.

İktisadi düzene zararlı tesirler icra eden âmilleri ortadan kaldırmak ve hususiyle fiyat murakabesini tam mânasiyle temin edebilmek için Millî Korunma Kanunu üzerinde ehemmiyetle durmak, bu çalışma devremizin farik vasıflarından olacaktır.

İstihsali, imali, ithali zamanında, yerinde ve kaynağında ele almak ve müstahsilin, imalâtçının, ithalâtçının velhâsıl iş hayatındaki vatandaşların, meşru kazançlarını korumakla beraber malların müstehlike intikalinde gayritabiî ve gayrimeşru telâkki edilebilecek bütün fiyat artırmalarına imkân ve mahal vermemek esaslı vazifemiz olacaktır.

İtimadınıza mazhar olduğumuz takdirde Hükümet bu vazifeyi bir gün dahi ihmal etmiyecek ve sebepsiz fiyat artışlarıyle daimî mücadele halinde bulunacaktır. (Soldan bravo sesleri) Ayrıca alacağımız türlü veçheli iktisadi tedbirlerle de mâkul ve tabiî fiyat nizamını devam ettirmek ve Türk parasının kıymetini korumak ve hattâ artırmak gayesiyle hareket edeceğiz.

Bu çalışma devremizin diğer bir farik vasfı da bütçe politikamızda müşahede olunabilir. Misal olarak arz edelim; 1958 bütçemiz 1957 bütçesine nazaran biraz önce bahsettiğimiz tedbirlerden birisi olmak vasfını taşımaktadır. Müsaade buyurursanız izah edelim:

1956 sekiz aylık gelirine nazaran bu sene sekiz aylık gelirimizde 531 milyon lira bir artış tahakkuk etmiş bulunuyor. Pek tabiî olarak yıl sonuna kadar önümüzdeki dört ayın da artışlarının inzimamiyle bu miktarın sekiz yüz milyon civarına yaklaşacağı tahmin olunabilir.

Bu hesaba göre, bu artışı 1958 bütçesine de aksettirerek, 1958 bütçesini dört milyar sekiz yüz milyon civarında bağlamak mümkün ve tabiî görülecek bir husus iken, işte arz ve izah ettiğimiz sebeplerle bütçemizi ancak, sekiz yüz milyon liralık bir artış yerine, 440 milyonluk bir fazlalıkla bağlamış bulunuyoruz.

Hatırlatmamıza müsaade buyurulsun ki, Birinci Hükümet programımızda gerek bütçe ile alâkalı, gerek İktisadi Devlet Teşekküllerince ele alınan envestismanları bir programa bağlamak hususu derpiş edilmişti. Filhakika bu envestismanlar, programları dâhilinde yapılmakta ve bunların murakabesi her yıl Büyük Millet Meclisince icra edilmekte ise de bugün vâsıl olmuş bulundukları vüsat ve şümul bakımından zaman zaman sıkı bir revizyona tâbi tutulmaları zarureti aşikârdır. Bu itibarla, gerek bütçe içi ve gerek iktisadi Devlet Teşekküllerine ait envestismanları, birinci programımızda olduğu gibi, bir plâna bağlamak hususundaki prensibimizin kemaliyle tahakkuku üzerinde dikkatle duracağız.

Gerek Devlet eliyle, gerek hususi sektörce yapılmakta olan işler ve kurulan tesisler peyderpey memleket hizmetine girmekte ve bu suretle millî ekonomimizde ferahlatıcı tesirler başlamış bulunmaktadır. Dışarıya ödenen dövizlerin tasarrufunda ve madde

bolluğuna doğru gitmekte tesirleri aşikâr bulunan bu cihetin paramızın kıymetinin muhafazasındaki rolüne ayrıca işaret etmek isteriz.

Yine bu mevzuda yabancı sermaye ile mesai teşriki ve kuracağımız yeni ve zaruri tesisler için uzun vadeli krediler akdi hususunda teşebbüs ve gayretlerimizin gittikçe artan neticeler vereceğine kaani bulunuyoruz.

Büyük müttefikimiz Birleşik Amerika'dan almakta olduğumuz iktisadi yardımların millî ekonomimizin gelişmesindeki hayırlı ve faydalı tesirlerini burada şükranla kaydederken iktisadi düzenin ıslah ve tekemmülünde fiyat istikrarı ve paramızın kıymetinin korunmasında bundan böyleki tesirlerinin daha da müspet olacağına kaaniiz.

Diğer bir mesele olarak banka kredilerinin imale, istihsale ve ekonomimiz için daha faydalı hakiki alım, satım ve nakil maksatlarına tevcihi hususunu büyük bir dikkatle murakabe edeceğiz.

Hulâsa: Bütçelerimizin iktisadi bünyemize uygun, tasarrufa riayetkar ve muvazeneli olarak tanzim ve tatbiki, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve müesseselerinin programlarının sıkıca ve yeniden gözden geçirilerek kendi kendilerini idare edebilir hale getirilmeleri, Devlet borçlarının ekonomik nizama menfi tesirler yapmıyacak şekilde tanzimi, banka kredilerinin spekülatif maksatlara tahsisini önliyecek murakabenin takviyesi, dış tediye imkânlarımızın artırılması, yabancı kaynaklardan daha fazla istifadeler sağlanması, madde bolluğu teminine gidilmesi gibi tedbirler iktisadi ve malî politikamızın esasını teşkil edecektir.

Görülüyor ki, fiyat nizamının mâkul ve tabiî hadlerle muhafazası ve paramızın kıymetinin korunması hususu bu suretle çok veçheli tedbirlerle temin edilmek yolunda, olacaktır.

Şimdiye kadar yaptıklarımızın millî ekonomimiz üzerindeki tesirleri ve yarattığı neticeler muazzam olmuştur. Memleketimizin iktisadi ölçüleri, istihsal, istihlâk rakamları dünün Türkiyesi ile artık hiçbir suretle kıyas edilemiyecek hadlere varmış bulunuyor. Binaenaleyh, bugüne kadar elde edilen neticelerin bundan böyleki mesaimiz neticelerini son derece semereli kılmakta büyük tesirleri olacaktır.

Muhterem arkadaşlarım;

Kemali tevazu ile arz edelim ki, Türk Milleti ve onun Yüksek Meclisinin yarattığı büyük imkânlar ve sarf edilen hudutsuz gayretler sayesinde, ekonomik sahada Demokrat Parti hükümetlerinin tahakkuk ettirdiği ve ettirmek üzere bulunduğu

işler gözden geçirilirse, bugün huzurunuza gelen yeni Hükümetin takibetmesi lâzım gelen yol da kendiliğinden meydana çıkar.

Gecesi gündüzü olmıyan fasılasız gayretlerin, zaman zaman ıstıraba kadar varan zorluklarla mücadelenin, velhasıl iktidar olarak döktüğümüz alın terinin bir karşılığı olarak arz etmeme müsaade buyurulsun ki, geçen bu yedi yıl zarfında hükümetlerinizin üzerinde büyük emekler sarf etmediği hiçbir saha, hiçbir mevzu yoktur. Şimdi en kısa bir tarzda arzına çalışacağım neticelere, kendiliğinden veya kolaylıkla değil, ancak böylece varılabilmiştir.

— Memleketimiz yollar, köprüler, limanlar, sulama tesisleri, enerji santralleri, tayyare meydanları gibi sanayiin, ziraatin, hulâsa vatan müdafaasının yüzde yüz muhtaç bulunduğu temel yatırımlarla teçhiz edilmiştir.

— Sanayileşmenin, zirai ilerlemenin, memleket çapında devamlı imarın, büyük vatandaş kütleleri ihtiyaçlarının müstakar ve arızasız karşılanmasının ilk şartı olan çimento, demir ve çelik, inşaat malzemesi, şeker, mensucat, kâğıt, kimya, gıda, deri gibi esaslı sanayie ait birçok fabrikalar ve tesisler kurulmuştur. Bunların yanında akla gelen ve gelmiyen binbir çeşit ihtiyacımızın, evvelce olduğu gibi, hariçten ithali yerine, memlekette imali memleketimize müyesser olmuş mazhariyetlerdendir.

Bir fikir vermiş olmak için arz edeyim ki, yedi sene zarfındaki sanayiimizin inkişafı dört misilden fazla olarak ifade edilebilecek bir hacıma vâsıl olmuştur. Başka herhangi bir memlekette ve devirde bu derece süratle inkişaf kaydedilmiş bulunduğunu sanmıyoruz. Kömürden krom ve petrole kadar yeraltı servetlerimizin modern metotlarla aranması, istihracı, kıymetlendirilmesi, velhasıl rasyonel usullerle istismarı için maddi ve hukuki tedbirler alınmıştır.

— Hususi teşebbüsün ve yabancı sermayenin gelişmesi ve kifayetli ölçüde sanayi ve iş teşekkülleri kurabilmesi için, banka kredilerinden hukuki esaslara, münakale şebekesinden âmme hizmetlerine kadar türlü imkânlar ve teşvikkâr iklimler yaratılmıştır.

— İstihsalimizi teşvik edecek, besliyecek ve devamlı kılacak geniş ve çeşitli talebi temsil eden modern bir pazar vücuda getirebilmek gayesiyle zirai nüfusun ve işçinin ikdar olunması için büyük gayretler sarf edilmiştir.

— Mekteplerden sağlık müesseselerine, toprak tevziinden tapulamaya, emniyet ve asayiş teşkilâtından mahkemelere kadar bilcümle âmme hizmetlerinin aziz milletimizin ihtiyaçlarına cevap verebilmek üzere, malî ve maddi her türlü imkânlardan faydalanılarak geliştirilmesine çalışılmıştır.

— Vergiciliğimizde, bütçelerimizde ve alelûmuın malî hizmetlerde memleket bünyesine uygun, aynı zamanda yatırımlarımızın ve âmme hizmetlerinin ihtiyaçlarını karşılıyabilecek âdil, modern ve mütekâmil bir sisteme vusul, malî hedefimizi teşkil etmiştir.

Şu arz ettiğim faaliyetlerin neticeleri ortadadır. Bunları gözleriyle görmek, iftiharla seyretmek, rakamlarla ifade eylemek, Türk Milletinin her ferdinin hakkıdır.

Şu cihet de hatırlanmalıdır ki; yapmış olduğumuz yatırımların ve ihtiyar ettiğimiz fedakârlıkların ancak bir kısmının hizmete girmiş olmasına ve bunlara yapılan masrafların da henüz küçük bir kısmı elde edilmiş bulunmasına rağmen, millî ekonomimizde hissedilen ferahlık, istihsal ve istihlâkimizde kaydedilmiş bulunan son derece mühim gelişme ve millî gelirimizde yüzde yüzü aşan artış memleketin hayatını ve çehresini şimdiden değiştirebilmiştir denilebilecek raddeye varmıştır.

Halbuki, daha birçok tesisler ve eserler ya bitmek üzeredir veya bitmeye çok yaklaşmıştır. Bunların da hizmete girmesi halinde hissedilecek ferahlığın derecesini tahmin etmek zor olmasa gerektir.

Bu devredeki çalışmalarımızın fark vasıflarını tesbit ve ifade eden tedbirlerimizin yanında memleketin umumi olarak teveccüh etmiş bulunduğu iktisadi kalkınmamızın şu ferahlık veren neticeleri birlikte mütalâa edilecek olursa, bugün iyi niyetle veyahut fırsat kollama maksadiyle üzerinde durulmakta olan haklı veya haksız birtakım endişelerin ve tenkid mevzuu meselelerin süratli ve esaslı bir hal şekline bağlanmakta bulunduğunu kabul etmemeye imkân yoktur.

Muhterem arkadaşlar;

Şimdi haricî siyasetimizi izaha çalışacağım: İkinci Dünya Harbinin fiilî olarak bitmesinden bugüne kadar uzun seneler geçmiş olmasına rağmen, milletlerin istiklâl ve hürriyetlerini teminat altında bulunduran ve âdil prensiplere dayanan bir sulh nizamının henüz teessüs etmediği, hattâ teessüs etmek şöyle dursun, zaman ilerledikçe beynelmilel ihtilâfların tehlikeli istikametlere doğru yol alıp gittiği görülüyor.

Hür milletlerin âdil bir sulh nizamı bulmak ve bunu kabul ettirebilmek hususundaki bunca gayretlerinin, teessürle ifade edelim ki, henüz bir neticesi alınmamıştır. Buna mukabil ideolojik soğuk harb gittikçe şiddetini artırmakta ve her gün biraz daha tehlikeli hal almaktadır.

Hür milletlerin dünyayı âdil bir sulha kavuşturmak hususundaki gayretleri cümlesinden olmak üzere mıntakavi müdafaa paktları kurmuş bulundukları malûmdur. Bu suretle gruplaşmış olan hür milletler demirperde karşısında ahzi mevki etmiş bulunuyorlar. Bu iki büyük blokun haricinde diğer bir kısım milletler ise bitaraflar grupu tesisine çalışmaktadırlar. Bunların bitaraflığının, istiyerek istemiyerek, tecavüz emellerini teşvik edecek bir hattı hareket takibetmekte olduğu görülüyor.

Dünyanın bu umumi manzarası karşısında sulh ve müsalemet içinde yaşamayı ve istiklâl ve hürriyetini muhafaza etmeyi mukaddes bir gaye sayan memleketimizin vaziyeti sarih olmak icabeder. Nitekim, Türkiye hür milletler camiası içinde bütün hüsnüniyeti ve imkânları ile âdil bir sulh gayesine hizmet etmek için mevkiini almış bulunmaktadır ve dünya hâdiseleri muvacehesinde bundan böyle de bu mevkiini muhafaza etmek azim ve kararındadır.

Birleşmiş Milletlere vücut veren ve milletçe benimsediğimiz yüksek prensip ve gayeler, dış siyasetimizin istikametini tâyin ve ona ilham kaynağı teşkil etmektedir. Birleşmiş Milletler Teşkilâtının esas itibariyle dünyada sulh ve emniyetin teessüsü gayesine ehemmiyetli hizmetler ifa etmekte olduğuna kaaniiz. Zaman zaman bu teşkilâtı gayelerinden inhiraf ettirebilmek için bâzı üyeler tarafından girişilen hareket ve teşebbüslere rağmen Birleşmiş Milletlerin dünya sulhüne hizmette devam etmekte bulunması memnuniyetle müşahede ettiğimiz bir vakıadır.

Dünya sulhüne hizmet maksadiyle vücuda getirilmiş olan ikinci bir teşekkülden, NATO teşkilâtından da bahsetmek isteriz.

Tecavüze karşı kendilerini müdafaa etmek istiyen Garp milletlerinin Birleşmiş Milletler Anayasasına uygun olarak vücuda getirdikleri bu teşekküle en halis niyetlerimizle ve sadakatle bağlıyız. NATO'nun millî emniyetimizin takviyesi bakımından olan tesiri büyüktür ve emniyet vericidir. Bilmukabele bizim de bu teşkilâtı takviye hususundaki gayretlerimiz küçümsenecek derecede değildir.

Bağdad Paktına gelince: Bu pakt Orta - Şark'ta emniyet ve istikrarı temin bakımından-kendisine bağlanan ümitleri boşa çıkarmamıştır. Geçen sene içinde mâruz kaldığı sarsıntılara

muvaffakiyetle mukavemet suretiyle hayatiyetini ispat etmiş ve büyük dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika'nın Paktın Askerî Komitesine iltihakı suretiyle daha da kuvvetlenmiştir. Birleşik Amerika Devletlerinin Pakta yardımı bununla da kalmamış Pakta mensup devletlere ayrı ayrı teminat vermek ve bizzat Paktı yaşatmak ve kuvvetlendirmek ve kendisinden beklenen sulh ve emniyet hizmetlerini tahakkuk ettirebilmesine yardım etmek hususunda da gayretler sarf etmiş ve fedakârlıklar ihtiyar etmiştir. Bunları şükranla kaydetmek yerinde olur.

Orta - Şark bölgesinde yer alan ve zaman zaman ciddî tehlikelere sebep teşkil eden hâdiseler karşısında Bağdad Paktının ve ona mensup devletlerin sulhü koruma gayretlerinin değeri ve ehemmiyeti sulhsever milletlerce kemaliyle takdir olunmaktadır, kanaatindeyiz. Bağdad Paktının bu sulhcü hizmetlerinin daha da kifayetle ifa edilebilmesi ve Paktın kuvvetlendirilmesi hususunda munzam yardım göreceği hakkındaki ümitlerimiz kuvvetlidir ve ciddî sebeplere istinadetmektedir.

Orta - Şark'ta cereyan eden hâdiseler, herhangi iki Devlet arasında, meselâ; Türkiye ile Suriye arasında bir mesele değil, Orta - Şark bölgesinde temerküz ve tekasüf eden ve iki blok arasındaki büyük mücadelenin bir safhası ve tezahüründen ibarettir.

Bütün Arap milletlerine ve bu arada Suriye'ye karşı tarihten gelen içtimai, tarihî ciddî ve hakiki sebeplere istinaden kardeşlik bağlariyle merbutuz. Şüphesiz ki, Orta-Şark milletlerinin bilhassa kardeş saydığımız Arap milletlerinin her birisinin hürriyet ve istiklâllerine sahibolarak refah ve saadete kavuşmaları aziz emelimiz olduğu kadar millî mevcudiyetimiz için de bir teminattır.

Bölge dışı bir devletin Orta - Şark'ta emniyet ve istikrarı esaslı olarak tehlikeye düşürecek şekilde üsler teşkiline teşebbüs etmesi ve bunda muvaffak olmuş gibi görünmesi yalnız Orta-Şark devletlerini değil dünya sülhünü korumak için hareket eden diğer bütün memleketleri de haklı olarak endişeye sevk etmiştir. Bu vaziyet karşısında Türkiye çok uyanıktır. Hâdiseleri takibetmektedir. Müttefiklerini ve dostlarını ve diğer alâkalıları da elinden geldiği kadar ikaza çalışmakla vazifesini yapmaktadır.

Türkiye ve Suriye hudutları üzerinde çıkarılan münakaşalar dolayısiyle kardeş Suudi Arabistan'ın Asîl Hükümdarı, Kıral Suud Hazretlerinin sarf etmiş oldukları hayırhahane mesaiyi şükranla kaydetmek isteriz.

Suriye meselesi münasebetiyle Sovyet Rusya Başvekili Mareşal Bulganin ile aramızda teati olunan mektuplar yüksek malûmunuzdur. Mareşal Bulganin'in, verdiğimiz cevaba mukabil

gönderdiği mesaj da Hükümetimizce tetkiktedir, kısa bir zamanda cevabı gönderilecektir.

Türkiye pek tabiî olarak kendi emniyetiyle beraber mensup bulunduğu müdafaa cephesinin emniyetini de korumak gayesini gütmektedir.

Sovyet Rusya ile olan münasebetlerimize gelince: Bu münasebetlerin mensup bulunduğumuz müdafaa topluluklarından tecridedilerek mütalâasına imkân yoktur. NATO ve Bağdad teşekkülleri âzası olarak vaziyeti mütalâa edip hissedeceğimiz emniyet nispetinde ve müttefiklerimizle aynı seviyede olmak üzere Rusya ile olan münasebetlerimizi devam ettirmek kararındayız.

Orta - Şark'ta huzursuzluk yaratan başka şartların da mevcudiyetini kabul ediyoruz. Filistin meselesinin el'an âdil bir şekli halle raptedilmemiş olması bu huzursuzluğun başlıca amillerindendir. Bu dâvanın Birleşmiş Milletler kararları dairesinde hallini canü gönülden arzu etmekteyiz.

Görüldüğü gibi Türkiye dış politikasının başlıca gayesi bütün dünyada ve bulunduğu mıntıkada sulh ve sükûn içinde yaşamayı temin etmek için kendisi gibi düşünen hür milletler camiası içinde bütün mevcudiyetiyle çalışmaktan ibarettir. Tecavüze karşı başlıca mukavemet merkezini teşkil eden NATO camiası son olaylar karşısında aralarında mevcudolan tesanüdü daha ziyade tarsin etmek ihtiyacını hissetmiş bulunmaktadır. Bu tesanüdü temin için toplanacak NATO Konseyinde bir yandan askerî ve siyasi yardımlaşmaların daha müessir bir hale ifrağı görüşülürken diğer taraftan da iktisadi sahadaki iş birliğinin artırılması hususunun da konuşulması takarrür etmiş bulunmaktadır. Hükümetimiz bu çalışmaların âzami randıman verebilmesi için elinden gelen gayreti sarf edecektir.

Son yıllar zarfında Batı camiasına dâhil devletler arasında siyasi ve askerî sahalardaki iş birliğine muvazi olarak iktisadi integrationu geliştirmek yolunda müspet adımlar atılmakta olduğu malûmunuzdur. Avrupa Kömür - Çelik Birliği, Atom Birliği ve müşterek pazar gibi sadece bâzı Avrupa memleketleri arasında girişilmiş olan iktisadi integration faaliyeti, serbest mübadele bölgesi ihdası teşebbüsü ile bilûmum Avrupa İktisadi İş Birliği memleketlerine teşmil edilmiş bulunmaktadır.

Serbest mübadele bölgesinin ihdasına mütaallik teşebbüste Garbi - Avrupa'nın henüz iktisaden kâfi derecede gelişmemiş memleketlerinin iktisadi kalkınmalarına munzam dış tediye imkânlarının temini suretiyle, yardımda bulunulması da derpiş edilmektedir.

Hükümetimiz bu sahadaki çalışmalara faal bir surette iştirak eylemekte ve bu teşebbüsün bir an evvel tahakkuk safhasına intikaline gayret etmektedir. Bu teşebbüs çerçevesi içinde memleketimizin iktisadi kalkınma sahasındaki faaliyeti tarsin edilmiş ve süratlendirilmiş olacaktır.

Dış siyasetimizin hayati bir mevzuu olan Kıbrıs meselesine gelince; bu millî dâvamıza ait karar ve düşüncelerimiz katiyet ve sarahatle ortaya konulmuş bulunmaktadır. Kıymet verdiğimiz Türk - Yunan dostluğunu korumak ve bu ihtilâfı ortadan kaldırmak için âzami hüsnüniyet göstermiş ve Kıbrıs'ın taksimine razı olmak suretiyle yapabileceğimiz fedakârlığın hududuna varmış bulunuyoruz. Türkiye'nin emniyetinin ve adadaki Türk cemaatinin istikbal ve inkişafının korunması için aldığımız bu kararlı durumun muhafaza olunacağını bir kere daha teyidederiz. (Soldan, alkışlar)

Dış siyasetimizin yukardaki esaslardan mülhem olarak ikili münasebetler çerçevesi içinde de müspet inkişafları devam edecektir. Hususiyle dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika ile karşılıklı hürmet ve itimada dayanan çok samimî rabıtaların her zamandan ziyade kuvvetli bulunduğunu ifadeden haz duymaktayım. Bütün NATO müttefiklerimizle ve bu meyanda bilhassa Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya ile olan ve karşılıklı anlayışa ve dostluğa dayanan iki taraflı münasebetlerin her sahada her gün biraz daha takviye edileceği gibi Bağdad Paktı müttefiklerimiz Irak, İran ve Pakistan'la da mevcut kardeşlik ve teşriki mesaimizin her bakımdan inkişaf ettirileceğine emin olabilirsiniz.

Muhterem arkadaşlar, Millî Müdafaa politikamıza gelince;

Millî Müdafaa politikamızın silâhlı kuvvetlerimize aidolan esası; yurdumuzun emniyet ve bütünlüğünü sağlıyarak, bağlı bulunduğumuz ahitlerle dünya sulhünün korunmasına hizmet edebilecek kifayette silâhlı kuvvetlere sahibolmak ve millî bünyemizi, bu orduyu destekliyebilecek bir kuvvet ve kemal seviyesine ulaştırmaktır.

Cumhuriyet Ordusunun bu inanışla bugün arz ettiği kudret, iktisabetmiş bulunduğu savaş ve savunma gücüyle, lüzumunda ona terettübedecek vecibeleri dirayet ve kifayetle başaracak, bütün dünyaca tanınmış itibarlı bir merhaledir. (Soldan, alkışlar)

Aziz milletimizin ve Cumhuriyet Hükümetinin güven kaynağı olan Kahraman Türk Silâhlı Kuvvetlerini, en mütekâmil ordular seviyesinde bulundurmak ve bunun için her türlü fedakârlığı göze

almak, Hükümet programımızın her Devrede olduğu gibi değişmiyen hedefidir.

Şunu iftiharla belirtmek isterim ki; Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerimizin fedakâr mensupları, meslekî sahadaki mümtaz varlıklariyle, müttefiklerimizle olan manevra, tatbikat gibi çeşitli askerî temaslarda, bizi ve müttefiklerimizi gurur ve sürura ulaştırmaktadır. (Soldan, alkışlar)

Aziz yurdun nigehbanı olan silâhlı kuvvetlerimizi bu vesileden istifade ederek şükran ve takdir duygularımla selâmlamak, benim için şu anda, ifası en büyük zevk veren bir vazife olmuştur. (Soldan, alkışlar)

Muhterem arkadaşlarım;

Memleketimizin iktisadi inkişafına muvazi olarak turizm mevzuu da gittikçe artan bir ehemmiyet ve vüsat iktisabetmiştir. Tabiî ve tarihî zenginliklerimizi ve millî değerlerimizi içte ve dışta tanıtmak gibi mühim ve şümullü bir faaliyet mevzuunu da ihtiva eden bu işleri, matbuata mütaallik vazifelerle birlikte bilumum müdürlüğün idaresi altında bırakmak artık mahzurlu görülmüş ve basın - yayın ve turizm işlerini ayrı bir vekâlete tevdi etmek lüzumu hâsıl olmuştur.

Ayrıca bir İmar Vekâleti kurma yolundayız. Çünkü şehirlerimizin ve köylerimizin imar ve ihyası vatanın bağrından gelen ve milletin ruhundan kopan bir emel ve hasret olarak önüne geçilmez bir zaruret haline gelmiş bulunuyor. Bu suretle başlamış bulunan imar ve inşa faaliyetine, şehircilik esaslarına uygun plânlara göre, müessir bir şekilde devam azmindeyiz. Bu itibarla bu işleri tedvir etmek üzere bir vekâlet kurulması yoluna gidilmiştir.

Aziz arkadaşlar;

Biraz evvel arz ettiğim gibi, bir millet hayatında pek kısa bir devre sayılabilecek olan yedi yıl zarfında sarf ettiğimiz ve bundan böyle de sarf edeceğimiz gayretlerin mahiyet ve şümulü yüksek malûmunuzdur.

İstikbalin emniyet, selâmet ve huzur dolu, medeni ve yüksek seviyeli Türkiye'sine her gün biraz daha yaklaştığımıza inandığımızı ve bu inançla huzurunuzda bulunduğumuzu derin saygılarımızla arz eyleriz. (Soldan bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar).”

EK 3: 11. DÖNEM TBMM'DE KURULAN KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ

A. BİRİNCİ YASAMA YILI*

Adliye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Hamdi Öner	Adana	339
Osman Talu	Afyon K.	371
Adnan Selekler	Antalya	371
Nail Geveci	Aydın	372
Cevat Ülkü	Aydın	372
Vacid Asena	Balıkesir	370
Behçet Kayaalp	Burdur	354
Hüseyin Bayrı	Bursa	372
Servet Sezgin	Çanakkale	372
Mustafa Kemal Biberoğlu	Çorum	373
İsmail Hadımlıoğlu	Denizli	372
Âdil Sağıroğlu	Erzincan	355
Ali Şahin	Gazianteb	357
Mehmet Dölek	İçel	366
Said Bilgiç	İsparta	373
Neclâ Tekinel	İstanbul	373
Necdet Davran	İzmir	373
Ekmel Kavur	İzmir	373
Hayri Çopuroğlu	Kırşehir	357

* **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:5, (22.11.1957), ss.29-38.

Sıtkı Koraltan	Konya	370
S. Süruri Nasuhoğlu	Kütahya	373
Atıf Akın	Manisa	373
Hasan Fehmi Evliya	Maraş	358
Mehmet Ali Arıkan	Mardin	355
Mehmet Kâmil Boran	Mardin	350
Hasan Hayati Ülkün	Nevşehir	372
Zeki Kumrulu	Ordu	365
Muzaffer Önal	Rize	372
Tacettin Barış	Sakarya	373
Nusret Kirişcioğlu	Sakarya	370
Abdullah Keleşoğlu	Samsun	372
Salih Zeki Ramoğlu	Trabzon	372
Atalay Akan	Urfa	355
Ali Rıza Akbıyıkoğlu	Uşak	355
Mahmut Ataman	Yozgad	368

Arzuhal Encümeni

Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Sait Ağar	Adıyaman	375
Recep Dengin	Ankara	362
Yaşar Yazıcı	Antalya	376
Mithat Dayıoğlu	Bolu	376
Ahmet Hamdi Sezen	Çanakkale	376
Hüseyin Ortakçıoğlu	Çorum	376
Nuri Onur	Diyarbakır	375
Kâmil Tayşi	Diyarbakır	375

Mustafa Altındoğan	Elâzığ	362
Fahri Karakaya	Elâzığ	362
Mehmet Eyüboğlu	Erzurum	376
Yakup Karabulut	İçel	369
Ebubekir Develioğlu	Kayseri	376
A. Fahri Ağaoğlu	Konya	373
Selim Telliağaoğlu	Mardin	364
Münir Ekşi	Ordu	362
Nüzhet Ulusoy	Samsun	376
Fikri Şendur	Siird	373
Süleyman Özsever	Sivas	362
Selâhattin Karayavuz	Trabzon	375
Osman Nuri Lermioğlu	Trabzon	375
M. Yaşar Alhas	Urfa	362
Sefer Eronat	Yozgad	375
İsmet İnönü	Malatya	3

Meclis Reisi, Malatya Milletvekili İsmet İnönü'nün 3 rey aldığını, ancak mürettep aza sayısından fazla olduğu için kendisinin seçilmemiş sayılacağını belirtmiştir. Van Milletvekili Ferit Melen İsmet İnönü'nün zaten aday olmadığını söyleyince, Reis bu oyların izafi olduğunu, tek rey alınsa dahi bunu beyana mecbur olduğunu ifade etmiştir.[**] Ayrıca, Eskişehir Milletvekili Abidin Potuoğlu, seçilmiş bulunduğu Arzuhal Komisyonundan istifa etmiştir.[***]

[**] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 1, Cilt:1, İnikat:5, (22.11.1957), s.30.

[***] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 2, Cilt:6, İnikat:16, (17.12.1958), s.195.

Bütçe Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Rıza Tekeli	Adana	347
Murad Ali Ülgen	Afyon K.	367
Muammer Akpınar	Ankara	351
İsmail Rüştü Aksal	Ankara	342
Osman Alişiroğlu	Ankara	347
Hüseyin Balık	Ankara	367
Avni Doğan	Ankara	351
İlyas Seçkin	Ankara	342
Kenan Akmanlar	Antalya	347
Yaşar Gümüşel	Artvin	367
Halil İmre	Balıkesir	351
M. Halûk Timurtaş	Balıkesir	342
Servet Bilir	Bolu	347
Fethi Çelikbaş	Burdur	367
Hulûsi Köymen	Bursa	351
Halûk Şaman	Bursa	342
Ferhan Arkan	Çankırı	347
Yakup Gürsel	Çorum	367
Mehmet Karasan	Denizli	351
Halil Turgut	Diyarbakır	342
Mükerrem Sarol	Edirne	347
Hürrem Müftügil	Elâzığ	367
Rauf Bayındır	Erzincan	360
Şevki Erker	Erzurum	372
Muhtar Başkurt	Eskişehir	372
Abidin Potuoğlu	Eskişehir	372
Ekrem Cenani	Gazianteb	358
Ahmet Sırrı Hocaoğlu	Hatay	356
Enver Kaya	İstanbul	373

Nizamettin Kırşan	İstanbul	374
İbrahim Sevel	İstanbul	373
Necmi Nuri Yücel	İstanbul	373
Danyal Akbel	İzmir	371
Behzat Bilgin	İzmir	373
Hilmi Dura	Kastamonu	373
Osman Kavuncu	Kayseri	374
Fazıl Yalçın	Kırşehir	366
Cemal Tüzün	Kocaeli	374
Mustafa Bağrıaçık	Konya	373
Nafiz Tahralı	Konya	374
Nüvit Yetkin	Malatya	360
Muzaffer Kurbanoğlu	Manisa	373
Sudi Mıhçıoğlu	Manisa	373
Kemali Bayazit	Maraş	358
Şemsi Ağaoğlu	Muş	372
Necmeddin Önder	Nevşehir	372
Medeni Berk	Niğde	372
Rifat Gürsoy	Niğde	363
Arif Hikmet Onat	Ordu	361
Hüseyin Agun	Rize	372
İzzet Akçal	Rize	373
Selami Dinçer	Sakarya	372
Baki Erden	Siird	374
Mehmet Daim Süalp	Siird	374
Server Somuncuoğlu	Sinob	371
Zeki Erataman	Tekirdağ	370
İsmail Şener	Trabzon	372
Ferid Melen	Van	359
Talât Alpay	Yozgad	374
Sebati Ataman	Zonguldak	373
Tahir Öktem	Zonguldak	373
Hulûsi Timur	Zonguldak	373

Çalışma Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Halil Sezai Erkut	Ankara	344
İsmail İnan	Ankara	343
Necati Çelim	Aydın	371
Ekrem Yıldız	Bingöl	370
Necdet Azak	Bursa	371
Salâhaddin Karacagil	Bursa	371
Recep Kırım	Bursa	371
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	362
Doğan Köymen	Giresun	370
Rüştü Güneri	İstanbul	371
Mahmut Yüksel	İstanbul	371
Kemal Serdaroğlu	İzmir	371
Ahmet Ünal	İzmir	371
İbrahim Us	Kars	354
Dündar Tekand	Kırklareli	371
Ali Saim Kaymak	Konya	371
Tevfik Ünsalan	Malatya	354
Hilmi Soydan	Maraş	356
Muammer Tekin	Ordu	355
Nusret Kuruoğlu	Sinob	371
Hasan Polat	Trabzon	371
Necati Diken	Zonguldak	371
Ali Kaya	Zonguldak	371

Dahiliye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Muslihittin Yılmaz Mete	Adana	349
Şefik San	Adıyaman	370
Kemal Eren	Amasya	371
Faik Ocak	Balıkesir	372
Nusrettin Barut	Bitlis	372
Rifat Bingöl	Bitlis	372
Âlim Sipahi	Burdur	359

Kemal Erdem	Çorum	371
Turan Bahadır	Denizli	371
Tahsin Cahit Çubukçu	Diyarbakır	370
Rükneddin Nasuhioğlu	Edirne	372
Selâhattin Akçiçek	İzmir	372
Enver Dündar Başar	İzmir	372
Rauf Onursal	İzmir	370
Mehmet Hazer	Kars	357
Süleyman Çağlar	Kastamonu	371
Osman Canatan	Kırşehir	358
Sadettin Yalım	Kocaeli	372
Muhittin Özkefeli	Kütahya	371
Emin Topaler	Kütahya	372
Nurettin Akyurt	Malatya	358
Cevdet Özgirgin	Manisa	372
Dilâver Argun	Muğla	372
Şefik Refik Soyer	Niğde	359
Atıf Topaloğlu	Ordu	359
Baha Hun	Sakarya	372
Ekrem Anıt	Samsun	372
Dâniş Yurdakul	Tokad	361
Sait Erdinç	Van	357
Âtıf Benderlioğlu	Yozgad	370
Ömer Lûtfi Erzurumluoğlu	Yozgad	372

Divanı Muhasebat Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Gani Gürsoy	Adıyaman	372
Gazi Yiğitbaşı	Afyon K.	373
Halis Öztürk	Ağrı	371
Fethi Batur	Aydın	372
Şevki Hasırcı	Bilecik	372
Reşat Akşemsettinoğlu	Bolu	371
Nezih Tütüncüoğlu	Bolu	373
Nahit Ural	Çanakkale	372
Sezai Demiray	Diyarbakır	373

Nurettin Manyas	Edirne	372
Nâzım Öztürk	Elâzığ	358
Münip Özer	Erzurum	372
Rifat Bahadır	Hatay	358
Sebati Acun	İzmir	372
Fevzi Aktaş	Kars	361
Avni Sakman	Kırklareli	373
İbrahim Germeyanoğlu	Kütahya	373
Ahmet Fırat	Malatya	358
Mehmet Zeki Tulunay	Malatya	359
Reşit Önder	Tokad	362
Abdülvahap Altınkaynak	Van	359
Numan Kurban	Yozgad	372
Fuat Nizamoğlu	Yozgad	372

Gümrük ve İnhisarlar Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Kâzım Bozdoğan	Adana	356
Ali Yaşar	Adıyaman	375
Hüseyin Özbay	Amasya	377
Ali İleri	Balıkesir	377
Hâmid Zülfü Tigrel	Diyarbakır	376
Samih İnal	Gazianteb	368
İnayet Mursaloğlu	Hatay	363
Mehmet Gürpınar	İstanbul	377
Hristaki Yoannidis	İstanbul	376
Kemal Güven	Kars	359
Turgut Topaloğlu	Muğla	376
Eşref Ayhan	Ordu	365
Ömer Güriş	Samsun	377
Fikri Şen	Samsun	377
Ali Çakır	Tekirdağ	377
Hasan Gürkan	Tekirdağ	377
Mahmut Goloğlu	Trabzon	376
Aziz Gökkan	Urfa	367
Abdullah Köksel	Urfa	361
Nazım Tanıl	Yozgad	376

Hariciye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Hamza Eroğlu	Adana	343
Kasım Gülek	Adana	258
İsmet Olgaç	Amasya	369
Bülent Ecevit	Ankara	353
Burhanettin Onat	Antalya	367
Ahmet Tokuş	Antalya	370
Yekta Teksel	Bursa	370
Nureddin Fuad Alpkartal	Çanakkale	370
Halim Alyot	Çanakkale	370
A. Kemal Barlas	Çankırı	358
Sedat Baran	Çorum	369
Kemâl Terzioğlu	Çorum	369
Ali Çobanoğlu	Denizli	370
Rıfkı Salim Burçak	Erzurum	369
Kemal Zeytinoğlu	Eskişehir	369
Ali Ocak	Gazianteb	353
Nedim Ökmen	Gazianteb	354
Hamdı Bozbağ	Giresun	370
Hayrettin Erkmen	Giresun	369
Mazhar Şener	Giresun	370
İhsan Ada	Hatay	352
Ali Şelhum Devrim	Hatay	354
İbrahim Gürgen	İçel	362
Lûtfi Kırdar	İstanbul	368
Numan Menemencioğlu	İstanbul	368
Mithat Perin	İstanbul	370
Nazlı Tlabar	İstanbul	369
Fahrettin Ulaş	İstanbul	370
Muammer Çavuşoğlu	İzmir	368
Sadık Giz	İzmir	368
Osman Kapani	İzmir	370
Nuriye Pınar	İzmir	369
İlhan Sipahioğlu	İzmir	370
Turgut Göle	Kars	362
Basri Aktas	Kastamonu	370
Şefik Bakay	Kırklareli	370

Hamdi Ragıp Atademir	Konya	369
Hikmet Bayur	Manisa	367
Vahap Dizdaroğlu	Mardin	357
Hasan Reşit Tankut	Mardin	351
Aziz Uras	Mardin	353
Burhan Belge	Muğla	368
Zeyyat Mandalinci	Muğla	370
Nuri Özsan	Muğla	370
Münib Hayri Ürgüplü	Nevşehir	370
Hamza Osman Erkan	Sakarya	370
Rifat Kadızade	Sakarya	370
Nüzhet Çubukçu	Sivas	352
Hasan Değer	Sivas	353
Necati İlter	Sivas	351
Edip İmer	Sivas	361
Esat Mahmut Karakurt	Urfa	353
Tevfik Doğuşıker	Van	356

İktisat Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Ahmet Karamüftüoğlu	Adana	348
Turgut Yeğenağa	Adana	350
Necati Topçuoğlu	Afyon K.	369
Nazifi Şerif Nabel	Amasya	367
Kadir Kocaeli	Bolu	369
Sabahattin Parsoy	Edirne	369
İhsan Daî	Gazianteb	354
Tahsin İnanç	Giresun	367
Hamdi Ongun	İsparta	369
İsak Altabey	İstanbul	369
Nizamettin Âli Sav	İstanbul	369
Mıgırdıç Şellefyan	İstanbul	369
Mehmet Delikaya	Malatya	355
Selim Akiş	Manisa	369
Suat Bedük	Siird	368
Yalçın Kocabay	Sivas	358
Ahmet Ispirli	Tokad	359

Mustafa Lâtifoğlu	Tokad	359
Cemal Zühtü Aysan	Zonguldak	368
Suat Başol	Zonguldak	369

Maarif Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Mehmet Geçioğlu	Adana	346
Orhan Kökten	Afyon K.	367
Kasım Küfrevi	Ağrı	366
Übeyde Elli	Ankara	349
Zuhuri Danışman	Bolu	367
Hilâl Ülman	Bursa	367
Nuri Togay	Çanakkale	366
Nusret Safa Coşkun	Erzincan	352
Rüştü Çetin	İçel	360
Sami Göknar	İçel	361
Ali Lâtifaoğlu	İsparta	367
Hüsamettin Giray	İstanbul	367
Ayşe Günel	İstanbul	367
M. Faruk Gürtunca	İstanbul	367
Aleksandros Hacopulos	İstanbul	366
Perihan Arıburun	İzmir	367
Vamık Tayşi	İzmir	367
Şemsettin Ataman	Kars	351
Rasim İlker	Kars	349
Servet Hacıpaşaoğlu	Kayseri	367
Hulki Âmil Keymen	Konya	367
Mustafa Runyun	Konya	367
Halil Gürün	Maraş	353
Emin Soysal	Maraş	350
Şevket Dursun	Mardin	350
Giyasettin Emre	Muş	366
Ahmet Morgil	Rize	367
Mustafa Reşit Tarakçıoğlu	Trabzon	366
Osman Turan	Trabzon	367
Fethi Ülkü	Tunceli	357

Maliye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
M. Kemal Küçüktepepınar	Adana	358
Şeref Saraçoğlu	Ağrı	377
Hâmit Koray	Amasya	377
Mehmet Ali Ceritoğlu	Ankara	363
İbrahim Saffet Omay	Ankara	373
Hilmi Çeltikçioğlu	Artvin	377
Kenan Yılmaz	Bursa	377
Cevat Köstekçi	Çorum	377
Mehmed Hüsrev Ünal	Diyarbakır	377
Osman Yeltekin	Kars	371
Mehmet Ali Ceylân	Kırklareli	377
Dursun Erol	Kocaeli	377
Kemal Özer	Kütahya	377
Sezai Akdağ	Manisa	377
Asaf Saraçoğlu	Samsun	377
Şükrü Uluçay	Samsun	377
Şahap Kitapçı	Tokad	372
Rıza Salıcı	Uşak	362
Abdullah Akın	Zonguldak	377

Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Abdülkadir Eryurt	Erzurum	374
Kemal Demiralay	İsparta	374
Faruk Nafiz Çamlıbel	İstanbul	374
Sırrı Atalay	Kars	355
Ali Yeniaras	Kars	358
Hüsnü Yaman	Kırklareli	373
Remzi Birand	Konya	374
Mehmet Kartal	Malatya	363
Ferid Tüzel	Samsun	374
Pertev Sanaç	Trabzon	374

Meclis Kütüphanesi Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Mekki Said Esen	Balıkesir	367
Selim Ragıp Emeç	İzmir	367
Behçet Uz	İzmir	367
Asım Eren	Niğde	348

Millî Müdafaa Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Selim Soley	Ankara	356
Kemal Balta	Artvin	375
Celâl Dora	Elâzığ	357
İsmail Hakkı Talay	Elâzığ	357
Osman Alihocagil	Erzurum	359
Sadık Altıncan	Giresun	375
Necati Alp	Gümüşane	358
Nazmi Ataç	İstanbul	375
Ali Fuad Cebesoy	İstanbul	375
Mucip Kemalyeri	İstanbul	375
Nuri Yamut	İstanbul	375
Tahsin Yazıcı	İstanbul	375
Fevzi Uçaner	İzmir	375
Ömer Cebeci	Kocaeli	375
İshak Avni Akdağ	Konya	375
Zihni Üner	Nevşehir	375
Ferda Güley	Ordu	363
Nurettin Aknoz	Tekirdağ	375
Arslan Bora	Tunceli	375
İsmail Hakkı Tunaboylu	Yozgad	375

Münakalât Encümeni

Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Kemal Satır	Adana	341
Rıza Çerçel	Afyon K.	362
Sadık Erdem	Antalya	362
Mücteba Iştın	Balıkesir	362
Arif Kalıpsızoğlu	Balıkesir	362
Yümnü Üresin	Bilecik	361
Selâhattin İnan	Bitlis	361
Ömer Fevzi Reşa	Hatay	349
Tevfik Tığlı Arslan	İsparta	362
Nihad Bekdik	İstanbul	362
Ali Gözlük	Kastamonu	362
Sadi Pekin	Muğla	361
Ali Gürün	Niğde	352
İsmail Güven	Niğde	351
Hızır Aydın	Tunceli	351
Hüseyin Ulus	Zonguldak	362

Nafıa Encümeni

Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Saim Karaömerlioğlu	Adana	349
Orhan Uygun	Afyon K.	367
Mustafa Yeşil	Ankara	351
Mecit Bumin	Artvin	367
Mehmet Erdem	Bilecik	366
Sait Göker	Bingöl	363
Mahmut Güçbilmez	Bolu	367
Naşit Fırat	Çankırı	355
Baha Akşit	Denizli	355
Osman Ongan	Denizli	367
Kadrettin Oğuzalıcı	Edirne	367
Hüseyin Şahin	Erzincan	355
Sabri Erduman	Erzurum	367

Melik Fırat	Erzurum	367
Fethullah Taşkesenlioğlu	Erzurum	367
Süleyman Kuranel	Gazianteb	367
Cevdet San	Gazianteb	356
Ali Naci Duyduk	Giresun	365
Sabahattin Kadirbeyoğlu	Gümüşane	356
Nihat Sârgınalp	Gümüşane	355
Hasan İkiz	Hatay	354
Hidayet Sinanoğlu	İçel	364
Sedat Çetintaş	İstanbul	367
Celâl Ramazanoğlu	İstanbul	367
Durdu Turan	Kayseri	367
Osman Bibioğlu	Konya	366
Himmet Ölçmen	Konya	366
Mehmet Diler	Kütahya	367
Kâmil Sürenkök	Malatya	356
İhsan Yalkım	Manisa	367
Halim Kermooğlu	Mardin	357
Şefik Çağlayan	Muş	365
Vedat Mengi	Niğde	358
Hüsrev Yürür	Ordu	355
Mehmet Fahri Mete	Rize	367
Naci Berkman	Samsun	367
Necmettin Doğuyıldızı	Samsun	367
Mahmut Pınar	Sinob	367
Muharrem Tansel	Sinob	365
Halûk Çulha	Trabzon	367
Ömer Yüksel	Urfa	354

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Nevzat Arman	Adana	363
Suphi Baykam	Adana	355
Ali Menteşoğlu	Adana	358
Eyüp Doğan	Artvin	374
Piraye Levent	Aydın	374
Muharrem Tunçay	Balıkesir	374
Ali Dedekargınoğlu	Çorum	372
Ali Rıza Karaca	Denizli	374
Fikri Arığ	Diyarbakır	372
Hüseyin Ülkü	Diyarbakır	372
Hasan Numanoğlu	Erzurum	374
Halil Akkurt	Eskişehir	374
Mustafa Hemiş	Giresun	373
Necmettin Coşar	Gümüşane	361
Hüsrev Polat	Gümüşane	36.1
Niyazi Soydan	İçel	361
Ali Harputlu	İstanbul	374
Zakar Tarver	İstanbul	374
Necdet İncekara	İzmir	374
Hasan Erdoğan	Kars	362
Şükrü Esen	Kastamonu	374
Münif İslâmoğlu	Kastamonu	374
Ali Rıza Kılıçkale	Kayseri	374
Sıtkı Salim Burçak	Konya	374
Ahmet Koyuncu	Konya	374
Sami Soylu	Konya	374
Ahmet İhsan Gürsoy	Kütahya	374
Cemil Şener	Manisa	374
Nusret Durakbaşa	Maraş	362
Şevket Köksal	Ordu	360
Veysi Oran	Siird	374
Şinasi Moran	Sivas	362
Faruk Ayanoğlu	Tokad	364
İbrahim Etem Karakapıcı	Urfa	360
Necati Tanyolaç	Zonguldak	374

Teşkilâtı Esasiye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Kemal Özçoban	Afyon K.	368
Faik Ahmed Barutçu	Ankara	352
Fuat Börekçi	Ankara	357
Sıtkı Yırcalı	Balıkesir	371
Mustafa Nuri Okçuoğlu	Bingöl	361
Müfit Erkuyumcu	Bursa	371
Mazlum Kayalar	Bursa	370
A. Hamdi Sancar	Denizli	370
Mustafa Zeren	Erzurum	371
Hicri Sezen	Eskişehir	371
Bahadır Dülger	Gazianteb	366
Ahsen Aral	Hatay	360
Hüseyin Fırat	İçel	364
Nihat Halûk Pepeyi	İstanbul	371
Hadi Tan	Kastamonu	369
Kâmil Gündeş	Kayseri	371
Osman Bölükbaşı	Kırşehir	366
Tarık Kozbek	Konya	371
Halil Özyörük	Konya	368
Osman Kavrakoğlu	Rize	370
Turhan Feyzioğlu	Sivas	351
Sabri Dilek	Trabzon	371
Adnan Çahkoğlu	Uşak	366
Avni Yurdabayrak	Zonguldak	371

Ticaret Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Sırrı Turanlı	Adıyaman	369
Mustafa Öztürk	Afyon K.	369
Hıfzı Oğuz Bekata	Ankara	355
Nuri Ciritoğlu	Ankara	353
Hasan Tez	Ankara	353
Mehmet Ak	Antalya	368
İbrahim Subaşı	Antalya	369
Hüsamettin Coşkun	Aydın	369
Sırrı Yırcah	Balıkesir	369
Ertuğrul Çolak	Bilecik	369
Nurullah İhsan Tolon	Bursa	368
Kâmil Tabak	Çankırı	358
Hamdi Bulgurlu	Çorum	368
Fevzi Hacırecepoğlu	Çorum	369
Rasih Gürkan	Edirne	369
Naci Yıldırım	Erzincan	360
Rıza Topcuoğlu	Erzurum	369
Muhlis Erdener	İstanbul	369
Yusuf Salman	İstanbul	369
Zeki Cemal Bakiçelebioğlu	Kastamonu	369
Ömer Başeğmez	Kayseri	369
Sıtkı Pekkip	Kırklareli	369
Muhittin Güzelkılınç	Konya	369
Ömer Şeker	Konya	369
Nebil Sadi Altuğ	Manisa	369
Zeki Dede	Muş	366
Kahraman Sağra	Ordu	358
Hamdi Başak	Sakarya	369
Salim Çonoğlu	Samsun	369
Rahmi Çeltekli	Sivas	356
Kâmil Kırıkoğlu	Sivas	355
İsmail Özdoyuran	Tekirdağ	369
Fikri Karanis	Trabzon	369
Abdurrahman Odabaşı	Urfa	355
Abdülhâkim Arvas	Van	356

Ziraat Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Kemal Sarıibrahimoğlu	Adana	355
Selim Yatağan	Ağrı	373
Faruk Çöl	Amasya	372
İbrahim İmirzalıoğlu	Ankara	358
Ahmet Üstün	Ankara	358
Nihat İyriboz	Aydın	373
Ekrem Torunlu	Aydın	373
Muzaffer Emiroğlu	Balıkesir	373
Fuat Onat	Balıkesir	373
Osman Eroğlu	Burdur	362
Sadettin Karacabey	Bursa	373
Ethem Yalçınalp	Çankırı	361
Refet Tavaslıoğlu	Denizli	373
Cemal Işık	Erzincan	363
Sait Kantarel	Erzurum	373
Mustafa Çürük	Eskişehir	373
Hamit Dedelek	Eskişehir	373
Salâhattin Ünlü	Gazianteb	363
Avni Karaman	Gümüşane	364
Selim Erengil	İstanbul	373
Behram Öcal	Kars	357
Muzaffer Akdoğanh	Kastamonu	373
Nâzım Batur	Kastamonu	373
Fahri Köşkeroğlu	Kayseri	373
Nüzhet Unat	Kocaeli	373
İrfan Haznedar	Kütahya	373
Orhan Ocakoğlu	Manisa	373
Abdullah Yaycıoğlu	Maraş	360
Turhan Akarca	Muğla	373
Abdullah Eker	Samsun	373
Hamdi Tekay	Samsun	373
Ömer Özen	Sinob	373

Hamdi Özkan	Sinob	373
Ahmet Paker	Tekirdağ	373
Osman Ağan	Urfa	358
Avni Ural	Uşak	357

B. İKİNCİ YASAMA YILI*

Adliye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Osman Talu	Afyon K.	355
Nail Geveci	Aydın	332
Cevat Ülkü	Aydın	333
Vacid Asena	Balıkesir	330
Behçet Kayaalp	Burdur	349
Hüseyin Bayrı	Bursa	352
Servet Sezgin	Çanakkale	350
Mustafa Kemal Biberoğlu	Çorum	327
İsmail Hadımlıoğlu	Denizli	354
Adil Sağıroğlu	Erzincan	342
Ali Şahin	Gazianteb	347
Mehmet Dölek	İçel	351
Said Bilgiç	İsparta	354
Necla Tekinel	İstanbul	353
Necdet Davran	İzmir	354
Ekmel Kavur	İzmir	354
Hilmi Dura	Kastamonu	328
Hayri Çopuroğlu	Kırşehir	342
Atıf Akın	Manisa	356
Hasan Fehmi Evliya	Maraş	342
Mehmet Ali Arıkan	Mardin	340
Hasan Hayati Ülkün	Nevşehir	342

* **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 2, Cilt:5, İnikat:2, (14.11.1958), ss.36-45.

Zeki Kumrulu	Ordu	342
Tacettin Barış	Sakarya	355
Nusret Kirişcioğlu	Sakarya	325
Fikri Şendur	Siird	354
Şahap Kitapçı	Tokad	349
Salih Zeki Ramoğlu	Trabzon	355
Atalay Akan	Urfa	349
Ali Rıza Akbıyıkoğlu	Uşak	348
Mahmut Ataman	Yozgad	354

Arzuhal Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Hamdi Öner	Adana	338
Sait Ağar	Adıyaman	354
Yaşar Yazıcı	Antalya	357
Mustafa Nuri Okcuoğlu	Bingöl	353
Mithat Dayıoğlu	Bolu	356
Ahmet Hamdi Sezen	Çanakkale	357
Hüseyin Ortakçıoğlu	Çorum	357
Nuri Onur	Diyarbakır	357
Kâmil Tayşi	Diyarbakır	357
Mustafa Altındoğan	Elâzığ	340
Mehmet Eyüboğlu	Erzurum	356
Abidin Potuoğlu	Eskişehir	353
İnayet Mursaloğlu	Hatay	342
Sabahattin Sayın	Konya	356
Mehmet Delikaya	Malatya	341
İsmail Güven	Niğde	342
Nüzhet Ulusoy	Samsun	353
Osman Nuri Lermioğlu	Trabzon	355
Mahmut Ataman	Yozgad	357
Sefer Eronat	Yozgad	357
Suat Başol	Zonguldak	351

Basın - Yayın ve Turizm Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
M. Kemal Küçüktepepınar	Adana	338
Recep Dengin	Ankara	340
Mekki Said Esen	Balıkesir	355
Zuhuri Danışman	Bolu	345
Baha Akşit	Denizli	348
Nusret Safa Coşkun	Erzincan	344
Hicri Sezen	Eskişehir	352
Bahadır Dülger	Gazianteb	348
İhsan Ada	Hatay	338
Rüştü Çetin	İçel	356
M. Faruk Gürtunca	İstanbul	353
Ali Harputlu	İstanbul	353
Mithat Perin	İstanbul	348
Selim Ragıp Emeç	İzmir	348
Burhan Belge	Muğla	344
Münir Ekşi	Ordu	339
Baha Hun	Sakarya	355
Mustafa Saraç	Zonguldak	353

Bütçe Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Rıza Çerçel	Afyon K.	359
Necati Topçuoğlu	Afyon K.	360
Murad Âli Ülgen	Afyon K.	343
Muammer Akpınar	Ankara	347
İsmail Rüştü Aksal	Ankara	345
Osman Alişiroğlu	Ankara	343
Avni Doğan	Ankara	345
İlyas Seçkin	Ankara	348
Kenan Akmanlar	Antalya	357
Hilmi Çeltikçioğlu	Artvin	359
Yaşar Gümüşel	Artvin	359

Halil İmre	Balıkesir	358
M. Halûk Timurtaş	Balıkesir	359
Servet Bilir	Bolu	359
Fethi Çelikbaş	Burdur	352
Ferhan Arkan	Çankırı	354
Hamdi Bulgurlu	Çorum	357
Yakup Gürsel	Çorum	360
Ali Rıza Karaca	Denizli	359
Mehmet Karasan	Denizli	360
Halil Turgut	Diyarbakır	353
Mükerrem Sarol	Edirne	353
Hürrem Müftügil	Elâzığ	349
Rauf Bayındır	Erzincan	353
Muhtar Başkurt	Eskişehir	360
Ekrem Cenani	Gazianteb	353
Übeydullah Seven	Hakkâri	360
Tevfik Tığlı	İsparta	360
Muhlis Erdener	İstanbul	355
Nizamettin Kırşan	İstanbul	357
İbrahim Sevel	İstanbul	357
Mıgırdıç Şellefyan	İstanbul	354
Necmi Nuri Yücel	İstanbul	357
Danyal Akbel	İzmir	358
Behzat Bilgin	İzmir	353
Behram Öcal	Kars	353
Münif İslamoğlu	Kastamonu	359
Osman Kavuncu	Kayseri	360
Fazıl Yalçın	Kırşehir	357
Cemal Tüzün	Kocaeli	356
Mustafa Bağrıaçık	Konya	358
S.Sururi Nasuhoğlu	Kütahya	359
Sudi Mıhçıoğlu	Manisa	357
Kemali Bayazit	Maraş	351
Emin Soysal	Maraş	350
Nuri Özsan	Muğla	360
Necmeddin Önder	Nevşehir	354
Rifat Gürsoy	Niğde	355
Arif Hikmet Onat	Ordu	350
Atıf Topaloğlu	Ordu	350
Hüseyin Agun	Rize	360

İzzet Akçal	Rize	360
Muzaffer Önal	Rize	358
Baki Erden	Siird	360
Mehmet Daim Süalp	Siird	358
Ömer Özen	Sinob	360
İsmail Şener	Trabzon	358
Ferid Melen	Van	351
Talât Alpay	Yozgad	358
Atıf Benderlioğlu	Yozgad	358
Hulûsi Timur	Zonguldak	359

Çalışma Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Halil Sezai Erkut	Ankara	341
İsmail İnan	Ankara	341
Necati Çelim	Aydın	359
Ekrem Yıldız	Bingöl	360
Necdet Azak	Bursa	360
Salâhaddin Karacagil	Bursa	360
Recep Kırım	Bursa	360
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	341
Osman Alihocagil	Erzurum	360
Doğan Köymen	Giresun	360
Hasan İkiz	Hatay	341
Rüştü Güneri	İstanbul	357
Mahmut Yüksel	İstanbul	357
Kemal Serdaroğlu	İzmir	360
Ahmet Ünal	İzmir	360
Ali Saim Kaymak	Konya	360
Tevfik Ünsalan	Malatya	341
Nusret Kuruoğlu	Sinob	360
Necati Diken	Zonguldak	359
Ali Kaya	Zonguldak	360

Dahiliye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Kemal Eren	Amasya	354
Fethi Batur	Aydın	354
Hüsamettin Coşkun	Aydın	354
Faik Ocak	Balıkesir	353
Nusrettin Barut	Bitlis	352
Rifat Bingöl	Bitlis	353
Âlim Sipahi	Burdur	344
Kemal Erdem	Çorum	354
Turan Bahadır	Denizli	354
A. Hamdi Sancar	Denizli	346
Rükneddin Nasuhioğlu	Edirne	352
Enver Dündar Başar	İzmir	353
Rauf Onursal	İzmir	339
Mehmet Hazer	Kars	342
Osman Canatan	Kırşehir	348
Sadettin Yalım	Kocaeli	353
Muhittin Özkefeli	Kütahya	348
Emin Topaler	Kütahya	354
Nurettin Akyurt	Malatya	342
Orhan Ocakoğlu	Manisa	354
Halim Kermooğlu	Mardin	342
Eşref Ayhan	Ordu	340
Ekrem Anıt	Samsun	353
Nüzhet Ulusoy	Samsun	351
Daniş Yurdakul	Tokad	337
Sait Erdinç	Van	343
Ömer Lûtfi Erzurumluoğlu	Yozgad	353

Divanı Muhasebat Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Gazi Yiğitbaşı	Afyon K.	358
Halis Öztürk	Ağrı	362
Şevki Hasırcı	Bilecik	361
Reşat Akşemsettinoğlu	Bolu	352
Nezih Tütüncüoğlu	Bolu	362
Nahit Ural	Çanakkale	362
Sezai Demiray	Diyarbakır	362
Nurettin Manyas	Edirne	358
Fahri Karakaya	Elâzığ	349
Nazım Öztürk	Elâzığ	349
Rifat Bahadır	Hatay	361
Sebati Acun	İzmir	362
Avni Sakman	Kırklareli	361
Dursun Erol	Kocaeli	361
İbrahim Germeyanoğlu	Kütahya	362
Mehmet Şişman	Maraş	348
Zeki Dede	Muş	349
Keramettin Gençler	Tokad	347
Numan Kurban	Yozgad	362

Gümrük ve İnhisarlar Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Hüseyin Özbay	Amasya	354
Yaşar Yazıcı	Antalya	352
Ali İleri	Balıkesir	354
Hamit Dedelek	Eskişehir	354
Samih İnal	Gazianteb	349
Ali Şelhum Devrim	Hatay	341
Ömer Fevzi Reşa	Hatay	340
Hristaki Yoannidis	İstanbul	350

Kemal Güven	Kars	353
Sadettin Yalım	Kocaeli	348
Cevdet Özgirgin	Manisa	354
Turgut Topaloğlu	Muğla	354
Ömer Güriş	Samsun	354
Fikri Şen	Samsun	354
Ali Çakır	Tekirdağ	354
Hasan Gürkan	Tekirdağ	354
Sıtkı Eken	Tokad	341
Reşit Önder	Tokad	352
Aziz Gökkan	Urfa	344
Nazım Tanıl	Yozgad	354

Hariciye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Kasım Gülek	Adana	316
Arif Demirer	Afyon K.	354
İsmet Olgaç	Amasya	358
Bülent Ecevit	Ankara	350
Burhanettin Onat	Antalya	353
Ahmet Tokuş	Antalya	358
Sıtkı Yırcalı	Balıkesir	354
Ertuğrul Çolak	Bilecik	359
Yekta Teksel	Bursa	359
Nureddin Fuad Alpkartal	Çanakkale	355
Halim Alyot	Çanakkale	359
Emin Kalafat	Çanakkale	350
A. Kemal Barlas	Çankırı	349
Sedat Baran	Çorum	358
Kemâl Terzioğlu	Çorum	357
Ali Çobanoğlu	Denizli	358
İsmail Hakkı Talay	Elâzığ	349
Rıfkı Salim Burçak	Erzurum	351
Kemal Zeytinoğlu	Eskişehir	352
Ali Ocak	Gazianteb	350
Hamdi Bozbağ	Giresun	358
Mazhar Şener	Giresun	359

Ahmet Sırrı Hocaoğlu	Hatay	350
İbrahim Gürgen	İçel	358
Enver Kaya	İstanbul	352
Mithat Perin	İstanbul	355
Nazh Tlabar	İstanbul	355
Fahrettin Ulaş	İstanbul	358
Muammer Çavuşoğlu	İzmir	358
Sadık Giz	İzmir	358
Osman Kapani	İzmir	357
Ekmel Kavur	İzmir	358
Nuriye Pınar	İzmir	356
İlhan Sipahioğlu	İzmir	358
Turgut Göle	Kars	350
Basri Aktas	Kastamonu	357
Şefik Bakay	Kırklareli	359
Hamdi Ragıp Atademir	Konya	357
Samet Ağaoğlu	Manisa	352
Hikmet Bayur	Manisa	352
Şemi Ergin	Manisa	358
Nafiz Körez	Manisa	359
Cemil Şener	Manisa	358
Vahap Dizdaroğlu	Mardin	349
Hasan Reşit Tankut	Mardin	349
Aziz Uras	Mardin	349
Burhan Belge	Muğla	359
Zeyyat Mandalinci	Muğla	358
Münib Hayri Ürgüplü	Nevşehir	354
Hamza Osman Erkan	Sakarya	358
Rifat Kadızade	Sakarya	358
Nüzhet Çubukçu	Sivas	345
Hasan Değer	Sivas	345
Necati İlter	Sivas	344
Edip İmer	Sivas	345
Esat Mahmut Karakurt	Urfa	344
Tevfik Doğuışıker	Van	345

İmar ve İskân Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Şeref Saraçoğlu	Ağrı	357
İbrahim Saffet Omay	Ankara	343
Mahmut Güçbilmez	Bolu	356
Turan Bahadır	Denizli	354
Şevki Erker	Erzurum	357
Münip Özer	Erzurum	357
Rıza Topcuoğlu	Erzurum	357
Kemal Demiralay	İsparta	355
Osman Bibioğlu	Konya	356
Himmet Ölçmen	Konya	351
Nusret Durakbaşa	Maraş	344
Hilmi Soydan	Maraş	343
Şefik Çağlayan	Muş	356
Hamdi Başak	Sakarya	357
Ekrem Anıt	Samsun	355
Mahmut Pınar	Sinob	356
Muharrem Tansel	Sinob	356
Bekir Şeyhoğlu	Tokad	345
Abdullah Köksel	Urfa	345
Ömer Lûtfi Erzurumluoğlu	Yozgad	356

Maarif Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Kasım Küfrevi	Ağrı	363
Übeyde Elli	Ankara	352
Hilâl Ülman	Bursa	367
Nuri Togay	Çanakkale	364
Rüştü Çetin	İçel	364
Sami Göknar	İçel	364
Ali Lâtifaoğlu	İsparta	364
Sedat Çetintaş	İstanbul	363

Hüsamettin Giray	İstanbul	363
Ayşe Günel	İstanbul	361
M. Faruk Gürtunca	İstanbul	361
Aleksandros Hacopulos	İstanbul	360
Perihan Arıburun	İzmir	364
Vamık Tayşi	İzmir	365
Rasim İlker	Kars	356
Servet Hacıpaşaoğlu	Kayseri	365
Hulki Âmil Keymen	Konya	365
Mustafa Runyun	Konya	364
Halil Gürün	Maraş	352
Şevket Dursun	Mardin	355
Giyasettin Emre	Muş	364
Ferda Güley	Ordu	355
Ahmet Morgil	Rize	365
Süleyman Özsever	Sivas	359
Hasan Polat	Trabzon	365
Mustafa Reşit Tarakçıoğlu	Trabzon	363
Osman Turan	Trabzon	365
Fethi Ülkü	Tunceli	362
M.Yaşar Alhas	Urfa	355
Abdülvehap Altınkaynak	Van	360

Maliye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Adnan Selekler	Antalya	354
Hüseyin Bayrı	Bursa	354
Mazlum Kayalar	Bursa	351
Yekta Teksel	Bursa	354
Kenan Yılmaz	Bursa	354
Cevat Köstekçi	Çorum	354
Cemal Işık	Erzincan	346
Avni Karaman	Gümüşane	344
Osman Yeltekin	Kars	342
Avni Sakman	Kırklareli	354
Ömer Cebeci	Kocaeli	354
Dursun Erol	Kocaeli	354
Hulki Amil Keymen	Konya	354

Mehmet Zeki Tulunay	Malatya	342
Sezai Akdağ	Manisa	351
Asaf Saraçoğlu	Samsun	353
Şükrü Uluçay	Samsun	353
Ahmet İspirli	Tokad	341
Rıza Salıcı	Uşak	342
Abdullah Akın	Zonguldak	354

Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Zuhuri Danışman	Bolu	353
Tahsin Cahit Çubukçu	Diyarbakır	357
Sabahattin Parsoy	Edirne	357
Sabri Erduman	Erzurum	357
Abdülkadir Eryurt	Erzurum	356
Mustafa Zeren	Erzurum	356
Ali Naci Duyduk	Giresun	357
Kemal Demiralay	İsparta	356
Faruk Nafiz Çamlıbel	İstanbul	354
Mehmet Gürpınar	İstanbul	355
Sırrı Atalay	Kars	342
İbrahim Us	Kars	343
Ali Yeniaras	Kars	343
Hüsnü Yaman	Kırklareli	357
Remzi Birand	Konya	357
Mehmet Kartal	Malatya	345
Mehmet Kâmil Boran	Mardin	347
Ferid Tüzel	Samsun	357
Selâhattin Karayavuz	Trabzon	357
Pertev Sanaç	Trabzon	357

Meclis Kütüphanesi Encümeni**		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Behçet Uz	İzmir	353
Şemsettin Ataman	Kars	356
Hasan Hayati Ülkün	Nevşehir	357
Selâmi Dinçer	Sakarya	357
Nazmi Yaraş	Sivas	354
Zeki Erataman	Tekirdağ	353

Millî Müdafaa Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Nureddin Fuad Alpkartal	Çanakkale	370
Celâl Dora	Elâzığ	359
Mustafa Zeren	Erzurum	368
Sadık Altıncan	Giresun	370
Necati Alp	Gümüşane	363
Yakup Karabulut	İçel	369
Nazmi Ataç	İstanbul	368
Ali Fuad Cebesoy	İstanbul	368
Mucip Kemalyeri	İstanbul	370
Nuri Yamut	İstanbul	367
Tahsin Yazıcı	İstanbul	368
Fevzi Uçaner	İzmir	369
İshak Avni Akdağ	Konya	370
Şemsi Ağaoğlu	Muş	369
Zihni Üner	Nevşehir	368
Asım Eren	Niğde	368
Rahmi Çeltekli	Sivas	358
Nurettin Aknoz	Tekirdağ	368
Arslan Bora	Tunceli	359

** Meclis Kütüphanesi Encümeni üye seçimlerinde Malatya Milletvekili İsmet İnönü'ye de 3 oy çıkmıştır. Ancak bu oylar daha tespit edilen 7 kişilik kontenjanın dışında olduğu için dikkate alınmamıştır. Bkz. **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 2, Cilt:5, İnikat:2, (14.11.1958), s.42.

Münakalât Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Kemal Satır	Adana	338
Sadık Erdem	Antalya	354
Mücteba Iştın	Balıkesir	355
Arif Kalıpsızoğlu	Balıkesir	355
Yümnü Üresin	Bilecik	352
Selâhattin İnan	Bitlis	353
Cevat Köstekçi	Çorum	355
Hüseyin Şahin	Erzincan	352
Ali Naci Duyduk	Giresun	355
Arslan Nihad Bekdik	İstanbul	355
Ali Gözlük	Kastamonu	355
Durdu Turan	Kayseri	353
Sadi Pekin	Muğla	355
Rıza Ulusoy	Tokad	342
Hızır Aydın	Tunceli	339
Fuat Nizamoğlu	Yozgad	355
Hüseyin Ulus	Zonguldak	355

Nafıa Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Saim Karaömerlioğlu	Adana	352
Orhan Uygun	Afyon K.	365
Mecit Bumin	Artvin	366
Mehmet Erdem	Bilecik	366
Sait Göker	Bingöl	366
Mahmut Güçbilmez	Bolu	367
Naşit Fırat	Çankırı	357
Osman Ongan	Denizli	365
Kadrettin Oğuzalıcı	Edirne	365
Melik Fırat	Erzurum	364
Fethullah Taşkesenlioğlu	Erzurum	366

Süleyman Kuranel	Gazianteb	361
Cevdet San	Gazianteb	362
Sabahattin Kadirbeyoğlu	Gümüşane	355
Nihat Sârgınalp	Gümüşane	355
Hidayet Sinanoğlu	İçel	364
Celâl Ramazanoğlu	İstanbul	365
Durdu Turan	Kayseri	365
Osman Bibioğlu	Konya	365
Mehmet Diler	Kütahya	365
Ahmet Fırat	Malatya	355
Vedat Mengi	Niğde	355
Hüsrev Yürür	Ordu	356
Mehmet Fahri Mete	Rize	366
Naci Berkman	Samsun	366
Necmettin Doğuyıldızı	Samsun	366
Halûk Çulha	Trabzon	366
Ömer Yüksel	Urfa	329

Sanayi Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Orhan Uygun	Afyon K.	357
Nazifi Şerif Nabel	Amasya	357
Hüseyin Balık	Ankara	346
Kadir Kocaeli	Bolu	358
Hâmid Zülfü Tigrel	Diyarbakır	358
İhsan Daî	Gazianteb	353
Tahsin İnanç	Giresun	358
Hamdi Ongun	İsparta	357
İsak Altabev	İstanbul	357
Nizamettin Âli Sav	İstanbul	357
Ömer Başeğmez	Kayseri	357
Selim Akiş	Manisa	358
Kemal Aksüyek	Maraş	348
Suat Bedük	Siird	358
Ahmet Kangal	Sivas	346
Yalçın Kocabay	Sivas	345

Ahmet Yılmaz	Sivas	345
Cemal Zühtü Aysan	Zoguldak	358
Suat Başol	Zonguldak	354
Tahir Öktem	Zonguldak	357

Sanayi Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Ali Menteşoğlu	Adana	342
Eyüp Doğan	Artvin	357
Piraye Levent	Aydın	357
Muharrem Tunçay	Balıkesir	357
Ali Dedekargınoğlu	Çorum	357
Fikri Arığ	Diyarbakır	357
Hüseyin Ülkü	Diyarbakır	357
Hasan Numanoğlu	Erzurum	357
Halil Akkurt	Eskişehir	357
Mustafa Hemiş	Giresun	357
Necmettin Coşar	Gümüşane	345
Hüsrev Polat	Gümüşane	345
Niyazi Soydan	İçel	356
Ali Harputlu	İstanbul	354
Zakar Tarver	İstanbul	355
Selâhattin Akçiçek	İzmir	356
Hasan Erdoğan	Kars	345
Şükrü Esen	Kastamonu	357
Ali Rıza Kılıçkale	Kayseri	357
Sıtkı Salim Burçak	Konya	357
Ahmet Koyuncu	Konya	357
Sami Soylu	Konya	357
Ahmet İhsan Gürsoy	Kütahya	357
İhsan Yalkın	Manisa	357
Şevket Köksal	Ordu	347
Veysi Oran	Siird	345
Şinasi Moran	Sivas	347
Faruk Ayanoğlu	Tokad	344
İbrahim Etem Karakapıcı	Urfa	346
Necati Tanyolaç	Zonguldak	356

Teşkilâtı Esasiye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Faik Ahmed Barutçu	Ankara	345
Fuat Börekçi	Ankara	346
Müfit Erkuyumcu	Bursa	346
Hulûsi Köymen	Bursa	358
A. Hamdi Sancar	Denizli	336
Ahsen Aral	Hatay	347
Hüseyin Fırat	İçel	339
Nihat Halûk Pepeyi	İstanbul	357
Hadi Tan	Kastamonu	330
Kâmil Gündeş	Kayseri	342
Osman Bölükbaşı	Kırşehir	352
Tarık Kozbek	Konya	359
Halil Özyörük	Konya	347
Osman Kavrakoğlu	Rize	329
Turhan Feyzioğlu	Sivas	346
Sabri Dilek	Trabzon	354
Adnan Çahkoğlu	Uşak	346
Avni Yurdabayrak	Zonguldak	357

Ticaret Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Mustafa Öztürk	Afyon K.	354
Hıfzı Oğuz Bekata	Ankara	341
Mehmet Ali Ceritoğlu	Ankara	341
Nuri Ciritoğlu	Ankara	341
Hasan Tez	Ankara	341
Mehmet Ak	Antalya	351
İbrahim Subaşı	Antalya	353
Hüsamettin Coşkun	Aydın	353

Faik Ocak	Balıkesir	353
Sırrı Yırcalı	Balıkesir	353
Kâmil Tabak	Çankırı	346
Fevzi Hacırecepoğlu	Çorum	354
Rasih Gürkan	Edirne	354
Naci Yıldırım	Erzincan	345
Hamit Dedelek	Eskişehir	354
Yusuf Salman	İstanbul	354
Necdet İncekara	İzmir	354
Fevzi Aktaş	Kars	343
Zeki Cemal Bakiçelebioğlu	Kastamonu	354
Ömer Başeğmez	Kayseri	353
Sıtkı Pekkip	Kırklareli	354
Muhittin Güzelkılınç	Konya	354
Ömer Şeker	Konya	354
Nafiz Tahralı	Konya	354
İbrahim Germeyanoğlu	Kütahya	354
Kâmil Sürenkök	Malatya	345
Nebil Sadi Altuğ	Manisa	353
Kahraman Sağra	Ordu	343
Muammer Tekin	Ordu	343
Salim Çonoğlu	Samsun	354
İsmail Özdoyuran	Tekirdağ	354
Fikri Karanis	Trabzon	354
Nazım Tanıl	Yozgad	354
Tahir Öktem	Zonguldak	353

Ziraat Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Selim Yatağan	Ağrı	353
Faruk Çöl	Amasya	353
İbrahim İmirzalıoğlu	Ankara	342
Ahmet Üstün	Ankara	341
Mustafa Yeşil	Ankara	341
Nihat İyriboz	Aydın	352
Ekrem Torunlu	Aydın	353

Muzaffer Emiroğlu	Balıkesir	353
Fuat Onat	Balıkesir	352
Kadir Kocaeli	Bolu	353
Osman Eroğlu	Burdur	349
Sadettin Karacabey	Bursa	352
Ethem Yalçınalp	Çankırı	346
Refet Tavaslıoğlu	Denizli	352
Sait Kantarel	Erzurum	353
Mustafa Çürük	Eskişehir	353
Salâhattin Ünlü	Gazianteb	348
Selim Erengil	İstanbul	352
Muzaffer Akdoğanlı	Kastamonu	353
Nâzım Batur	Kastamonu	352
Süleyman Çağlar	Kastamonu	351
Ebubekir Develioğlu	Kayseri	354
Dündar Tekand	Kırklareli	353
Nüzhet Unat	Kocaeli	353
İrfan Haznedar	Kütahya	353
Orhan Ocakoğlu	Manisa	352
Abdullah Yaycıoğlu	Maraş	342
Turhan Akarca	Muğla	353
Ali Gürün	Niğde	322
Abdullah Eker	Samsun	353
Hamdi Tekay	Samsun	353
Hamdi Özkan	Sinob	354
Halim Ateşalp	Sivas	342
Cemil Özcan	Sivas	344
Ahmet Paker	Tekirdağ	354
Osman Ağan	Urfa	342
Abdurrahman Odabaşı	Urfa	341
Avni Ural	Uşak	341
Fuat Nizamoğlu	Yozgad	354

C. ÜÇÜNCÜ YASAMA YILI *

Adliye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Sırrı Turanlı	Adıyaman	299
Osman Talu	Afyon K.	299
Nail Geveci	Aydın	295
Cevat Ülkü	Aydın	299
Vacid Âsena	Balıkesir	287
Hüseyin Bayrı	Bursa	299
Mazlum Kayalar	Bursa	297
Servet Sezgin	Çanakkale	299
Mustafa Kemal Biberoğlu	Çorum	295
İsmail Hadımlıoğlu	Denizli	300
Ali Şahin	Gazianteb	298
Mehmet Dölek	İçel	298
Said Bilgiç	İsparta	295
Neclâ Tekinel	İstanbul	298
Necdet Davran	İzmir	299
Ekmel Kavur	İzmir	299
Osman Yeltekin	Kars	299
Hilmi Dura	Kastamonu	293
Hayrı Çopuroğlu	Kırşehir	300
Atıf Akın	Manisa	300
Hasan Fehmi Evliya	Maraş	299
Mehmet Ali Arıkan	Mardin	299
Hasan Hayati Ülkün	Nevşehir	299
Selâmi Dinçer	Sakarya	298
Fikri Şendur	Siird	300
Şahap Kitapçı	Tokad	299
Salih Zeki Ramoğlu	Trabzon	299
Ali Rıza Akbıyıkoğlu	Uşak	299
Adnan Çahkoğlu	Uşak	299
Mahmut Ataman	Yozgad	354
Sefer Eronat	Yozgad	299

* **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:11, İçtima: 3, Cilt:10, İnikat:2, (16.11.1959), ss.29-38.

Arzuhal Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Hamdi Öner	Adana	324
Sait Ağar	Adıyaman	325
Yaşar Yazıcı	Antalya	325
Mustafa Nuri Okcuoğlu	Bingöl	323
Mithat Dayıoğlu	Bolu	324
Ahmet Hamdi Sezen	Çanakkale	325
Hüseyin Ortakçıoğlu	Çorum	324
Nuri Onur	Diyarbakır	323
Kâmil Tayşi	Diyarbakır	324
Mustafa Altındoğan	Elâzığ	323
Fahri Karakaya	Elâzığ	323
Mehmet Eyüboğlu	Erzurum	323
Abidin Potuoğlu	Eskişehir	325
Sabahattin Sayın	Konya	325
Mehmet Delikaya	Malatya	325
Nüzhet Ulusoy	Samsun	325
Osman Nuri Lermioğlu	Trabzon	325
Mahmut Ataman	Yozgad	325
Sefer Eronat	Yozgad	325
Suat Başol	Zonguldak	324

Basın - Yayın ve Turizm Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Recep Dengin	Ankara	301
Burhanettin Onat	Antalya	301
Mekki Said Esen	Balıkesir	301
Zuhuri Danışman	Bolu	301
Halim Alyot	Çanakkale	301
Nusret Safa Coşkun	Erzincan	301
Bahadır Dülger	Gazianteb	301

İhsan Ada	Hatay	301
Rüştü Çetin	İçel	301
M. Faruk Gürtunca	İstanbul	301
Mithat Perin	İstanbul	301
Selim Ragıp Emeç	İzmir	301
Burhan Belge	Muğla	301
Münir Ekşi	Ordu	301
Baha Hun	Sakarya	301

Bütçe Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Murad Âli Ülgen	Afyon K.	297
Muammer Akpınar	Ankara	301
İsmail Rüştü Aksal	Ankara	301
Osman Alişiroğlu	Ankara	301
İlyas Seçkin	Ankara	300
Kenan Akmanlar	Antalya	300
Hilmi Çeltikçioğlu	Artvin	302
Yaşar Gümüşel	Artvin	301
Necati Çelim	Aydın	301
Halil İmre	Balıkesir	297
M. Halûk Timurtaş	Balıkesir	302
Servet Bilir	Bolu	302
Nezih Tütüncüoğlu	Bolu	302
Hulûsi Köymen	Bursa	302
Ferhan Arkan	Çankırı	301
Hamdi Bulgurlu	Çorum	302
Yakup Gürsel	Çorum	302
Ali Rıza Karaca	Denizli	302
Mehmet Karasan	Denizli	302
Hâmid Zülfü Tigrel	Diyarbakır	302
Halil Turgut	Diyarbakır	298
Mükerrem Sarol	Edirne	295
Rauf Bayındır	Erzincan	301
Muhtar Başkurt	Eskişehir	302
Hicri Sezen	Eskişehir	301
Ekrem Cenani	Gazianteb	299
Mazhar Şener	Giresun	301

Tevfik Tığlı	İsparta	302
Nizamettin Kırşan	İstanbul	302
Mıgırdıç Şellefyan	İstanbul	302
Necmi Nuri Yücel	İstanbul	302
Behzat Bilgin	İzmir	295
Kemal Serdaroğlu	İzmir	302
Sırrı Atalay	Kars	300
Behram Öcal	Kars	301
Nâzım Batur	Kastamonu	301
Münif İslamoğlu	Kastamonu	301
Osman Kavuncu	Kayseri	302
Fazıl Yalçın	Kırşehir	302
Cemal Tüzün	Kocaeli	302
Mustafa Bağrıaçık	Konya	301
Himmet Ölçmen	Konya	285
Nüvit Yetkin	Malatya	301
Sudi Mıhçıoğlu	Manisa	301
Kemali Bayazit	Maraş	301
Emin Soysal	Maraş	300
Nuri Özsan	Muğla	302
Necmeddin Önder	Nevşehir	299
Arif Hikmet Onat	Ordu	301
Atıf Topaloğlu	Ordu	301
Hüseyin Agun	Rize	302
Muzaffer Önal	Rize	301
Nusret Kirişcioğlu	Sakarya	298
Baki Erden	Siird	302
Mehmet Daim Süalp	Siird	295
Ömer Özen	Sinob	302
Turhan Feyzioğlu	Sivas	301
Necati İlter	Sivas	301
Zeki Erataman	Tekirdağ	287
İsmail Şener	Trabzon	302
Ferid Melen	Van	302
Talât Alpay	Yozgad	302
Tahir Öktem	Zonguldak	302
Hulûsi Timur	Zonguldak	302

Çalışma Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
İsmail İnan	Ankara	310
Mecit Bumin	Artvin	311
Ekrem Yıldız	Bingöl	311
Necdet Azak	Bursa	311
Recep Kırım	Bursa	311
Hilâl Ülman	Bursa	311
Osman Alihocagil	Erzurum	310
Doğan Köymen	Giresun	311
Hasan İkiz	Hatay	310
Rüştü Güneri	İstanbul	311
Ali Harputlu	İstanbul	311
Mahmut Yüksel	İstanbul	311
Ahmet Ünal	İzmir	311
Ali Saim Kaymak	Konya	360
Tevfik Ünsalan	Malatya	310
Cemil Şener	Manisa	311
Nusret Kuruoğlu	Sinob	310
Necati Diken	Zonguldak	311
Ali Kaya	Zonguldak	311
Mustafa Saraç	Zonguldak	309

Dahiliye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Kemal Eren	Amasya	300
Fethi Batur	Aydın	299
Faik Ocak	Balıkesir	300
Nusrettin Barut	Bitlis	300
Rifat Bingöl	Bitlis	300
Kemal Erdem	Çorum	299
Turan Bahadır	Denizli	300
Rükneddin Nasuhioğlu	Edirne	300

Enver Dündar Başar	İzmir	300
Rauf Onursal	İzmir	295
Mehmet Hazer	Kars	298
Süleyman Çağlar	Kastamonu	298
Osman Canatan	Kırşehir	300
Sadettin Yalım	Kocaeli	300
Sabahattin Sayın	Konya	300
Ömer Şeker	Konya	300
Emin Topaler	Kütahya	300
Nurettin Akyurt	Malatya	298
Orhan Ocakoğlu	Manisa	300
Cevdet Özgirgin	Manisa	300
İsmail Güven	Niğde	300
Şefik Refik Soyer	Niğde	298
Eşref Ayhan	Ordu	299
Nüzhet Ulusoy	Samsun	299
Dâniş Yurdakul	Tokad	299
Ömer Lûtfi Erzurumluoğlu	Yozgad	299

Divanı Muhasebat Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Gazi Yiğitbaşı	Afyon K.	297
Halis Öztürk	Ağrı	297
Şeref Saraçoğlu	Ağrı	297
Hüsamettin Coşkun	Aydın	296
Şevki Hasırcı	Bilecik	296
Reşat Akşemsettinoğlu	Bolu	296
Nahit Ural	Çanakkale	297
Sezai Demiray	Diyarbakır	297
Nurettin Manyas	Edirne	296
Nâzım Öztürk	Elâzığ	296
Mehmet Eyüboğlu	Erzurum	296
Münip Özer	Erzurum	296
Rifat Bahadır	Hatay	296
Sebati Acun	İzmir	297

Dursun Erol	Kocaeli	297
İbrahim Germeyanoğlu	Kütahya	297
Mehmet Zeki Tulunay	Malatya	296
Mehmet Şişman	Maraş	297
Zeki Dede	Muş	297
Tacettin Barış	Sakarya	297
Keramettin Gençler	Tokad	294
Numan Kurban	Yozgad	297

Gümrük ve İnhisarlar Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Hüseyin Özbay	Amasya	296
Hüseyin Balık	Ankara	295
Yaşar Yazıcı	Antalya	296
Ali İleri	Balıkesir	296
Recep Kırım	Bursa	296
Ethem Yalçınalp	Çankırı	296
Hamit Dedelek	Eskişehir	296
Samih İnal	Gazianteb	296
Ömer Fevzi Reşa	Hatay	296
Hristaki Yoannidis	İstanbul	295
Kemal Güven	Kars	296
Sadettin Yalım	Kocaeli	294
Turgut Topaloğlu	Muğla	296
Ömer Güriş	Samsun	296
Fikri Şen	Samsun	296
Ali Çakır	Tekirdağ	296
Hasan Gürkan	Tekirdağ	296
Reşit Önder	Tokad	296
Aziz Gökkan	Urfa	296
Nâzım Tanıl	Yozgad	295

Hariciye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Kasım Gülek	Adana	297
Arif Demirer	Afyon K.	301
Celâl Yardımcı	Ağrı	300
İsmet Olgaç	Amasya	300
Bülent Ecevit	Ankara	299
Burhanettin Onat	Antalya	300
Ahmet Tokuş	Antalya	301
Sıtkı Yırcalı	Balıkesir	301
Ertuğrul Çolak	Bilecik	301
Yekta Teksel	Bursa	301
Nurullah İhsan Tolon	Bursa	301
Nureddin Fuad Alpkartal	Çanakkale	301
Halim Alyot	Çanakkale	301
Emin Kalafat	Çanakkale	301
A. Kemal Barlas	Çankırı	299
Sedat Baran	Çorum	301
Kemâl Terzioğlu	Çorum	301
Ali Çobanoğlu	Denizli	301
Hürrem Müftügil	Elâzığ	299
İsmail Hakkı Talay	Elâzığ	299
Rıfkı Salim Burçak	Erzurum	300
Ali Ocak	Gazianteb	298
Hamdi Bozbağ	Giresun	301
Ali Şelhum Devrim	Hatay	299
Ahmet Sırrı Hocaoğlu	Hatay	299
İbrahim Gürgen	İçel	301
Enver Kaya	İstanbul	299
Mithat Perin	İstanbul	301
Nazlı Tlabar	İstanbul	301
Fahrettin Ulaş	İstanbul	301
Muammer Çavuşoğlu	İzmir	301
Sadık Giz	İzmir	300
Osman Kapani	İzmir	300
Ekmel Kavur	İzmir	300
Nuriye Pınar	İzmir	300
Turgut Göle	Kars	300
Basri Aktaş	Kastamonu	300

Fahri Köşkeroğlu	Kayseri	301
Şefik Bakay	Kırklareli	301
Hamdi Ragıp Atademir	Konya	300
Samet Ağaoğlu	Manisa	301
Hikmet Bayur	Manisa	300
Şemi Ergin	Manisa	301
Nafiz Körez	Manisa	301
Cemil Şener	Manisa	301
Vahap Dizdaroğlu	Mardin	300
Hasan Reşit Tankut	Mardin	300
Aziz Uras	Mardin	300
Burhan Belge	Muğla	298
Zeyyat Mandalinci	Muğla	301
Münib Hayri Ürgüplü	Nevşehir	299
Hamza Osman Erkan	Sakarya	300
Rifat Kadızade	Sakarya	299
Nüzhet Çubukçu	Sivas	300
Hasan Değer	Sivas	300
Edip İmer	Sivas	300
Kâmil Kırıkoğlu	Sivas	300
Mahmut Goloğlu	Trabzon	300
Esat Mahmut Karakurt	Urfa	300
Tevfik Doğuışıker	Van	300

İmar ve İskân Encümeni

Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Ahmet Kocabıyıkoğlu	Balıkesir	301
Nusrettin Barut	Bitlis	301
Mahmut Güçbilmez	Bolu	302
Turan Bahadır	Denizli	302
Nuri Onur	Diyarbakır	302
Hüseyin Şahin	Erzincan	300
Şevki Erker	Erzurum	301
Rıza Topcuoğlu	Erzurum	301
Kemal Demiralay	İsparta	302
Osman Bibioğlu	Konya	302
Nusret Durakbaşa	Maraş	301
Hilmi Soydan	Maraş	301

Şefik Çağlayan	Muş	301
Hamdi Başak	Sakarya	302
Mahmut Pınar	Sinob	302
Muharrem Tansel	Sinob	302
Halim Ateşalp	Sivas	300
Bekir Şeyhoğlu	Tokad	301
İbrahim Etem Karakapıcı	Urfa	301
Abdullah Köksel	Urfa	301
Ömer Lûtfi Erzurumluoğlu	Yozgad	301

Maarif Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Orhan Kökten	Afyon K.	300
Kasım Küfrevi	Ağrı	299
Übeyde Elli	Ankara	298
Osman Eroğlu	Burdur	298
Hilâl Ülman	Bursa	300
Nuri Togay	Çanakkale	298
Rüştü Çetin	İçel	298
Sami Göknar	İçel	300
Ali Lâtifaoğlu	İsparta	300
Sedat Çetintaş	İstanbul	300
Hüsamettin Giray	İstanbul	300
Ayşe Günel	İstanbul	300
Aleksandros Hacopulos	İstanbul	299
Danyal Akbel	İzmir	300
Perihan Arıburun	İzmir	300
Vamık Tayşi	İzmir	300
Şemsettin Ataman	Kars	299
Rasim İlker	Kars	299
Servet Hacıpaşaoğlu	Kayseri	300
Hulki Âmil Keymen	Konya	300
Mustafa Runyun	Konya	296
Halil Gürün	Maraş	299
Giyasettin Emre	Muş	300
Ferda Güley	Ordu	299
Ahmet Morgil	Rize	300

Hasan Polat	Trabzon	300
Mustafa Reşit Tarakçıoğlu	Trabzon	299
Osman Turan	Trabzon	300
Fethi Ülkü	Tunceli	299
M.Yaşar Alhas	Urfa	299

Maliye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
İbrahim İmirzalıoğlu	Ankara	313
Adnan Selekler	Antalya	314
Mazlum Kayalar	Bursa	312
Yekta Teksel	Bursa	314
Kenan Yılmaz	Bursa	314
Cevat Köstekçi	Çorum	314
A. Hamdi Sancar	Denizli	313
Cemal Işık	Erzincan	313
Naci Yıldırım	Erzincan	313
Avni Sakman	Kırklareli	314
Ömer Cebeci	Kocaeli	314
Dursun Erol	Kocaeli	314
Hulki Amil Keymen	Konya	314
Abdullah Yaycıoğlu	Maraş	313
Asaf Saraçoğlu	Samsun	313
Ferid Tüzel	Samsun	314
Şükrü Uluçay	Samsun	314
Yalçın Kocabay	Sivas	313
Mustafa Lâtifoğlu	Tokad	313
Abdullah Akın	Zonguldak	313

Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Ekrem Yıldız	Bingöl	292
Zuhuri Danışman	Bolu	290
Fevzi Hacırecepoğlu	Çorum	292
Tahsin Cahit Çubukçu	Diyarbakır	292
Sabahattin Parsoy	Edirne	292
Sabri Erduman	Erzurum	287
Abdülkadir Eryurt	Erzurum	289
Sait Kantarel	Erzurum	291
Münib Özer	Erzurum	290
Fethullah Taşkesenlioğlu	Erzurum	291
Rıza Topcuoğlu	Erzurum	288
Ali Naci Duyduk	Giresun	292
Kemal Demiralay	İsparta	292
Faruk Nafiz Çamlıbel	İstanbul	292
Mehmet Gürpınar	İstanbul	292
Celâl Ramazanoğlu	İstanbul	292
Ali Yeniaras	Kars	290
Hüsnü Yaman	Kırklareli	291
Remzi Birand	Konya	292
Muhittin Özkefeli	Kütahya	290
Mehmet Kartal	Malatya	292
Şevket Dursun	Mardin	291
Nazmi Yaraş	Sivas	291
Selâhattin Karayavuz	Trabzon	292
Pertev Sanaç	Trabzon	292
Sait Erdinç	Van	291
Hüseyin Ulus	Zonguldak	292
İsmet İnönü	Malatya	1

Meclis Kütüphanesi Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
İnayet Mursaloğlu	Hatay	299
Faruk Nafiz Çamlıbel	İstanbul	300
Behçet Uz	İzmir	299
S. Sururi Nasuhoğlu	Kütahya	300
Selâmi Dinçer	Sakarya	300
Abdülvehap Altınkaynak	Van	299

Millî Müdafaa Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Nureddin Fuad Alpkartal	Çanakkale	317
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	315
Celâl Dora	Elazığ	316
Mustafa Zeren	Erzurum	316
Sadık Altıncan	Giresun	317
Necati Alp	Gümüşane	317
Yakup Karabulut	İçel	317
Nazmi Ataç	İstanbul	317
Ali Fuad Cebesoy	İstanbul	316
Mucip Kemalyeri	İstanbul	317
Nuri Yamut	İstanbul	316
Tahsin Yazıcı	İstanbul	315
Fevzi Uçaner	İzmir	315
İshak Avni Akdağ	Konya	316
Şemsi Ağaoğlu	Muş	317
Zihni Üner	Nevşehir	316
Asım Eren	Niğde	316
Nurettin Aknoz	Tekirdağ	315
Arslan Bora	Tunceli	316

Münakalât Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Rıza Çerçel	Afyon K.	300
Sadık Erdem	Antalya	298
Mücteba Iştın	Balıkesir	300
Arif Kalıpsızoğlu	Balıkesir	300
Yümnü Üresin	Bilecik	299
Selâhattin İnan	Bitlis	299
Ali Naci Duyduk	Giresun	300
Arslan Nihad Bekdik	İstanbul	299
Ali Gözlük	Kastamonu	300
Durdu Turan	Kayseri	300
Sadi Pekin	Muğla	300
Cemil Özcan	Sivas	299
Sıtkı Eken	Tokad	299
Rıza Ulusoy	Tokad	299
Hızır Aydın	Tunceli	299
Fuat Nizamoğlu	Yozgad	300
Hüseyin Ulus	Zonguldak	300

Nafıa Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Orhan Uygun	Afyon K.	304
Mecit Bumin	Artvin	304
Mehmet Erdem	Bilecik	304
Sait Göker	Bingöl	304
Naşit Fırat	Çankırı	304
Baha Akşit	Denizli	304
Melik Fırat	Erzurum	304
Fethullah Taşkesenlioğlu	Erzurum	304
Süleyman Kuranel	Gazianteb	304
Cevdet San	Gazianteb	304
Sabahattin Kadirbeyoğlu	Gümüşane	304
Nihat Sârgınalp	Gümüşane	304

Übeydullah Sinanoğlu	Hakkâri	304
Hidayet Sinanoğlu	İçel	304
Durdu Turan	Kayseri	304
Osman Bibioğlu	Konya	304
Remzi Birand	Konya	304
Mehmet Diler	Kütahya	304
Kâmil Sürenkök	Malatya	304
Rifat Gürsoy	Niğde	304
Vedat Mengi	Niğde	304
Hüsrev Yürür	Ordu	304
Mehmet Fahri Mete	Rize	304
Naci Berkman	Samsun	304
Necmettin Doğuyıldızı	Samsun	304
Halûk Çulha	Trabzon	304
Ömer Yüksel	Urfa	304

Sanayi Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Orhan Uygun	Afyon K.	294
Nazifi Şerif Nabel	Amasya	294
Kadir Kocaeli	Bolu	294
Âlim Sipahi	Burdur	294
Kemâl Terzioğlu	Çorum	294
İhsan Daî	Gazianteb	294
Tahsin İnanç	Giresun	294
Hamdi Ongun	İsparta	294
İsak Altabev	İstanbul	294
İbrahim Us	Kars	294
Ömer Başeğmez	Kayseri	294
Ömer Cebeci	Kocaeli	294
Ali Saim Kaymak	Konya	294
Kemal Aksüyek	Maraş	294
Suat Bedük	Siird	294
Rıza Salıcı	Uşak	294
Cemal Zühtü Aysan	Zoguldak	294
Suat Başol	Zonguldak	294
Necati Tanyolaç	Zonguldak	294
Avni Yurdabayrak	Zonguldak	294

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Suphi Baykam	Adana	292
Ali Menteşoğlu	Adana	292
Eyüp Doğan	Artvin	293
Piraye Levent	Aydın	293
Muharrem Tunçay	Balıkesir	293
Ali Dedekargınoğlu	Çorum	292
Fikri Arığ	Diyarbakır	293
Hüseyin Ülkü	Diyarbakır	293
Hasan Numanoğlu	Erzurum	293
Halil Akkurt	Eskişehir	293
Samih İnal	Gazianteb	292
Mustafa Hemiş	Giresun	293
Necmettin Coşar	Gümüşane	292
Hüsrev Polat	Gümüşane	292
Niyazi Soydan	İçel	293
Ali Harputlu	İstanbul	293
Zakar Tarver	İstanbul	293
Selâhattin Akçiçek	İzmir	293
Hasan Erdoğan	Kars	292
Şükrü Esen	Kastamonu	293
Ali Rıza Kılıçkale	Kayseri	292
Sıtkı Salim Burçak	Konya	293
Ahmet Koyuncu	Konya	293
Sami Soylu	Konya	293
Ahmet İhsan Gürsoy	Kütahya	292
İhsan Yalkın	Manisa	293
Şevket Köksal	Ordu	292
Veysi Oran	Siird	293
Şinasi Moran	Sivas	292
Faruk Ayanoğlu	Tokad	292

Teşkilâtı Esasiye Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Fuat Börekçi	Ankara	301
Müfit Erkuyumcu	Bursa	300
A. Hamdi Sancar	Denizli	297
Âdil Sağıroğlu	Erzincan	300
Ahsen Aral	Hatay	301
Hüseyin Fırat	İçel	297
Nihat Halûk Pepeyi	İstanbul	301
Osman Kapani	İzmir	302
Hadi Tan	Kastamonu	295
Fikri Apaydın	Kayseri	301
Kâmil Gündeş	Kayseri	300
Osman Bölükbaşı	Kırşehir	301
Abdürrahman Fahri Ağaoğlu	Konya	296
Tarık Kozbek	Konya	302
Halil Özyörük	Konya	295
Halim Kermooğlu	Mardin	301
Osman Kavrakoğlu	Rize	297
Sabri Dilek	Trabzon	299
Atalay Akan	Urfa	301
Âtıf Benderlioğlu	Yozgad	299

Ticaret Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Necati Topcuoğlu	Afyon K.	302
Hıfzı Oğuz Bekata	Ankara	302
Mehmet Ali Ceritoğlu	Ankara	302
Nuri Ciritoğlu	Ankara	302
Hasan Tez	Ankara	302
Mehmet Ak	Antalya	302
İbrahim Subaşı	Antalya	302
Hüsamettin Coşkun	Aydın	302

Faik Ocak	Balıkesir	302
Sırrı Yırcalı	Balıkesir	302
Kâmil Tabak	Çankırı	302
Fevzi Hacırecepoğlu	Çorum	302
Cevat Köstekçi	Çorum	302
Rasih Gürkan	Edirne	302
Hamit Dedelek	Eskişehir	302
Yusuf Salman	İstanbul	302
İbrahim Sevel	İstanbul	302
Necdet İncekara	İzmir	302
Fevzi Aktaş	Kars	302
Ömer Başeğmez	Kayseri	302
Muhittin Güzelkılınç	Konya	302
Ömer Şeker	Konya	302
Nafiz Tahralı	Konya	302
İbrahim Germeyanoğlu	Kütahya	302
Nebil Sadi Altuğ	Manisa	302
Kahraman Sağra	Ordu	302
Muammer Tekin	Ordu	302
Hamdi Başak	Sakarya	302
Salim Çonoğlu	Samsun	302
Rahmi Çeltekli	Sivas	302
İsmail Özdoyuran	Tekirdağ	302
Ahmet İspirli	Tokad	302
Fikri Karanis	Trabzon	302
Nâzım Tanıl	Yozgad	302

Ziraat Encümeni		
Milletvekilinin Adı ve Soyadı	İli	Oyu
Selim Yatağan	Ağrı	305
Faruk Çöl	Amasya	305
Ahmet Üstün	Ankara	305
Mustafa Yeşil	Ankara	305
Nihat İyriboz	Aydın	305
Ekrem Torunlu	Aydın	305
Muzaffer Emiroğlu	Balıkesir	305

Fuat Onat	Balıkesir	305
Kadir Kocaeli	Bolu	305
Behçet Kayaalp	Burdur	304
Sadettin Karacabey	Bursa	305
Salâhaddin Karacagil	Bursa	305
Nurullah İhsan Tolon	Bursa	304
Refet Tavaslıoğlu	Denizli	305
Mustafa Çürük	Eskişehir	305
Salâhattin Ünlü	Gazianteb	305
Avni Karaman	Gümüşane	304
İzzettin Cilli	Hatay	304
Selim Erengil	İstanbul	305
Muzaffer Akdoğanh	Kastamonu	305
Ebubekir Develioğlu	Kayseri	305
Dündar Tekand	Kırklareli	305
Nüzhet Unat	Kocaeli	305
İrfan Haznedar	Kütahya	305
Ahmet Fırat	Malatya	305
Selim Akiş	Manisa	305
Orhan Ocakoğlu	Manisa	305
Selim Telliağaoğlu	Mardin	305
Turhan Akarca	Muğla	305
Ali Gürün	Niğde	303
Abdullah Eker	Samsun	305
Hamdi Tekay	Samsun	305
Hamdi Özkan	Sinob	305
Ahmet Kangal	Sivas	305
Ahmet Yılmaz	Sivas	304
Ahmet Paker	Tekirdağ	305
Osman Ağan	Urfa	304
Abdurrahman Odabaşı	Urfa	304
Avni Ural	Uşak	304

DİZİN

11. Yasama Dönemi, 62
1924 Anayasası, 51, 224
1961 Anayasası, 7, 13, 24
2. Dünya Savaşı, 148
27 Mayıs, 7, 13, 24, 25, 30, 31, 32, 191, 356, 367
3. Dünya Savaşı, 148, 298
3. Menderes Hükümeti, 59
31 Mart, 339, 363
4. Menderes Hükümeti, 58, 59
A. Fahri Ağaoğlu, 465
A. Hamdi Sancar, 72, 373, 479, 487, 498, 511, 517
A. Kemal Barlas, 471, 489, 508
Abdullah Aker, 46, 47, 115
Abdullah Akın, 474, 493, 511
Abdullah Keleşoğlu, 464
Abdullah Köksel, 470, 491, 510
Abdullah Yaycıoğlu, 481, 500, 511
Abdurrahman Odabaşı, 480, 500, 519
Abdülhâkim Arvas, 480
Abdülkadir Eryurt, 474, 493, 512
Abdülvehap Altınkaynak, 492, 513
Abdürrahman Fahri Ağaoğlu, 517
Abidin Potuoğlu, 465, 466, 483, 502
Adalet Bakanı, 59, 387
Adana, 51, 55, 60, 104, 105, 123, 125, 209, 224, 225, 227, 232, 235, 238, 242, 249, 278, 304, 307, 308, 311, 313, 314, 315, 321, 328, 364, 379, 402, 405, 463, 466, 468, 470, 471, 472, 473, 474, 476, 478, 481, 483, 484, 489, 495, 497, 502, 508, 516
Adana Kongresi, 235
Adapazarı İslâm Ticaret Bankası, 112
Adıyaman, 464, 468, 469, 470, 480, 483, 501, 502
Adil Sağıroğlu, 379, 386, 482
Adli Tıp Meclisi, 276
Adliye Encümeni, 43, 44, 106, 224, 225, 227, 228, 229, 231, 235, 236, 238, 243, 245, 250, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 266, 267, 268, 270, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 463, 482, 501
Adliye Vekili, 237, 239, 283, 386, 388
Adnan Çalıkoğlu, 479, 498, 501
Adnan Menderes, 21, 22, 23, 45, 47, 79, 82, 116, 233, 234, 407
Adnan Selekler, 191, 193, 223, 372, 463, 492, 511
Af Kanunları, 11, 253
Afganistan, 170, 177, 355, 426, 428
Afyon, 90, 272, 463, 466, 469, 472, 473, 476, 479, 480, 482, 484, 488, 489, 495, 496, 498, 501, 503, 506, 508, 510, 514, 515, 517
Agâh Erozan, 35, 380, 403
Ağrı, 46, 47, 388, 469, 473, 474, 481, 488, 491, 499, 506, 508, 510, 518

Ahmet Fırat, 470, 496, 519
Ahmet Hamdi Sezen, 464, 483, 502
Ahmet İhsan Gürsoy, 478, 497, 516
Ahmet İspirli, 493, 518
Ahmet Kangal, 496, 519
Ahmet Karamüftüoğlu, 472
Ahmet Kocabıyıkoğlu, 36, 509
Ahmet Koyuncu, 478, 497, 516
Ahmet Morgil, 473, 492, 510
Ahmet Paker, 482, 500, 519
Ahmet Sırrı Hocaoğlu, 466, 490, 508
Ahmet Tokuş, 471, 489, 508
Ahmet Ünal, 468, 486, 505
Ahmet Üstün, 379, 386, 481, 499, 518
Ahmet Yılmaz, 497, 519
Ahsen Aral, 479, 498, 517
Akdeniz, 38, 422, 448
Âkif Polat, 279
Akşehir Bankası, 112
Aleksandros Hacopulos, 473, 492, 510
Alemdar Güngör, 261, 262
Ali Çakır, 470, 489, 507
Ali Çobanoğlu, 471, 489, 508
Ali Dedekargınoğlu, 478, 497, 516
Ali Fuat Başgil, 32, 81, 82, 90
Ali Fuat Cebesoy, 35
Ali Galip Büyükkoçak, 253, 254
Ali Gözlük, 476, 495, 514
Ali Gürün, 476, 500, 519
Ali Harputlu, 478, 484, 497, 505, 516
Ali İleri, 470, 488, 507
Ali Kaya, 468, 486, 505
Ali Lâtifaoğlu, 473, 491, 510
Ali Menteşoğlu, 478, 497, 516
Ali Naci Duyduk, 477, 493, 495, 512, 514
Ali Ocak, 471, 489, 508
Ali Rıza Akbıyıkoğlu, 379, 386, 464, 483, 501
Ali Rıza Karaca, 478, 485, 503
Ali Rıza Kıhçkale, 478, 497, 516
Ali Saim Kaymak, 468, 486, 505, 515
Ali Şahin, 362, 463, 482, 501
Ali Şelhum Devrim, 471, 488, 508
Ali Yaşar, 470
Ali Yeniaras, 474, 493, 512
Ali Yıldırım, 270
Âlim Sipahi, 468, 487, 515
Amasra, 438
Amasya, 133, 468, 470, 471, 472, 474, 481, 487, 488, 489, 496, 499, 505, 507, 508, 515, 518
Amerika, 18, 19, 38, 39, 40, 49, 50, 56, 77, 98, 114, 127, 153, 183, 195, 197, 287, 289, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 304, 308, 310, 331, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 354, 372, 419, 422, 423, 425, 426, 427, 444, 446, 447, 455, 459,461
Amerika Birleşik Devletleri, 18, 38, 39, 40, 49, 98, 114, 127, 287, 294, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 354, 422, 425, 444, 446, 447
Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği, 344
Amerika Birleşik Devletleri Yardım Teşkilatı, 39

Amerikan Devlet Üniversiteleri, 186
Anadolu Ajansı, 321
Anayasa, 7, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 62, 63, 64, 65, 66, 70, 78, 80, 81, 82, 88, 272, 322, 323, 324, 325, 330, 332, 333, 341, 381, 383, 384, 385, 387, 389, 390, 393, 394, 397, 401, 404, 410, 411
Anayasa Komisyonu, 62, 63, 64, 65, 66, 80, 88, 387
Anglo-Sakson, 62, 178
Anıtkabir, 31
Ankara, 8, 14, 15, 18, 20, 21, 28, 29, 30, 31, 32, 39, 45, 51, 52, 61, 71, 91, 94, 101, 104, 107, 108, 110, 115, 120, 126, 127, 129, 151, 170, 175, 183, 185, 194, 197, 200, 209, 245, 263, 264, 273, 277, 293, 333, 344, 345, 346, 350, 362, 379, 386, 392, 394, 395,396, 397, 401, 402, 404, 405, 408, 411, 422, 423, 447, 464, 466, 468, 471, 473, 474, 475, 476, 479, 480, 481, 484, 486, 489, 491, 496, 498, 499, 502, 503, 505, 507, 508, 510, 511, 517, 518
Ankara Belediyesi, 170, 273
Ankara Üniversitesi, 175
Antalya, 36, 123, 128, 137, 154, 260, 271, 372, 403, 463, 464, 466, 471, 476, 480, 483, 484, 488, 489, 492, 495, 498, 502, 503, 507, 508, 511, 514, 517
Arap Birliği, 288
Arif Demirer, 489, 508
Arif Hikmet Onat, 208, 467, 485, 504
Arif Kalıpsızoğlu, 476, 495, 514
Arnavutluk, 305, 312
Arslan Bora, 475, 494, 513
Arslan Nihad Bekdik, 495, 514
Artvin, 466, 474, 475, 476, 478, 484, 495, 497, 503, 505, 514, 516
Arzuhal Encümeni, 43, 44, 224, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 264, 265, 267, 270, 273, 274, 275, 276, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 483, 502
Asaf Saraçoğlu, 474, 493, 511
Asım Eren, 146, 149, 157, 159, 175, 176, 210, 475, 494, 513
Askeri Akademi, 275
Askeri Mahkeme, 264
Atalay Akan, 404, 464, 483, 517
Atatürk, 9, 21, 31, 42, 91, 107, 108, 109, 110, 153, 155, 183, 194, 235, 236, 304, 307, 309, 310, 311, 313, 317, 334, 339, 341, 388, 445
Atatürk Orman Çiftliği Arazisi Hakkında Kanun, 9, 107
Ateşli Silahlar Kanunu, 283
Atıf Akın, 464, 482, 501
Atıf Benderlioğlu, 47, 486
Atıf Topaloğlu, 469, 485, 504
Attilla Konuk, 36
Avam Kamarası, 80
Avni Doğan, 61, 386, 390, 394, 466, 484
Avni Karaman, 481, 492, 519
Avni Sakman, 470, 488, 492, 511
Avni Ural, 482, 500, 519
Avni Yurdabayrak, 479, 498, 515

Avrupa, 38, 41, 42, 50, 77, 111, 116, 117, 121, 183, 197, 203, 271, 297, 302, 304, 342, 343, 352, 353, 355, 419, 427, 434, 436, 442, 460
Avrupa İktisadi İşbirliği, 38, 419
Avrupa Konseyi, 183, 302, 342, 343, 353, 355
Avrupa Kömür - Çelik Birliği, 460
Avrupa Ortak Pazar Topluluğu, 41
Avrupa Tediye Birliği, 352
Avusturalya, 331
Avusturya, 342, 350
Aydın, 22, 46, 463, 468, 469, 478, 480, 481, 482, 486, 487, 497, 498, 499, 501, 503, 505, 506, 516, 517, 518
Ayşe Günel, 473, 492, 510
Ayşe Şener, 267, 268, 269
Aziz Gökkan, 470, 489, 507
Aziz Uras, 277, 472, 490, 509
Bağdad Paktı, 11, 39, 94, 95, 290, 302, 332, 344, 345, 346, 347, 351, 425, 426, 458, 459, 461
Baha Akşit, 16, 25, 62, 63, 65, 66, 315, 318, 356, 390, 408, 476, 484, 514
Baha Hun, 469, 484, 503
Bahadır Dülger, 28, 234, 373, 479, 484, 502
Bahriye Nâzırı, 99
Bakanlar Kurulu, 45, 101, 124, 133, 141, 152, 200, 206, 346, 392
Baki Erden, 467, 486, 504
Balduvin, 83
Bahkesir, 20, 28, 36, 45, 46, 47, 123, 238, 373, 438, 463, 466, 468, 470, 475, 476, 478, 479, 480, 481, 482, 484, 485, 487, 488, 489, 495, 497, 499, 500, 501, 502, 503, 505, 507, 508, 509, 514, 516, 518, 519
Balkan Paktı, 53
Bankalar Kanunu, 10, 111, 113, 114, 115, 116, 119
Basın Kanunu, 54, 86, 87, 88, 225, 231, 242, 374
Basın Suçları, 11, 225
Basri Aktaş, 340, 508
Başbakan, 20, 24, 32, 45, 50, 55, 61, 116
Başbakanlık, 14, 29, 318, 392
Başvekil, 45, 46, 47, 48, 99, 365, 412
Batman Rafinerisi, 421
Beccaia, 228
Behçet Kayaalp, 16, 69, 463, 482, 519
Behçet Uz, 475, 494, 513
Behiç Erkin, 305, 312
Behram Öcal, 481, 485, 504
Behzat Bilgin, 77, 82, 159, 164, 182, 193, 194, 196, 399, 467, 485, 504
Belçika, 127, 342, 350, 353, 355, 376, 401
Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği, 350
Belediye Kanunu, 10, 128, 129, 130, 131, 132, 341
Bentham, 228, 232
Beslenme Enstitüsü, 39, 423
Beyazıt, 31
Beyrut, 288, 289
Biga, 270, 271

Bilecik, 440, 469, 476, 480, 488, 489, 495, 506, 508, 514
Bingazi, 288
Bingöl, 281, 468, 476, 479, 483, 486, 495, 502, 505, 512, 514
Birinci Dünya Harbi, 151, 155, 180
Birleşmiş Milletler, 42, 49, 50, 147, 168, 169, 170, 171, 176, 177, 178, 183, 184, 192, 196, 200, 203, 288, 289, 292, 296, 297, 300, 301, 303, 304, 305, 310, 313, 324, 331, 339, 340, 341, 347, 348, 351, 448, 458, 460
Birleşmiş Milletler Anayasası, 292, 297, 347, 348, 458
Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 339
Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, 288
Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 288
Birleşmiş Milletler Umumi Heyeti, 310
Bitlis, 468, 476, 487, 495, 505, 509, 514
Boğaziçi Köprüsü, 41, 442
Bolu, 36, 138, 159, 210, 464, 466, 469, 472, 473, 476, 483, 484, 485, 488, 491, 493, 495, 496, 500, 502, 503, 506, 509, 512, 515, 519
Bor Asliye Ceza Mahkemesi, 265
Borçlar Kanunu, 247
Bulganin, 459
Burdur, 35, 52, 58, 69, 85, 249, 282, 283, 284, 285, 335, 336, 379, 463, 466, 468, 481, 482, 485, 487, 500, 510, 515, 519
Burhan Belge, 59, 472, 484, 490, 503, 509
Burhanettin Onat, 123, 128, 137, 155, 194, 195, 260, 271, 273, 471, 489, 502, 508
Bursa, 25, 26, 35, 46, 58, 101, 104, 106, 129, 272, 312, 315, 318, 356, 360, 402, 463, 466, 468, 471, 473, 474, 479, 480, 481, 482, 486, 489, 491, 492, 498, 500, 501, 503, 505, 507, 508, 510, 511, 517, 519
Bülent Ecevit, 18, 471, 489, 508
Bütçe Encümeni, 44, 94, 100, 106, 110, 127, 157, 159, 161, 164, 167, 182, 204, 207, 212, 219
Büyük Britanya Milletler Camiası, 330
Celal Bayar, 15, 32, 36, 37, 41, 43, 82, 235, 338, 401
Celâl Dora, 475, 494, 513
Celâl Ramazanoğlu, 477, 496, 512
Celâl Yardımcı, 47, 386, 388, 508
Cemal Işık, 481, 492, 511
Cemal Tüzün, 371, 467, 485, 504
Cemal Zühtü Aysan, 473, 497, 515
Cemil Özcan, 500, 514
Cemil Şener, 478, 490, 505, 509
Cemiyeti Akvam, 309, 446
Cemiyetler Kanunu, 205
Cenevre, 355
Cennet Sevim, 275, 276

Cevat Köstekçi, 474, 492, 495, 511, 518
Cevat Ülkü, 224, 250, 258, 260, 266, 273, 277, 285, 463, 482, 501
Cevdet Özgirgin, 469, 489, 506
Cevdet San, 194, 477, 496, 514
Ceza Kanunu, 123, 136, 225, 226, 229, 230, 236, 237, 241, 253, 375
Ceza Usul Kanunu, 52
Cizre, 344
Cumhurbaşkanı, 15, 32, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 91, 235, 338
Cumhurbaşkanlığı, 29, 36, 45, 46, 47
Cumhuriyet, 13, 14, 15, 17, 22, 23, 24, 30, 32, 50, 58, 71, 77, 92, 112, 152, 162, 230, 259, 313, 314, 344, 345, 357, 367, 382, 392, 393, 461
Cumhuriyet Başsavcısı, 152
Cumhuriyet Halk Partisi, 13, 14, 15, 17, 24, 71, 313, 357, 382
Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu, 17, 71
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 23, 54
Cumhuriyetçi Millet Partisi, 17, 23, 57, 73, 74, 86
Cumhuriyetçi Millet Partisi Meclis Grubu, 17, 73, 86
Çahşma Bakanlığı, 101, 105, 200
Çahşma Encümeni, 44, 106, 486, 505
Çahşma Vekili, 46, 105, 122, 124
Çamlıdere, 251
Çanakkale, 45, 136, 137, 271, 438, 440, 463, 464, 469, 471, 473, 482, 483, 488, 489, 491, 494, 501, 502, 506, 508, 510, 513
Çankaya, 371
Çankırı, 149, 466, 468, 471, 476, 480, 481, 485, 486, 489, 495, 499, 500, 503, 507, 508, 513, 514, 518
Çimento Fabrikası, 108
Çorum, 28, 29, 244, 373, 374, 377, 383, 463, 464, 466, 469, 471, 474, 478, 480, 482, 483, 485, 487, 489, 492, 495, 497, 499, 501, 502, 503, 505, 508, 511, 512, 515, 516, 518
Dahiliye Encümeni, 44, 129, 132, 140, 141, 157, 161, 162, 163, 164, 165, 468, 487, 505
Dahiliye Vekâleti, 130, 131, 140, 141, 143, 144, 145, 147, 160, 211
Dair Kanun, 10, 11, 164, 166, 179, 202, 219
Danimarka, 342
Dâniş Yurdakul, 469, 506
Dante, 329
Danyal Akbel, 467, 485, 510
De Gaulle, 426
Demokrat Parti, 13, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 25, 27, 28, 30, 33, 35, 47, 48, 52, 57, 58, 60, 62, 75, 79, 85, 88, 106, 110, 124, 233, 235, 236, 285, 301, 331, 335, 337, 356, 357, 370, 371, 372, 384, 406, 410, 450, 453, 455
Demokrat Parti Meclis Grubu, 17, 58, 75

Deniz Kuvvetleri, 444
Denizli, 16, 25, 28, 62, 63, 65, 66, 72, 315, 318, 356, 373, 390, 404, 408, 463, 466, 469, 471, 476, 478, 479, 481, 482, 484, 485, 487, 489, 491, 495, 498, 500, 501, 503, 505, 508, 509, 511, 514, 517, 519
Devlet Demiryolları İdaresi, 107
Devlet Su İşleri, 137, 139, 435
Devlet Şûrası, 88, 130, 152, 170
Devlet Üretme Çiftlikleri, 108
Devlet Vekili, 45, 46, 47, 406
Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu, 109
Devletler Hususi Hukuku, 126
Dışişleri Bakanı, 17, 19, 287, 292, 294, 325, 330
Dilâver Argun, 469
Divanı Harb, 34, 239, 411
Divanı Muhasebat Encümeni, 43, 44, 469, 488, 506
Divanı Muhasebat Savcısı, 152
Diyarbakır, 464, 466, 469, 470, 474, 478, 483, 485, 488, 493, 496, 497, 502, 503, 506, 509, 512, 516
Doğan Köymen, 468, 486, 505
Doğu - Akdeniz, 42, 445
Doğu - Anadolu, 254
Doğu - Karadeniz, 436
Durdu Turan, 477, 495, 496, 514, 515
Dursun Akçaoğlu, 149, 468, 486, 513
Dursun Erol, 474, 488, 492, 507, 511
Dündar Tekand, 468, 500, 519
Dünya Bankası, 56
Dünya Sağlık Teşkilatı, 203
Ebubekir Develioğlu, 465, 500, 519
Edip İmer, 472, 490, 509
Edirne, 466, 469, 470, 472, 476, 480, 485, 487, 488, 493, 495, 499, 503, 505, 506, 512, 518
Ege, 183, 194
Eisenhower, 289, 306, 344, 347, 447
Ekmel Kavur, 463, 482, 490, 501, 508
Ekrem Anıt, 28, 148, 163, 267, 373, 469, 487, 491
Ekrem Cenani, 466, 485, 503
Ekrem Torunlu, 481, 499, 518
Ekrem Yıldız, 468, 486, 505, 512
Elazığ, 513
Emekli Sandığı Kanunu, 10, 152, 153, 190
Emin Kalafat, 45, 46, 489, 508
Emin Soysal, 83, 84, 401, 402, 407, 473, 485, 504
Emin Topaler, 469, 487, 506
Emniyet Müdürlüğü, 157
Emniyet Sandığı, 111
Emniyet Teşkilât Kanunu, 156, 157, 165
Enosis, 323, 336
Enver Dündar Başar, 469, 487, 506
Enver Kaya, 60, 466, 490, 508
Erbaş Okulu, 254
Ereğli Kömür İşletmesi, 170
Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti, 152
Ertuğrul Çolak, 480, 489, 508
Erzincan, 227, 256, 257, 379, 404, 463, 466, 473, 476, 480,

481, 482, 484, 485, 492, 495, 499, 502, 503, 509, 511, 517
Erzurum, 183, 212, 465, 466, 470, 471, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 483, 486, 489, 491, 493, 494, 495, 497, 500, 502, 505, 506, 508, 509, 512, 513, 514, 516
Esat Budakoğlu, 45, 47
Esat Mahmut Karakurt, 250, 407, 472, 490, 509
Eskişehir, 24, 46, 197, 200, 312, 465, 466, 471, 478, 479, 481, 483, 484, 485, 488, 489, 497, 499, 500, 502, 503, 507, 516, 518, 519
Esnaf Dernekleri Kanunu, 115
Eşref Ayhan, 470, 487, 506
Etem Menderes, 46, 182
Ethem Yalçınalp, 481, 500, 507
Etibank, 124
Eyüp Doğan, 478, 497, 516
Fahrettin Ulaş, 471, 490, 508
Fahri Karakaya, 465, 488, 502
Fahri Köşkeroğlu, 217, 218, 481, 509
Fahri Paşa, 31
Faik Ahmet Barutçu, 17, 45, 51, 71
Faik Ocak, 468, 487, 499, 505, 518
Falih Rıfkı, 238
Faruk Ayanoğlu, 478, 497, 516
Faruk Çöl, 481, 499, 518
Faruk Erem, 229
Faruk Nafiz Çamlıbel, 474, 493, 512, 513
Fatin Rüştü Zorlu, 17, 45, 58, 177, 294, 311, 314, 315, 316, 321, 325, 330, 338
Fatma Kına, 262
Fazıl Yalçın, 86, 210, 283, 284, 467, 485, 504
Federal Almanya, 40, 127, 342, 351, 427
Federal Batı Almanya, 38, 419
Ferda Güley, 475, 492, 510
Ferhan Arkan, 466, 485, 503
Ferid Melen, 125, 252, 467, 486, 504
Ferid Tüzel, 474, 493, 511
Feroz Ahmad, 30
Fethi Batur, 469, 487, 505
Fethi Çelikbaş, 35, 58, 85, 91, 249, 250, 283, 284, 336, 466, 485
Fethi Demirbaş, 52
Fethi Ülkü, 473, 492, 511
Fethullah Taşkesenlioğlu, 477, 495, 512, 514
Fevzi Aktaş, 470, 499, 518
Fevzi Çakmak, 153
Fevzi Hacırecepoğlu, 480, 499, 512, 518
Fevzi Uçaner, 46, 47, 475, 494, 513
Fikri Apaydın, 35, 51, 517
Fikri Arığ, 478, 497, 516
Fikri Karanis, 480, 499, 518
Fikri Şen, 465, 470, 483, 489, 501, 507
Fikri Şendur, 465, 483, 501
Filistin, 50, 460
Fransa, 40, 62, 74, 77, 78, 83, 86, 87, 88, 114, 127, 237, 239, 241, 243, 305, 342, 351, 376, 382, 401, 426, 461
Fuat Börekçi, 479, 498, 517
Fuat Nizamoğlu, 470, 495, 500, 514

Fuat Onat, 481, 500, 519
Fulbright Müessesesi, 196
Gani Gürsoy, 469
Garanti Andlaşması, 322, 323
Garp Cephesi Komutanlığı, 364
Garzan, 421
Gazi Yiğitbaşı, 469, 488, 506
Gaziantep, 15, 60, 358, 408
Geçici Meclis Başkanı, 35
Giresun, 46, 267, 468, 471, 472, 475, 477, 478, 486, 489, 493, 494, 495, 496, 497, 503, 505, 508, 512, 513, 514, 515, 516
Giyasettin Emre, 473, 492, 510
Gönen Askerlik Şubesi, 274
Gronchi, 427, 448
Gümüşhane, 379
Habeşistan, 170
Hacıbey Çakır, 259
Hadi Hüsman, 46
Hadi Tan, 479, 498, 517
Hâkimler Kanunu, 375, 377
Hâkimler Şûrası, 330
Hakkı Kurmel, 36, 403
Halil Akkurt, 478, 497, 516
Halil Gürün, 166, 167, 473, 492, 510
Halil İmre, 466, 485, 503
Halil Özyörük, 479, 498, 517
Halil Sezai Erkut, 101, 104, 468, 486
Halil Turgut, 466, 485, 503
Halim Alyot, 471, 489, 502, 508
Halim Ateşalp, 500, 510
Halim Kermooğlu, 477, 487, 517
Halis Öztürk, 469, 488, 506
Halûk Çulha, 477, 496, 515
Haluk Şaman, 58, 122
Halûk Timurtaş, 123
Hamdı Bozbağ, 471
Hamdi Başak, 480, 491, 510, 518
Hamdi Bozbağ, 489, 508
Hamdi Bulgurlu, 480, 485, 503
Hamdi Ongun, 472, 496, 515
Hamdi Öner, 364, 463, 483, 502
Hamdi Özkan, 482, 500, 519
Hamdi Ragıp Atademir, 472, 490, 509
Hamdi Tekay, 481, 500, 519
Hâmid Zülfü Tigrel, 470, 496, 503
Hamit Dedelek, 481, 488, 499, 507, 518
Hâmit Koray, 474
Hamza Eroğlu, 471
Hamza Osman Erkan, 99, 100, 472, 490, 509
Harbiye, 177
Hariciye Encümeni, 43, 44, 340, 341, 348
Hariciye Vekili, 45, 177, 178, 298, 299, 300, 301, 303, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 333, 334, 335, 337, 338
Harita Umum Müdürlüğü, 140
Harold Stassen, 195
Hasan Değer, 472, 490, 509
Hasan Erdoğan, 248, 362, 478, 497, 516
Hasan Fehmi Evliya, 464, 482, 501
Hasan Gürkan, 470, 489, 507
Hasan Hayati Ülkün, 387, 464, 482, 494, 501
Hasan İkiz, 477, 486, 505
Hasan Kemal Demirci, 267
Hasan Numanoğlu, 478, 497, 516

Hasan Polat, 46, 193, 194, 195, 468, 492, 511
Hasan Polatkan, 46, 193, 194, 195
Hasan Reşit Tankut, 472, 490, 509
Hasan Sayılan, 278
Hasan Tez, 115, 379, 386, 404, 405, 480, 498, 517
Hatay, 466, 470, 471, 476, 477, 479, 483, 484, 486, 488, 490, 498, 503, 505, 506, 507, 508, 513, 517, 519
Hava Haber Alma Teşkilâtı, 143
Hava Kuvvetleri, 444
Hava Müdafaa Genel Kumandanlığı, 143
Hava Taarruzlarına Karşı Korunma Kanunu, 149
Hayrettin Erkmen, 46, 47, 471
Hayri Çopuroğlu, 57, 293, 318, 463, 482
Hayvanat Bahçesi, 108
Hazine, 119, 123
Hıfzı Oğuz Bekata, 31, 32, 94, 95, 120, 122, 209, 245, 333, 397, 400, 402, 480, 498, 517
Hızır Aydın, 476, 495, 514
Hicri Sezen, 479, 484, 503
Hidayet Sinanoğlu, 477, 496, 515
Hikmet Bayur, 61, 121, 472, 490, 509
Hilâl Ülman, 473, 491, 505, 510
Hilmi Çeltikçioğlu, 474, 484, 503
Hilmi Dura, 28, 81, 82, 373, 467, 482, 501
Hilmi Soydan, 468, 491, 509
Himmet Ölçmen, 28, 94, 95, 212, 213, 318, 373, 477, 491, 504
Hindenburg, 155
Hindistan, 195
Hochscbula, 198
Hollanda, 376
Hoy, 344
Hristaki Yoannidis, 470, 488, 507
Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 221
Hulki Amil Keymen, 492, 511
Hulûsi Köymen, 466, 498, 503
Hulûsi Timur, 105, 467, 486, 504
Hükümet, 9, 38, 40, 45, 47, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 68, 70, 81, 94, 99, 100, 104, 109, 139, 141, 149, 154, 155, 156, 161, 167, 175, 183, 191, 193, 194, 196, 210, 211, 214, 215, 226, 273, 287, 290, 293, 310, 316, 318, 321, 334, 335, 336, 337, 338, 350, 363, 388, 399, 401, 403, 406, 408, 409, 411, 413, 417, 418, 419, 420, 430, 432, 454, 462
Hükümet Programı, 9, 47, 51
Hürrem Müftügil, 466, 485, 508
Hürriyet Partisi, 14, 16, 23, 51, 58, 69, 71, 74, 85, 91
Hürriyet Partisi Meclis Grubu, 16, 51, 69
Hüsamettin Coşkun, 480, 487, 498, 506, 517
Hüsamettin Giray, 473, 492, 510
Hüseyin Agun, 467, 485, 504
Hüseyin Bahk, 52, 466, 496, 507

Hüseyin Bayrı, 78, 272, 463, 482, 492, 501
Hüseyin Cahit, 238
Hüseyin Erarı, 282, 283
Hüseyin Fırat, 479, 498, 517
Hüseyin Nailî Kubalı, 389
Hüseyin Ortakçıoğlu, 29, 258, 374, 383, 464, 483, 502
Hüseyin Özbay, 470, 488, 507
Hüseyin Şahin, 476, 495, 509
Hüseyin Ulus, 476, 495, 512, 514
Hüseyin Ülkü, 478, 497, 516
Hüsnü Yaman, 474, 493, 512
Hüsrev Polat, 478, 497, 516
Hüsrev Yürür, 477, 496, 515
Irak, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 40, 170, 177, 287, 289, 290, 292, 299, 300, 301, 306, 307, 308, 344, 345, 346, 352, 425, 461
İbrahim Etem Karakapıcı, 478, 497, 510
İbrahim Germeyanoğlu, 470, 488, 499, 507, 518
İbrahim Gürgen, 471, 490, 508
İbrahim İmirzahoğlu, 481, 499, 511
İbrahim Kılıç, 256, 259
İbrahim Kirazoğlu, 36, 45, 385, 391
İbrahim Saffet Omay, 474, 491
İbrahim Sevel, 467, 485, 518
İbrahim Subaşı, 480, 498, 517
İbrahim Us, 258, 468, 493, 515
İcra Vekilleri Heyeti, 9, 73, 88, 93, 96, 99, 100, 101, 107, 121, 126, 131, 140, 150, 152, 153, 160, 168, 179, 183, 186, 191, 197, 202, 207, 220, 221, 245, 339, 340, 341, 376, 381, 392, 393
İçel, 35, 463, 465, 471, 473, 477, 478, 479, 482, 484, 490, 491, 494, 496, 497, 498, 501, 503, 508, 510, 513, 515, 516, 517
İçtüzük, 7, 13, 16, 17, 43, 51, 62, 63, 64, 65, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 163, 283, 337, 379, 405
İhsan Ada, 471, 484, 503
İhsan Daî, 472, 496, 515
İhsan Gülez, 36
İhsan Yalkın, 497, 516
İhtilal, 17
İhzari Encümen, 67
İkinci Dünya Savaşı, 39, 49, 203
İkinci Meşrutiyet, 112
İktidar, 13, 25, 27, 32, 84, 85, 121, 356, 370
İktisadi Devlet Teşekkülleri, 105, 145, 170, 197, 438, 454, 455
İktisat Encümeni, 43, 472
İl İdaresi Kanunu, 10, 131, 140
İlhan Sipahioğlu, 146, 151, 337, 471, 490
İller Bankası, 206, 208, 215, 442
İlyas Seçkin, 466, 484, 503
İmar Kanunu, 131, 132
İmar Vekili, 46, 215
İnayet Mursaloğlu, 470, 483, 513
İngiliz Hükümeti, 316
İngiliz İhtiyat Filosu, 351, 354
İngiltere, 19, 38, 40, 42, 69, 70, 77, 79, 80, 83, 127, 183, 196, 202, 287, 292, 294, 295, 296, 297, 300, 301, 302, 304, 310, 316, 318, 319, 320, 322, 323,

324, 326, 327, 331, 332, 333, 336, 339, 351, 352, 354, 372, 419, 426, 428, 429, 444, 445, 461
İnsan Hakları, 26, 55, 362, 393, 398, 400, 401
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 56, 393, 398
İran, 38, 39, 40, 170, 177, 179, 290, 291, 294, 344, 345, 347, 349, 352, 422, 426, 447, 461
İran Millî Petrol Şirketi, 422
İrfan Haznedar, 110, 481, 500, 519
İsak Altabey, 472
İshak Avni Akdağ, 475, 494, 513
İskenderun, 307
İsmail Güven, 476, 483, 506
İsmail Hadımlıoğlu, 463, 482, 501
İsmail Hakkı Talay, 475, 489, 508
İsmail Hakkı Tunaboylu, 475
İsmail İnan, 468, 486, 505
İsmail Özdoyuran, 480, 499, 518
İsmail Rüştü Aksal, 126, 127, 466, 484, 503
İsmail Şener, 467, 486, 504
İsmet İnönü, 18, 19, 25, 26, 29, 52, 56, 82, 293, 299, 303, 309, 316, 321, 329, 336, 337, 356, 361, 364, 366, 367, 379, 384, 385, 388, 399, 465, 494, 512
İsmet Olgaç, 471, 489, 508
İsmet Paşa, 20, 23, 27, 53, 54, 55, 56, 364, 365, 370, 371
İsrail, 53, 170, 304, 315
İstanbul, 20, 24, 25, 30, 31, 32, 36, 45, 46, 89, 91, 108, 109, 110, 111, 112, 121, 125, 129, 147, 171, 175, 194, 197, 198, 200, 209, 213, 231, 258, 274, 290, 311, 314, 341, 358, 392, 395, 396, 397, 399, 401, 408, 411, 421, 440, 442, 463, 466, 467, 468, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 484, 485, 486, 488, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 503, 504, 505, 507, 508, 510, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519
İstanbul Boğazı, 442
İstanbul Merkez Kumandanlığı Askeri Mahkemesi, 274
İstanbul Üniversitesi, 30, 175, 393, 396, 397
İstiklal Marşı, 393
İsveç, 202, 238, 342
İsviçre, 108, 114, 117, 127, 238, 343, 353
İş Bankası, 112
İş Kanunu, 102, 105
İşçi Sigortaları Kurumu, 109, 110
İtalya, 40, 62, 74, 78, 83, 117, 237, 238, 304, 306, 315, 342, 351, 372, 427, 448, 461
İzmir, 21, 22, 23, 25, 46, 47, 55, 76, 79, 129, 131, 132, 133, 146, 151, 155, 183, 193, 197, 200, 209, 311, 337, 397, 399, 463, 467, 468, 469, 470, 471, 473, 475, 478, 482, 484, 485, 486, 487, 488, 490, 492, 494, 497, 499, 501, 503, 504, 505, 506, 508, 510, 513, 516, 517, 518

İzzet Akçal, 33, 155, 162, 163, 270, 406, 467, 486
İzzettin Cilli, 519
Jandarma, 10, 159, 160, 161, 162, 164, 224, 253, 280
Jandarma Efradı Kanunu, 10, 160, 161, 162
Jandarma Er Okulları, 159
Japonya, 351
Kadir Kocaeli, 472, 496, 500, 515, 519
Kadrettin Oğuzalıcı, 476, 495
Kahire, 288, 350
Kahraman Sağra, 480, 499, 518
Kâhta, 421
Kâmil Boran, 151
Kâmil Gündeş, 479, 498, 517
Kâmil Kırıkoğlu, 480, 509
Kâmil Sürenkök, 477, 499, 515
Kâmil Tabak, 480, 499, 518
Kâmil Tayşi, 464, 483, 502
Kara Kuvvetleri, 444
Karaçi, 344
Karaman Millî Bankası, 112
Karamanlis, 328
Kars, 54, 120, 123, 178, 209, 223, 236, 240, 248, 258, 276, 278, 401, 468, 469, 470, 471, 473, 474, 478, 481, 485, 487, 489, 490, 492, 493, 494, 497, 499, 501, 504, 506, 507, 508, 510, 512, 515, 516, 518
Kasım Gülek, 20, 51, 92, 321, 328, 330, 405, 471, 489, 508
Kasım Küfrevi, 473, 491, 510
Kastamonu, 28, 81, 156, 157, 158, 164, 165, 251, 373, 407, 467, 469, 471, 476, 478, 479, 480, 481, 482, 485, 490, 495, 497, 498, 499, 500, 501, 504, 506, 508, 514, 516, 517, 519
Kayseri, 15, 28, 35, 217, 218, 261, 373, 403, 465, 467, 473, 477, 478, 479, 480, 481, 485, 492, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 504, 509, 510, 514, 515, 516, 517, 518, 519
Kayseri Ağır Ceza Mahkemesi, 261
Kâzım Bozdoğan, 470
Kemal Aksüyek, 496, 515
Kemal Balta, 475
Kemal Biberoğlu, 28, 244, 373
Kemal Demiralay, 474, 491, 493, 509, 512
Kemal Erdem, 469, 487, 505
Kemal Eren, 133, 468, 487, 505
Kemal Güven, 470, 489, 507
Kemal Özçoban, 479
Kemal Özer, 28, 373, 474
Kemal Sarıibrahimoğlu, 104, 209, 225, 227, 232, 481
Kemal Satır, 476, 495
Kemal Serdaroğlu, 468, 486, 504
Kemâl Terzioğlu, 471, 489, 508, 515
Kemal Zeytinoğlu, 24, 471, 489
Kemali Bayazit, 467, 485, 504
Kenan Akmanlar, 466, 484, 503
Kenan Yılmaz, 474, 492, 511
Kıbrıslı Türkler, 317, 330, 331
Kıral 5'inci George, 83
Kıral Hüseyin, 428
Kıral Suud, 459
Kırklareli, 468, 470, 471, 474, 480, 488, 490, 492, 493, 499, 500, 509, 511, 512, 519
Kırşehir, 33, 54, 57, 73, 86, 210, 283, 284, 293, 318, 321, 335,

405, 406, 408, 463, 467, 469, 479, 482, 485, 487, 498, 501, 504, 506, 517
Kıyafet Kararnamesi, 166
Killey Saklân, 177
Kilyos, 125
Kocaeli, 110, 132, 272, 371, 467, 469, 474, 475, 481, 485, 487, 488, 489, 492, 500, 504, 506, 507, 511, 515, 519
Konya, 28, 36, 55, 94, 112, 136, 212, 318, 373, 464, 465, 467, 468, 472, 473, 474, 475, 477, 478, 479, 480, 483, 485, 486, 490, 491, 492, 493, 494, 496, 497, 498, 499, 502, 504, 505, 506, 509, 510, 511, 512, 513, 515, 516, 517, 518
Konya İktisadi Millî Bankası, 112
Koordinasyon Vekâleti, 46
Kopenhag, 244
Kopenhag Konferansı, 244
Köy İçme Suları Hakkında Kanun, 10, 133
Köy Kanunu, 146, 256
Kuleli Askeri Lisesi, 261
Kuzey-Atlantik Paktı, 39
Kütahya, 28, 373, 464, 469, 470, 474, 477, 478, 481, 485, 487, 488, 496, 497, 499, 500, 506, 507, 512, 513, 515, 516, 518, 519
Libya, 353, 428
Londra Anlaşmaları, 320
Londra Deklârasyonu, 346
Londra Konferansı, 320, 327
Lozan, 211
Lübnan, 19, 170, 179, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 299, 300, 301, 305, 307, 310, 311, 313, 314, 427, 428
Lüksemburg, 342, 353
Lütfi Erzurumluoğlu, 136, 141, 162
Lütfi Kırdar, 46
M. Faruk Gürtunca, 473, 484, 492, 503
M. Halûk Timurtaş, 466, 485, 503
M. Kemal Küçüktepepınar, 474, 484
M. Yaşar Alhas, 465
Maarif Encümeni, 43, 44, 216, 218, 473, 491, 510
Maarif Vekâleti, 47, 118, 183, 187, 189, 190, 192, 196, 197, 198, 199, 200, 216
Maarif Vekili, 46, 196
Mahmut Ataman, 464, 483, 501, 502
Mahmut Goloğlu, 211, 260, 470, 509
Mahmut Güçbilmez, 138, 159, 476, 491, 495, 509
Mahmut Pınar, 477, 491, 510
Mahmut Yüksel, 468, 486, 505
Makarios, 330, 333
Makenzen, 155
Malatya, 26, 51, 52, 54, 76, 293, 337, 361, 379, 384, 392, 401, 465, 467, 468, 469, 470, 472, 474, 477, 483, 486, 487, 493, 494, 496, 499, 502, 504, 505, 506, 507, 512, 515, 519
Maliye Bakanı, 123, 193
Maliye Encümeni, 43, 44, 100, 127, 474, 492, 511
Maliye Müfettişi, 251
Maliye Vekili, 46, 194

Malta, 99
Manavgat Asliye Ceza Mahkemesi, 262
Manisa, 45, 46, 47, 52, 61, 121, 128, 129, 395, 464, 467, 469, 472, 474, 477, 478, 480, 481, 482, 485, 487, 489, 490, 493, 496, 497, 499, 500, 501, 504, 505, 506, 509, 516, 518, 519
Manzini, 228
Maraş, 82, 166, 167, 364, 401, 402, 407, 464, 467, 468, 473, 478, 481, 482, 485, 488, 491, 492, 496, 500, 501, 504, 507, 509, 510, 511, 515
Mardin, 151, 208, 248, 277, 412, 464, 465, 472, 473, 477, 482, 487, 490, 492, 493, 501, 509, 512, 517, 519
Matbuat Kanunu, 239, 384
Mazbata, 94, 110, 123, 133, 159, 163, 164, 182, 191, 213, 223, 340
Mazbata Muharriri, 94, 110, 123, 133, 159, 163, 164, 182, 191, 213, 223, 340
Mazhar Şener, 471, 489, 503
Mazlum Kayalar, 25, 26, 356, 360, 402, 479, 492, 501, 511
Mecit Bumin, 476, 495, 505, 514
Meclis Başkanlığı, 52, 64, 156, 182, 403
Meclis Başkanvekili, 51, 385, 391
Meclis Dahilî Nizamnamesi, 51, 90
Meclis Genel Kurulu, 25, 26, 43, 110, 111, 131, 132, 150, 157, 166, 176, 182, 191, 200, 217, 218, 221, 224, 232, 235, 245, 250, 255, 262, 265, 266, 268, 269, 270, 274, 275, 276, 279, 281, 282, 343, 348, 356, 378
Meclis Kütüphanesi Encümeni, 44, 475, 494, 513
Meclis Reisi, 52, 64, 68, 402, 404, 405, 465
Medeni Berk, 46, 47, 212, 213, 467
Mehmed Hüsrev Ünal, 474
Mehmet Ak, 480, 498, 517
Mehmet Ali Arıkan, 464, 482, 501
Mehmet Ali Ceritoğlu, 395, 474, 498, 517
Mehmet Ali Ceylân, 474
Mehmet Daim Süalp, 467, 486, 504
Mehmet Delikaya, 379, 386, 472, 483, 502
Mehmet Diler, 477, 496, 515
Mehmet Dölek, 283, 284, 463, 482, 501
Mehmet Erdem, 476, 495, 514
Mehmet Eyüboğlu, 465, 483, 502, 506
Mehmet Fahri Mete, 477, 496, 515
Mehmet Geçioğlu, 249, 473
Mehmet Gürpınar, 470, 493, 512
Mehmet Hazer, 178, 209, 240, 401, 469, 487, 506
Mehmet Kâmil Boran, 208, 248, 464, 493
Mehmet Karasan, 466, 485, 503
Mehmet Kartal, 474, 493, 512
Mehmet Sert, 262, 263
Mehmet Zeki Tulunay, 470, 493, 507
Mekki Said Esen, 475, 484, 502

Melik Fırat, 477, 495, 514
Memleket Sandığı, 111
Memurin Kanunu, 190
Memurin Muhakematı Kanunu, 190, 375, 377
Menafi Sandıkları, 111
Merkez Andlaşması Teşkilâtı, 447
Meşrutiyet Matbuat Kanunu, 234
Mevduatı Koruma Kanununa, 113
Mıgırdıç Şellefyan, 472, 485, 504
Mısır Cumhuriyeti, 350
Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü, 351
Milletlerarası Çalışma Konferansı, 106
Milletlerarası Kalay Anlaşması, 351
Milletlerarası Kalay Konseyi, 351
Milletlerarası Müşavirler Heyeti, 189
Milletlerarası Para Fonu, 9, 38, 96, 97, 98, 419
Milletvekili Seçimi Kanunu, 14
Millî Aydın Bankası, 112
Milli Korunma Kanunu, 48
Milli Muhalefet Cephesi, 24
Milli Mücadele, 99
Milli Müdafaa Encümeni, 43, 44, 150, 161, 182
Millî Müdafaa İlmî İstişare Kurulu, 180, 181
Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu, 146
Milli Müdafaa Vekili, 45, 153, 167, 182
Millî Savunma, 144, 154
Millî Savunma Yüksek Kurulu, 144, 154
Mirabo, 239
Mithat Dayıoğlu, 464, 483, 502
Mithat Paşa, 111
Mithat Perin, 471, 484, 490, 503, 508
Muammer Akpınar, 277, 466, 484, 503
Muammer Çavuşoğlu, 471, 490, 508
Muammer Tekin, 468, 499, 518
Mucip Kemalyeri, 475, 494, 513
Muğla, 59, 327, 469, 470, 472, 476, 481, 484, 485, 489, 490, 495, 500, 503, 504, 507, 509, 514, 519
Muharrem Tansel, 477, 491, 510
Muharrem Tunçay, 478, 497, 516
Muhittin Güzelkılınç, 480, 499, 518
Muhittin Özkefeli, 469, 487, 512
Muhlis Erdener, 480, 485
Muhtar Başkurt, 466, 485, 503
Muhtelit Encümen, 68
Murad Ali Ülgen, 90, 466
Muslihittin Yılmaz Mete, 468
Mustafa Altındoğan, 465, 483, 502
Mustafa Bağrıaçık, 136, 467, 485, 504
Mustafa Çürük, 481, 500, 519
Mustafa Hemiş, 478, 497, 516
Mustafa Kemal Biberoğlu, 463, 482, 501
Mustafa Lâtifoğlu, 473, 511
Mustafa Nuri Okçuoğlu, 479
Mustafa Öztürk, 480, 498

Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, 175, 473, 492, 511
Mustafa Runyun, 473, 492, 510
Mustafa Saraç, 36, 101, 104, 484, 505
Mustafa Sedat Yenen, 265
Mustafa Şefik Arda, 273, 274
Mustafa Türetken, 224
Mustafa Yeşil, 476, 499, 518
Mustafa Yırtar, 224
Mustafa Zeren, 479, 493, 494, 513
Muş, 253, 276, 277, 344, 467, 473, 477, 480, 488, 491, 492, 494, 507, 510, 513
Muş Ağır Ceza Mahkemesi, 253
Muş Devlet Üretme Çiftliği, 276
Muş Merkez Hükümet Tabipliği, 276
Muzaffer Akdoğanlı, 481, 500, 519
Muzaffer Emiroğlu, 481, 500, 518
Muzaffer Kurbanoğlu, 47, 467
Muzaffer Önal, 464, 486, 504
Mücteba Iştın, 476, 495, 514
Müfit Erkuyumcu, 479, 498, 517
Mükerrem Sarol, 466, 485, 503
Mülkiye, 177
Münakalât Encümeni, 43, 44, 476, 495, 514
Münakalat Vekili, 46
Münib Hayri Ürgüplü, 99, 100, 191, 472, 490, 509
Münib Özer, 512
Münif İslamoğlu, 485, 504
Münip Özer, 470, 491, 506
Münir Ekşi, 465, 484, 503
Mütevelli Heyeti, 186, 187, 188, 189
Naci Berkman, 477, 496, 515
Naci Yıldırım, 480, 499, 511
Nafıa Encümeni, 43, 44, 93, 94, 95, 207, 212, 213, 218, 476, 495, 514
Nafıa Vekili, 46, 47, 138, 140, 192, 200, 399
Nafiz Körez, 490, 509
Nafiz Tahralı, 467, 499, 518
Nahit Ural, 469, 488, 506
Nail Geveci, 463, 482, 501
Nallıhan, 252
Namık Gedik, 18, 19, 60, 149, 287, 293
Nasır, 307
Naşit Fırat, 476, 495, 514
Nâzım Batur, 481, 500, 504
Nâzım Öztürk, 470, 506
Nâzım Tanıl, 507, 518
Nazırlar Konseyi, 447
Nazifi Şerif Nabel, 472, 496, 515
Nazh Tlabar, 341, 471, 490, 508
Nazmi Ataç, 147, 475, 494, 513
Nazmi Yaraş, 494, 512
Nebil Sadi Altuğ, 128, 129, 480, 499, 518
Necati Alp, 475, 494, 513
Necati Çelim, 468, 486, 503
Necati Diken, 101, 104, 468, 486, 505
Necati İlter, 333, 402, 472, 490, 504
Necati Tanyolaç, 151, 478, 497, 515
Necati Topcuoğlu, 517
Necdet Azak, 468, 486, 505
Necdet Davran, 463, 482, 501
Necdet İncekara, 131, 132, 133, 478, 499, 518
Neclâ Tekinel, 463, 501

Necmeddin Önder, 28, 115, 154, 373, 467, 485, 504
Necmettin Coşar, 478, 497, 516
Necmettin Doğuyıldızı, 477, 496, 515
Necmi Nuri Yücel, 125, 467, 485, 504
Nedim Düzgören, 274, 275
Nedim Ökmen, 46, 110, 249, 250, 252, 471
Nevşehir, 28, 99, 115, 154, 156, 182, 191, 373, 387, 464, 467, 472, 475, 482, 485, 490, 494, 501, 504, 509, 513
Nevzat Arman, 402, 478
New-York Herald Tribün, 300
New-York Times, 300
Nezih Tütüncüoğlu, 469, 488, 503
Niğde, 46, 146, 149, 157, 159, 175, 176, 210, 467, 469, 475, 476, 477, 483, 485, 494, 496, 500, 506, 513, 515, 519
Nihad Bekdik, 476
Nihat Erim, 30
Nihat Halûk Pepeyi, 479, 498, 517
Nihat İyriboz, 481, 499, 518
Nihat Karasu, 276
Nihat Sargınalp, 379, 386
Niyazi Soydan, 478, 497, 516
Nizamettin Âli Sav, 472, 496
Nizamettin Kırşan, 467, 485, 504
Norveç, 342, 353
Numan Kurban, 470, 488, 507
Numan Menemencioğlu, 471
Nureddin Fuad Alpkartal, 471, 489, 494, 508, 513
Nurettin Aknoz, 153, 475, 494, 513
Nurettin Akyurt, 379, 386, 469, 487, 506
Nurettin Manyas, 470, 488, 506
Nuri Ciritoğlu, 480, 498, 517
Nuri Okçuoğlu, 281
Nuri Onur, 464, 483, 502, 509
Nuri Özsan, 472, 485, 504
Nuri Togay, 473, 491, 510
Nuri Yamut, 475, 494, 513
Nuriye Pınar, 471, 490, 508
Nurullah İhsan Tolon, 480, 508, 519
Nusret Durakbaşa, 364, 478, 491, 509
Nusret Kirişcioğlu, 65, 464, 483, 504
Nusret Kuruoğlu, 468, 486, 505
Nusret Safa Coşkun, 227, 231, 473, 484, 502
Nusrettin Barut, 468, 487, 505, 509
Nüvit Yetkin, 51, 52, 76, 337, 379, 392, 401, 467, 504
Nüzhet Akın, 36
Nüzhet Çubukçu, 472, 490, 509
Nüzhet Ulusoy, 28, 278, 284, 373, 465, 483, 487, 502, 506
Nüzhet Unat, 481, 500, 519
Ordu, 10, 31, 39, 150, 151, 162, 166, 208, 422, 444, 464, 465, 467, 468, 469, 470, 475, 477, 478, 480, 483, 484, 485, 487, 492, 496, 497, 499, 503, 504, 506, 510, 515, 516, 518
Ordu Dahilî Hizmet Kanunu, 166
Orhan Erkanlı, 31
Orhan Kökten, 272, 473, 510
Orhan Ocakoğlu, 481, 487, 500, 506, 519

Orhan Uygun, 476, 495, 496, 514, 515
Orman Kanunu, 246, 249
Orman Suçları, 11, 245
Orta - Anadolu, 108
Orta - Doğu Teknik Üniversitesine Yardım Cemîyeti, 183
Orta - Doğu Teknoloji Enstitüsü, 183
Orta- Doğu, 10, 18, 20, 39, 52, 168, 184, 185, 191, 192, 194, 200, 287, 288, 290, 292, 293, 294, 295, 299, 303, 346, 347, 349, 424, 427, 429, 447, 448
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu, 10, 183
Orta-Şark, 49, 50, 459
Osman Ağan, 482, 500, 519
Osman Alihocagil, 475, 486, 505
Osman Alişiroğlu, 466, 484, 503
Osman Bibioğlu, 477, 491, 496, 509, 515
Osman Bölükbaşı, 33, 70, 293, 318, 321, 336, 405, 406, 408, 412, 479, 498, 517
Osman Canatan, 17, 73, 469, 487, 506
Osman Eroğlu, 379, 386, 481, 500, 510
Osman Kapani, 471, 490, 508, 517
Osman Kavrakoğlu, 27, 88, 92, 370, 379, 386, 389, 479, 498, 517
Osman Kavuncu, 28, 373, 467, 485, 504
Osman Nuri Lermioğlu, 465, 483, 502
Osman Ongan, 476, 495
Osman Talu, 463, 482, 501
Osman Turan, 473, 492, 511
Osman Yeltekin, 474, 492, 501
Osmanlı Devleti, 151
Öğrenci Olayları, 30
Ömer Başeğmez, 480, 496, 499, 515, 518
Ömer Cebeci, 475, 492, 511, 515
Ömer Fevzi Reşa, 476, 488, 507
Ömer Güriş, 470, 489, 507
Ömer Lûtfi Erzurumluoğlu, 469, 487, 491, 506, 510
Ömer Özen, 481, 486, 504
Ömer Şeker, 480, 499, 506, 518
Ömer Yüksel, 477, 496, 515
Örfi İdare, 381, 395, 397, 399, 408
Pakistan, 40, 177, 290, 291, 294, 347, 349, 352, 426, 447, 461
Perihan Arıburun, 155, 473, 492, 510
Pertev Sanaç, 474, 493, 512
Petrol Kanunu, 421
Piraye Levent, 478, 497, 516
Polis, 156, 158, 159, 164, 165, 267, 278, 279
Polis Enstitüsü, 156, 158, 159
Polis Koleji, 158, 159
Potemkin, 312
Rafaele Gurofalo, 235
Rahmi Çeltekli, 480, 494, 518
Raman, 421
Rasih Gürkan, 480, 499, 518
Rasim İlker, 473, 492, 510
Rauf Bayındır, 466, 485, 503
Rauf Onursal, 469, 487, 506
Rauf Orbay, 99, 100
Recep Dengin, 293, 464, 484, 502

Recep Kırım, 101, 104, 106, 468, 486, 505, 507
Refet Tavaslıoğlu, 481, 500, 519
Refik Koraltan, 35
Reisicumhur, 236, 289, 306, 331
Remzi Birand, 474, 493, 512, 515
Resmi Gazete, 66, 221, 398
Reşat Akşemsettinoğlu, 469, 488, 506
Reşit Önder, 379, 386, 470, 489, 507
Rey, 24, 130
Reyhan Gökmenoğlu, 36
Rıfkı Salim Burçak, 29, 471, 489, 508
Rıza Çerçel, 476, 484, 514
Rıza Salıcı, 474, 493, 515
Rıza Şah Pahlavî, 447
Rıza Tekeli, 105, 123, 125, 466
Rıza Topcuoğlu, 480, 491, 509, 512
Rıza Ulusoy, 495, 514
Rızaiye, 344
Richards Heyeti, 344
Rifat Bahadır, 470, 488, 506
Rifat Bingöl, 468, 487, 505
Rifat Gürsoy, 467, 485, 515
Rifat Kadızade, 472, 490, 509
Rize, 27, 88, 155, 162, 270, 370, 379, 386, 389, 406, 464, 467, 473, 477, 479, 485, 486, 492, 496, 498, 504, 510, 515, 517
Romagnosi, 228
Rusya, 18, 50, 297, 305, 312, 445, 459, 460
Rükneddin Nasuhioğlu, 469, 487, 505
Rüştü Çetin, 473, 484, 491, 503, 510
Rüştü Erdelhun, 155
Rüştü Güneri, 468, 486, 505
S. Sururi Nasuhoğlu, 513
Sabahattin Kadirbeyoğlu, 477, 496, 514
Sabahattin Parsoy, 472, 493, 512
Sabahattin Sayın, 36, 483, 502, 506
Sabri Dilek, 479, 498, 517
Sabri Erduman, 476, 493, 512
Sadettin Karacabey, 481, 500, 519
Sadettin Polat, 264, 265
Sadettin Yalım, 110, 132, 266, 272, 469, 487, 489, 506, 507
Sadık Altıncan, 475, 494, 513
Sadık Erdem, 476, 495, 514
Sadık Giz, 471, 490, 508
Sâdi Özçetin, 274
Sadi Pekin, 476, 495, 514
Said Bilgiç, 28, 373, 463, 482, 501
Saim Karaömerlioğlu, 476, 495
Sait Ağar, 464, 483, 502
Sait Erdinç, 469, 487, 512
Sait Göçer, 281
Sait Göker, 476, 495, 514
Sait Kantarel, 481, 500, 512
Sait Özçivril, 224
Sakarya, 28, 36, 65, 99, 241, 373, 464, 467, 469, 472, 480, 483, 484, 490, 491, 494, 501, 503, 504, 507, 509, 510, 513, 518
Salâhaddin Karacagil, 468, 486, 519
Salâhattin Ünlü, 481, 500, 519
Salahiyetler Kanunu, 25, 30
Salih Zeki Ramoğlu, 464, 483, 501

Salim Çonoğlu, 480, 499, 518
Samet Ağaoğlu, 26, 46, 47, 52, 79, 362, 395, 490, 509
Sami Göknar, 473, 491, 510
Sami Soylu, 478, 497, 516
Samih İnal, 470, 488, 507, 516
Samsun, 15, 28, 45, 138, 148, 267, 284, 373, 388, 464, 465, 469, 470, 474, 477, 480, 481, 483, 487, 489, 491, 493, 496, 499, 500, 502, 506, 507, 511, 515, 518, 519
Sanayi Encümeni, 44, 496, 497, 515
Sanayi Vekili, 46
Sebati Acun, 470, 488, 506
Sebati Ataman, 17, 46, 47, 57, 75, 85, 86, 90, 94, 177, 178, 467
Sedat Baran, 471, 489, 508
Sedat Çetintaş, 477, 491, 510
Sedat Yalçıntaş, 110
Sefer Eronat, 192, 270, 277, 284, 465, 483, 501, 502
Selâhattin Akçiçek, 469, 497, 516
Selâhattin İnan, 476, 495, 514
Selâhattin Karayavuz, 465, 493, 512
Selami Dinçer, 467
Selim Akiş, 472, 496, 519
Selim Erengil, 481, 500, 519
Selim Ragıp Emeç, 475, 484, 503
Selim Soley, 151, 263, 475
Selim Telliağaoğlu, 465, 519
Selim Yatağan, 481, 499, 518
Server Sezgin, 243
Server Somuncuoğlu, 24, 46, 124, 467
Servet Bilir, 466, 485, 503
Servet Hacıpaşaoğlu, 473, 492, 510
Servet Sezgin, 136, 138, 271, 463, 482, 501
Sezai Akdağ, 474, 493
Sezai Demiray, 469, 488, 506
Sıddık Korkutata, 281
Sıddık Sami Onar, 397
Sıkıyönetim, 31
Sırbistan, 329
Sırrı Atalay, 91, 120, 123, 125, 223, 236, 276, 278, 362, 474, 493, 504
Sırrı Turanlı, 480, 501
Sırrı Yırcah, 480, 499, 518
Sıtkı Eken, 489, 514
Sıtkı Koraltan, 464
Sıtkı Pekkip, 480, 499
Sıtkı Salim Burçak, 478, 497, 516
Sıtkı Yırcalı, 46, 479, 489, 508
Silâhlı Kuvvetler, 423, 424, 444, 445, 461
Silopi, 344
Sivas, 28, 33, 78, 178, 251, 305, 333, 336, 380, 402, 403, 404, 406, 465, 472, 478, 479, 480, 490, 492, 494, 496, 497, 498, 500, 504, 509, 510, 511, 512, 514, 516, 518, 519
Sivil Müdafaa Fonu, 444
Sivil Müdafaa Kanunu, 10, 41, 141, 148, 444
Sivil Savunma Fonu, 145
Sivil Savunma İdaresi, 144
Sivil Savunma Ödeneği, 145
Siyasal Bilgiler Fakültesi, 30, 158, 168, 170, 175, 178

Sosyal Hizmetler Enstitüsü, 10, 202, 203, 204, 206
Suat Başol, 473, 483, 497, 502, 515
Suat Bedük, 472, 496, 515
Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi, 341
Sudi Mıhçıoğlu, 467, 485, 504
Suphi Baykam, 60, 242, 379, 386, 478, 516
Suriye, 49, 53, 170, 177, 179, 302, 459
Suudi Arabistan, 459
Süleyman Çağlar, 156, 157, 158, 159, 164, 165, 469, 500, 506
Süleyman Kuranel, 477, 496, 514
Süleyman Özsever, 465, 492
Sümerbank, 124, 440
Şahap Kitapçı, 278, 474, 483, 501
Şefik Bakay, 471, 490, 509
Şefik Çağlayan, 477, 491, 510
Şefik Refik Soyer, 469, 506
Şefik San, 468
Şehinşâh, 426
Şemi Ergin, 45, 46, 47, 490, 509
Şemsettin Ataman, 473, 494, 510
Şemsi Ağaoğlu, 277, 467, 494, 513
Şerafettin Yürekli, 274
Şeref Saraçoğlu, 474, 491, 506
Şevket Dursun, 473, 492, 512
Şevket Köksal, 478, 497, 516
Şevki Erker, 212, 466, 491, 509
Şevki Hasırcı, 469, 488, 506
Şinasi Moran, 478, 497, 516
Şivelân, 344
Şükran Özkaya, 31
Şükrü Esen, 407, 478, 497, 516
Şükrü Uluçay, 474, 493, 511
Tacettin Barış, 464, 483, 507
Tahir Öktem, 467, 497, 499, 504
Tahir Taner, 81, 229
Tahkikat Komisyonu, 13, 25, 26, 28, 33, 356, 373, 384, 388, 394, 397, 399, 410
Tahsin Cahit Çubukçu, 469, 493, 512
Tahsin İnanç, 472, 496, 515
Tahsin Yazıcı, 475, 494, 513
Takriri Sükûn Kanunu, 26, 360
Talât Alpay, 467, 486, 504
Tarık Kozbek, 479, 498, 517
Tatvan, 344
Tebligat Kanunu, 11, 221, 223
Tebriz, 344
Tekirdağ, 153, 467, 470, 475, 480, 482, 489, 494, 499, 500, 504, 507, 513, 518, 519
Temyiz Mahkemesi, 59, 79, 152, 238, 247, 253
Teşkilâtı Esasiye Encümeni, 16, 43, 44, 62, 63, 65, 66, 479, 498, 517
Tevfik Doğuışıker, 472, 490, 509
Tevfik İleri, 29, 45, 46, 47, 138, 192, 196, 200, 388, 399
Tevfik Şenocak, 256, 257
Tevfik Tığlı, 268, 476, 485, 504
Tevfik Ünsalan, 379, 386, 468, 486, 505
Ticaret Encümeni, 43, 44, 480, 498, 517
Ticaret Kanunu, 120, 122, 123
Ticaret Vekili, 46, 47, 91, 115
Tiryaki Hasan Paşa, 155
Tokat, 379
Toplantı Kanunu, 69
Toprak Mahsulleri Ofisi, 124

Trabzon, 55, 175, 183, 194, 211, 259, 260, 464, 465, 467, 468, 470, 473, 474, 477, 479, 480, 483, 486, 492, 493, 496, 498, 499, 501, 502, 504, 509, 511, 512, 515, 517, 518
Trakya, 329
Tunceli, 473, 475, 476, 492, 494, 495, 511, 513, 514
Tunus, 353, 428
Turan Bahadır, 28, 373, 469, 487, 491, 505, 509
Turgut Göle, 471, 490, 508
Turgut Topaloğlu, 470, 489, 507
Turgut Yeğenağa, 472
Turhan Akarca, 481, 500, 519
Turhan Feyzioğlu, 28, 29, 33, 59, 60, 78, 79, 81, 82, 87, 90, 91, 178, 251, 336, 380, 383, 389, 403, 404, 405, 406, 407, 479, 498, 504
Türk Milleti, 29, 35, 37, 41, 316, 338, 381, 388, 412, 413, 416, 424, 427, 428, 430, 455, 457
Türk Ordusu, 151, 394, 395, 409
Türk Silahlı Kuvvetleri, 50
Türkiye, 7, 10, 11, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 30, 33, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 62, 64, 73, 74, 79, 89, 93, 95, 99, 101, 106, 111, 112, 115, 116, 117, 118, 120, 122, 123, 127, 133, 135, 138, 147, 152, 153, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 184, 185, 187, 190, 192, 194, 195, 200, 201, 203, 206, 207, 208, 210, 217, 224, 232, 237, 239, 243, 250, 251, 287, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 307, 308, 312, 313, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 358, 360, 361, 365, 366, 367, 371, 372, 374, 375, 376, 378, 380, 385, 389, 390, 392, 393, 396, 397, 398, 400, 403, 407, 410, 412, 413, 415, 416, 417, 418, 419, 421, 422, 425, 429, 430, 431, 432, 436, 438, 445, 446, 447, 448, 452, 458, 459, 460, 461, 462
Türkiye Büyük Millet Meclisi, 18, 21, 33, 35, 62, 64, 73, 74, 89, 93, 95, 99, 101, 207, 224, 317, 318, 334, 337, 356, 358, 361, 365, 366, 367, 374, 375, 376, 378, 389, 390, 392, 393, 397, 398, 403, 407, 410, 417, 431
Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 112
Türkiye Cumhuriyeti, 10, 116, 117, 118, 120, 127, 152, 153, 166, 167, 169, 200, 295, 299, 312, 338, 348, 350, 351, 352, 353, 354, 355
Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası, 10, 116, 117, 118, 120
Türkiye Emlâk Kredi Bankası, 206
Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, 438

Türkiye Köylü Partisi, 23
Türkiye Ormancılar Cemiyeti, 251
Türkiye Öğretmenler Bankası, 123
Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, 421
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, 112
Türkiye Tabiatının Koruma Cemiyeti, 251
Türkiye Vakıflar Bankası, 122
Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İş Birliği Anlaşması, 11, 346
Ulus Gazetesi, 396
United Press International, 330
Urfa, 250, 273, 379, 404, 407, 464, 465, 470, 472, 477, 478, 480, 482, 483, 489, 490, 491, 492, 496, 497, 500, 507, 509, 510, 511, 515, 517, 519
Uşak, 25, 358, 379, 464, 474, 479, 482, 483, 493, 498, 500, 501, 515, 519
Uzak - Doğu, 195, 297
Übeyde Elli, 473, 491, 510
Übeydullah Seven, 36, 281, 485
Übeydullah Sinanoğlu, 515
Ümran Şensezgin, 31
Üniversitelerin Muhtariyet Kanunu, 176
Ürdün, 292, 300, 301, 310, 427, 428
Vacid Asena, 28, 238, 373, 463
Vahap Dizdaroğlu, 412, 472, 490, 509
Vakıflar Bankası, 123
Vakıflar İdaresi, 216
Vamık Tayşi, 473, 492, 510
Van, 126, 252, 276, 344, 465, 467, 469, 470, 472, 480, 486, 487, 490, 492, 504, 509, 512, 513
Varşova, 195
Varto, 253
Vatan Cephesi, 24
Vedat Mengi, 477, 496, 515
Vehip Paşa, 34, 411
Veysel Varol, 256, 257
Veysi Oran, 478, 497, 516
Vezirköprü Ağır Ceza Mahkemesi, 269
Vidal Magnol, 235
Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu, 119
Yakın - Doğu, 195
Yakup Gürsel, 466, 485, 503
Yakup Kadri, 25
Yakup Karabulut, 154, 465, 494, 513
Yalçın Kocabay, 472, 496, 511
Yargıtay, 79
Yaşar Alhas, 379, 386, 492, 511
Yaşar Gümüşel, 466, 484, 503
Yaşar Yazıcı, 464, 483, 488, 502, 507
Yekta Teksel, 471, 489, 492, 508, 511
Yeşilhisar, 25, 358
Yıllık Ücretli İzin Kanunu, 9, 101
Yozgat, 192, 270, 277, 284
Yugoslavya, 170, 179
Yunanistan, 40, 42, 127, 170, 306, 312, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 342, 354, 412, 429, 445

Yusuf Salman, 480, 499, 518
Yüksek Seçim Kurulu, 59, 251
Yümnü Üresin, 476, 495, 514
Zâhir Şah, 428
Zakar Tarver, 478, 497, 516
Zakho, 344
Zeki Cemal Bakiçelebioğlu, 480, 499
Zeki Dede, 480, 488, 507
Zeki Erataman, 467, 494, 504
Zeki Kumrulu, 464, 483
Zeyyat Mandalinci, 327, 472, 490, 509
Zihni Üner, 156, 182, 475, 494, 513
Zile, 358
Ziraat Bankası, 111, 120, 123, 124, 125, 145
Ziraat Encümeni, 43, 44, 110, 218, 481, 499, 518
Ziraat Vekâleti, 107, 175, 211, 245
Ziraat Vekili, 46, 110, 249, 250, 252
Zirai Donatım Kurumu, 108
Zirve Konferansı, 413
Ziya Arınık, 280
Zonguldak, 36, 46, 47, 57, 75, 80, 85, 90, 94, 101, 104, 105, 151, 177, 310, 440, 467, 468, 473, 474, 476, 478, 479, 483, 484, 486, 493, 495, 497, 498, 499, 502, 504, 505, 511, 512, 514, 515
Zuhuri Danışman, 473, 484, 493, 502, 512
Zürih, 319

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 32 - 5 (Tk. No.)
ISBN : 978 - 605 - 4700 - 33 - 2 (I. Cilt)

TBMM BASIMEVİ
ANKARA - 2013